

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

“ANDIJON VILOYATIDA TARJIMONLAR TAYYORLASH VA CHET TILLARNI O'QITISHNING ILG'OR METODLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI” MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

INGLIZ FILOLOGIYASI, O'QITISH METODIKASI VA
TARJIMASHUNOSLIK FAKULTETI
INGLIZ TILI O'QITISHNING INTEGRALLASHGAN KURSI KAFEDRASI
XORIJIY TIL VA ADABIYOTI FAKULTETI INGLIZ TILI NAZARIY
ASPEKTLARI KAFEDRASI

ANDIJON
2-Aprel, 2025-yil

Ilmiy-amaliy anjumaning tashkiliy qo‘mitasi
T A R K I B I

№	F.I.O.	Lavozimi	Yuklatilgan vazifasi
1.	Rustamov Dilshodbek Abduvaxidovich	Andijon davlat chet tillari instituti rektori, f.f.d., professor	rais
2.	Kurbanov Muzaffar Abdumutalibovich	Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, f.f.f.d., dotsent	rais o‘rinbosari
3.	Kurbanov Elbek Elmurodovich	O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor f.f.f.d., dotsent	a‘zo
4.	Dumayev Fayzullaxon Suvanxanovich	Ishlar boshqarmasi boshlig‘i, yu.f.f.d., dotsent	a‘zo
5.	Sotvoldiyev Bunyodbek To‘lqinjon og‘li	Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo‘limi boshlig‘i, f.f.f.d., dotsent	a‘zo
6.	Rahmonov O‘tkirbek Usmonjonovich	Yoshlar bilan ishlash, ma‘naviyat va ma‘rifat bo‘limi boshlig‘i	a‘zo
7.	Toshtonov Soyibjon Abdusami og‘li	O‘quv uslubiy boshqarmasi boshlig‘i	a‘zo
8.	Axmadaliyeva Dilrabo Tojimamatovna	Xalqaro hamkorlik bo‘limi boshlig‘i	a‘zo
9.	Karimov Kamoliddin Nasriddinovich	Ingliz tili va adabiyoti fakulteti dekani	a‘zo
10.	Ataboyev Axadjon Djumaqo‘ziyevich	Ingliz filologiyasi, o‘qitish metodikasi va tarjimashunoslik fakulteti dekani	a‘zo
11.	Pozilov Ma‘mirjon Sobirjonovich	Roman-german va slavyan tillari fakulteti dekani	a‘zo
12.	Yunusov Abdushukur Nazirjonovich	Institut matbuot kotibi	a‘zo
13.	Egamberdiyev Jasurbek Jahongirovich	Ingliz tili o‘qitishning integrallashgan kursi kafedراسi mudiri, f.f.f.d., dotsent	a‘zo
14.	Axunov Muqimjon Muhammadaminovich	Ingliz tili nazariy aspektlari kafedراسi mudiri, f.f.f.d., dotsent	a‘zo
15.	Toshboyeva Barnoxon Odiljonovna	Ilmiy ishlar bo‘yicha dekan o‘rinbosari, p.f.f.d., dotsent	a‘zo
16.	Zaxidova Diloromxon Taxirbekovna	Ilmiy ishlar bo‘yicha dekan o‘rinbosari, dotsent	a‘zo

Ushbu to‘plam Andijon davlat chet tillari instituti rektorining 2025-yil 18-martdagi 04-18-sonli buyrug‘iga asosan 2025-yil 2-aprel kuni o‘tkazilgan “Andijon viloyatida tarjimonlar tayyorlash va chet tillarni o‘qitishning ilg‘or metodlarini rivojlantirish masalalari” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari asosida tayyorlandi.

Ilmiy-amaliy anjumanning tahrir kengashi
T A R K I B I

№	F.I.O.	Lavozimi	Yuklatilgan vazifasi
1.	Egamberdiyev Jasurbek Jahongirovich	Ingliz tili o‘qitishning integrallashgan kursi kafedrası mudiri, f.f.f.d., dotsent	rais
2.	Axunov Muqimjon Muhammadaminovich	Ingliz tili nazariy aspektlari kafedrası mudiri, f.f.f.d., dotsent	rais o‘rinbosari
3.	Solijonov Sobirjon Otaxonovich	Magistratura bo‘limi boshlig‘i f.f.n., professor	a‘zo
4.	Alimov Sharobiddin Solievich	Ingliz tili o‘qitishning integrallashgan kursi kafedrası professori, p.f.n.	a‘zo
5.	Begaliev Shahabudin Yuldashevich	Ingliz tili o‘qitishning integrallashgan kursi kafedrası professori v.b., p.f.n.	a‘zo
6.	Pazilova Nasiba Muhammadkasimovna	Ingliz tili nazariy aspektlar kafedrası professor, f.f.n.	a‘zo
7.	Gavharoy Isroiljon qizi	Ingliz tili o‘qitishning integrallashgan kursi kafedrası dotsenti, f.f.f.d.	a‘zo
8.	Davlatova Hulkaroy Uktamovna	Ingliz tili nazariy aspektlari kafedrası dotsenti, f.f.f.d.,	a‘zo
9.	Qozoqboyeva Dilfuza Ilhomjon qizi	Ingliz tili o‘qitishning integrallashgan kursi kafedrası dotsenti, f.f.f.d.	a‘zo
10.	Chang Ming	Ingliz tili o‘qitishning integrallashgan kursi kafedrası o‘qituvchisi	a‘zo

To‘plamdagi materiallarning ilmiy mazmuni va saviyasi uchun mualliflar mas‘uldirlar.

**ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI REKTORI,
FILOLOGIYA FANLARI DOKTORI, PROFESSOR DILSHODBEK
ABDUVAHIDOVICH RUSTAMOVNING KIRISH SO‘ZI**

**Hurmatli konferensiya ishtirokchilari! Qadrli
mehmonlar va ta’lim sohasi fidoyilari!**

Bugun biz muhim va dolzarb masalaga bag‘ishlangan ilmiy-amaliy konferensiyada uchrashib turibmiz. “Andijon viloyatida tarjimonlar tayyorlash va chet tillarni o‘qitishning ilg‘or metodlarini rivojlantirish masalalari” mavzusi zamonaviy ta’lim tizimi, xalqaro hamkorlik va innovatsion yondashuvlar chorrahasida turgan muhim yo‘nalishlardan biridir.

Mamlakatimizda so‘nggi yillarda xorijiy tillarni o‘rganishga qaratilayotgan e’tibor, tarjimonlik sohasini zamon talablariga moslashtirish borasidagi islohotlar, ayniqsa yosh avlodga yuqori saviyali, ko‘p tilli bilim berish yo‘lidagi sa’y-harakatlar yildan-yilga ortib bormoqda. Bu borada Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan tashabbuslar, jumladan, har bir fuqaroni kamida bitta chet tilini puxta egallashga yo‘naltirish siyosati, sohaning taraqqiyotiga kuchli turtki bo‘lmoqda.

Ushbu konferensiyaning maqsadi – xorijiy tillarni o‘qitishda zamonaviy va innovatsion metodikalarni joriy etish, tarjima nazariyasi va amaliyotidagi muammolarni o‘rganish, shuningdek, ilmiy-amaliy hamkorlikni kengaytirish orqali sifatli kadrlar tayyorlashni yangi bosqichga olib chiqishdan iborat.

Shubhasiz, bugungi yig‘ilishimiz davomida sizlar tomonidan bildirladigan fikr-mulohazalar, amaliy takliflar, tajriba almashuvlar nafaqat Andijon viloyatidagi, balki butun respublikamiz miqyosida chet tillarni o‘qitish sifatini oshirish va tarjimonlik faoliyatini takomillashtirish yo‘lida muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Hurmatli hamkasblar! Ishonchim komilki, bugungi anjuman barchamiz uchun ilmiy va amaliy yutuqlarga zamin yaratadi. Barchangizga mustahkam sog‘lik, ijodiy ilhom va faoliyatingizda ulkan muvaffaqiyatlar tilayman!

SUN‘IY INTELLEKT VA ZAMONAVIY TARJIMASHUNOSLIK

ADCHTI professori

Filologiya fanlari doktori M.E.Umarxodjayev

Annotatsiya: Maqola “Sun‘iy intellekt va zamonaviy tarjimashunoslik” mavzusiga bag‘ishlangan bo‘lib, uning asosiy maqsadi sun‘iy intellektning (SI) tarjimashunoslik sohasidagi rolini o‘rganishdir. Tarjimashunoslikda zamonaviy texnologiyalar, xususan, SI yordamida tilni avtomatik tarjima qilish va tushunish jarayonlari qanday rivojlanayotgani tahlil etiladi. Maqolada, SI vositalari orqali tarjima sifatining oshishi, shu bilan birga, uning imkoniyatlari va cheklovlari haqida gapiriladi. Shuningdek, sun‘iy intellektning til o‘rganish, mantiqiy tahlil, kontekstni aniqlash kabi sohalaridagi yutuqlari va tarjimashunoslar uchun yangi imkoniyatlar yaratishi ko‘rsatilgan. Biroq, SI texnologiyalarining hali ham mukammallashmagan tomonlari, inson faktorining ahamiyati va tarjima madaniyati bilan bog‘liq muammolar ham muhokama qilinadi. Maqolada sun‘iy intellekt va tarjimashunoslikning kelajakdagi rivojlanishi, hamda bu sohalar o‘rtasidagi integratsiyaning ahamiyatiga alohida e‘tibor qaratadi.

Ma‘lumki, tarjimonlar, tilmochlar qadimdan har bir millatning eng zaruriy ijtimoiy xodimlaridan hisoblangan. Tarjimaning tarixi juda uzoq, ayniqsa tilmochlarning faoliyati qadimdan boshlangan. “Tilmoch” so‘zi “og‘zaki tarjima qiluvchi” ma‘nosini beradi. Dastlab og‘zaki tarjimonlar bo‘lganligi ma‘lum. Xalqlar o‘rtasidagi do‘stlik birodarlik, savdo-sotiq ishlari, urushlar yechimini topishda tilmochlarning ahamiyati katta bo‘lgan. Yozuvning rivojlanishi orqali keyinchalik yozma tarjima katta ahamiyatga ega bo‘la boshlagan. Sababi, bir xalqning noyob ilmiy-ijtimoiy boyliklari ikkinchi xalqqa o‘tishi, ikkinchi xalq tomonidan o‘zlashtirilishi bu taraqqiyotning asosiy mezonlaridan hisoblanadi. Lekin, hozirgi kunga kelib, tarjimonlar, tarjimashunoslarning ahamiyati juda ham katta bo‘lmoqda. Chunki, fan-texnika, taraqqiyot juda ham tez rivoj topyabdi. Bir xalqning yutug‘i tezdagina ikkinchi xalqning yutug‘iga aylanmoqda. Avvallari bir xalqning yangiligini, taraqqiyotini yo‘lini o‘rganish uchun yillar, asrlar zarur bo‘lgan bo‘lsa,

hozirgi kunda juda xam tez amalga oshirilmoqda. Zamonaviy kompyuter texnologiyasining rivojlanishi, sun‘iy intellektning paydo bo‘lishi bu tarjimashunoslikning eng asosiy vositasiga aylandi.

Men ma‘ruzamda hozirgi kunda sun‘iy intellektning tarjimaga, tarjimashunoslik faniga ta‘siri haqida fikr yuritmoqchiman. Sun‘iy intellekt shu darajada rivoj topdiki, u hozirgi kunda hayotimizning barcha jabhasiga kirib bordi, oddiy qishloq xo‘jaligidan tortib kosmos taraqqiyotigacha sun‘iy intellektidan foydalanilmoqda. Hamma bu sohalar til orqali va tarjimon orqali rivoj topymoqda. Shuning uchun, sun‘iy intellektning tarjimashunoslikka ta‘siri juda yuqori bo‘lmoqda. Internet onlayn lug‘atlar, smartfonlardagi programmalar, bir qator google va boshqa yo‘nalishlardagi tarjima platformalarini alohida aytish mumkin. Hozirgi kunda og‘zaki, sinxron tarjima juda rivoj topdi. Avvallari chet elga turistlar, davlat arboblari, juda ko‘p biznesmenlar maxsus tarjimonlar bilan chiqib, bu maxsus tarjimonlar maxsus tayyorgarlik bilan borgan bo‘lsa, hozirgi kunda bitta telefon bilan tarjima muloqotiga kirishmoqda. Shuning uchun, hozirgi kunda buning roli tilshunoslikda juda ham ahamiyatli, ayniqsa, turizim sohasida. Hozir turizm sohasi deganda bitta ingliz tili bilan cheklanb qolishlik mumkin emas. Frantsuz, ingliz, xitoy, yapon va boshqa tillarga ham e‘tibor qaratish muhim. Yurtimizga dunyoning har bir chekkasidan turistlar kelmoqda. Shu tillar o‘rtasida yangi tarjimashunoslik lug‘atlari, elektron lug‘atlari paydo bo‘lmoqda. Hozir mana bitta misol bilan chegaralansam 2020-2023 yilgacha bizning maktablar uchun tuzilgan loyihamızda 11 tillik elektron lug‘atimizda 5000 ga yaqin termin bir vaqtning o‘zida fizika, matematika, kimyo, astronomiya, biologiya va boshqa sohalar terminlari bir vaqtning o‘zida tarjima qilinadi. Bu lugatlarning kombinatsiyasini hisoblab ko‘rsak 90-100 ta lug‘at chiqishi mumkin. Inglizcha-yaponcha, yaponcha-o‘zbekcha, ozbekcha-koreyscha, koreycha-xitoycha qilib hisoblab ko‘rilsa har bittasi bir nechta lug‘at bo‘ladi. Bu platformada hozirgi zamonaviy texnika, sun‘iy intellekt yordamida bitta lug‘at ichida o‘nlab, yuzlab lug‘atlarni shakllantirishimiz mumkin. Shuning uchun, tilshunoslar oldida, tarjimashunoslar oldida katta vazifa turibdi, yani sohani yanada mukammallashtirish, ayniqsa, tarjimaning quyidagi tomonlariga,

sun‘iy intellekt ilg‘ab olmaydigan tomonlariga, milliy-madaniy xususiyatlarini tarjima qilish, milliy urf-odatlarini tarjima qilishga ko‘proq ahamiyat berish kerak. Bu sohada inson bilan sun‘iy intellekt raqobatga kirishganda inson yuqoriroq turadi. Chunki insonda ruhiyat bor, insonda ma‘naviyat bor. Biz sun‘iy intellektni yuqori qo‘ysak ham inson ilg‘agan o‘ziga xos tomonlarini, milliy-madaniy xususiyatlarini sun‘iy intellekt bera olmaydi. Shuning uchun, kelgusida tarjimonlarimizga IT mutaxassislari bilan tilshunoslar o‘rtasidagi hamkorlik katta ahamiyat kasb etadi. Bu bizning eng dolzarb masalalarimizdan hisoblanadi. Tarjimashunoslarning kelajagi porloq. Ular tarjima turlariga qarab badiiy tarjima, poeziyaning tarjimalari, ilmiy tarjimalar va boshqa sohalarni alohida ko‘rib chiqishlari kerak. Lug‘at tuzish sohasidagi tarjima, ya‘ni, leksikografik tarjima tarjimashunoslikning eng noyob, chuqur sohasidir, nimagaki, lug‘atda tarjima qilinayotgan so‘zning yoki iboraning barcha nozik tomonlari ochib berilishi kerak. Badiiy tarjimada, ilmiy matnlar tarjimasida esa so‘zlar asosan kontekstdan kelib chiqib tarjima qilinadi. Leksikografik tarjimada esa barcha mavjud tarjimalarning sintezi asosida ikki til o‘rtasidagi muqobillik o‘rnatiladi. Imkoniyat darajasida ularning sinonimlarini, antonimlarini ko‘chma manolarini ham mukammal qilib berish talab etiladi. Shunda bo‘lg‘usi tarjimonlarga lug‘atlar keng imkoniyatlar manbai bo‘lib xizmat qiladi.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ

Асылбек Эшиев – доктор философских наук, профессор,

Ошский государственный университет, Кыргызстан, e_asylbek@mail.

Галина Жакупова – старший преподаватель кафедры педагогики, Ошский

государственный университет, Кыргызстан, jасupova.4@mail.ru

Аннотация: В последние десятилетия инновационные технологии стали неотъемлемой частью образовательного процесса. Технологии, такие как искусственный интеллект (ИИ), виртуальная реальность (VR), дополненная реальность (AR), а также мобильные приложения и онлайн-платформы, значительно изменили подходы к обучению и преподаванию. Целью данной работы является исследование влияния инновационных технологий на

образование, выявление ключевых тенденций, методов и их влияния на развитие образовательной системы. В ходе работы были рассмотрены различные формы внедрения технологий в образовательную практику, а также возможные проблемы и вызовы. Методы исследования включают анализ существующих научных публикаций, а также примеры внедрения технологий в реальные образовательные учреждения. Результаты исследования подтверждают, что внедрение инновационных технологий значительно улучшает качество образования, повышает доступность и индивидуализацию обучения, но требует постоянного обновления и адаптации инфраструктуры и преподавательского состава.

Ключевые слова: инновационные технологии, образование, искусственный интеллект, виртуальная реальность, дополненная реальность, мобильные приложения, онлайн-образование.

Введение. Современная образовательная система сталкивается с необходимостью адаптации к быстро развивающемуся миру технологий. Инновационные решения открывают новые горизонты для обучения и преподавания, изменяя привычные методы работы, подходы к обучению и взаимодействию учеников с преподавателями. В статье будет рассмотрено влияние инновационных технологий на образование, а также их роль в создании индивидуализированного и доступного образовательного процесса.

Цель исследования. Целью исследования является анализ воздействия инновационных технологий на образовательный процесс, выявление преимуществ и недостатков их внедрения, а также определение ключевых направлений в дальнейшем развитии технологий в сфере образования.

Методы исследования. Для достижения поставленной цели использовались следующие методы:

1. Анализ литературных источников - изучение существующих научных публикаций и исследований, посвященных применению технологий в образовательной сфере.

2. Кейс-метод - анализ конкретных примеров внедрения инновационных технологий в образовательные учреждения (школы, университеты, онлайн-курсы).

3. Опрос и интервью - сбор мнений преподавателей, студентов и экспертов в области образовательных технологий.

Результаты исследования.

1. Искусственный интеллект в образовании. ИИ открывает новые возможности для персонализированного обучения. Алгоритмы могут анализировать учебные достижения студентов, адаптировать учебные материалы под их потребности и предлагать подходящие задания. Одним из ярких примеров является система адаптивного обучения, используемая в таких платформах, как Coursera и Khan Academy. Эти системы на основе данных о прогрессе учащегося предоставляют задания, которые соответствуют его текущему уровню знаний, что помогает повысить эффективность учебного процесса.

2. Виртуальная и дополненная реальность (VR/AR). Виртуальная и дополненная реальность позволяют учащимся погружаться в учебный процесс, создавая симуляции и обучающие игры, которые намного увлекательнее и продуктивнее традиционных методов обучения. Например, в медицине с помощью VR-технологий студенты могут тренироваться на виртуальных моделях, а не на реальных пациентах, что минимизирует риски. В педагогическом образовании AR-технологии могут быть использованы для оживления учебников, превращая их в интерактивные пособия.

3. Мобильные приложения и онлайн-платформы. Мобильные приложения и онлайн-курсы обеспечивают доступность образования в любое время и в любом месте. Одним из ярких примеров является приложение Duolingo, которое помогает пользователям учить языки через игровой процесс. Такие платформы, как edX и Coursera, позволяют студентам со всего мира получить доступ к курсам ведущих университетов, не выходя из дома.

Это особенно важно в условиях глобальной пандемии, когда физическая доступность образования была ограничена.

4. Интернет вещей (Internet of Things, IoT) и смарт-устройства. С помощью IoT в образовательных учреждениях могут быть использованы устройства, которые помогают отслеживать состояние здоровья студентов, их физическую активность и вовлеченность в учебный процесс. Смарт-доски и интерактивные панели позволяют преподавателям более эффективно взаимодействовать с учащимися и делать уроки более увлекательными и динамичными.

5. Большие данные и аналитика. С помощью аналитики больших данных можно собирать и анализировать информацию о производительности учащихся, чтобы выявить слабые места в учебном процессе и своевременно предоставить нужную помощь. Например, в школах, где используются системы управления обучением (LMS), можно получить точные данные о том, какие темы вызывают наибольшие трудности у студентов, и корректировать учебный план в реальном времени.

Дискуссия. Проблемы внедрения инновационных технологий. Несмотря на многочисленные преимущества, внедрение инновационных технологий в образование сталкивается с рядом проблем. К ним относятся недостаток финансирования, проблемы с инфраструктурой и техническими средствами, а также вопросы безопасности данных.

Одним из важнейших факторов успешного внедрения инновационных технологий в образование является подготовка преподавателей. На всех уровнях образования должно проводиться регулярное обучение педагогов, чтобы они могли эффективно использовать новые технологии. Это требует как финансовых вложений, так и времени, чтобы преподаватели не только осваивали новые инструменты, но и понимали, как интегрировать их в образовательный процесс.

Кроме того, необходимо учитывать различные социальные и культурные особенности, которые могут влиять на восприятие

инновационных технологий. Например, в некоторых странах или регионах использование технологий может сталкиваться с сопротивлением, в то время как в других - восприниматься как прогрессивный шаг вперед.

Примеры успешного внедрения информационных технологий:

Платформа Coursera - предоставляет доступ к курсам университетов со всего мира и использует ИИ для персонализации обучения.

Школы с использованием AR - некоторые школы используют дополненную реальность для создания интерактивных уроков по естественным наукам и истории.

Виртуальные лаборатории для студентов-медиков - создание моделей операций, где студенты могут без риска для здоровья тренироваться в виртуальной реальности.

Заключение. Инновационные технологии предоставляют огромные возможности для улучшения качества образования, повышения его доступности и персонализации. Однако, их успешное внедрение требует комплексного подхода, включающего подготовку преподавателей, модернизацию инфраструктуры и постоянную оценку эффективности применяемых решений. Технологии должны работать на повышение качества образования, а не заменять человеческий фактор.

Список литературы:

1. Smith, J. Innovative Educational Technologies //Journal of Education and Technology, 34(3), 2022, p.145-162.
2. Kumar, S. & Lee, A. Virtual Reality in Education: A New Dimension. // Educational Technology Review, 18(2), 2022, p.112-128.
3. Brown, R. AI-Powered Learning Platforms. // Journal of Digital Education, 21(1), 2023, p.65-74.
4. Zhang, W. The Role of IoT in Modern Education. // International Journal of Educational Innovations, 22(4), 2022, p.89-104.
5. Liu, H. Mobile Learning Apps: A Global Perspective. // Mobile Education Review, 16(3), 2022, p.59-71.

XORIJ TILSHUNOSLIGIDA TIL VA UNING EVOLYUTSIYASI TALQINI

Abduvaliyev M.A. f.f.d., professor,

Halimova M.M. f.f.f.d.

Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya. Mazkur maqolada inson tili, uning yuzaga kelishi va rivoji borasidagi xorijlik tilshunos olimlarning konsepsiyalari va ularning zamonaviy tilshunoslik umumiy nazariyasi rivojiga qo‘shgan hissalarini muhokama qilinadi.

Аннотация. В статье рассматриваются концепции зарубежных лингвистов относительно человеческого языка, его возникновения и развития, а также их вклад в развитие общей теории современного языкознания.

Annotation. The article examines the concepts of foreign linguists regarding human language, its origin and development, as well as their contribution to the development of the general theory of modern linguistics.

Til evolyutsiyasi va tanazzuli masalasi tilshunoslar tomonidan turlicha talqin qilingan. Masalan, J.G.Kerder, J.V.Grimm, va boshqalar Hindyevropa, jumladan, German tillari bobo tilining “Oltin davri” deb atalgan davridan keyingi davrni tanazzul (inqiroz) davri deb atadilar va buning asosiy sababini tillarda grammatik formalar, turlanish, tuslanish hamda infleksiyaning yo‘qolib borayotganligida ko‘rgan bo‘lsalar, 19 - asr oxirlariga kelib V.Vundt, X.Paul va boshqalar buni individlar psixologiyasi bilan bog‘lashga urindilar.

Til, uning shakllanishi hamda evolyutsiyasi A.Shleyxerning “Yevropa tillari system talqini” (1850), V.fon Gumboldtning “Inson tili a’zolarining farqlari va bunday farqlarning inson zoti aqliy rivojiga ta’siri” (1859), X.Paulning “Til tarixi prinsiplari” (1880), B.Delbryukning “Hindyevropa tillarini o‘rganishga kirish” (1880) kabi tadqiqotlarida muhokama qilingan bo‘lib, ularda mavzu turlicha yondashuvlar va nuqtai-nazarlardan talqin qilinganligini, ular o‘rtasida bir-birlariga zid fikr, mulohaza va qarashlar mavjudligini kuzatish mumkin.

X.Paul (1846-1921) tilshunoslikni madaniy-tarixiy fan sifatida qaraydi va

uning fikricha, bu fanning asosiy vazifasi “individlarning o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sir jarayoni, alohida olingan shaxs qabul qilib oluvchi va yetkazuvchi sifatida jamiyat bilan munosabatga kirishuvi, yosh avlod keksa avlodlar merosini qanday egallayotgani kabilarni ko‘rsatishdan iborat. Leypsig yosh grammatikachilar maktabining vakili bo‘lmish X.Paul jamoaviy psixologiya mavjudligini rad etgan xolda alohida olingan individlarning o‘zaro psixologik munosabatlari va individual tillar mavjud, degan fikrni yoqlab chiqadi. Bunday fikrga tayaniladigan bo‘linsa, dunyoda qancha insonlar bo‘lsa ana shuncha o‘z tarixiga ega tillar mavjud degan xulosaga olib keladi. G.Ostxof va K. Brugman ushbu fikrni yoqlagan xolda, tilning xaqiqiy hayoti individ bilan bog‘liq bo‘lib, tildagi barcha o‘zgarishlar so‘zlovchi individidan kelib chiqadi, deb hisoblaydilar. X.Paul tilning kommunikativ vazifasini tushuntirish uchun lingvistik muloqotga uzus tushunchasini kiritadi. Uzus, X.Paulga ko‘ra, individual tillarga xos bo‘lgan umumiy (mavhum) normalar bo‘lib, aynan uzus tufayli muloqot amalga oshadi. X.Paul uzus va individual nutqiy faoliyatni bir birlariga zidlaydi, lekin uzusdagi har qanday o‘zgarish odatiy nutqiy faoliyat evaziga sodir bo‘ladi, deb hisoblaydi.

X.Paul so‘z ma’nolaridagi okkazional va uzual xolatlar qatorida ma’no torayishi, ma’no kengayishi, ma’no ko‘chishi kabilarni farqlaydi.

Iyen universtiteti professori Avgust Shleyxer (1821-1868) til taqdiri alohida olingan shaxsga bog‘liq emas deb hisoblaydi, ya’ni til o‘z qonuniyatlariga ega bo‘lib, ularni inson o‘z xohishiga ko‘ra o‘zgartira olmaydi. A. Shleyxer o‘zining “Yevropa tillari sistem talqini” (1850) asarida tilni tirik organizmlar kabi rivojlanuvchi fenomen ekanligi haqidagi konsepsiyasini ilgari suradi. Bu konsepsiya tilshunoslikda tilning “ biologik “ konsepsiyasi deb nom oldi. Konsepsiya muallifi tilga inson aralashuvisiz rivojlanuvchi tabiiy organizm (struktura) sifatida qaraydi, tilning kelib chiqishi va rivojlanishiga taalluqli qonuniyatlarni yaratishga harakat qilgan. Til hayotida tug‘ilish, o‘smirlik, yetuklik, qarish va o‘lish bosqichlari bo‘lishini uqtirishga harakat qilgan. Til va tafakkur birligini tan olgan xolda A.Shleyxer til va tafakkur qurilishi o‘rtasidagi muayyan strukturani ochiqlashga urinadi. A.Shleyxer tillarni uch tipga ajratgan. Birinchi tip tillarga faqat ma’no

ifodalangan bir o‘zakli so‘zlarga ega xitoy, birma tillarini kiritadi. Ikkinchi tip tillarga tovush orqali ham ma‘no, ham munosabat ifodalangan, qismlarga bo‘luvchi so‘zlarga ega tillar (turk, fin-ugor)ni kiritadi. Uchinchi tip tillarni flektiv tillar deb ataydi va ularga xos muhim jihat ma‘no va munosabat so‘z va uni tashkillovchi turli elementlar birligida deb biladi. A. Shleyxerning tillarni uch tipga ajratishi til rivojidadagi uch bosqichni anglatadi. A. Shleyxerning fikriga ko‘ra, yuqoridagi uch til tiplari tarixiy davrga qadar, til paydo bo‘lganda yuzaga kelgan. Bu davrda agglyutinatív tillar amorf, flektiv tillar agglyutinatív tillardan kelib chiqqan. Til rivojining ikkinchi (tarixiy) davrida tilning tovush va shakllari, gap qurilishi va vazifalarida sezilarli o‘zgarishlar kuzatilgan. Formal jihatdan barcha tillarning kelib chiqishi bir xil ekanligi, lekin turli xalqlarning turmush tarzi va tovushlar tizimining turlicha ekanligi turli tillarni yuzaga keltirgan, deb tushunadi. A. Shleyxer bobotilda 9 ta kelishik (bosh, tushum, kechiktirilgan, qaratqich, o‘rin, jo‘nalish, instrumental 1, instrumental 2, va undosh (atov)lar, uchta son (birlik, ikkilik va ko‘plik) va uchta jins (мужской, женский, va средний) mavjud bo‘lganligini ta’kidlagan. Bobotildan tarqalgan birinchi tillarni asos tillar deb atagan. Bunday asos tillar keyinchalik tillarga, tillar esa shevalarga, shevalar esa ostshevalarga ajralib, tarixiy taraqqiyotning ma’lum davrida shevalar o‘z navbatida alohida sheva va tillarga bo‘linib ketgan. Hindyevropa bobotilidan tarqalgan tillar shajarasi nazariyasiga tayangan holda A. Shleyxer quyidagi xulosalarga keladi; a) shajaraning bir bo‘lagidan o‘rin olgan tillar, boshqa shajara a’zolaridan ko‘ra bir biriga har jihatdan yaqin bo‘ladilar. Ularga xos umumiy jihatlar bobotilda mavjud; b) hindyevropa xalqi sharq tomonroqda yashagan sayin uning tili shunchali qadimgi darajada saqlanib qolgan, g‘arb tomonlarga yaqin yashagan xalqlar tilida esa yangi tuzilmalar ko‘proq bo‘lgan.

Buyuk nemis olimi Vilhelm Gumboldt (1767-1835) til barcha insonlarning mulki va u butun jamiyatga tegishlidir, degan fikrini aytadi. V. fon Gumboldt tildagi ijtimoiy va individuallik munosabatlari haqida mushohada qilar ekan, til jamiyatda rivojlanishi, inson uning so‘zlari boshqalarga ham tushunarli bo‘lganligi uchun o‘zini tushunadi, lekin til individual nutqiy aktlar faoliyatidan farq qilishini yozadi.

Individual va jamoa psixologiyasi (xalq psixologiyasi) tilda o‘z ifodasini topishini e‘tirof etadi. V.Gumboldt har qanday tilning rivojida ikki davrni ajratish mumkunligi, birinchi davrda tovush yaratish faoliyati faol bo‘lishi, bunda xalq ruhiyati shakllanishi davrida asosiy e‘tibor til va ifoda vositalariga qaratiladi. Tilning grammatik shakllari rivojining ikkinchi bosqichida turg‘unlik kuzatilgani holda tafakkur mislsiz tarzda rivojlanib, har bir til o‘ziga xos xususiyat va koloritga ega bo‘lib boradi, degan fikrni bildiradi. V.Gumboldt tillar o‘rtasidagi farqli jihatlarni u yoki bu xalq, millat obyektiv borliqni o‘z tilida qay darajada aks ettirilishida ko‘radi. Uning fikricha, tillar bir hil ko‘rinishda bo‘lishi mumkun emas, chunki xalqlar va ularning turmush tarzi har xil. V.Gumboldt turli qurilishga ega tillarni takomillashgan (perfect, совершенные) va takomillashmagan (nonperfect, несовершенные) tillarga bo‘lgan. Takomillashgan qurilishga ega til fikr va tilning to‘liq qo‘shiluv yoki uyg‘unligida namoyon bo‘lsa, takomillashmagan tillarda til va tovush sintezi tabiatan kuchsizlashgan bo‘ladi yoki boshqa bir omil orqali buzilgan bo‘ladi. Bu ko‘proq tillarning grammatik qurilishida namoyon bo‘ladi. So‘z va gap qurilishiga tayangan holda V. Gumboldt dunyo tillarini flektiv, amorf, agglyutinatив va inkorporativ tiplarga ajratagan. Uning fikricha, flektiv tillarda tashqi va ichki shakllar sintezi to‘liq namoyon bo‘lganligi bois ularni takomillashgan tillar tiplariga mansub deb hisoblaydi. Sanskrit tillari (Gumboldt hindevropa tillarini nazarda tutadi) so‘z butunligi tashqi va ichki fleksiya, o‘zak va suffiksning bir butun tarzda qo‘shiluv, urg‘u orqali ta‘minlagani bois, olim ularni ham shu til tiplariga mansub deb hisoblaydi. Til dialektikasini, undagi mavjud ziddiyatli xususiyatlarni antinomiya tarzida tasavvur qilishga harakat qilgan. Til va tafakkur birligi haqida so‘z yuritir ekan, V. fon Gumboldt til fikr shakillantiruvchi organ bo‘lib, usiz tushunchalar paydo bo‘lmasligi, so‘z esa tovush va tushunchadan iborat bo‘lib, ular o‘rtasida muvofiqliklar bo‘lishi kerakligini ta‘kidlaydi. V. fon Gumboldtning haqli fikricha, tushuncha va uning tovushli ifodasi o‘rtasida yaqin munosabat va aloqalar bo‘lmaydi. Bunday hollarda so‘z hissiy idrok etilgan predmetning ekvivalenti emas, balki tushuncha uchun inson tilda uni atash uchun topgan so‘z orqali aksini topadi. Borliqdagi kognitsiya obyektga nisbatan til subyektiv, insonga nisbatan esa obyektiv

deb hisoblaydi. V. fon Gumboldtning til faoliyat va faoliyat mahsuli antinomiyasi ham e’tiborga loyiq. Til bir vaqtning o‘zida o‘zgaras va o‘zgaruvchan xususiyatga egaligi, u doim harakatda, sifat va miqdor o‘zgarishlariga uchrashini ta’kidlaydiki, bu fikr, til mavjudligining asosi uning muntazam rivojlanishida ko‘rinishini dalillaydi. Tilda yuz beradigan o‘zgarishlarga har bir individ o‘z hissasini qo‘shib boradi degan fikrni ilgari suradi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, Vilhelm fon Gumboldtning “...tilning haqiqiy hayoti u insonlar o‘rtasida qo‘llaganda namoyon bo‘ladi” deb yozgan fikriga qo‘shilsa bo‘ladi, lekin uning “...biroq bir vaqtning o‘zida u (til) alohida olingan shaxslarga bog‘liq emas” degan fikriga qo‘shilish qiyinder tuyuladi. Bugungi kun tilshunosligi qayta uyg‘onish davrining yuqori bosqichiga ko‘tarildi, tilshunoslikda fanlar hamkorligiga asoslangan lingvokognitiv, lingvomadaniy tilshunoslik, lingvopragmatika, sotsiolingvistika, psixolingvistika, kompyuter lingvistikasi kabi o‘nlab zamonaviy yo‘nalishlarda tadqiqotlar salmog‘i jadal suratlar bilan ortib bormoqdaki, bunday zamonaviy hamkor fan sohalarining yuzaga kelishi va rivoji uchun tamal toshlari aynan yuqorida tilga olingan tilshunos olimlar tomonidan qo‘yilganligi shubhasiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduvaliyev M.A., Xalimova M.M., Subyektiv baho va uning tasnifi yuzasidan ayrim mulohazalar\\Zamonaviy tilshunoslik yo‘nalishlari va neyropsixolingvistika muammolari\\Respublika Ilmiy-amaliy anjuman materiallari. FDU 2024: B.243–147
2. Березин Ф.М. История лингвистических учений. М. Высшая школа-1975 – 278 с.
3. Гумбольдт В. О различии организмов человеческого языка и о влиянии этого различия на умственное развитие человеческого рода. СПб., 1859.-С.61
4. Пауль, Г. *Принципы истории языка [Principles of the History of Language]*. Verlag von F. Vieweg und Sohn, 1880.
5. Шлейхер, А. (1855). Основы сравнительного языкознания. [Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen]. Германия: Verlag von F. Vieweg und Sohn.

6. Шлейхер, А. (1863). Природа языка и происхождение человеческой речи. [Die Sprache und ihre Urgeschichte]. Германия: С. С. Meinert.
7. Шлейхер, А. (1871). Грамматика праиндоевропейского языка. [Grammatik der indogermanischen Ursprache]. Германия: С. С. Meinert.

КОМПЛЕКС УПРАЖНЕНИЙ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ ЯВЛЕНИЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА И ТРЕБОВАНИЯ К НИМ

Бегалиев Шахабуди́н Юлдашевич

К.П.Н.и.о. профессор АГИИЯ, Узбекистан.

Аннотация: Данная работа посвящена требованиям к упражнениям для понимания грамматических конструкций английского языка при чтении текстов по специальности. Анализированы семь требований, которые необходимы для упражнений. Эти требования научно обоснованы и рекомендуются при составлении комплекса упражнений для обучения грамматическим конструкциям английского языка.

Ключевые слова: презентация, комплекс упражнений, грамматическая конструкция, усвоение, трудности, требование, профессиональная направленность, экономичность, безошибочность.

Обучение грамматическим явлениям начинается с презентации нового грамматического явления, которое создает ориентировочную основу будущего грамматического действия, но еще не обеспечивает его усвоения. Для овладения грамматической структурой необходим комплекс упражнений. Под комплексом упражнений мы понимаем совокупность упражнений, направленных на усвоение какого-либо частного явления (действия) или небольшая их группа [1. с.145.]. Необходимо отметить, что презентация новой грамматической структуры и комплекс упражнений для ее усвоения тесно взаимосвязаны и практически неотделимы друг от друга. Они разделяются условно.

Как нашими, так и зарубежными методистами выдвинуты различные требования к упражнениям в обучении иностранным языкам (Г.Пальмер 1961, Е.И.Пассов 1977, М.В.Ляховицкий 1981, Ж.Жалолов 2015 и др.). Охарактеризовать все требования, выдвинутые методистами, нельзя и в этом нет необходимости. Поэтому изложим лишь те требования, которым, на наш взгляд, должен отвечать комплекс упражнений для усвоения грамматических явлений английского языка с целью чтения математических текстов.

1. Наличие в упражнении не более, чем одной трудности.
2. Сталкивание отработанных в отдельности трудностей в одном упражнении.
3. Направленность произвольного внимания обучаемого на содержание читаемого, а не на его форму.
4. Профессиональная направленность учебного материала.
5. Экономичность упражнения во времени. В нашем случае оно проявляется в выполнении студентами экстралингвистических действий – подчеркиваний, указание стрелкой, выписывания соответствующих номеров и т.п., что значительно экономит учебное время.
6. Достаточное количество однотипных предложений для усвоения новой грамматической структуры.
7. Относительная безошибочность действий обучаемых

Первое требование: - наличие в упражнении не более, чем одной трудности - реализуется в нашем случае, достаточно сказать, что каждая обучающая инструкция посвящена только одной стороне вводимого явления. В опоре на нее студенты выполняют упражнения, направленные на усвоение отдельной операции с пассивными конструкциями английского языка, каждая из которых служит преодолению какой-либо одной трудности. При этом обучающиеся упражняются в начале на уровне отдельных предложений.

Второе требование: - сталкивание отработанных в отдельности трудностей в одном упражнении – осуществляется, когда все операции в соответствии с обучающими инструкциями, входящими в данное правило-

инструкцию, усвоены, т.е. каждая трудность преодолена в отдельности, все они сталкиваются в одном упражнении, выполняемом на уровне микротекста. Выполняемые студентами действия включают усвоенные ранее операции.

Третье требование: - направленность произвольное внимание обучаемого на содержание читаемого, а не на его форму - выдвинуто Е.И.Пассовым и другими методистами по отношению к упражнениям для формирования навыков говорения, т.е. репродуктивных навыков. Мы же формируем грамматические навыки чтения, т.е. рецептивные навыки. Поэтому в 1 группе упражнений внимание обучающихся направлено на форму, которую им необходимо распознать, однако эта форма сейчас же соединяется с содержанием. В дальнейшем внимание студентов распределяется между формой и содержанием. Полностью указанное требование может быть реализовано только при функционировании навыка речи, т.е. когда студенты читают тексты по специальности. В разрабатываемом комплексе такие тексты представлены в последней группе упражнений, после того как усвоены все отобранные грамматические конструкции.

Четвертое требование: - профессиональная направленность учебного материала - особенно важна в неязыковом вузе, где обучение иностранному языку отводится сравнительно незначительное время и конечной целью является решение задач, связанных с будущей специальностью студента. Данное требование способствует повышению интереса к изучению иностранного языка и повышает практическую ценность предмета. В нашем комплексе почти все предложения и тексты для упражнений заимствованы из математической литературы, вызывающей профессиональный интерес у студентов-математиков.

Пятое требование: - экономичность упражнения во времени - в нашем случае оно проявляется в выполнении студентами экстралингвистических действий таких как подчеркиваний, указание стрелкой, выписывания соответствующих номеров и т.п., что значительно экономит учебное время.

особенно важна в неязыковом вузе, где обучение иностранному языку отводится сравнительно незначительное время и конечной целью является решение задач, связанных с будущей специальностью студента. Данное требование способствует повышению интереса к изучению иностранного языка и повышает практическую ценность предмета. В нашем комплексе почти все предложения и тексты для упражнений заимствованы из математической литературы, вызывающей профессиональный интерес у студентов-математиков.

Шестое требование: - достаточное количество однотипных предложений для усвоения новой грамматической структуры - Многократное повторение является необходимым условием для формирования речевых стереотипов. Количество повторений зависит от лингвистических трудностей изучаемой грамматической структуры, а также от очередности ее усвоения.

Седьмое требование: - относительная безошибочность действий обучаемых - по распознаванию и пониманию грамматической конструкции обеспечивалась двумя факторами. Во-первых, учитывались типичные ошибки студентов, выявленные нами на основе констатирующих срезов. С целью обеспечения безошибочности действий, обучающихся по распознаванию и пониманию грамматической конструкции английского языка при чтении текстов по специальности в комплексе упражнений необходимо предусматривать специальные упражнения на преодоление каждой типичной ошибки. Во-вторых, первые упражнения каждой серии комплекса выполнялись на основе распознающего алгоритма, которой с первого раза приводит к правильному решению задачи.

Рассмотрев все требования к комплексу упражнения для обучения пониманию грамматических конструкции английского языка при чтении текстов по специальности можно сделать вывод, что при создании эффективный комплекс упражнения необходимо учитывать все выше анализированных требования. Так же важно принимать во внимание типичные ошибки студентов. Первые серии комплекса следует выполнять на

основе распознающего алгоритма, который с первого раза приводит к правильному решению задач.

Л и т е р а т у р а

1. Бегалиев Ш.Ю. – Требование к упражнениям для обучения грамматической конструкции английского языка. В кн.: - Language and society in XXI century poly-cultural space: Problems and solutions. Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 11-12 oktyabr, 2019. Buxoro. 145-148 betlar.
2. Жалолов Ж. Махкамова Г. English language teaching methodology. Tashkent, 2015.
3. Ляховицкий М.В. Методика преподавания иностранных языков. –М.: высш. школа, 1981. – 159 с.
4. Пальмер Г. Устный метод обучения иностранным языкам. – М.: Учпедгиз, 1962. – 165 с.
5. Пассов Е.И. Вопросы обучения иноязычной речи. – Воронеж: Изд-во Воронежск. Гос. пед. ин-та, 1974. -164 с.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НАУКА О СУЩНОСТИ ПОНЯТИЙ «КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ» И «КАЧЕСТВО ЗНАНИЙ»

Батыралиев Адылбек

Доцент Ошского государственного университета

Суюнбаева Мария, преподаватель кафедры ОшГУ

Аннотация: В статье авторы дают обобщенный научно-методологический анализ таких понятий, как «качество», «качество знаний», «качество образования». Данные понятия широко используются в педагогической среде, однако наши исследования показали, что не только учителя школ, но и преподаватели вузов недостаточно понимают суть данных понятий. Авторы, изучив научно-методическую литературу по данной проблеме, раскрыли суть вышеуказанных понятий. В работе также научно проанализированы вопросы качества: Закон «Об образовании» КР, государственные образовательные стандарты, материалы Международной

организации по стандартизации (ИСО), нормативно-правовые документы в сфере образования и т.д. В результате авторы исследования представили свои критерии измерения качества образования. Материалы статьи имеют практическую, профессиональную и научно-методическую ценность для руководителей образовательных учреждений, учителей, преподавателей, студентов и аспирантов.

Ключевые слова: качество, качество знаний, качество образования, педагогика, право, стандарт, образовательный процесс, сущность, потребитель, показатели.

Повышение качества образования стало актуальной проблемой образовательного процесса в образовательных учреждениях. Президент С. Жапаров говорит по этому поводу: «Качество образования зависит от уровня преподавателя. «Если учителя сильны, они напрямую влияют на развитие страны».(1). Как бы широко ни обсуждалась в педагогической среде тема повышения качества образования, при проведении опроса среди учителей школ и преподавателей вузов выяснилось, что они не до конца понимают смысл понятия «качество образования». После такого исследования мы решили вникнуть в суть проблем качества образования и его критериев, а также какое образование мы считаем качественным. На основании проведенных исследований установлено, что данная проблема недостаточно изучена в кыргызской педагогике. Мы все знаем, что невозможно говорить о затронутых проблемах, не зная их истинного смысла. Изучая научную литературу, посвященную качеству образования, мы стали свидетелями существования множества точек зрения на понятие «качество» и многогранности его содержания. Например, международный стандарт ISO 9000:2000 определяет качество как «степень соответствия характеристик продукции требованиям потребителей» [4,28]. Стандарт ISO 9000:2005 дает похожее определение: «качество — это выполнение требований, соответствующих требованиям заданной характеристики». Экономисты

определяют качество как «совокупность свойств продукта, которые отвечают нуждам и требованиям потребителя» [5,167].

В процессе анализа соответствующей литературы мы заметили, что существуют различные взгляды на термин «качество». В результате мы пришли к выводу, что будет правильным опираться на международный стандарт ISO.Обобщая изложенные выше точки зрения, отметим, что понятие «качество» — это явление, возникающее из взаимоотношений потребителя и поставщика товара, покупателя и продавца. Очевидно, что основным оценщиком качества является потребитель. В заключение отметим, что качество — это совокупность свойств и характеристик продукта, деятельности, услуги или системы, которые влияют на его способность удовлетворять требования потребителей.

В педагогической сфере есть такое понятие, как «качество образования». Теперь давайте сосредоточимся на сути этой концепции. Образование— философскийперспектива определяется как «отражение объективной реальности в человеческих чувствах», в то время как в педагогике «знание» — это два значения.Объясняется: 1) Знание — это личность.Информация (данные), которая воспринимается, чувствуется, понимается и удерживается в сознании человеком; 2) Знания — средство, инструмент, используемый человеком для восприятия и усвоения новой информации. Знания в Киргизской энциклопедии Она определяется как «сборник достоверной информации, полученной о явлениях в обществе и природе».

Остановимся подробнее на значении понятия качества образования. Критерии качества знаний в педагогике определяются следующим образом: полнота, чувствительность, последовательность, правильность, умение применять их на практике. В.А. Сухомлинский говорил: «Знание — это умение применять знания» (6, 37), а Г. Мадаминов определяет качество образования как «способность использовать знания в жизни; «способность к самостоятельному обучению» (7, 68). Профессор С. Рысбаев определяет ее следующим образом: «Образованность личности – это способность усваивать

информацию, позволяющую решать жизненно важную задачу, и использовать эту информацию в жизненных ситуациях» (10,11). Обобщая сказанное, дадим следующее определение: «Качество знаний можно определить как их осознанное усвоение, прочность и способность применять их на практике». В результате мы стали свидетелями того, что понятия «знания» и «качество образования» имеют разное значение.

Как определяется качество образования в других странах? Исторически сложились английская, французская и американская модели высшего образования. «Английская модель» разработала критерии определения качества образования на основе внутренней самооценки. Все университетское сообщество (студенты, преподаватели, сотрудники и т. д.) принимало активное участие в этом процессе. Во «французской модели» определения качества высшего образования оценка общества, государства и рынка, т.е. Основным критерием считалась оценка внешних факторов. В «американской модели» английский и французский опыт были успешно объединены, а критерии качества образования были созданы в соответствии с рыночными условиями [8,21].

Качество высшего образования в России оценивается по следующим критериям. Цель программы; содержание программы; студенты; преподавательский состав; подготовка к профессиональной деятельности; материально-техническая база; предоставление информации; финансовая безопасность; выпускники [8,22].

В процессе написания статьи мы также проанализировали критерии престижной ежегодной премии США за качество в 5 категориях (производство, услуги, малый бизнес, образование и здравоохранение). Премия была учреждена в 1987 году президентом США Р. Рейганом под именем Малкольма Болдриджа. Учреждения, номинированные на премию, оцениваются по нескольким критериям качества. Например: Лидерство; Стратегическое планирование; Ориентация на потребителя и рынок;

Измерение. Анализ и управление на основе знаний; Оперативное управление; Ценность человеческих ресурсов; Результаты бизнеса.

Рекомендуемые практики и руководящие принципы международного стандарта ISO 9000:2000 могут сыграть ключевую роль в определении качества образования в высших учебных заведениях и разработке его критериев. Например, это: ориентация на клиента; Управленческое лидерство; Вовлеченность сотрудников; Процессный подход; Системный подход к управлению; постоянное совершенствование; Принятие решений на основе фактов; Выгодные отношения с покупателями и заказчиками [4, 12].

Агентство EdNet, определяющее качество образования в высших учебных заведениях Кыргызстана, определяет качество программ на основе следующих стандартов: миссия образовательного учреждения и стратегия разработки образовательных программ; Политика и система обеспечения качества; Цель и результаты обучения по образовательной программе; Разработка, утверждение и содержание образовательной программы и учебного плана лично-ориентированного обучения; Профессорско-преподавательский состав; Инфраструктура, ресурсы и поддержка студентов; Управление, прозрачность и надежность данных. Общественная информация (9).

На основании анализа вышеуказанных государственных нормативно-правовых документов и научной литературы нами предлагаются следующие критерии определения качества образования:

- I. Работа с потребителями образовательных услуг и ориентация на рынке труда.
- II. Руководство школы и директора.
- III. Деятельность участников образовательного процесса. Студенты:
Учителя:
- IV. Образовательная деятельность.
- V. Эффективность.
- VI. Системный подход к управленческой работе.

VII. Материально-техническая база.

VIII. Кадровое обеспечение.

Литература:

1. Выступление Президента КР Садыра Жапарова по случаю профессионального праздника учителей и работников системы образования КР. 5.10. 2024
2. Кыргызская Республика “Закон Об образовании” - Б., 2023
3. Государственный образовательный стандарт общего образования КР - Б., 2014
4. ГОСТ Р ИСО 9000:2000 Жичкин А.М. Планирование качества итоговой аттестации выпускников вузов // Качество. Инновации. Образование – М., №8, 2007.
5. Кураков Л.П., Кураков В.Л. Словарь-справочник по экономике. – М., 1990.
6. Сухомлинский В А. Сто советов учителю / Перевод. Дуйшо Айтмамбетов. - Ф.: Школа, 1983.
7. Мадаминов Г.М. Магистерская работа Б.: 2021 152 с.
8. Похолков Ю.А., Чучалин А. Обеспечение и оценка качества высшего образования. Высшее образование в России – М., № 2, 2004.
9. Методические рекомендации по проведению самооценки образовательной программы первого цикла – Б., 2022
10. Рысбаев С. Национальные образовательные технологии. – Б.: «Мирас принт» – 2024, 216 с.

УДК: 37.091.1

ПРОГРЕССИВНОЕ ВНЕДРЕНИЕ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Кыргызстан, Ошский Государственный Университет

Институт педагогики, искусства и журналистики

Преподаватель Саипов Мухтар Сагынбекович

Преподаватель Самиева Айсана Жакыпбековна

Аннотация: В статье исследуется прогрессивная реализация дифференцированного обучения (ДО) на уроках английского языка, подчеркивая его роль в удовлетворении разнообразных потребностей учащихся. Объединив теоретические основы, историческое развитие и практические стратегии, исследование демонстрирует, как ДО способствует равенству, вовлечению и академическому успеху. Основные рекомендации включают построение содержания, использование технологий и применение гибких моделей оценки.

Ключевые слова: дифференцированное обучение, уроки английского языка, равенство, индивидуализированное обучение, конструктивизм, построение содержания.

Abstract: The article examines the progressive implementation of differentiated learning in English lessons, emphasizing its role in meeting the diverse needs of students. Combining theoretical foundations, historical development, and practical strategies, the study demonstrates how DO promotes equality, inclusion, and academic success. The main recommendations include building content, using technology, and applying flexible assessment models.

Keywords: differentiated learning, English lessons, equality, individualized learning, constructivism, content construction.

В современном обучении английскому языку дифференцированный подход становится неотъемлемым элементом эффективного педагогического

процесса. Он позволяет учитывать индивидуальные особенности учащихся, их уровень подготовки, познавательные интересы и предпочтительные стили обучения. Разнообразие учебных методов и материалов играет ключевую роль в успешной реализации дифференцированного обучения, обеспечивая каждому ученику возможность работать в комфортной для него зоне ближайшего развития.

Одним из важных аспектов данного подхода является использование диагностических оценок, которые позволяют выявить пробелы в знаниях и определить сильные стороны обучающихся. Это создает основу для персонализированного обучения, позволяя учителю адаптировать задания в соответствии с индивидуальными потребностями каждого ученика[1].

Современные классы все чаще становятся разнообразными, с учащимися, различающимися по уровню владения языком, стилям обучения и культурным фоновым данным. Традиционные подходы «один размер для всех» часто не могут удовлетворить эти разнообразные потребности, что приводит к снижению мотивации и образованию пробелов в достижениях. Дифференцированное обучение (ДО), педагогическая основа, разработанная Кэрол Энн Томлинсон, предлагает решение, адаптируя методы обучения к индивидуальным учащимся. В этой статье исследуется применение ДО на уроках английского языка, предоставляя практические стратегии для педагогов.

ДО возникло в конце 20-го века, когда педагоги признали ограничения стандартизированного обучения. Ранние влияния включают концепцию «Зоны ближайшего развития» Льва Выготского [2], подчеркивающую важность персонализированной поддержки, и теорию «Множественных интеллектов» Говарда Гарднера, выступающую за разнообразные пути обучения. К 2000-м годам Томлинсон сформализовала ДО как структурированный подход, подчеркивающий корректировку содержания, процесса, продукта и среды обучения.

ДО основано на трех основных теориях:

Конструктивизм: Учащиеся строят знания посредством активного взаимодействия, требуя адаптированных заданий, соответствующих их предыдущему опыту.

Зона ближайшего развития: Обучение должно быть направлено на навыки, слегка превышающие текущие способности учащегося, с помощью поддержки со стороны сверстников или учителя.

Равенство vs. Равноправие: ДО отдает приоритет равным результатам над единообразными методами, гарантируя, что все учащиеся достигают общих целей [3].

На уроках английского языка ДО адаптируется к лингвистическому разнообразию (например, построение содержания для учащихся с ограниченным владением языком) и когнитивным различиям (например, многозначные занятия). Чтобы осуществить ДО необходимо выполнить такие практические задания:

1. Дифференциация содержания:

Уровневые задания: Предоставление текстов на разных уровнях читаемости (например, упрощенные статьи для учащихся с ограниченным владением языком, сложные романы для продвинутых читателей).

Мультимедийные ресурсы: Использование аудиокниг, видео и интерактивных приложений для удовлетворения потребностей учащихся-слушателей и зрителей.

2. Адаптация процесса:

Гибкое группирование: Ротация учащихся между небольшими группами в зависимости от уровня навыков или интересов (например, литературные кружки, дебатные команды).

Построение занятий: Разделение задач на этапы, такие как предварительные сессии мозгового штурма или руководимое редактирование с помощью сверстников.

3. Гибкость продукта:

Выборные доски: Позволение учащимся выбирать форматы оценки (например, эссе, подкасты или графические романы).

Рубрики с несколькими критериями: Оценка на основе усилий, креативности и точности языка.

4. Корректировка среды:

Станции обучения: Создание тематических станций (грамматика, чтение, говорение) для самостоятельного изучения.

Культурно-отзывчивые материалы: Включение текстов, отражающих культурный фон учащихся, для повышения вовлеченности [4].

Эффективная реализация дифференцированного обучения в классе английского языка требует сочетания разнообразных методов и адаптированных материалов. Гибкость подходов к обучению позволяет учитывать индивидуальные особенности учащихся, создавая комфортные условия для их развития.

Одним из ключевых методов является дифференцированный опрос, который можно проводить как в письменной, так и в устной форме. Например, в письменных заданиях используются карточки различной сложности, кроссворды и тесты с дополнительными вопросами для более сильных учеников. В устном опросе сначала отвечают более слабые учащиеся, после чего сильные дополняют их ответы, формируя более полное понимание темы.

При закреплении материала важно учитывать уровень подготовки учащихся. Сильные ученики могут сразу приступить к выполнению практических заданий, в то время как слабыми повторяется основной материал. Работа с текстом также может быть дифференцированной: одним предлагается составить развернутый план, другим — найти ответы на вопросы, а самым подготовленным — пересказать текст своими словами и сделать выводы.

Коллективные проекты позволяют вовлечь всех учащихся в процесс обучения, распределяя задания по уровню сложности. Например, сильные и средние учащиеся могут разрабатывать статьи и редактировать их, тогда как

более слабые занимаются подбором иллюстраций или визуальных материалов [5].

Для реализации дифференцированного обучения важно использовать соответствующие материалы и инструменты. Диагностические тесты помогают определить уровень знаний и интересы учащихся, позволяя подобрать наиболее подходящие задания. Цифровые технологии, такие как Kahoot! и Flipgrid, обеспечивают персонализированное обучение и способствуют сотрудничеству между учащимися.

Учебные тексты подбираются с учетом уровня владения языком: уровневые книги, графические романы и многоязычные ресурсы позволяют каждому ученику работать с материалами, соответствующими его уровню. Визуальные средства, такие как карты мышления и диаграммы, помогают упрощать восприятие сложных тем. Дополнительные подсказки и шаблоны, например языковые опоры, способствуют развитию навыков говорения и письма.

Практическое применение этих материалов включает использование карточек заданий, которые можно раздавать индивидуально или в малых группах. Журналы рефлексии помогают учащимся осмыслить пройденный материал и связать его с реальной жизнью. Интерактивные игры и манипулятивы, такие как методика TPR (Total Physical Response), жесты и визуальные элементы, способствуют лучшему запоминанию новых слов и понятий.

Таким образом, сочетание продуманных методов и разнообразных материалов позволяет создать гибкую образовательную среду, в которой каждый учащийся получает возможность развиваться в соответствии со своими способностями и потребностями. Дифференцированное обучение преобразует уроки английского языка в инклюзивные, динамичные пространства, где разнообразие становится активом. Постепенно интегрируя принципы ДО, педагоги наделяют учащихся силой преуспевать академически

и личностно. Будущие исследования должны изучить долгосрочное влияние ДО на владение языком и социоэмоциональное развитие.

Список литературы:

1. Томлинсон, К. А. Дифференцированная классная среда: Реагирование на потребности всех учащихся. ASCD, 2014.
2. Выготский, Л. С. Мышление и речь. Издательство «Просвещение», 1999.
3. Zulpukarova A. K. Stages of implementing differentiated instruction in the english language classroom. Bulletin of science and practice. 2024. Т. 10. №5. С.562-568
4. Гарднер, Г. Структуры разума: Теория множественных интеллектов. Издательство «Просвещение», 2007.
5. Бойленс, Р. «Проектирование смешанного обучения в ответ на разнообразие студентов в высшем образовании». Компьютеры и образование, том 126, 2018, с. 1–14.

ИННОВАЦИОННЫЕ СПОСОБЫ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА И КУЛЬТУРЫ КАК СПОСОБ ВЛИЯНИЕ НА МОТИВАЦИЮ СТУДЕНТОВ

Тажибаева Гульсина Тохтоматовна
Ошский Государственный Университет
Институт филологии и межкультурных коммуникации

Аннотация. В статье рассматриваются инновационные способы изучения английского языка и культуры как эдутеймент, объединяющий образовательные и развлекательные технологии для более эффективного внедрения знаний. Автор анализирует основные дидактические принципы, включая связь между теориями, последовательность подачи материала и доступность обучения для различных возрастных категорий. Приводится классификация средств эдутеймента, которая разделяется на традиционные (книги, фильмы, радиопрограммы) и современные (электронные учебники, компьютерные тренажеры, веб-технологии). Особое внимание уделяется роли современных информационно-коммуникационных технологий в процессе обучения. Делается вывод о том, что использование данного метода более

эффективно позволяет подготовить учебные материалы для обработки счетов учащихся с помощью интерактивных и открытых форм обучения. Также авторам научной работы был проведен опрос среди преподавателей и студентов, изучающих английский язык для анализа и изучения роли эдутеймента в образовании.

Ключевые слова: эдутеймент, игровые формы масс медиа, образование, роль, обучение

Abstract. The article discusses the concept of edutainment, which combines educational and entertainment technologies for more effective implementation of knowledge. The author analyzes the main didactic principles, including the relationship between theories, consistency of presentation and accessibility of learning for different age categories. A classification of edutainment media is given, which is divided into traditional (books, films, radio programs) and modern (electronic textbooks, computer simulators, web technologies). Special attention is paid to the role of modern information and communication technologies in the learning process. It is concluded that the use of this method more effectively allows to prepare teaching materials for processing students' accounts with the help of interactive and open forms of learning. Also, the authors of the research paper conducted a survey among teachers and students learning English to analyze and study the role of edutainment.

Key words: edutainment, games of mass media, knowledge, role, teaching

Введение. Игровое обучение имеет глубокие исторические корни. **Обучение через игровую деятельность** — это форма проведения занятий, в которой можно помочь усвоить и применить полученные знания в разных областях науки. В настоящее время такая форма учебного процесса часто называется **эдютейнментом** (англ. *edutainment*), которым обозначают всевозможные формы образования без принуждения, а также образовательные развлечения. Широко известно, что выделяют следующие основополагающие функции игры: развлекательную, коммуникативную, самореализации в игре как полигоне человеческой практики, диагностическую, коррекции,

межнациональной коммуникации и социализации. В Западной Европе в XIV веке к подлинному использованию принципов игрового обучения призывали Томмазо Кампанелла и Франсуа Рабле. Они хотели, чтобы дети без труда, без принуждения, а как бы играя, познакомились со всеми науками.

Эдьютейтмент- возник обеспечивая креативность и эффективность, благоприятно воздействуя на результат обучения. Сам термин означает *education* (обучение) *entertainment* (развлечение). В 1948 году этот термин появился в Уолт Дисней , когда были сняты серии про дикую природу “True-life adventure.” Далее этот термин использовал Роберт Хейман в 1973 году когда снимал серии документальных фильмов “National Geographic Society” . После 90-х традиционные методы обучения стали не интересны, тем самым требовалось преподавателям разных профессий повышать свои квалификации инновационным знаниям и технологиям. Стали появляться инновационные программы и технологии, адаптированные к «новым вызовам» и приносящие положительные результаты при обучении новым идеям и технологиям взрослых людей (В. М. Букатов). Специалисты разных сфер наук дают определению Edutainment разными словами и объяснениями. Для одних это «эффективный баланс между информацией, мультимедийными продуктами, психологическими приемами и современными технологиями» (Ш. Де Вари). “Edutainment- соединение социального заказа с развлекательным механизмом» (Р. Донован).

Позже появилась русифицированная версия, более простая в произношении и благозвучная для восприятия. Можно дать самое простое объяснение к использованию термина помогает обнаружить, что люди, сами того не подозревая, буквально каждый день сталкиваются с естественно-бытовым эдьютейнментом. Например, при просмотре интересного фильма на иностранном языке, чтении захватывающей статьи или книги, участии в коллективной интеллектуально-познавательной игровой коммуникации — всё

то, что мы делаем добровольно, в удовольствие, с увлечением можно назвать неформальным или нестандартным образованием.

Edutainment или же *игровой форме обучения* присущи схожие черты. Вот некоторые из основных:

- свободная развивающаяся деятельность (организуемая «ведущим», но протекающая без его учительского диктата), осуществляется учениками по *желанию*, с удовольствием от самого *процесса* деятельности, а не за признание или положительную оценку (В. Букатов);
- творческая, импровизационная работа;
- эмоционально напряжённая, приподнято-состязательная, конкурентная деятельность в рамках незыблемой *дружественности*;
- парадоксальное пересечение прямых и косвенных правил, *сопрягающих* содержание игры с элементами общественного опыта;
- имитационная направленность, *моделирующая* профессиональные или общественные условия-ситуации-контексты жизни человека;

При предлагаемых эдьютейтментом средств можно решить проблемы в обучении английскому языку.

Методы исследования. Объектом изучения являются формы эдьютейтмента в образовании. В ходе исследования были использованы следующие методы: наблюдение, анализ, синтез, сравнение, обобщение. Основополагающим методом исследования был опрос студентов и преподавателей ОшГУ, которые изучают английский язык, который помог глубже заглянуть в изучаемую тему.

Феномен игры привлекал внимание философов, эстетиков, биологов, этологов, психологов других ученых.

Начало разработки теории игры обычно связывается с именами таких мыслителей XIX в., как Ф. Шиллер, Г. Спенсер, В. Вундт. Разрабатывая свои философские, психологические и главным образом эстетические взгляды, они попутно, только в нескольких положениях, касались и игры как одного из

самых распространенных явлений жизни, связывая происхождение игры с происхождением искусства. Шиллер утверждал эстетическую природу игры и видел в ней характеристику существа человека вообще. Игра для Шиллера - наслаждение, связанное со свободным от внешней потребности проявлением избытка жизненных сил. Для него игра есть эстетическая деятельность.

Говоря об эдьютейтменте, можно сказать что термин означает получить образование через игры или же развлечение, которое дает эффективный результат в образовании, так как в следствии устанавливается эмоциональная связь между преподавателем и обучающимся. Таким образом, создается креативность учащегося и способствует активному участию в образовательный процесс, самообразование.

Исследователи считают, что эдьютейтмент можно применить в разных сферах деятельности для получения образования.

Рис.1 Представлена классификация материалов эдтейтмента.

В современных методах образования активное обучение имеет большое значение с эдьютейнментом, особенности в Ошском Государственном Университете. Данные методы направлены на активизацию учебно-

познавательной активности студентов, приводя их к самостоятельному и вдумчивому освоению материала. Основная задача преподавателя — обеспечение того, чтобы учащиеся самостоятельно приобретали знания посредством активной познавательной деятельности. Применение таких методов и технологий позволяет вовлечь студентов в самостоятельный учебный процесс и обеспечить практическое применение изученного. Важно, чтобы на таких занятиях были применены все навыки, включая речь, память и воображение, чтение, слушание и письмо для полноценного формирования результата обучения. Ниже будет показан результат опроса 51 преподавателей и студентов Ошского Государственного Университета, института мировых языков и межкультурных коммуникации, в котором эдудеймент будет анализирован как очень важный инструмент в обучении иностранного языка.

Таблица 3.Популярные телеигры для изучения английского языка в США.

№	Шоу	Описание
1	The Voice	Музыкальное шоу, где известные наставники набирают команды начинающих исполнителей. Доступны версии для США, Великобритании и Австралии.
2	Top Gear	Британское шоу о машинах и автокультуре с характерным британским юмором и акцентом.
3	The Ellen DeGeneres Show	Американское ток-шоу с беседами с известными личностями.
4	Jimmy Kimmel Live!	Ежедневное ночное шоу с живым разговорным английским и звездными гостями.
5	The Tonight Show Starring Jimmy Fallon	Ночное шоу с обзорами событий, интервью и играми с известными личностями. Эпизоды доступны на YouTube с субтитрами.
6	The Graham Norton Show	Британское ночное шоу с участием мировых звезд, полное иронии и британского юмора.
7	Britain’s Got Talent	Шоу талантов, где участники показывают свои умения в самых разных областях.
8	Travel Man	Британское шоу о путешествиях с ведущим и звездным гостем, в каждом

Диаграмма 1.

Знакомы ли вы с понятиями «эдьютейнмент»?

103 ответа

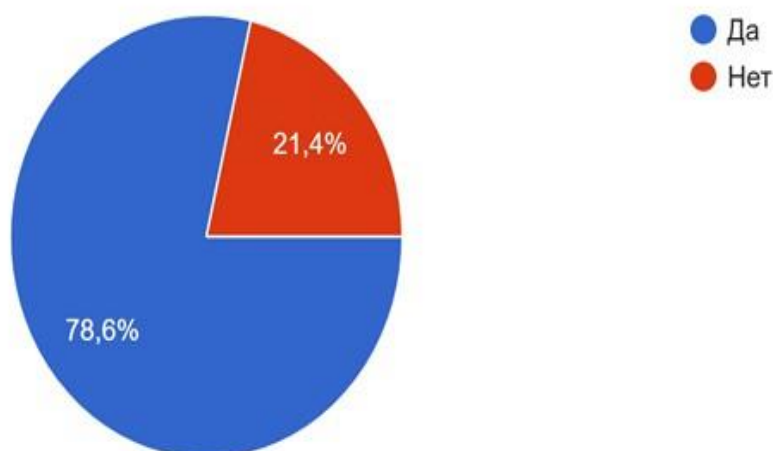
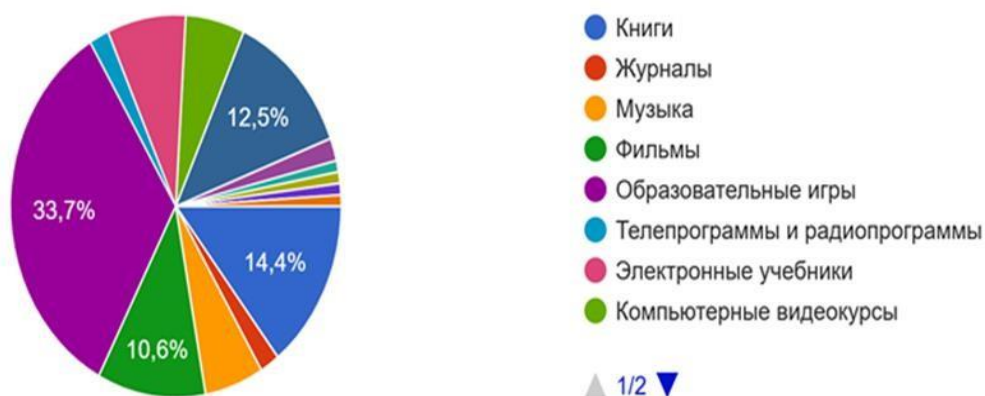

Диаграмма 2.

Какие средства эдьютеймента вам больше всего знакомы? (можно выбрать несколько вариантов)

104 ответа

Какие вышеперечисленные средства обучения, по вашему мнению, наиболее эффективны для обучения?

103 ответа

Диаграмма 3.

Какие средства эдьютейнмента вам хотелось бы использовать чаще в учебе или на работе?

104 ответа

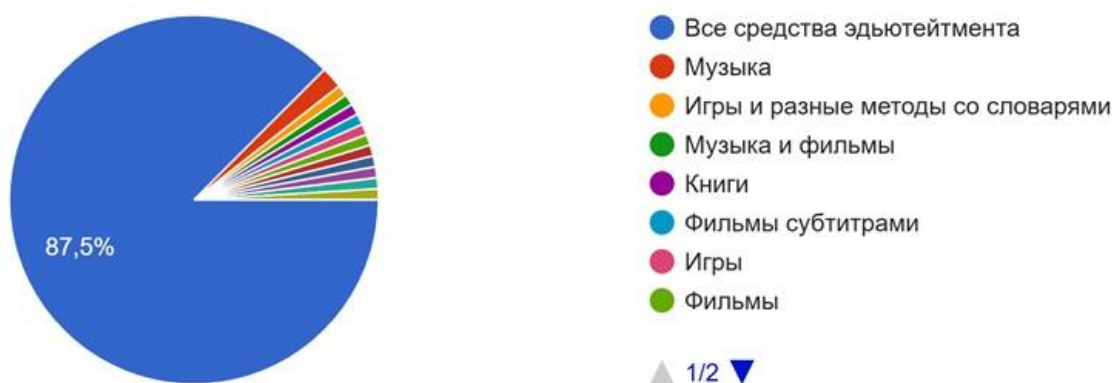

Диаграмма 4

Результат исследования. Результаты опроса показывают что примерно 78 % из 104 респондентов знают что такое эдютеймент, также 33,7% участников больше всего знакомы игровыми платформами, 12,5 % с книгами, 14 % теле и радиoprogramмами, также 91,3 % участников позволили готовность чаще применять эдютеймент в обучении и работе, что свидетельствует о его привлекательности. При этом 87,5 % респондентов оценивают эдютеймент как эффективный способ обучения. Этот анализ показывает, что эдютеймент — популярный и востребованный подход, способный повысить мотивацию и результативность.

Заключение. Главная цель традиционных методов — формировать у студентов не столько академические знания, сколько профессиональные навыки, которые помогают им решать нестандартные задачи и разрабатывать уникальные идеи для достижения поставленных творческих целей. Преподаватель при этом играет роль тьютора, наставника и преподавателя, ориентированного не на мотив передачи определенных знаний, а на развитие у студентов способностей и мотивации самостоятельно искать необходимую информацию. А эдютеймент будет отличным инструментом для преподавателя и учащегося при получении образования, что повышает интерес к обучению, мотивацию, делая занятия привлекательными и интересными.

Литература:

1. Дьяконова О.О. Дидактический утилитаризм: эдютейнмент как инновационное решение проблем образования взрослых// Вестник ТвГУ. Серия «Педагогика и психология». 2015. № 3. С. 27-276.
2. Дьяконова О.О., Букатов В.М. Эдютейнмент в образовании взрослых и интерактивные технологии обучения в современной школе // Педагогика, 2014 №8. С. 44-52.
3. Железнякова О.М., Дьяконова О.О. Сущность и содержание понятия «эдютейнмент» в отечественной и зарубежной педагогической науке// Вестник Высшей школы. Серия «Педагогика и психология». 2013. №2. С. 67-70.

4. Кобзева Н.А. Edutainment как современная технология обучения// Ярославский педагогический вестник. 2012. № 4. Т. II (Психолого-педагогические науки). С. 192-195.
5. Кобзева Н.А., Пронина А.Е. Средства технологии обучения эдьютейнмент (на примере спи-тинг и инфотейнмент)// В мире научных открытий. 2014. № 11.5 (59). С. 1832-1837.
6. Утемов В.В., Зиновкина М.М., Горев П.М. Педагогика креативности: прикладной курс научного творчества. Учебное пособие. Киров: Межрегиональный центр инновационных технологий в образовании, 2013. 212 с.

УНИВЕРСИТЕТЫ И ОБЩЕСТВО В ПРОШЛОМ И НАСТОЯЩЕМ

Сулимов С. И.

Воронежский государственный университет (г. Воронеж, Россия)

В начале XXI в. университетское образование подвергается стремительной переоценке. Некоторые исследователи связывают этот процесс с цифровизацией общественной жизни и полагают, что классическому образованию в цифровой эпохе не найдётся применения. Следовательно, университеты в их традиционном виде не смогут обрести места в современном мире. Но, думается, такое утверждение вовсе не однозначно, а главное – причина трансформации роли классического образования лежит гораздо глубже, чем просто появление новых технологий. В данной работе мы предпримем попытку выявить факторы, изменившие роль университетов в системе образования.

Для того, чтобы рассуждать об изменении статуса университетов в современном мире, необходимо вспомнить, с какой целью университеты некогда возникли вообще и какие знания в них аккумулировались и транслировались. Дело в том, что университет в его классическом, хрестоматийном виде не характерен для большинства мировых культур.

Например, исламский Восток, доколониальная Индия и византийский Левант не знали ничего подобного. Родиной университетов стала Западная Европа, где с XI в. существовали «общие школы», практиковавшие энциклопедическое обучение известным европейцам наукам. В XII в. на их базе возникли такие университеты как Болонский, Сорбонна и Монпелье. Однако кто оплачивал деятельность этих масштабных по средневековым меркам учреждений и какова была их программа? Влиятельным и практически безраздельным спонсором университетов являлась католическая Церковь, и поэтому епископы настаивали на полезности учебной программы в первую очередь для Святого Престола. Неслучайно самым престижным считался основанный в 1154 г. Болонский университет, в котором преподавалась преимущественно теология, а одним из наименее престижных был университет Монпелье, делавший акцент на медицине [2; с. 186-189]. Ни короли, ни главы городов, в которых находились университеты, не считали выпускников профессионалами в каком-либо деле и не предполагали трудоустройства для них. Так, выпускник юридического факультета Сорбонны мог стать судьёй или городским магистратом, но мог и не занять никакой должности. Точно так же болонские теологи почти всегда принимали духовный сан, но это не превращало их в оплачиваемых богословов папской курии. К примеру, при отсутствии связей в церковном руководстве клирик-выпускник вполне мог оказаться приходским священником в отдалённом селе или стать одним из многих «братьев» какого-нибудь монастыря. Ремёсла и торговля Европы развивались параллельно деятельности университетов и фактически независимо от неё. Неслучайно ещё в XV в. архиепископ Толедо Хименес де Сиснерос снабжал церковные учебные заведения Испании арабскими трактатами по медицине и географии, справедливо полагая, что в университете Саламанки прикладных знаний не хватает [1; с.489-490]. Именно поэтому королевский советник, богатый купец, искусный ремесленник или грозный полководец почти всегда обходились без высшего образования и ничего от этого не теряли. Если же кто-нибудь из них всё-таки образование

получал, то это никак не сказывалось на профессиональной деятельности. К примеру, завоеватель Мексики Эрнан Кортес (1485-1547) в юности окончил университет Саламанки по специальности «юриспруденция», но это никак не повлияло на его военную и политическую карьеру конкистадора.

Роль высшего образования вообще и университетов в частности стала меняться лишь на рубеже XVI-XVII вв. под влиянием политических факторов. Англия и Франция превращались в абсолютные монархии, и королям требовался внушительный штат управленцев-чиновников, инженеров и офицеров. В первой половине XVII в. при содействии кардинала Ришелье во Франции была основана сеть колледжей, дававших своим выпускникам прикладные специальности. Кардинал настоял на том, чтобы самые одарённые выпускники получали возможность продолжить обучение в университетах Сорбонны и Орлеана, тем самым, дополняя прикладные знания фундаментальными. В 1635 г. открылась французская Академия наук, члены которой делали акцент на естественных науках. Но обучение профессиям, востребованным на государственной службе, проходило именно в колледжах, число которых росло, и к 1715 г. такие училища функционировали в двухстах городах Франции [3; с. 322-323]. Именно так создавалась основа технического образования, которым Западная Европа славилась в XVIII-XIX вв. Причём, постепенное сближение университетов с колледжами происходило под влиянием нужд государства, бизнеса и армии. К примеру, в XIX в. даже англичане с их культом «джентльмена-любителя» были вынуждены признать, что престижная Итонская гимназия и специализирующийся на гуманитарных науках Оксфордский университет не сделают из образованных дворян ни армейских офицеров, ни государственных чиновников-функционеров.

В Россию университетское образование пришло вскоре после преобразований императора Петра I Великого, и на протяжении второй половины XVIII в. правительство не могло найти применения этому нововведению. В частности, будущие офицеры воспитывались и обучались в кадетских корпусах, а для инженеров существовали так называемые горные школы, располагавшиеся в

регионах с развитыми шахтёрскими промыслами (например, на Урале). В XIX в., когда университеты открылись не только в столицах, но также в Киеве, Харькове, Казани и даже в Томске, данные учебные заведения превратились в очаги гуманитарного образования. Эмигрантский исследователь протопресвитер Александр (Шмеман) отмечает, что, невзирая на наличие естественных (химических, физико-математических) факультетов, русская молодёжь предпочитала поступать на факультеты гуманитарные, и желание студента перевестись с юридического факультета на историко-филологический никого не удивляло: «Даже самая радикально настроенная русская молодёжь, в подавляющем своём большинстве, в XIX веке шла скорее на юридический, историко-филологический и подобные им факультеты, а не на технические. И даже когда в шестидесятые годы началось восстание против утонченной, но дворянской культуры, то символом этого восстания стала не наука как таковая, а земский врач, ветеринарный институт и учительские курсы» [5; с. 261]. Получилась двойственная ситуация: с одной стороны, отечественные университетские учёные работали в русле фундаментальной науки, в том числе и естественной (чему примером может послужить химик Д. И. Менделеев), но, с другой стороны, престижным считалось именно гуманитарное образование. Для удовлетворения потребностей развивающейся индустрии в кадрах существовали специализированные институты как то медицинские, педагогические, горные, политехнические и т.д. Однако общество не ставило знака равенства между профессионалами-инженерами и выпускниками университетов, считая по-настоящему образованными только последних. В результате лицом интеллектуальной элиты царской России стали не физики, химики и инженеры-изобретатели, а публицисты и юристы. Каким бы глубоким и всесторонним ни было царское университетское образование, его результаты всё равно оказывались однобокими: престиж гуманитарных наук был слишком велик.

Ситуация коренным образом изменилась в советскую эпоху, а если точнее, то в 1930-е гг. в связи с индустриализацией. Страна нуждалась в

инженерах самых разных специальностей, и правительству было ясно, что окончательное число предприятий, где эти инженеры будут востребованы, пока даже неизвестно. Именно поэтому фундаментальное университетское и узкоспециальное институтское образование были уравнены под маркой «высшего образования», а естественные и технические науки пропагандировались как наиболее престижные и важные для страны. Именно это стало одной из причин технического рывка СССР от первых тракторов к космическим полётам. По этой же причине университеты и институты основывались государством даже в отдалённых от столиц городах. Например, Ташкентский государственный технический университет им. Ислама Каримова был основан в 1920 г., а Андижанский государственный университет им. Захириддина Бабура – в 1931 г. Советское государство ждало от высшего образования успехов в технических науках и подготовленных к работе в индустрии кадров. Государственные ожидания полностью оправдывались благодаря пропаганде технических наук в литературе и кино, а также системе распределения выпускников, обязавшей молодых специалистов хотя бы три года отработать на тех предприятиях и в тех регионах, где они наиболее востребованы страной.

В наши дни идёт обратный процесс: деиндустриализация и уход государства из многих сегментов экономики привели к падению престижа как высшего образования, так и фундаментальной науки. Причём, процесс этот характерен для стран Западной Европы даже в большей степени, чем для России. К примеру, современный британский исследователь Р. Осборн характеризует ситуацию в британском же высшем образовании следующим образом: «Возникли условия, при которых, например, в Британии местный совет по здравоохранению, ведающий несколькими муниципальными больницами, мог быть признан банкротом. В 2004 году, в ходе дебатов о размере платы за обучение, Колин Лукас, вице-канцлер Оксфордского университета, уже без всякого стеснения заявил, что «преподавать нерентабельно»» [4; с. 727]. Следствием такого положения дел стало не просто

падение престижа высшего образования, но и фактическая ненужность многих университетских выпускников. Как, например, знакомство с фундаментальной наукой может помочь магазинному продавцу или офисному клерку среднего звена? То же самое можно сказать и о сотрудниках, работающих в цифровой сфере. Ведь для размещения в интернете того или иного контента совсем необязательно не только знать физику, но даже разбираться в устройстве интернета.

Подводя итоги работы, необходимо отметить, что университетское высшее образование вообще и образование в частности всегда отзывается на нужды общества, хоть нередко и делает это с опозданием. Поэтому задавая вопрос о месте и роли университетов в обществе эпохи цифровизации, следует поставить вопрос шире: каковы место и роль университетов в постиндустриальном обществе? На первый взгляд, кажется, что роль эта лишь декоративная, потому что частные работодатели нуждаются не в учёных и даже не в специалистах, а просто в квалифицированных рабочих. Если университеты примут к сведению это ожидание и попытаются ему соответствовать, то превратятся в подобие ремесленных и фабрично-заводских училищ эпохи 1930-х гг. На наш взгляд, университеты в своём классическом виде должны быть сохранены хотя бы потому, что неизвестно, какие нужды будут у социума в будущем. Классический университет является аккумулятором и рассадником фундаментальных знаний, которые могут оказаться востребованы в любой момент, в том числе и столетие спустя.

Список литературы.

1. Альтамира-и-Кревеа Р. История средневековой Испании / Р. Альтамира-и-Кревеа. – СПб. : Евразия, 2003. – 608 с.
2. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Ж. Ле Гофф. – СПб. : Александрия, 2018. – 398 с.
3. Миронов В. Б. Народы и личности в истории. Очерки по истории русской и мировой культур. В 3 т. / В. Б. Миронов. – М.: Звонница-МГ, 2000. – Т. I. – 640 с.

4. Осборн Р. Цивилизация. Новая история Западного мира / Р. Осборн. – М.: АСТ, 2018. – 768с.

5. Шмеман А., протопресв. Основы русской культуры. Беседы на Радио Свободы. 1970-1971 / протопресв. А. Шмеман. – М.: Изд-во Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета, 2017. – 416 с.

TERMINOLOGIYA: NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI

ADCHTI dotsenti Egamberdiyev J.J.

Annotatsiya: Ushbu maqolada terminologiyaning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Terminlarning shakllanishi, tizimlilik, tarjima muammolari hamda fan va texnologiyadagi o‘rni haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, o‘zbek tilida terminologiyani rivojlantirish masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: terminologiya, tilshunoslik, termin, tizimlilik, tarjima, fan va texnologiya.

Terminologiya — har qanday fan, texnologiya, madaniyat va sanoat sohasida ishlatiladigan maxsus atamalar tizimidir. Har bir til o‘z terminologiyasiga ega bo‘lib, u ilmiy-texnik taraqqiyot bilan rivojlanib boradi. Bugungi kunda globalashuv sharoitida terminlar tarjimasi va milliy terminologiya yaratish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada terminologiyaning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinib, uning muhim xususiyatlari o‘rganiladi.

Termin va uning asosiy xususiyatlari

Termin tushunchasi ilmiy atamalar tizimini belgilaydi. U aniq, izchil va qisqa bo‘lishi lozim. Terminologiya fanining asosiy maqsadi ilm-fan va texnologiya sohalarida ishlatiladigan atamalarni shakllantirish va standartlashtirishdan iborat. Termin — muayyan fan, texnika, san’at, kasb-hunar yoki boshqa soha doirasida aniq ma’no anglatuvchi so‘z yoki iboradir. Terminlar ilmiy va kasbiy muloqotda tushunmovchiliklarning oldini olish, fikrni aniq va qisqa ifodalash uchun ishlatiladi.

Terminlarning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. **Aniqlik** – termin muayyan tushunchani ifodalashi va boshqa so‘zlardan farqli ravishda aniq ma’noga ega bo‘lishi kerak.

2. **Barqarorlik** – uzoq vaqt davomida o‘z ma’nosini saqlab qolishi, tez-tez o‘zgarib turmasligi lozim.
3. **Xalqaro xususiyat** – ko‘plab fan sohalarida terminlar turli tillarda o‘xshash yoki bir xil bo‘lishi mumkin. Masalan, “biologiya”, “fizika”, “matematika” kabi so‘zlar dunyoning ko‘plab tillarida deyarli bir xil ishlatiladi.
4. **Qisqalik va ixchamlik** – termin imkon qadar qisqa va tushunarli bo‘lishi lozim.
5. **Tizimlilik** – terminlar bir-biri bilan bog‘liq holda, muayyan fan yoki sohaning tushunchalar tizimiga mos kelishi kerak.
6. **Milliy va xalqaro variantlarning mavjudligi** – ba’zi terminlar milliy tilda o‘z nomiga ega bo‘lsa, ba’zilar esa xalqaro termin sifatida qabul qilinadi.

Terminlar ilm-fan, texnologiya, iqtisodiyot, huquq va boshqa ko‘plab sohalarda keng qo‘llaniladi. Terminologiya esa muayyan fan yoki sohaga oid terminlarning to‘plami bo‘lib, ularning to‘g‘ri ishlatilishini quyidagicha tartibga solidi:

1. **Terminlarning tizimliliği.** Terminologiya tizimli bo‘lishi kerak, ya’ni bir soha doirasidagi terminlar o‘zaro bog‘liq bo‘lishi lozim. Masalan, lingvistika sohasida “fonetika”, “morfologiya” va “sintaksis” kabi terminlar mavjud bo‘lib, ularning barchasi yagona ilmiy tizimni tashkil etadi.
2. **Terminlarning tarjima muammolari.** Terminlarning tarjima jarayoni muayyan qiyinchiliklarga duch keladi. Har bir tilning o‘ziga xos fonetik, morfologik va semantik xususiyatlari mavjud bo‘lgani sababli, terminlarni to‘g‘ri tarjima qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, ingliz tilidagi “computer” so‘zi o‘zbek tiliga “kompyuter” sifatida qabul qilingan bo‘lsa, ba’zi boshqa terminlar mos variant bilan ifodalanishi lozim.

O‘zbek tilida terminologiyani rivojlantirish. O‘zbek tilida terminologiyani rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Fan va texnologiyaning jadal rivojlanishi natijasida yangi atamalar paydo bo‘lmoqda. Shu bois yangi terminlarni yaratish va milliy tilga moslashtirish zarur. O‘zbek tilida terminologiyani rivojlantirish ilm-fan, texnika, san’at, iqtisodiyot va boshqa sohalarning o‘sishi bilan chambarchas bog‘liq. Zamonaviy taraqqiyot yangi tushunchalarni ifodalash uchun

yangi terminlar yaratishni talab qiladi. Shu sababli, O‘zbekistonda terminologiyani rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda.

Terminologiyani rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari:

1. **Milliy terminlarni shakllantirish.** O‘zbek tilining boy imkoniyatlaridan foydalanib, yangi tushunchalarni ifodalash uchun milliy terminlar yaratish muhimdir. Masalan, arabcha yoki ruscha so‘zlarning o‘rniga o‘zbekcha ekvivalentlar topish:
  - “balansirovka” o‘rniga “tenglashtirish”
  - “poverbank” o‘rniga “quvvatlantirgich”
2. **Xalqaro terminlarni o‘zlashtirish.** Jahon miqyosida keng qo‘llaniladigan terminlarni o‘zbek tiliga moslashtirish muhimdir. Masalan, “telefon”, “kompyuter”, “biologiya” kabi so‘zlar xalqaro terminlar bo‘lib, o‘zbek tilida ham ishlatiladi.
3. **Terminlarni standartlashtirish va rasmiylashtirish.** Yangi terminlarni ishlab chiqish va ularni rasmiy me‘yorlarga kiritish uchun davlat organlari va ilmiy muassasalar faoliyat yuritishi lozim.
4. **Terminlarni ommalashtirish va jamoatchilikka tanishtirish**
  - Ilmiy maqolalar, darsliklar va lug‘atlar orqali yangi terminlarni keng joriy etish
  - Ommaviy axborot vositalari va internet platformalarida terminlardan to‘g‘ri foydalanishga e’tibor berish
5. **Texnologiyalar va sun‘iy intellektdan foydalanish.** Zamonaviy texnologiyalar yordamida terminlarni ishlab chiqish va tarjima qilish jarayonini tezlashtirish mumkin. Masalan, avtomatik tarjima tizimlari, terminologik ma’lumotlar bazalari yaratish orqali bu sohada samaradorlik oshiriladi.

XULOSA

O‘zbek tilida terminologiyani rivojlantirish milliy tilning zamonaviy fan va texnologiyalar bilan uyg‘unlashishiga xizmat qiladi. To‘g‘ri va aniq terminologiya esa ilmiy tadqiqotlar, ta’lim va amaliy faoliyatda samaradorlikni oshirishga yordam

beradi. Shu bois termin yaratish, ularni standartlashtirish va ommalashtirish ilmiy jamoatchilikning doimiy e’tiborida bo‘lishi lozim. Terminologiya fan, texnologiya va madaniyat rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Milliy terminologiyaning shakllanishi va rivojlanishi ilmiy taraqqiyot bilan uzviy bog‘liq. Shuning uchun terminlarni tizimlashtirish, tarjima qilish va milliy terminologiyani boyitish dolzarb vazifa hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Golovin B.N. "Lingvisticheskaya terminologiya". Moskva: Nauka, 1981.
2. Kabirov R. "O‘zbek tilida terminologiyaning rivojlanish masalalari". Toshkent: Fan, 2015.
3. Sager J.C. "Terminology: Applications in Interdisciplinary Communication". Amsterdam: John Benjamins, 1990.
4. Xudoyberganova D. "Terminologiyaning lingvistik xususiyatlari". Toshkent: Universitet nashriyoti, 2020.

SUN‘IY INTELLEKT ASOSIDAGI ADAPTIV O‘QUV PLATFORMALARINING CHET TILINI O‘ZLASHTIRISH SIFATIGA TA’SIRI

**Andijon davlat chet tillari instituti dotsenti
Teshaboyev Akramjon Yuldashevich
Andijon Davlat Universiteti o‘qituvchisi
Teshaboyev Baxramjon Akramjanovich,**

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun‘iy intellekt (AI) texnologiyalariga asoslangan adaptiv platformalarning xorijiy tillarni o‘qitish jarayonida qo‘llanishi, ulardan foydalanish samaradorligi hamda o‘quvchilarning bilim o‘zlashtirish sifatiga ta’siri tadqiq etildi. Adaptiv platformalarning o‘ziga xos jihatlari, AI texnologiyalari afzalliklari va ta’lim sifatidagi natijadorlikka oid ilmiy xulosalar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, adaptiv platformalar, chet tillarni o‘qitish, ta’lim texnologiyasi, o‘zlashtirish sifati, pedagogik innovatsiya, individual yondashuv.

Kirish. Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni samarali o‘zlashtirish, mukammal egallash va amaliyotda qo‘llay olish inson kapitalini shakllantirish hamda davlatlararo madaniy, ilmiy va iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishda eng muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy dunyoda axborot almashinuvi tezligining ortishi, raqamli texnologiyalarning inson faoliyatining barcha jabhalariga kirib borishi chet tillarni chuqur va sifatli o‘rganishni har qachongidan ham dolzarb vazifaga aylantirmoqda.

Biroq ta’lim jarayonidagi an’anaviy shakllar, ayniqsa, guruhda yoki katta auditoriyalarda xorijiy tillarni o‘qitish jarayonlarida ko‘pincha yetarli samaradorlikni ta’minlay olmayapti. Bu holat, avvalo, talabalarning individual farqlarini hisobga olish imkoniyatining cheklanganligi, o‘quvchilarning bilim darajasi, qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlariga moslashtirilgan ta’lim metodikalarining yetarli darajada emasligi bilan bog‘liq. An’anaviy ta’lim shakllarida darslar ko‘proq umumiy rejalarga, o‘rtacha talabaga mo‘ljallangan standart dasturlarga asoslanib, natijada bilim olish jarayoni yuzaki, passiv va yetarlicha qiziqarli bo‘lmagan holda kechmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, talabalar orasida xorijiy tillarga nisbatan motivatsiya yo‘qolishiga, bilimlarni o‘zlashtirish sur’ati va sifatining pasayishiga olib kelmoqda.

Shu bilan birga, bugungi kunda pedagogik texnologiyalar va sun’iy intellektning ta’lim sohasiga integratsiyasi tufayli innovatsion ta’lim metodlari yuzaga kelmoqda. Ayniqsa, sun’iy intellekt (AI) texnologiyalariga asoslangan adaptiv o‘quv platformalari bu borada alohida e’tiborga molikdir. Bunday platformalarning asosiy xususiyatlaridan biri – talabaning shaxsiy ehtiyojlari va imkoniyatlariga mos ravishda o‘quv kontenti, vazifalar murakkabligi, tezligi hamda ko‘lami avtomatik ravishda moslashtirilishidir. Adaptiv tizimlarning asosiy yutug‘i – ular talabalarni real vaqt rejimida kuzatib, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlab, shunga muvofiq individual yo‘l xaritalarini tuzish imkoniyatiga ega ekanligidadir.

Mazkur maqola doirasida xorijiy tillarni o‘qitishda sun’iy intellekt asosidagi adaptiv o‘quv platformalaridan foydalanish tajribasi tahlil qilinib, ularning

talabalarining bilim olish samaradorligi va sifatiga ta’sirini aniqlashga e’tibor qaratiladi. Shuningdek, maqolada mavjud xorijiy va mahalliy ilmiy tadqiqotlar asosida sun’iy intellektga asoslangan pedagogik innovatsiyalarning samaradorligini oshirish, ularni joriy qilish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar va ularning yechimlari haqida batafsil fikr yuritiladi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundaki, raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektidan foydalanish orqali ta’lim sifatini oshirish bugungi kundagi ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham alohida ahamiyatga ega. Shu jihatdan, maqolaning maqsadi AI asosidagi adaptiv platformalar ta’sirida xorijiy tillarni o‘zlashtirish sifatini oshirish imkoniyatlarini tahlil qilish, pedagogik tavsiyalar ishlab chiqish va o‘quvchilar uchun samarali individual yondashuvlarni aniqlashdan iboratdir.

Metodika. Mazkur tadqiqotda chet tillarini o‘qitish jarayoniga sun’iy intellektga asoslangan adaptiv texnologiyalarning joriy etilishi natijasida o‘quvchilar bilim va ko‘nikmalaridagi o‘zgarishlarni aniqlash hamda pedagogik samaradorlikni baholash uchun kompleks metodologik yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-metodologik usullar qo‘llanildi: ilmiy-nazariy tahlil, empirik kuzatish, pedagogik eksperiment, statistik tahlil va so‘rovnoma.

Tadqiqot uchun jami 120 nafar universitet talabasi tanlab olinib, ular tajriba (eksperimental) va nazorat guruhlari sifatida ikkiga bo‘lindi. Har bir guruhda 60 nafardan talaba ishtirok etdi. Ushbu guruhlar yosh, bilim darajasi, ijtimoiy holat va umumiy bilim ko‘rsatkichlari bo‘yicha deyarli bir xil darajada shakllantirildi. Tajriba davomiyligi ikki semestrni tashkil etdi, va tadqiqot jarayoni universitetning amaldagi o‘quv dasturiga integratsiya qilindi.

Nazorat guruhi chet tilini an’anaviy pedagogik metodika asosida, ya’ni standart darslik va qo‘llanmalar yordamida, auditoriyada o‘qituvchi nazorati ostida tahsil oldi. Ushbu guruhdagi talabalar bilan darslar odatiy shaklda — interaktiv usullardan qisman foydalanish bilan, biroq adaptiv texnologiyalar qo‘llanilmagan holda tashkil qilindi.

Eksperimental guruh uchun maxsus ishlab chiqilgan AI (sun‘iy intellekt) texnologiyalariga asoslangan adaptiv o‘quv platformasi joriy qilindi. Ushbu platforma yordamida talabalar o‘quv materiallari bilan onlayn rejimda ishlashdi. Adaptiv tizim talabalarning bilim darajasini, zaif va kuchli tomonlarini sun‘iy intellekt algoritmlari asosida tahlil qilib, individual tarzda moslashtirilgan vazifalar va qo‘shimcha mashg‘ulotlarni taklif qildi. Platforma yordamida talabalar o‘zlarining rivojlanishini real vaqt rejimida kuzatib borish, natijalarni qayd etish hamda xatolarni avtomatik ravishda aniqlash va to‘g‘rilash imkoniyatiga ega bo‘ldilar.

Tadqiqot davomida talabalar bilimlarining rivojlanishi har bir semestr oxirida maxsus ishlab chiqilgan diagnostik baholash tizimi orqali aniqlandi. Bu tizim quyidagi chet tili ko‘nikmalarini o‘z ichiga oldi: gapirish, tinglab tushunish, o‘qish va yozish. Har bir ko‘nikma 100 ballik tizim bo‘yicha, aniq va batafsil ishlab chiqilgan mezonlarga ko‘ra baholandi. Shuningdek, talabalar o‘quv jarayonidan qoniqishini aniqlash uchun anonim shaklda elektron so‘rovnomalar o‘tkazildi.

Olingan empirik natijalarni tahlil qilish uchun statistik usullar, xususan, tavsifiy statistika (descriptive statistics), dispersiya tahlili (ANOVA) va korelyatsion tahlil qo‘llanildi. Ushbu statistik usullar yordamida eksperimental va nazorat guruhlari o‘rtasidagi natijalar farqi statistik jihatdan qay darajada ishonchli ekanligi aniqlab berildi.

Bunday keng qamrovli metodik yondashuv natijasida sun‘iy intellekt asosidagi adaptiv platformalarning chet tilini o‘zlashtirish sifatiga ta‘sirini ob‘yektiv va aniq aniqlashga imkon yaratildi.

Natijalar va tahlil. O‘tkazilgan pedagogik eksperiment natijalari shuni ko‘rsatdiki, sun‘iy intellekt asosidagi adaptiv o‘quv platformasidan foydalangan eksperimental guruh talabalarining chet tilini o‘zlashtirish darajasi an‘anaviy metodlardan foydalangan nazorat guruhiga nisbatan sezilarli ravishda yuqori bo‘ldi. Statistik tahlil natijalariga ko‘ra, AI texnologiyasi qo‘llanilgan eksperimental guruh talabalari chet tilining turli jihatlarini bo‘yicha yuqori ko‘rsatkichlarni qayd etdilar. Jumladan, nutq va tinglash ko‘nikmalarida talabalarning bilim va ko‘nikmalari

o‘rtacha 28–32% yuqori ekanligi qayd etildi. Shuningdek, o‘qish va yozish ko‘nikmalaridagi farq ham sezilarli bo‘lib, bu ko‘rsatkich nazorat guruhiga nisbatan o‘rtacha 20–25% yuqori bo‘ldi.

AI-ga asoslangan adaptiv platformalarning eng katta afzalliklaridan biri – bu tizimlarning talabalar ehtiyojlarini, bilimlarini, imkoniyatlarini va shaxsiy o‘ziga xosliklarini real vaqt rejimida avtomatik tarzda aniqlay olishi hamda moslashtirilgan ta’lim mazmunini taqdim etishidir. Ushbu adaptiv yondashuv talabalarda individual tarzda mavjud bo‘lgan bilim kamchiliklarini tez aniqlash va samarali tuzatish imkoniyatini yaratdi. Talabalar tomonidan xato qilingan mavzular yoki ko‘nikmalar platforma tomonidan avtomatik tarzda aniqlanib, shunga mos tarzda qayta-qayta takrorlanadigan mashqlar, izohlar yoki qo‘shimcha materiallar taqdim qilindi.

Bundan tashqari, adaptiv platforma yordamida o‘qigan talabalar o‘rtasida motivatsion darajalar ham sezilarli darajada oshdi. Talabalar tomonidan platformaning avtomatlashtirilgan baholash tizimining aniqligi, xatolarni zudlik bilan ko‘rsatishi va ularni bartaraf etish yo‘llarini tushunarli qilib taqdim etishi ta’lim jarayonida talabalar faolligini va mustaqil bilim olish qobiliyatini oshirdi. Bu holat pedagogik kuzatuv natijalari bilan ham tasdiqlandi.

Shuningdek, talabalar orasida o‘tkazilgan anonim so‘rov natijalari adaptiv platformalardan foydalanish bo‘yicha o‘ziga xos va ahamiyatli fikrlarni ochib berdi. So‘rovda ishtirok etgan talabalar orasida AI asosidagi platformadan foydalanganlarning 85 foizi dars jarayonidan yanada yuqori darajada qoniqish hosil qilganliklarini ta’kidladilar. Ularning fikricha, ushbu texnologiya ta’lim jarayonini qiziqarli, tushunarli va talabalar ehtiyojlariga mos tarzda tashkil etgan. Talabalarning aksariyati an’anaviy ta’lim metodikalariga nisbatan ushbu platformalar orqali chet tilini o‘rganishda ko‘proq ishtiyoq va motivatsiya bilan qatnashganligini ta’kidlashdi.

Dispersiya (ANOVA) tahlili natijalari ham ikki guruh o‘rtasidagi farqlar statistik jihatdan yuqori ishonchlilikka ega ekanini ko‘rsatdi ($p < 0,01$). Bu esa olingan natijalar pedagogik amaliyotda AI-asosidagi adaptiv texnologiyalarning samaradorligini ob’yektiv ravishda tasdiqlash imkonini berdi.

Shunday qilib, eksperimental tadqiqot natijalari AI texnologiyalariga asoslangan adaptiv ta’lim platformalarining chet tilini o‘qitishda sifat jihatidan samarali va innovatsion metod ekanligini aniq isbotladi hamda kelajakda bu texnologiyalarni keng miqyosda joriy qilish zaruriyatini tasdiqlovchi ilmiy asos bo‘ldi.

Muhokama. Mazkur tadqiqot davomida olingan natijalar xalqaro miqyosda o‘tkazilgan boshqa ilmiy izlanishlar natijalari bilan to‘liq mos kelishi aniqlanib, sun’iy intellekt (AI) texnologiyalarining xorijiy tillarni o‘qitish jarayonida samaradorligini yana bir bor tasdiqladi. Ayniqsa, AI-ga asoslangan adaptiv o‘quv platformalarining talabalar bilim o‘zlashtirish sifatiga, ko‘nikmalarning rivojlanishiga va o‘quv motivatsiyasiga ko‘rsatgan ijobiy ta’siri xorijiy tadqiqotlarda ham keng qayd etilgan.

Jumladan, mazkur tadqiqot natijalari Luckin va Holmes (2016), Holmes (2020) kabi olimlarning AI texnologiyalari ta’lim samaradorligini oshirish, ayniqsa, til ko‘nikmalarini rivojlantirish borasidagi xulosalariga uyg‘un keladi. Ushbu tadqiqotchilar ham o‘z izlanishlarida adaptiv tizimlarning ta’lim mazmunini individual ehtiyojlarga moslashtirish xususiyatlari talabalarning bilim o‘zlashtirish tezligi va sifatini oshirganligini qayd etganlar.

Shunga qaramay, AI texnologiyalarini joriy qilish bilan bog‘liq bir qator muammolar va cheklovlar mavjudligi ham ushbu tadqiqot davomida yaqqol namoyon bo‘ldi. Jumladan, AI asosidagi adaptiv platformalarni joriy qilishda dastlabki bosqichlarda kuzatilgan asosiy muammo sifatida zamonaviy raqamli infratuzilmaning yetishmovchiligi, platformalarning barqaror ishlashi uchun zarur bo‘lgan yuqori tezlikdagi internet va texnologik jihozlarning ta’lim muassasalarida yetarli emasligi ko‘rsatildi.

Bundan tashqari, pedagog va talabalarning raqamli savodxonlik darajasining yetarli bo‘lmasligi AI platformalarini samarali qo‘llash yo‘lidagi yana bir asosiy to‘siq bo‘ldi. Adaptiv platformalar orqali ta’lim jarayonini tashkil etish nafaqat talabalar, balki o‘qituvchilar tomonidan ham raqamli malakani talab etadi. Ushbu yo‘nalishda o‘qituvchilarning texnologik kompetensiyalarini oshirish, maxsus

trening va malaka oshirish dasturlarini keng ko‘lamda joriy qilish zarur ekanligi kuzatildi.

Adaptiv tizimlar orqali o‘qitishning yana bir muhim jihat – ta’lim mazmunining lokal sharoitlarga, ayniqsa, o‘zbek tiliga mos tarzda yaratish va rivojlantirish masalasi ham o‘z yechimini kutmoqda. Xalqaro platformalarning mahalliy ta’lim standartlari va madaniyati xususiyatlariga moslashishi talab etilmoqda.

Yuqorida keltirilgan muammolarga qaramay, adaptiv platformalarning istiqboli va ta’lim sifatini oshirish imkoniyatlari juda keng. AI texnologiyalarining kelajakdagi rivojlanishi va ushbu texnologiyalarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitlar yaratilsa, chet tillarni o‘qitish sohasida haqiqiy pedagogik inqilob yuz berishi mumkin. Ayniqsa, ushbu platformalarning talabalarning individual o‘ziga xosliklariga moslashuvchanligi ta’lim jarayonlarini yana-da samaraliroq va natijaliroq qilishi mumkinligini ko‘rsatmoqda.

Kelgusidagi tadqiqotlarda AI asosidagi platformalarning boshqa ta’lim bosqichlari (maktab, magistratura, malaka oshirish kurslari va boshqalar) uchun moslashtirilganligi va bu texnologiyalarni pedagogik amaliyotda keng qo‘llash imkoniyatlarini yanada chuqurroq o‘rganish lozim. Shuningdek, raqamli savodxonlikni oshirish, texnologik infratuzilmani yaxshilash kabi amaliy jihatlarga alohida e’tibor qaratish zarur. AI-ga asoslangan adaptiv ta’lim texnologiyalari kelajakda ta’lim samaradorligini va sifatini oshirishning strategik jihatdan muhim omiliga aylanishi mumkin va bu borada ilmiy-amaliy izlanishlarni davom ettirish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa va Tavsiyalar. Tadqiqot natijalariga tayangan holda xulosa qilish mumkinki, sun’iy intellekt asosidagi adaptiv o‘quv platformalari chet tilini o‘zlashtirishda yuqori samaradorlikka ega bo‘lgan zamonaviy ta’lim vositasi sifatida e’tirof etilishi mumkin. Ushbu platformalar nafaqat talabalar bilimini chuqurlashtirish, balki ta’lim jarayonini individuallashtirish, o‘quvchilarning faolligi va motivatsiyasini oshirish, o‘quv jarayonini ilg‘or, qiziqarli va samarali shaklda tashkil etishga xizmat qilmoqda. Adaptiv tizimlar talabaning real vaqt

rejimidagi o‘zlashtirish darajasini doimiy nazorat qilib, ta’limni shaxsiy ehtiyoj va imkoniyatlarga mos tarzda yo‘naltiradi, bu esa umumiy ta’lim sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

AI texnologiyalari yordamida o‘qitilgan talabalar nutq, tinglab tushunish, o‘qish va yozish kabi asosiy til ko‘nikmalarida an’anaviy o‘qitish usullariga nisbatan ancha yuqori natijalarni ko‘rsatdi. Bu esa, mazkur texnologiya amaliy ahamiyati va ta’lim tizimiga tatbiq etish zaruriyatini ilmiy asosda tasdiqlaydi. Tadqiqot asosida quyidagi **asosiy tavsiyalar** ishlab chiqildi:

AI-adaptiv platformalarni ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich joriy etish:

Yuqori samaradorlikka erishish uchun ta’lim muassasalari sun’iy intellektga asoslangan adaptiv tizimlarni o‘quv dasturlariga integratsiya qilishlari lozim. Bu borada pilot loyihalar asosida bosqichma-bosqich joriy etish samarali natijalar berishi mumkin.

Pedagoglarning raqamli va texnologik kompetensiyalarini oshirish: AI texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish maqsadida maxsus treninglar, seminarlar va malaka oshirish kurslari tashkil etilishi zarur.

Mahalliy kontent ishlab chiqish va platformalarni lokal sharoitga moslashtirish:

Aksariyat mavjud platformalar xorijiy tillarda yaratilganligi sababli, ularni o‘zbek tilida foydalanishga moslashtirish, lokal kontent ishlab chiqish va o‘zbek tilidagi foydalanuvchi interfeyslarini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta’lim muassasalarining infratuzilmasini takomillashtirish:

AI texnologiyalarini to‘liq joriy etish uchun barqaror internet aloqasi, texnik jihozlar (kompyuterlar, planshetlar, smart doskalar) va dasturiy ta’minot bilan ta’minlash masalalari hal qilinishi lozim.

Talabalar motivatsiyasini doimiy monitoring qilish va baholash tizimini avtomatlashtirish:

Adaptiv tizimlar yordamida nafaqat bilim o‘zlashtirish, balki o‘quvchilarning ruhiy

holati, dars jarayonidan qoniqish darajasi va ilg‘orlik darajalarini tahlil qilish tizimlarini shakllantirish lozim.

Kelgusidagi ilmiy tadqiqotlarda AI asosidagi ta’lim platformalarining maktabgacha, maktab va katta yoshdagi auditoriyalarda qo‘llanishi, ularning psixologik-pedagogik xususiyatlari, shuningdek, AI vositalarining til o‘rganishdagi lingvistik, madaniy va kommunikativ kompetensiyalarga ta’siri chuqur o‘rganilishi maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, sun’iy intellekt texnologiyalarini ta’lim sohasiga joriy qilish — bu nafaqat texnik innovatsiya, balki butun ta’lim tizimini yangi bosqichga olib chiqadigan strategik qadamdir. Shu bois, bu yo‘nalishda tadqiqotlar, ilmiy izlanishlar va tajriba almashinuvi uzluksiz davom ettirilmog‘i lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Holmes, W. (2020). Artificial intelligence in education. Oxford: Routledge.
2. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L.B. (2016). Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. Pearson.
3. Russel, S., & Norvig, P. (2021). Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th ed. Pearson Education.
4. Zawacki-Richter, O., Marin, V.I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education. International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16(1), 39.

IJTIMOIIY VA NUTQIIY XUSUSIYATLARDA SAYYOHLIK DISKURSINING O‘RNI

F.f.f.d. Qodirov Sobirjon Solijon o‘g‘li

Annotatsiya: Hozirgi vaqtda turizm tushunchasi ancha kengaygan. Bunga ish safari va ta‘limiy sayohatlar, mamlakat yoki mintaqa bo‘ylab sayohat, ya‘ni ichki turizm, ekskursiyalar kiradi. Shu nuqtai nazardan sayyohlik nafaqat ijtimoiy rivojlanishga balki nutqiy faoliyatga xam salmoqli hissa qo‘shadi.

Kalit so‘zlari: Turizm vazifalari, turizm tasnifi, turlari, turizm so‘zlashuv uslubi.

Turizm ko‘p o‘lchovli hodisa sifatida bir nechta katta guruhlariga bo‘linadigan ko‘p funksiyalarni bajaradi.

Ijtimoiy va gumanitar vazifalari:

kognitiv va tarbiyaviy vazifasi - bilimlarni olish va to‘ldirish, tabiat, tarix, madaniyat boshqa mamlakatlar va xalqlar bilan tanishish;

tarbiyaviy vazifasi, ya‘ni axloqiy va estetik fazilatlarni shakllantirish, atrofimizdagi dunyoga, shu jumladan o‘z sayoxatiga muhabbatni uyg‘otish;

madaniy vazifasi - fuqarolarning madaniy saviyasini oshirish;

sog‘lomlashtirish va dam olish vazifasi - tananing jismoniy, ruhiy holatini tiklash,

Sport vazifasi - umumiy jismoniy tayyorgarlikni mustahkamlashga, shuningdek, jismoniy salomatlikning turli jihatlarini rivojlantirishga hissa qo‘shadigan sayyohlik texnikasi bo‘yicha maxsus tayyorgarlik.

Ijtimoiy -iqtisodiy vazifalari: bo‘sh vaqtdan oqilona foydalanish, aholining bandligini ta‘minlash, ishchilarning turmush darajasini oshirish - iqtisodiyotni barqarorlashtirish va rivojlantirishning muhim omili.

Hozirgi vaqtda turizmning bir nechta tasnifi mavjud. Bunga ta‘sir qiluvchi omillarga qarab, u quyidagi turlarga bo‘linadi.

- 1) yo‘nalishi bo‘yicha - xalqaro (kirish va chiqishdan iborat) va mahalliy;
- 2) tabiatan - uyushgan va havaskor;

3) vaqt davomiyligi bo‘yicha - qisqa muddatli va uzoq muddatli (bir kundan ko‘p kungacha);

4) harakatlanish diapazoni bo‘yicha - yaqin va uzoq;

5) sayyohlar soni bo‘yicha - jamoaviy (guruhli) va individual;

6) harakat uslubiga ko‘ra - piyoda, velosipedda, otda yurish (shuningdek, boshqa hayvonlar yordamida harakatlanish - itlar, kiyiklar, tuyalar, xachirlar va boshqalar), chang‘i, avtomobil, mototsikl, suv, kompleks (marshrutda sayohat qilishning ikki va undan ortiq usullari) turizm;

7) marshrutning tabiati bo‘yicha - tog‘ va boshqalar;

8) maqsadlar bo‘yicha - madaniy, ma‘rifiy, ekologik, sport, sog‘lomlashtirish, dam olish;

So‘nggi o‘n yilliklarda turizmning yangi turlari paydo bo‘ldi: - biznes, intensiv turizm, kongress, klub, korporativ, taym -pay, elita, etnomadaniy, ekstremal.¹

Turizm jahon iqtisodiyoti, ijtimoiy-madaniy va boshqa sohalar rivojida tobora muhim o‘rin egallab borar ekan, uning insoniyat taraqqiyotining global jarayonlaridagi roli o‘z o‘rnida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shunga ko‘ra, uning asosiy maqsadlari o‘zgaradi. Zamonaviy turizmning asosiy maqsadlariga quyidagilar kiradi: rivojlanish, boshqaruv va biznesning yangi modellari; inson resurslaridan samarali foydalanish; shaxslar va mahalliy jamoalar, mintaqaviy va hududiy organlar hamda sayyohlik tashkilotlarining rolini oshirish; moliyaviy, iqtisodiy va ijtimoiy qiyinchiliklarni bartaraf etish; dam olishning yangi shakllarini tashkil etish; iqtisodiy boshqaruvning yangi modellarini ishlab chiqish; turizmga gumanitar va ijtimoiy munosabatlar bilan bog‘liq tushunchalarni, ekologik munosabatlarni o‘rganish; texnik hamkorlik dasturlarini amalga oshirish va boshqalar.²

Shu nuqtai nazardan sayyohlik nafaqat iqtisodiy rivojlanishga balki tilshunoslikka xam salmoqli hissa qo‘shdi. Bugungi kunda turizm global

¹ Горбунова М. Ю. Организационные основания культурного туризма // Проблемы и перспективы развития культурного туризма Саратовской области. Саратов. 2004.;

Отнюкова М. С. Культурный туризм и сестимальное конструирование достопримечательностей // Проблемы и перспективы развития культурного туризма Саратовской области. Саратов, 2004

² Зайцева Н. А. Менеджмент в сестиюкультурном сервисе и туризме. М., 2003

miqyosidagi ulkan ijtimoiy-iktisodiy xodisadir. Hech bir boshqa sanoat bu kabi ko‘plab madaniyatlarni o‘zida mujassam etmaydi. Odamlar hech qachon yangi narsalarni o‘rganishdan charchamaydilar, shuning uchun turizm doimo tegishli faoliyat bo‘lib qoladi.³ Turizm industriyasining bunday ko‘lami sayyohlik diskursni nutq faoliyatining alohida turi sifatida o‘rganishga qaratilgan lingvistik tadqiqotlarning paydo bo‘lishiga turtki bo‘ldi.

Sayyohlik nutqini o‘rganishda uning tipologik holatini aniqlash muhim vazifa hisoblanadi. Bu masala bo‘yicha turli nuqtai nazarlar mavjud. Jumladan, bu turdagi nutq institutsional reklama nutqining kichik turi ekanligi haqidagi fikr bildirilgan. Boshqa bir nuqtai nazarga ko‘ra, bu nutqning boshqa turlari (kundalik) bilan o‘zaro munosabatda bo‘lish qobiliyatiga ega bo‘lgan mustaqil nutq turidir. (ilmiy, reklama va boshqalar).⁴

Bizning fikrimizcha, reklama sayyohlik nutqining janr turlaridan faqat bittasi, shuning uchun turizm sanoatida reklama o‘ziga xos xususiyatlarning barcha xilma-xilligini ifodalay olmaydi.

Bo‘sh vaqtni tashkil etish yoki biznes yuritish ko‘rinishidagi zamonaviy turizm, shuningdek, yangi xalqaro aloqa va turistik aloqalarni olish tizimidir. Turizm tilida yangi voqelikni o‘zida mujassam etgan turizmning terminologik tizimi doimiy dinamik yangilanishda.

Turizmni sayyohlarni jalb qilish va ko‘chirish san’ati, ilm-fan hamda biznes deb ta’riflash mumkin. Ko‘pgina rivojlanayotgan mamlakatlar uchun turizm jahon iqtisodiyotining eng daromadli va dinamik tarmoqlaridan biri bo‘lib, boshqa mamlakatlar bilan barqaror savdo aloqalariga erishishning oson yo‘lidir. Turizm xalqaro hamjihatlikka yordam beradi va mamlakatdagi iqtisodiy vaziyatni yaxshilaydi.⁵

Alohida mustaqil sanoat sifatida turizm nisbatan yaqinda paydo bo‘ldi. Biroq, albatta, odamlar doimo sayohat qilishgan, turizm maxsus faoliyat turi - turistik

³ Михайлов Н. Н. Английский язык для направлений «Сервис» и «Туризм». М.: Академия, 2011. 198 с.

⁴ Филатова Н. В. Туристический дискурс в ряду смежных дискурсов: гибридизация или полифония // Вестник МГОУ Серия «Лингвистика». 2012. Вып. 3. С. 41-46

⁵ Александрова А. Ю. Международный туризм. М.: Аспект Пресс, 2001. 464 с

xizmatlar paydo bo'lgandan keyingina global ommaviy sanoatga aylandi. Turizm, birinchi navbatda, insonning dam olishga bo'lgan ehtiyojini, xuzr xalovati, estetik yehtiyojlarini, shuningdek, har qanday shaxsning axborotga bo'lgan yehtiyojini qondiradi, bundan tashqari, turizmning turli shakllari doimiy ravishda takomillashtiriladi.⁶

Bugungi kunda turizmning biznes (ko'rgazmalar, biznes-forumlar, konferensiyalarda ishtirok etish), ma'rifiy (chet tillarini o'rgatish, turli yo'nalishdagi "yozgi maktablar", san'at kurslari), haridlar turizmi (turistni birlashtiruvchi (ekskursiya) kabi ko'plab tegishli turizm turlari mavjud.) ma'lum tovarlarni sotib olish bilan), bog'liq ekstremal, sport, ziyorat, tarixiy, gastronomik, adabiy va boshqalar mavjud.

Turizm faoliyati va umuman turizm industriyasining jadal rivojlanishi va tarqalishiga turli xil omillar yordam berdi. Ulardan asosiylari aholining hayot sifatini yaxshilash, bo'sh vaqtni ko'paytirish va joyni o'zgartirish istagi. Turizm sharofati bilan dunyoning turli xalqlari, mamlakatlari o'rtasida ijtimoiy-madaniy ma'lumotlar almashinuvi mavjud bo'lib, bu madaniyatlarning o'zaro boyishiga olib keladi. Turizm sohasidagi aloqa milliy o'ziga xos xususiyat va ko'p qirrali xususiyatga ega.

Albatta madaniyatlararo aloqa dunyosida lingvistik tasviri va milliy o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek, milliy o'zlikni anglash hamda tilning o'zaro bog'liqligi yo'lida rol o'ynaydi. Ayni turizmda madaniyotlarning to'nashuvi va o'zaro ta'siri vujudga keladi.

Lingvistik lug'atlar va ma'lumotnomalarda nutqning ko'plab ta'riflari mavjud, ammo ular to'liq tarzda taqdim etilmagan. Ko'pgina ta'riflar nutqning eng qiyin va aniqlash murakkab bo'lgan tushunchalardan biri ekanligiga asoslanadi. Yu.S.Stepanov "muloqot, avvalo, maxsus grammatika, lug'at, so'zning qo'llanish qoidalari va sintaksisi, maxsus semantikasi, pirovardida, alohida olamga ega bo'lgan matnlarda mavjud" deb hisoblaydi.⁷

⁶ Ильина Е. И. Основы туристической деятельности. М., 2000

⁷ Степанов Ю. С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности // Язык и наука конца XX века. М.: РГГУ, 1995. С. 35-73

Sayyohlik nutqi muayyan ijtimoiy guruhga yoki til jamoasiga mansub bo‘lmagan odamlarning muloqotini o‘z ichiga oladi. Shunga qaramay, kommunikanlar turistik nutqning janr xususiyatlarini, shuningdek, axborot almashishni tashkil etish va usullarini aniq tushunadilar.

Turizm, o‘rnatilgan ommaviy madaniyat sifatida, odamlarning dam olish, yangi tajribalar olish, odatiy va tushkunlikdan xalos bo‘lish kabi ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan. Sayyohlar boshqa madaniyat va yangi muhitga sho‘ng‘ishga tayyor, bu esa voqelikni idrok etishning ma’lum bir modelini yaratadi. Shunday qilib, ko‘proq iste’molchilarni jalb qilish va ularni ma’lum bir turistik mahsulotga qiziqtirish uchun turistik nutq matnlari axborot va reklama jihatlariga ega bo‘lishi kerak.⁸ Turizm jahon ahamiyatiga ega bo‘lganligi sababli turizm nutqi va uning janrlarini chuqurroq ko‘rib chiqish zarurati paydo bo‘ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Горбунова М. Ю. Организационные основания культурного туризма // Проблемы и перспективы развития культурного туризма Саратовской области. Саратов. 2004.;
2. Отнюкова М. С. Культурный туризм и социальное конструирование достопримечательностей // Проблемы и перспективы развития культурного туризма Саратовской области. Саратов, 2004
3. Зайстева Н. А. Менеджмент в социокультурном сервисе и туризме. М., 2003
4. Михайлов Н. Н. Английский язык для направлений «Сервис» и «Туризм». М.: Академия, 2011. 198 с.
5. Филатова Н. В. Туристический дискурс в ряду смежных дискурсов: гибридизация или полифония // Вестник МГОУ Серия «Лингвистика». 2012. Вып. 3. С. 41-46
6. Александрова А. Ю. Международный туризм. М.: Аспект Пресс, 2001. 464 с
7. Ильина Е. И. Основы туристической деятельности. М., 2000

---

⁸ Кара-Мурза Е. С. Язык современной рекламы // Язык массовой и межличностной коммуникации. М.: Медиамир, 2007

INGLIZ TILIDA GRAMMATIK ABBREVIATURALAR

F.f.f.d. (PhD), dotsent G.M.Ibragimova

Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz tiladigi abbreviaturlarning grammatik xususiyatlari, tilshunoslar tomonidan o‘rganilishi kabi masalalar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: abbreviatura, morfologik, sintaktik, sxema, qisqartma, uslub, suffiksatsiya.

Аннотация: В данной статье анализируются грамматические особенности аббревиатур в английском языке и их изучение лингвистами.

Ключевые слова: аббревиатура, морфологический, синтаксический, схема, сокращение, стиль, суффиксация

Abstract: This article analyzes issues such as grammatical features of English abbreviations, their study by linguists.

Keywords: abbreviation, morphological, syntactic, scheme, abbreviation, style, suffixation

Tilshunoslikda abbreviatura, qisqartma deganda ko‘pchilik so‘z, so‘z birimasi, qo‘shma so‘zlarning bosh harfi yoki ma‘lum bo‘g‘inini qisqartirilgan shakldagi ko‘rinish deb bilishadi. Biroq, qisqartmalar fonetik, morfologik, sintaktik va leksik turlarga bo‘linadi. Sintaktik jihatdan so‘z birikmalarining elementlarni qisqarishi bilan birgalikda ergash gaplarning ayrim bo‘laklarini, asosan ega, kesimini sifatdashli, infinitivli konstruksiyalarga almashtirilishi, shuningdek elliptik gaplarda ham kuzatish mumkin. Sintaktik abbreviatsiyaga O.Yespersen o‘zining “Ingliz tilining rivojlanishi va strukturasi” nomli kitobida u quyidagi misollarni keltiradi:

“While fighting in Germany he was taken prisoner” (= while he was fighting).

“Did they run? Yes, I made them” (=made them run).

“Shall you play tennis today? Yes, we are going to.

I should like to, but I can’t”.

“Dinner over, he left the house” [1, 7].

Olim bu misollarni keltirar ekan, u ularni “morfologik qisqartmalarning sintaktik mosliklaridir”, deya ta’kidlaydi. Ushbu misollarda ergash gap yadro ma’nosini saqlagan holda sifatdoshli konstruksiya orqali qisqartirilib berilgan.

Bu kabi “qisqartirilgan konstruksiyalar” ingliz tilida ko‘p tarqalgan. Yana bir necha misollar keltiramiz:

- 1) I was among those specially invited for the festival (those who were).
- 2) His critics, though outrooted, have not been silenced (they were outrooted).
- 3) The flags were (taken) down.
- 4) The question was (put) up for discussion.
- 5) He is in (in the house, but not in London).
- 6) He went to his uncle’s.
- 7) At the bookseller’s.

Bunday hollardan tashqari, abbreviatsiyaning $X \rightarrow (x - a)$ abstrakt sxemasiga ko‘p tillar uchun xarakterli bo‘lgan (ayniqsa, so‘zlashuv uslublaridagi) “fe’llarning elliptik qo‘llanilishi” deb atalgan qoida mos tushadi. Masalan, ingliz tilidagi he drinks (alcoholic beverages), o‘zbek tilidagi “uni tiqishdi” (tyurmaga), nemis tilidagi die Henne sitzt (auf die Eier) va h.k. Prof. R.A.Budagov sodda so‘zlashuv uslubining soddalashtirilgan (“Как начал работать – понемногу откладывал на “Москвича”, “Помогать брату по арифметике”) gaplarini misol sifatida keltirib, tegishli muammolarning, ayniqsa semantik jarayonlarning bunday konstruksiyalarini hosil qilish jihatdan yetarli darajada nazariy ishlab chiqilmaganligini qayd qiladi [5, 12-13].

D.I.Alekseyev rus tili to‘g‘risida ta’kidlaydiki, “abbreviatsiya – bu usullar tizimidagi xususiy hol bo‘lib, bu usullar rus tilida ko‘p so‘zli nomlarni bir so‘zli nomlar bilan almashtirish uchun qo‘llaniladi, deydi. Qiyoslang: моторка (моторная лодка), глазник (глазной врач), ватман (ватманская бумага), садик (детский сад), немецкий (немецкий язык) va boshq. Abbreviatsiyaning o‘ziga xos xususiyati shundan iboratki, uni qo‘llashda birmuncha katta tanlov, o‘zgartirish, eksperiment o‘tkazish kerak (qiyoslang: Госунмар (eskirgan) va ГУМ, CHX va

совнархоз va h.k.)” [3, 9]. Shunday qilib, D.I.Alekseyev, bir tomondan, abbreviatsiya (o‘zining nuqtayi nazaridan) boshqa shunga o‘xshash hodisalar bilan bir qatarga qo‘yadi (“abbreviatsiya – bu usullar tizimidagi xususiy hol...”), boshqa tomondan esa, abbreviatsiyani chegaralaydi.

D.I.Alekseyev keltirgan mulohazada “моторка” (motorli qayiq) va “глазник” (ko‘z doktori) misollari tilga olinadi. Ma’lum darajada bunga o‘xshash hosilalar ingliz tilida ham kuzatiladi: biackie < blacksmith, brickie < bricklayer, postie postman, nightie < night dress, night gown, drogey < hydrographer va boshqalar. Ushbu hosilalar abbreviatsiya hodisasi bilan bog‘liqdir, ammo ayni paytda tipik qisqartmalardan shu bilan ajralib turadiki, ular abbreviatsiya va suffiksatsiya jarayonlarini birga qo‘shib olib borilganda hosil qilinadi. Ularni $X \rightarrow (x - a) + b$ formulasi bilan tasvirlash mumkin, bu yerda **b** suffiksni bildiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Jespersen, O. Growth and Structure of the English Language, Leipzig, 1938. – 267 p.
2. Yusubova R.N. Hozirgi o‘zbek poeziyasida lisoniy tejamlilik va ortiqchalik (A.Oripov lirikasi misolida): Filol. fan. nomz...diss. avtoref. – Toshkent, 2011. – 23 b.
3. Алексеев Д.И. Стилистические особенности буквенных аббревиатур и сложносокращенных слов. “Вопросы стилистики. Тезисы докладов на межвузовской научной конференции”. – Саратов, 1962. – С. 9.
4. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. – М., 1959. – 376 с.
5. Будагов Р.А. Категория значения в общей теории языка. Сб. “Проблемы языкознания. Доклады и сообщения советских ученых на X Международном конгрессе лингвистов”. – М., 1967. – С. 12-13.
6. Расулов З.И. Нутқий тузилмалар ахборот-дискурсив мазмуни шаклланиши жараёнида тежамкорлик тамойилининг фаоллашуви (Инглиз ва ўзбек тиллари материали асосида): Филол.фан.д-ри. дисс...автореф. – Бухоро: 2022. – 76 б.

JAHON LEKSIKOLOGIYASIDA “KERSI LUG‘ATI”NING PAYDO BO‘LISHI

U.B. Rahmonov

Andijon davlat universiteti dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada jahon lug‘atshunosligi tarixiga e‘tibor qaratilgan. Unda XVIII asrda Angliyada yaratilgan Kersi lug‘ati tahlilga tortilgan.

Kalit so‘zlar: Qiyin so‘zlar, lug‘at so‘zboshisi, umumiy lug‘at, me‘yoriylik, leksikografiya.

Аннотация: Статья посвящена истории мировой лексикографии. В статье анализируется словарь Керси, созданный в Англии в XVIII веке.

Ключевые слова: трудные слова, введение в словарь, общая лексика, нормативность, лексикография.

Abstract: This article focuses on the history of world lexicography. It analyzes the Kersey dictionary, created in England in the 18th century.

Keywords: Difficult words, dictionary introduction, general dictionary, normativity, lexicography.

Angliyada yoyilgan tilni “to‘g‘rilash” va “tozalash” g‘oyasi nafaqat leksikaning ma‘lum guruhlariga salbiy munosabatda, nafaqat qandaydir bir ideal til namunasini izlashlarda o‘z ifodasini topibgina qolmay, balki til va adabiyotning akademiyasini tashkil qilishda, shuningdek nufuzli lug‘at va grammatikani tuzish talablarida ham o‘z ifodasini topdi. Ana shu munosabat bilan leksikograflar juda ko‘plab jahonga mashhur bo‘lgan lug‘atlarni tuzishga kirishdilar

Kodri lug‘ati ingliz leksikografiyasining tarixida inglizcha so‘zlarga, faqat ularning bitta o‘ziga xos guruhiga – “qiyin” so‘zlarga, ya‘ni lotin va yunon tilidan kelib chiqqan “ilmiy” so‘zlarga, xorijiy so‘zlarga, g‘ayrioddiy hamda tushunish uchun qiyin bo‘lgan terminlarga va h.k.larga izoh bergan birinchi lug‘at edi. Uning izdoshlari Bullokar [2], Kokeram [3], Blaunt [1], Fillips [6] va Koulz [4] o‘zlarining lug‘atlariga keng kitobxonga tushunarsiz bo‘lgan, “qiyin” so‘zlarni tobora ko‘p qo‘shib bu yo‘lni davom ettirdilar. Tez orada lug‘atlar kulgili, g‘ayrioddiy

so‘zlarning to‘plamini eslata boshladi. U yerda faqat har-har zamonda keng kitobxonga ma’lum darajada (ozmi-ko‘pmi) tanish bo‘lgan so‘zlarni uchratish mumkin edi. Koulz ingliz leksikografiyasining tarixida birinchi bo‘lib, o‘zining lug‘atiga sheva va hatto jargon so‘zlarni kiritar ekan, “qiyin” so‘zlar lug‘atlarining so‘zligini kengaytirishga harakat qildi. Biroq u “oddiy” kundalik hayotda qo‘llaniladigan inglizcha so‘zlarni ro‘yxatdan o‘tkazmadi. Eng oddiy so‘zlarga birinchi bo‘lib e’tiborni qaratgan kishi bu Jon Kersi edi.

Kersi lug‘ati (1702). 1702 yilda “J.K.” ismi va otasining ismi bosh harflari bilan imzolangan “Yangi inglizcha lug‘at” bosilib chiqdi [5]. Lug‘atning muallifligi mashhur ingliz leksikografi Jon Kersiga nisbat beriladi, biroq bu yetarli darajada aniqlanmagan[7. 69].

1702 yildagi Kersining lug‘ati o‘zidan oldingi “qiyin” so‘zlarning lug‘atlaridan ko‘p jihatdan farq qiladi. Eng avvalo, lug‘at sarlavhasining o‘ziyoq iloji boricha “qiyin” so‘zlarga qaraganda “oddiy”, kundalik hayotda ishlatiladigan inglizcha so‘zlarni ancha kengroq qamrab olishning prinsipini ko‘rsatadi. Lug‘atning titul varag‘ida muallif, unga “tilda har kuni qo‘llaniladigan eng kerakli va muhim so‘zlarning” katta qismini kiritdim deb ochiqdan-ochiq da’vo qiladi. Shu bilan bir qatorda, “qiyin” so‘zlar lug‘atlarining an’anasiga bo‘ysunib, Kersi o‘zining lug‘atiga “kitobiy” so‘zlarni, ilmiy terminlarni, lotin va grek tillaridan o‘zlashtirmalarni va h.k.larni joylashtirdi.

Lug‘atning so‘zboshisida Kersining fikriga ko‘ra “mavjud lug‘atlar, ayniqsa, Koulzning lug‘ati ingliz tilidagi ishlarning haqiqiy ahvolini aks ettirmaydilar, balki faqat yuzlab “qiyin” so‘zlarni sanab o‘tadi xolos. Ular deyarli axir bir kun qandaydir qadimgi yoki zamonaviy yozuvchi tomonidan hatto ko‘chma, falsafiy yoki poetik ma’noda qo‘llanilgan bo‘lsalar ham” (Preface) [5. 6].

Kersining lug‘atida davo qilishicha “Juda oz haqiqiy inglizcha va oddiy so‘zlar” mavjud lug‘atlarda ro‘yxatdan o‘tkazilganligini isbot qilar ekan, faqat shunday inglizcha so‘zlarni tushuntirishga niyat qilgan. Bu so‘zlar haqiqiy inglizcha so‘zlar hisoblanadi va yaxshi uslubga ega bo‘lgan mulohazali kishilar tomonidan qo‘llaniladi”. Shuning uchun, deb yozadi Kersi, uning lug‘ati “har kuni yoki og‘zaki

nutqda, yoki yaxshi tanish adabiy asarlarda qo‘llaniladigan eng to‘g‘ri va ahamiyatga ega bo‘lgan inglizcha so‘zlarning to‘plami” hisoblanadi [5].

Demak, Kersining lug‘atini to‘liq asos bilan ingliz tilining izohli lug‘ati yoki ingliz leksikografiyasida qabul qilingan terminga muvofiq “umumiy lug‘at” (general dictionary) deb atash mumkin. “Umumiy lug‘at” ishning mohiyatini aniq aks ettiradi. Lug‘atga kiritilgan so‘zlarning soni o‘sha davr uchun rekord son hisoblanadi – 28 mingta so‘z. Kersi tomonidan o‘ziga zamondosh bo‘lgan ingliz tilining leksikasini iloji boricha ko‘prob qamrab olish haqidagi e‘lon qilingan prinsip quruq gapdan iborat emas, balki hayotga tadbqiq etilgan hisoblanadi. Kersining lug‘ati, shunday qilib, - bu ingliz tilining ko‘p narsani o‘z ichiga olgan izohli lug‘atni yaratish yo‘lidagi birinchi va nihoyatda ahamiyatli qadamdir.

Biroq, muallif so‘zlikni son jihatdan ko‘paytirib, so‘zlarning ta‘rifini haddan tashqari qisqartirdi. Uning ta‘riflarining ko‘pchilik qismi haqiqatan bir-ikkita so‘zdan tashkil topadi. Masalan:

A **Fork**, a well-known instrument,

A **Horse**, a labouring Beast.

A **Cat**, a well-known creature.

An **Elephant**, a Beast.

A **Goat**, a Beast.

Kersining me‘yoriylik muammosiga bevosita munosabatiga kelsak, qayd qilish kerakki, u lug‘atda tavsiya qilinmaydigan so‘zlarni qandaydir maxsus belgi bilan (ungacha masalan, Bullokar, Kokeram va Fillips qilganlariga o‘xshab) ajratish amaliyotidan chetga chiqdi. Kersi o‘z lug‘atining so‘zligiga unga qaysidir sabablar bilan yoqmaydigan so‘zlarni kiritmaslikni haqiqatan afzal ko‘rdi. Lug‘at so‘zboshida Kersi alohida tushuntiradiki, “u eskirgan, qo‘pol, xorijiy yoki Angliyaning ba‘zi bir grafliklariga tegishli bo‘lgan so‘zlarni, yana shuningdek ko‘p qiyin, yaxshi tushunib bo‘lmaydigan va g‘alati terminlarni tilni o‘rganishni boshlayotganlar uchun mutlaqo ortiqcha, hatto zararli sifatida tushirib qoldirdi”...

Shunday qilib, ingliz leksikografiyasi tarixida, shuningdek me‘yoriylik muammosiga nisbatan ham mutlaqo alohida pozitsiyani, boshqa leksikograflarning

pozitsiyalaridan keskin farq qiladigan pozitsiyani egalladi. U o‘z lug‘atida faqat nutqda har kuni qo‘llaniladigan “eng kerak va muhim inglizcha so‘zlarni ro‘yxatdan o‘tkazdi” va o‘ziga “keraksiz” bo‘lib tuyulgan qolgan barcha so‘zlarni tushirib qoldirdi. Buning natijasida, bir tomondan Kersining lug‘atida hech qanday ta’qiqlovchi belgilar va ishoralar yo‘q, boshqa tomondan esa – oldingi lug‘atlarda bunday belgilar bilan birga kelgan o‘sha barcha so‘zlar shunchaki Kersi tomonidan uning 1702 yildagi lug‘atiga kiritilmadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Blount Th. Glossographia: or a dictionary, interpreting all such hard words, whether Hebrew, Greek, Latin ... as are now used in our refined English tongue. L., 1656
2. Bullokar J. An English expositor. L., 1616
3. Cockeram H. The English dictionaries or an interpreter of hard words. L., 1623.
4. Coles E. An English dictionary: explaining the difficult terms... L., 1676
5. Kerseu J. A new English dictionary: or, a compleat collection of the most proper and significant words, commonly used in the language; with a short and clear exposition of difficult words and terms of art ... L., 1702.
6. Phillips E. The new world of English words: or, a general dictionary. L., 1658.
7. Starnes D e Witt. The English dictionary from Cawdrey to Johnson, 1604-1755. John Benjamins Publishing Co, 1991.

DISKURS: LINGVISTIK VA SOTSIOKULTURAL TAHLIL

Egamberdiyeva I.A.

ADCHTI dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada diskurs tushunchasi, uning asosiy xususiyatlari va turli sohalaridagi namoyon bo‘lish shakllari tahlil qilinadi. Diskurs matn va nutqning ijtimoiy va madaniy kontekstdagi ifodasi sifatida qaralib, uning kontekstga bog‘liqligi, dinamikligi, interaktivligi va gibridligi kabi xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, diskurs tahlili bo‘yicha asosiy yondashuvlar – lingvistik, sotsiologik, psixologik va semiotik usullar ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari diskursning kommunikativ jarayondagi rolini tushunishga yordam beradi va kelajak tadqiqotlar uchun asos yaratadi.

Kalit so‘zlar: diskurs, lingvistik tahlil, sotsiokultural tahlil, kommunikatsiya, kontekst, interaktivlik, pragmatika, semiotika, institutsional diskurs, medial diskurs.

Diskurs tushunchasi hozirgi tilshunoslik, sotsiologiya, falsafa va psixologiya sohalarida keng qo‘llaniladigan muhim ilmiy tushunchalardan biridir. Diskurs matn va nutqning ma‘lum bir kontekstdagi ifodasi bo‘lib, ijtimoiy va madaniy omillar ta‘sirida shakllanadi. Ushbu maqolada diskurs tushunchasi, uning asosiy xususiyatlari va tadqiqot yo‘nalishlari tahlil qilinadi.

Diskurs tushunchasi va uning o‘ziga xos xususiyatlari

Diskurs – bu tilshunoslik, sotsiologiya, falsafa va kommunikatsiya nazariyalarida keng qo‘llaniladigan tushuncha bo‘lib, u matn va nutqning ma‘lum bir kontekstdagi muloqot jarayonini anglatadi. Diskurs oddiy matndan farqli o‘laroq, faqatgina lingvistik birliklar yig‘indisi emas, balki u ma‘lum bir ijtimoiy, madaniy va kontekstual omillar bilan bog‘liq kommunikativ hodisadir.

Diskursning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Kontekstga bog‘liqlik – har qanday diskurs o‘zining ijtimoiy va madaniy muhitida shakllanadi.

Dinamiklik – diskurs doimiy ravishda o‘zgarib, rivojlanib boradi.

Interaktivlik – diskurs kommunikativ jarayonda ishtirok etuvchi shaxslar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatni aks ettiradi.

Gibridlik – diskurs turli nutq janrlari va til uslublarini o‘z ichiga oladi.

Turli fan sohalarida diskurs tushunchasi turlicha talqin qilinadi. Masalan, lingvistikada u matnning mantiqiy tuzilishi va pragmatik ma’nosini ifodalash vositasi sifatida qaralsa, sotsiologiyada u ijtimoiy jarayonlarning ifodasi sifatida tadqiq qilinadi. Shu bois diskurs tahlili turli yondashuvlarga asoslanadi va kommunikativ jarayonlarni chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Diskurs turlari turli mezonlarga ko‘ra tasniflanadi:

1. Institutsional diskurs – siyosiy, huquqiy, diniy va ta’lim sohasi bilan bog‘liq bo‘lib, rasmiy munosabatlarni ifodalaydi. Institutsional diskurs – bu muayyan tashkilotlar, davlat idoralari yoki institutlar ichida va ular orqali olib boriladigan rasmiy nutq shaklidir. Ushbu diskurs turi qat’iy qoidalarga bo‘ysunadi va odatda rasmiy, tartibli va aniq bo‘lishi kerak. Institutsional diskursning asosiy xususiyatlari:

Rasmiylik – rasmiy hujjatlar, farmonlar, bayonotlar, ishbilarmonlik xatlari va boshqa rasmiy nutq shakllarida uchraydi.

Muayyan institut doirasida ishlatiladi – davlat idoralari, sud, ta’lim muassasalari, tibbiyot va biznes tashkilotlarida qo‘llaniladi.

Aniq maqsadga yo‘naltirilgan – axborot berish, huquqiy normalarni tushuntirish, rasmiy qarorlarni yetkazish kabi vazifalarni bajaradi.

Obyektiv va neytral bo‘lishga harakat qiladi – shaxsiy fikr yoki hissiyotlardan xoli bo‘lishi kerak.

Institutsional diskurs odatda rasmiy muhitda ishlatiladi va shaxsiy suhbatlardan farqli ravishda qat’iy tuzilishga ega bo‘ladi.

2. Norasmiy diskurs – kundalik suhbat, ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot kabi norasmiy muhitda shakllanadi. U rasmiy nutqdan farqli ravishda erkinroq, samimiyroq va ba’zan grammatik qoidalarga kamroq bog‘liq bo‘ladi. U, odatda:

- Do‘stlar, oila yoki yaqin tanishlar o‘rtasida ishlatiladi
- Og‘zaki yoki yozma shaklda bo‘lishi mumkin (masalan, chat xabarlari, ijtimoiy tarmoq postlari, norasmiy suhbatlar)

- Slang, qisqartmalar va hissiyotlarga boy ifodalarni o‘z ichiga olishi mumkin
- Rasmiy hujjatlar yoki ishbilarmonlik nutqidan farqli o‘laroq, erkin va oddiy tuzilishga ega bo‘ladi

3. Medial diskurs – ommaviy axborot vositalari (OAV) orqali yetkaziladigan nutq yoki yozuv shakli bo‘lib, u matbuot, televideniye, radio, internet va ijtimoiy tarmoqlardagi axborotlarni qamrab oladi. Bu diskurs turi auditoriyaga bog‘liq holda turli uslublarda bo‘lishi mumkin:

- **Rasmiy medial diskurs** – yangiliklar, intervyular, ilmiy va rasmiy axborotlarni yetkazish uchun ishlatiladi. U aniq, neytral va ob‘ektiv bo‘lishga harakat qiladi.
- **Norasmiy medial diskurs** – blog postlari, vloglar, ijtimoiy tarmoqlardagi xabarlar va memlar orqali yetkaziladi. U erkinroq, samimiy va hissiy jihatdan kuchliroq bo‘lishi mumkin.

4. Ilmiy diskurs – bu ilmiy tadqiqotlar, akademik yozuvlar va ilmiy muloqot jarayonida shakllanadigan maxsus nutq shakli bo‘lib, aniq tuzilma, dalillarga asoslangan yondashuv va o‘ziga xos lingvistik xususiyatlarga ega.

Ilmiy diskursning asosiy xususiyatlari:

1. **Obyektivlik va dalillarga asoslanish** – Ilmiy diskurs subyektiv fikrlarga emas, balki ilmiy dalillarga, eksperiment natijalariga va tahlillarga asoslanadi.
2. **Maxsus terminologiya** – Ilmiy nutqda aniq belgilangan fan sohasiga tegishli terminlar qo‘llaniladi.
3. **Mantiqiylik va strukturalilik** – Ilmiy matnlar aniq tuzilishga ega bo‘lib, kirish, asosiy qism va xulosa qismlaridan iborat bo‘ladi.
4. **Referensial xususiyat** – Ilmiy diskursda boshqa ilmiy manbalarga havolalar berish va iqtiboslar keltirish muhim hisoblanadi.
5. **Obyektiv til shakllari** – Ilmiy matnlar passiv shakllardan, rasmiy uslublardan va aniq ta’riflardan foydalanishga moyil bo‘ladi.

Ilmiy diskurs turlari:

- **Akademik diskurs** – ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, monografiyalar va ilmiy konferensiya ma’ruzalari.

- **Pedagogik diskurs** – darsliklar, o‘quv qo‘llanmalari, leksiyalar va ta‘limga oid matnlar.
- **Texnik diskurs** – ilmiy-texnik maqolalar, patentlar, texnik hisobotlar.

Ilmiy diskurs muloqotning eng murakkab shakllaridan biri bo‘lib, u ilmiy bilimlarni ifodalash, baholash va rivojlantirish uchun asosiy vosita hisoblanadi.

Diskursni tadqiq qilish uchun turli yondashuvlar mavjud:

1. **Tilshunoslik yondashuvi** – matn va nutqning grammatik, leksik va pragmatik jihatlarini tahlil qiladi.
2. **Sotsiologik yondashuv** – diskursning ijtimoiy tuzilma va jamiyatga ta‘sirini o‘rganadi.
3. **Psixologik yondashuv** – nutq aktining inson ongiga, hissiyotlariga ta‘sirini o‘rganishga qaratilgan.
4. **Semiotik yondashuv** – diskursda ishlatiladigan belgilar va ularning ma’nolarini tahlil qiladi.

XULOSA

Diskurs – bu murakkab va ko‘p qirrali ilmiy tushuncha bo‘lib, u turli sohalarda o‘rganiladi. Uning lingvistik, sotsiologik va psixologik jihatlarini kommunikativ jarayonni chuqur anglashga yordam beradi. Diskurs tahlili jamiyatda kommunikatsiya jarayonlarini tushunish va optimallashtirishga xizmat qiladi. Kelajakda bu sohadagi tadqiqotlar diskursning yangi shakllarini aniqlash va ularning ijtimoiy hayotga ta‘sirini chuqur o‘rganishdan iborat.

ADABIYOTLAR

1. Van Dijk, T. A. (1997). Discourse as Structure and Process. London: Sage.
2. Fairclough, N. (1992). Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press.

**ЁШЛАР ЕТАКЧИЛАРИ БУ – ЖАМИЯТДА ЁШЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ-
МАДАНИЙ ЖИХАТДАН ИЖТИМОЙЛАШУВИГА МАНИПУЛЯТИВ
ТАЪСИР КЎРСАТУВЧИ ДАВЛАТ ХИЗМАТЧИЛАРИДИР**

**YOUTH LEADERS ARE GOVERNMENT OFFICIALS WHO EXERT A
MANIPULATIVE INFLUENCE ON THE SOCIO-CULTURAL
SOCIALIZATION OF YOUNG PEOPLE IN SOCIETY**

**ЛИДЕРЫ МОЛОДЁЖИ – ЭТО ГОСУДАРСТВЕННЫЕ СЛУЖАЩИЕ,
ОКАЗЫВАЮЩИЕ МАНИПУЛЯТИВНОЕ ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛЬНО-
КУЛЬТУРНУЮ СОЦИАЛИЗАЦИЮ МОЛОДЁЖИ В ОБЩЕСТВЕ.**

*Хонимов Шарофутдин Баҳодирович
Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги
марказий аппарати бўлим бошлиги
фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)*

Аннотация: Мазкур мақолада “ёшлар етакчилари”, “ижтимоий”, “манипулятив”, “сиёсий”, “фаоллик”, “ижтимоий”, “ёшлар”, “ёшлар дафтари” тушунчалари тўғрисида алоҳида адабиётларга таянган ҳолдаги тўғри ва аниқ маълумотлар келтирилган. Шу билан бир қаторда “маданият”, “маънавият” ва “мафкура” тушунчаларининг ҳар бирини таҳлил қилиб мисоллар билан аниқ ва батафсилроқ ёзиб чиқилган. Шунингдек, мазкур тушунчалар хусусида илмий талқинлар мисоллар билан келтириб ўтилган.

Калит сўзлар: Маданият, тизим, ёшлар етакчиси, маънавият, янги Ўзбекистон, республика, миллий, сиёсатчи, лидер.

Аннотация: В данной статье представлены чёткие и точные сведения о таких понятиях, как «молодёжные лидеры», «социальный», «манипулятивный», «политический», «активность», «социальность», «молодёжь», «реестр молодёжи», основанные на специализированной литературе. Наряду с этим, понятия «культура», «духовность» и «идеология» проанализированы отдельно, с приведением конкретных примеров и более подробным объяснением. Также в статье представлены научные толкования этих понятий, подкреплённые соответствующими примерами..

Ключевые слова: Култура, система, лидер молодёжи, духовность, Республика идеология, Национальный, Политик духовност, новый Узбекистан, республика, национальный, политик, лидер.

Abstract: This article provides accurate and reliable information on concepts such as “youth leaders,” “social,” “manipulative,” “political,” “activity,” “social involvement,” “youth,” and the “Youth Register,” based on specialized literature. In addition, the concepts of “culture,” “spirituality,” and “ideology” are thoroughly analyzed with clear and detailed examples. Scientific interpretations of these concepts are also presented and supported with relevant examples.

Keywords: Culture, System, Youth leader, Spirituality or Moral values, New Uzbekistan ideology, spirituality, new Uzbekistan, republic, national, politician, leader.

Ўзбекистон ёшлар мамлакати ҳисобланади, шу сабаб юртимизда ёшлар сиёсати давлат сиёсатининг асосий таркибий қисми ҳисобланади.

Ўзбекистонда ёшларни жисмонан соғлом, маънан етук этиб тарбиялаш сиёсатининг энг муҳим масаласига айланди. Президент Ш.Мирзиёев: – “ҳар қандай жамият тараққиётида унинг келажагини таъминлайдиган ёш авлоднинг соғлом ва баркамол бўлиб вояга етиши ҳал қилувчи ўрин тутди. Шу сабабли биз ислохотларимиз кўлами ва самарасини янада оширишда ҳар томонлама етук, замонавий билим ва ҳунарларни пухта эгаллаган, азму шижоатли, ташаббускор ёшларимизга таянамиз”⁹, деб таъкидлайди. Бу эса, Ўзбекистонда ёшларни ижтимоий ҳимоя қилиш сиёсатини тарихий нуқтаи назардан тадқиқ қилиш, соҳада олиб борилаётган ислохотларнинг моҳиятини очиб бериш заруратини тақозо этади. Шунингдек, “бугун биз давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтмоқдамиз. Бу бежиз эмас, албатта. Чунки замон шиддат билан ривожланиб бораётган ҳозирги даврда ким ютади? Янги фикр, янги ғояга, инновацияга таянган давлат ютади”¹⁰.

Мамлакатимизда ёшларнинг барча тоифаларини кенг қўллаб-қувватлаш, уларнинг имконият ва салоҳиятини рўёбга чиқариш мақсадида давлатимиз

9 Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2020 йил 30 декабрь. // <https://president.uz/uz/lists/view/4057>

10 Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2017 йил 22 декабрь, <http://www.ach.gov.uz/uz/lists/view/54>

рахбари ташаббуси билан маҳаллаларда ёшлар етакчиси лавозими жорий этилганига қарийб уч йил бўлмоқда. Шу вақт давомида етакчилар маҳалладаги ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ва мақсадли ташкил қилиш, оғирини енгил қилиш, уларга муносиб турмуш шароитини яратиш баробарида, йигит-қизларимизнинг ишончли ҳамкори, самимий маслаҳатгўйи ва энг яқин дўстига айланди.

Президентимизнинг 2022 йил 19 январдаги “Маҳаллаларда ёшлар билан ишлаш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорида ёшлар етакчиси лавозими билан бирга, ёшлар билан ишлашнинг янгича бошқарув механизмларини жорий этиш, улар билан ишлашнинг вертикал тизимини яратиш, ёшларнинг жамиятда ижтимоий-маданий жиҳатдан ижтимоийлашуви, ёшлар муаммоларини бевосита маҳаллаларда ҳал этиш, таълим муассасаларида маънавий-маърифий ва тарбиявий ишларнинг самарадорлигини янада ошириш чора-тадбирлари ҳам белгиланган.

Бир сўз билан айтганда, ёшларга оид давлат сиёсатини рўёбга чиқаришнинг туб моҳияти – ҳеч бир ёш эътибордан четда қолмаслигига қаратилган. Шунинг баробарида Етакчи бугунги кундаги давлат раҳбарининг маҳалладаги тўғридан-тўғри вакили, ёшларнинг ҳақиқий лидер ҳисобланади.

Бундай долзарб функцияни бажариши учун маҳалладаги ёшлар етакчиси қандай фазилат ва кўникмаларга эга бўлиши лозим, унинг зиммасига қандай вазифалар юклатилган ?

Ёшлар етакчиси лавозимига устувор равишда олий маълумотли, истисно тариқасида ўрта махсус маълумотли, ёшлар билан ишлаш тажрибасига эга, шахсий фазилати, фидойилиги, садоқати ва ватанпарварлиги билан ёшларга намуна кўрсатган ҳолда ўз ортидан эргаштира оладиган шахслар танланиб, саралаш асосида ишга қабул қилинди. Шунингдек, ёшлар етакчисига кўйиладиган маънавий-маърифий, профессионал ва шахсий талабларга ҳам алоҳида эътибор қаратилди. Сабаби Етакчилар бугунги кунда маҳалладаги ёшларнинг ҳақиқий лидери, уларни жамиятда ижтимоий-жиҳатдан фаолликка ундайдиган ва манипулятив таъсир кўрсатадиган давлат хизматчисидир.

Таъкидлаш жоизки, маҳаллаларда ёшлар етакчилари фаолияти йўлга қўйилгани ёш авлод муаммоларини бевосита маҳаллаларда ҳал этиш имконини берди ҳамда ўтган қарийб уч йил мобайнида муҳим натижаларга эришилди.

ЁШЛАР ЕТАКЧИСИНИНГ ЕТТИТА УСТУВОР ВАЗИФАСИ

Ёшлар етакчиси зиммасига ёшларни ўз орқасидан эргаштириш, уларни ижтимоий жиҳатдан фаол қатламга айлантириш мақсадида етти та устувор вазифа юкланган бўлиб, бундай мураккаб вазифаларни бажариш ёшлар етакчиларидан билим, шижоат ва етакчилик қобилиятини талаб этади. Шу ўринда, мазкур етти йўналишдаги вазифаларнинг амалдаги ижроси, эришилган натижалар таҳлилига тўхталсак.

БИРИНЧИ ВАЗИФА: давлатнинг ғамхўрлиги ва эътиборини

кутаётган ҳамда кўмакка муҳтож ёшлар билан ишлаш

Давлатимиз раҳбари раислигида ёшлар билан ишлашнинг янгича тизимини жорий этиш борасидаги долзарб вазифаларга бағишлаб ўтказилган йиғилишда 14 ёшдан 30 ёшгача бўлган ёшларнинг ижтимоий аҳволи, қобилияти ва қизиқишлари ўрганилиб, уларнинг жамиятда ижтимоий жиҳатдан мослашуви ҳамда олиб борилаётган ишларни янгича асосда, тизимли ташкил этиш юзасидан топшириқлар берилган эди¹¹.

Бу топшириқдан келиб чиқиб, Республикамиздаги 9 452 та маҳаллада 8,3 млн нафар “Ёшлар баланси” шакллантирилди. Унга кўра, яхши ўқиётган, тадбиркорлигини йўлга қўйган, расмий секторда ишлайдиган, қобилияти бор, ижтимоий фаол бўлган 6,4 миллион ёш “яхши” тоифага, турмуш тақозоси билан расмий сектордан иш топа олмаган, лекин иқтисодий фаол 2,7 миллион ёш “ўрта” тоифага киритилди. Давлатнинг ғамхўрлиги ва

¹¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг ёшлар масаласига доир ўтказилган йиғилиш кун тартибидан олинган. 2023 йил 11 мартдаги видеоселектор йиғилиши.

4 Ўзбекистон Республикаси Президентининг ёшлар масаласига доир ўтказилган йиғилиш кун тартибидан олинган. 2025 йил 14 февралдаги видеоселектор йиғилиши.

эътиборини кутаётган ҳамда кўмакка муҳтож 167 минг йигит-қиз “аҳволи оғир” тоифага ажратиб олинди.¹²

Мазкур амалиёт жуда муҳим аҳамият касб этди, сабаби, ҳар бир ёшга аввало эътибор зарур, унинг ривожланиши, етук мутахассис бўлиб шаклланиши ва ижтимоий фаол қатламга айланиши учун. Кўпгина ёшлар ҳуқуқбузарлик ва жиноят кўчасига айнан жамият эътиборидан четда қолгани туфайли кириб қолган. Раҳбарларнинг уларга йўл кўрсатиши, ҳар томонлама қўллаб-қувватлаши ушбу ташаббус негизида турибди.

ИККИНЧИ ВАЗИФА: ёшлар бандлигини таъминлаш, уларни касб-ҳунарга ўргатиш

Бугунги кунда янги иш ўринларини яратиш ва энг аввало, ёшлар бандлигини таъминлаш, уларнинг тадбиркорлик фаоллигини қўллаб-қувватлаш, ишга муҳтож ёшларни касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини кенгайтириш масалалари айниқса долзарб бўлиб қолмоқда.

Ҳар йили меҳнат бозорига 600 мингдан ортиқ ёшлар кириб келмоқда. “Ёшлар баланси” асосида 377 минг нафар ёшлар бандлиги таъминланди.

Ишсиз ёшлар 2 карра камайди (2016 йилдаги 863 мингдан 2024 йилда 377 мингга). “Ишсизликдан ҳоли маҳаллалар” сони 1 минг 889 тага етди.¹³

УЧИНЧИ ВАЗИФА: “Ёшлар дафтари”га киритилган ёшларни қўллаб-қувватлаш, имтиёзлардан самарали фойдаланишига кўмаклашиш

Мамлакатимизда ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, айниқса ижтимоий ҳимояга муҳтож, турмуш шароити оғир, кам таъминланган оилаларнинг фарзандлари, чин етим ва ногиронлиги бўлган ёшларга манзилли кўмаклашиш бўйича мутлақо янгича тизим яратилди.

Бунда тизим сифатида “Ёшлар дафтари”нинг ўрнини алоҳида таъкидлаш лозим. Ушбу платформа ижтимоий, иқтисодий, ҳуқуқий, психологик қўллаб-қувватлашга, билим ва касб ўрганишга эҳтиёжи ва иштиёқи бўлган иқтидорли

---

¹³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг ёшлар билан ўтказилган очик мулоқоти 2025 йил, 14 февралдаги, давлат раҳбарининг маърузасидан олинган.

ёшларнинг муаммоларини аниқлаш, бартараф этиш ва назоратини олиб бориш бўйича маълумотлар базаси ҳисобланади.

“Ёшлар дафтари” орқали ёрдамга мухтож ёшларга ўтган 4 йил давомида 1,7 триллион сўмлик кўмаклар кўрсатилган. Ёшлар етакчилари томонидан маҳаллаларда хатлов ўтказилиб, 5 152 237 нафар – “яшил”, 3 097 787 нафар – “сарик” ва 122 715 нафар – “қизил” тоифадаги “Ёшлар баланси” шакллантирилди. Яъни Республика бўйича ижтимоий жиҳатдан фаол, унча фаол бўлмаган ва анча фаол қатламга кирувчи ёшлар билан Етакчилар доимий равишда ишларб келмоқда.

**ТЎРТИНЧИ ВАЗИФА: Ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил
этиш, уларни ватанга садоқат руҳида тарбиялаш**

Бугунги кунда мамлакатда ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш, уларни маданият, санъат ва спортга кенг жалб қилиш масалаларига катта эътибор қаратилмоқда.

Давлатимиз раҳбарининг “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги фармони (67-мақсади)да белгиланган вазифаларнинг ижросини таъминлаш мақсадида жорий этилган 5 босқичли (маҳалла-сектор-туман-ҳудуд-республика) “Беш ташаббус олимпиадаси” доирасида ёшлар маданият, санъат, спорт, китобхонлик, IT йўналишлари бўйича 14 дан ортиқ танлов ва мусобақаларда иштирок этиб келмоқда.

Бундай танлов ва мусобақаларда ёшлар жуда фаол қатнашмоқда. Бу эса ўз навбатида, ёшларни оммавий спортга жалб этиш, улар ўртасида соғлом турмуш тарзини кенг тарғиб қилиш ва бошқа маъданий-маърифий тадбирларни самарали ташкил этишда муҳим аҳамият касб этади.

Бугунги кунга қадар Етакчилар томонидан 8.3 млн ёшларнинг бўш вақтлари мақсадли ташкил қилинди.

БЕШИНЧИ ВАЗИФА: ҳуқуқбузарликка мойил ёшлар билан тизимли ишлаш

Ёшлар етакчисининг муҳим вазифаларидан бири ҳуқуқбузарликка мойил ёшлар билан тизимли ишлашдир. Бугунги кунда ёшлар орасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жиноятчиликни жиловлаш масаласи долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Ачинарлиси, жиноят содир этган шахсларнинг ҳар учинчисини ёшлар ташкил қилаётган бўлиб, жиноят қилишга ундайдиган сабаблар, ҳолатларни аниқлаш ва бартараф этиш чораларини янада такомиллаштиришни даврни ўзи тақозо қилмоқда.

Бу борадаги ишлар маҳаллаларда 5 та йўналишда ташкил этилаётган бўлиб, ҳар бир йўналиш ўзида босқичма-босқич амалга оширилиши керак бўлган тадбирлар мажмуини қамраб олган. Хусусан:

- жиноят содир этишга мойил бўлган ёшлар рўйхати шакллантирилиб, (шу жумладан, “оғир” тоифадаги ёшлар) улар билан индивидуал ишлаш;
- маиший муаммоси мавжуд ота-оналар (оилавий ажримдаги ва нотинч оила фарзандларининг ота-оналари) билан алоҳида ишлаш;
- таълим муассасалари (мактаб, коллеж, техникум, олий ўқув юрти)даги девиант ҳуқ-атворли ёшлар билан индивидуал ишлаш;
- ҳар бир маҳаллада “кўча сардорлари” тизими орқали профилактик тадбирлар, ватанпарварлик ва спорт тадбирларига уюшмаган ёшлар вакиллари жалб қилиш;
- ҳар бир маҳалла ҳудудида жиноятчилик содир этилиши эҳтимоли юқори бўлган жиноятчилик объектлари (ташландиқ бино- иншоотлар, тунги клуб ва бошқа) бўйича ишларни алоҳида ташкил этиш.

Жиноятга мойил ёшлар билан ишлашни тизимли ташкил этишда “Тошкент вилояти намунаси” асосида вилоятдаги 32 минг 868 тарбияси оғир ёшлар билан “фуқаробай” шуғулланишни рақамлаштириш чоралари кўрилмоқда.

Амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида ёшлар ўртасидаги жиноятчилик кўрсаткичлари жорий йилнинг апрел ойида ўтган йилга нисбатан 18,6 фоизга камайишига эришилди.

ОЛТИНЧИ ВАЗИФА: истеъдодли ўғил-қизларни қўллаб-қувватлаш, ёшларнинг интеллектуал жиҳатдан камол топишига кўмаклашиш

Бугунги глобаллашув даври иқтидорли ёшлар қобилиятини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратишни ва бунинг учун янги усул ҳамда воситалардан фойдаланишни тақозо этмоқда.

Шу боис, мамлакатимизда иқтидорли йигит-қизлар ташаббусларини қўллаб-қувватлаш борасида амалга оширилаётган ишларни янада жадаллаштириш, уларни илмий-техник фаолиятга кенг жалб қилиш, олис ҳудудларда истиқомат қилаётган ёшларнинг билим, кўникма ва малакасини ошириш, инновацион ғояларини амалиётга татбиқ этиш ҳамда ҳаётда ўз ўрнини топишига кўмаклашишга қаратилган ишларни тизимли ташкил этиш чоралари кўриломоқда.

“Ёшлар етакчиси” томонидан чекка-чекка ҳудудларда истиқомат қилаётган 27 мингга яқин иқтидорли ёшлар кашф этилиб, уларнинг истак ва мақсадлари йўлида кўмаклашилди.

Мисол учун, 2024 йилда бўлиб ўтган фан олимпиядасида 52 нафар ёшлар иштирок этди, 411 нафар ёшлар хорижий давлатлардаги нуфузли олийгоҳларда таълим олмоқда.

2025 йилга қадар лойиҳа асосида 1 миллиондан ортиқ китобхон ёшни кашф этиш, фаол китобхонларни доимий рағбатлантириш тизимини йўлга қўйиш кўзда тутилган.¹⁴

Ёшларнинг ижодий иқтидорини уларнинг ижтимоий ташаббусларини қўллаб-қувватлаш мақсадида 2024 йилдан бошлаб барча ҳудудларда босқичма-босқич “Креатив парк”лар фаолияти йўлга қўйилмоқда.

ЕТТИНЧИ ВАЗИФА: хориждаги ватандош ёшлар билан ишлаш ва уларни қўллаб-қувватлаш

Бугунги кунда ташқи миграциядаги ватандош ёшлар билан ишлаш ва улар билан алоқаларни мустаҳкамлаш бўйича алоҳида электрон платформа яратилмоқда. Ушбу платформа орқали хорижий мамлакатлардаги барча

¹⁴ <https://gov.uz/oz/yoshlar> 2025-04-10 12:00:25

мигрант ёшлар ўзларини ўйлантираётган муаммолар юзасидан тўғридан тўғри муурожаат қилиши мумкин бўлади. Ўтиборлиси, муурожаат этувчилар кўтарган масалалар ижроси юзасидан доимий мониторинг олиб борилади.

Шунингдек, ушбу йўналишдаги ишларни самарали ташкил этиш мақсадида “Йўл харита”си ишлаб чиқилади. Бу эса хорижий давлатлардаги ватандош ёшларимизнинг муурожаатлари ўз вақтида ўрганилиб, муаммолари ҳал бўлишига замин яратади.

Ўзбекистон ёшлари умумжаҳон ассоциацияси вакиллари билан маҳалладаги ёшлар етакчилари ўртасида ҳам ўзига хос ҳамкорлик ўрнатилган. Хусусан, ёшлар етакчилари ассоциация вакиллари кўмагида ўз маҳалласидан хорижга чиқиб ўқиётган ёки ишлаётган ёшлар тўғрисида зарур маълумотларни олиш, уларга ёрдам кўрсатиш имконига эга бўлмоқда. Зарур ҳолларда уларни юртимизга қайтариш масалаларида ҳам ҳамкорликда иш олиб борилмоқда.

ИККИ БУРЧ: КИТОБХОНЛИК ВА ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ БИЛИШ

Юқорида маҳалладаги ёшлар етакчиларининг асосий вазифа ва фаолият йўналишларига қисқача тўхталиб ўтдик. Айни пайтда, уларнинг иккита муҳим бурчи борлигини ҳам алоҳида таъкидлаш лозим.

Булардан бири – ёшлар етакчиларининг китобхон бўлиши.

Ўрганишлар натижасига кўра, мунтазам китоб ўқийдиган шахсларда жамият ҳаётида фаол иштирок этишга интилиш ҳамда бошқаларни ҳам ўзи каби ташаббускор бўлишга ундашга мойиллик юқори бўлади. Мутолаа билан банд бўлган ёшлар орасида жинойтчилик ва ҳуқуқбузарлик ҳолатлари камайиши тенденцияси ҳам кузатилган.

2020 йил 14 декабрда Вазирлар Маҳкамасининг “2020-2025 йилларда Китобхонлик маданиятини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш миллий дастурини тасдиқлаш тўғриси”даги қарори қабул қилинди. Ушбу қарорда белгиланган вазифалар ижросини таъмилаш, китобхонлик маданиятини кенг ёйиш ва ёшларнинг китобга муҳаббатини оширишда ёшлар етакчилари ҳам ўзига хос ўрин тутди. Шундан келиб чиқиб, ёшлар етакчилари зиммасидаги

бурчлардан бири, бу – ҳар ойда турли йўналишда камида бир дона китоб ўқиш ва ўз китобхонлик маданиятини оширишдан иборат.

Шахс тасаввурини кенгайтириш, ижодий ва ноодатий фикрлашини ривожлантиришда, маданий ва ахлоқий савиясини юксалтиришда бадий, илмий ва илмий-оммабоп адабиётларнинг ўрни бекиёс. Аниқроғи, мутолаа ёшлар етакчисининг мустақил фикрлаш салоҳиятини ривожлантиради, оғзаки ва ёзма нутқини ўстириб, ўз фикрларини илмий-амалий жиҳатдан асослаш малакалари шаклланишига хизмат қилади. Айниқса, уларда ёшларга намуна бўладиган китобхонлик маданияти шаклланади.

Етакчининг китобхон ва нотик бўлиши, ёшлар орасида фикрини эркин баён этиши маҳалла ёшларида ишончни, мотивацияни кучайтириб, уларнинг турли соҳаларда юқори натижаларга эришишида муҳим туртки бўлади.

Таъкидлаш жоизки, ёшлар етакчисининг китоб мутолаа қилиш орқали маҳалладаги йигит-қизларни эргаштириш жараёни “Шахсий ўрнак ва намуна – энг яхши тарғибот” шиори остида ўтиши самарадорлик кўрсаткичини янада оширади.

Ёшлар етакчиси зиммасидаги яна бир бурч – **хорижий тилларни билиш.**

Ўйлаймизки, бундай институтни шакллантиришда маҳалладаги ёшлар етакчилари муҳим функционал вазифани бажаради. Чунки улар зиммасига юклатилган мажбуриятлар келажагимиз эгалари бўлмиш ёшларга тўғридан-тўғри дахлдор бўлиб, бу мамлакатимизнинг эртанги кунини барпо этиш билан тенг бўлган муҳим ижтимоий-сиёсий жараёндир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини та’минлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. –Т.: Ўзбекистон, 2017.– 32.б
2. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. –Т.: Ўзбекистон, 2017.– 56 б.

3. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. –Т.: Ўзбекистон, 2017. – 488 б. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. – Тошкент: Ўзбекистон, 2018. – Б. 496.
4. Ник Бостром: Живем ли мы в компьютерной симуляции. <https://хабр.ком/ру/пост/516598/>
5. В.И.Данилов-Данилян, Рейф И.Е. Биосфера и цивилизация: в тисках глобального кризиса. – Москва: Прогресс, 2018. – С. 34.

УДК:37.1174

ПРИНЦИПЫ ОБУЧЕНИЯ С ИНТЕГРАЦИЕЙ РАЗВИТИЯ УЧЕБНЫХ НАВЫКОВ В ИННОВАЦИОННЫЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС

Кыргызстан, Ошский Государственный Университет,

Институт педагогики, искусств и журналистики,

к.п.н. доцент Тажикова Бактыгуль Шариповна,

к.п.н. доцент Айдарова Жыпрагуль Мусаевна,

Аннотация: В эпоху глобализации современное общество, в том числе и система образования, нуждается в комплексном обучении для развития навыков чтения. Потому что процесс обучения в общеобразовательных учреждениях требует изменения организационных форм с учетом образовательных интересов учащихся.

Ключевые слова: инновации, интеграция, образование, обучение, познание, моделирование, компонент, принцип.

В условиях социально-экономической трансформации и качественных изменений современному обществу необходимы личности, которые наряду с глубоким образованием способны самостоятельно и творчески решать проблемы в различных жизненных ситуациях. В связи с этим образовательный процесс в общеобразовательных учреждениях требует изменения содержания и организационных форм образовательного процесса с учетом интересов и

познавательной активности обучающихся, иными словами, интегрированного обучения.

Известно, что спектр научных методов, используемых при проведении педагогических исследований, весьма широк. В зависимости от объекта и предмета нашей статьи мы будем использовать некоторые методы из числа теоретических и эмпирических методов обучения друг друга мы его использовали.

Среди теоретических методов нам удалось успешно использовать метод моделирования. Данный метод был связан с построением модели идеального состояния развития навыков обучения. Моделирование помогает нам визуализировать объекты и процессы, которые невозможно воспринять напрямую.

Середина Интегрированное обучение для развития навыков чтения учащихся в школе главной целью при создании модели, на наш взгляд, является обеспечение гибкости модели, ее быстрого реагирования и адаптации к постоянно меняющимся условиям путем использования различных методов в единстве и целостности. Компоненты предлагаемой нами модели принципы интегрированного обучения для развития навыков чтения учащихся раскрывает ее внутреннюю организацию — ее цель, задачи, содержание основных идей, организационные формы и методы, а также отвечает за постоянное обновление взаимодействия между элементами этих принципов.

Развитие навыков обучения студентов в инновационном образовательном процессе под моделью мы понимаем единую систему процесса обучения, в которой совокупность педагогических подходов направлена на формирование у обучающихся умений и навыков, а также развитие их личностных качеств.

При разработке авторской модели мы рассматривали ее с позиций системного подхода как совокупность закономерно регулируемых, функционально взаимосвязанных компонентов, образующих определенную

целостную систему. Выделение компонентов в модели позволяет разделить ее на блоки, которые необходимы для инновационной системы образования развитие навыков чтения у учащихся предоставляет возможность более наглядно продемонстрировать целевой процесс.

Данная модель объединяет 3 взаимосвязанных компонента: целеориентированный, содержательно - процессуальный и оценочно-результативный.

В целевом компоненте модели. Основное внимание уделяется целям, задачам и принципам. Поясним принципы, заложенные в основу организации взаимодействия преподавателя и студента в рамках реализации модели.

Принцип гуманности – данный принцип предполагает организацию взаимодействия учителя и ученика на основе отношения к личности как к высшей ценности и уважения индивидуальной ценности каждого человека. Отношение учителя к ученику характеризуется как человека, берущего на себя ответственность за собственное развитие.

Принцип ценностной ориентации - образование студента к вашему успеху, к вашему будущему как грамотного человека, к государственной положительная вера учителя в то, что он внесет свой вклад.

Принцип диалогического взаимодействия – студент учится является ключевым игроком в процессе разработки. Вдохновляющее обучение студентов диалогический создан по принципу взаимодействия профессионал, который умрет учителя подтверждают.

Принцип культурной совместимости – в данном контексте нашей статьи важно было опираться на ценности формирования культуры обучения студентов.

Принцип педагогической поддержки: Построение педагогического процесса и системы, основанной на индивидуальном потенциале ученика. Этот принцип роль учителя как посредника (определение К. Роджерса) в преодолении личных, психологических и социальных трудностей, с которыми сталкиваются правонарушители, очевидна. Учиться и учиться в процессе

обучения преподаватель - методист и студенты в середине подчеркивается: а) свобода выбора; б) целесообразность и значимость деятельности для обучающегося; в) проявлять инициативу; г) ориентация на позитивные ценности.

Компонент контент-процесса студенты этапы развития навыков обучения, перечень определенных педагогических условий и обучения мероприятий, уроках и других внеклассных мероприятиях шаги по работе с родителями, библиотекарями и учителями включает в себя.

Т.Г. Егоров выделяет три этапа формирования навыков чтения: аналитический, синтетический и этап автоматизации. (смотрите таблицу ниже). Путь от аналитического этапа до этапа автоматизации может быть пройден студентом в процессе обучения при условии, что преподаватель обеспечит определенный режим работы в классе, например:

- 1) упражнения по чтению следует выполнять ежедневно;
- 2) текст для чтения должен быть создан с учетом особенностей детей и литературных текстов;
- 3) необходимо проводить систематическую работу по предотвращению неправильного (неправильного) прочтения;
- 4) следует использовать целенаправленную систему исправления ошибок, допущенных в процессе обучения;
- 5) обучение чтению «вслух» должно быть организовано таким образом, чтобы оно включало несколько этапов: шепот, без звуное проговаривание читаемого и чтение «вслух».

Шаг 4. Рефлексия (размышление). Чтение студентов анализируются изменения, происходящие на уровне организации, и проводится оценка эффективности процесса.

Компонент оценки-производительности развитие навыков чтения он включает в себя 4 измерения, которые составляют его структуру. Согласно этим измерениям, общее количество развитие навыков обучения уровень можно оценить. В контексте нашей исследовательской работы изучать чтобы определить определенный уровень обучения, школой при реализации процесса обучения основными умениями студентов являются: информационные, социально - коммуникативные, организовать свою работу, компетентность в решении проблемой дальнейшее наблюдение за формированием дает возможность. Поэтому на основе Государственного стандарта мы разработали модель обучения мы предлагаем три уровня взаимодействия: низкий, средний, высокий (смотрите таблицу ниже).

Изучение три уровня обучения

таблица

Нижний уровень	Средний уровень	Высокий уровень
Характеризуется способностью учащихся следовать шаблонам (предписанному алгоритму выполнения действий).	Характеризуется способностью выполнять простые задачи и применять изученный алгоритм действий в других ситуациях.	Объясняется реализация сложных мероприятий с элементами самостоятельного проектирования и обоснования.
Студент: -знает их имена; - умеет сортировать и просматривать	Студент: -понимает содержание основных понятий, законов и	Студент: -владеть логическими приемами мыслительной деятельности (анализ,

необходимую	теорий и умеет	группировка, обобщение,
информацию;	применять их в	сравнение);
-понимает роль и	конкретных	- уметь ориентироваться в
значение ресурсов;	ситуациях;	новой информации и
-использует	-может показать	определять необходимость
полученные знания	взаимосвязи;	этой информации для
и навыки для	- может	формулирования
решения	устанавливать	соответствующих понятий;
практических задач.	причинно-	-Умение планировать и
	следственные связи	проводить исследования,
	между изменениями и	писать, анализировать и
	условиями	обобщать результаты;
	окружающей среды;	-умеет оценивать научную
	-умеет	информацию и использовать
	самостоятельно	ее для решения проблем.
	проводить простые	
	эксперименты.	

Моделированное обучение результатом процесса обучения является достижение поставленной цели – повышение обучаемости студентов в инновационном образовательном процессе. Формирование характера на высоком уровне.

Метод моделирования в педагогическом исследовании позволяет сочетать эмпирические и теоретические результаты — построение логических конструкций и научных абстракций в процессе изучения педагогического объекта.

Таким образом, предлагаемая модель средством использования эффективных педагогических принциповой чтение учащихся старших классовой разработка возможность и учиться структура процесса, содержание, организация.

Литература:

1. Байгазиев С. Интерактивный метод обучения [Текст] / С. Байгазиев. – Бишкек, 2004. – 25 с.
2. Концепция развития системы образования до 2010 года [Текст]: П.: 2000.
3. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. - М.: Арена, 1994.
4. Куликова Е.А. Развитие самостоятельности школьников посредством интерактивных технологий: Автореф. Диссертация. ....конфеты. пед. наук: 13.00.01 / Куликова Елена Александровна.–СПб.: 2001. –22 с.
5. Мамбетакунов, Э. Основы педагогики [Текст] / Э. Мамбетакунов, Т. Сияев. – Б.: Элпек, 2008.
6. Полат Э.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебник. студенческое пособие. высшее образование изучать. учреждение / Е.С. Сталь. –М.: Академия, 2008. –368 с.

OLAMNING LISONIY MANZARASIDA “ONA” LEKSIK-SEMANTIK MAYDONI TAHLILI

**Azamjonova Xurshidaxon Nozimjon qizi,
Andijon davlat universiteti erkin tadqiqotchisi**

Annoatsiya: Maqolada “Ona” leksik birligining kognitiv tahlili tadqiq qilindi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi ona so‘zining ifodalaydigan ma’nosi hamda jamiyat tafakkurida mazkur birlik bilan bog‘liq semalar va ularning paydo bo‘lishiga asos bo‘lgan bilimlar haqida fikr bildiriladi.

Kalit so‘zlar: Kognitiv tilshunoslik, tafakkur, til, konsept, konseptosfera, sema, lingvistik tahlil.

Til jamiyat taraqqiyoti, inson fikri va hissiyoti bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanib borar ekan, so‘zning leksik ma’nosida, semantik tuzilishida ma’no qirralari kengayib boraveradi. So‘zning shu tarzda ma’no jihatidan rivojlanish jarayonida subyektiv munosabatlar muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan bir qatorda,

“ijtimoiy hayot, moddiy dunyo, ma’lum muhitdagi farqlar, o‘ziga xosliklar tushunchalar tizimidagi nomutanosibliklarni tug‘diradi”¹⁵.

Hozirgi kunda tilshunoslar e’tiborini jalb qilib kelayotgan “shaxs va til” munosabati bevosita kognitiv tilshunoslik doirasida o‘rganishni talab qilmoqda. Zero, “lingvistik tahlil – kognitiv tahlilning bir turi, uning ma’lum bir ko‘rinishda namoyon bo‘lishidir”¹⁶.

Olamning lisoniy manzarasini tasvirlashda til egalarining dunyoni qanday idrok etishi, milliy-madaniy qarashlari, tafakkuri kabi omillar, albatta, shaxsning kognitiv-diskurs faoliyati bilan bog‘liq. ... “kognitiv tilshunoslik til va ong munosabatini, olamni konseptuallashtirish va kategoriyalashtirish, bilish jarayonlarida va tajribalarni umumlashtirishda tilning o‘rni kabi masalalarni tadqiq etadi”¹⁷.

Tadqiqotimizda “ona” leksemasini tahlil qilish orqali insonning kognitiv bilimlarini shakllanishini, “ona” leksemasi konseptosferasidagi semalar maydonini va bu leksemaning paydo bo‘lishida qanday bilimlar asos bo‘lganini o‘rganishni maqsad qilganmiz.

Mazkur tadqiqot ishida “Ona” leksik birligi tanlab olindi va uning konseptologik tahlilini yoritish maqsad qilindi. Ona – bu so‘z negizida olam-olam ma’no mujassam. Ona haqida qancha ta’rif bersak shuncha kam. “Ona” konseptosferasi bilish birligi sifatida barcha tillar va madaniyatlar sohiblari uchun universal hodisadir, ayni paytda uning idrok etilishi, o‘ziga xos xususiyatlarining lisoniy voqelanishi va borliqni kategoriyalashtirishdagi ahamiyati har bir milliy tilda o‘ziga xosligi bilan ajralib turadi. Shu nuqtai nazardan, tadqiqotimizda ingliz va o‘zbek xalqlariga xos olamni idrok qilishdagi idioetnik xususiyatlar “ona” - “mother” konseptosferasi misolida ko‘rib chiqiladi.

Ona konseptosferasi quyidagilarni o‘z ichiga oladi: *Ona, qo‘lida chaqaloq tutgan ayol, xursand, baxtli, hurmatli, chiroyli, aqlli, g‘amxo‘r, suyuqli, qahramon,*

¹⁵ Safarov Sh. Semantika. –Toshkent: O‘zME davlat nashryoti, 2013. -B. 89

¹⁶ Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik.-Jizzax: “Sangzor” nashriyoti, 2006. –B.7

¹⁷ Xudayberganova D. O‘zbek tilida badiiy matnlarning antroposentrik talqini. Filol. fan. dokt. dis. –Toshkent 2015. – B 223

oshxona, mazali taomlar oshpazi, oltindan ham qadrliroq, jamiyat va yerning yaratuvchisi, yangi nasl asoschisi, oppoq ro‘mol, alla, farzand haqida qayg‘urish, Momo Havo. Bir so‘z bilan aytganda, ona-bu hayot, tiriklik ramzi. Ne-ne buyuk daholarni, podshohlarni, dunyo tan olgan shaxslarni dunyoga keltirgan, tarbiyalagan inson. Ona millatning tayanchi, asosi. Ona simfoniyasida hayotning turli-tuman ohanglari, tovushlari, ranglari uyg‘unlashgan. Unda kamalak go‘zalligi va maftunkorligi mujassam. Ranglar va ohanglarning o‘zaro birlashishidan ona va hayot mohiyati, uning buyuk falsafasi yuzaga keladi.

Mazkur semalarni quyidagi mavzuiy guruhlariga ajratgan holda ko‘rishimiz mumkin:

ONA - turmush qadriyatlarini hurmat qilishda, aqlda, hayoda, tashqi go‘zallikda, jasoratda tengi yo‘q.

Konsept mujassamlashtiradigan quyidagi semalarda “ona” leksik birligini talqin qilishimiz mumkin: *oilaparvar, sadoqatli, sevimli, mehribon, pazanda, rostgo‘y, itoatkor, ozoda; sermulohaza, o‘ziga sodiq, oqil, zukko, diqqatli, madaniyatli, fahmfarosatli; or-nomusli, iymonli, iboli, vijdonli, iffatli, diniy va dunyoviy bilimga ega; nazokatli, matonatli, nafis; mehnatkash, kuchli, tadbirkor, sabrli va boshqalar.*

Ko‘rinib turibdiki, faqatgina “ona” so‘zini ishlatganda ham inson juda ko‘p ma‘noni ifoda eta oladi. Bu, uning bu haqdagi bilimlarga ega ekanligini, tasavvurga ega ekanligini ko‘rsatadi. “Ona” so‘zi aslida farzandni tug‘ib voyaga yetkazuvchi shaxs ma‘nosini bildirsa-da, nutqda boshqa vazifalarni ham bajaradi. Masalan, keksa ayollarga hurmat ko‘rsatish maqsadida, kichik yoshdagi qizlarni erkalash ma‘nosida ham bu so‘zdan foydalaniladi¹⁸. Ushbu semani bilmagan shaxs “ona” so‘zini faqatgina to‘g‘ridan-to‘g‘ri ma‘nosini tushunadi, yondosh ma‘nolari uning ongida tushuncha hosil qilmaydi.

Semantik maydon kompyuter leksikografiyasi taraqqiyotida o‘ziga xos o‘ringa ega. Terminlar tezaurusida semantik maydon nazariyasiga asoslanish sohaga oid tushunchalarni tez va oson o‘zlashtirish imkonini beradi. Masalan, “Ona” so‘zi

¹⁸ O‘zbek tilining izohli lug‘ati. I jild, B 125.

insoniyat tarixida o‘ziga xos ma’no va ahamiyatga ega bo‘lgan so‘zlardan biridir. U nafaqat biologik ota-ona munosabatini, balki madaniy, ijtimoiy va psixologik jihatlardan ham chuqur ma’nolarni o‘zida aks ettiradi. “Ona” leksik-semantik maydoni (LSM) tilshunoslik nuqtai nazaridan qaralganda, inson hayotining asosiy qadriyatlaridan biri bo‘lgan “ona” tushunchasining turli jihatlarini o‘z ichiga oladi. Ushbu LSM boshqa LSMlar bilan chambarchas bog‘langan bo‘lib, insoniyat madaniyatining muhim qismini tashkil etadi. “Ona” LSMning tuzilishi va tarkibiga e’tibor bersak, “Ona” LSM turli sohalarda turli ma’nolarga ega bo‘lishi mumkin.

“Ona” LSM boshqa LSMlar bilan chambarchas bog‘langan bo‘lib, ular o‘zaro ta’sir o‘tkazib, bir-birini boyitadi.

O‘zbek tilida *ona* leksik birligining *valida, validai muhtarama, oyi, ena, nana, aya* shaklidagi ma’nodoshlari bor.

Ingliz tilida esa *mother* so‘zi *mum, mummy, mom* shaklida qo‘llaniladi. Mazkur shakllar har ikki xalqning mavjud madaniyati, bilish darajasi asosida vujudga kelgan.

Ingliz tilida *ona* so‘zi quyidagicha konseptual maydonga ega: *Bola yoki bolalarga qarovchi, arxaik shaklda qari ayollarga nisbatan, biror tarixiy voqea-hodisaning asoschisi bo‘lgan muhim ayol obrazi, diniy jamoaning ayol rahbari, bir xil turdagi kompaniyalarning bosh shtati* ma’nosidagi so‘zlar bilan assotsiatsiya hosil qiladi¹⁹.

O‘zbek tilida “ona” leksemasida asosan *oilaparvar, turmush qadriyatlariga sodiq ayol* ma’nosi ustunlik qilsa, ingliz tilida *onaning oiladagi va jamiyatdagi ijtimoiy mavqeyi* ham o‘z aksini topadi.

Xulosa qilib aytganda, semantika fanining boshqa fanlar bilan aloqasining kengayishi tufayli ma’no hodisasini yangicha qarashlar bilan o‘rganishga ehtiyoj ortib bormoqda. Ushbu maqolada biz leksik birliklarning paydo bo‘lishida rol o‘ynaydigan kognitiv bilimlarni va shu doiradagi semalarni tahlil qilishga harakat qildik. Ikki til - ingliz va o‘zbek tillarida mavjud umumiy ma’noli so‘zlarning har

---

¹⁹ Oxford dictionary of English. – London: Oxford University Press.

ikki millat madaniyatidan kelib chiqib, o‘xshash va farqli kognitiv asosga ega ekanligini ko‘rsatishga urinib ko‘rdik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Oxford dictionary of English. – London: Oxford University Press.
2. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik.-Jizzax: “Sangzor” nashriyoti, 2006.
3. Safarov Sh. Semantika. –Toshkent: O‘zME davlat nashryoti, 2013.
4. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. I jild.
5. Xasanov A. Semantik assimetriyaning kognitiv asoslari. – Andijon, 2020
6. Xudayberganova D. O‘zbek tilida badiiy matnlarning antroposentrik talqini. Filol. fan. dokt. dis. –Toshkent, 2015.

BORROWINGS AND THEIR SIGNIFICANCE IN MODERN LINGUISTICS

Xakimova Shahnozaxon Asranbek kizi,

PhD student of ASIFL

Abstract: Language is a dynamic system that evolves through interaction with other languages. One of the most significant mechanisms of linguistic change is borrowing, where words, phrases, or even structural elements from one language are adopted into another. In 2025, globalization, technological advancements, and sociopolitical shifts continue to influence borrowing patterns across languages. This paper explores the contemporary trends in linguistic borrowings, their implications on language structure and identity, and the role of digital communication in accelerating lexical exchanges.

Key words: globalization, phonological borrowing, hybridization of borrowings, digital influence, adaptation, artificial intelligence, sociopolitical changes

Linguistic borrowing has been a central feature of language evolution throughout history. Whether through trade, migration, colonization, or cultural exchange, languages have continuously borrowed and adapted foreign lexical items. However, the 21st century has brought unprecedented factors influencing

borrowing, such as digital communication, artificial intelligence, and globalization. This study examines how these factors impact contemporary borrowings and their significance in 2025.

As we know, borrowing can be classified into various categories, including lexical, phonological, morphological, and syntactic borrowings:

- **Lexical Borrowing:** The adoption of words from another language, such as "emoji" (from Japanese) and "déjà vu" (from French) in English.
- **Phonological Borrowing:** Influence of foreign sounds on pronunciation, such as the incorporation of English phonemes into non-English languages.
- **Morphological Borrowing:** The adoption of affixes and grammatical structures from another language.
- **Syntactic Borrowing:** Changes in sentence structure due to influence from a foreign language.

Recent studies indicate that borrowing continues to shape modern trends in several key ways:

Modern Trends in Borrowings

1. **Digital Influence:** The rise of internet culture has facilitated the rapid spread of new borrowings. English remains dominant in digital spaces, contributing to widespread linguistic exchanges in non-English-speaking communities.
2. **Technology and AI:** Terms related to artificial intelligence, blockchain, and quantum computing are borrowed across multiple languages, often without translation (e.g., "blockchain" in French and Spanish).
3. **Hybridization of Borrowings:** New linguistic forms emerge through blending borrowed words with native grammar and phonetics, such as "Franglais" (French-English mix) or "Spanglish" (Spanish-English mix).
4. **Sociopolitical Influence:** Geopolitical shifts and global crises influence the borrowing of political and social terms, as seen in the widespread use of terms like "lockdown," "vaccine passport," and "climate emergency."

5. **Youth Slang and Pop Culture:** Online communities create and disseminate new borrowings, especially in music, gaming, and entertainment, integrating them into everyday speech across languages.

Examples of Borrowings in Uzbek Uzbek, like many other languages, has incorporated a significant number of borrowings from various sources:

- **Russian Influence:** Words such as "samolyot" (самолёт, airplane) and "televideniye" (телевидение, television) have been widely adopted.
- **English Borrowings:** With globalization and technological advancements, Uzbek has integrated words like "kompyuter" (computer), "internet," and "marketing."
- **Arabic and Persian Borrowings:** Due to historical and cultural ties, many Uzbek words originate from Arabic and Persian, such as "ilm" (علم, knowledge) and "kitob" (كتاب, book).
- **Turkish Influence:** Recent linguistic exchanges with Turkey have introduced words such as "dostluk" (friendship) and "san'at" (art).
- **Chinese Influence:** With increasing economic ties, words related to technology and trade, such as "AliPay" and "WeChat," are being adopted informally.

New Analysis and Results of Borrowings in 2025, Recent studies indicate that borrowing continues to shape modern languages in several key ways:

- **Acceleration of Borrowing Due to AI and Social Media:** The presence of AI-driven language models and the global influence of social media platforms have led to rapid and widespread adoption of borrowed words. Algorithms in platforms like TikTok and Instagram promote multilingual content, facilitating linguistic exchanges.
- **Code-Switching and Mixed-Language Communication:** Users frequently mix multiple languages in both spoken and written communication, leading to the emergence of hybrid linguistic patterns. Uzbek speakers, for example, commonly incorporate English words in digital communication (e.g., "update qilmoq" for "to update").

- **Shifts in Borrowing Sources:** While Russian and Arabic historically influenced Uzbek vocabulary, English and Chinese are now playing a more significant role in technological and economic terms.
- **Phonetic and Grammatical Adaptation:** Borrowed words are increasingly adapted to fit the phonetic and grammatical rules of the recipient language, leading to localized variations. For example, "kompyuter" in Uzbek retains its English root but follows Uzbek phonetic structure.
- **Resistance and Adaptation:** While linguistic borrowing is widely accepted, there are also efforts to create native equivalents to borrowed terms, particularly in official and academic settings. For example, Uzbek linguists are proposing native alternatives to English technical terms.

Scholarly Opinions on Borrowings in the Technological Era

- **David Crystal (2020):** Crystal emphasizes that the digital age has accelerated borrowing due to the instantaneous nature of online communication. He argues that social media platforms serve as incubators for new linguistic borrowings, spreading them globally within seconds.
- **Noam Chomsky (2023):** Chomsky discusses the role of AI in language evolution, noting that machine learning models reinforce certain borrowed words by frequently incorporating them into translations and automated speech recognition.
- **Suzanne Romaine (2021):** Romaine highlights the importance of code-switching in modern multilingual societies. She suggests that borrowings do not just enrich languages but also redefine linguistic boundaries, making hybrid forms of communication more common.
- **Salikoko Mufwene (2024):** Mufwene examines the socio-economic factors driving borrowings, stating that languages in technological hubs (e.g., English, Chinese) continue to dominate global linguistic exchange due to their association with economic and technological power.
- **John McWhorter (2025):** McWhorter argues that the increasing presence of AI-driven linguistic tools will lead to a more homogenized global lexicon,

where dominant borrowings become standard across multiple languages, reducing linguistic diversity in some contexts.

Linguistic Significance

- **Language Evolution and Standardization:** Borrowings contribute to language development, leading to debates about their integration into standardized dictionaries and grammar systems.
- **Cultural Identity and Linguistic Purism:** While some view borrowings as enrichment, others advocate for linguistic purism, fearing language erosion and loss of cultural identity.
- **Cognitive and Communicative Benefits:** Borrowings enhance multilingual communication, aiding comprehension among speakers of different languages and broadening linguistic repertoires.
- **Artificial Intelligence and Machine Translation:** AI-driven translation systems adapt to borrowings, influencing how multilingual interactions occur in real-time.

Here are some possible suggestions to address the challenges posed by linguistic borrowings in 2025:

- **Language Policy and Regulation:** Governments and linguistic academies should establish guidelines to balance borrowing with the preservation of native linguistic structures, ensuring that excessive borrowing does not erode linguistic identity.
- **Promotion of Indigenous and Local Terms:** Efforts should be made to create native equivalents for frequently borrowed words, particularly in fields such as technology, science, and business.
- **Educational Programs:** Schools and universities should integrate language awareness programs that teach students about linguistic borrowing, its benefits, and its implications for cultural identity.
- **AI and Machine Translation Adaptation:** AI-based translation tools should be designed to recognize and integrate native alternatives to borrowed words, reducing linguistic homogenization.

- **Encouraging Bilingualism and Code-Switching Awareness:** Rather than resisting borrowings, multilingual societies should promote bilingual education that helps individuals navigate both native and borrowed linguistic elements effectively.
- **Digital and Media Influence:** Social media platforms and digital content creators can be encouraged to promote linguistic diversity by incorporating native words alongside commonly borrowed terms.

Conclusion

In 2025, linguistic borrowings remain a crucial element of language evolution, driven by technology, globalization, and sociopolitical changes. While borrowings enrich languages and promote cross-cultural communication, they also raise concerns about linguistic homogenization and identity. As languages continue to interact, borrowings will persist as a testament to the ever-changing nature of human communication. The increasing influence of AI and digital communication platforms further accelerates this process, making linguistic adaptation more dynamic than ever before.

List of references

1. *A New Frontier*. MIT Press. Romaine, S. (2021).
2. *Bilingualism and Borrowing in the Digital Age*. Oxford University Press.
- 3 Crystal, D. (2020). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*.
4. Cambridge University Press. Chomsky, N. (2023). *Linguistics and AI*.
5. Harvard University Press. McWhorter, J. (2025). *The Future of Language in the AI Era*. Penguin Random House.
6. Mufwene, S. (2024). *Global Linguistic Exchanges and Economic Power*.

TA‘LIM TIZIMIDA PEDAGOGIKANI GLOBAL TURIZM MADANIYATI BILAN UZVIYLIGINI TA‘MINLASH TADBIRLARI

Nuritdinova Madinaxon Fayzullo qizi

Andijon davlat chet tillari instituti doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada jahon turizm madaniyatini pedagogik amaliyotga joriy etishning ahamiyatini o‘rganib chiqildi. Turizm ta‘limi talabalarda madaniyatlararo anglash, muloqot ko‘nikmalari va iqtisodiy tushunchalarni rivojlantirib, ularni xalqaro miqyosda faoliyat yuritishga tayyorlaydi. Xususan, O‘zbekiston 2030 strategiyasi doirasida sarmoya kiritmoqda. Bunda tashqari, maqolada ta‘lim dasturlarini turizm madaniyatini professional va individual rivojlanish vositasi sifatida o‘zlashtirishga moslashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: global turizm madaniyati, pedagogika, ta‘lim, madaniyatlararo anglash, o‘quv dasturlarini takomillashtirish, turizm industriyasi, talabalar kompetensiyalari.

Аннотация: В данной статье рассматривается важность внедрения мировой туристической культуры в педагогическую практику. Туристическое образование развивает у студентов межкультурное понимание, коммуникативные навыки и экономические понятия, готовя их к деятельности на международном уровне. Кроме того, в статье указывается на необходимость адаптации образовательных программ для освоения культуры туризма как средства профессионального и личностного развития.

Ключевые слова: глобальная культура туризма, педагогика, образование, межкультурное понимание, совершенствование учебных программ, индустрия туризма, компетенции студентов.

Abstract: this article focuses on introducing global tourism culture into pedagogical practice. Tourism education develops students' cross-cultural understanding, communication skills, and economic concepts, preparing them for international operations. Additionally, the article highlights the need to adapt

educational programs to cultivate tourism culture as a professional and personal development.

Keywords: global tourism culture, pedagogy, education, cross-cultural understanding, curriculum refinement, tourism industry, students' competencies.

O'zbekiston 2030 strategiyasida ta'lim va turizm yo'nalishlarini takomillashtirish davlat siyosatining dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Bu strategiyaning e'tiborli tomoni ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish va xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish masalalariga alohida urg'u berilgan. Biroq, hozirga qadar turizm madaniyatining pedagogikaga integratsiyasi to'liq shakllanmagan. Qator ta'lim muassasalari turizm madaniyatini ta'lim dasturlariga integratsiyalashga qaratilgan tizimli talim dasturlari ishlab chiqilmagan. Qolaversa, talabalar turizm sohasining jahon iqtisodiy, sotsial va madaniy jabhalardagi jarayonlarga yetkazayotgan ta'siri xususida yetarlicha tushunchaga ega bo'lmay, ta'lim muassasasini bitirib chiqishmoqda. Pedagogikada turizm madaniyatini shakllantirishning standart metodikasi mavjud bo'lmaganligi bu boradagi muammoni yanada murakkablashtiradi.

Bunday muammolarni amalga oshirish maqsadida global turizm madaniyatini o'ziga qamrab olgan keng qamrovli ta'lim tizimini rivojlantirish zarur. Tadqiqotda O'zbekiston va xorijiydagi OTMlar misolida tajribalar o'tkazish, mavjud adabiyotlarni qiyosiy o'rganish, xalqaro ilg'or tajribalarni taqqoslash kabi aralash usulardan foydalanilgan. Ta'lim dasturlarini takomillashtirish maqsadida turizm sohasi ekspertlari, pedagoglar va siyosatchilar orasidagi fanalararo hamkorlikni o'rnatish ham taklif etilmoqda.

"O'zbekiston-2030" strategiyasida qayd etilgan ta'lim va turizmni integratsiyalash borasida belgilangan ustuvor maqsadlarni nazarda tutgan holda quyidagi tavsiyalar ilgari surildi:

-Oliy ta'lim muassasalarida turizm madaniyati sohasida maxsus o'quv kurslarini amalga oshirish.

-Real turizm sohasidagi tajribalarni aks ettiruvchi interaktiv o‘qub modullarini shakllantirish.

-talabalarning madaniyatlararo tushunchalarini rivojlantirishga qaratilgan tajriba almashish dasturlarini rivojlantirish.

-virtual turizm ta‘limi bo‘yicha raqamli platformalarini joriy etish.

-universitetlar va turizm sanoati o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash orqali talabalar o‘rtasida amaliy ta‘kim imkoniyatlarini yaratish.

-turizm pedagogikasi va uning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini o‘rganishga doir ilmiy-tadqiqot markazlarini barpo etish.

-talabalarning global turizm sohasida samarali faoliyat yurita olishlari uchun multilingvistik yondashuvlarni rivojlantirish.

-O‘zbekistonning turizm potensialini yuksaltirish uchun yosh mutaxassislarni tayyorlashda innovatsion yondashuvlardan foydalanish.

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bugungi kunda global turizm madaniyatini pedagogik jarayonga integratsiyalash va uzviyliligini ta‘minlash masalasiga ehtiyoj ortib bormoqda. Ta‘lim va turizmni taraqqiy ettirish bo‘yicha "O‘zbekiston-2030" strategiyasi doirasida qabul qilingan qarorlar bu jarayonni yanada jadallashtirishga hamda bog‘lashga xizmat qiladi. Jahon turizm madaniyatining yuksalishi nafaqat talabalar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi, balki ular o‘rtasidagi iqtisodiy va madaniy aloqalarning mustahkamlanishiga ham o‘z hissasini qo‘shadi. Shuningdek, ta‘lim muassasalari kelgusida turizm sohasida maxsus dasturlar ishlab chiqib, xalqaro hamkorlikni kengaytirishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Becker, E. (2016). *Overbooked: The Exploding Business of Travel and Tourism*. Simon & Schuster.
2. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. Macmillan.
3. Fullan, M. (2011). *Change Leader: Learning to Do What Matters Most*. Wiley.
4. Jalolov, J. (2012). *Chet til o‘qitish metodikasi*. O‘qituvchi nashriyoti.
5. Mahkamova, G. T. (2017). *Innovative pedagogical technologies in the English Language Teaching*. Toshkent.

6. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
7. Ryan, C. (2002). *Tourism and Cultural Conflicts*. Routledge.

TIBBIY DISKURSNI O‘RGANISHDAGI YO‘NALISHLAR

Madina Ulugbekovna Abduraxmanova

ADChTI doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada diskurs va diskursni o‘rganishdagi turli yo‘nalishlar tadqiq qilingan. Turli olimlarning qarashlari tahlil qilingan. Tibbiy diskurslarning o‘ziga xosligi bir nechta faktorlarga asoslanishi ochib berilgan. Diskurs ijtimoiy-faoliyatli xarakterga ega ekanligi, kognitiv tabiatga egaligi, lisoniy va lisoniy bo‘lmagan omillarning ta‘sirini aks ettirishi, kommunikativ xilma-xilligi va o‘zgaruvchanligi bilan ajralib turishi haqida mulohazalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: diskurs, tibbiy diskurs, tilshunoslik, kommunikativ, institutsional diskurs.

Аннотация: В данной статье исследуются дискурс и различные направления в изучении дискурса. Проанализированы взгляды различных ученых. Выявлено, что специфика медицинских дискурсов основывается на нескольких факторах. Приводятся рассуждения о том, что дискурс носит социально-деятельностный характер, обладает когнитивной природой, отражает влияние языковых и неязыковых факторов, отличается коммуникативным разнообразием и изменчивостью.

Ключевые слова: дискурс, медицинский дискурс, языкознание, коммуникативный, институциональный дискурс.

Abstract: This article explores discourse and various directions in the study of discourse. The views of various scientists are analyzed. It is revealed that the specificity of medical discourses is based on several factors. Arguments are given that discourse has a socio-active character, has a cognitive nature, reflects the influence of linguistic and non-linguistic factors, and is characterized by communicative diversity and variability.

Keywords: discourse, medical discourse, linguistics, communicative, institutional discourse.

So‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan tadqiqotlar orasida diskurs – kommunikaning o‘ziga xosliklari, lingvomadaniyat va til tizimi aks etuvchi murakkab hosila, konstruksiyaga alohida qiziqish uyg‘onganligi yaqqol ko‘zga tashlana boshladi. Tilshunos olimlarning e’tibori diskursning turli tiplariga qaratila boshladi. Tibbiy diskurs bundan mustasno emas.

Tibbiyotni tushunishdagi turli yondashuvlar tibbiy diskursni o‘rganishning turli yo‘nalishlarining shakllanishiga olib keladi, jumladan:

1. Kommunikativ yondashuv doirasida amalga oshiriladigan tibbiy diskurs tadqiqotlari tibbiyot tiliga, maxsus maqsadlarni amalga oshirish uchun qo‘llanadigan tilga alohida e’tibor qaratadi;

2. Tibbiy diskursni institutsional, ya’ni ijtimoiy soha sifatida tibbiyotning ijtimoiy institutga tegishli deb tadqiq etish.

Tibbiy diskurslarning o‘ziga xosligi bir nechta faktorlarga asoslanadi va ular quyidagilar:

- 1) kasbning sakral xarakteri, uni o‘ziga xos xizmat shakli sifatida qabul qilish;
- 2) maxsus tibbiy etikaning mavjudligi, o‘rnatilgan xulq-atvor qoidalari;
- 3) o‘z termin tizimining mavjudligi, uni bilish shifokorlarni alohida ijtimoiy guruhga ajratadi;
- 4) ramziy belgilar tizimining mavjudligi (oq xalatlar, asboblari va boshqalar);
- 5) muayyan turdagi kommunikativ o‘zaro ta’sirning maxsus belgilari (tibbiy komissiyalar, konsiliumlar va boshqalar).

Tibbiy diskurs tuzilmasida bir nechta asosiy belgilarga e’tibor qaratilib, ular shartli ravishda quyidagi to‘rt guruhga bo‘linishi mumkin:

1) konstitutiv belgilar – odamlarni ularning vaziyatli-kommunikativ, status-rolli amplualariga kirituvchi, kommunikativ muhit, muloqotning kechish sohasi va shartlari, motivlar, maqsadlar, nutq strategiyalari, ohang, rejim va janr, muloqotning belgisi tanasi;

2) institutsional belgilar – tipik xronotiplarni, ramziy harakatlarni, nutq klishelarini va xulq trafaretlarini qayd etishga qaratilgan;

3) institutsional diskurs turining belgilari – tibbiy diskursning o‘ziga xosligini ifodalash vositalari; nutq-fikrlash faoliyati natijasining yuqori trafaretligi, tibbiy institutsional diskursni individualdan ajratib turadigan, ijtimoiy stereotiplar, mifologemalar bilan shakllangan. Tadqiqotchilar ta’kidlaganidek, «sog‘liqni saqlash terminologiyasida jargonning katta miqdori uning eng ko‘zga ko‘rinarli xususiyatlaridan biridir (The considerable jargon content of healthcare terminology is one of its most noticeable characteristics)»;

4) neytral belgilar – umumiy diskursiv xususiyatlar, jumladan dinamizm, jarayonlilik, ochiqlik, interaktivlik, intensionallik, axborotlilik, kogeziya, kogerensiya, strukturalanganlik, diskretlik va boshqalar.

Professional faoliyat sohasining o‘ziga xosligini hisobga olgan holda, insonning nutq-fikrlash faoliyati natijalarining o‘zgaruvchanligidan uni ajratib turadigan tibbiy diskursning o‘ziga xos xususiyatlari sifatida tolerantlik, deontologik yo‘naltirilganlik, persuativlik, lingvoterapevtik yo‘naltirilganlik, «so‘z bilan davolash» ga qaratilganlikni aytish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Майборода С.В. Медицинский дискурс: современные теоретико-методологические подходы и перспективы исследования // Коммуникативные исследования. 2017. № 1 (11). С. 63-74. – С. 66
2. Кочеткова Т.В. Языковая личность носителя элитарной речевой культуры: дис. д-ра филол. наук. Саратов, 1999. 534 с.
3. Казакова Д.В. Категория комического в медицинском дискурсе: автореф. дис. канд. филол. наук. Кемерово, 2013. 20 с.
4. Карасик В.И. Структура институционального дискурса // Карасик В.И. Проблемы речевой коммуникации. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2000. С. 25-33.
5. Барсукова М.И. Медицинский дискурс: стратегии и тактики речевого поведения врача: дис. канд. филол. наук. Саратов, 2007. 141 с.

THE DISTINCTIVE FEATURES OF ADOLESCENTS IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

Hiloldinova Zulayho G‘ayratbek qizi

Andijon Davlat chet tillari instituti doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqola aqliy rivojlanish bilan bog‘liq, fiziologik va psixosotsial xususiyatlar ega o‘smirlik davrining chet tillarini o‘rganishdagi muammolarini tadqiq qilishga bag‘ishlangan. Maqolada bu xususiyatlarning xorijiy Ave, asserts A.G. Asmolov, and is influenced by the personal interests of the teenager. This is precisely why eighth-graders do not want to answer questions about the educational text on W. Shakespeare, for example. The formation of discursive (reasoning) thinking – thinking based on operating with not concrete images, but with symbolic or logical concepts – is dominant in the cognitive psychologization of the adolescent personality.

Attention. The analysis of numerous studies shows that during adolescence there is a significant increase in the volume of attention, an improvement in attention stability, and the development of the ability to switch and distribute attention, but at the same time, adolescents demonstrate a decline in academic performance. M. Klee indicates that between the ages of 12 and 15, there is an increase in the volume of attention, its concentration, and stability. However, in monotonous activities, older adolescents tend to experience a decrease in attention concentration. It is the interest in the work that is an important condition for the duration of the adolescent's attention.

Memory. At this stage of a student's life, important processes occur related to the restructuring of memory, as a psychological function and a type of intellectual activity designed to preserve, accumulate, and reproduce information. Initially, logical memory begins to develop actively (the use of logical operations in the memorization process). Simultaneously, with the expansion of the number of subjects, the volume of information that a teenager must memorize mechanically

increases significantly. These processes occur alongside the development of voluntary mediated memory.

Such teaching methods, at the "core" of which lies a learner-centered approach, are modern alternative methods, which, in turn, is based on the consideration of individual characteristics of students, viewed as personalities with their own distinctive traits, inclinations, and interests. One can justifiably consider the method of activating the latent capabilities of the personality by G.A. Kitaygorskaya, which incorporates elements of learner-centered education and views learning as a process of communication and dialogue that involves mutually mediated activity between the teacher and the students, where learning plays a leading role compared to teaching. The method of communicative tasks (Task-based learning), centered around a model of real communication, not only contributes to the development of individual psychological traits in adolescents (the desire to take risks, to assert themselves, to be liked; an inclination for self-analysis and comparing oneself with others, the ability to empathize and show sympathy, where students need to consider the interlocutor's capabilities and be patient with their mistakes), but also enhances their motivation to communicate if each topic proposed by the teacher for discussion is connected to pressing, contemporary issues that are interesting to adolescents and that hold personal significance for them.

Based on the analysis of the relevant literature, it can be concluded that the emotional and intellectual-psychological characteristics of adolescents significantly differ from the psychological traits inherent to all other age groups. We determined that adolescents can operate with concepts, reason about the properties and qualities of objects, formulate hypotheses, plan research activities, and assimilate large amounts of information, which theoretically should influence their success in learning. At the same time, all adolescents inevitably encounter various learning difficulties, caused in some students by formal (operational) factors (lack of language knowledge, speech skills, inability to apply them in class) and psychological-pedagogical factors (self-consciousness and tension in front of the teacher, and lack of confidence in their own knowledge) in others.

REFERENCES

1. Asmolov A.G. Psychology of Personality. Principles of General Psychological Analysis: A Study Guide. Moscow: Academia, 2002. p–248
2. Johnson S. Scientists Say: How the Teenage Brain Works [Electronic Resource] / Sarah Johnson. – Access mode: //mamazin.com.ua/, free. (Date accessed: 17.00.2021).
3. Kitaygorodskaya G. Intensive Teaching of Foreign Languages / – Moscow: Enlightenment, 1990. p– 189 .
4. Klee M. Psychology of the Adolescent. Psychosexual Development – Moscow: Pedagogy, 1991. p– 435.
5. Korobkova E.A. Issues of Psychology (Fifteenth Year of Publication)No. 1 – Moscow: Enlightenment, 1969. p– 190.
6. Vygotsky L.S. Psychology of Development: Selected Works [collection of scientific papers] Yurait, 2021. p– 456.

KINODISKURS RIVOJINING TARIXI

Mamadjanova Nargiza Mahmudjanovna

Andijon davlat universiteti dotsenti

Annotatsiya: *ushbu maqolada kino diskursining rivojlanish tarihi qayd etilgan bo‘lib, kino nutqining asosiy tarkibiy qismlari aniqlanadi va ularning bir biri bilan aloqasi ko‘rib chiqildi, shuningdek film matnini mahalliy va horijiy madaniyat kontekstida idrok etish jarayonining hususiyatlari ko‘rib chiqildi.*

Kalit so‘zlar: *kinodiskursning rivojlanishi, kinodiskursning rivojlanish tarihi, film diskursni tushunish, kinomotografiya, diskursiv makon.*

История развития кинодискурса

Аннотация: *В данной статье отмечается наиболее важные особенности истории кинодискурса, выделяются основные структурные компоненты кинодискурса и исследуется их взаимосвязь друг с другом, а также рассматриваются особенности процесса восприятия кинотекста в условиях родной и чужой культуры.*

Ключевые слова: *развитие кинодискурса, история кинодискурса, понимание кинодискурса, киномотография, дискурсное пространство.*

The history of developing of film discourse

Abstract: *This article notes the history of film discourse, identifies the main structural components of film discourse and examines their relationship with each other, and considers features of the process of perceiving a film text in the context of native and foreign culture.*

Keywords: *developing of film discourse, the history of film discourse, understanding of film discourse, cinematography, discursive space.*

Kinematografiya ommaviy aloqaning muhim vositasi sifatida o‘zining tez rivojlanishi, keng global tarqalishi va butun dunyo tomoshabinlariga chuqur ta’siri bilan ajralib turadi. Bu madaniy hodisa adabiyot, tasviriy san’at, musiqa, teatr va fotografiya kabi turli san’at turlarining yutuqlarini o‘zida mujassam etib, turli ifoda vositalari murakkab bog‘langan yangi tilni yaratadi. 1880-yillarda paydo bo‘lganidan beri kino san’ati kino tanqidchilari, madaniyatshunoslar, psixologlar, sotsiologlar va tilshunoslarning diqqatini tortib kelmoqda. Tilshunoslik doirasida kino diskursini tahlil qilish uchun lingvosemiotik, lingvokognitiv va lingvomadaniy yondashuvlar kabi ko‘plab nazariyalar ishlab chiqilgan. Murakkab polisemiotik tuzilma sifatida tavsiflangan kino diskurs ma’lum bir iyerarxiyani o‘rnatadigan belgilar tizimini o‘z ichiga oladi. Birinchi darajadagi asosiy belgilar ikkinchi darajadagi yanada murakkab belgilarni hosil qiladi, bu esa o‘z navbatida uchinchi darajadagi yanada murakkab belgilarni yuzaga keltiradi. Bu yuqori darajadagi belgilar shunchaki ma’nolar kombinatsiyasini ifodalab qolmay, balki butunlay yangi ma’nolarni yaratadi va shu tariqa kino diskursini qo‘shimchalarsiz obyektga aylantiradi. Olimlar kino diskursining asosiy birligi, unda ishtirok etuvchi belgilar tizimi, ularning o‘zaro ta’siri va kino diskursining ko‘p semiotik tabiatining tomoshabinlarga ta’siri bo‘yicha turli fikrlarga ega.

Har bir jamiyatda voqealar va shaxslar bilan aloqani saqlab qolish uchun madaniy o‘ziga xoslikni yodda tutish maqsadida tarixiy ong muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy jamiyatning eng ta’sirchan san’at turlaridan biri sifatida e’tirof etilgan

kino xotira va hikoya qilish vazifasini bajaradi. Bu tarix uchun tushuncha va bilimlar olish mumkin bo‘lgan sohalardan biridir. Kino paydo bo‘lganidan beri inson tajribasini chuqur o‘rganadi. Tasviriy vosita sifatida filmlar ijtimoiy tasavvurlarni shakllantirish orqali jamiyatga sezilarli hissa qo‘shadi. Turmush tarzi, atrof-muhit va davrning vizual xususiyatlarini anglash imkonini beruvchi nigoh vazifasini o‘taydi, shu tariqa filmlar davr ruhini aks ettiradi. Ekranda voqealarni tasvirlash orqali film o‘zida nafaqat dunyoni aks ettiradi, balki uni hujjatlashtirish jarayoniga o‘z hissasini ham qo‘shadi va shu bilan jamiyatning vizual xotirasini shakllantiradi. Dominik Kaansel bu hodisani quyidagicha ifodalaydi:

“Kino umumiy ongni ikki bosqichda shakllantiradi. Avvalo, u jamiyatda ustuvor bo‘lgan va o‘sha davrdagi jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy shakllanishidan kelib chiqqan ma’lumotlar, ramzlar va belgilarni asos qilib oladi. Shubhasiz, bu ma’lumotlar, ramzlar va belgilarning barchasi o‘sha jamiyatning hukmron mafkurasidan kelib chiqadi va uni aks ettiradi. Biroq, kino mavjud qadriyatlardan kelib chiqib, ularning barchasini o‘z qozoniga qorib, shakllantiradi va ommaga yangi qorishma sifatida taqdim etadi. Shu tarzda, u ma’lum bir umumiy (ijtimoiy) ongni shakllantirish va aniqlashtirish hamda uning ijtimoiy miqyosdagi ta’sirini saqlab qolishda muhim vazifani bajaradi” (Cahansel, 2003, 3-bet).²⁰

Kino tarixi akademik fan sifatida san’at, texnologiya, madaniyat va iqtisodiyot unsurlarini o‘zida mujassam etgan o‘ziga xos o‘rinni egallaydi. Shunday bo‘lsa-da, Allen va Gomeri ta’kidlaganidek²¹, bu sohaning nisbatan yaqinda shakllanishi olimlar uchun turli qiyinchiliklarni keltirib chiqardi, ayniqsa mustahkam nazariy asosning yo‘qligi muammo tug’dirmoqda.²² Ularning kuzatishicha, kino tarixi tadqiqotchilari ko‘pincha mavjud adabiyotlarni yetarli emas va ishonchsiz deb hisoblaydilar, bu esa oldingi tadqiqotlarga asoslanish harakatlarini qiyinlashtiradi. Bu "boshlang‘ich holat" ayniqsa birlamchi tadqiqot materiallarining cheklanganligi va ilk kino mahsulotlarining nozik holatida yaqqol ko‘rinadi. Natijada, AQShda ishlab chiqarilgan to‘liq metrajli filmlarning deyarli yarmi

yo‘qolib ketgan. Bu to‘siqlarga qaramay, Allen kino tarixining soha sifatidagi ajoyib salohiyatini ta’kidlab, olimlarni nafaqat kino artefaktlari, balki sanoat hujjatlari va tomoshabinlar statistikasi kabi kinoga aloqador bo‘lmagan dalillar bilan ham tanqidiy ishlashga, shuningdek, kam o‘rganilgan tadqiqot sohalarini kashf etishga undaydi.

Kino tarixini o‘rganish faqatgina kinematografik yutuqlarning oddiy xronologik bayonidan tashqari, ushbu sohada o‘zgarishlarni keltirib chiqaruvchi asosiy omillarni chuqur tahlil qilishni talab etadi. Allen bu muhim farqni ta’kidlab, kino tarixchisining vazifasi nafaqat kinoning paydo bo‘lishidan boshlab uning rivojlanishini yoritish, balki vaqt o‘tishi bilan o‘zgarmay qolgan elementlarga ham e’tibor qaratishdan iborat ekanligini ta’kidlaydi. Bu nuqtai nazar nafaqat texnologik va estetik yutuqlarni, balki kinematografiya rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatadigan keng qamrovli ijtimoiy va madaniy omillarni o‘rganishning muhimligini ko‘rsatadi. Masalan, Allen "shoh asarlar tahlili" yondashuvining kamchiliklarini tanqid qiladi, chunki u "Fuqaro Keyn" (*Citizen Kane*) va "Pochta aravasi" (*Stagecoach*) filmlaridagi qarama-qarshi kino uslublari kabi o‘ziga xos estetik o‘zgarishlarning sabablarini to‘liq tushuntira olmaydi. U sotsiologik va iqtisodiy tushunchalarni o‘z ichiga olgan yanada mukammal tarixiy yondashuvni taklif qiladi, shu orqali kinoni tarixiy taraqqiyotning kengroq kontekstiga joylashtiradi.

Dastlabki kino nazariyasidagi "*identifikatsiya*" va "*essensializm*" o‘rtasidagi ziddiyat kinoni san’atning keng qamrovli muhitiga joylashtirishdagi murakkablikni ko‘rsatadi. Alfredo Suppianing kuzatishicha, identifikatsiya kinoning san’at turi sifatidagi maqomini tasdiqlash uchun an’anaviy san’at turlariga o‘xshashliklarni topishga intilsa, essensializm esa kinoning o‘ziga xosligini ifodalab, uni boshqa san’at turlaridan ajratib ko‘rsatishga qaratilgan. Bu bahs tarixiy ildizlarga ega bo‘lib, Leonardo da Vinchining "*Trattato della Pittura*" va Gotthold Efraim Lessingning *Laocoon* kabi muhim asarlarida yaqqol ko‘zga tashlanib turadigan o‘xshash an’ana uzoq vaqtdan beri bunday badiiy taqqoslashlar bilan bog‘liq. Kino sohasida bu ikki yoqlama yondashuv Ricciotto Canudo ijodida aks etgan. U kinoni "beshta qadimiy san’atning sintezi" deb ta’riflab, me’morchilik, haykaltaroshlik, tasviriy san’at,

musiq va she’riyat unsurlarini birlashtirgan holda, *"harakatdagi plastik san’at"* deb atagan tushunchani shakllantirgan.

Kanudoning kinodagi badiiy o‘ziga xoslikni o‘rganishi uning taqlid imkoniyatlarini ham o‘rganadi. U shunday ta’kidlaydi: *"kinematograf eng kichik aholi manzilgohiga ham uzoq, zavqli, ta’sirli yoki ibratli hodisalarni namoyish etish imkonini beradi,"* bu orqali uning madaniyatni demokratlashtirish va *"butun hayotning yangi imitatsion tasvirini"* ta’minlashga xizmat qilishi ta’kidlanadi. Bu g‘oya Andre Bazinning keyinchalik ilgari surgan *"to‘liq kino afsonasi"* tushunchasini oldindan bashorat qiladi, bu esa filmni fotografik obyektivlik va realizmga asoslangan vosita sifatida umumiy tushunishni aks ettiradi. Bu tushuncha Andre Bazinning keyingi *"butun kino afsonasi"* konsepsiyasini oldindan taxmin qiladi, ya’ni filmni fotografik obyektivlik va realizmga asoslangan vosita sifatida umumiy tushunishni ko‘rsatadi.

XX asr kino nazariyasida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lgan formalizm va realizm o‘rtasidagi ziddiyat bu munozaralarga yanada murakkablik kiritadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Г.Г.Слышкин. Кинотекст.
2. M.Gorkiy. “The kingdom of shadows”.
3. Bazin, Andre. What is cinema?
4. Canudo,Ricciotto. “Birth of a Sixth Art” In Richard Abel (ed.), French Film Theory and Criticism.

ANTIKA DAVR (ARISTOTEL, SOFISTLAR, PLATON) VA ZAMONAVIY ARGUMENTATSIIYA NAZARIYALARI

Karimova Madina Saydulla kizi

**Andijan State Institute of Foreign Languages,
doctorate student (DSc)**

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda argumentatsiya nazariyasining tarixiy rivojlanishi va asosiy g'oyalarini yoritadi. Antik davrda Aristotel, Sofistlar va Platon kabi faylasuflarning fikrlari orqali argumentatsiyaning ahamiyati va uning muloqotdagi o'rni ko'rsatiladi. Zamonaviy tadqiqotlar, jumladan logika, pragmatika va kritika argumentatsiyasi orqali, argumentatsiyaning tahlilida yangi metodologiyalarni taklif etadi. Ushbu nazariyalar muloqot jarayonlarida samaradorlikni oshirishga yordam beradi va fikrlarni aniq ifodalashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlari: bahs-munozara, mohiyat, haqiqat, logika, bilim.

Argumentatsiya nazariyasi, ya'ni bahs-munozaralarda fikrlarni asoslash va dalillash usullari, tarixan antik davrda shakllangan va zamonaviy tadqiqotlar bilan rivojlangan. Ushbu nazariyalar Aristotel, sofistlar va Platon kabi antik davr mutafakkirlaridan boshlab, zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda davom etmoqda. Aristotel antik yunon falsafasi va mantiqning asoschilaridan biri hisoblanadi. U argumentatsiya nazariyasini tizimli ravishda o'rgandi va "Rhetoric" (Retorika) asarida muloqot va argumentlarni qanday qilib samarali qilish haqida fikr yuritdi. Aristotelning asosiy g'oyalari: Ethos, Pathos, Logos: Aristotel, samarali argumentatsiya uchun uchta asosiy elementni ajratib ko'rsatdi:

- Ethos: Muallif yoki nutq so'zlovchining ishonchliligi va obro'si.
- Pathos: Tinglovchilarning hissiyotlariga ta'sir etish.
- Logos: Mantiqiy dalillar va sabablar.
- Syllogism: Aristotel, mantiqiy argumentlarning asosiy shakli sifatida sillogizmni kiritdi. Sillogizm — bu ikki premisdan (birinchi va ikkinchi fikr) kelib chiqadigan natijani anglatadi.

Sofistlar (yun. sophistes – mohir, dono) – 1) Yunonistonda aqlli, bilimdon kishilar, maxsus hunar egalari; 2) mil. avv. 5-asrning 2-yarmi – 4-asrning 1-yarmida Yunonistonda donolik va chiroyli so‘zlashishga o‘rgatuvchi o‘qituvchilar, faylasuflar. Ular ma’lum miqdordagi haq olish evaziga kishilarga munozara olib borish san’atini, raqibining mulohazalaridagi zaif tomonlarni topib, ularga zarba berish, o‘z fikrini boshqalarga o‘tkazish, munozarada yengib chiqish usullarini o‘rgatishgan. Bunda sofistika uslubidan foydalanishgan. Shu maqsadda raqibni dovdiratib qo‘yadigan mantiqiy sofizm va paradokslar o‘ylab chiqarishgan.

Sofistlar — antik yunon davrida ta’lim beruvchi va munozara qilishda mahoratga ega bo‘lgan mutafakkirlar edi. Ular ko‘proq retorikaga e’tibor qaratishgan va haqiqiy bilimdan ko‘ra, qanday qilib argumentlarni samarali tarzda taqdim etish haqida o‘ylashgan. Sofistlarning ba’zi asosiy xususiyatlari:

- Relativizm: Sofistlar haqiqatning nisbiy ekanligini ta’kidladilar. Ularning fikricha, har bir insonning o‘z haqiqatiga ega va bu haqiqatlar bir-biriga zid bo‘lishi mumkin.
- Retorikaning ahamiyati: Sofistlar, nutq san’atini o‘rganish va uni boshqarish orqali fikrlarni qanday qilib qabul qilishni o‘rganishga e’tibor qaratdilar.

Platon falsafasining asosiy mohiyati — “g‘oya” (“eydos”)lar haqidagi ta’limotida bayon etilgan. Uning fikricha, g‘oya haqiqiy borliq, biz biladigan va yashaydigan dunyo uning soyasidir. Haqiqiy o‘zgarish va taraqqiyot g‘oyalar dunyosiga xos, soyalar dunyosidagi harakat esa uning in’ikosidir. G‘oyalar dunyosining qonuniyatlarini hamma ham bila olmaydi. Ularni biladigan zotlar juda kam uchraydi, bu zotlar ulkan akl egalari bo‘ladi. Aksariyat kishilar soyalar dunyosi bilan kifoyalanadi. Platon g‘oyalar dunyosini narsalar dunyosidan ustun qo‘yadi, chunki g‘oyalar dunyosi ideal narsalardir. Inson g‘oyalar dunyosi bilan soyalar dunyosi o‘rtasidagi zotdir. Uning ruhi g‘oyalar dunyosiga, jismoniy tanasi soyalar dunyosiga mansubdir. Shuning uchun ruh va tana birligidan iborat odam ikki olamga tegishlidir. Ruh insonning haqiqiy qismidir. Biz hayot deb ataydigak narsa ruh jismoniy tanada yashaydigan vaqtdir. Platon ning bilish nazariyasi uning g‘oyalar haqidagi nazariyasiga asoslanadi. Bilish — anam-nesis, ya’ni jonning eydoslar haqidagi xotirasi. Eydosga bo‘lgan muhabbat (eros) ma’naviy yuksalishga

undaydigan sababdir. Aristotelning ustozidir va uning "Dialoglar" asarlarida bahs-munozara va argumentatsiyaning ahamiyatini o'rganadi. Platonning asosiy g'oyalari:

- Idealizm: Platon, haqiqiy bilim ideal shakllarda joylashgan deb hisoblagan. U haqiqiy bilimga erishish uchun mantiqiy argumentlardan foydalanishni ta'kidlagan.
- Dialektika: Platon, dialektikani, ya'ni savol-javob orqali fikrlarni aniqlashtirish usulini ishlab chiqqan. Bu usul orqali haqiqiy bilimga erishish mumkin deb hisoblagan.

Zamonaviy argumentatsiya nazariyasi antik davrdan kelib chiqqan g'oyalarni rivojlantirib, yangi usullar va tushunchalarni kiritdi. Ba'zi zamonaviy nazariyalar: Logika. Zamonaviy logika, mantiqiy argumentlarni tahlil qilishda muhim rol o'ynaydi. Mantiqiy strukturalar va formulalar yordamida argumentlarni aniqlash va baholash imkonini beradi.

Pragma-dialektika — bu argumentatsiyani muhokama jarayoni sifatida ko'rib chiqadigan nazariya. Bu nazariya, muloqotda ishtirok etayotgan tomonlarning maqsadlarini aniqlashga yordam beradi va bahs-munozaralarning qanday qilib samarali o'tishini ta'minlaydi.

Kritika argumentatsiyasi. Bu yo'nalish, argumentlarni tanqid qilishga qaratilgan. Kritika argumentatsiyasi, raqibning argumentlarini tahlil qilish va ularning zaif tomonlarini ochib berishga yordam beradi.

Mantiqiy dalillar. Zamonaviy tadqiqotlar mantiqiy dalillarni tahlil qilishga e'tibor qaratadi. Bu dalillarni aniqlash va baholash jarayonida turli xil metodologiyalar qo'llaniladi.

Antik davr mutafakkirlari, argumentatsiya nazariyasining asoslarini yaratgan bo'lsa-da, zamonaviy tadqiqotlar bu g'oyalarni rivojlantirgan va yangi usullar kiritgan. Argumentatsiya nazariyasi bugungi kunda nafaqat falsafa, balki siyosat, ijtimoiy fanlar va boshqa sohalarda ham muhim ahamiyatga ega. Argumentatsiyaning samarali usullarini o'rganish va qo'llash orqali muloqotda yanada muvaffaqiyatli bo'lish mumkin.

List of references

1. Plato // Encyclopaedia Britannica. — 2002.
2. Abdulla Ayupov. O‘zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
3. Доватур А. И. «Политика» Аристотеля // Аристотель. Сочинения: В 4-х т. Т.
4. Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А. И. Доватура. — М.: Мысль, 1983. — С.38-57. — 830 с. — (Филос. наследие. Т, 90).
4. М. Дементьев. О понятии κοινωνία у Платона, Аристотеля, в Новом завете и у свв. отцов-каппадокийцев. — XX Сретенские чтения, секция богословия и философии.
5. https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston_milliy_ensiklopediyasi

TURLI TIZIMLI TILLARDA “HAMDARDLIK BILDIRISH” NUTQIY JANRINING DINIY IDENTIFIKATORLARI HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR

Begibayeva Farog‘at Baxtiyor qizi, o‘qituvchi

O‘zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

Annotatsiya: *Ushbu maqola “hamdardlik bildirish” nutqiy janrida diniy tushunchalar va diniy nutqiy aktlarning qo‘llanilishi ijtimoiy lingvistik omil sifatida namoyon bo‘lishini va bunda adresantning qaysi tilda hamdardlik bildirayotganligidan qat’iy nazar uning muayyan dinga mansubligi haqidagi sotsiolingvistik xabarlar borligini yoritib beradi.*

Kalit so‘zlar: *nutqiy janr, diniy nutqiy akt, lingvistik omil, sotsiolingvistik xabar.*

Аннотация: *В данной статье освещается использование религиозных понятий и религиозно-речевых актов в речевом жанре "выражение соболезнования" как социолингвистический фактор и наличие социолингвистических сообщений о принадлежности адресанта к определенной религии, независимо от того, на каком языке он выражает соболезнования.*

Ключевые слова: *речевой жанр, религиозный речевой акт, лингвистический фактор, социолингвистическое сообщение.*

Annotation: *This article highlights the use of religious concepts and religious speech acts in the speech genre “expression of condolence” as a sociolinguistic factor and the presence of sociolinguistic messages about the addressee's belonging to a certain religion, regardless of the language in which he expresses condolences.*

Keywords: *speech genre, religious speech act, linguistic factor, sociolinguistic message.*

Zamonaviy tilshunoslikda rus olimi M. Baxtin tomonidan nutqiy janrlar nazariyasining vujudga kelishi tilshunoslikda o‘z yechimini topmagan bir qator lingvistik masalalarning, jumladan, muayyan nutqiy maqsad, kompozitsion tuzilish va uslubga ega nutqiy butunliklarni o‘rganish bo‘yicha lingvistik an‘anaga asos soldi. Hozirgi kunda nutqiy janrlarning lingvistik va ekstralingvistik xususiyatlarini o‘rganish ommalashib bormoqda.

Hamdardlik bildirish nutqiy jarayonida, eng avvalo, adresant va adresat o‘rtasida ijtimoiy jihatdan insoniylik omili yetakchilik qiladi. Bunday nutqiy jarayonlarda, adresant adresatga garchi raqib bo‘lsa-da, uning dardiga sherik ekanligini namoyon qilishi adresantning insoniylik nuqtai-nazaridan hurmat bilan yondashayotganligini bildiradi. Bunda insoniylik va hurmat omili ijtimoiylik kasb etadi. Bundan tashqari hamdardlik bildirish orqali adresant nafaqat o‘zining insoniylik, hurmatini ko‘rsatish, shu bilan birga, o‘zaro munosabatlarda ijobiylik, o‘zaro yaqinlik, unga chin dildan achinish, do‘stona kabi munosabatda ekanligi kabilarni ko‘rsatishga intiladi.

Adresant hamdardlik bildirish jarayonida o‘zining insoniylik, hurmat ko‘rsatish, ijobiylik, o‘zaro yaqinlik, chin dildan achinish, do‘stona munosabatlarini ifodalashda adresatga ijtimoiy jihatdan to‘g‘ri bo‘lgan, optimal jumlani tanlashi zarur. Bunda rasmiylik/norasmiylik, o‘zaro ijtimoiy yaqinlik, adresatning ijtimoiy mavqei, rasmiy mavqei, ijtimoiy e‘tiqodi, jinsi, ijtimoiy kelib chiqishi, irqi, millati kabi bir qator ijtimoiy omillar optimal jumlani tanlashda sotsiolingvistik omillar bo‘lib xizmat qiladi.

Masalan, *Shu fursatdan foydalanib, aziz Islom Abdug‘anievichning rafiqasi - hurmatli Tatyana Akbarovnaga, qizi - Lola Islomovnaga va yaqinlariga*

barchamizning nomimizdan yana bir bor chuqur ta’ziya bildirishga ruxsat bergaysiz. Bunda rasmiylik xurmatli, rafiq, chuqur ta’ziya bildirish, ruxsat bergaysiz, barchamizning nomimizdan kabi jumlar adresant va adresat o‘rtasidagi suhbatdoshlarning rasmiy nutqiy vaziyatda ekanligi, adresantning rasmiy shaxs ekanligidan darak beradi.

Turli tizimli tillarda, xususan, o‘zbek tili tizimida *Inna illahi rojiun, Xudoning xohishi bo‘ladi. Alloh o‘tganlarni rahmat qilsin. Sizga ajr va sabr bersin, ingliz tilida God bless whole family, May Her Majesty The Queen rest in peace! Thank you for all you’ve done. You will be forever remembered by many, rus tilida царство небесное, вечная память, Владимир Вольфович jumlarida o‘zbek tilida Xudo, Alloh, ingliz tilida God bless, rus tilida царство небесное kabi hamda Xudo bilan bog‘liq ilohiy tushunchalarning qo‘llanilishi bevosita diniy identifikatorlardir.*

“Hamdardlik bildirish” nutqiy janrida diniy identifikatorlarning qo‘llanilishi rasmiylik va norasmiylik xususiyatiga ega. Ba’zi mamlakatlarda davlat ahamiyatidagi rasmiy-siyosiy maktublarda ham diniy identifikatorlarning qo‘llanilishi kuzatiladi. Bu esa davlat hodimlari diniy-e’tiqodining lingvistik asosidir. Masalan,

Bahrayn spikeri davlat ahamiyatidagi hamdardlik bildirish maktubida quyidagi diniy jumladan foydalangan:

His Excellency Sir Lindsay Hoyle Speaker of the House of Commons - United Kingdom Excellency,

We were deeply saddened to learn the tragic passing away of Her Majesty Queen Elizabeth II. At such mber times, our thoughts go out to His Majesty the King and the immediate family as we stand with the people and leadership of the UK, and extend our most sincere condolences to the British people.

The Kingdom of Bahrain will always be grateful for Her Majesty’s efforts to further strengthen the close and warm relations that flourished between our two nations. Her Majesty’s devotion has been and will always be an example for all of us, and will remain a solid and valuable beacon for future generations. The Kingdom of Bahrain will always value the unforgettable contributions of the late Her Majesty in

deep rooting the historic friendly relations between the UK and the Kingdom of Bahrain.

May she rest in peace.

Kindly accept the assurances of my highest consideration.

Fawzia bint Abdulla Zainal

Speaker of the Council of Representatives

Kingdom of Bahrain

Ushbu matnda *May she rest in peace* duo nutqiy akti bevosita diniy ko‘rsatkichli nutqiy aktdir.

Xulosa qilib aytganda, “hamdardlik bildirish” nutqiy janrida diniy tushunchalar va diniy nutqiy aktlarning qo‘llanilishi ijtimoiy lingvistik omil sifatida namoyon bo‘ladi va bunda adresantning qaysi tilda hamdardlik bildirayotganligidan qat’iy nazar uning muayyan dinga mansubligi haqidagi sotsiolingvistik xabar yotadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ш. Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Т., Ўзбекистон, 2017, 592-бет
2. @dr.sarahyussuf8798 // Queen Elithabeth 2 Funeral: royal family say final goodbye.
3. @Гавирин Василий // Владимир Путин приехал на прощание с Жириновским

MILLIY QADRIYATLARNI O‘QITISHDA HAM ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN - MODUL TIZIMIDA O‘QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLARDAN FOYDALANISH

Ponsotova Feruza Uktamovna

Namangan davlat pedagogika instituti

mustaqil izlanuvchisi

Bugungi talaba-yoshlar axborot texnologiyalari asrida tug‘ilgan va ulg‘aygan avlod vakillari bo‘lib, ular an’anaviy ta’lim metodlariga nisbatan zamonaviy, interaktiv va innovatsion ta’lim texnologiyalariga ko‘proq moyildirlar. Shuning

uchun milliy qadriyatlarni o‘qitishda ham zamonaviy pedagogik texnologiyalardan-modul tizimida o‘qitish, interaktiv o‘qitish, loyiha texnologiyasi, portfolio texnologiyasi, muammoli o‘qitish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, kontekstli o‘qitish kabi innovatsion yondashuvlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Oliy ta’lim muassasalarida milliy qadriyatlarni o‘qitishda quyidagi zamonaviy texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiq:

1. **Modul tizimida o‘qitish** – milliy qadriyatlarni o‘zaro bog‘liq tematik modullar tizimi shaklida o‘qitish. Har bir modul ma’lum bir milliy qadriyat yoki qadriyatlar guruhini o‘z ichiga oladi va nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar va refleksiv faoliyatni o‘z ichiga oladi.

2. **Interaktiv o‘qitish** – milliy qadriyatlarni o‘qitishda interaktiv usullar (munozara, muhokama, rolli o‘yinlar, keys-stadi)dan foydalanish. Bu usullar talabalarning faol ishtirokini ta’minlaydi va milliy qadriyatlarni turli nuqtayi nazardan ko‘rib chiqish imkonini beradi.

3. **Loyiha texnologiyasi** – talabalarning milliy qadriyatlar mavzusida individual va guruhli loyihalar tayyorlashi. Bu texnologiya talabalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi va milliy qadriyatlarni amaliy faoliyat orqali o‘zlashtirishga yordam beradi.

4. **Portfolilo texnologiyasi** – talabalarning milliy qadriyatlarga oid materiallar (maqolalar, esse, loyihalar, tadqiqotlar) to‘plamini yaratishi. Bu texnologiya talabalarning milliy qadriyatlar bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini tizimlashtirish va refleksiya qilish imkonini beradi.

5. **Muammoli o‘qitish** – milliy qadriyatlar bilan bog‘liq muammoli vaziyatlarni yaratish va talabalarni ularni hal etishga jalb etish. Bu texnologiya talabalarning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi.

6. **Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari** – milliy qadriyatlarni o‘qitishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (virtual muzeylar, elektron kutubxonalar, multimedia materiallar, video darslar, onlayn platformalar) foydalanish.

7. **Kontekstli o‘qitish** – milliy qadriyatlarni o‘qitishda real hayotiy vaziyatlar va kontekstlardan foydalanish. Bu texnologiya milliy qadriyatlarni amaliy hayot bilan bog‘lash va ularning dolzarbligini ko‘rsatish imkonini beradi.

Zamonaviy talabalar – "raqamli avlod" vakillari bo‘lib, ular internet, mobil texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar muhitida o‘tib ulg‘aygan. Ularning dunyoni qabul qilish, axborotni o‘zlashtirish va qayta ishlash usullari avvalgi avlodlardan tubdan farq qiladi. Shu bois, talabalarning ma‘naviy dunyoqarashini milliy qadriyatlar asosida rivojlantirishda ham ushbu xususiyatlarni hisobga olish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining imkoniyatlaridan samarali foydalanish talab etiladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bir tomondan talabalarning ma‘naviy dunyoqarashiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatsa (axborot manbalari va bilimlarning kengayishi, ma‘naviy-ma‘rifiy axborotga kirishning osonlashuvi), boshqa tomondan salbiy ta‘sir ham ko‘rsatishi mumkin (axborot ortiqchaligi, hayotning virtuallashuvi, globallashuv va madaniy ekspansiya). Shuning uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ijobiy imkoniyatlaridan foydalanib, salbiy ta‘sirining oldini olish muhim vazifa hisoblanadi.

Zamonaviy axborot muhiti talabalarning ma‘naviy dunyoqarashiga quyidagi ijobiy va salbiy ta‘silarni ko‘rsatadi:

Ijobiy ta‘sil:

1. **Axborot manbalari va bilimlarning kengayishi** – internet, elektron kutubxonalar, multimedia resurslari, masofaviy ta‘lim platformalari talabalarning milliy qadriyatlar, milliy madaniyat, milliy tarix haqidagi bilimlarini kengaytirish imkoniyatlarini taqdim etadi.

2. **Ma‘naviy-ma‘rifiy axborotga kirishning osonlashuvi** – elektron shaklda taqdim etilgan ma‘naviy-ma‘rifiy adabiyotlar, milliy qadriyatlarga oid materiallar, video va audio materiallar bilan tanishish imkoniyati kengayadi.

3. **Virtual madaniy-ma‘rifiy maydonning kengayishi** – virtual muzeylar, virtual ko‘rgazmalar, virtual ekskursiyalar talabalarning milliy madaniy meros bilan tanishish imkoniyatlarini kengaytiradi.

4. **Milliy qadriyatlarni targ‘ib etish imkoniyatlarining kengayishi** – ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, forumlar, onlayn platformalar orqali milliy qadriyatlarni targ‘ib etish, ular haqida muloqot qilish, fikr almashish imkoniyatlari kengayadi.

5. **Ijodiy o‘z-o‘zini ifoda etish imkoniyatlarining kengayishi** – talabalar milliy qadriyatlar, milliy madaniyat mavzusida ijodiy ishlar (maqolalar, esse, videomateriallar, multimedia loyihalar) tayyorlashlari va ularni keng auditoriyaga taqdim etishlari mumkin.

Salbiy ta’sirlar:

1. **Axborot ortiqchaligi va axborot shovqini** – ko‘p miqdordagi axborot oqimi talabalarda axborotni tanqidiy baholash, tahlil qilish va saralash qobiliyatlarining zaiflashishiga olib kelishi mumkin.

2. **Axborot xavfsizligi va axborot madaniyatining yetishmasligi** – talabalar salbiy, zararli, buzg‘unchi g‘oyalar va mafkuralarning ta’siriga tushib qolishlari, milliy qadriyatlarga zid bo‘lgan axborot bilan to‘qnashishlari mumkin.

3. **Hayotning virtuallashuvi** – real muloqot va ijtimoiy aloqalarning virtual muloqot bilan almashtirilishi talabalarda milliy qadriyatlarni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmalarining shakllanishiga to‘sqinlik qilishi mumkin.

4. **Globallashuv va madaniy ekspansiya** – internet orqali chet el madaniyati, qadriyatlari va hayot tarzining faol tarqalishi milliy qadriyatlarning siqib chiqarilishiga, milliy o‘zlikni yo‘qotishga olib kelishi mumkin.

5. **Klip tafakkurining shakllanishi** – fragmentar, uzuq-yuluq, yuzaki axborotni qabul qilishga o‘rganish talabalarda milliy qadriyatlarni chuqur va tizimli o‘zlashtirishga to‘sqinlik qilishi mumkin.

Shuning uchun, zamonaviy axborot muhitining talabalar ma’naviy dunyoqarashiga ta’sirini boshqarish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan milliy qadriyatlarni targ‘ib etish va talabalarining ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish vositasi sifatida samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar milliy qadriyatlarni yangicha formatda, zamonaviy uslubda va talabalarining qiziqishlariga mos ravishda taqdim etish imkonini beradi. Bu esa an’anaviy targ‘ibot usullariga qaraganda ancha samarali

natija berishi mumkin. Milliy qadriyatlarni targ‘ib etishda quyidagi axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish maqsadga muvofiq:

Birinchidan, elektron ta‘lim resurslarini yaratish. Milliy qadriyatlar, milliy madaniyat, milliy tarix mavzularida elektron darsliklar, o‘quv qo‘llanmalar, ma‘ruza materiallari, elektron testlar va interaktiv topshiriqlar yaratish orqali talabalarning milliy qadriyatlar haqidagi bilimlarini chuqurlashtirish, ularni mustaqil o‘rganishga jalb etish mumkin.

Ikkinchidan, multimedia mahsulotlarini yaratish. Zamonaviy talabalar vizual ma‘lumotlarni yaxshiroq qabul qiladilar. Shuning uchun milliy qadriyatlar, milliy madaniyat, milliy tarix mavzularida multimedia taqdimotlar, video darslar, 3D animatsiyalar, virtual ekskursiyalar yaratish orqali milliy qadriyatlarni yanada qiziqarli va tushunarli shaklda taqdim etish mumkin.

Uchinchidan, masofaviy ta‘lim kurslarini tashkil etish. Milliy qadriyatlar, milliy madaniyat mavzularida masofaviy ta‘lim kurslari, vebinarlar, onlayn seminarlar tashkil etish orqali keng talabalar auditoriyasini qamrab olish, geografik cheklovlarni bartaraf etish mumkin.

To‘rtinchidan, ijtimoiy tarmoqlarda faoliyat olib borish. Zamonaviy talabalar ko‘p vaqtini ijtimoiy tarmoqlarda o‘tkazadilar. Shuning uchun milliy qadriyatlarni targ‘ib etuvchi sahifalar, guruhlar, kanallar ochish, infografika, videoroliklar, animatsiyalar, trendga aylangan challenjlilar orqali milliy qadriyatlarni talabalar ongiga singdirish mumkin.

Beshinchidan, internet-loyihalarni amalga oshirish. Milliy qadriyatlar, milliy madaniyat, milliy tarix mavzularida internet-loyihalar – virtual muzeylar, virtual kutubxonalar, elektron ensiklopediyalar, ma‘lumotlar bazalari yaratish orqali milliy qadriyatlar haqidagi ma‘lumotlarni tizimlashtirish, saqlash va keng targ‘ib qilish mumkin.

Oltinchidan, mobil ilovalarni yaratish. Milliy qadriyatlar, milliy madaniyat, milliy tarix mavzularida mobil ilovalar – o‘quv-ma‘rifiy o‘yinlar, viktorinalar, testlar, ma‘lumotnomalar yaratish orqali talabalarning milliy qadriyatlarni o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshirish mumkin.

Yettinchidan, internet-festivallar va konkurslar o‘tkazish. Milliy qadriyatlar, milliy madaniyat mavzularida internet-festivallar, konkurslar, olimpiadalar, tanlovlar o‘tkazish orqali talabalarni milliy qadriyatlarni o‘rganishga, ularni ijodiy o‘zlashtirish va targ‘ib etishga jalb qilish mumkin.

Sakkizinchidan, milliy qadriyatlarni targ‘ib etuvchi veb-saytlar yaratish. Milliy qadriyatlar, milliy madaniyat, milliy tarix haqida keng va chuqur ma’lumot beruvchi, ularni zamonaviy shaklda targ‘ib etuvchi veb-saytlar yaratish va rivojlantirish orqali milliy qadriyatlar haqidagi ma’lumotlarni saqlash, tizimlashtirish va keng targ‘ib qilish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish milliy qadriyatlarni targ‘ib etish va talabalarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirishning samaradorligini oshirish, talabalarning keng auditoriyasini qamrab olish, ta’lim-tarbiya jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini beradi. Biroq, bu jarayonda talabalar ma’naviy dunyoqarashiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining salbiy ta’sirining oldini olish, axborot xavfsizligini ta’minlash, tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish, real hayot bilan virtual hayot o‘rtasidagi muvozanatni saqlash masalalariga ham alohida e’tibor qaratish lozim.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish milliy qadriyatlarni targ‘ib etish va talabalarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirishning samaradorligini oshirish, talabalarning keng auditoriyasini qamrab olish, ta’lim-tarbiya jarayonini yanada qiziqarli va samarali tashkil etish imkonini beradi.

Milliy qadriyatlar har bir xalqning o‘zligini anglatadigan, uning tarixiy, madaniy va ma’naviy merosini aks ettiradigan muhim omillardir. Globallashuv davrida milliy qadriyatlarni saqlash, rivojlantirish va kelajak avlodga yetkazish juda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda jamiyatning barcha bo‘g‘inlari - oliy ta’lim muassasalari, oila, mahalla va jamoat tashkilotlari o‘rtasidagi samarali hamkorlik hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Milliy qadriyatlar - bu xalqimizning asrlar davomida shakllantirib kelgan ma’naviy merosi bo‘lib, ularni saqlash va kelajak avlodlarga yetkazish har

birimizning burchimizdir. Bu vazifani amalga oshirishda jamiyat barcha institutlarining birgalikdagi harakati muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy qadriyatlar asosida talabalarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u pedagogik va psixologik yondashuvlar, usul va vositalarni kompleks qo‘llashni talab etadi. Ushbu jarayonning samaradorligi milliy qadriyatlarning mazmun-mohiyatini chuqur anglash, ularning talabalar ma’naviy dunyoqarashini shakllantirishdagi o‘rnini to‘g‘ri belgilash, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish, talabalarning psixologik xususiyatlarini hisobga olish, oliy ta’lim muassasalari, oila, mahalla, jamoat tashkilotlari o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish bilan bog‘liq.

Milliy qadriyatlar asosida talabalarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish natijasida talabalar:

1. Milliy qadriyatlar, milliy madaniyat, milliy tarix haqida chuqur va tizimli bilimlarga ega bo‘ladilar;
2. Milliy qadriyatlarga nisbatan ijobiy, emotsional-qadriyatli munosabatni namoyon etadilar;
3. Milliy g‘urur va iftixor hissiga, milliy o‘zlikni anglashga ega bo‘ladilar;
4. Milliy qadriyatlarni kundalik hayotida va faoliyatida qo‘llash ko‘nikma va malakalariga ega bo‘ladilar;
5. Vatanparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik, bag‘rikenglik kabi ma’naviy-axloqiy sifatlarga ega bo‘ladilar;
6. Jamiyat hayotida faol ishtirok etish, fuqarolik mas’uliyati va ijtimoiy faollikni namoyon etish qobiliyatiga ega bo‘ladilar;
7. Turli yot g‘oyalar va mafkuralarning salbiy ta’siriga nisbatan immunitetga, tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo‘ladilar;
8. Milliy-ma’naviy va madaniy merosni asrash, rivojlantirish va kelajak avlodlarga yetkazish mas’uliyatini his etadilar.

Shunday qilib, milliy qadriyatlar asosida talabalarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish orqali biz ma’naviy yetuk, axloqiy barkamol, milliy

o‘zligini anglagan, vatanparvar, insonparvar, ijtimoiy faol shaxslarni tarbiyalashga erishamiz, bu esa jamiyatning barqaror rivojlanishiga, milliy-ma’naviy va madaniy merosning saqlanishiga va rivojlanishiga xizmat qiladi.

O‘QUVCHILARNING INGLIZ TILIDA SO‘Z BOYLIGINI O‘STIRISHDA DIDAKTIK O‘YINLARNING AHAMIYATI

Latibjonov A.A. ADCHTI katta o‘qituvchisi,

Azizova M.X. Andijon shahar 27-sonli

umumiy o‘rta ta‘lim maktabi

oliy toifali ingliz tili o‘qituvchisi,

Annotatsiya: Ushbu metodik tavsiya ingliz tili ta‘limida o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirishda didaktik o‘yinlarning ahamiyatini yoritib beradi. Tavsiyada o‘yin texnologiyalarining ta‘lim jarayoniga ta’siri, ularning afzalliklari va qo‘llash usullari bayon etiladi. Didaktik o‘yinlar orqali o‘quvchilarning til o‘rganish jarayoni yanada samarali va qiziqarli bo‘lishi ta’kidlanadi. O‘yin usullaridan foydalanish o‘quvchilarning lingvistik kompetensiyasini shakllantirish, nutq faolligini oshirish va ularning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: Didaktik o‘yinlar, ingliz tili, so‘z boyligi, innovatsion usullar, ta‘lim metodlari, kommunikativ kompetensiya, interfaol ta‘lim.

Аннотация: Данное методическое пособие раскрывает значение дидактических игр в процессе увеличения словарного запаса учащихся при изучении английского языка. В рекомендациях рассматривается влияние игровых технологий на образовательный процесс, их преимущества и методы применения. Подчеркивается, что использование дидактических игр делает процесс изучения языка более эффективным и увлекательным. Применение игровых методов способствует формированию лингвистической компетенции учащихся, активизации речевой деятельности и развитию их творческого мышления.

Ключевые слова: дидактические игры, английский язык, словарный запас, инновационные методы, образовательные методики, коммуникативная компетенция, интерактивное обучение.

ANNOTATION: This methodological guide highlights the importance of didactic games in expanding students' vocabulary in English language education. The recommendations describe the impact of game-based technologies on the learning process, their advantages, and methods of application. It is emphasized that using didactic games makes language learning more effective and engaging. The application of game-based methods helps develop students' linguistic competence, enhance their speech activity, and improve their creative thinking skills.

Keywords: didactic games, English language, vocabulary, innovative methods, teaching methodologies, communicative competence, interactive learning.

KIRISH. Ingliz tili bugungi kunda xalqaro kommunikatsiya tili sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tilni o‘rganishda eng asosiy muammolardan biri o‘quvchilarning so‘z boyligini kengaytirishdir. An‘anaviy yodlash usullari o‘quvchilarni tez charchatishi va motivatsiyasini pasaytirishi mumkin. Shu sababli, didaktik o‘yinlar ta‘lim jarayonida muhim metodlardan biri sifatida qaralmoqda.

Didaktik o‘yinlar nafaqat o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirishga, balki ularning nutq faolligini rivojlantirishga, muloqot qobiliyatlarini shakllantirishga va o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli qilishga yordam beradi.

So‘z boyligini oshirish jarayoni tabiiy va qiziqarli bo‘lishi uchun interfaol metodlardan foydalanish zarur. Didaktik o‘yinlar o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi, ular yangi so‘zlarni o‘zlari sezmagan holda o‘zlashtiradilar. Bunday o‘yinlar orqali o‘quvchilar o‘zaro muloqot qilish, fikr almashish va real hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

ASOSIY QISM

Tadqiqot mavzusidagi mavjud muammolar

Ingliz tilini o‘rganishda o‘quvchilarning so‘z boyligini kengaytirish muhim muammolardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda turli to‘siqlar yuzaga kelishi mumkin. Quyidagi asosiy muammolar mavjud:

• **O‘quvchilar yangi so‘zlarni eslab qolish va ularni amaliyotda qo‘llashda qiynaladi** – So‘zlarni yodlash qiyin bo‘lib, tezda unutilishi mumkin. Ularni mustahkamlash uchun muntazam ravishda takrorlash va turli kontekstlarda qo‘llash muhim.

• **An‘anaviy o‘qitish usullari zerikarli bo‘lib, o‘quvchilarning qiziqishini pasaytiradi** – Faqatgina darsliklardan foydalanish va quruq grammatik qoidalarini o‘rgatish o‘quvchilarning motivatsiyasini kamaytiradi. Til o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli qilish uchun turli o‘yinlar, roliklar va interfaol mashg‘ulotlardan foydalanish kerak.

• **Interfaol usullarning yetarlicha qo‘llanilmasligi o‘quvchilarning nutq faolligini susaytiradi** – O‘quvchilar yangi so‘zlarni o‘rganishda ko‘proq amaliyotga ehtiyoj sezadilar. Agar interfaol suhbatlar, rolli o‘yinlar yoki guruhli faoliyatlar yetarlicha qo‘llanilmasa, ular tilni qo‘llash imkoniyatidan mahrum bo‘ladilar.

• **O‘yin elementlarining yetarlicha ishlatilmasligi natijasida o‘quvchilar o‘zlarini erkin his qilmaydi va til o‘rganish jarayonida passiv ishtirok etadi** – O‘yinlar va qiziqarli topshiriqlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan ishtiyoqini oshiradi. Agar bu elementlar yetarli darajada qo‘llanilmasa, o‘quvchilar faqat nazariy ma‘lumotlar bilan cheklanib, faol muloqot qilishdan qochishlari mumkin.

Shuning uchun zamonaviy metodlardan foydalangan holda interfaol yondashuvlarni joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Muammoni hal qilish usullari

Muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi didaktik o‘yinlar samarali hisoblanadi:

• **Rolli o‘yinlar** – O‘quvchilar aniq mavzular bo‘yicha suhbat qurishadi, bu esa muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

• **So‘z o‘yinlari** – "Word Bingo", "Scrabble", "Word Chain" kabi o‘yinlar yordamida so‘z boyligi va imlo qoidalarini mustahkamlash mumkin.

• **Jismoniy harakat o‘yinlari** – "Simon Says" yoki "Total Physical Response" metodlari orqali o‘quvchilar tilni harakat bilan bog‘lab o‘rganadilar.

- **Interfaol texnologiyalar** – Quizlet, Kahoot, Duolingo kabi platformalar orqali o'yinli mashg'ulotlar olib boriladi, bu esa o'rganish jarayonini qiziqarli qiladi.
- **Tasviriy o'yinlar** – "Pictionary" yoki "Guess the Word" o'yinlari vizual idrok va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.
- **Mantiqiy o'yinlar** – "Sudoku", "Crossword Puzzles" kabi o'yinlar orqali tafakkur va muammolarni hal qilish ko'nikmalari shakllantiriladi.
- **Jamoaviy o'yinlar** – "Debatlar", "Brainstorming" yoki "Case Study" usullari orqali o'quvchilar birgalikda muammolarni tahlil qilishadi va yechim topishadi.

Taklif va tavsiyalar

Didaktik o'yinlarning samaradorligini oshirish uchun quyidagi tavsiyalar beriladi:

- **O'yinlarni yosh va darajaga mos ravishda tanlash** – O'quvchilarning bilim darajasi va qiziqishlarini inobatga olib, mos keluvchi o'yinlarni tanlash muhim. Kichik yoshdagilar uchun qiziqarli, ko'proq harakat talab qiladigan o'yinlar, katta yoshdagilar uchun esa mantiqiy va strategik o'yinlar samaraliroq bo'lishi mumkin.
- **Darslarda o'yin elementlarini doimiy ravishda qo'llash** – O'yinlar faqat dam olish yoki vaqt o'tkazish uchun emas, balki o'quv jarayonining muhim qismi sifatida muntazam ravishda qo'llanilishi kerak. Bu o'quvchilarning bilimlarni mustahkamlashiga yordam beradi.
- **Zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda interfaol o'yinlar yaratish** – Mobil ilovalar, onlayn platformalar va interaktiv ta'lim resurslaridan foydalanish darslarni yanada samarali va qiziqarli qiladi. Masalan, Quizlet va Kahoot kabi ilovalar test va viktorinalar orqali o'rganish jarayonini jonlantiradi.
- **O'quvchilarning ishtirokini oshirish uchun jamoaviy va individual o'yinlardan foydalanish** – O'yinlarda har bir o'quvchi ishtirok etishi va o'z fikrlarini bildirishi kerak. Jamoaviy o'yinlar ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirsa, individual o'yinlar mustaqil fikrlashni shakllantiradi.

• **O‘quvchilarni motivatsiya qilish uchun rag‘batlantiruvchi metodlarni joriy etish** – O‘yinlarda mukofot tizimidan foydalanish (ball to‘plash, sovg‘alar berish, sertifikat topshirish) o‘quvchilarni yanada faol bo‘lishga undaydi. Bu usul o‘yinlarni yanada qiziqarli qiladi va o‘quvchilarning o‘z ustida ishlashiga rag‘bat beradi.

XULOSA

Didaktik o‘yinlar ingliz tilini o‘qitishda samarali metodlardan biri bo‘lib, o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va ularning lingvistik kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘yinli metodlar nafaqat so‘z boyligini oshirish, balki kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish, dars jarayonini interfaol va qiziqarli qilish uchun ham muhim vosita hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Brown H., Douglas., Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Pearson, 2014.
2. Doe J. "Language Learning Games". London, Oxford University Press, 2019.
3. G‘ulomova D., Qosimova M. Xorijiy tilni o‘qitish metodikasi. Toshkent, 2019.
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. Longman, 2015.
5. Hadfield J. Intermediate Communication Games. Longman, 1999.
6. Hoshimov O‘.H, Yoqubov I.Y. Ingliz tili o‘qitish metodikasi. Toshkent, 1993.
7. Latibjonov A.A., Hamidov B.A., Azizova M.H. O‘quvchilar so‘z boyligini o‘stirishda so‘z manbalari va ishoralardan foydalanish. «Maktabgacha ta‘lim muassasalarida, umumta‘lim maktablarida va oliy ta‘lim muassasalarida chet tillar o‘qitishning uzviyligi». Xalqaro onlayn ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Andijon, 2020 yil, 22-23 may. 319-323-betlar
8. Lightbown, P., Spada, N. How Languages are Learned. Oxford University Press, 2013.
9. Lee W.R. Language Teaching Games and Contests. Oxford University Press, 1979.

UNDERSTANDING THE ROLE OF ANIMAL REFERENCES IN ENGLISH PUNS

Khidirova Makhfuza Amirkulovna

Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

Annotation: This article explores the role and function of animal names in English puns, focusing on how they contribute to humor, rhetorical effect, and language creativity. It provides an overview of pun types—homophonic, homographic, and compound—and illustrates how animal references are commonly used due to their rich metaphorical and cultural associations. By analyzing authentic examples from media, literature, and everyday speech, the study reveals how animal-based puns entertain and reflect social attitudes, idiomatic usage, and linguistic flexibility in English.

Key words. animal-based puns, English language, pun types, homophonic puns, homographic puns, wordplay, metaphor, animal references, humor in language, figurative speech

Introduction. Animal names in English serve as labels for species and vehicles for rich cultural, metaphorical, and linguistic expressions. Beyond their literal meanings, animal names are often embedded within idioms, metaphors, and colloquial phrases that carry unique connotations and pragmatic nuances.[2] Language is not only a tool for communication but also a source of creativity, humor, and cultural reflection. One of the most playful and expressive forms of language is the pun—a form of wordplay that exploits multiple meanings or similar sounds to create a humorous or rhetorical effect. Among the various themes that appear in puns, animal references hold a prominent place due to their rich symbolic meanings, idiomatic uses, and cultural familiarity. A **pun** is a form of wordplay that uses terms with similar or identical sounds or spellings for humorous effect. Puns can also underscore irony, contribute to character development, or highlight absurdity. [8] **In linguistics, relevance theory** suggests that communication often relies on more than just the literal meanings of words. Listeners interpret language by drawing

inferences based on context and shared knowledge to uncover implied or secondary meanings. **Puns** serve as a vivid example of this process, as they depend on recognizing multiple interpretations of a single word or phrase to create humor or rhetorical impact. Animal-based puns often rely on the double meanings of animal names, sounds, or characteristics to generate clever twists in interpretation. For instance, phrases like “*purr-suasive speech*” or “*bee yourself*” demonstrate how linguistic creativity blends with zoological references to amuse or engage audiences.

This article explores the types of puns commonly used in English—such as homophonic, homographic, and compound puns—and examines how animal-related terms function within them.

Materials and methods. The study of puns is supported by theories of linguistic humor (Attardo, 1994) and cognitive semantics (Lakoff & Johnson, 1980). Many scholars have explored various dimensions of pun formation and its communicative role. Prikhodko (1998) examined Teffi’s use of polysemantic and name-based puns, highlighting her humorous techniques. Shtirkhunova (2005) analyzed puns as stylistic tools in English texts and their Russian translations, focusing on their semantic and contextual functions. Ibragimova (2010) studied phraseological and graphic puns in Dagestani newspaper headlines, showing their evaluative and cultural impact. Her findings emphasized how modifying familiar expressions creates strong reader engagement. Voronichev (2014) viewed puns as both a stylistic device and a literary form, stressing their semantic and expressive richness across different linguistic levels.

This study employs a qualitative approach to analyze the role of animal-based puns in the English language. Data was collected from a variety of sources, including, print and digital advertisements (posters, magazines, product packaging), children’s literature and comics, social media platforms (primarily Twitter, Instagram, and Facebook), humorous websites and pun-based blogs, television show titles and episode names, linguistic and humor research articles. A total of 16 English-language puns containing animal references were selected for analysis. The

examples were then categorized and analyzed to identify patterns in the usage of animal names and their effectiveness in communication.

Discussion and results. The findings demonstrate that animal puns rely on various types of wordplay—especially homophony, polysemy, idiomatic expressions, and metaphorical associations. These puns often exploit familiar animal-related words or idioms to create humorous effects.

1. Homophonic puns. These puns rely on similar pronunciation between words, often leading to a surprising twist in meaning:

“What do you call a fish without eyes? Fsh.” – Relies on sound omission for humor.

“Bear with me.” – Uses the word *bear* instead of *bare*, causing humorous ambiguity.

“Turtley awesome!” – A play on “totally awesome,” using a *turtle* to add animal reference.

“Let’s paws and think.” The homophone of *pause*, adds a punny animal layer with *paws*.

“I herd you were talking about me.” – *Herd* sounds like *heard*, with a farm animal pun context.

2. Polysemous puns. These use words with multiple meanings, often involving animal terms:

“He’s a real fox.” – *Fox* as both an animal and slang for someone attractive or clever.

“You’re acting catty today.” – *Catty* means spiteful but evokes the animal *cat*.

“She has a whale of a time.” A whale is an animal, and idiomatically means “great enjoyment.”

“He’s a pig when he eats.” – *Pig* used literally and metaphorically to describe behavior.

3. Idiomatic and phraseological puns. These twist or play on known idioms or phrases involving animals:

“Stop lion to me.” – Uses *lion* instead of *lying*, creating a punny accusation.

“You quack me up.” – A twist on *crack me up*, adding a duck-related pun.

“I’m feline fine today.” – Wordplay on *feeling* using *feline*.

4. Metaphorical and cultural puns. These rely on symbolic meanings or shared cultural associations with animals:

“She’s the queen bee of the office.”– *Queen bee* metaphor for someone dominant or central.

“Don’t be a lemming.” – Refers to the myth that lemmings follow the crowd mindlessly.

“He’s a lone wolf.” – Metaphorical use of *wolf* to indicate independence.

“They cried wolf too many times.” – Based on the famous fable; implies a loss of trust.

These animal-based puns are not just humorous but also carry layered meanings and rely on shared cultural knowledge. They are commonly found in media, advertising, social media, and informal conversation, making them a versatile linguistic tool. Animal puns serve several important communicative functions in both spoken and written English. They **enhance memorability**, especially in advertising, branding, and slogans, where a clever twist involving an animal reference can make a message more catchy and easier to remember.

Conclusion. Animal-based puns represent a unique and impactful form of linguistic creativity in the English language. Their ability to combine humor, cultural associations, and layered meanings makes them a powerful tool in both everyday conversation and more structured contexts like media, literature, and advertising. By drawing on familiar animal traits, these puns not only entertain but also help convey deeper social, emotional, and evaluative messages. The study of animal puns highlights their role in enhancing communication, reflecting human behavior, and shaping audience perceptions through clever and engaging language use.

Bibliography

1. Attardo, S. *Linguistic Theories of Humor*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1994.

2. Khidirova Makhfuza Amirkulovna,. (2024). Study of animal names and their linguistic significance in the English language. *Hamkor Konferensiyalar*, 1(6), 293–300. Retrieved from <https://academicsbook.com/index.php/konferensiya/article/view/698>
3. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
4. Вороничев, О. Е. Каламбур как феномен русской экспрессивной речи: Автореф. дис. ... докт. филол. наук. – Москва: Московский городской педагогический университет, 2014. – 150 с.
5. Ибрагимова, С. З. Игровой заголовок как зона формирования оценки (на материале заголовков дагестанских русскоязычных еженедельников): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Махачкала: Дагестанский государственный педагогический университет, 2010. – 130 с.
6. Приходько, В. К. Каламбур и приёмы его создания в произведениях Н. А. Тэффи: Дисс. ... докт. филол. наук. – Москва, 1998. – 180 с.
7. Штырхунова, Н. А. Лингвистическая игра слов (каламбур) в английском языке и в русском переводе: Дисс. ... докт. филол. наук. – Краснодар, 2005.

UDC: 37.016:811.111-057.4

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING CRITICAL
THINKING COMPETENCIES IN FUTURE ENGLISH TEACHERS**

Kyrgyzstan, Osh State University

The institute of pedagogy, art and journalism

Department of Pedagogy, teacher and

graduate student Samieva Aisana Zhakypbekovna

Abstract: This article explores the pedagogical conditions necessary for fostering critical thinking competencies in future English teachers. Given the increasing demand for educators who can analyze, evaluate, and create knowledge, teacher preparation programs must integrate strategies that enhance critical thinking. The study examines key methodologies, educational materials, and practical

approaches that contribute to the development of these competencies. The findings emphasize the importance of active learning, reflective practice, and problem-based learning in shaping critically minded educators.

Keywords: critical thinking, teacher education, pedagogical conditions, English teachers, active learning, reflective practice

In the modern educational landscape, critical thinking is an essential competency for teachers, particularly those instructing English as a foreign language. Future educators must not only acquire linguistic proficiency but also develop analytical and evaluative skills to facilitate meaningful learning experiences. This study aims to address the pedagogical conditions that support the development of critical thinking in future English teachers, ensuring they are well-equipped to engage students in higher-order thinking.

Critical thinking has become a cornerstone of effective teaching, especially in language education, where comprehension and interpretation play a crucial role. English teachers must cultivate their ability to analyze texts, synthesize information, and encourage students to engage in independent thinking [1]. However, teacher training programs often focus primarily on language proficiency and methodology, neglecting the explicit development of critical thinking skills. This article examines the pedagogical conditions that enable the cultivation of critical thinking competencies in future English teachers, emphasizing practical strategies and instructional methods.

The study employs a qualitative research approach, incorporating content analysis of educational frameworks, pedagogical theories, and empirical studies related to critical thinking in teacher education. Data were collected through surveys, interviews with teacher educators, and classroom observations in teacher training programs. The materials analyzed include curricula from various universities, instructional strategies promoting active engagement, and assessment tools measuring critical thinking skills [2].

Discussions of teachers note the importance of the following criteria:

Active Learning Strategies: Encouraging students to participate in debates, case studies, and problem-solving activities fosters deeper cognitive engagement and analytical reasoning.

Reflective Practice: Self-assessment and peer review activities help future teachers critically analyze their instructional approaches and refine their teaching techniques.

Problem-Based Learning (PBL): By engaging in real-world teaching challenges, student-teachers develop the ability to assess classroom situations and propose innovative solutions.

Collaborative Learning: Group discussions, peer mentoring, and cooperative projects create an environment where diverse perspectives enhance critical analysis.

Integration of Technology: Digital tools, such as online discussion forums and interactive learning platforms, facilitate critical dialogue and problem-solving.

Assessment Techniques: The use of formative assessments, such as portfolios and reflective journals, ensures that critical thinking development is continuously monitored and improved [3].

Developing critical thinking competencies in future English teachers requires a comprehensive approach that integrates active learning, reflective practice, and innovative teaching methods. By fostering an environment that encourages inquiry, analysis, and problem-solving, teacher education programs can prepare educators who are not only proficient in language instruction but also capable of cultivating critical thinking in their students.

Teachers who integrate critical thinking into their classrooms often report increased student engagement and deeper comprehension. For instance, English teachers who use Socratic questioning techniques help students develop reasoning and argumentation skills [4]. Additionally, incorporating case studies related to real-world issues allows learners to analyze information critically and propose evidence-based solutions. A practical approach involves assigning students projects that require them to evaluate sources, synthesize perspectives, and articulate well-reasoned conclusions.

Practical Tips for Future teachers include [5]:

Encourage open-ended questions that require analysis rather than memorization.

Use role-playing activities to help students view problems from multiple perspectives.

Implement peer review sessions where students critique and improve each other’s work.

Integrate current events into lessons to enhance relevance and stimulate discussion.

Foster a classroom environment where questioning and debate are encouraged.

Assign reflection journals where students analyze their learning processes and thought patterns.

Developing critical thinking competencies in future English teachers requires a comprehensive approach that integrates active learning, reflective practice, and innovative teaching methods. By fostering an environment that encourages inquiry, analysis, and problem-solving, teacher education programs can prepare educators who are not only proficient in language instruction but also capable of cultivating critical thinking in their students.

A strong foundation in critical thinking enables teachers to navigate the complexities of modern education, adapt to diverse learning environments, and inspire their students to think independently. By employing evidence-based pedagogical strategies, educators can instill habits of questioning, analyzing, and synthesizing information in their students, preparing them for both academic success and real-world challenges. Furthermore, critical thinking fosters resilience and adaptability, equipping future teachers with the skills necessary to refine their instructional methods continuously. As education evolves, the emphasis on critical thinking must remain at the forefront of teacher preparation programs, ensuring that future educators are well-prepared to lead intellectually stimulating and thought-provoking classrooms. Ultimately, the development of critical thinking

competencies will not only benefit teachers but will also contribute to a more informed, analytical, and engaged society.

References

1. Brookfield, S. D. (2012). Teaching for Critical Thinking: Tools and Techniques to Help Students Question Their Assumptions. Jossey-Bass.
2. Ennis, R. H. (2011). The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities. Inquiry: Critical Thinking Across the Disciplines, 26(1), 4-18.
3. Facione, P. A. (2013). Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. Insight Assessment.
4. Halpern, D. F. (2014). Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. Psychology Press.
5. Paul, R., & Elder, L. (2019). Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. Pearson.

UDC: 37.016:811.111

THE ROLE OF GAMIFICATION IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE

Kyrgyzstan, Osh State University,

Institute of Philology and Intercultural Communication,

2nd year student: Apsalamova Aidai

Teacher: Samieva Aisana Zhakypbekovna

Abstract: Gamification is not only a modern concept, but also an up-and-coming trend that can be applied to many disciplines – including English language teaching (ELT). Written by two pioneers of this approach, the article describes how game elements and approaches — like points, leaderboards, and instant feedback can make learning much more interactive and fun than the traditional way. Based on the theories of John Dewey and the development of digital platforms, the article

analyzes the historical origins of gamification in education. Also, a discussion on how gamification can create an environment competitive but collaborative, lowering the fear of failure, and the gradual improvement of skills.

Key words: Gamification, Collaborative learning, Innovative teaching , John Dewey’s philosophy, Focus on Progress, Not Perfection, Generation Alpha and Beta

Traditional teaching methodologies are under constant pressure and improved by innovative techniques in the field of education. For that reason, innovative teaching methods have been prominently engaging classrooms over the past few years. Gamification applied to the learning of the English language has been one of the most effective of them. This approach enables educators to motivate students, promote collaborative learning, and create immersive experiences in education by incorporating game mechanics into the classroom.[3]

Gamification in education means the introduction of game components, mechanics, and design ideas into the non-game educational context to improve student engagement, motivation, and success. In the context of teaching English language, gamification can be seen as the use of game elements (for example, scores, badges, leaderboards, challenges, narrative and immediate feedback), that makes the language learning more attractive, more effective and involving for the students. This method has novel games such a language games that write on educational outcomes and objectives. [3]

Gamification in education has its roots Historically, the roots of gamification in education can be traced back to the early 20th century, with pioneers like John Dewey emphasizing experiential learning.[1] Additionally, the Dewey philosophy stressed active participation and engagement as key components of effective learning. In the late 2000s, the ideas behind gamification started gaining momentum, especially as digital technology and online learning platforms emerged.[3] Gamification in the context of ESL plays many pedagogical roles. It boosts student motivation. For this reason, traditional language instruction, is often seen as boring or dull, particularly for students who find language acquisition challenging. By

adding gamified components like a point system, badges, and leaderboards, learners are thrust into a competitive yet nurturing atmosphere that pushes actively participating students. There are so many researches that show how motivation is key to language learning; gamification can enhance the learning process and keep students engaged so they retain information better.[3] Gamification is not simply about fun; it is based on the way our brain works. Games appeal to our innate cravings for challenge, reward, and achievement. It’s also why it translates so well into English classrooms. [2]

More Motivation and Engagement: Who doesn't love a good game? Making learning feel less like work and more like play is the power of game elements. This helps to motivate them and allows them to remain engaged.[3]

Instant Feedback and Rewards: The feedback of games is given directly and thus helps you assess your performance on a real-time basis. The points are credited to the account as soon as the correct answer is given. This instant gratification is the kind of key which keeps learners engaged and wanting to explore more.[3]

Sense of Accomplishment: The progress bars and badges that are visual indicators of accomplishments and point out the way you have already covered represent a sense of fulfillment. These visual clues highlight the fact that a person has finalized a particular piece of work. They help the learners to reach an even higher stage.[3]

An environment in which learners feel safe and free: mistakes are an essential part of the learning process, but they can still be terrifying. Gamification can help alleviate the fear of failure. It is like opening the learning process to more fun and a lower level of nerves. Therefore, it brings about a calmer and safer environment.[3]

Focus on Progress, Not Perfection: Gamification has its root in game interaction, during which kids should show evolution week by week instead of only the end-of-the-year grades and scores. In this way, they propose a shift of focus from an inevitable perfection to a gradual improvement of skills. It is far less nerve-racking and, also, importantly, it promotes the idea of forward motivation rather than the cycle of things being completed.[3]

Indeed in this 21st century there is a time of technology of new generation Alpha and Beta which is much different than previous ones. In order to teach them the English language we need an updated education system. According to most research papers, Alphas and Betas perceive new things through visuality, hands-on approach and personal experience. [4] Above and below given information is part of the ways of building a good way of learning.

Word puzzles is a familiar example of the game. Literature, puzzles and brain exercises are also a useful approach. These activities will help the kids to learn a new vocabulary and remember it.[3]

Grammar Breakthroughs: Finland's schools have instituted new educational methods that reward children using grammar quizzes for accomplishments. The schoolchildren compete against each other to earn more points through the correct use of grammar. Through this means, gaming enhances greater interaction among the kids in the group, which is one of the best things about technology.[3] Introducing Game Elements in the Classroom: some of your curriculum can be given some revamp for a fresh approach. You can introduce game approaches to your current teaching practices.[3]

You can motivate children even by introducing leaderboards and pokemons with points. Getting children to compete for points will be highly effective, especially if the game is relevant to the topic they are learning. Teaching students through recognition and rewards is a very good idea. Alongside fun if they carry stickers as rewards, the kids will enter the classroom with bigger smiles.[3]

The use of gamification indeed has its own advantages, however, it is very important for the educators to possess thoughtfulness as to how these strategies can be incorporated. By no means should the gamification of ELT (English Language Teaching) overshadow the pedagogical objectives of language instruction. Of the course, teachers can witness that the games and activities are in line with the curriculum and learning objectives. A well-structured content course that involves engagement leads to language education's enduring excellence.[3]

In final analysis, game-based learning is an issue of increasing importance in language learning since the methods of the past become the new, dynamic, interactive ones. Game elements, like game design, can be a catalyst for teachers when it comes to inspiration, cooperation, and personalization of students' learning experiences. The possible future of the field of education points toward the potential for the technology of gamification to be the right path to an effective and engaging language acquisition process that can lead students to be successful in the globe.

References:

1. <https://www.schoolofeducators.com/wp-content/uploads/2011/12/EXPERIENC-E-EDUCATION-JOHN-DEWEY.pdf>
2. <https://pubs.sciepub.com/education/10/10/3/index.html> (2.2)
3. https://www.researchgate.net/publication/230854710_From_Game_Design_Elements_to_Gamefulness_Defining_Gamification
<https://ieeexplore.ieee.org/document/6758978>
4. <https://generationalalpha.com/wp-content/uploads/2020/02/Understanding-Generation-Alpha-McCrindle.pdf>
5. <https://www.ijams-bbp.net/wp-content/uploads/2024/06/5-IJAMS-MAY-2024-534551.pdf>

INTERPRETATION OF KRISHNA’S WAR NARRATIVES WITHIN THE FRAMEWORK OF HINDU PHILOSOPHY

Dr Sandipa Bhattacharya

Bennett University The Times Group,

Consultant of The Bennett Finishing school

Abstract: The 700-verse Hindu text known as the Bhagavad Gita is extremely important from an ethical and philosophical standpoint. A discourse between Lord Krishna, the Pandava prince's charioteer and spiritual adviser, and Arjuna is found in the epic Mahabharata. The teachings of the Gita provide priceless insights into moral quandaries, human behaviour, and spirituality. Krishna's advice to Arjuna to carry out his Kshatriya duty for the preservation of dharma serves as a beacon for

negotiating moral junctures in life. In the Gita, intricate themes of duty, moral crises, and justice and unrighteousness are explored against the setting of the Kurukshetra War, the Mahabharata's pivotal event. The portrayal of Lord Krishna as Arjuna's tutor and advisor highlights the significance of knowledge and expertise in reaching well-informed conclusions. In addition, the war represents the universal conflict between good and evil and the moral struggles that each person faces in their own life. The Bhagavad Gita is part of the rich and varied epic Mahabharata. Although it might be interpreted as a violent text by some, its rhetorical goal challenges the prevailing war paradigm. The philosophical conflict that arises between the Vyasa and Krishna represents the conflict between acknowledging and suppressing human emotions. Vyasa's discourse highlights the importance of common human emotions, stressing that the act of war itself is the pointless endeavour rather than human life and feeling.

Keywords: Bhagavad, Gita, Hindu, Krishna, Kurukshetra, Krishna's war narratives, Philosophy

INTRODUCTION

The word “song” is translated as “Gita” in the Bhagavad Gita’s title. Scholars and religious authorities have many interpretations of what the name Bhagavad means. different theological schools have interpreted the title differently, using terms like "the word of God," "the words of the Lord," "the Divine Song," and "Celestial Song." [4] Its Sanskrit name, Shrimad Bhagavad Gita (the last two words usually written as a single word), is commonly used in India. The prefix Shrimad is used to indicate a high level of reverence. This is not to be mistaken with the Purana known as the Shrimad Bhagavatam, which describes the life of the Hindu deity Krishna and his many avatars, Vishnu. Other names for the work include the Ananta Gita, the Hari Gita, the Vyasa Gita, the Iswara Gita, and the Gita. [5] In the Bhagavad Gita, a crucial chapter of the Mahabharata, Lord Krishna gives Prince Arjuna advice and insight as they are fighting on the Kurukshetra battlefield. Arjuna is racked with inner turmoil and moral problems at the start of the epic conflict. He is reluctant to fight in the conflict that may result in the death of his own family members, close

friends, and esteemed instructors on the other side [6]. The Bhagavad Gita, also referred to as the Gita for short, is a seven hundred verse sacred scripture in Hinduism that is part of the Mahabharata [7]. It is revered as a sacred text with immense significance in Hinduism and is considered one of the world's most significant spiritual classics. An overview of the Bhagavad Gita and its significance within Hinduism is provided below:

The Bhagavad Gita: Guiding Light in Life’s Ethical Crossroads

We make decisions every day that determine our course in life and mould our moral compass. These decisions decide whether we follow the morally upright course or become lost in the maze of moral conundrums [8]. In the Bhagavad Gita, Lord Krishna conveys the knowledge that making the proper decisions is essential to remaining on the path [9]. One could compare Krishna and Arjuna's connection to that of a mentor and protégé. Krishna's wisdom acts as a lighthouse, assisting us in making wise choices for both our personal and professional life. This essay examines the Bhagavad Gita's profound lessons and how they relate to modern society.

The Mentor-Mentee Relationship

Krishna and Arjuna share a relationship similar to that of a mentor and protégé. A mentor helps others navigate the complexity of life by drawing on their experience and expertise. They are the force behind our progress through obstacles [10]. A mentor expedites our evolution in the same way that an engine speed up our travel. Krishna's teachings are credited with helping Arjuna go from uncertainty and hesitation to triumph in the Kurukshetra conflict.

The Universal Battlefield

The conflict between good and evil, justice and wrong, is universal and is symbolised by the Kurukshetra War. We fight comparable conflicts in our daily lives, whether it's handling relationships, career obstacles, or moral quandaries [10]. The ageless influence of the Bhagavad Gita is preserved within these ethical dilemmas.

Moral and Ethical Dilemmas

Everybody occasionally encounters moral and ethical conundrums. We often look for direction in the midst of contradicting ideas in our attempt to discern good from evil. The Gita emphasises how transient worldly joys and wants are. Even after two millennia, it still has resonance in the spiritual and moral struggles of human existence.

The Choice Between Right and Wrong

The Bhagavad Gita gives us the option to choose between good and evil. It exhorts us to follow our responsibilities and control our emotions in order to make the proper decision. It emphasises the following three routes to living a moral life: Jnana Yoga (the road of knowledge), Bhakti Yoga (the path of devotion), and Karma Yoga (the path of actions). These three routes are the same tree's branches that lead to the destination.

Universal Relevance

The Bhagavad Gita cuts beyond religious and social bounds. It imparts moral principles founded in righteousness and morality. It tells us that following the path of righteousness brings about enlightenment, a realisation of the impermanence of existence, and ultimately release (moksha).

Bhagavad Gita and Krishna's Role in the War:

As Arjuna's charioteer and adviser, Krishna counsels him to follow dharma, the morally upright path, and accomplish his Kshatriya (warrior) duty. He underlines the need to fulfil one's obligations without regard to the result. Krishna also introduces a number of important ideas, such as the relationship between the individual self (Atman) and the ultimate self (Brahman) and the difference between the physical self (the body) and the actual self (the soul, or Atman) [11].

Historical and Literary Context:

The Bhagavad Gita is part of the greater Mahabharata epic, an old Indian tale that describes the Kurukshetra War, a titanic struggle between the Pandavas and the Kauravas, two branches of a royal family. It is a dialogue between warrior Prince Arjuna and his charioteer, Lord Krishna, that occurs on the battlefield shortly prior to the start of the conflict.

Structure and Content:

The Gita is divided into eighteen chapters, each of which covers a different topic related to philosophy, spirituality, and life. The central theme of the book is Lord Krishna's philosophical speech to Arjuna, who is ethically conflicted and perplexed about fighting in the war. Krishna gives Arjuna advice and insight.

Key Themes and Teachings:

Dharma: The concept of dharma, which can be interpreted as an individual's responsibility, righteousness, and moral obligations, is discussed in the Gita. Arjuna is given the advice by Krishna to act in accordance with his duty as a warrior and to fight for what is right [12-13].

Karma: The concept of karma, or the relationship between actions and their consequences, is analysed here. Actions have repercussions, and in order to avoid becoming attached to the outcomes of one's actions, one must act selflessly.

Yoga: Jnana Yoga, also known as the road of knowledge, Bhakti Yoga, sometimes known as the path of devotion, Karma Yoga, also known as the path of selfless action, and Dhyana Yoga, often known as the path of meditation, are all described in the Gita as different ways to achieve spiritual realisation.

Self-Realization: The necessity of comprehending one's actual identity, or Atman, and one's everlasting, unchanging Self that exists beyond the physical body is emphasised throughout the Gita.

Significance Within Hinduism:

Even though the Bhagavad Gita is a component of the larger Mahabharata, it is widely regarded in Hinduism and is seen as a stand-alone scripture. It offers deep intellectual and spiritual insights as well as direction on leading a moral and meaningful life.

The Gita's lessons, which tackle issues of life, ethics, and spirituality, are appealing to people of different backgrounds and religions. Throughout history, it has impacted innumerable academics, thinkers, and spiritual guides, both inside and outside of Hinduism.

Universal Appeal:

In addition to its significance within Hinduism, the Bhagavad Gita is studied and revered globally by individuals from a wide range of intellectual and spiritual backgrounds. Its lessons on morality, spirituality, and obligation have crossed religious and cultural barriers [14].

REVIEW OF LITERATURE

"Sukthankar (1957) pointed out that, whether we are aware of it or not, India continues to be deeply influenced by the Mahabharata." Our society is woven from several threads, some of which date back to our ancient antiquity. The poem that creates the strongest link between ancient and modern India is timeless and eternal.

2.1 Lord Krishna and Work Culture

The Bhagavad Gita states that Lord Krishna has three objectives for humanity. Any decent individual will have clear objectives in life, and a supportive workplace culture will enable them to be achieved. The three objectives that Lord Krishna listed are as follows.

Paritrayana Sadhunam: This implies long-term welfare.

Vinashaya Dushkritam: This implies the annihilation of evil (thoughts and deeds).

Dharma Sansthapana: This shows that the excellent principles are being established and strengthened.

As a guru, Lord Krishna helped us understand the need of having specific goals in life for maintaining concentration. The work values include establishing a space where people can actively and diligently pursue specified goals. Lord Krishna illustrates two distinct labour cultures, both of which have applications in everyday life.

DaiviSampat: This creates a holy workplace culture where the Dharma is valued above all else. These actions are carried out morally. Establishing a holy work culture is ideal for achieving personal goals. This work value entails restraint, bravery, selflessness, candour, and openness with colleagues.

AsuriSampat: This is a wicked work culture characterised by egotism, selfish ambitions, and subpar work. Such work values lack Dharma, which makes it challenging to meet the goals established.

2.2. Depiction of Lord Krishna and Shakuni in Mahabharata

Based on conflict, Mahabharat is regarded as one of the best epics in Indian history. It is symbolic of the multiplicity of Hindu and Indian ideas. This epic's plot has been masterfully crafted to teach us very basic lessons from everyday life in a way that is highly instinctual. It is intended for average individuals living average lives, to help them understand life and how to overcome obstacles when they arise. These are a few of the elements that have helped to elevate it to the status of a masterpiece. The conflict between the Pandavas and the Kauravas serves as the basis for the tale. The Kauravas were made up of one hundred sons of Dhritarashtra and Gandhari. Dhritarashtra had no sight at birth. The princess of Gandhar was named Gandhari. Shakuni, the Gandhar prince, had a sister named her. In order to attain parity with her spouse, Gandhari covered her eyes. Her brother did not think much of this. Shakuni loved his sister very much. The gloom frightened her. It is said that he gathered the fireflies from the woodlands for her in order to allay her terror. Without a doubt, she ascended to the throne of Hastinapur upon the death of Dhirtirashtra's younger brother. However, Shakuni believed that Bheesma had wronged his sister by intentionally marrying Gandhari to the blind Dhritarashtra. Thus, he hatched the scheme that set off a chain of events that led to one of the biggest conflicts in history. Of all the smart people who have lived throughout history, Shakuni is reputed to have been exceptionally intelligent. It is reported that he has the ability to toss the number he wished for when playing dice. He amazed Bhishma Pitamartha, Duryahana, the Pandavas, and others. This resulted in one of the Kauravas, Dushasana, attempting to strip off. This, along with Shakuni's sorcery gift, will always remain a secret. He was hurt and deeply chastened by his sister's marriage. He vowed to exact revenge on the entire family right away. Shakuni's goal was to overthrow the Hastinapur empire. But eventually, he turned his attention to Bhishma. He took the Kauravas' side. It's also believed, though, that he wanted the

Pandavas to triumph. So, he hatched schemes that would ultimately result in conflict. Additionally, he was told that the Pandavas would triumph since Lord Krishna was on their side. Because evil can only cease when good triumphs over evil, Lord Krishna and Shakuni are complementary to one another, just like good and evil [15]. Strategic Culture, according to Collin Grey, is a pleasantly simple perception with a safe group that is supposed to view, observe, and act in a different way that is readily persuaded by the idea that it can only focus on the connected circumstances. The main foundation for regular education is the explanation of history and its planned values. Tactical decision-makers' beliefs about the ultimate goal of war and the best ways to achieve it come from the necessity for them to act purposefully in the face of this ambiguity. A model that denotes strategic philosophies as a command of concepts on several stages, such as political, strategic, and operational, can be used to associate and analyse them. If the strategy-maker wants to produce a strong strategy, these ideas need to be appealing and, more specifically, well-integrated. In the study of international relations, the idea of a strategic ethos has gained traction, particularly in the context of attempts to explain the extraordinary strategic behaviours of circumstances by drawing attention to their unique strategic characteristics. Even now, there is still misunderstanding over the term "strategic culture" and how academic research uses it. Researchers studying this topic have included it in their attempts to define the concept of strategic culture, offering a very circumspect hypothesis about the contexts in which strategic culture might have been said to be present. Secondly, an overabundance of strategic culture in literature tends to create another misperception that combines culture as ideas in context to nature and relic through which those ideas are established.

The idea of strategic culture is redefined in order to address the voids in the theoretical form. The updated version comprises broad ideas regarding the approach developed in collaboration with current personnel. This definition has become more limited since it views culture as a shared phenomenon rather than as just individual opinions and behaviours, which are referred to as artefacts. It has been successful in trying to address the procedural issues that anyone interested in searching for

philosophies faces, but only because it compels us to discuss these issues candidly in the context of our attempts to understand the various ways that conceptual designs can result in ornamental behaviour. Since the definition does not provide any room for interpretation, it might be interpreted in a much wider sense.

around the potential for broad concepts related to strategic materials that could arise through populations unrestricted by the borders of established kingdoms. The fundamental idea behind this strategy is to observe how common ideas are distributed throughout populations rather than adopting those patterns and taking them for granted inside political entities.

Sophistically speaking, cultural mediation is a connotative means of contact between individuals with diverse ethnicities and originalities. Usually, it piques interest in how cultural mediation works. It functions by a variety of movement activities that are challenging to succinctly explain. People from many nations, groups, and even socioeconomic backgrounds have engaged with one another across time. People used to act as envois back then, and they were from royal families. However, in the modern era, the pattern has shifted, with messengers coming from a variety of social groups, including travellers who visit other nations, monks who travel for religious purposes, academicians who travel abroad for conferences, businesspeople who travel for work, actors and artists who tour different cities, and athletes. They visit various locations and promote goodwill throughout their nation. The golden bird, which represented ancient India, was thought to be a repository of spiritual wisdom. Indian cuisine and precious commodities like gold, stones, and so forth were highly favoured globally.

India is a country full of visions, love, astonishing richness, and rarity. India, the mother of antiquity, the grandmother of tale, the great-grandmother of custom, and the intrinsic region of human speech, is said by Mark Twain (1899) to possess a tremendous beauty that commands respect and attention. Twain went on to say that India is one of the only nations on Earth that is both knowledgeable and worn out, wise and foolish, rich and poor, bound and free, and the one terrestrial that all men

long to see and, if they did see it once through a vision, would not grant that vision for the shows of all the rest of creation united.

CONCLUSION

The Bhagavad Gita stands as a guiding light in the labyrinth of ethical dilemmas and moral crossroads that each individual faces in their journey through life. Lord Krishna's teachings to Arjuna transcend time, religion, and culture, offering universal principles that remain relevant even after more than two millennia. The Gita's wisdom serves as a beacon for those seeking answers to profound questions of duty, ethics, and spirituality. The Kurukshetra War, where Arjuna grapples with his inner turmoil, becomes a microcosm of the universal battle between dharma and adharma, right and wrong. It highlights the importance of making the right choices, of fulfilling one's duties without expectations, and of achieving enlightenment through the path of Karma Yoga, Bhakti Yoga, and Jnana Yoga. Each individual's life is a reflection of this cosmic conflict, and the Gita offers invaluable lessons on how to navigate it with wisdom and clarity. Furthermore, the Mahabharata itself, despite its epic battles, serves as a nuanced exploration of the complexity of human emotions and the futility of war. Vyasa's rhetoric underscores the significance of acknowledging and embracing ordinary human feelings, ultimately challenging the notion that war is the divine necessity presented by Krishna. This rhetorical complexity adds layers to the understanding of the Mahabharata, making it not just a story of war but a profound examination of the human condition. The Bhagavad Gita and the Mahabharata offer timeless lessons for individuals seeking guidance through life's ethical crossroads. The philosophical and historical perspectives presented in these texts continue to influence human behavior, ethics, and spirituality, making them invaluable resources for navigating the perpetual dilemmas of war and peace, both on the battlefield and within the human soul.

REFERENCE

- "Bhagavadgita Definition, Contents, & Significance Britannica".
www.britannica.com. Archived from the original on 21 August 2018. Retrieved 27 December 2022.
- The Song Celestial, Or, Bhagavad-gîtâ (from the Mahâbhârata) Being a Discourse Between Arjuna, Prince of India, and the Supreme Being Under the Form of Krishna. Roberts Bros. 1885. pp. Book one the first, page 19.
- Robert Neil Minor (ed.). Modern Indian Interpreters of the Bhagavad Gita. State University of New York Press. pp. 31–33. ISBN 978-1-4384-1325-9.
- abJ.A.B. van Buitenen 2013, pp. 6–7, Quote: "Its [Bhagavadgita's] importance as a religious text is demonstrated by its uniquely pan-Hindu influence".
- abGerald James Larson (2009). Jacob Neusner (ed.). World Religions in America, Fourth Edition: An Introduction. Westminster John Knox Press. p. 187. ISBN 978-1-61164-047-2.
- Prabhavananda, Swami; Isherwood, Christopher (2002). Bhagavad-Gita: The words of God. Signet Classic. ISBN 978-0-451-52844-5.
- Abc translated by Sir Edwin Arnold (1885), Bhagavad gita (Unabridgeded.), New York: Dover Publications (1993 Reprint), ISBN 0-486-27782-8.
- B Puli, Sai Krishna. "Bhagavad Gita by Shri Krishna-A model for Psychiatrist." Telangana Journal of Psychiatry 5.2 (2019): 82-83.
- Majumdar, Sachindra Kumar (1991). The Bhagavad Gita: A Scripture for the Future. Asian Humanities Press. ISBN 978-0-89581-885-0.
- Mookherjee, Braja Dulal (2002). The Essence of Bhagavad Gita. Academic Publishers. p. 18. ISBN 978-81-87504-40-5. Bhagavad Gita means that Celestial Song.
- Sugunan, Sreejith. "The Bhagavad Gita and the Ethics of War."
- Ramachandra Dikshitar, V. R. 1999. War in Ancient India. New Delhi: Cosmo Publications.
- Jünger, Ernst. 2003. Copse 125: A Chronicle from the Trench Warfare of 1918. Translated by Basil Creighton. New York: Howard Fertig.

Sugunan, Sreejith. "The Bhagavad Gita and the Ethics of War."

Kumari, Kiran, et al. "A Cultural Mediation of Mahabharata with special reference to Lord Krishna Influence in Mahabharata."

Trivedi, Manoj Kumar. "Role of Bhagwat Gita in Life Management." *Intersections of Faith and Culture: American Journal of Religious and Cultural Studies* (2993-2599) 1.7 (2023): 31-62.

Mahmoud, Amel, and Chiad Abdulkarim. "Hindu versus christian perspectives on victory, god's will and love: a comparative study." *Humanities Journal of University of Zakho* 11.2 (2023): 305-311.

Nisha, Zairu. "Perpetual Peace or War? A Critical Reflection on Kant and the Mahābhārata's Political Thoughts." *Journal of Indian Council of Philosophical Research* (2023): 1-20.

Guru Prapanna Sri, A. S., Kamlesh Singh, and Gaurav Saxena. "Understanding Hinduism from a Psychological Lens." *Religious and Spiritual Practices in India: A Positive Psychological Perspective*. Singapore: Springer Nature Singapore, 2023. 27-46.

Davis, Richard H. "How to Tell a Miracle Story: The Amazing Deeds of Young Krishna." *Miracles: An Exercise in Comparative Philosophy of Religion*. Cham: Springer International Publishing, 2022. 11-27.

Aryal, Bhushan. "The Rhetoric of Krishna versus the Counter-Rhetoric of Vyas: The Place of Commiseration in the Mahabharat." *Humanities* 8.4 (2019): 154.

Nadkarni, Mangesh Venkatesh. *The Bhagavad-gita for the modern reader: history, interpretations and philosophy*. Taylor & Francis, 2019.

https://www.researchgate.net/publication/315574611_The_Kurukshetra_Conflict-_A_Mere_Literature_or_A_Struggle_to_Re-Establish_Dharma

Brekke, Torkel. 2006. *The Ethics of War in Asian Civilizations*. London & New York: Routledge.

О РОЛИ МУЛЬТИЛИНГВИЗМА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Алпыспаева Зауре Темиргалиевна

Костанайский Региональный Университет им. А. Байтурсынұлы,

Костанай, Казахстан

e-mail: alpyspaeva.zaure@mail.ru

В эпоху глобализации и интернационализации актуальность мультилингвизма как социального феномена обусловлена тем, что владение несколькими языками является необходимым условием эффективной жизнедеятельности любого человека, его успешной интеграции и социализации в иной культуре. Язык перешёл из лингвистической сферы в политическую, социокультурную и экономическую и освоение чужой культуры и понимание менталитета определенного народа или этноса не возможно без знания языка данного народа [1]. В связи с этим особую актуальность приобретают вопросы, связанные с содержанием и организацией полиязычного образования. Об изменениях языковой ситуации в Европе свидетельствуют исследования известных учёных в области языковой политики А. Л. Бердичевского, С.Г Тер-Минасовой, Е. Ю. Протасовой и другие. Результаты исследования показывают, что владение двумя иностранными языками каждым жителем Европы является очевидной нормой. Основные политические институты Европы и ЮНЕСКО активно поддерживают политику языкового, культурного и этнического многообразия. В Западной Европе Совет Европы, Европейская комиссия и Европарламент приняли за последние несколько лет ряд резолюций в пользу «языкового плюрализма» и развития обучения на языках ЕСБ. Под языковым плюрализмом понимаются уважительное отношение ко всем языкам, отрицание преимущества одного языка над другим, продвижение и воплощение принципа многоязычия. Обучение на нескольких языках формирует представление о том, что многоязычное общество – эталон модели коммуникации [2]. Чтобы нормально адаптироваться к современной ситуации,

когда мир становится единым многонациональным, многокультурным и многоязычным целым, представители общества на всех уровнях должны понять , как важно знать разные языки, поскольку изучение языков - это способ воспитания толерантности, способности к сотрудничеству, достижения взаимопонимания между народами [3, с. 8-9].

Однако, применительно ко многим иностранным языкам в школах и вузах идея плюрализма не находит должной поддержки. В лингвистическом образовательном пространстве всё чаще наблюдается тенденция к повсеместному насаждению английского языка в качестве иностранного и вытеснение других иностранных языков. Помимо доминирования английского языковой барьер по отношению к другим языкам, как правило, вызван также отсутствием предложения других иностранных языков для изучения со стороны руководства многих школ под предлогом негативного отношения родителей и учеников к этим языкам. Часто причина отсутствия интереса с их стороны кроется в желании родителей следовать конъюнктуре, с позиции которой владение английским языком считается более престижным. Наряду с этим в последние годы в Казахстане наблюдается неуклонный рост интереса к изучению иностранных языков. Подрастающее поколение испытывает острую необходимость владения несколькими иностранными языками как инструментом межкультурного общения, так как сегодня активно развиваются экономические и культурные связи с Германией и Францией, Испанией, Китаем и другими странами, открываются совместные предприятия, запускаются проекты, и успешность многих начинаний напрямую зависит от знания языков задействованных в этом специалистов. Современная молодёжь осознает необходимость владения несколькими иностранными языками для достижения своих личных целей, живого общения с зарубежными сверстниками, использование зарубежных СМИ и оригинальной информации из Интернет-источников, участие в различных ассамблеях и конференциях. Молодежь понимает, что знание нескольких иностранных как показатель элитарности и важный квалификационный

признак на рынке труда даёт больше шансов на получение престижной работы на родине или зарубежной фирме, открывает перспективы для обучения по различным международным образовательным программам за рубежом.

О насущности проблемы мультилингвизма говорит также тот факт, что многие студенты вузов не могут принять участие в программах учебного обмена или продолжить обучение в магистратуре в университетах Европы, в частности Германии и Франции, поскольку уровень их знания французского или немецкого, либо не соответствует предъявляемым требованиям (уровень В 2, С1 европейского стандарта), либо эти знания вообще отсутствуют. Как правило, недостаточное количество часов в учебных планах и отсутствие базовой школьной подготовки затрудняют языковую подготовку потенциальных претендентов для обучения за рубежом и вынуждает их к обучению на языковых курсах, с репетитором или самостоятельно.

Можно ли исправить сложившуюся в образовательном пространстве ситуацию с изучением иностранных языков? Языковое многообразие может быть достигнуто путем увеличения числа языков, предлагаемых для изучения в школе, мотивации к изучению двух или нескольких языков, а также ограничения доминирующей роли какого-либо языка [4, с 105]. Приоритеты для изучения того или иного ИЯ должны определяться в зависимости от социально-экономической специфики определенного региона, его приоритетных международных связей, образовательных возможностей, потребностей в кадрах [5]. Так, например, тесные экономические связи Казахстана с Германией, Францией и Китаем, наличие совместных предприятий говорят в пользу изучения этих языков. Представительства Германии и Франции прилагают немало усилий, предлагая широкие возможности для поддержки изучения языков данных стран в Казахстане, так и за его пределами, как, например, гранты на обучение по различным программам, научные стажировки, помощь волонтеров, спонсорская помощь в приобретении учебных материалов, языковые курсы на базе филиала Гёте-

Института г. Алматы, немецкого культурного центра Wiedergeburt, французского культурного центра при филиале Французского Альянса г. Астаны и другие..

Как показывает практика, спрос на изучение второго иностранного языка растет. В связи с этим органы управления образованием должны рекомендовать школам вести широкую просветительскую работу с учениками и их родителями, разъясняя им преимущества изучения того или иного ИЯ. Школьники и родители должны быть осведомлены о том, какие образовательные услуги применительно к изучению ИЯ может предложить та или иная школа, сколько языков и в какой последовательности могут изучаться, какова примерная результативность обучения тому или иному ИЯ, каковы перспективы его дальнейшего изучения в вузах, каковы возможности трудоустройства с конкретным иностранным языком и.т.д. . В старших классах общеобразовательной школы крайне важно информировать учеников, какие иностранные языки являются сегодня профессионально значимыми для определенных специальностей, помочь учащимся сделать правильный выбор ИЯ с учетом их будущих профессиональных интересов. Также родители должны знать, что изучение второго ИЯ на базе достаточно хорошо усвоенного первого ИЯ происходит, как правило, значительно легче и успешнее [6].

Таким образом, для сохранения и поддержки многоязычия в лингвистическом образовании необходимо пропагандировать политику мультилингвизма в отношении иностранных языков в обществе, средствах массовой информации, в вузовской среде, школе и семье. Сохраняя английский язык, который изучается как *Lingua franca* широкий кругом людей, нужно также создавать благоприятную образовательную ситуацию для изучения других языков, особенно там, где это обусловлено особенностями региона, ориентировать учащихся на изучение двух ИЯ. Наряду с этим необходимо удовлетворять кадровый спрос и повышать качество подготовки учителей по второму иностранному языку в педагогических вузах и

университетах. Также для реализации политики мультилингвизма в отношении иностранных языков необходим анализ зарубежного опыта, так как грамотная языковая политика позволит наряду с английским сохранить позиции других языков, что очень важно с точки зрения идеи языкового плюрализма.

Список литературы:

1. Тер – Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация // - М., -2000, с.146
2. Бердичевский А. Л. Языковая политика и методика преподавания иностранных языков в странах Европы// Иностранные языки в школе -2003. .№1,- С.9-13
3. Протасова Е.Ю. Европейская языковая политика// Иностранные языки в школе //- М., 2002. С.9-15
4. Осиянова О.М. Многоязычие как определяющий подход языковой политики в современном лингвистическом образовании // Вестник ОГУ, - 2005, №1 С.102- 106
5. Лесохина Т.Б., Шейпак С.А. Экономико-географический ареал международного профессионального общения на французском и немецком языках //Сб. науч. трудов ИМО Билингва 1998 -2002г.г., - М., 2002.
6. Лесохина Т.Б., Шейпак С.А.Преемственное обучение французскому языку в школе и в нефилологическом вузе в контексте языкового плюрализма// Иностранные языки в школе.-2004-№5

PROJECT-BASED LEARNING FOR VIRTUAL EXCHANGE

Kandalina Yelena, candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of Foreign Philology Department of Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kazakhstan e-mail: kandalina.em@ksu.edu.kz

Abstract: Virtual student exchange, facilitated through project-based learning, enhances international collaboration and socio-cultural competence. This study examines a virtual exchange between A. Baitursynov Kostanay Regional University and Georgia State University within a sociolinguistics course. Through discourse analysis, students engaged in collaborative research, improving their critical thinking, problem-solving, and intercultural communication skills. Findings highlight the effectiveness of project-based learning in virtual settings, despite challenges in implementation. The study underscores the need for institutional support to maximize the benefits of virtual exchanges, fostering internationalization and sustainable academic partnerships in higher education.

Keywords: project-based teaching method, higher education, competence, Introduction

Modern technological advancements have facilitated international collaboration through project-based learning in virtual environments. This format serves multiple functions simultaneously: fostering international cooperation, developing socio-cultural competence, and serving as both a tool for managing international activities and an effective teaching methodology.

Virtual student exchange has emerged as an innovative approach to global education, gaining considerable relevance in recent years. It enables students from different countries and cultural backgrounds to collaborate on projects, exchange ideas and experiences, and develop intercultural competence—all facilitated through digital technologies.

The growing popularity of virtual exchange and project-based learning is evident across various disciplines. Initially prevalent in language education (Dooley

& Lewis), this approach is now widely adopted in the humanities (Schulteis Moore & Simon, 2015), natural and engineering sciences, and business education. As R. Bass succinctly states, "By using project-based learning, you save the world," emphasizing the significance and demand for this pedagogical method (Bass, 2017, p.7).

Project-based learning engages students in active and collaborative problem-solving through real-world projects. According to Thomas and Mergendoller, project-based learning is a form of active, inquiry-based learning that fosters deeper and more meaningful educational experiences. This approach has gained attention from educators, researchers, and policymakers alike. For instance, the Ministry of Education and Science of the Russian Federation has proposed a model of project-based higher education programs (Russian Ministry of Education and Science, 2020). Research findings further validate the effectiveness of project-based learning. Studies by Krajcik et al. and Lee et al. demonstrate that students engaged in project-based learning exhibit enhanced content knowledge, problem-solving abilities, engagement, and motivation compared to those receiving traditional instruction.

Methods

This study examines the management of project-based learning within an international virtual exchange program between A. Baitursynov Kostanay Regional University, Kazakhstan, and Georgia State University, USA, as part of the "Sociolinguistics" course. The primary research methods included observation, group interviews, and outcome assessments.

The Kazakhstani participants were first-year master's students enrolled in the "Foreign Philology" program, with English as the medium of instruction. The American participants included master's, undergraduate, and doctoral students. The virtual exchange took place from January to May 2024.

Four international groups, comprising students from Kazakhstan, the USA, and Brazil, were formed. Due to enrollment disparities, Kazakhstani students were more numerous. The project entailed discourse analysis of three recorded audio/video conversations, each lasting at least ten minutes.

The preparatory phase involved several key steps: identifying a partner via a virtual exchange platform, drafting and coordinating the exchange proposal, selecting a partner teacher, exchanging curricula and resource materials, and holding online meetings to finalize project assignments.

The virtual exchange incorporated two synchronous two-hour online sessions, three mandatory independent group meetings, and asynchronous work on audio text processing and analysis. The first online meeting featured university and student introductions, including personal presentations. Following these introductions, breakout sessions facilitated personal connections and joint project planning. Throughout the project, students received individual consultations from faculty members. The final deliverable was a presentation showcasing the project outcomes.

Research Results

Project-based learning in virtual environments fosters active learning by encouraging independent research and knowledge acquisition. Analyzing authentic speech samples related to students’ personal interests enhanced motivation and engagement while promoting teamwork and socio-cultural competence.

During collaborative interactions, students identified both commonalities and cultural differences in their interests, lifestyles, and perspectives. The project facilitated a deeper understanding of research methods in sociolinguistics and discourse analysis, as well as a more thorough engagement with course materials used by their international counterparts.

Discussion of Results

Virtual exchange is a pedagogical practice that integrates structured online collaboration between geographically dispersed students within formal curricula. One of its primary advantages is its adaptability to diverse educational contexts (De Wit, 2021).

The growing demand for virtual student exchange stems from its ability to provide an international learning experience without the financial and logistical constraints of traditional study-abroad programs. Virtual exchange enhances

intercultural communication and understanding, equipping students with valuable competencies for navigating an increasingly interconnected world.

In this project-based virtual exchange, students engaged in authentic discourse analysis by studying recorded conversations, formulating analytical questions, and conducting collaborative research with international peers. This hands-on approach allowed them to connect theoretical knowledge with real-world applications and develop transferable skills relevant to their future careers.

Despite its benefits, implementing project-based learning in a virtual environment presents challenges. Educators must design meaningful projects aligned with curriculum objectives, provide sufficient guidance, and assess learning outcomes effectively. The success of international virtual projects depends not only on individual teachers’ motivation but also on institutional support. Administrative frameworks that define success criteria for virtual exchange programs and incentivize faculty participation are crucial for sustaining and expanding such initiatives.

Conclusion

Project-based learning is a highly effective pedagogical approach that fosters deep engagement, critical thinking, and problem-solving skills. However, its successful implementation requires meticulous planning and dedicated support from educators.

Virtual student exchange provides students with opportunities to develop essential 21st-century skills, including critical thinking, intercultural competence, and collaborative problem-solving. Furthermore, it contributes to the internationalization of higher education by fostering academic collaboration, facilitating future research partnerships, and laying the groundwork for formal institutional agreements on international cooperation.

List of literature:

1. O'Dowd, R., Sauro, S. and Spector-Cohen, E. (2020), The Role of Pedagogical Mentoring in Virtual Exchange. TESOL Q, 54: 146–172. [Electronic resource].

URL : <https://doi.org/10.1002/tesq.543> <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/tesq.543> (date accessed 17.04.2024)

2. Wobbe , K., & Stoddard, E. A. Project-Based Learning in the first year : Beyond all expectations . – STYLUS Publishing , 2019. – 329 p.

3. Condliffe , Barbara. “MDRC PBL Literature Review - Pblworks .” [Electronic resource]. URL : [https://www.pblworks.org/sites/default/files/2019-01/MDRC %2 BPBL %2 BLiterature %2 BReview . pdf](https://www.pblworks.org/sites/default/files/2019-01/MDRC%20BPBL%20BLiterature%20BReview.pdf) . (date of access: 21.04.2023)

4. Ageev V.A., Naumkin N.I., Kilmyashkin E.A. FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF PROJECT-BASED LEARNING // Modern science-intensive technologies. - 2021. - No. 4. - P. 124-129; [Electronic resource]. URL : [URL: https://top-technologies.ru/ru/article/view?id=38626](https://top-technologies.ru/ru/article/view?id=38626) (date of access: 04/21/2024)

5 The Impact of Virtual Exchange on Student Learning in Higher Education: EVOLVE Project Report. / EVOLVE Project Team. 2020. 121 p . a [Electronic resource]. URL: <https://research.rug.nl/en/publications/the-impact-of-virtual-exchange-on-student-learning-in-higher-education> (date accessed 17.04.2023)

6. 2023 Virtual Exchange Impact and Learning Report. Stevens Initiative. (2023, February 21)., [Electronic resource]. URL : <https://www.stevensinitiative.org/resource/2023-virtual-exchange-impact-and-learning-report/> (date accessed 17.04.2024)

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ГРУППАХ С БОЛЬШОЙ НАПОЛНЯЕМОСТЬЮ

Оксана Назаренко, Костанайский региональный университет им.

А.Байтұрсынұлы, oxygen_85@list.ru

Многие исследования в современной методике преподавания иностранных языков показывают, что для наиболее эффективного развития речевых навыков оптимальным количеством учащихся в группе является 10-12 человек [1]. Однако зачастую преподавателю приходится работать в так называемых группах с большой наполняемостью – более 15 человек. В данной статье будут рассмотрены трудности и преимущества работы в больших группах, а также будут приведены примеры заданий для практики английского языка для групп размером 20-30 человек.

В связи с глобализацией и ростом населения в мире в сфере преподавания иностранных языков стала обсуждаться проблема больших групп обучающихся с разным уровнем сформированности учебных навыков. Многочисленные исследования выявили следующие объективные трудности, с которыми сталкиваются преподаватели в таких группах:

Поддержание дисциплины. Присутствие большого количества студентов в одной аудитории создает сложности с привлечением внимания каждого. Студенты могут отвлекаться и создавать шум, отвлекая других от учебного процесса. Также, в больших группах может быть плохая посещаемость, частые опоздания, несвоевременная сдача заданий.

Неполная вовлеченность всех студентов, социальная лень. В больших учебных группах учащиеся могут проявлять такие формы социальной лени, как псевдоработа, некачественное выполнение работы, и даже полное безучастие в решении групповых учебных задач [2].

Сложность использования индивидуального подхода. В силу объективных причин преподаватель не в состоянии уделить полноценное внимание

каждому студенту, в результате чего более слабые учащиеся чувствуют себя неуверенно, не зная, как выполнить задание, в то время как сильные студенты не получают дополнительных вызовов и более сложных заданий.

Ограниченные возможности оценивания результатов учебной деятельности и обратной связи. В связи с недостатком времени преподаватель не имеет возможности применять все методы оценивания и корректирования результатов обучения.

Большая нагрузка на преподавателя при подготовке к занятиям и проверке письменных работ, что может привести к профессиональному выгоранию, быстрой утомляемости, монотонным, стандартизированным заданиям.

Наряду с описанными выше проблемами, существуют и преимущества формирования больших групп для обучения иностранным языкам:

Экономичность и рентабельность. Большие группы могут снизить затраты на преподавание, так как один преподаватель может обучать большее количество студентов одновременно. Это может привести к снижению стоимости на одного студента.

Возможность для учащихся развивать навыки межличностного общения и работы в команде. В больших группах у студентов есть возможность поделиться идеями и знаниями, оценить и скорректировать речевые навыки друг друга, формировать и развивать интерперсональные навыки.

Отсутствие необходимости разрабатывать много этапов занятия и заданий-филлеров, так как в большой группе на выполнение заданий затрачивается больше времени.

Для того чтобы повысить эффективность обучения иностранному языку в группах с большой наполняемостью, необходимо интегрировать ряд образовательных стратегий и методов. Среди основных можно выделить следующие:

Четкие правила поведения к аудитории. В начале курса преподавателю необходимо четко и ясно сформулировать правила поведения в группе,

строгие требования к посещению занятий и участию в учебном процессе, устанавливать сроки сдачи заданий.

Работа в парах и группах. В больших группах крайне затруднительно проводить как фронтальный, так и индивидуальный опрос в связи с недостатком времени, поэтому акцент делается на работу в парах и группах из 3-5 человек. При этом важно четко организовать такую работу, чтобы каждый член группы участвовал в работе в равной мере, и разработать контрольные задания для быстрой проверки результатов командной работы.

Использование технологий и визуальных материалов, применение которых на занятиях в больших группах, направлены на оптимизацию процесса обучения, повышение вовлеченности студентов и эффективную передачу информации. Выбор конкретных технологий зависит от предмета, целей обучения и доступных ресурсов.

Перевернутый класс (Flipped Classroom Model). Этот метод меняет традиционный подход на занятиях, поскольку учебный материал изучается студентами самостоятельно за пределами аудитории. На самом же занятии учащиеся могут быть распределены на небольшие группы для обсуждения материала и выполнения проверочных заданий [3].

Творческие задания, такие как ролевые игры, групповые проекты, различные конкурсы и викторины, помогают обеспечить вовлеченность всех студентов в учебный процесс в комфортной среде, дают возможность проявить творческий потенциал, развивать навыки критического мышления, дискуссии, публичных выступлений. Успех творческого занятия зависит от грамотного планирования и организации.

Четкое формулирование видов контроля и оценивания. Преподавателю важно определить достижимые цели и видимый результат для учащихся, логично структурировать занятие и обеспечить достаточно времени для выполнения заданий. У всех заданий должен быть конечный результат, который может быть измерен и оценен.

Рассмотрим примеры заданий, апробированных на дисциплине дополнительной образовательной программы (Minor) «Культура речевой коммуникации» на 3 курсе специальности «Переводческое дело». Размер группы составлял 22 человека.

Групповой проект “Ideal Life Partner”. В начале занятия студенты делятся на группы по 2-3 человека путем жеребьевки и проводят дискуссию по типу brainstorming, делясь идеями по основной теме. Далее в мини-группе студенты читают текст о необычных сайтах знакомств, делают вместе задания на понимание. Перед переходом к следующему этапу можно провести краткий фронтальный опрос по тексту. Завершающим этапом является творческое задание, которое будет оцениваться – групповой проект “A Dating Website”. Студенты вместе разрабатывают идею для сайта знакомств, оформление вебсайта / приложения (для чего можно раздать бумагу и карандаши), название и рекламный слоган, т.д. Важно четко расписать критерии оценивания результатов задания, например: обязательное использование активной лексики и грамматики, участие всех членов группы в работе, креативность, интересная презентация проекта.

Задание на аудирование “Psychology of First Impressions”, основанное на отрывке из аутентичной видеолекции (https://www.youtube.com/watch?v=vYroAUK_flc&ab_channel=CarlowCollege%2CStPatrick%27s). Задание проводится в парах: студенты слушают лекцию по частям и обсуждают в перерывах задания на понимание и дискуссию. Для такой формы работы наиболее эффективно будет составить пару «сильный-слабый студент», так как студент с более развитым навыком аудирования поможет в ходе беседы восполнить информацию, которую более слабый студент упустил либо не понял. Контрольным заданием будет индивидуальное письменное задание – обзор ключевых идей лекции (summary). Преподавателю необходимо определить объем и четкие требования к эссе. Ролевая игра “Agony Aunt”. Работа проводится в парах в устной и письменной форме. Студенты вместе изучают примеры и особенности раздела в

англоязычных журналах ‘agony aunt’ (колонка советов). Затем им по очереди предлагаются роли читателей журнала, которые пишут письмо с просьбой, и роли журналиста, который отвечает на вопрос. Контрольным заданием будет письменная работа, где оценивается содержание, структура и стиль письма.

Преподавание английского языка в больших группах имеет свои особенности и требует от преподавателя особого подхода. При правильной организации и использовании подходящих методик можно добиться отличных результатов. Главное – быть гибким, творческим и вовлекать всех студентов в процесс обучения.

Список источников

1. Hattie, J. The paradox of reducing class size and improving learning outcomes. International Journal of Educational Research, v.43, n.6, 2005. - p. 387-425,
2. Стратилат Карина Николаевна, Семечкин Николай Иванович Потенциал контроля социальной лености в учебных группах // Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина. 2015. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/potentsial-kontrolya-sotsialnoy-lenosti-v-uchebnyh-gruppah> (дата обращения: 08.01.2025).
3. Zain Dodi Siraj Muamar. FLIPPED CLASSROOM MODEL FOR EFL/ESL INSTRUCTION IN HIGHER EDUCATION: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW // Journal of Language and Education. 2022. №3 (31). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/flipped-classroom-model-for-efl-esl-instruction-in-higher-education-a-systematic-literature-review> (дата обращения: 09.01.2025).

К ВОПРОСУ О НЕОБХОДИМОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Сауле Абишева

НАО Костанайский региональный университет имени Ахмет

Байтұрсынұлы

Кафедра иностранной филологии

Saule_23-1970@mail.ru

Международно-признанный уровень социально-экономических достижений суверенного Казахстана, диапазон международного сотрудничества и активизации взаимодействия республики в условиях открытого и взаимосвязанного мира усилили социально-образовательную значимость знания иностранных языков как инструмента международного взаимодействия. А также выдвинули иностранные языки в образовательные приоритеты, обеспечив, тем самым, иноязычному образованию статус обязательной компетентностной составляющей профессиональной квалификации современного специалиста и действенной основы для подготовки молодого поколения к жизнедеятельности в новых условиях международного взаимодействия и сотрудничества.

Естественно, что решение поставленных задач перед иноязычным образованием по обеспечению соответствия качественного уровня обучения иностранному языку современным темпам социально-экономического развития страны требует проведения серьезных преобразований в системе обучения иностранным языкам. Очевидна необходимость разработки методологических основ современного иноязычного образования, соответствующего уровню образовательных потребностей общества. На основе этого возможно создание национальной целостной и преемственной системы иноязычного образования, многовариантной по своим содержательно-функциональным и целевым установкам и задачам,

структурно объединяющей в рамках единого образовательного пространства все существующие и возможные формы, и уровни обучения иностранному языку.

Перед казахстанской системой образования стоит цель - формирование поликультурной личности обучающегося, т.е. личности, способной идентифицировать себя не только как представителя своей национальной культуры, а и в качестве гражданина мира, воспринимающего себя субъектом диалога культур и осознающего свою роль, значимость, ответственность в глобальных общечеловеческих процессах.

Одним из определяющих элементов современного миропонимания является понятие поликультурного взаимодействия. Участники этого взаимодействия не только прибегают к собственным традициям, обычаям, представлениям и способам поведения, но и одновременно знакомятся с правилами и нормами чужой культуры. Человек живет и учится в конкретной социокультурной среде, принадлежит к определенному этносу. В связи с этим культурологический подход трансформируется в этнопедагогический. В такой трансформации проявляется единство интернационального, национального и индивидуального. Современная модель национального образования должна базироваться на принципах этнокультурной идентификации и интеграции в мировое сообщество.

Проблема формирования национального самосознания студентов, как одного из показателей культурологического подхода, на сегодняшний день остается актуальной.

Состояние национального самосознания зависит от совокупности многих факторов, что может быть пропитано оптимизмом или пессимизмом, уверенностью или неуверенностью" содержать в себе консолидирующий либо деструктивный заряд в отношениях между социально-этническими общностями. Иначе говоря, национальное самосознание правомерно различать по состоянию, то есть по настрою и направленности, отчего во многом зависит поведение представителей тех или других

национальных общностей. Поведение людей, определяемое национальным самосознанием, как и в целом человеческая деятельность, регулируется специфической системой норм, правил, обычаев, предписаний и запретов, входящих в структуру этого многогранного и разноуровневого феномена.

В литературе отмечаются различные точки зрения о роли национального самосознания. С одной стороны, национальное самосознание представляет важнейшую составную часть самосознания личности и рассматривается как самостоятельный фактор. А с другой стороны, национальное самосознание трактуется как нечто малосодержательное, субъективное, подсознательное и вряд ли способное выполнять существенные функции.

В национальном самосознании зафиксированы и обладают действенной силой национальные традиции. Национальные традиции - сложившиеся на основе длительного опыта жизнедеятельности нации и прочно укоренившиеся в повседневной жизни, передающиеся новым членам этнической общности правила, нормы и стереотипы поведения, действий, общения людей, соблюдение которых стало общественной потребностью каждого. К национальным традициям следует подходить с позиции историзма, поскольку с течением времени изменяется социальная ситуация. Традиции, освященные веками, далеко не всегда сохраняются в первозданном виде - они подвергаются трансформации или разрушению. Возможна консервация пережиточных элементов. Отсюда возникает проблема отказа от некоторых архаичных норм, правил, представлений, с одной стороны, и необходимость возрождения ценного, но утерянного, с другой стороны.

В условиях обновления общественной жизни раздвигается динамика развития национального самосознания, углубляется интерес к познанию культурного классического наследия, вырабатывается новое явление в сфере духовной культуры. Расширение информационного блока способствует интенсификации коммуникативной связи.

Сейчас идет осмысление духовного наследия у всех народов, возвращаются мощные пласты национальной культуры. Все это оказывает

большое влияние на формирование национального самосознания, способствует развитию духовно-нравственных ценностей. Исследование проблемы взаимосвязи и взаимообусловленности этнокультурного и национального самосознания, раскрытие причин их взаимосвязи и влияния друг на друга имеет большое научно-теоретическое значение.

Исследование языковой личности неизбежно вовлекает в сферу интересов лингвистов те вопросы, которые объединяют всех специалистов, изучающих человека с различных позиций. Важным вопросом теории языковой личности является выделение типов языковых личностей. Типология языковых личностей может быть построена на различных основаниях в зависимости от подхода к предмету изучения, который осуществляется с позиций либо личности, либо языка.

Условно разделяют следующие типы личностей:

- 1) Человек, для которого общение на родном языке является естественным в его коммуникативной среде.
- 2) Человек, для которого естественным является общение на чужом языке в его коммуникативной среде.
- 3) Человек, который говорит на чужом языке с учебными целями, не относящимися к характеристикам естественной среды общения [1: 14-20].

Эти предложенные типы заставляют обратить особое внимание на кросскультурное взаимодействие в условиях сегодняшней казахстанской действительности, когда людям, живущим в многонациональном, мультикультурном обществе, необходимо учиться пониманию ценностей «чужой» культуры и передавать эти знания и ценный опыт общения с иными культурами последующим поколениям, способствуя единству поликультурного пространства Казахстана.

В настоящее время уже практически никто не оспаривает тот факт, что иностранный язык наряду с обучением общению и повышением уровня общей и профессиональной культуры, имеет ещё и значительное воспитательное значение. В современных условиях – это готовность содействовать

налаживанию межкультурных связей, представлять свою страну на межкультурных интеракциях, относиться с уважением к духовным ценностям других культур.

Основная цель обучению языку – развитие у студентов способности к межкультурному взаимодействию и к использованию изучаемого языка как инструмента этого взаимодействия – может быть достигнута только при адекватном развитии социокультурной компетенции студентов.

В качестве научной базы для развития социокультурной компетенции выступает социокультурный подход как один из культуроведческих подходов в обучении иностранному языку, ориентирующий на межкультурное иноязычное общение в контексте диалога культур. Для социокультурного подхода характерны две тенденции интерпретации фактов языка и культуры в учебных целях: 1) от фактов языка к фактам культуры, и 2) от фактов культуры к фактам языка. В первом случае преподаватель стремится показать, как в единицах языка отражаются особенности культуры и мышления носителей языка, а во втором случае предметом научного описания и изучения на занятиях по языку становится культура носителей изучаемого языка. Связь между языком и культурой, к которой он относится, не должна быть проигнорирована, если мы хотим, чтобы наши обучающиеся полностью понимали язык и умело использовали его [2:2-7]. На каждом занятии необходимо четко определить объекты овладения не только в учебном аспекте, но и в познавательном, развивающем и воспитательном, распределить их в системе образования и снабдить средствами овладения (упражнениями) [3:54].

Главной задачей модели культуры должно быть не столько понимание другой культуры, сколько духовное совершенствование студентов на базе новой культуры в её диалоге с родной. Овладение культурой осуществляется на трех уровнях:

а) на уровне восприятия (познавательное значение знаний, когда достаточно иметь представление о фактах культуры),

- б) на уровне социальном (прагматическое значение знаний, когда нужно владеть понятиями и уметь совершать какое-либо действие),
- в) на уровне личностного смысла (аксиологическое значение знаний, когда необходимы суждения, связанные с личностным, эмоционально-ценностным отношением к факту чужой культуры, когда факт чужой культуры переживается как факт личной жизни).

На практических занятиях по иностранному языку для достижения цели овладения культурой страны изучаемого языка необходима реальная действительность, представленная предметно (фотоснимки, символика, слайды, кинофильмы и т.д.); реальная действительность, представленная предметно-вербально (программы ТВ и радио, объявления, билеты в кино, на транспорт и т.д.); изобразительно искусство; художественная литература; справочно-энциклопедическая и научная литература; СМИ; учебные разговорные тексты, т.е. аутентичные тексты-высказывания носителей языка о своей культуре; общение с преподавателем как ретранслятором и интерпретатором культуры другого народа, а также сам иностранный язык как компонент культуры, её аккумулятор, носитель и выразитель.

В свою очередь процесс обучения иностранному языку представляет собой процесс формирования определенных знаний:

- знаний о строе (системе) языка, которые используются в процессе овладения речевыми умениями в виде правил-инструкций, пояснений, структурных и функциональных обобщений, сформулированных закономерностей;
- знаний о функциях языка как средства общения;
- знаний о нормах речевых отношений (об этике);
- знаний, называемыми фоновыми, которыми располагают все члены данной национально-культурной языковой общности и которые потенциально заложены в топонимике, именах собственных, пословицах, афоризмах, фразеологизмах, крылатых словах, безэквивалентной лексике, реалиях и т.п. [4: 56];
- знаний о невербальных средствах общения;

- знаний о статусе, истории и развитии языка, его роли в мире, взаимоотношении с родным и другими языками.

Таким образом, для овладения иностранным языком недостаточно механическое заучивание традиционных компонентов языковой системы. Обучающийся должен пройти процесс аккультурации. Важно понимать этот термин не как отказ от собственной культуры, а как знакомство и присвоение новых лингвистических кодов, новых ценностей и новых форм поведения. Современная методика обучения иностранному языку признает необходимость развития социокультурной компетенции. Она ставит целью усвоение и надлежащее управление отличительными чертами изучаемой культуры, в особенности теми, которые заложены в изучаемом иностранном языке. Культурно-специфическая связь, свойственная языку, создает этот особенный компонент его семантики, который называется социокультурным значением, что и образует значительную часть процесса аккультурации. Говорить о поликультурности языковой личности можно в том случае, если преодолен этноцентризм, (т.е. восприятие других культур через призму своей культуры, безоговорочный приоритет собственных культурных традиций), что проявляется на всех уровнях взаимодействия языковой личности в современном обществе.

Литература

1. Нефёдова Л.А., Венедиктова Л.Н. Кросскультурные особенности языковой личности / Кросскультурное и полиязычное образование в современном мире: Материалы междунар. научно-практической конф. - Костанай, 2009. - С. 14-20.
2. Соловова Е.Н., Кривцова Е.А. Социокультурные лакуны: типология, причины появления и способы заполнения при изучении иностранных языков / Иностранные языки в школе, № 5, 6, 2006. - С.2-7.
3. Пассов Е.И., Царькова В.Б. Концепция коммуникативного обучения иноязычной культуре в средней школе. -М., 1993. - С.250.

4. Верецагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. - М.: Рус. яз., 1990. -С. 246.

TALABA-YOSHLAR O‘RTASIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI VA BAHOLASH QOBILIYATI

F.f.f.d. Eshova Hurriyat Xurramovna

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti

Jurnalistika va o‘zbek filologiyasi fakulteti

“Jurnalistika” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Axborot texnologiyalari rivojlanishi bilan zamonaviy bugungi kun yoshlarida axborot madaniyatini shakllantirish tobora dolzarb masalaga aylanmoqda. Ayniqsa, talabalarning axborot madaniyatini rivojlantirish ularning ta‘lim jarayonida, ilmiy izlanishlarda va kundalik hayotda axborotdan samarali va xavfsiz foydalanish qobiliyatini shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Shunday ekan Axborot madaniyati nafaqat texnik bilimlarni egallash, balki axborotni bevosita tahlil qilish, baholash va undan mas‘uliyat bilan foydalanish ko‘nikmalarini bilish lozim. Ushbu maqolada talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish jarayoni, uning asosiy tarkibiy qismlari va ahamiyati hamda baholash qobiliyatini tahlil qilinadi. Shuningdek, axborot madaniyatining ta‘lim jarayonidagi roli, uning talaba-yoshlarning tafakkurini rivojlantirishga ta‘siri va zamonaviy texnologiyalar yordamida qanday shakllantirilishi masalalari ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga talaba-yoshlarning raqamli platforma xavfsizligi va axborot etikasiga rioya qilish bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini mustahkamlash yo‘llari ham ushbu maqolada tadqiq etiladi. Maqolada yoshlar ma‘naviyati va ruhiyatiga ta‘sir ko‘rsatadigan salbiy omillar, tahdidlar ko‘rinishlari, internet va axborotdan foydalanish madaniyati, shuningdek talaba-yoshlar o‘rtasida axborot madaniyatining shakllanganlik darajalari yoritib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Yoshlar, internet, tahdid, “ommaviy madaniyat”, ijtimoiy tarmoq, axborot, axborot madaniyati, ijtimoiy hayot, mediamadaniyat raqamli savodxonlik, axborot madaniyati, axborot xavfsizligi, axborot etikasi, talabalarning

texnologik kompetensiyasi, axborot manbalaridan foydalanish, raqamli texnologiyalar, media savodxonlik Axborotlashtirish ta’sirida insonlar hayoti va kasbiy faoliyatining barcha jabhalarida iqtisodiyot, fan, ta’lim, transport, texnika, maishiy sohada tub o’zgarishlar ro’y bermoqda.

Bugungi kundagi o’zgarishlar shu qadar keng ko‘lamli, ularning jamiyat hayotiga ta’siri shunchalik kattaki, nazariy jihatdan yangi axborot muhiti – avtomatlashtirilgan infosfera bugungi kunda eng dolzarb mavzulardan biri bo‘lib qolmoqda. Respublikamizda mustaqillik yillarida axborot bilan ishlash tizimida muhim ishlar amalga oshirildi. Ya’ni bu borada olib borilgan samaraliy izlanishlar axborot kommunikatsiya sohasida muvaffaqiyatlar mezoniga aylandi. Bu esa ta’lim tizimida axborot tizimi bilan ishlashga imkoniyatlar eshigini yanada kengroq ochib bera oldi. Jamiyatimizda sodir bo‘layotgan axborot bo‘ronidan jamiyat a’zolarini, ayniqsa, jamiyatning kelajagi bo‘lgan yoshlarni himoya qilishda, ularda axborot madaniyatini shakllantirish o‘ta dolzarb muammo hisoblanadi. Dastlab “Axborot madaniyati” tushunchasi haqida fikr yuritadigan bo‘lsak. Bu ikkita fundamental tushuncha: axborot va madaniyat tushunchalariga asoslanadi. Bundan kelib chiqib, bu tushunchani talqin qilishning “madaniyat” va “axborot” yondashuvlariga ajratib qarashlar mavjud. Madaniyat yondashuvi doirasida axborot madaniyatini axborotlashgan jamiyatda insonning yashash faoliyati usuli sifatida, insoniyat madaniyati shakllanishi jarayonining tashkil etuvchisi sifatida qaraladi. Axborot yondashuvi doirasida esa unga axborot talabini qondirishga qaratilgan barcha axborot faoliyati bilimlari majmuasi sifatida qaraladi. So‘nggi vaqtlarda esa axborot madaniyati tushunchasini shaxsning axborot va madaniyat komponentlarining integratsiyalashuvi vaziyatida yaxlit qarash tendentsiyasi kuchaymoqda. Buning natijasida axborot madaniyati umuminsoniy madaniyatning bir qirrası sifatida qaralmoqda. Aynan ana shu qarash axborot madaniyatining asl mohiyatini ochib berishga imkon beradi. Bugungi kunda axborot texnologiyalari hayotning barcha sohalariga chuqur kirib kelmoqda. Raqamli texnologiyalar taraqqiyoti natijasida axborotga kirish imkoniyatlari kengaymoqda va insonlar oldida katta hajmdagi ma’lumotlar bilan ishlash zarurati paydo

bo‘lmoqda. Shu sababli, talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Axborot madaniyati nafaqat texnologik bilimlarni egallash, balki axborotni tahlil qilish, saralash, undan samarali foydalanish va axborot xavfsizligini ta‘minlash ko‘nikmalarini ham o‘z ichiga oladi. O‘zbekistonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta‘lim jarayoniga integratsiyalashuvi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, talabalar uchun axborot madaniyatini rivojlantirish yo‘nalishida bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Oliy ta‘lim muassasalarida raqamli ta‘lim platformalarining joriy etilishi, elektron kutubxonalar va onlayn resurslardan foydalanish imkoniyatlari talabalarni zamonaviy texnologiyalar bilan tanishtirishga, ulardan to‘g‘ri foydalanish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Axborot madaniyati shaxsning o‘quv, ilmiy-bilish, mustaqil ta‘lim olish, dam olish va boshqa ko‘rinishli faoliyati jarayonida paydo bo‘ladigan axborotga bo‘lgan ehtiyojini qondirishga yo‘naltirilgan, shaxsiy axborot faoliyatini samarali tashkil qilishni ta‘minlaydigan bilimlar, malaka va ko‘nikmalarning tizimlashtirilgan majmuasidir. Umuman olganda, axborot madaniyati axborotdan samarali foydalanish bilim va ko‘nikmalari bo‘lib, kerakli axborotni axborot resurslaridan axborot texnologiyalarining barcha ko‘rinishlari (kompyuter va Internet tarmog‘i texnologiyalari) orqali qidirishning turli xil bilimlaridan iborat oliy ta‘lim muassalari talabalarining axborot madaniyati -bu umumiy va kasbiy madaniyatning bir qismi bo‘lib, u axborot dunyoqarashiga ega bo‘lgan, shuningdek, axloqiy va huquqiy me‘yorlarga muvofiq rivojlangan axborot vakolatlari darajasida axborot faoliyatini amalga oshiradigan shaxsning integratsion sifatidir. Albatta, talabalarda axborot madaniyatini talab darajasida shakllantirish uchun mediasavodxonlik va axborot texnologiyalarini o‘qitish jarayonini oliy ta‘lim muassasasida o‘qishga tayyorgarlik bosqichida ham, bevosita jarayon davomida ham tashkil etish zarur.

Axborot madaniyatiga ega bo‘lish bugungi kunda talabalarning nafaqat o‘quv jarayonida, balki kasbiy faoliyatida ham muhim ahamiyatga ega. Raqamli vositalardan samarali foydalanish, ishonchli axborot manbalarini tanlash,

ma'lumotlarni qayta ishlash va ularni tahlil qilish qobiliyatlari talabaning ilmiy izlanishlar olib borishida va o'z bilimini mustaqil rivojlantirishida katta rol o'ynaydi. Shuningdek, axborot xavfsizligi va axborot etikasi masalalarini tushunish talabalarning internet muhitida mas'uliyatli harakat qilishiga yordam beradi. Talabalarning axborot madaniyatini rivojlantirishda o'quv jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Elektron darsliklar, multimediya ta'lim resurslari, virtual laboratoriyalar va raqamli platformalar yordamida ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish mumkin. Shuningdek, talabalar uchun media savodxonlik va raqamli xavfsizlik bo'yicha maxsus seminarlar, amaliy mashg'ulotlar va treninglar tashkil etish axborot madaniyatining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shunga qaramay, O'zbekistonda talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish jarayonida hali ham qator muammolar mavjud. Jumladan, ba'zi o'quv muassasalarida zamonaviy texnologiyalarning yetishmovchiligi, o'qituvchilarning" raqamli texnologiyalar bo'yicha yetarli bilim va malakaga ega emasligi, shuningdek, talabalar orasida ishonchli va soxta axborotni farqlash bo'yicha yetarli ko'nikmalarning shakllanmagani kabi muammolar uchraydi. Ushbu maqolada talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish jarayoni, uning tarkibiy qismlari, zamonaviy texnologiyalar bilan bog'liq yondashuvlar hamda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu jarayon o'z ichiga axborotni izlash, saralash, tahlil qilish, undan samarali foydalanish hamda axborot xavfsizligini ta'minlash kabi muhim jihatlarni oladi. Oliy ta'lim muassasasida talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish jamiyatining eng muhim vazifalaridan biridir. Bu oliy o'quv yurtida tahsil olayotgan talabalarni moslashtirishning muhim tarkibiy qismidir. Ammo shuni ta'kidlash joizki, oliy ta'lim muassasalarida keng tarqalgan an'anaviy o'qitish usullari har doim ham o'z oldiga qo'yilgan vazifalarni samarali bajara olmaydi. Bundan tashqari, o'quv jarayoni ko'pincha kelajakdagi kasbiy faoliyatning o'ziga xos yo'nalishidan ajratilgan holda sodir bo'ladi. Shunday qilib, oliy o'quv yurtlari uchun

axborot texnologiyalaridan foydalangan holda o‘quv jarayoni samaradorligini oshiradigan uslub va texnologiyalarni ishlab chiqish masalasi paydo bo‘ladi. Axborot madaniyati tushunchasi dastlab kutubxonachilik sohasida paydo bo‘lib, asta-sekin o‘zining rivojlanishi bilan kibernetika, informatika, falsafa, mantiq, madaniyatshunoslik, tilshunoslik va boshqa fanlardan bir qator bilimlarni o‘z ichiga ola boshladi. Talabalarning axborot madaniyatining mohiyatini tahlil qilish uning asosiy tarkibiy qismlarini aniqlashga imkon berdi, jumladan:

- 1. Axborot ehtiyojlarini (axborot so‘rovlarini) aniq va malakali shakllantirish qobiliyati.
- 2. Axborot resurslarini bilish.
- 3. Elektron kutubxonaning imkoniyatlarini bilish va uning resurslari va imkoniyatlaridan foydalana bilish.
- 4. Axborotni qayta ishlash. Nafaqat axborot manbalaridan ma'lumot olish, balki o‘z faoliyati natijalarini to‘g‘ri shakllantirish va to‘plash qobiliyati.
- 5. Tanqidiy fikrlash malakalarini shakllantirish.

Axborot madaniyatiga ega bo‘lgan talaba raqamli muhitda mustaqil faoliyat yurita oladi, ilmiy izlanishlarni olib borish, taqdimot va yozma ishlarni tayyorlashda ishonchli manbalardan foydalanish hamda internet tarmog‘ida xavfsiz ishlash qobiliyatiga ega bo‘ladi. Axborot madaniyatining asosiy tarkibiy qismlaridan biri bu raqamli savodxonlik bo‘lib, u talabalarni zamonaviy texnologiyalardan to‘g‘ri foydalanishga o‘rgatadi. Raqamli savodxonlik talabalar uchun nafaqat texnologiyalarni bilish, balki ularni ta‘lim va ilmiy faoliyatda samarali qo‘llashni ham anglatadi. Masalan, talabalar turli onlayn kutubxonalar, ilmiy ma‘lumotlar bazalari, elektron darsliklar va akademik maqolalar bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishlari kerak. Bundan tashqari, axborot madaniyatining muhim jihatlaridan yana biri axborot xavfsizligi hisoblanadi. Internetda faoliyat yuritayotgan har bir talaba o‘z shaxsiy ma‘lumotlarini himoya qilish, kiberxavfsizlik qoidalariga rioya qilish va zararli dasturlar hamda soxta axborot manbalaridan ehtiyot bo‘lishi lozim. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar va turli veb-saytlardan foydalanganda, ma‘lumotlarni ishonchli manbalardan olish, kiberxavfsizlik

choralarini ko‘rish muhim ahamiyatga ega. Axborot madaniyati tushunchasining yana bir muhim tarkibiy qismi axborot etikasi hisoblanadi. Bu tushuncha internet muhitida odob-axloq qoidalariga rioya qilish, mualliflik huquqlarini buzmaslik, plagiatga yo‘l qo‘ymaslik va axborotdan to‘g‘ri foydalanishni o‘z ichiga oladi. Bugungi kunda talabalar ilmiy ishlarda boshqa mualliflarning fikrlarini o‘zlashtirishdan qochishlari va barcha ilmiy manbalarni to‘g‘ri ko‘rsatishlari muhim hisoblanadi. Shuningdek, axborot madaniyatini shakllantirishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim rol o‘ynaydi. O‘quv jarayonida sun‘iy intellekt, onlayn platformalar, multimediya resurslari va raqamli vositalardan foydalanish talabalarning axborotni o‘zlashtirish darajasini oshiradi. Masalan, Google Scholar, ResearchGate kabi platformalar orqali ilmiy maqolalarni izlash, Grammarly va Turnitin kabi xizmatlardan foydalanib ilmiy ishlardagi grammatik va plagiat xatolarini tekshirish axborot madaniyatining shakllanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. O‘zbekiston ta‘lim tizimida talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar quyidagilardan iborat:

- Oliy ta‘lim muassasalarida raqamli texnologiyalar bo‘yicha maxsus o‘quv kurslarini joriy etish.
- Ilmiy va ta‘limiy onlayn platformalardan foydalanish bo‘yicha seminarlar va treninglar tashkil etish.
- Talabalar o‘rtasida axborot xavfsizligi va axborot etikasi bo‘yicha tushuntirish ishlarini olib borish.
- Raqamli ta‘lim resurslaridan foydalanish madaniyatini rivojlantirish.

Biroq, ushbu jarayonda ayrim qiyinchiliklar ham mavjud. Jumladan, ba‘zi oliy ta‘lim muassasalarida texnologik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmagani, talabalar orasida axborot madaniyatiga oid tushunchalarning yetarlicha shakllanmagani va internetdan foydalanishning nazoratsizligi kabi muammolar kuzatilmoqda. Shu sababli, ushbu sohada ta‘lim tizimining har tomonlama rivojlanishi uchun qo‘shimcha tadbirlar amalga oshirilishi talab etiladi. Shunday qilib, talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish ta‘lim jarayonining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, uning rivojlanishi nafaqat talabalar bilim darajasini

oshirish, balki ularning texnologik imkoniyatlardan to‘g‘ri foydalanish qobiliyatlarini ham shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek qidiruvlar natijasida olingan ma’lumotlarni tanqidiy baholash, eng muhimini tanlash va undan oqilona foydalanish qobiliyati. Jamiyatda axborotning qimmatini ortib, u sanoat jamiyatidan axborotlashgan jamiyatga aylanib bormoqda. Hozirgi hayotning o‘ta o‘zgaruvchanligi axborotlashgan jamiyatda bir qator yangi atributlarni yuzaga keltiradi: Axborot va bilim jamiyatining asosiy o‘zgartiruvchi kuchiga aylanadi; Ishlab chiqaruvchi va ijtimoiy texnologiyalarning yangilanish sikli 6-8 yilni tashkil etib, avlodlar almashinishi suratidan o‘zib ketadi; uzluksiz ta’lim va yangi ixtisoslik olishga qobiliyat shaxsning ijtimoiy statusini saqlab qolishning ajralmas qismiga aylanadi; har bir insonning taqdiri yangi axborotni o‘z vaqtida topish, olish, bir qiymatli qabul qilish va samarali foydalanish qobiliyatiga bog‘liq bo‘ladi. Talabalarda axborot bilan ishlash tizimini tashkil qilish muhim va zarurligi keltirilgan fikrlarda bayon qilindi. Uning samarador omillari talabalarning shaxsiy qobiliyatida kuzatish mumkinligi ta’kidlandi. Talabalarda axborot bilan ishlash kompetensiyalarini to‘g‘ri tashkil qilinishi uning takomillashishi va samaradorlikka erishishiga sabab bo‘ladi. Shu bilan birga talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish zamonaviy ta’lim tizimining dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, uning rivojlanishi o‘quv jarayonining sifatini oshirishga hamda talabalarni raqamli muhitga moslashtirishga xizmat qiladi. O‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, axborot madaniyati rivojlangan talabalar nafaqat o‘qish jarayonida, balki kundalik hayotda ham axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish qobiliyatiga ega bo‘ladilar. Axborot madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilgan tajribalar shuni isbotlaydiki, talabalar raqamli texnologiyalar va onlayn platformalardan foydalanishni yaxshi o‘zlashtirsalar, ularning ilmiy izlanish va axborotni saralash ko‘nikmalari ancha rivojlanadi. Ayniqsa, ilmiy izlanishlar olib borishda raqamli vositalardan foydalanish talabalar uchun katta yengillik yaratadi. Masalan, Google Scholar, Scopus, ResearchGate kabi platformalar orqali ilmiy maqolalarni topish va ularni tahlil qilish talabalar bilim doirasini kengaytiradi. Shuningdek, axborot xavfsizligi bo‘yicha o‘tkazilgan

treninglar natijalari shuni ko‘rsatdiki, talabalar shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, xavfsiz parollar yaratish va internet tarmog‘idagi tahdidlardan saqlanish bo‘yicha aniq bilimlarga ega bo‘lishadi. Bu esa ularning raqamli muhitda o‘zini himoya qilish qobiliyatini oshiradi. Talabalar o‘rtasida axborot etikasi va plagiatning oldini olish bo‘yicha o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, raqamli ta’lim resurslaridan to‘g‘ri foydalanish bo‘yicha tushunchalarga ega bo‘lgan talabalar ilmiy ishlarda mualliflik huquqlarini hurmat qilish va ishonchli manbalarga tayanish qobiliyatlarini shakllantiradilar. Biroq, ba’zi talabalar hali ham internet manbalaridan foydalanishda mualliflik huquqlariga yetarlicha e’tibor qaratmaydi. Shu sababli, universitetlar va ta’lim muassasalarida axborot etikasi bo‘yicha qo‘shimcha seminar va kurslarni joriy etish lozimligi aniqlangan.

Bundan tashqari, axborot madaniyatini rivojlantirishda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash natijalari ham ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Masalan, interaktiv ta’lim platformalaridan foydalangan talabalar an’anaviy ta’limga nisbatan bilimlarni tezroq o‘zlashtirish imkoniyatiga ega bo‘lishmoqda. Elektron kutubxonalar, virtual laboratoriyalar va multimedia resurslaridan foydalanish orqali talabalarning darsga bo‘lgan qiziqishi oshgan. Shunga qaramay, o‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, axborot madaniyatini shakllantirish bo‘yicha hali ham ba’zi qiyinchiliklar mavjud. Jumladan:

1. Texnologik infratuzilmaning yetarli emasligi – ayrim ta’lim muassasalarida zamonaviy kompyuterlar, internet tarmog‘i va raqamli resurslar yetishmovchiligi mavjud.
2. Pedagoglarning yetarli tayyorgarlikka ega emasligi – ba’zi o‘qituvchilar zamonaviy texnologiyalarni o‘quv jarayoniga to‘liq integratsiyalashda qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar.
3. Talabalar orasida ishonchli va noto‘g‘ri axborotni farqlash bo‘yicha bilimlarning yetarli emasligi – ba’zi talabalar soxta ma’lumotlarga ishonishlari yoki noto‘g‘ri axborotdan foydalanishlari mumkin. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, talabalar uchun axborot madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar ko‘rish lozim. Jumladan:

- Axborot madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha maxsus dasturlar ishlab chiqish – talabalarga raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish bo‘yicha kurslar tashkil etish.
- O‘qituvchilar malakasini oshirish – axborot texnologiyalaridan foydalanish bo‘yicha pedagoglar uchun treninglar o‘tkazish.
- Talabalar uchun media savodxonlik va axborot xavfsizligi bo‘yicha seminarlar tashkil etish – internetdan xavfsiz foydalanish, ishonchli axborotni tanlash va axborot etikasi bo‘yicha ta‘lim berish. Ushbu chora-tadbirlar amalga oshirilsa, talabalarning axborot madaniyati yanada rivojlanib, ularning raqamli muhitda samarali faoliyat yuritish qobiliyati oshadi.

Xulosa shuki bugungi Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida talabalarning axborot madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli muhitda samarali ishlash, axborotni tahlil qilish, ishonchli manbalarni tanlash, axborot xavfsizligi qoidalariga rioya qilish va axborot etikasi tamoyillarini o‘zlashtirish bugungi kun talabasi uchun zarur kompetensiyalardan biridir. Shu sababli, O‘zbekiston ta‘lim tizimida axborot madaniyatini rivojlantirish masalasi dolzarb yo‘nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. O‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, axborot madaniyatiga ega bo‘lgan talabalar internet va raqamli texnologiyalardan samarali foydalana oladilar, ilmiy izlanishlar olib borishda innovatsion texnologiyalarni qo‘llashga moyil bo‘ladilar hamda axborotni mustaqil ravishda saralash va tahlil qilish qobiliyatiga ega bo‘ladilar. Biroq, axborot madaniyatini shakllantirish jarayonida hali ham bir qator muammolar mavjud. Jumladan, ba’zi ta‘lim muassasalarida texnologik infratuzilmaning yetishmovchiligi, pedagoglarning raqamli texnologiyalar bo‘yicha yetarli malakaga ega emasligi va talabalar orasida soxta axborotni ishonchli ma’lumotdan farqlash qiyinchiliklari kuzatilmoqda. Shu sababli, talabalarning axborot madaniyatini rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

1. Axborot texnologiyalari bo‘yicha maxsus kurslar va treninglar tashkil etish – talabalar uchun media savodxonlik, axborot xavfsizligi va axborot etikasi bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlarni yo‘lga qo‘yish.

2. Pedagoglarning malakasini oshirish – o‘qituvchilarga axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish bo‘yicha treninglar o‘tkazish va ularni innovatsion ta‘lim usullari bilan tanishtirish.

3. Texnologik infratuzilmani rivojlantirish – universitetlar va oliy ta‘lim muassasalarini zamonaviy kompyuter texnologiyalari, elektron kutubxonalar va internet resurslari bilan ta‘minlash.

4. Axborot xavfsizligi bo‘yicha targ‘ibot va tushuntirish ishlarini olib borish – talabalarni shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish, zararli dasturlardan saqlanish va internetdan xavfsiz foydalanish qoidalari bo‘yicha xabardor qilish. Umuman olganda, axborot madaniyatini rivojlantirish talabalarning raqamli dunyoda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlari uchun muhim shartdir. Zamonaviy texnologiyalarni samarali qo‘llash, axborotdan ongli ravishda foydalanish va raqamli xavfsizlik qoidalariga rioya qilish orqali talabalar o‘z bilimlarini mustahkamlash, ilmiy faoliyat bilan shug‘ullanish va mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllanish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shu bois, ta‘lim tizimida axborot madaniyatini yanada rivojlantirish yo‘nalishida tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kayumova I. D. N., Eshkarayeva N., Rakhmatullaev Y. RESEARCH AND PRACTISE IN THE TRAINING OF STUDENTS FOR SERVER SOFTWARE INTEGRATION: A CASE STUDY IN UZBEKISTAN //Journal of Modern Technology and Engineering. – 2024. – T. 9. – №. 1. – С. 62-67.
2. Каюмова Н. А. МЕТОДИКА ПРОЕКТИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ //Экономика и социум. – 2023. – №. 1-2 (104). – С. 627-630.
3. Каюмова Н. А. ИНТЕГРАТИВНЫЕ ПОДХОДЫ В ОБРАЗОВАНИИ ИНФОРМАТИКИ //Экономика и социум. – 2024. – №. 2-1 (117). – С. 1081-1087.
4. Каюмова Н. А. ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИИ В РАЗВИТИИ КРЕАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ //Экономика и социум. – 2024. – №. 9 (124). – С. 552-561

- 5 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlariga tabrigi. “Xalq so‘zi”, 2018 yil 28-iyun
6. Media va axborot savodxonligini shakllantirishning pedagogik jihatlarini. O‘quv amaliy qo‘llanma.-T.:Extremum-press, 2017 yil
- 7.X.D.Xolmirzayev, X.A.Axmedov v –Media savodxonlik va axborot madaniyati. O‘quv uslubiy majmua.-TDPU, 2022 yil

INGLIZ TILIDA “MOURNING/MOTAM” KONSEPTUAL SEMANTIKAVIY REPRESENTANTLARINING STRUKTUR-SEMANTIK VA STILISTIK JIHATLARI

Yusupov X. ADCHTI katta o‘qituvchi

Ingliz tilida "mourning" konsepti birinchi navbatda kimnidir yo'qotilganidan keyin, ayniqsa o'linga javoban qayg'u va iztirob ifodasini anglatadi. Ingliz tilining bir qancha yirik lug'atlaridagi “mourning” leksemasiga ega ta'riflarga e'tibor qaratamiz:

1. (Merriam – Webster) Vebsterning “Ingliz tilining uchinchi yangi xalqaro lug‘ati”da ot so‘z turkumiga kiruvchi “mourning” so‘zi qadimgi ingliz tilda “mourn”, o‘rta asrlar ingliz tilida “morne”, qadimgi yuqori nemis tilida “morna”, lotin tilidagi “mauris”, grek tilidagi “mous”, sanskrit tilida “mausis” so‘zlariga qarindosh ekanligi, uning asl va yetakchi ma'nosi “an act of sorrowing” (qayg‘u, motam) ekanligi yozilgan. “Mourning” so‘zining boshqa ma'nolarini lug‘atdagi ketma-ketlikda tarjima usuli orqali quyidagicha aniqladik:

1) “the act of sorrowing” yoki “an outward sign (such as black clothing) of grief for a person's death” (“qayg'u holati” yoki “inson o'limidan qayg'urishning tashqi belgisi (masalan, qora kiyim)) deb ta'riflanadi. U qayg'uning hissiy tajribasini va uning ijtimoiy ifodasini ta'kidlaydi, ko'pincha qora kiyim kiyish kabi maxsus marosimlar va belgilar bilan bog'liq. Misol uchun: 1. She is still in mourning for her dead husband (the act of sorrowing); 2. Lots of people there, and only one man in full mourning (an outward sign (such as black clothing) of grief for a person's death)

2. A.S.Horinbining 2000-yilda nashr qilingan “Oxford advanced learner`s dictionary of current English” lug‘atida yana shunday ma'nolarini kuzatishimiz mumkin (OED):

(1) verb 1. o'lim uchun yig'lash yoki qayg'urish, birovning o'limi uchun yig'lash, qayg'urmoq yoki qayg'u bildirish.

(2) verb 2. faqat burundan suv kelib yig'lamoq; (ehtimol) g'amgin yoki ruhan ezilgan bo'lmoq.

(3) noun 1. Qayg'u, iztirob yoki afsuslanishni his qilish yoki ifodalash; qayg'u, nola.

(4) noun 2. Surunkali burun oqishi bilan tavsiflangan nafas yo'li kasalligi, spec. bezlar orqali.

(5) adj. Motam tutadi; aynan qayg'u, yig'lash; qayg'u bilan ifodalangan motam

(6) adv. “ertalab”ga yaqin yoki yorug'lik tushishining boshlanish vaqti; quyosh chiqishi atrofidagi davr. Keyinchalik kunning erta qismi ma'nosida foydalanilmoqda.

3. Kembrij lug‘ati (Cambridge University Press. (2023). Mourning. In Cambridge English dictionary. Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org>)da esa:

- hurmat va qayg'uni ko'rsatadigan belgilar yoki marosimlar.

– shaxsiy tuyg‘ularni ham, ijtimoiy marosimlarni ifodalash.

- qayg'uning ichki holatini ham, qora kiyim kiyish yoki esdalik marosimlarini o'tkazish kabi tashqi ifodalarni ham qayd etiladi.

Har bir ta'rif motamning ikki tomonlama jihatini qamrab oladi: belgilar, til va marosimlar orqali (1) ichki qayg'u va (2) tashqi ifoda. Bu ikki tomonlama izohlar motam insonning shaxsiy tajriba va ijtimoiy tan olingan jarayon ekanligini tushunish uchun kalit hisoblanadi.

Yuqorida keltirilgan ta'riflarni dastlabkisida motam insoniyat hayotidagi eng muhim hodisalardan biri sifatida xarakterlansa, ikkinchi ta'rifda esa motam sababli aniqlanuvchi predmet, marosim, kiyim yo narsa kabi yordamchi komponentlarni ham qo'shayapti. Ko'p hollarda so'zlayotgan shaxsning diqqat markazida motamning quyidagi vazifalarini ham aniqladik:

- o'lim sababli iztirob yoki chuqur qayg'uni his qilish: She was in mourning after the loss of her father.

- ommaviy namoyishlar yoki qayg'u belgilari, masalan, qora kiyim kiyish yoki xotira marosimlarini o'tkazish: He was in mourning after his wife passed away.

- qayg'u jarayonida bo'ladigan madaniy yoki diniy urf-odatlar, masalan, dafn marosimlarida yoki belgilangan motam davrlarida qatnashish (masalan, ba'zi madaniyatlarda motam libosi yoki parda kiyish): The community observed a week of mourning.

Bundan tashqari “motam” semantikasini quyidagi ko'chma ma'nolarini ham kuzatdik. Majoziy ma'noda, tom ma'noda o'limdan tashqari, yo'qotish yoki pushaymonlik bilan bog'liq bir qator hissiy tajribalarni qamrab oladi. Bunga quyidagilar kiradi:

- nomoddiy yo'qotish uchun qayg'u bildirish, masalan, munosabatlarning tugashi, o'tgan davr yoki o'tkazib yuborilgan imkoniyat uchun motam tutish: He mourned the lost possibilities of his youth.

- nostalgiya tuyg'ulari yoki yo'qolgan qaytarib bo'lmaydigan darajada o'zgargan narsaga intilish, masalan, yo'qotilgan vaqt yoki isbotlanmagan aybsizlik uchun motam tutish: She mourned the lost opportunities of his improving career.

- fojiaaviy yoki muhim siyosiy yo'qotish kabi ijtimoiy hodisalar uchun jamoaviy motam, bu yerda insonlar jamoa holda qayg'uni his qiladi va izhor qiladi: The country mourned the passing of a beloved leader.

Ushbu majoziy ma'noda “motam” jismoniy o'lim bilan bog'liq bo'lmasa ham, hissiy ahamiyatga ega bo'lgan har qanday yo'qlik yoki o'zgarishning qayg'usini anglatishi mumkin. Ingliz tilidagi bu qatlamli ma'no motamni so'zma-so'z va ramziy tugatish yoki o'tishlarga javob sifatida ko'rsatadi.

“Mourning” konsepti his-tuyg'ular, xatti-harakatlar va yo'qotish bilan o'zaro bog'liq madaniy murakkab ta'siri lingvistik tahlilga boy maydonni tashkil qiladi. Bu ingliz tilidagi “mourning” tushunchasining konseptual ifodalanishining strukturaviy jihatlarini, uning leksik, frazeologik va semantik xususiyatlarini o'rganadi. Ushbu kontsepsiya asosidagi lingvistik birliklar va kognitiv jarayonlarning murakkab

tarmog'ini o'rganish orqali til bizning tushunishimiz va qayg'u ifodasini shakllantirishning nozik usullarini yoritishni maqsad qildik.

“Mourning” leksemasining lug‘aviy ifodasi turli xil so‘z va iboralarni o‘z ichiga oladi, ular qayg‘u jarayonining turli tomonlarini qamrab oladi. Asosiy leksemalar: Mourning (noun): qayg'u va iztirob holatini bildiruvchi markaziy atama. Misol uchun, Energy dependence and ... mourning dove has been quantified. [Thomas S. Baskett. Ecology and management of the mourning dove, 1993, P.147]

Loss (noun): o'lim va motamni tasvirlash uchun qo'llanuvchi umumiy atama, yo`qotish. Misol, In 1977, Axelsson and Lindgren studied factors increasing the risk for hearing loss in popular musicians. [Robert Thayer Sataloff, .Pamela C]Roehm. Occupational Hearing Loss, Fourth Edition, 2024, P.659]

Sorrow (noun): chuqur qayg'u va iztirob, g`am, tashvish. Misol uchun, Why must we have sorrow you ask? To fulfill our agreements. [Johanna Carroll. My greatest love, My greatest sorrow, 2013, P.34]

Bereavement (noun): qimmatli, bebaho yoki suyuqli narsadan mahrum bo'lish, og`ir judolik. Misol uchun, ... bereavement requires us to reconstruct our relationships with ourselves, with others, and with the world. [David E. Balk. Helping the bereaved college student, 2011, P.233]

Lament (noun): chuqur qayg'u yoki afsuslanishni bildirish, achchiq oh-voh qilish. Misol uchun, Here again, the internal laws of lament do not permit any exchange nor any other form of external relation; rather they essentially obstruct the very possibility of a relation to anything external to it. [Ilit Ferber, .Paula Schwebel]Lament in Jewish thought, 2014, 370p]

Weep (verb): ko`z yoshini to`kib afsuslanmoq. Misol uchun, He weeps because he has lost his situation—because he has fallen into disgrace. [Rev. Fr. Michael Mueller. The Sinner`s return to God, 2009, P.51]

Mournful (adj.): qayg'uli, ga`mgin, mungli. Misol uchun, ... mournful way is so winning, I long, each time I see her, to throw myself at her feet, and ask permission to devote my existence to the endeavour of chasing away her melan-choly. [Jane

Kennedy. Old Maids and Young Maids, in Playful Moods and Mournful Moods, 2001, P.105]

Heartbroken (adj.): yuragi ezilgan: chuqur qayg'u, ga`m bilan to'lgan. Misol, But anyone willing to walk in a heartbroken friend's shoes for awhile can be helpful, even if her greatest tragedy to date was getting dumped for somebody else as an adolescent. [David B. Biebel. How to help a heartbroken friend, 2004, P.2]

Condolences (noun): ta`ziya, hamdardlik. Misol, Condolences can be verbal—for example, at a funeral or a wake—or written. [Victoria R. Williams. Celebrating Life Customs around the World, 2016, P.116]

Grief (noun): ko'pincha motam bilan bog'liq bo'lgan katta yo'qotishdan keyin seziladigan kuchli qayg'u, hasrat, g'am. Masalan, Grief obliterates the pleasure and when it fills all the space in my heart, I can't help wondering why I am doing this. [Gerald J. Postema. Grief`s liturgy: a lament, 2012, P.28]

Mourn (verb): motam bilan bog'liq og'ir yo'qotishdan keyin g'am chekmoq. Misol, In contrast, according to Ban, Deng Zhi's inability to retire from public life to mourn would have damaged his name. [Miranda Brown. The Politics of Mourning in Early China, 2012, P.56]

Mournfully (adv.): qayg'uli, ga`mgin, mungli. Misol uchun, cry mournfully so winning, I long, each time I see her, to throw myself at her feet, and ask permission to devote my existence to the endeavour of chasing away her melan-choly. [Jane Kennedy. Old Maids and Young Maids, in Playful Moods and Mournful Moods, 2001, P.105]

Eulogy (noun): odatda dafn marosimida aytiladigan, kimnidir maqtagan og`zaki yoki yozma nutq. Misol uchun, Eulogy, in this light, was by no means intended to satisfy antiquarian scholars or rubbing connoisseurs. [Lei Xue. Eulogy for Burying a Crane and the Art of Chinese Calligraphy, 2019, P.99]

Mourner (noun): motam tutuvchi shaxs. Misol, The more helping experience you gain, the more you will learn to read the mourner's body language, which in ... [Alan D. Wolfelt. Counseling Skills for Companioning the Mourner, 2016, P.40]

Mournfulness (noun): g`amginlik, tushkunlik. Misol, The mournfulness in her voice was evident as she spoke about her loss. [Miranda Brown. The Politics of Mourning in Early China, 2012, P.56]

Widowhood (noun): bevalik, turmush o`rtog`idan ayrilish. Masalan, Women are less likely to have had large families before divorce than before widowhood. [Helena Lopata. Widowhood in an American City, 2017, P.73]

Memorial (noun): yodgorlik, vafot etgan ni eslash uchun hodisa, majmua yoki haykal. Misol, Memorial from cotton manufacturers for protection of coarse cottons. [Thomas S. Baskett. Ecology and management of the mourning dove, 1993, P.147]
“Mourning” arxisemasi va uning ma’no variantlari turlicha morfologik tuzilishga ega bo`lgan leksik birliklar (sodda, qo`shma, juft, yasama, so`z birikmalari, frazeologik birikmalar orqali namoyon bo`lishi mumkin.

I. Ot so`z turkumi bilan ifodalanishi:

1. Sodda ot: mourner, mourning, mournfulness.

2. Qo`shma otlar: a) ot+ot; b) ot+sifat; c) ot+fe`l kabi qurilishga ega bo`ladi.

a) ot + ot (mourning + noun; noun + mourning): mourning clothes/attire, mourning rituals, mourning period, mourning band, mourning dove, mourning customs, mourning veil, period of mourning, state of mourning, signs of mourning, day of mourning.

b) ot + sifat (mourning + adj.): mourning attire, mourning period, mourning mood, mourning customs, mourning ritual

Bu qo`shma otlar motamning shaxsiy va madaniy jihatlarini o`zida mujassam etgan bo`lib, alohida lingvokulturologik qayg`u ifodalarini (“motam kiyimi” kabi) hamda ijtimoiy marosimlarni (“motam kuni” kabi) ifoda qiladi.

c) ot + fe`l (mourning + verb, verb + mourning): mourning begins, mourning ends, mourning proceeds, mourning wanes, observing mourning, paying mourning, expressing mourning.

3. Juft otlar: mourning clothes/attire, mourning rituals, mourning period, mourning band, mourning dove, mourning customs, mourning veil, period of mourning, state of mourning, signs of mourning, day of mourning.

4. Murakkab otlar: mourning clothes, mourning dress, mourning period, mourning band, mourning jewelry, mourning card, mourning rituals, mourning dove, mourning wanes, observing mourning, paying mourning, expressing mourning.

5. Otli frazeologik birikmalar:

a) ot+ot (+ot): mourning wreath, lament the loss, mourners' vigil, mourners' hearts, mourners' condolence, mourners' expression, mourning bells, mourners' wreath, mourners' tribute, mourners' faces, mourners' silence, mourners' sigh, mourners' chant, mourners' attire, mourners' tears, mourners' bench, mourners' procession, mourning dress, mourning clothes, funeral mourning attire. Misol uchun: 1. The mourning bells tolled across the town. 2. A mourning wreath was hung on the door as a sign of respect. 3. The family observed a mourning period of forty days. 4. The entire nation lamented the loss of its beloved leader. 5. The mourning procession moved solemnly through the city streets. 6. Funeral mourning attire was required for all attendees.

b) ot+fe'l: mourning the passing, mourners' gathering. Misol uchun: 1. They are mourning the passing of a great friend and leader. 2. The mourners' gathering was an opportunity for everyone to show their support for the grieving family.

c) fe'l+ot (+ot): lead the mourners, to mourn the loss, to don (or wear) mourning, wear a mourning veil. Misol uchun: 1. He was chosen to lead the mourners at the funeral, a position of great honor in his community. 2. The community mourned the loss of a beloved leader. 3. Many attendees donned mourning at the funeral. 4. She wore a mourning veil for the funeral.

d) ot+predlog+ot: mourning of silence, state of mourning, veil of mourning, rites of mourning, house of mourning. Misol: 1. They held a mourning of silence for the victims. 2. The country was in a state of mourning following the tragedy. 3. She lived under a veil of mourning for years after the tragedy. 4. The family performed the rites of mourning according to tradition. 5. Friends gathered at the house of mourning to offer support.

e) ot+fe'l+ot: mourners' gathering place. Misol uchun, 1. The mourners' gathering place was filled with friends and family paying their respects.

Bundan tashqari “mourning” konseptining ingliz tilida ifodalanishining tarkibiy va semantik jihatlarini tahlil qilib, biz til bizning tushunishimiz va qayg'u ifodasini qanday shakllantirishini yaxshiroq tushunishimiz mumkin.

TRANSLATION PROBLEMS OF COMPLEX SENTENCES WITH SUBORDINATION

Yakubova Mahkbubakhon Mamatismailovna

Teacher, ASIFL

Hwan de Won teacher of Seyjong institute in ASIFL

ANNOTATION: This article deals with translation problems of complex sentences with subordination. This article explores the key issues encountered when translating complex sentences with subordination, focusing on syntactical, semantic, and stylistic challenges, and offering strategies to overcome them.

Key words: translation, sentence, subordination, clause, complex, component, challenges.

Introduction

Translation is a delicate art that requires not only linguistic proficiency but also cultural and contextual understanding. Among the various types of sentences, complex sentences with subordination often pose a significant challenge for translators. A complex sentence, by definition, consists of a main (independent) clause and one or more subordinate (dependent) clauses. The subordination introduces an additional layer of meaning and relationships between ideas, making it tricky to maintain the integrity of the original while ensuring clarity and coherence in the target language.

1. Syntactical Challenges

In many languages, the structure of complex sentences with subordination differs significantly. For instance, in English, subordinate clauses typically follow the main clause, though this can vary depending on the sentence type. In contrast, languages like German or Russian often place the subordinate clause before or within the main clause.

Word Order

The most apparent issue lies in the word order. In languages like German, subordinate clauses often require the verb to be placed at the end of the clause. This change in structure can cause confusion when translating directly. Translators must ensure that the sentence remains grammatically correct in the target language while preserving the meaning.

Clause Reduction and Coordination

Another problem is the tendency to reduce subordinate clauses to coordinate ones in the target language, especially when the sentence structure allows it. For example, a sentence like, "He went to the store because he needed milk," might be translated into a language where the use of a subordinate clause feels redundant. The translator may choose to split the sentence into two simpler, coordinated clauses: "He went to the store. He needed milk."

Subordinating Conjunctions

Subordinate clauses in one language might require different conjunctions than in the source language. In English, for example, we have conjunctions like "because," "although," "while," and "if." Translating these conjunctions accurately into another language can be tricky, as there might not be a direct equivalent or the conjunction might carry a slightly different nuance. A translator must carefully select the most appropriate word to preserve the intended meaning.

2. Semantic Challenges

Complex sentences with subordination often carry layers of meaning that require thoughtful interpretation. Translating these sentences is not just about replacing words but about preserving the underlying relationships between clauses.

Ambiguity in Subordinate Clauses

Subordinate clauses often introduce conditions, time frames, reasons, or contrasts, all of which can lead to ambiguity. Consider a sentence like "He will come if it doesn't rain." The subordinate clause "if it doesn't rain" could introduce uncertainty that might not be as easily conveyed in another language. For instance,

in languages with more specific future tenses, the conditionality might need to be expressed differently.

Different Interpretations of Subordination

Languages sometimes use different syntactical strategies to convey subordination. In some languages, the relationship between clauses is conveyed through intonation or through more flexible clause arrangements. Translating these relationships without losing meaning requires careful attention to the nuances of both the source and target languages. Additionally, some languages use a variety of verb forms, moods, or tenses in subordinate clauses to express different shades of meaning, which might not have an exact equivalent in the target language.

Contextual Meaning and Idiomatic Expression

Idiomatic expressions often appear in subordinate clauses, which presents a special challenge. A phrase like "Even though he was tired, he kept working" may not directly translate into another language, especially if the subordinate clause ("even though he was tired") carries an idiomatic or contextual meaning. The translator must decide whether to preserve the literal meaning, adapt the idiomatic expression, or find a suitable equivalent in the target language.

3. Stylistic Challenges

Complex sentences with subordination are often employed for their stylistic and rhetorical effect, allowing the writer to convey nuanced relationships between ideas. Translating these sentences while maintaining their stylistic intent requires balancing accuracy with readability.

Tone and Form of Expression

Subordinate clauses can convey various tones, such as concession, cause, result, or condition. For example, a sentence like "Although he was tired, he went to work" expresses a contrast between two ideas. The translator must preserve this contrast in the target language, which might involve altering the structure of the sentence to maintain the tone. The translator must ensure the sentence doesn't become too clunky or awkward in the process.

Formality and Register

The formality or informality of subordinate clauses must also be preserved when translating. In languages like French, Spanish, or Japanese, subordinate clauses can vary depending on the level of politeness or formality. A sentence like "If you have time, could you please help me?" might need to be rendered more formally in a target language with specific honorifics or polite structures. Translators need to be mindful of the social context of the language and its formal registers.

4. Strategies for Overcoming Translation Challenges

To address these challenges, translators can employ several strategies:

Paraphrasing and Sentence Reorganization

One common approach is to paraphrase the subordinate clauses or restructure the sentence to make it more natural in the target language. If the subordinate clause is too convoluted, simplifying or dividing the complex sentence into simpler components can aid clarity without compromising the meaning.

Use of Equivalent Expressions

Rather than attempting a literal translation, finding equivalent expressions in the target language can help maintain both meaning and style. For instance, the English conjunction "although" might be translated as "bien que" in French, but in some contexts, a phrase like "malgré le fait que" might better capture the same relationship between the clauses.

Consult Context and Target Language Grammar

Context is crucial when translating complex sentences. Understanding the overarching message or tone of the text helps the translator make the right decisions in dealing with subordinate clauses. Additionally, having a solid grasp of the grammar rules in both the source and target languages allows the translator to determine the most appropriate syntactical structures for conveying subordination.

Conclusion

Translating complex sentences with subordination requires a deep understanding of both languages' grammatical structures, syntactical rules, and cultural nuances. The challenges presented by word order, subordinating conjunctions, ambiguity, and stylistic nuances require careful consideration to

maintain the meaning and fluidity of the original text. By employing strategies such as paraphrasing, finding equivalent expressions, and understanding context, translators can successfully navigate the complexities of subordination in translation, ensuring that both meaning and style are faithfully conveyed.

List of used literature

1. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
2. Bermann, S., & Wood, C. (2005). *Nation, Language, and the Ethics of Translation*. Princeton University Press.
3. Gentzler, E. (2001). *Contemporary Translation Theories*. Routledge
4. House, J. (2015). *Translation as Communication across Languages and Cultures*. Routledge.
5. Munday, J. (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* (4th ed.). Routledge.
6. Seleskovitch, D., & Lederer, M. (2001). *A Conceptual Approach to Translation*. Routledge.
7. Venuti, L. (2012). *The Translation Studies Reader*. Routledge.

“NUR BORKI, SOYA BOR” ASARINING XITOIY TILIDAGI TARJIMASIDA METAFORALARNING BERILISHI

Dildora Umarova, Chang Min

ADCHTI o‘qituvchilari

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘tkir Hoshimovning “Nur borki soya bor” asarining xitoy tilidagi tarjimasida tashbeh san’atining tarjimada berish masalalari ko‘rib chiqiladi. Adabiyotda badiiy san’atlarning qo‘llanilishi tabiiy hol sifatida qaraladi. Bu badiiy san’atlarni turlarga bo‘lib ularni asar tarjimasidagi tahlilini o‘rganish ahamiyatlidir. Ushbu maqolada, asardagi tashbeh san’ati va uning xitoycha tarjimasida bir qancha misollar berilib tahlillar olib borilgan.

Аннотация: Эта статья основана на анализе использования искусства аллегории, одной из самых влиятельных художественных форм в

художественной литературе. Использование художественных искусств в литературе считается закономерным явлением. Важно разделить эти художественные искусства на виды и изучить их анализ при переводе произведения. В данной статье приведены и проанализированы несколько примеров искусства аллагоры в произведении и его китайском переводе.

Abstract: This article is based on the analysis of the use of allegory art, one of the most influential art forms in fiction. The use of artistic arts in literature is considered a natural phenomenon. It is important to divide these artistic arts into types and study their analysis in the translation of the work. In this article, several examples of the art of allegory in the work and its Chinese translation are given and analyzed.

Kalit so‘zlar: badiiy san’at, tashbeh, tasvir, badiiy unsur, tizimlilik.

Ключевые слова: художественное искусство, аллегории, образ, художественный элемент, системность.

Keywords: artistic art, allegory, image, artistic element, systematicity.

Ma’lumki badiiy san’atlarning asarda ifodalanishi asarning hayotiyroq, tasirchanroq ifodalanishiga, timsollarning yorqinroq gavdalanishiga, matnning jozibali chiqishiga xizmat qilishini kuzatishimiz mumkin. Badiiy san’atlar – o‘quvchi uchun adabiyot nafosati va sehrlarini idrok etish maktabi bo‘lsa, havaskor shoir uchun mahorat saboqlaridir. Bularni bilgan kitobxon she’riyatimizdan chinakam boy badiiy-hissiy lazzat oladi; shoirlar yuqori mahoratli so‘z san’atkorlari bo‘lib yetishadilar.

O‘tkir Hoshimovning “Nur borki soya bor” asaridagi badiiy san’atlar to‘g‘risida gapirar ekanmiz tahlil qilinayotgan asarning barcha jihatiga birvarakayiga sinchkovlik bilan yondasha bilish va uning qismlaridagi jozibani kashf etishga e’tibor qaratish tahlilning muvaffaqiyatini ta’minlaydigan omildir deb aytishimiz mumkin. Romanda tashbehlarining ko‘p o‘rinlarda qo‘llanilganligini ko‘rish mumkin.

Masalan: “Qoshi-ko‘zi popukday, doim kulib turadigan Shoir degan dondiqqina juvon bemorlarga ukol qilishga kirishadi” [5,6].

Xitoycha tarjimasi; 她长着蓬松的睫毛和可爱淘气的眼睛。

Tā zhǎngzhe péngsōng de jiémáo hàn kě'ài táoqì de yǎnjīng.

Tarjimon bu jumlanı - Uning ko‘zlari yoqimli va betakror qosh-kipriklari deya tarjimada aks ettirilgan.

O‘xshatishlar eng qadimiy tasviriy vositalardan biri sifatida nutqimizni, ayniqsa, badiiy adabiyot tilini bezashda, tasvirning aniqligi va obrazlilikini ta‘minlashda foydalanib kelinadi. Bu muhim va keng qo‘llanuvchi vosita tilimizda xalqimizning tarixiy-madaniy tajribalari, badiiy tasavvurlarining natijalari sifatida yuzaga kelgan bo‘lsa, badiiy asarda so‘z ustasining kuzatuvchan ziyrak nigohi teran va badiiy didining mahsuli sifatida yuzaga keladi. An‘anaviy o‘xshatishlar ko‘p ishlatilaverib, o‘z oxorini yo‘qotgan, o‘xshatish etalonlari tegishli tushunchalarning doimiy ifodachilariga aylanib qolganligi tufayli avvaldan bilingan, kutilgan tasviriy vosita sifatida o‘z obrazlilikı, emotsional-ekspressivligini kamaytirgan bo‘lishi tabiiy. Badiiy adabiyotning tasvir va ifoda imkoniyatlarining kengayishi va takomilida uning boshqa san‘at turlari bilan aloqasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ham hozirgi adabiyotda nafaqat adabiy turlar orasidagi sintezlashuv, balki boshqa san‘at turlari bilan sintezlashuv hollarini ham kuzatish mumkin.

“Tariqday keladigan folikor degan qizil dorini, menzurkadagi yana allaqanday suyuqlikni ichib oladi” [6,6]

Xitoycha tarjimasida:吞下了一粒粉红色的 小药丸,像一粒小米,喝下量杯里的一些苦味液体。

Tūn xiàle yī lì fěnhóng sè de xiǎo yàowán, xiàng yī lì xiǎomǐ, hē xià liángbēi lǐ de yīxiē kǔwèi yètǐ.

Bu jumladagi tashbeh san‘atini xitoy tilida ham ayni tarjimasi keltirilgan 像一粒小米- xiàng yī lì xiǎomǐ “tariq donasidek” deya tarjima qilingan.

Masalan: “Bir paqirga qimmat, o‘tkinchi ikir-chikirlari uchun jon kuydiradi-yu, eng bebaho xazinasidan – salomatligidan judo bo‘lganligini o‘ylab o‘tirmaydi”

Xitoycha tarjimasi: 只是当你明白这些东西 再也无法挽回时,你才能真正开始珍惜它们。

Zhǐshì dāng nǐ míngbái zhèxiē dōngxī zài yě wúfǎ wǎnhuí shí, nǐ cáinéng zhēnzhèng kāishǐ zhēnxī tāmen.

Yuqorida keltirilgan jumladagi “bebaho xazinasidan – salomatligidan” deb salomatlikni bebaho xazinaga o‘xshatishini tashbeh san’atiga misol qilib olishimiz mumkin. Ya’ni muhim narsalarni asrab qololmasligingizni bilganingizda, ularni chinakam qadrlashni boshlaysiz. Tarjimon jumladagi tarjimaning ma’nosini berishga harakat qilganligini kuzatishimiz mumkin. Har qanday badiiy tasvir nazariyasida ko‘chimlar markaziy figura sifatida qaraladi, chunki ko‘chimlarning aksariyati badiiy nutqqa emotsionallik, ekspressivlik, ta’sirchanlik, obrazlilik kabi muhim sifatlarni berishini kuzatamiz.

Masalan: “Bir paqirga qimmat, o‘tkinchi ikir-chikirlari uchun jon kuydiradi-yu, eng bebaho xazinasidan – salomatligidan judo bo‘lganligini o‘ylab o‘tirmaydi”

Xitoycha tarjimasi: 只是当你明白这些东西 再也无法挽回时,你才能真正开始珍惜它们。

Zhǐshì dāng nǐ míngbái zhèxiē dōngxī zài yě wúfǎ wǎnhuí shí, nǐ cáinéng zhēnzhèng kāishǐ zhēnxī tāmen.

Yuqorida keltirilgan jumladagi “bebaho xazinasidan – salomatligidan” deb salomatlikni bebaho xazinaga o‘xshatishini tashbeh san’atiga misol qilib olishimiz mumkin. Romandagi o‘xshatishlarning aksariyatida o‘xshatish asosi harakat-holatdan iborat, ya’ni ot turkumidagi so‘zlar (ko‘pincha, ularga bog‘langan boshqa so‘zlar bilan birgalikda) bilan ifodalangan.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, adib ko‘p hollarda harakatdagi yoki muayyan holatdagi o‘xshatish namunalarini tanlaydi. Bu o‘xshatishning ma’no-mazmuni shu qadar to‘q va ta’sirchanki, O‘tkir Hoshimovning til sezgisidan, tilni qahramon ruhiyati va milliy tasavvur bilan uyg‘unlashtira olishdan hayratga tushmaslik mumkin emas. Bir narsa boshqasiga aynan, butunligicha, o‘xshatilganda, o‘xshatish

asosining qo‘llanmasligi asosiy holatdir. Bunda, aytish mumkin bo‘lsa, fotografik tasviriylilik yuzga keladi, ya’ni o‘xshatilgan narsa ko‘z oldimizda gavdalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shomaqsudov A., Rasulov I., Rustamov H. O‘zbek tili stilistikasi. Toshkent, 1983.
2. Shodmon Sulaymonov, Qahramon To‘xsanov., Adabiyotshunoslik atamalarining qisqacha izohli lug‘ati. Buxoro. “Buxoro” 2009. b-120.
3. Qo‘ng‘urov R., Begmatov E., Tojiyev Y. Nutq madaniyati va uslubiyati asoslari. Toshkent, 1992. 108-b.
4. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent. O‘qituvchi, 2002. B. 324.
5. O‘tkir Hoshimov “Nur borki, soya bor” . Toshkent. “Yangi asr avlodi” 2021. b-6.
6. Dildora Ismolilova “有光必有影”. Toshkent. 2022. b-4.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA INKOR SEMANTIKASI

Jamoldinov Sanjar

Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek adabiyotidagi inkor gaplar semantikasi ifodalangan kontentlar tahlili misollar bilan izohlangan.

Kalit so‘zlar: inkorm kinoyam ironiya, Hissiy va ekspressiv ta’sir, Ironiya va kinoya vositasi, Falsafiy va ziddiyatli fikrlar.

Abstract: This article presents a content analysis of the semantics of negative sentences in English and Uzbek literature, illustrated with examples.

Keywords: negative irony, irony, emotional and expressive impact, irony and irony, philosophical and controversial thoughts.

Аннотация: В статье представлен контент-анализ семантики отрицательных предложений в английской и узбекской литературе, проиллюстрированный примерами.

Ключевые слова: ирония, эмоционально-экспрессивное воздействие, ирония и сарказм, философские и спорные мысли.

KIRISH. Inkor gaplar adabiyotda turli maqsadlarda ishlatiladi: xarakter yaratish, hissiy ta'sirni kuchaytirish, kinoya, ironiyaga asoslangan muloqot shakllantirish. Ingliz va o'zbek adabiyotida inkor gaplarning qo'llanilishi o'ziga xos bo'lsa-da, ularning funksiyalari ko'p jihatdan o'xshash. Ushbu tezisda ingliz va o'zbek adabiyotlaridan misollar keltirilib, inkor gaplarning badiiy nutqdagi semantik rolini tahlil qilamiz.

Adabiy matnlarda inkor gaplar quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

Hissiy va ekspressiv ta'sir: qahramonning kechinmalarini chuqurroq his qilish imkonini beradi.

Ironiya va kinoya vositasi: haqiqatni bevosita emas, bilvosita ifodalash uchun ishlatiladi.

Falsafiy va ziddiyatli fikrlar: chuqur fikr bildirish yoki antagonist qarashlarni ochib berish uchun qo'llanadi.

Ingliz adiblari asarlaridan namunalar keltiramiz:

William Shakespeare – "Hamlet" "To be, or not to be, that is the question"
Bu gap hayot va o'lim, mavjudlik va yo'qlik o'rtasidagi falsafiy ziddiyatni ko'rsatadi. "Not to be" (bo'lmaslik) konsepsiyasi insoniy tushkunlik va mavjudlik ma'nosi ustida mulohaza yuritadi.

William Shakespeare – "Macbeth". "Life's but a walking shadow, a poor player that struts and frets his hour upon the stage, and then is heard no more."
Ushbu gapda "is heard no more" (endi eshitilmaydi) orqali inson hayotining o'tkinchiligi ta'kidlangan. Inkor orqali yashash befoyda ekanligi tushunchasi berilgan.

Jane Austen – "Pride and Prejudice" "I am not romantic, you know. I never was."

Bu gap ironik tarzda aytilgan bo'lib, aslida gapiruvchi o'zining romantik emasligini emas, aksincha, romantik ekanligini bilvosita bildiradi.

Charles Dickens – "A Tale of Two Cities" "It was the best of times, it was the worst of times."

Ushbu ziddiyatli inkor gap ikki qarama-qarshi haqiqatni aks ettiradi va davrning murakkabligini ta'kidlaydi.

Ernest Hemingway – "The Old Man and the Sea". "Man is not made for defeat. A man can be destroyed but not defeated."

"Not defeated" (mag'lub bo'lmas) orqali inson irodasining kuchi ta'kidlangan.

Inkor orqali qahramonning mardligi va chidamliligi ko'rsatiladi.

George Orwell – "1984". "Freedom is slavery. Ignorance is strength."

Ushbu paradoksal gapda inkor bevosita bildirilmagan bo'lsa ham, erkinlik haqiqiy erkinlik emasligi ma'nosini anglatadi. Orwell jamiyatdagi manipulyatsiyani inkor va paradoks orqali fosh qiladi.

O'zbek adabiyoti vakillari asarlaridagi inkor gaplar tahlili:

Abdulla Qodiriy – "O'tkan kunlar" "Men seni unuta olmadim, Otabek!"

Aslida bu gap Otabekning Kumushga bo'lgan muhabbatini yanada ta'sirli ifodalash uchun ishlatilgan. Inkor orqali qahramonning his-tuyg'ulari kuchaytirilgan.

Cho'lpon – "Kecha va kunduz" "Bu yerda baxt yo'q, faqat iztirob bor."

Inkor vositasida muhitning og'irligi va qahramonning ichki kechinmalari kuchaytirib ko'rsatilgan.

Cho'lpon – "Kecha va kunduz". "Bu yurtning osmonida baxt nuri yo'q, faqat g'am va alam bor."

"Baxt nuri yo'q" degan inkor yordamida, haqiqatda yurtdagi og'ir hayot ifodalanmoqda. Inkor gap qahramonning ruhiy tushkunligini ochib beradi.

Abdulla Qodiriy – "O'tkan kunlar". "Sen mendan hech qachon kechirim so'ramading, lekin men seni allaqachon kechirganman."

Ushbu gapda inkor orqali insoniy kechirim va sabr-taqat aks ettirilgan.

Said Ahmad – "Ufq". "Biz umid bilan yashadik, lekin umid bizga hayot bermadi."

Bu gapda "umid hayot bermadi" inkori orqali inson taqdirining achchiq haqiqatlari ifodalangan.

O'tkir Hoshimov – "Dunyoning ishlari" "Odamlar bir-birini tushunmaydi, tushunishni ham istamaydi."

Bu inkor orqali insonlar o'rtasidagi befarqlik, munosabatlarning sustligi fosh etiladi.

XULOSA. Inkor gaplar ingliz va o‘zbek adabiyotida turli badiiy uslublarda ishlatilsa-da, ularning asosiy vazifasi bir xil: qahramonning ichki kechinmalarini ifodalash, ironiyali ifodalar yaratish va falsafiy fikrlarni chuqurlashtirish. Ingliz adabiyotida inkor asosan ironik va kinoyali ifoda sifatida, o‘zbek adabiyotida esa hissiy ekspressiya va falsafiy ziddiyat yaratish vositasi sifatida ko‘proq uchraydi. Ingliz adabiyotida inkor gaplar ko‘pincha ironik, kinoyali va falsafiy ma’nolar hosil qilish uchun ishlatiladi. O‘zbek adabiyotida esa inkor gaplar hissiy ta’sirni kuchaytirish, qahramonning ruhiy kechinmalarini ochib berish va fojia yaratish uchun ishlatiladi. Har ikkala adabiyotda ham inkor gaplar ziddiyat va falsafiy fikr bildirishda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Klima E., 1964. Negation in English. The structure of language: readings in the philosophy of language. Ed. By J. Fodor and J. Katz, pp: 246-323.

2. Комова Т А Формы и функции глагола при отрицании в современном

английском языке. Дисс. Канд. Филол. наук -М, 1977

Miestamo M., 2005. Standard Negation. The Negation of the declarative verbal main clauses in a typological perspective. Empirical approaches to language typology 31. Mouton de Gruyter. Berlin – New York.

LOGOEPISTEMA LINGVOMADANIYATNING YANGI YO‘NALISHI SIFATIDA

Jalilov Baxtiyor Tulanovich, katta o‘qituvchi

Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: Hozirgi kunda xalqlar o‘rtasida iqtisodiy, madaniy va ilmiy aloqalar yanada mustahkamlashmoqda. Bu esa, turli qardosh a qardosh bo‘lmagan xalqlararo aloqalar tilning madaniyat va til bilan o‘zaro bog‘liq ekanligini ko‘rsatmoqda. Madaniyat va tilni tadqiq etuvchi olimlar XX asrning so‘ngiga kelib tilshunoslikdagi yangi fan lingvomadaniyatshunoslik fani katta sahnaga chiqdi. Logoepistema lingvomadaniyatshunoslikning yangi yonalishi sifatida tadqiqot

obyektiga aylandi, Maqsad til va madaniyat haqidagi bilimlarni faollashtirish iboratdir.

Kalit so'zlar: Lingvomadaniyatshunoslik, logoepistema, pretsedent hodisa, pretsedent matn.

Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyatning o‘zaro aloqadorligini o‘raguvchi lingvokulturologiya fani qatoriga lingvomamlakatshunoslik, kognitiv tilshunoslik, lingvokonseptologiya va antropolingvistika kabi fanlar hisobiga kengaymoqda. Xususan, XX asr oxirlariga kelib, til va madaniyat muammosini o‘rganishni maqsad qilgan – tilshunoslikning yangi sohasi lingvokulturologiya jadal rivojlandi.

Til va madaniyat hodisalariga qiziqish kamida ikkita omilga ko‘ra paydo bo‘lgan: “Birinchidan, ilgari faqat badiiy matnlar doirasida uchraydigan til o‘yinlari endi hamma joyda, ayniqsa, noto‘g‘ri iqtiboslar, “chiroyli so‘z uchun” hech narsani ayamaydigan, travestiya (mazax) qilish ruhi bilan singdirilgan ommaviy axborot vositalarida keng tarqaldi. "Ikkinchidan, til o‘yinlarini amalga oshirishda asos bo‘ladigan turli xil birliklarni terminologik jihatdan tartibga solish, ya’ni bu hodisani o‘rganib, uning kategoriyal belgilarini aniqlash zarurati paydo bo‘ldi.”²³

Lingvokulturologiya termini dastlab 1996-yilda V.V.Vorobyovning “Теоретические и прикладные аспекты лингвокультурологии” nomli doktorlik dissertatsiyasida qo‘llanilgan. Lingvokulturologiyani fan sifatida rivojiga rus olimlaridan V.V.Vorobyov, V.N.Teliya, V.A.Maslova, S.G.Vorkachyov, V.V.Krasnixlar asosslogan bo‘lsa, o‘zbek tilshunosligida A.Nurmonov, A.Mamatov, N. Maxmudov, N.Saidrahimovalar tomonidan yaratilgan asarlar uni ilmiy asoslanishiga xizmat qilgan.

Bugungi kunda lingvomadaniyatshunoslik: 1) Lingvomadaniyatshunoslik; 2) Diaxronik lingvomadaniyatshunoslik; 3) Qiyosiy lingvomadaniyatshunoslik; 4) Tavsifiy lingvomadaniyatshunoslik; 5) Lingvomadaniy leksikografiya kabi bir necha yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi.

---

²³ Костомаров В.Г., Бурвикова Н.Д. Старые мехи и молодое вино. Из наблюдений над русским словоупотреблением конца XX века. — СПб: Златоуст, 2001. — С.3.

Logoepistema lingvomadaniyatshunoslikning lingvokulturema singari eng muhim ikki tushunchasidan biri hisoblanadi. Lingvokulturema inson ongida etnomadaniyatning konsentratini ifodalasa, logoepistema esa umumiy madaniy savodxonlikning konsentratini anglatadi.

Logoepistemani ilmiy bilim paradigmasida til va madaniyat darajasida faoliyat ko‘rsatadigan muhim kategoriya sifatida ajratib ko‘rsatish, so‘nggi yillardagi eng muvaffaqiyatli terminologik va metodologik yonalishlardan biri hisoblanadi.

Logoepistema termini dastlab V.G.Kostomarov va N.D.Burvikovalar tomonidan kiritilgan. Logoepistema termini ikita leksemadan grekcha “logos” (til, nutq, ta‘limot, ma‘no) va “epistema” (birikma, bilimga, tushunishga olib keluvchi g‘oyalar tizimi) iborat. Ya‘ni, so‘zda saqlanadigan bilimlar.

Logoepistema tushunchasini ilmiy muomalaga E.M.Vereshagin va V.G.Kostomarovlar o‘zlarining lingvoo‘lkashunoslik tadqiqotlarini o‘tkazish jarayonida kiritishgan. Logoepistema tushunchasini “til birligida saqlangan bilim, bir so‘z bilan aytganda — o‘zining ichki yashirin shakliga, individual tarixiga, o‘z munosabatlariga va madaniyatiga ega bilim”²⁴ deb ta’riflaganlar.

Logoepistema sifatida matndagi so‘z, qanotli so‘zlar, maqollar, frazeologik birliklar, pretsedent fenomenlar (pretsedent matn, pretsedent nom, pretsedent aytim, pretsedent vaziyat) qo‘llaniladi.

Logoepistemalar keng assotsiativ potentsialga ega bo‘lib, nutqni ekspressiv va emotsional jihatdan boyitadi.

V.G. Kostomarov va N.D. Burvikova logoepistemani turli nuqtai nazarlardan tavsiflaydilar. Masalan, lingvistika nuqtai nazaridan logoepistema quyidagi xususiyatlarga ega:

- “so‘z ifodasiga ega, buning ustiga, faqat so‘zda ifodalanib qolmay, ham so‘z birikmasida, ham gapda, ham gapdan ortiq birlikda ifodalangan bo‘lishi mumkin;
- aniq tilga aloqadorligi bilan ajralib turadi;

---

²⁴ Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик. М.: Институт русского языка им. А.С. Пушкина, 2002. – 84 с.

- uni keltirib chiqargan matnga yoki vaziyatga ko‘rsatma bo‘lishi mumkin;
- kommunikatsiya jarayonida yangidan yaratilmaydi, ammo yangidan boshlanadi;
- kommunikatsiya jarayonida anglab olishni saqlash doirasida shaklan o‘zgarishi mumkin; bu holda u matnni tashkil etish kuchiga ega bo‘ladi.

Madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan logoepistema quyidagi jihatlar bilan tavsiflanadi:

- madaniy xarakterga ega bo‘lgan ba’zi bir bilim mazmundorligi bilan ajralib turadi;
- semiotik va timsoliy, chunki jamiyat tomonidan ishlatiladigan belgilar va timsollar elementlari tizimidir;
- germeneytik, chunki uni tushunish uchun boshqa matnlar va madaniyatning artefaktlari bilan o‘zaro bog‘lanish talab etiladi;
- didaktik, chunki uni “madaniyatning ichiga kirib ketish” ma’nosida ta’lim olish jarayonida egallash mumkin.”²⁵

Demak, logoepistema lingvomamlakatshunoslikka oid birliklar bo‘lib, ularning mazmuni so‘zda, so‘z birikmasida, frazeologizmida yoki qanotli iboralarda ifoda etilishi mumkin. Ular matnda “o‘tmishning sadosi” sifatida talqin qilinadi.

A.E.Mamatov “Zamonaviy lingvistika” nomli o‘quv qo‘llanmasida lingvomadaniyatshunoslikning fan sifatida shakllanishi, bu yo‘nalish haqidagi dastlabki ilmiy g‘oya va fikrlar, til- madaniyat- etnos triadasining talqini, moddiy va ma’naviy madaniyat haqidagi fikrlar, lingvomadaniyatshunoslik va etnolingvistikaning bir-biri bilan kesishgan nuqtalari, lisoniy shaxs tushunchasi va uning tuzilishi hamda til va madaniyat olam manzarasini ifodalovchi vosita ekanligi yoritib, lingvokulturema va logoepistemaga ta’rif bergan:

“Logoepistema — bu milliy-madaniy tarix hamda milliy madaniyat bilan uzviy aloqador bo‘lgan muayyan bilim, tushunchaga ishora qiluvchi g‘oyalar tizimini ifodalaydigan til birligidir.”²⁶

²⁵ Костомаров В.Г., Бурвикова Н.Д. Старые мехи и молодое вино. Из наблюдений над русским словоупотреблением конца XIX века. — СПб: Златоуст, 2001. — С 3.

²⁶ Mamatov A. E. Zamonaviy lingvistika. (O‘quv qo‘llanma). — Toshkent: Noshir, 2019. - 90 b.

Shu bilan birga professor A.E.Mamatov “... o‘zbek tilshunosligida hanuzgacha “logoepistema” terminiga yoki tushunchasiga atroflicha munosabat bildirilgani yo‘q. Afsuski, juda ko‘p tilshunoslarimiz hali bu tushunchaning lug‘aviy ma‘nosi (definitsiyasi)ni ham turlicha talqin qiladilar, shuningdek, bu muammo yuzasidan olib borilayotgan tadqiqotlar ham kam.” deb e‘tirof etadi.

Logoepistema o‘tmish sadosini aks ettiruvchi tushunchadir. Ya‘ni, logoepistemaning yadrosini pretsedent matn tashkil qiladi. Logiepistema orqa plandagi (tagma‘no, fondagi bilim) bilimni, matn, ma‘lumot, kogntiv ma‘no va uning ortida turgan simvol (belgi, ishora, ramz)ni eslashga majbur qiluvchi signal (xabar) bo‘lib xizmat qilar ekan, D.B. Gudkov, I.V.Zaxarenko, V.V. Krasnix, D.V. Bagaevalarning fikriga ko‘ra logoepistema tushunchasi va presedent hodisasi bir joydan chiqadi, bir-biriga mos keladi.

Tadqiqotchilar logoepistemalarni ular orqasida turgan ma‘noni anglatuvchi ramzlar, ma‘lum bir fon bilimini eslatuvchi signallar deb atashadi. Bu bilim ma‘lum bir matn asosida shakllanadi. Logoepistema esa matnning ramziyati yig‘indisi, til va madaniyat nuqtai nazaridan matnni tavsiflovchi birlik sifatida ko‘rsatiladi.

Logoepistema — bu til va madaniyatning o‘ziga xos birikmasi bo‘lib, u ma‘lum bir madaniy, tarixiy yoki ijtimoiy kontekstda shakllanadigan va til orqali ifodalanadigan bilim, tushuncha yoki hodisalarni anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Костомаров В.Г., Бурвикова Н.Д. Старые мехи и молодое вино. Из наблюдений над русским словоупотреблением конца ХХ века. — СПб: Златоуст, 2001. — 72 с.
2. Mamatov A. E. Zamonaviy lingvistika. (O‘quv qo‘llanma). – Toshkent: Noshir, 2019. - 169 b.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. В поисках новых путей развития лингвострановедения: концепция речеповеденческих тактик. М.: Институт русского языка им. А.С. Пушкина, 2002. – 84 с.

4. Канаева Е.Н. Текстовые функции логоэпистемы (на материале газетных заголовков): Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата филологических наук / Е.Н. Канаева. – М., 2007. – 27 с.

5. Маматов А. Лингвомаданиятшунослик: лингвокультурема ва логоэпистема. – Хорижий филология. Тил. Адабиёт. Таълим. – Самарқанд, 2015. – №1(54). – Б. 9-15;

O‘ZBEK KURASHI VA YUNON-RUM KURASHLARI TERMINLARINING MADANIY VA TARIXIY AHAMIYATI HAMDA HOZIRGI KUNDA TUTGAN O‘RNI

ADCHTI O‘qituvchisi

Matqulov Hosilbek Mavlonovich

Annotatsiya: Ushbu maqola o‘zbek kurashi va Yunon-rim kurashi terminlari tushunchasining hozirgi kundagi ifodalash usullarini yoritishga, hamda, tarixiy va madaniy jihatlarini, ochib berishga bag'ishlangan. “Kurash” va Unon-rim kurashini ifodalash vositalari xususiyatlari, ularning kelib chiqish yo‘llari va unga tarixiy yondoshuvini o‘rganish, Unon-rim va o‘zbek “ kurashlari terminlarining o‘zaro munosabatlari” tushunchalarini birgalikda o‘rganish jarayonini o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: yunon-rum , kurash, kognitiv, madaniy, tarixiy, jang, jismoniy kuch, qadriyat, yo‘nalish.

Tarixdan ma’lumki kurash insonni kuchli, epchil, chidamli va irodali qilib tarbiyalash vositalaridan biri hisoblanadi. Shifokorlar nazorati ostida 12 yoshdan kurash bilan shugullanishga ruxsat etiladi. Kurash azaldan o‘zbek turmush tarzining uzviy qismi bo‘lganligini arxeologik topilmalar, tarixiy qo‘lyozmalar tasdiqlaydi. Qadimgi Baqtriya (O‘zbekiston janubi) hududidan topilgan jez davriga oid silindrsimon sopol idishda ikki polvon va ulardan biri ikkinchisini chalayotgani tasvirlangan. Shu davrga mansub boshqa arxeologik topilmada esa polvonlarning Kurash usullarini namoyish qilayotgani aks ettirilgan. Bu noyob topilmalar miloddan 1,5 ming yil ilgari ham kurash ajdodlarimiz turmush tarzining bir qismi bo‘lganidan dalolat beradi. Yunon yozuvchisi Klavdiy Elian (II-III asr) va boshqa

tarixiy shaxslarning yozishicha, shu hududda umr kechirgan sak qabilasi qizlari o‘zlariga kuyovni yigitlar bilan kurashib tanlaganlar. Keyinchalik qizlar kuyovni shart ko‘yish yo‘li bilan aniqlashgan va bu shartda kurash musobaqasi bo‘lgan. Bunga o‘zbek xalq qahramonlik dostoni — „Alpomish“dagi Barchin shartlarini misol qilib ko‘rsatish mumkin. Ulardan biri ikki kurashuvchining biri o‘z raqibining belbog‘idan ushlab o‘ziga tortadi, shu bilan birga o‘z raqibidan qutulishning chorasini qiladi...”. Bu ta’rif zamonaviy Kurash qoidalariga yaqindir. Shuningdek, Mahmud Koshg‘ariyning „Devonu lug‘otit turk“, Alisher Navoiyning „Hamsa“, „Holoti Pahlavon Muhammad“, Zayniddin Vosifiyning „Badoye’ ul-vaqoye“, Husayn Voiz Koshifiyning „Futuvvatnomai sultoni“, Zahiriddin Muhammad Boburning „Boburnoma“ asarida kurash haqida qimmatli ma’lumotlar bor. IX-XVI asrlarda kurash xalqo‘rtasida keng ommalashgan. Shudavrda Pahlavon Mahmud, Sodiq polvon kabi kurashchilar dovrug‘ini oshirishgan.

Kurash insoniyat tarixidagi eng qadimiy sport turlaridan biridir. U nafaqat jismoniy kuch va mahoratni, balki madaniy, tarixiy va ma’naviy qadriyatlarni ham ifodalaydi. O‘zbek kurashi va yunon-rum kurashlari ikki turli madaniyat va tarixga ega bo‘lsada, ularning terminlari va amaliyotlari orqali ularning hozirgi kundagi madaniy va tarixiy ahamiyatini tushunish mumkin. Ushbu maqolada biz O‘zbek kurashi va yunon-rum kurashlari terminlarining kelib chiqishi, rivojlanishi va zamonaviy dunyodagi ahamiyatini ko‘rib chiqamiz. O‘zbek kurashi Markaziy Osiyo mintaqasida qadim zamonlardan beri mavjud bo‘lgan an’anaviy sport turidir. Uning kelib chiqishi qadimgi turkiy qabilalarning harbiy mashqlari va jang san’atlariga borib taqaladi. O‘zbek kurashi nafaqat sport, balki milliy madaniyatning muhim qismi hisoblanadi. U turli marosimlar, bayramlar va tantanalarda o‘tkazilib, milliy g‘urur va birlikni ifodalaydi. O‘zbek kurashi terminlari asosan turkiy tillar guruhiga mansub bo‘lib, ularning ko‘pchiligi qadimgi turkiy so‘zlardan olingan. Masalan, "kurash" so‘zi o‘zbek tilida "jang qilish", "kurashish" ma’nosini anglatadi. Boshqa muhim terminlar qatoriga "peshqadam" (oldinda turuvchi), "chorak" (kurashning bir bosqichi), "belbog“ (kurashchilarning beliga bog‘lanadigan mato) kiradi. Bu terminlar kurashning texnik jihatlarini va uning madaniy ahamiyatini aks ettiradi.

O'zbek kurashi nafaqat sport, balki milliy madaniyatning muhim qismi hisoblanadi. U turli marosimlar, bayramlar va tantanalarda o'tkazilib, milliy g'urur va birlikni ifodalaydi. Kurash musobaqalari odatda Navro'z, Mustaqillik kabi milliy bayramlarda o'tkaziladi, bu esa uning madaniy ahamiyatini yanada oshiradi. O'zbek kurashi orqali yoshlar nafaqat jismoniy tarbiya, balki milliy qadriyatlar va an'analarni ham o'rganadilar. Yunon-rum kurashlari qadimgi Yunoniston va Rimda rivojlangan sport turlaridir. Bu kurashlar Olimpiya o'yinlarining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, ular orqali jismoniy kuch, chidamlilik va strategiya qadrlangan. Yunon-rum kurashlari qadimgi davrlarda nafaqat sport, balki harbiy tayyorgarlikning muhim qismi hisoblangan. Yunon-rum kurashlari terminlari asosan qadimgi yunon va lotin tillaridan olingan. Masalan, "pale" (yunoncha kurash) va "lucta" (lotincha kurash) so'zlari bu sport turining asosiy atamalaridir. Boshqa muhim terminlar qatoriga "pankration" (yunoncha aralash kurash turi), "halma" (g'alaba) kiradi. Bu terminlar kurashning texnik jihatlarini va uning tarixiy ahamiyatini aks ettiradi. Yunon-rum kurashlari qadimgi Yunoniston va Rim madaniyatining muhim qismi bo'lgan. Ular nafaqat sport, balki falsafa, san'at va adabiyotga ham ta'sir ko'rsatgan. Kurashchilar qadimgi davrlarda jamiyatda yuqori hurmatga sazovor bo'lgan, ularning jasorati va kuchi haqida afsonalar yozilgan. Yunon-rum kurashlari zamonaviy Olimpiya o'yinlarining asosini tashkil etadi, bu esa ularning hozirgi kundagi madaniy ahamiyatini ko'rsatadi. O'zbek Kurashi va Yunon-Rum kurashlari terminlarining solishtirilishi terminlarining kelib chiqishi va rivojlanishi ikkala madaniyatning tarixiy va madaniy xususiyatlarini aks ettiradi. O'zbek kurashi terminlari asosan turkiy tillar guruhiga mansub bo'lsa, yunon-rum kurashlari terminlari qadimgi yunon va lotin tillaridan olingan. Biroq, ikkala kurash turi ham jismoniy kuch, chidamlilik va strategiyani qadrlash bilan ajralib turadi. O'zbek kurashi va yunon-rum kurashlari terminlari nafaqat sport, balki madaniy va tarixiy qadriyatlarni ham ifodalaydi. O'zbek kurashi terminlari milliy madaniyat va an'analarning muhim qismi bo'lsa, yunon-rum kurashlari terminlari qadimgi Yunoniston va Rim madaniyatining boyligini aks ettiradi. Ikkala kurash turi ham zamonaviy dunyoda o'zining madaniy va tarixiy ahamiyatini saqlab qolmoqda.

O‘zbek kurashi hozirgi kunda nafaqat O‘zbekiston, balki butun dunyo bo‘ylab mashhur sport turiga aylangan. Xalqaro musobaqalarda O‘zbekiston kurashchilari muntazam ravishda yuqori natijalarni ko‘rsatib kelmoqda. Bu esa O‘zbek kurashining milliy madaniyat va sportdagi ahamiyatini yanada oshirmoqda. Shuningdek, O‘zbek kurashi yoshlarni jismoniy va ma‘naviy tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi. Yunon-rum kurashi esa zamonaviy Olimpiya o‘yinlarining asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, ular orqali qadimgi Yunoniston va Rim madaniyatining boyligi saqlanib qolmoqda. Bu kurashlar nafaqat sport, balki tarix va madaniyatni o‘rganishda ham muhim rol o‘ynaydi. Yunon-rum kurashlari orqali zamonaviy sportchilar qadimgi davrlarning jasorati va kuchini anglash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bundan tashqari bu ikkala kurashda doimiy ishlatib kelayotgan terminlar haqida ham O‘zbek kurashi va yunon-rum kurashlarida doimiy ishlatib kelinayotgan terminlar mavzuni yanada chuqurroq tushunish uchun muhimdir. Bu terminlar nafaqat kurashning texnik jihatlarini, balki uning madaniy, tarixiy va ma‘naviy jihatlarini ham aks ettiradi. Quyida ikkala kurash turida qo‘llaniladigan asosiy terminlar va ularning ahamiyati haqida batafsil to‘xtalib o‘tamiz. O‘zbek kurashida qo‘llaniladigan terminlar asosan turkiy tillar guruhiga mansub bo‘lib, ular kurashning texnikasi, qoidalari va madaniy jihatlarini ifodalaydi. Quyida eng ko‘p ishlatiladigan terminlarni ko‘rib chiqamiz: Belbog‘ Ma‘nosi: kurashchilarning beliga bog‘lanadigan mato yoki ip. Belbog‘ kurashchilarning kuchini va mahoratini ifodalaydi. U nafaqat kurashning asbobi, balki milliy madaniyatning ramzi hisoblanadi. Belbog‘ni ushlab turish orqali kurashchilar bir-birlariga ustunlik qilishga harakat qiladilar. Peshqadam: Kurashda oldinda turuvchi, yetakchi kurashchi. Peshqadam kurashchilar orasida eng tajribali va kuchli hisoblanadi. Bu atama kurashchilarning jamoaviy ruhini va raqobatbardoshligini ko‘rsatadi. Chorak: Kurashning bir bosqichi yoki davri. Chorak kurashning vaqtini va bosqichlarini belgilaydi. Bu termin kurashchilarning chidamliligini va strategiyasini ko‘rsatadi. Tayanch: Kurashda muvozanatni saqlash uchun ishlatiladigan pozitsiya. Tayanch kurashchilarning texnikasi va harakatlarini muvozanatlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu termin kurashning texnik jihatlarini aks ettiradi. Halol: Kurashda to‘g‘ri va

adolatli harakat. Halol kurash adolat va halollikni ifodalaydi. Bu termin kurashchilarning axloqiy va ma’naviy qadriyatlarini ko’rsatadi. Yunon-rum kurashlarida qo’llaniladigan terminlar asosan qadimgi yunon va lotin tillaridan olingan bo’lib, ular kurashning texnikasi, qoidalari va tarixiy jihatlarini ifodalaydi. Quyida eng ko’p ishlatiladigan terminlarni ko’rib chiqamiz: Pale: Yunoncha kurash turi: Pale qadimgi Yunonistonda eng mashhur sport turlaridan biri bo’lib, u jismoniy kuch va strategiyani qadrlashni ifodalaydi. Bu termin yunon madaniyatining sportga bo’lgan munosabatini ko’rsatadi. Lucta: Lucta qadimgi Rimda harbiy tayyorgarlikning muhim qismi bo’lgan. Bu termin Rim harbiy san’ati va jismoniy tarbiyasining ahamiyatini ko’rsatadi. Pankration: Yunoncha aralash kurash turi, unda kurash va boks elementlari birlashtirilgan. Pankration qadimgi Olimpiya o’yinlarining eng qattiq va mashhur sport turlaridan biri bo’lgan. Bu termin kurashchilarning ko’p qirrali mahoratini va jismoniy kuchini ko’rsatadi. Halma: G’alaba yoki ustunlik. Halma kurashchilarning maqsadi va g’alaba qozonish istagini ifodalaydi. Bu termin kurashning raqobatbardoshligini va g’alaba qozonishning ahamiyatini ko’rsatadi. Klimax: Kurashda bosqichma-bosqich harakatlar yoki strategiya. Klimax kurashchilarning strategiyasi va harakatlarini rejalashtirish qobiliyatini ko’rsatadi. Bu termin kurashning texnik jihatlarini aks ettiradi.

O‘zbek kurashi va yunon-rum kurashlarida qo’llaniladigan terminlar ikkala madaniyatning ramziy qadriyatlarini ifodalaydi. O‘zbek kurashidagi "belbog" milliy madaniyatning ramzi bo’lsa, yunon-rum kurashlaridagi "pale" va "lucta" qadimgi Yunoniston va Rim madaniyatining sportga bo’lgan munosabatini ko’rsatadi. Bu terminlar kurashning tarixiy merosini saqlab qolishda muhim rol o’ynaydi. O‘zbek kurashi terminlari Markaziy Osiyo turkiy xalqlarining tarixiy va madaniy boyligini, yunon-rum kurashlari terminlari esa G’arb madaniyatining sportdagi tarixiy ahamiyatini ko’rsatadi. Ikkala kurash turidagi terminlar zamonaviy sportga ham katta ta’sir ko’rsatgan. Masalan, yunon-rum kurashlari terminlari zamonaviy Olimpiya o’yinlarining asosini tashkil etsa, O‘zbek kurashi terminlari xalqaro kurash musobaqalarida o’zining o’rniga ega.

Xulosa

O‘zbek kurashi va yunon-rum kurashlari terminlari ikkala madaniyatning tarixiy va madaniy boyligini aks ettiradi. Ular nafaqat sport, balki milliy g‘urur, tarix va ma’naviy qadriyatlarni ham ifodalaydi. O‘zbek kurashi va yunon-rum kurashlari terminlarining hozirgi kundagi madaniy va tarixiy ahamiyati ularning zamonaviy dunyoda saqlanib qolishini va rivojlanishini ko‘rsatadi. Ikkala kurash turi ham insoniyatning jismoniy va ma’naviy boyligini saqlash va rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbek kurashi va yunon-rum kurashlarida qo‘llaniladigan terminlar nafaqat kurashning texnik jihatlarini, balki uning madaniy, tarixiy va ma’naviy jihatlarini ham ifodalaydi. Bu terminlar ikkala madaniyatning boyligini saqlab qolish va uni keyingi avlodlarga yetkazishda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbek kurashi terminlari milliy madaniyat va an‘analarning ramzi bo‘lsa, yunon-rum kurashlari terminlari qadimgi Yunoniston va Rim madaniyatining sportdagi ahamiyatini ko‘rsatadi. Ikkala kurash turi ham zamonaviy dunyoda o‘zining madaniy va tarixiy ahamiyatini saqlab qolmoqda va bu terminlar orqali ularning boy merosi davom etmoqda.

Foydalangan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Nashriyoti.
2. T. Qodirov. "O‘zbek xalqining an‘naviy sport turlari"
3. A. Hasanov. "O‘zbek kurashi: tarix va hozirgi zamon"
4. M. Finley. "Qadimgi Yunoniston va Rimda sport va madaniyat"
5. D. Young. "Olimpiya o‘yinlari tarixi"
6. H. Harris. "Qadimgi Yunoniston va Rimda jismoniy tarbiya"
7. Umumiy Sport va Madaniyatga Oid Adabiyotlar
8. J. Macclancy. "Sport va madaniyat: tarixiy va zamonaviy jihatlar"
9. A. Guttmann. "Jahon sport tarixi"
10. Ilmiy Maqolalar va Onlayn Manbalar

ZAMONAVIY DISKURSDA ARABIZMLARNING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Murhanova Nilufar Yigitaliyevna

ADCHTI o‘qituvchisi

Annotatsiya: Til insonning muloqot vositasi sifatida doimiy o‘zgarishda bo‘lib, turli davrlarda turli omillarga ko‘ra boyib boradi. Xususan, arabcha so‘zlar (arabizmlar) turkiy tillarga, jumladan, o‘zbek tiliga chuqur singib ketgan. Zamonaviy diskursda arabizmlarning ishlatilishi ularning pragmatik vazifalarini ham shakllantirgan.

Kalit so‘zlar: arabizmlar, nutq aktlari, pragmatika, turkiy tillar, madaniy xususiyatlar.

Аннотация: Язык как средство человеческого общения постоянно меняется и обогащается в разные периоды в зависимости от разных факторов. В частности, арабские слова (арабизмы) глубоко укоренились в тюркских языках, в том числе и в узбекском. Использование арабизмов в современном дискурсе также сформировало их прагматические функции.

Ключевые слова: арабизмы, речевые акты, прагматика, турецкий язык, культурные особенности.

Abstract: Language as a means of human communication is constantly changing and enriches in different periods according to different factors. In particular, Arabic words (Arabisms) are deeply embedded in Turkic languages, including Uzbek. The use of Arabisms in modern discourse has also shaped their pragmatic functions.

Key words: Arabisms, speech acts, pragmatics, Turkish language, cultural characteristics.

Til inson tafakkuri va ijtimoiy munosabatlarining ajralmas qismi sifatida doimiy rivojlanib boradi. Arabcha so‘zlar (arabizmlar) o‘zbek tilida chuqur iz qoldirib, nafaqat lug‘aviy, balki mantiqiy-pragmatik jihatdan ham ahamiyat kasb etgan. Ushbu maqolada arabizmlarning zamonaviy diskursdagi pragmatik o‘rni

nazariy tahlil asosida yoritiladi. Til insonning muloqot vositasi sifatida doimiy o‘zgarishda bo‘lib, turli davrlarda turli omillarga ko‘ra boyib boradi. Xususan, arabcha so‘zlar (arabizmlar) turkiy tillarga, jumladan, o‘zbek tiliga chuqur singib ketgan. Zamonaviy diskursda arabizmlarning ishlatilishi ularning pragmatik vazifalarini ham shakllantirgan. Tilshunoslikda arabizmlar lingvistik aloqalar natijasida shakllangan bo‘lib, ularning diskursdagi o‘rni semantik va pragmatik jihatdan izohlanadi. Zamonaviy tilshunoslikda arabizmlarning pragmatik xususiyatlari quyidagi nazariy yondashuvlar asosida o‘rganiladi: “Relevans nazariyasi” – arabizmlar kommunikativ samaradorlikni oshirish uchun ishlatiladi, chunki ular muayyan kontekstda tinglovchi yoki o‘quvchi tomonidan oson anglanadi. Shuningdek, “Nutq aktlari nazariyasi” – arabizmlar xabar berish, iltimos qilish, qasam ichish kabi pragmatik funksiyalarni bajaradi. Yana bir nazariya “Intertekstual tahlil” – arabizmlar ko‘pincha diniy, tarixiy va madaniy konnotatsiyalarga ega bo‘lib, ularning semantikani chuqurlashtirish xususiyati mavjud. Arabizmlarning zamonaviy diskursdagi o‘rni olimlar tomonidan tahlilga tortilmoqda. Arabcha so‘zlarning zamonaviy o‘zbek tilidagi ishlatilishi turli kontekstlarda tahlil qilinishi mumkin: Diniy diskurs – Qur‘on va hadislar ta‘sirida shakllangan arabizmlar islomiy kontekstda keng qo‘llaniladi. Masalan, “taqvo”, “baraka”, “rahmat” so‘zlari diniy marosim va ibodatlarda qo‘llaniladi. Ilmiy va akademik nutq – ilm-fan, huquq, falsafa sohalarida arabcha terminlarning ishlatilishi ularning tarixiy ahamiyatiga bog‘liqdir. Masalan, “mantiq”, “tafakkur”, “muvozanat” so‘zlari ilmiy diskursda muhim rol o‘ynaydi. Badiiy va ommaviy nutq– poeziya, adabiyot hamda kundalik muloqotda arabizmlar ifodalilik va badiiy-estetik ta‘sir kuchini oshirish uchun ishlatiladi. Masalan, “hikmat”, “ma‘rifat”, “sabru qanoat” singari so‘zlar nutqning ta‘sirchanligini oshiradi.

Arabizmlar o‘zbek tilida pragmatik funksiyalarni bajaruvchi muhim elementlar sifatida namoyon bo‘ladi: Konnotativ ma‘no yuklashi – arabizmlar ko‘pincha ijtimoiy va diniy konnotatsiyalarga ega bo‘lib, ular axloqiy va ma‘naviy tushunchalarni aks ettiradi. Muloqotda muvofiqlikni ta‘minlashi – arabizmlar ma‘ruzalar, rasmiy chiqishlar va yozma matnlarda muloqotning samaradorligini

o‘shiradi. Ekspressiv va emotsional ta’sir – nutqni ta’sirchan qilish uchun arabizmlar kuchli semantik yuk bilan ishlatiladi. Masalan, “Insha’Allah!”, “Bismillah!”, “Vallohi!” iboralari qasam yoki ishonchni ifodalash vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Arabizmlar zamonaviy o‘zbek diskursining ajralmas qismi bo‘lib, ularning pragmatik xususiyatlari kommunikativ muhitga qarab o‘zgarib boradi. Tilshunoslik nuqtayi nazaridan, arabizmlarning zamonaviy qo‘llanilishi va semantik dinamikasi yanada chuqur tadqiq etilishi lozim. Ularning jamiyatdagi ahamiyati nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, zamonaviy tilshunoslikda arabizmlarning lingvopragmatik xususiyatlarini o‘rganish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Tarixiy jihatdan arab tili O‘rta Osiyo xalqlari, jumladan, o‘zbek tiliga katta ta’sir ko‘rsatgan. Arabcha so‘zlar asosan diniy, ilmiy va rasmiy diskurslarda qo‘llanilib kelgan. Bugungi kunda esa globalizatsiya va kommunikativ o‘zgarishlar natijasida arabizmlarning funksional maydoni kengaymoqda. Arabcha kelib chiqishga ega bo‘lgan so‘zlar o‘zbek tilida turli semantik o‘zgarishlarga uchragan. Masalan, "duo" so‘zi diniy ma’noda ishlatilsa, "baraka" so‘zi moddiy va ma’naviy ne’mat ma’nosini anglatadi. Arabizmlar kommunikativ jihatdan rasmiy va norasmiy diskurslarda turli maqsadlarda qo‘llaniladi:

Rasmiy diskurs: Siyosiy va huquqiy matnlarda arabcha so‘zlar ko‘pincha an’anaviylik va rasmiylikni ta’kidlash uchun ishlatiladi. Masalan, "adolat", "huquq", "insoniyat" kabi so‘zlar rasmiy nutqning asosiy unsurlaridan biridir.

Arabizmlar zamonaviy diskursda turli kontekstlarda o‘ziga xos funksiyalarni bajaradi:

Jurnalistika va ijtimoiy tarmoqlarda: Arabcha so‘zlar matnni yanada ta’sirchan qilish uchun ishlatiladi. Masalan, diniy mavzudagi maqolalarda "shariat", "ijtimoiy", "sabr" kabi so‘zlar ko‘p uchraydi. Badiiy adabiyotda ham yozuvchilar arabizmlarni obraz yaratish, muhitni jonlantirish yoki tarixiy haqiqatni aks ettirish uchun ishlatadi. Arabizmlar milliy madaniyat va an’analarga ta’sir ko‘rsatgan muhim omillardan biridir. Ular diniy va ma’naviy qadriyatlarning muhim qismi bo‘lib, o‘zbek tilining tarixiy rivojlanishida katta rol o‘ynagan. Shu bilan birga,

zamonaviy diskursda arabizmlarning haddan tashqari ko‘p ishlatilishi haqida bahs-munozaralar ham mavjud. Zamonaviy diskursda arabizmlarning lingvopragmatik xususiyatlari ularning kontekstga bog‘liq holda turli ma‘no va funksiyalarni bajarishini ko‘rsatadi. Arabizmlar diniy, siyosiy, ilmiy va norasmiy nutqda muhim pragmatik vazifalarni bajarib, kommunikativ jarayonlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, arabizmlarning lingvistik va pragmatik jihatlarini chuqur o‘rganish zamonaviy tilshunoslik uchun dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolisova G. Murhanova M. Nutqning o‘zaro ta’siri jarayonidagi analik va diskursiv xususiyatlari. Pedagog jurnali Vol6 No. 12 (2023)
2. Xolisova G Diskurs va diskursiv tahlil bo‘yicha lingvistik yondashuvlar Umumiy filologiyaning dolzarb masalalari xalqaro ilmiy amaliy anjuman 2024.

SO‘Z SEHRI: JEK LONDON VA ABDULLA QODIRIY ASARLARIDA BADIY TASVIR USULLARI

Andijon davlat chet tillari instituti

Abdulazizov Dovudbek Baxtiyorjon o‘g‘li

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek adabiyotida badiiy tasviriy vositalarning qo‘llanilishi Jek London va Abdulla Qodiriy ijodi misolida qiyosiy tahlil qilinadi. Asosan o‘xshatish, kinoya va sinekdoxa kabi vositalardan foydalanish usullari o‘rganiladi. Tadqiqotda ikki adibning o‘ziga xos uslublari va madaniy kontekstlarning badiiy tasvirga ta’sirini yoritish maqsad qilingan.

Kalit so‘zlar: badiiy tasviriy vositalar, o‘xshatish, kinoya, sinekdoxa, Jek London, Abdulla Qodiriy, qiyosiy tahlil

Annotation: This article provides a comparative analysis of the use of artistic imagery in English and Uzbek literature through the works of Jack London and Abdulla Qodiriy. It focuses on the use of simile, irony, and synecdoche as artistic

devices. The study highlights the unique styles of these two writers and the influence of cultural contexts on artistic expression.

Keywords: artistic devices, simile, irony, synecdoche, Jack London, Abdulla Qodiriy, comparative analysis

Аннотация: В данной статье проводится сравнительный анализ использования художественных изобразительных средств в английской и узбекской литературе на примере творчества Джека Лондона и Абдуллы Кадыри. Основное внимание уделено таким приемам, как сравнение, ирония и синекдоха. Исследование освещает уникальные стили этих двух писателей и влияние культурного контекста на художественное выражение.

Ключевые слова: художественные средства, сравнение, ирония, синекдоха, Джек Лондон, Абдулла Кадыри, сравнительный анализ

Kirish

Badiiy adabiyotda tasviriy vositalar adibning estetik qarashlarini ifodalash va o‘quvchida ta’sirchan obraz yaratishda muhim ahamiyatga ega. Adabiyotshunos olimlar fikricha, har bir ijodkor o‘z davrining ruhiy-madaniy muhitini aks ettirgan holda, badiiy tasvir usullaridan o‘ziga xos tarzda foydalanadi. Masalan, I.R. Galperin badiiy uslubda tasviriy vositalarning qo‘llanilishi boshqa funksional uslublardan ajralib turishini ta’kidlaydi. Uning fikricha, adiblar metafora, o‘xshatish, kinoya va sinekdoxa kabi vositalardan nafaqat estetik maqsadlarda, balki o‘quvchiga chuqur falsafiy mazmunni yetkazish uchun ham foydalanadilar. Jek London va Abdulla Qodiriy o‘z adabiy makonida yorqin iz qoldirgan adiblar bo‘lib, ularning ijodi badiiy tasvir vositalarining boyligi va chuqurligi bilan ajralib turadi. Londonning ijodida inson va tabiat o‘rtasidagi kurash, hayot uchun intilish kuchi badiiy obrazlar orqali jonlantiriladi. Xususan, o‘xshatish va kinoya uning hikoyalarida kuchli drammatizm yaratishga xizmat qiladi. Adabiyotshunos F. L. Paxonov ta’kidlaganidek, Londonning badiiy uslubi o‘quvchiga voqelikni chuqur his qilish imkoniyatini beradi. Abdulla Qodiriy esa o‘zbek romanchiligining asoschilaridan biri sifatida milliy ruh va tarixiy haqiqatni badiiy ifodalashda yetakchi o‘rin egallaydi. Uning “O‘tkan kunlar” va “Mehrobdan chayon” kabi

asarlari badiiy vositalar orqali xalqning orzu-umidlari va jamiyatning murakkab munosabatlarini ifoda etadi. Adabiyotshunos T. Qayumov Qodiriyning badiiy til uslubi haqida shunday yozadi: *“Qodiriy asarlarida tasviriy vositalar adibning fikr va tuyg‘ularini chuqur ifodalash vositasiga aylanadi.”* Ushbu maqola orqali Jek London va Abdulla Qodiriy asarlarida o‘xshatish, kinoya va sinekdoxa kabi badiiy vositalarning qo‘llanilishi qiyosiy tahlil qilishga harakat qilamiz. Ijodkorlarning o‘ziga xos uslubi va madaniy kontekstlarning tasviriy vositalarga ta’siri hamda ularning adabiy merosi badiiy ifoda imkoniyatlari nuqtai nazaridan yoritaman.

Asosiy qisim

Jek London va Abdulla Qodiriy ijodida badiiy tasviriy vositalar adiblarning estetik qarashlari va davr ruhini aks ettiradi. Quyida ularning ijodida o‘xshatish, kinoya va sinekdoxa kabi vositalarning qo‘llanilishi qiyosiy tahlil qilinadi.

O‘xshatish: Jek London asarlarida o‘xshatish kuchli drammatizm yaratishga xizmat qiladi. Masalan, "Hayot uchun kurash" hikoyasida qahramonning qattiq sovuqda kurashi tasvirlanar ekan, tabiat hodisalari inson qalbining iztirob va kurashiga o‘xshatiladi: "Shamol g‘azablangan yirtqich kabi uvilladi." Bu o‘xshatish orqali London tabiatning shafqatsizligini kuchli tarzda his ettiradi. Abdulla Qodiriy esa o‘z asarlarida o‘xshatish vositasidan milliy ruh va tarixiy haqiqatni yoritishda foydalanadi. "O‘tkan kunlar"da Kumushning go‘zalligi quyosh nurlari bilan qiyoslanadi: "Uning chehrasi tonggi quyosh nurlari kabi porlardi." Bu kabi o‘xshatishlar orqali Qodiriy qahramonning nafosatini va ichki dunyosini yoritadi.

Kinoya: London kinoyani inson hayotining fojiaiy jihatlarini ochib berish uchun qo‘llaydi. Masalan, "Shimolning chaqirig‘i" asarida inson va tabiat o‘rtasidagi ziddiyat kinoya vositasida tasvirlanadi: "Inson tabiatni zabt etganday bo‘ldi, lekin bu faqatgina uning xayolotida edi." Bu orqali London insonning tabiat oldidagi ojizligini kinoyali ohangda ifodalaydi. Qodiriy esa kinoyani jamiyatdagi adolatsizlik va munofiqlikni fosh etishda qo‘llaydi. "Mehrobdan chayon"da jamiyatdagi qoloqlikni tasvirlar ekan, shunday kinoyali ifodadan foydalanadi: "Olamda adolat bor, lekin u doimo boylarning hovlisida dam oladi." Bu kinoya orqali Qodiriy jamiyatdagi tengsizlikni ochib beradi.

Sinekdoxa: London sinekdoxani ko'pincha inson va tabiat o'rtasidagi ziddiyatni yoritishda ishlatadi. Masalan, "Oq tish" asarida qahramonning qattiq sovuqda omon qolish kurashi tasvirlanar ekan, uning qo'llari hayot uchun kurash ramziga aylanadi: "Uning muzlagan barmoqlari umid chirog'ini ushlab turardi." Bu yerda barmoqlar inson irodasi va hayot uchun kurashni ifodalaydi. Qodiriy esa sinekdoxadan tarixiy voqealarni yoritishda foydalanadi. "O'tkan kunlar"da xalqning azob-uqubatlari bir qahramon orqali ifodalanadi: "Kumushning yoniq ko'zlari butun bir millatning alamini so'zlardi." Bu misolda Kumushning ko'zlari orqali butun millatning iztirobi yoritiladi.

Umuman olganda, Jek London va Abdulla Qodiriy badiiy tasviriy vositalardan foydalanish orqali o'z asarlarida inson ruhiyati va jamiyatdagi murakkab jarayonlarni chuqur ifodalashga erishadilar. Londonning o'xshatish va kinoyalaridan tabiat va inson o'rtasidagi kurash aks etgan bo'lsa, Qodiriy o'z xalqining orzu-umidlari va jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikni yoritishda badiiy vositalarni mahorat bilan qo'llaydi. Jek London va Abdulla Qodiriy asarlarida badiiy tasviriy vositalarning qo'llanilishi nafaqat ularning estetik qarashlarini ifodalaydi, balki davr ruhini va insoniy his-tuyg'ularning teranligini ham ochib beradi. London o'z asarlarida inson va tabiat o'rtasidagi kurashni yorqin o'xshatishlar, ta'sirchan kinoyalar va chuqur ma'noli sinekdoxalar orqali tasvirlaydi. U tabiatning shafqatsizligini, inson irodasining kuchini va hayot uchun kurashdagi dramatismni badiiy vositalar orqali jonlantiradi. Qodiriy esa milliy ruh va tarixiy haqiqatni ifodalashda o'xshatish, kinoya va sinekdoxa kabi vositalarni mohirlik bilan qo'llab, xalqning orzu-umidlari, jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizlik va insoniy munosabatlarni chuqur ochib beradi. Har ikki adib o'z davrining ruhiy-madaniy muhitini aks ettirgan holda, o'ziga xos badiiy uslub yaratgan va adabiyotda o'z izlarini qoldirgan ijodkorlardir. Ularning asarlari badiiy tasvir vositalarining cheksiz imkoniyatlarini namoyon etib, o'quvchini nafaqat voqealar rivojini kuzatishga, balki chuqur falsafiy mazmunni anglashga ham undaydi.

Umumiy xulosa

Jek London va Abdulla Qodiriy ijodida badiiy tasviriy vositalarning qo‘llanilishi ularning asarlarini yanada mazmunan boyitib, o‘quvchiga ta’sirchan va chuqur falsafiy ma’no yetkazishga xizmat qiladi. Londonning o‘xshatish, kinoya va sinekdoxalardan foydalangan holda tabiat va inson o‘rtasidagi kurashni dramatik tarzda yoritishi uning badiiy mahoratini yaqqol namoyon etadi. U tabiatni shafqatsiz, ammo adolatli kuch sifatida tasvirlab, insonning hayot uchun kurashi va iroda kuchini badiiy vositalar orqali jonlantiradi. Qodiriy esa o‘zining badiiy uslubida o‘xshatish va kinoyadan mohirlik bilan foydalangan holda milliy ruh va tarixiy haqiqatni aks ettiradi. Uning asarlarida xalqning iztiroblari, jamiyatdagi tengsizlik va insoniy munosabatlar badiiy tasvir vositalari orqali yorqin ifodalangan. Ushbu maqolaning yangiligi shundaki, unda Jek London va Abdulla Qodiriy asarlaridagi badiiy tasvir usullari qiyosiy tahlil qilinib, adiblarning o‘ziga xos uslublari va madaniy kontekstlarning ularning ijodiga ta’siri o‘rganildi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, har ikkala ijodkor ham o‘z davrining adabiy-estetik tamoyillariga asoslangan holda badiiy vositalardan samarali foydalangan. Jek London o‘z asarlarida tabiat va inson o‘rtasidagi ziddiyatni jonli tasvirlagan bo‘lsa, Abdulla Qodiriy ijtimoiy muammolarni chuqur yoritish orqali o‘zbek adabiyotiga katta hissa qo‘shgan. Bu maqolada London va Qodiriy ijodining badiiy tasvir vositalari orqali qanday ifodalanishi hamda ularning adabiyotdagi o‘rni yangicha nuqtai nazardan yoritildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Galperin I. R. *Stylistics*. Moscow: Higher School, 1981.
2. Paxonov F. L. *Jek London: Badiiy uslub xususiyatlari*. Tashkent: Fan, 2005.
3. Qayumov T. *Abdulla Qodiriy ijodida badiiy tasvir vositalari*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2000.
4. London J. *To Build a Fire and Other Stories*. Penguin Classics, 2008.
5. Qodiriy A. *O‘tkan kunlar*. Toshkent: Ma’naviyat, 2010.
6. Qodiriy A. *Mehrobdan chayon*. Toshkent: Adabiyot, 2012.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA “SUV” KONSEPTI SINTAKTIK REPREZENTANTLARINING STRUKTUR-SEMANTIK VA USLUBIY JIHATLARI

Numonova Mashxura ADCHTI o‘qituvchisi

Til inson tafakkuri va madaniyatining ifodachisi bo‘lib, unda dunyoqarash va hayot haqidagi tasavvurlar aks etadi. Har bir tilda asosiy konseptlar mavjud bo‘lib, ular jamiyatning madaniy va ijtimoiy xususiyatlarini o‘zida mujassam etadi. "Suv" konsepti ham inson hayoti va madaniyatida muhim o‘rin tutadi. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida "suv" konseptining sintaktik reprezentantlari hamda ularning struktur-semantik va uslubiy jihatlari tahlil qilinadi.

Konsept tushunchasi kognitiv tilshunoslikning asosiy kategoriyalaridan biri bo‘lib, til vositasida inson ongi va tafakkurining shakllanishini tahlil qilish imkonini beradi. "Suv" konsepti ham tabiiy, ham metaforik ma’noda til birliklarida ifodalangan bo‘lib, turli sintaktik tuzilmalarda uchraydi.

Konsept tushunchasining nazariy asosi Tilshunoslikda konsept tushunchasi inson tafakkurini ifodalovchi lingvokognitiv birlik sifatida qaraladi. Kognitiv tilshunoslik konseptlarni inson ongida shakllanuvchi bilimlar tizimi sifatida ko‘rib chiqadi. "Suv" konsepti universal tushuncha bo‘lib, u deyarli barcha tillarda muhim semantik maydonga ega.

"Suv" konseptining madaniy va tarixiy ildizlari Har bir xalq madaniyatida suv turli xil ramziy ma’nolarga ega bo‘lgan. Sharq falsafasida suv poklik va hayot manbai sifatida qabul qilinadi. G‘arbiy madaniyatlarda esa suvning metaforik ifodalari keng tarqalgan bo‘lib, u vaqt, hayot va o‘zgaruvchanlik bilan bog‘liq ma’nolarni ifodalaydi.

"SUV" KONSEPTINING SINTAKTIK REPREZENTANTLARI

Til birliklarining sintaktik strukturasi konseptning til tizimidagi joylashuvi va funksiyasini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ingliz va o‘zbek tillarida "suv" konsepti quyidagi sintaktik tuzilmalarda namoyon bo‘ladi:

Ot sifatida qo‘llanishi

The water is cold. (Ingliz tili)

Suv sovuq. (O‘zbek tili)

Fe’l sifatida qo‘llanishi

The fields were watered. (Ingliz tili)

Dalalar sug‘orildi. (O‘zbek tili)

Sifat sifatida qo‘llanishi

Water-resistant watch. (Ingliz tili)

Suvga chidamli soat. (O‘zbek tili)

Metaforik ifodalarda qo‘llanishi

Time flows like water. (Ingliz tili)

Vaqt suvdek oqadi. (O‘zbek tili)

STRUKTUR-SEMENTIK JIHATLARI

"Suv" konsepti ko‘p qirrali semantik struktura hosil qiladi. U denotativ, konnotativ va pragmatik jihatlarga ega. Ingliz va o‘zbek tillarida suvga oid birliklarning semantik tahlili shuni ko‘rsatadiki, ular quyidagi ma’nolarda qo‘llaniladi:

Asosiy ma’no: moddiy ob’ekt sifatida suv.

Simvolik ma’no: hayot, poklik, tinchlik ifodasi.

Emotsional-majoziy ma’no: vaqtning tez o‘tishi, hech narsaning abadiy emasligi.

Denotativ va konnotativ ma’nolar

Suvning denotativ ma’nosi uning fizik xususiyatlarini anglatadi. Masalan, "Suv shaffof suyuqlikdir" iborasi uning fizik xususiyatlarini tavsiflaydi. Biroq, konnotativ jihatdan suv turli xil ma’no yukini olishi mumkin. Masalan, "Ko‘z yoshi suvdek oqdi" iborasida suv inson hissiyotlarini aks ettiruvchi metafora sifatida qo‘llangan.

USLUBIY XUSUSIYATLAR

"Suv" konsepti turli nutq uslublarida o‘ziga xos xususiyatlarga ega:

Ilmiy uslubda: "Suvning fizik va kimyoviy xususiyatlari tadqiq etilgan."

Badiiy uslubda: "Suv singari tinch, ammo goh to‘fon kabi qahrli."

Publitsistik uslubda: "Toza suv ta’minoti muammosi butun dunyo bo‘ylab dolzarb masaladir."

Og‘zaki nutqda: "Suvdek beg‘ubor inson."

FRAZEOLOGIK VA PAREMIOLOGIK TAHLIL

Frazeologizmlar va maqollarda "suv" konsepti keng qo'llanilgan:

"Suvga tushgan mushukday" (O'zbek tili)

"To pour cold water on something" (Ingliz tili, biror narsa ustidan sovuq suv quyish - ya'ni, reja yoki g'oyani buzish)

"Suv kelganda etagingni to'la tut" (O'zbek tili - imkoniyatdan to'g'ri foydalanish)

Tahlil natijalariga ko'ra, "suv" konsepti ingliz va o'zbek tillarida keng semantik diapazonga ega bo'lib, turli sintaktik strukturalarda namoyon bo'ladi. Bu konsept hayotning turli jabhalarida, jumladan, ilmiy, badiiy, publitsistik va og'zaki nutqda turli uslubiy xususiyatlarga ega ekanligi aniqlanadi. Frazeologik va paremiologik birliklar orqali mazkur konseptning yanada chuqur semantik va madaniy tadqiq qilinishi uning ko'p qirrali ekanligini ko'rsatadi. Kelgusida bu konseptning tarjimaviy jihatlari ham tahlil qilinishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. – University of Chicago Press, 1980.
2. Fillmore Ch. J. *Frame Semantics*. // *Linguistics in the Morning Calm*. – Seoul: Hanshin, 1982.
3. *Uzbek National Encyclopedia*. – Tashkent: O'zME, 2000.
4. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. – Cambridge University Press, 1997.
5. *O'zbek tilining izohli lug'ati*. – Tashkent: Fan, 2008.

GEOGRAFIYANI TARTIBLASH, STANDARTLASHTIRISH VA UNIFIKATSIYALASH SHARTLARI

Karimov Rustambek Kozimjon o'g'li

Annotatsiya. Mazkur maqola geografiyani tartiblash, standartlashtirish va unifikatsiyalash jarayonlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda geografiya bo'yicha toponimlarning o'ziga xosliklari, ularning turli hududlarda qo'llanishi va

lingvistik xususiyatlari o‘rganildi. Unifikatsiyalash va standartlashtirishning ilmiy va amaliy jihatlar, xalqaro tajribadagi metodlari ham muhokama qilindi.

Kalit so‘zlar: geografiya, toponimika, standartlashtirish, unifikatsiyalash, lingvistik xususiyatlar, xalqaro tajriba.

Annotation. This article is dedicated to the analysis of the processes of organizing, standardizing, and unifying geography. The study examines the specific features of geographical toponyms, their use across various regions, and their linguistic characteristics. The scientific and practical aspects of unification and standardization, as well as methods from international experience, are discussed.

Keywords: geography, toponymy, standardization, unification, linguistic features, international practices.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу процессов упорядочивания, стандартизации и унификации географии. В исследовании изучены особенности географических топонимов, их использование в различных регионах и их лингвистические характеристики. Также обсуждаются научные и практические аспекты унификации и стандартизации, а также методы из международного опыта.

Ключевые слова: география, топонимика, стандартизация, унификация, лингвистические особенности, международный опыт.

Kirish

Geografiyani unifikatsiyalash va standartlashtirish bugungi globalizatsiya davrida muhim ahamiyat kasb etadi. Toponimlarning yagona tizimini yaratish, ularni standartlashtirish va unifikatsiyalash nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham zarurdir. Geografik nomlarning aniqligi va bir me‘yorda bo‘lishi nafaqat ilmiy sohaga, balki iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy jarayonlarga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu maqolada geografiyani tartiblashning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilindi, shuningdek, xalqaro tajriba va milliy yondashuvlarga e’tibor qaratildi.

Materiallar va usullar

Tadqiqot davomida geografik nomlar, ularning lingvistik va tarixiy asoslari bo‘yicha xalqaro va mahalliy adabiyotlar o‘rganildi. Xususan, toponimlarning

grammatik tuzilishi, fonetik xususiyatlari va semantik asoslari tahlil qilindi. Ushbu jarayonda qiyosiy tahlil, statistik usul va diskursiv yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotda xalqaro geografik standartlar va qoidalarni ishlab chiqqan tashkilotlarning hujjatlaridan, jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Geografik nomlar bo‘yicha ekspertlar guruhi (UNGEGN) materiallaridan foydalanildi. Shuningdek, milliy toponimik me‘yorlar haqidagi hujjatlar chuqur tahlil qilindi.

Natijalar

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, geografik toponimlarni standartlashtirish va unifikatsiyalash jarayonida bir qancha muhim jihatlar aniqlandi:

- Toponimlar xalqaro darajada yagona qoidalarga amal qilgan holda ro‘yxatga olinishi zarur.
- Mahalliy hududlarning til va madaniy o‘ziga xosligi hisobga olinishi lozim.
- Unifikatsiyalash jarayonida xalqaro tajribalardan unumli foydalanish zarur, xususan, UNGEGN tomonidan ishlab chiqilgan qoidalar katta ahamiyatga ega.

Texnik nuqtai nazardan, toponimlarning yozilishi va talaffuzini standartlashtirish orqali kartografiya va navigatsiya tizimlarining ishlashi samaradorligi oshganligi kuzatildi. Bu esa, o‘z navbatida, iqtisodiy va transport sohalarida sezilarli ijobiy o‘zgarishlarga olib keladi.

Munozara

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, geografiyani unifikatsiyalash jarayonida lingvistik va madaniy omillar birlamchi omil sifatida maydonga chiqadi. Bundan tashqari, ijtimoiy va siyosiy omillar ham ushbu jarayonni murakkablashtiradi. Xalqaro miqyosda geografik nomlarning ma‘lum bir tartibga solinishi noaniqliklarni kamaytirishi va ma‘lumotlar almashinuvi samaradorligini oshirishi mumkin. Ammo tadqiqot vaqtida aniqlanganidek, mahalliy aholi tomonidan ushbu jarayonning ba‘zan salbiy qabul qilinishi ham kuzatilmoqda. Shuning uchun toponimlarni standartlashtirish bo‘yicha qaror qabul qilishda mavjud madaniy merosga hurmat

bilan yondashish juda muhimdir. Unifikatsiya jarayonida xalqaro tashkilotlar va mahalliy davlat organlari o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish lozimligi ta’kidlandi.

Xulosa

Geografiyani unifikatsiyalash va standartlashtirish jarayoni dolzarb masala bo‘lib, u global miqyosda ham, lokal darajada ham amalga oshirilishi kerak. Ushbu jarayon geografik axborot tizimlarining rivojlanishi, xalqaro hamkorlik va navigatsiya samaradorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, standartlashtirish va unifikatsiyalash tizimini takomillashtirish uchun lingvistik tahlil, madaniy o‘ziga xoslikni hisobga olish va xalqaro tajribadan foydalanish zarur. Kelgusida ushbu masala bo‘yicha yanada keng qamrovli tadqiqotlar olib borish va mahalliy va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish talab etiladi.

References

1. Kadmon, Naftali. *Toponymy: The Lore, Laws, and Language of Geographic Names*. United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN), John Wiley & Sons, 2000, pp. 145-180.
2. Jordan, Peter et al. *Place Names: Approaches and Applications*. Springer International Publishing, 2013, pp. 55-90.
3. Андерсон, Джон. "Формирование географической номенклатуры." *Географические исследования и стандартизация*, Москва: Географический институт, 2011, стр. 45-78.
4. Ormeling, Ferjan. "Names as Cultural Heritage." *Geographical Review*, vol. 109, no. 2, 2017, pp. 346-362.
5. Tent, Jan, and David Blair. "Motivations for Naming: The Development of Geographic Naming Conventions." *Australian Journal of Linguistics*, vol. 26, no. 2, 2006, pp. 25-50.
6. Кошкаров, Н. Л. *Топонимика как инструмент государственного управления*. Институт географии РАН, 2020, стр. 115-146.
7. Hough, Carole. *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford University Press, 2016, pp. 230-289.

ARAB VA INGLIZ GEOGRAFIYASINI QIYOSIY TAHLIL QILISH: TERMINOLOGIYA

Karimov Rustambek Kozimjon o‘g‘li

Annotatsiya. Mazkur maqolada arab va ingliz geografiyasining terminologik xususiyatlari qiyosiy ravishda tadqiq qilingan. Arabcha va inglizcha geografik terminlarning kelib chiqishi, tarjimasi, ishlatilishi va ulardagi lingvistik hamda madaniy farqlar tahlil qilingan. Shuningdek, ushbu tillardagi terminlarning xalqaro standartlashtirish jarayonidagi roli ham o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: arab tili, ingliz tili, geografiya, terminologiya, qiyosiy tahlil, lingvistik farqlar, madaniy jihatlar.

Annotation. This article comparatively examines the terminological characteristics of Arabic and English geography. It analyzes the origins, translations, applications, and linguistic and cultural differences in Arabic and English geographical terms. The role of these terms in the process of international standardization is also explored.

Key words: Arabic, English, geography, terminology, comparative analysis, linguistic differences, cultural aspects.

Аннотация. В данной статье проводится сравнительный анализ терминологических особенностей арабской и английской географии. Анализируются происхождение, перевод, применение географических терминов, а также их лингвистические и культурные различия. Также изучается роль этих терминов в процессе международной стандартизации.

Ключевые слова: арабский язык, английский язык, география, терминология, сравнительный анализ, лингвистические различия, культурные аспекты.

Kirish

Arab va ingliz geografiyasiga oid terminlarni qiyosiy tahlil qilish nafaqat lingvistik, balki madaniy va ilmiy jihatdan ham muhim masalalardan biridir. Ushbu maqolada arab va ingliz tillaridagi geografik terminlarning kelib chiqishi, ularning

lingvistik xususiyatlari, tarjimadagi noaniqliklar va xalqaro standartlarga mos kelishi kabi muammolar tahlil qilinadi. Bundan tashqari, ushbu tillarning geografiya bilan bog‘liq terminologiyasiga madaniy ta’sirlar va globalizatsiyaning roli haqida ham fikr bildiriladi.

Materiallar va usullar

Tadqiqot davomida geografik terminlarni tahlil qilish uchun lingvistik va tarixiy yondashuvlar qo‘llanildi. Birinchi bosqichda arab va ingliz tillarida ishlatiladigan asosiy geografik terminlarning ro‘yxati tuzildi. Keyin ushbu terminlar kelib chiqishi, tarjimasi va ishlatilishidagi o‘ziga xosliklar qiyoslandi. Tadqiqot jarayonida taqqoslash, diskursiv tahlil va statistik metodologiyalardan foydalanildi. Material sifatida mashhur ilmiy maqolalar, xalqaro standartlar haqida hujjatlar va arab hamda ingliz geografiyalariga oid darsliklar o‘rganib chiqildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalariga ko‘ra quyidagi jihatlar aniqlandi:

- Arab geografik terminlari ko‘pincha diniy va madaniy ta’sirga ega bo‘lib, ko‘p ma’noli bo‘lishi mumkinligi bilan ajralib turadi.
- Ingliz geografik terminlari aniq ilmiy tasnif va xalqaro standartlarga mos keladigan tarzda ishlatiladi.
- Tarjima jarayonida arab terminlarining ma’nosi ingliz tilli manbalar bilan to‘liq mos kelmasligi ham kuzatildi.
- Madaniy kontekstda arab tilida ishlatiladigan ba’zi terminlar mahalliy o‘ziga xoslikni ko‘rsatadi, ayniqsa, joy nomlarida.

Munozara

Arab va ingliz tillaridagi geografik terminologiyalar bir-biridan sezilarli darajada farq qilsa-da, ularni xalqaro standartlar asosida birlashtirish imkoniyatlari mavjud. Lingvistik farqlarning o‘zi ushbu tillar o‘rtasida terminologik moslashuvni qiyinlashtiradi, ammo madaniy va tarixiy omillar ham ushbu jarayonga katta ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, arabcha terminlarning diniy va madaniy ildizlari ularning xalqaro darajada qabul qilinishida muayyan muammolarni keltirib chiqaradi. Shu

bilan birga, ingliz tilidagi terminlarning xalqaro maydonda ustuvorligi arab tilini standartlashtirish zaruratini kuchaytiradi.

Xulosa

Arab va ingliz geografiyasini qiyosiy tahlil qilishning asosiy xulosasi shundan iboratki, ushbu tillar o‘rtasida terminologik uyg‘unlikni yaratish lingvistik tahlillar, xalqaro standartlardan foydalanish va madaniy xususiyatlarni hisobga olish orqali amalga oshirilishi lozim. Kelgusida ushbu sohadagi tadqiqotlar va xalqaro ilmiy hamkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

References

1. Al-Khuli, Mahmoud. *Modern Linguistic Analysis: Arabic and English Terms*. Cairo University Press, 2005, pp. 123–145.
2. Crystal, David. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge University Press, 2010, pp. 340–355.
3. Никитин, М. В. *Терминология и её развитие*. Москва: Высшая школа, 2011, стр. 60–85.
4. Holes, Clive. *Modern Arabic: Structure, Functions, and Varieties*. Georgetown University Press, 2004, pp. 275–290.
5. Trask, R. L. *Key Concepts in Language and Linguistics*. Routledge, 1999, pp. 200–220.
6. Горянин, А. В. *Сравнительное языкознание: Методы и подходы*. Санкт-Петербург, Политехника, 2010, стр. 34–77.
7. Wierzbicka, Anna. *Semantics: Primes and Universals*. Oxford University Press, 1996, pp. 98–122.
8. Carter, Michael G. *Language and Linguistic Geography of the Arab World*. RoutledgeCurzon, 2003, pp. 112–140.
9. Ormeling, Ferjan. "International Standardization of Geographic Names." *Geographical Review*, vol. 78, no. 3, 2017, pp. 285–305.
10. Trudgill, Peter. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin Books, 2000, pp. 150–165.

SUN‘IY INTELLEKT TURLARI, VAZIFASI VA TIL O‘RGANISHDA UNDAN SAMARALI FOYDALANISH

Ziyovuddin Abdukarimov

Namangan tumani MMTBga qarashli

9-sonli maktab o‘qituvchisi

Annotatsiya: Barcha sohalarda tizimli o‘zgarishlar kiritilayotgan bir vaqtda bunday o‘zgarishlar albatta ta‘lim sohasida ham amalga oshirilishi dolzarb mavzuga aylanib qoldi va buning uchun yangi texnologiyalarni tadbiq etish albatta yuqori darajada qulaylik va rivojlanishga olib kelishi mumkin. Ushbu maqolada biz sun‘iy intellektning ta‘lim sohasidagi imkoniyatlari haqida so‘z yuritamiz va asosiy e‘tiborimizni xorijiy tillarni organish borasidagi yutuqlari va qulayliklariga qaratamiz.

Abstract: At a time when systemic changes are being introduced in all areas, it has become a pressing issue that such changes must also be implemented in the field of education, and the introduction of new technologies for this purpose can certainly lead to a high level of convenience and development. In this article, we will talk about the possibilities of artificial intelligence in the field of education and focus on its achievements and convenience in learning foreign languages.

Аннотация: В то время, когда происходят системные изменения во всех сферах, актуальным вопросом стала реализация таких изменений в сфере образования, и для этого применение новых технологий, безусловно, может привести к высокому уровню удобства и развития. В этой статье мы поговорим о возможностях искусственного интеллекта в сфере образования и сосредоточимся на его достижениях и удобстве при изучении иностранных языков.

Kalit so‘zlar: Sun‘iy intellekt, google, internet platforma, AI-dasturlar, Narrow AI (Yarim sun'iy intellekt), General AI (Umumiy sun'iy intellekt), Artificial Superintelligence (ASI), OpenAI (GPT-3, GPT-4)

Keywords: Artificial intelligence, Google, Internet platform, AI programs, Narrow AI, General AI, Artificial Superintelligence (ASI), OpenAI (GPT-3, GPT-4)

Ключевые слова: Искусственный интеллект, Google, интернет-платформа, AI-программы Narrow AI (Полуискусственный интеллект), General AI (Общий искусственный интеллект), Искусственный суперинтеллект (ASI), OpenAI (GPT-3, GPT-4).

Hozirgi kunda ta‘lim tizimida yangilik va innovatsiyalarni joriy qilish juda muhim ahamiyat kasb etadi. Dunyoda ilm-fan, texnologiya va raqamli kommunikatsiyalarning rivojlanishi ta‘lim sohasida ham o‘zgarishlarni talab qilmoqda. O‘qituvchilarning o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashishi, yangi metod va vositalardan foydalanishlari uchun ko‘plab imkoniyatlar ochilmoqda. Shulardan biri, albatta, sun'iy intellekt manbalaridan foydalanishdir. Ushbu metodik maqolada, aynan o‘qituvchilar uchun sun'iy intellektning ta‘lim sohasidagi o‘rni, uning ta‘lim jarayonida qanday samarali ishlatilishi mumkinligi haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Sun'iy intellekt (SI) hozirgi zamon texnologiyalarining ajralmas qismiga aylangan va uning ta‘lim sohasida qo‘llanilishi haqidagi fikrlar tobora kengaymoqda. O‘qitish jarayonida SI yordamida individualizatsiyalashgan yondashuvlarni amalga oshirish, o‘quvchilarni o‘zlarining imkoniyatlariga qarab o‘qitish, ma'lumotlar asosida xulosa chiqarish va o‘qituvchilarga mashqlarni avtomatik baholash imkoniyatlari yaratilmoqda. Masalan, sun'iy intellekt yordamida o‘quvchilarning o‘rganish tezligi va qiyinchiliklarini tahlil qilish, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, shuningdek, maxsus yordamga muhtoj bo‘lgan talabalarga individual darslar tayyorlash mumkin. Bu o‘qituvchilarni va o‘quvchilarni vaqtni tejash va o‘qitish samaradorligini oshirishga imkon beradi. Sun'iy intellekt, shuningdek, o‘qituvchilarga ta‘lim jarayonini optimallashtirishda yordam beradigan interaktiv vositalarni taqdim etadi, bu esa o‘qitish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Ushbu resurslar yordamida o‘qituvchilar o‘z darslarini yanada

boyitib, o‘quvchilarga turli xil metod va yondashuvlar orqali yangi bilimlarni taqdim etishlari mumkin. Bularning barchasi o‘qituvchilarga ta‘lim jarayonini yanada samarali va interaktiv qilishda yordam beradi. Ushbu maqolaning maqsadi ham ta‘lim sohasi vakillariga sun‘iy intellektlardan ta‘lim jarayonini yanada samarali tashkil etish uchun qanday foydalanish bo‘yicha qulay ma‘lumotnoma taqdim etishdir.

SUN‘IY INTELLEKT TURLARI, VAZIFASI. Sun‘iy intellekt (SI) turli xil turlarga bo‘linadi va har bir turi o‘ziga xos vazifalarini bajaradi. SI turlarini va ularning vazifalarini tushunish, foydalanuvchilarga o‘z ehtiyojlariga mos keladigan texnologiyalarni tanlashda yordam beradi. Quyida sun‘iy intellekt turlari, ularning vazifalari haqida ma‘lumot keltirilgan.

Sun‘iy intellektlar asosan 3 xil turga bo‘linadi. Ular:

a) *Narrow AI (Yarim sun‘iy intellekt)* Vazifasi: Narrow AI yoki Darajali SI — bu ma‘lum bir vazifani bajarish uchun ishlab chiqilgan tizimlar. Ular odatda bir nechta vazifani bajarishga qodir, lekin boshqa vazifalarni

bajarishda cheklangan.

Misollar:

Virtual yordamchilar (masalan, Siri, Alexa)

Yuzni tanish tizimlari

Avtomobilni o‘z-o‘zidan boshqarish tizimlari

Tavsiya tizimlari (Netflix, YouTube)

shutterstock.com - 2557844881

b) *General AI (Umumiy sun‘iy intellekt)* Vazifasi:

General AI, yoki kuchli SI, insonlarning barcha intellektual faoliyatlarini bajarishga qodir bo‘lgan tizimlarni anglatadi.

Bu turdagi sun‘iy intellekt hali to‘liq rivojlanmagan va inson darajasida fikrlash, tushunish va qaror qabul qilish qobiliyatiga ega bo‘lishi kutilmoqda.

Misollar: Hozirda General AI tizimlari mavjud emas, ammo ular ilmiy va texnologik izlanishlar davomida rivojlanmoqda.

c) Artificial Superintelligence (ASI) Vazifasi: ASI,

yoki sun'iy superintellekt, insonlarning intellektual salohiyatidan ancha yuqori bo'lgan tizimdir. Bu turi sun'iy intellektning eng rivojlangan shakli hisoblanadi va u o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatiga ega.

Misollar: Hozirda mavjud emas, lekin nazariy jihatdan imkoniyatlarga ega.

Sun'iy intellektning har xil turlari mavjud va ular turli vazifalarni bajarish uchun mo'ljallangan. Quyida ularga namuna va ular haqida ma'lumotlar keltirilgan.

IBM Watson: Ro'yxatdan o'tish. IBM

Watson AI platformasida turli xil sun'iy intellekt xizmatlari, shu jumladan, tabiiy tilni qayta ishlash, tasvirni tanib olish va boshqalar mavjud. Foydalanish uchun IBM hisobiga ro'yxatdan o'tish kerak.

Vazifalari: Tabiiy tilni qayta ishlash (NLP): IBM Watson, xususan Watson NLU (Natural Language Understanding) yordamida matnni tahlil qilish, sentimentni aniqlash, tilni tanib olish, tilga asoslangan savollarga javob berish imkoniyatlarini taqdim etadi.

Tasvir va video tahlili: Watson Visual Recognition tasvirlar va videolarni tahlil qilish, ob'ektlarni aniqlash va tasvirlardan ma'lumot olish imkonini beradi.

Aqlni tahlil qilish va qaror qabul qilish: Watson yordamida katta ma'lumotlarni tahlil qilish, qaror qabul qilish va biznes jarayonlarini optimallashtirish uchun sun'iy intellekt modellarini yaratish mumkin.

Chatbotlar va virtual yordamchilar: Watson Assistant yordamida kompaniyalar virtual yordamchilar va chatbotlar yaratishi mumkin, ular mijozlarga xizmat ko'rsatishda yordam beradi.

OpenAI (GPT-3, GPT-4) Vazifalari:

Tabiiy tilni qayta ishlash (NLP): OpenAI tizimlari tabiiy tilda yozilgan matnlarni ishlab chiqish va unga javob berish imkoniyatini beradi.

GPT-3 va GPT-4 modellarini chatbotlar yaratish, matnlarni tarjima qilish, savollarga javob berish va boshqa ko'plab vazifalar uchun ishlatish mumkin.

Matnni yaratish va tahrirlash: OpenAI modelidan blog postlarini yozish, reklama matnlarini yaratish, hikoyalar va insho yozish kabi vazifalar uchun foydalanish mumkin.

Kod yozish: OpenAI Codex yordamida kod yozishni avtomatlashtirish va dasturlash tillarini tushunish mumkin.

Sun'iy intellekt platformalari turli sohalarda ishlatiladi va har biri o'ziga xos vazifalarni bajarish uchun mo'ljallangan. Ushbu platformalar yordamida foydalanuvchilar sun'iy intellekt yordamida o'rganish, tabiiy tilni qayta ishlash, tasvirni tanib olish va boshqa ko'plab vazifalarni amalga oshirishi mumkin. Har bir platforma turli xil vositalar va xizmatlarni taqdim etadi, bu esa ularni biznes, tibbiyot, til o'rganish, va boshqa sohalarda qo'llashni osonlashtiradi. Ushbu katta doiradagi imkoniyatdan foydalanish albatta ta'lim sohasida ham katta imkoniyatlarni yaratadi.

XORIJIY TILNI O'RGANISHDA SUN'IY INTELEKTDAN FOYDALANISH. **Sun'iy intellekt ma'lumotlar bazasi sifatida:** Sun'iy intellektlar shunchalik katta ma'lumotlar bazasini qamrab olganki undan fan texnika va barcha sohalarda ma'lumotlar olish juda qulay hisoblanadi. Biz esa xorijiy til o'rganish uchun qanday ma'lumotlar mavjud ekanligini korib chiqamiz. Xorijiy tillarni o'rganishda sun'iy intellektdan foydalanishning bir nechta samarali usullari mavjud. Quyidagi yo'nalishlar orqali SI yordamida xorijiy tillarni o'rganishda ma'lumotlar olish mumkin:

1. Tabiiy tilni qayta ishlash:

- *Tarjima tizimlari:* Sun'iy intellekt asosidagi avtomatik tarjimonlar, masalan, Google Translate yoki DeepL, xorijiy tillarni tez va samarali tarjima qilish imkonini beradi. Bu sizga tilni o'rganish jarayonida yangi so'zlar, iboralar va grammatikani tushunishda yordam beradi.

- *Sentiment tahlili:* Xorijiy tilda yozilgan matnlar ustida sentiment tahlilini amalga oshirish orqali, matnning ruhiy ohangini va maqsadini anglash mumkin.

2. Leksik va grammatika tahlili:

- *Sun'iy intellekt* yordamida tilning leksikasi va grammatikasini o‘rganish mumkin. Masalan, grammatik xatolarni aniqlash va to‘g‘rilash, so‘zlashuvda o‘xshash va sinonim so‘zlarni tavsiya qilish, to‘g‘ri frazeologik ifodalar yaratish.

- *Grammarly* kabi vositalar yordamida, o‘rganayotgan tilingizda grammatika va uslubiy xatolarni aniqlash va tuzatish mumkin.

3. Avtomatik yozish va tahrirlash:

- *AI asosida yozish yordamchilari* (masalan, GPT-3, 4) sizga xorijiy tilda matn yozishda yoki tarjima qilishda yordam beradi. Bu vositalar matnni to‘g‘ri va aniq tarzda qurishga yordam beradi, shuningdek, tilni yanada yaxshilashda foydalidir.

4. Xorijiy tilda nutqni tanish:

- *Nutqni matnga aylantirish* (Speech-to-Text): *Sun'iy intellekt* yordamida xorijiy tildagi nutqni matn sifatida qayd etish va o‘rganish mumkin. Bu sizga yangi so‘zlarni eshitish va ularni yozma shaklda ko‘rish imkoniyatini beradi.

- *Nutqni tarjima qilish*: Real vaqt rejimida nutqni boshqa tilga tarjima qilish imkoniyati mavjud. Misol uchun, Skype yoki Zoom kabi videoaloqa platformalarida avtomatik tarjimon tizimlari mavjud.

5. Personalizatsiya va o‘rganish dasturlari:

- *AI-dasturlar orqali til o‘rganish*: Duolingo, Babbel yoki Memrise kabi AI-texnologiyalari yordamida xorijiy tilni o‘rganish jarayonini optimallashtirish. Bu tizimlar sizning o‘rganish suratingizni tahlil qilib, sizga mos mashqlar va materiallarni taqdim etadi.

- *Personalizatsiya*: *Sun'iy intellekt* yordamida tilni o‘rganish jarayoningizni shaxsiylashtirish va o‘zingizga mos qilingan mashqlarni yaratish mumkin.

6. Interaktiv va real vaqtli mashqlar:

- *Sun'iy intellekt* yordamida xorijiy tilni interaktiv tarzda o‘rganish uchun o‘yinlar yoki sinovlar yaratiladi. Masalan, so‘zlarni eslab qolish yoki grammatika mashqlarini bajarish uchun AI-dasturlaridan foydalanish mumkin.

7. Matnni o‘qish va tushunish:

- *Xorijiy tilni o‘qish bo‘yicha yordam:* Sun‘iy intellekt matnni o‘qish va tushunishni yaxshilashda yordam berishi mumkin. AI tizimlari o‘qilayotgan matnni qisqacha tahlil qilib, asosiy g‘oyalar va tushunchalarni ajratib ko‘rsatishi mumkin.

- *Dialoglar va muloqotlar:* Sun‘iy intellekt yordamida xorijiy tilni o‘rganishda turli mavzularda muloqot qilish mumkin. Bu yordamda siz real hayotdagi holatlar bilan tanishishingiz va interaktiv muloqotda tilni yaxshilashingiz mumkin.

8. Tilni o‘rganishda xatolarni tahlil qilish:

- Sun‘iy intellekt yordamida o‘rganish jarayonida sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan xatolarni aniqlash va tuzatish mumkin. Misol uchun, grammatika xatolari, leksik xatolar yoki so‘zlashuvdagi qiyinchiliklarni aniqlash va to‘g‘rilash uchun AI vositalaridan foydalanish.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy tillarni o‘rganishda sun‘iy intellektning yordamida matnlarni tarjima qilish, nutqni tanish, grammatikani yaxshilash va o‘rganish jarayonini interaktivlashtirish mumkin. Bu texnologiyalar tilni o‘rganish jarayonini sezilarli darajada samarali va tezlashtirishi mumkin. Masalan quyida grammatik mavzu yuzasidan qiyinchilik tugdirishi mumkin bolgan mavzu haqida sun‘iy intellekt javobini korishingiz mumkin:

Ingliz grammatikasidagi “Gerund” haqida tushuntirib ber!

Gerund ingliz tilida ishni ifodalovchi yoki faoliyatni bildirish uchun ishlatiladigan maxsus so‘z turidir. Gerund aslida fe‘lning -ing qo‘shimchasi bilan hosil qilingan nomdir. U grammatik jihatdan nom sifatida ishlaydi, lekin ma‘no jihatidan fe‘l sifatida ham tasavvur qilinadi.

Gerundning Xususiyatlari:

-ing qo‘shimchasi bilan hosil bo‘ladi: Fe‘lning asosiga -ing qo‘shimchasi qo‘shilishi orqali gerund yaratiladi. Masalan:

run → running

eat → eating

Nom sifatida ishlaydi: Gerund faqat nom sifatida ishlaydi, ya‘ni u gapda ob‘ekt, sub‘ekt yoki predikat bo‘lishi mumkin. Gerundlar odatda faoliyatni, ishni yoki jarayonni ifodalashda ishlatiladi.

Misollar:

Swimming is good for your health. (Suvda suzish sog‘liq uchun yaxshi.)

Gerundning ishlatilishi:

Sub'ekt sifatida:

Reading books is fun. (Kitob o‘qish qiziqarli.)

Ob'ekt sifatida (ba'zi fe'llardan keyin):

I enjoy watching movies. (Men filmlarni tomosha qilishni yoqtiraman.)

She avoids driving at night. (U tunda haydashdan qochadi.)

Ob'ekt sifatida (ba'zi prepozitsiyalar bilan):

She is interested in learning languages. (U tillarni o‘rganishga qiziqadi.)

Gerundlar ba'zan fe'llar bilan birgalikda ishlatiladi: Ayrim fe'llar gerund bilan ishlatiladi, bu esa ma'lum bir faoliyatni anglatadi. Misollar:

Enjoy + gerund: I enjoy reading books.

Xulosa: Maqola yakunida shuni ta'kidlashimiz kerakki, sun'iy intellekt yordamida ancha yengilliklarga erishish mumkin. Masalan, bir o'quvchi o'zgaruvchilarni yoki murakkab masalalarni tushunishda qiyinchiliklarga duch kelsa, tizim o'qituvchiga bu haqida xabar beradi va qanday yordam kerakligini ko'rsatadi. Sun'iy intellekt yordamida o'quvchilar bilimni baholash, ularning individual ehtiyojlarini aniqroq tushunishga imkon yaratadi. Bu usul orqali o'qituvchilar har bir o'quvchining kuchli va zaif tomonlarini yanada chuqurroq aniqlashlari, shuningdek, o'qish jarayonini optimallashtirishlari mumkin. Sun'iy intellekt yordamida baholash tizimi yanada samarali, tezkor va adolatli natijalarni taqdim etadi. Yuqorida biz ta'lim sohasida sun'iy intellektdan unumli foydalanish uchun bir nechta usullarni berib o'tdik. Sun'iy intellekt va internet manbalaridan foydalanish maktab o'quvchilariga xorijiy tillarni o'qitishni yanada samarali va qiziqarli qiladi. Bu usullar nafaqat bilimni oshirishga, balki o'quvchilarning mustaqil o'rganish qobiliyatini rivojlantirishga ham yordam beradi. Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash orqali ta'lim jarayonini yangi darajaga ko'tarish mumkin.

Adabiyotlar ro‘yxati:

- 1. Russell, S., & Norvig, P. (2016).** *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (3rd ed.). Pearson.
Sun'iy intellektning asoslari va turli tizimlarni qo'llashning metodologik yondashuvlari haqida.
- 2. Ng, A. (2016).** *Machine Learning Yearning*. Deeplearning.ai.
Sun'iy intellekt va mashinani o'rganish texnologiyalariga kirish.
- 3. Alonso, O., & Casali, R. (2020).** *Artificial Intelligence in Education: Current Insights and Future Perspectives*. Springer.
Ta'lim sohasida sun'iy intellektni qo'llash va uning imkoniyatlari.
- 4. Vogt, P. (2018).** *The Role of Artificial Intelligence in Language Learning*. *Journal of Educational Technology*, 12(3), 45-59.
Xorijiy tilni o'rganish va sun'iy intellekt texnologiyalarining ahamiyati haqida.
- 5. Cohen, A., & Toth, A. (2019).** *Artificial Intelligence in Education: The Next Big Thing*. *Journal of Educational Research*, 15(2), 123-134.
Ta'limda sun'iy intellektning kelajagi va imkoniyatlari haqida.
- 6. IBM Watson. (n.d.).** *IBM Watson: Cognitive Computing and Artificial Intelligence Solutions*. Retrieved from <https://www.ibm.com/watson>
IBM Watson sun'iy intellekt platformasi haqida.
- 7. OpenAI. (n.d.).** *GPT-3 and GPT-4: Revolutionizing Natural Language Processing*. Retrieved from <https://www.openai.com>
OpenAI kompaniyasining GPT-3 va GPT-4 tizimlari haqida.
- 8. Grammarly. (n.d.).** *Grammar and Spell Check: Improve Your Writing with Grammarly*. Retrieved from <https://www.grammarly.com>
Grammarly tizimi va grammatikani tahlil qilish haqida.

TA‘LIM JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISHDA O‘QITUVCHI VA O‘QUVCHILAR UCHUN SO‘ROVNOMALARNING O‘RNI

Jo‘rayeva Lola Tolibdjonovna, o‘qituvchi

Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta‘lim jarayonini takomillashtirishda o‘qituvchi va o‘quvchilar uchun so‘rovnomalarning o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida so‘rovnomalarning ta‘lim sifatiga ta‘siri, o‘qituvchi va o‘quvchilarning ehtiyoji va talablarini aniqlashdagi roli hamda o‘quv jarayonini optimallashtirish uchun ma‘lumot to‘plashdagi samaradorligi ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, so‘rovnomalardan foydalanish metodikasi, ularning natijalarini tahlil qilish va ta‘lim jarayoniga tadbqiq etish yo‘llari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: ta‘lim jarayoni, so‘rovnoma, ta‘lim sifati, metodik tahlil, pedagogik tadqiqot, ta‘limni takomillashtirish.

Hozirgi zamonaviy ta‘lim jarayoni uzluksiz rivojlanib, pedagogik innovatsiyalar va texnologiyalarning qo‘llanilishi bilan yanada takomillashib bormoqda. Ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarni samarali o‘qitish hamda ularning ehtiyoji va talablarini o‘rganish bugungi kunda pedagogikaning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda so‘rovnomalar muhim vosita sifatida namoyon bo‘lib, ta‘lim ishtirokchilari – oqituvchi va o‘quvchilarning fikr-mulohazalarini chuqur tahlil qilish, o‘quv jarayonidagi muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha samarali yechimlar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

So‘rovnomalar ta‘lim jarayonini takomillashtirishning zamonaviy vositalaridan biri bo‘lib, ular o‘qituvchi va o‘quvchilarning pedagogik jarayon haqidagi qarashlarini, didaktik yondashuvlarga bo‘lgan munosabatini, o‘quv dasturlarining samaradorligini aniqlashga yordam beradi. So‘rov natijalari asosida ta‘lim tizimini yanada rivojlantirish, o‘qitish metodlarini takomillashtirish, o‘quvchilar bilimini baholash tizimini mukammallashtirish mumkin. Xususan, zamonaviy ta‘lim muassasalarida so‘rovnomalar yordamida dars jarayonlarining

samaradorligi, o‘qitish strategiyalarining mosligi hamda o‘quvchilar va o‘qituvchilarning dars mashg‘ulotlaridan qoniqish darajasi o‘rganilmoqda.

So‘nggi yillarda so‘rovnomalar faqatgina ta‘lim sifati va metodikasini baholash vositasi sifatida emas, balki innovatsion pedagogik tadqiqotlarning ajralmas qismi sifatida ham keng qo‘llanilmoqda. So‘rovnomalar orqali oq‘ituvchilar o‘quvchilarning qiziqishlarini, o‘quv jarayonidagi qiyinchiliklarini aniqlashi, shu asosda o‘z pedagogik faoliyatini takomillashtirishi mumkin. Shuningdek, o‘quvchilar ham oz fikrlarini bildirish, ta‘lim jarayoni bo‘yicha o‘z takliflarini berish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi ozaro hamkorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

So‘rovnomalar ta‘lim jarayonida diagnostik vosita sifatida foydalanilib, ta‘limning samaradorligini oshirish uchun oqituvchi va o‘quvchilarning o‘quv jarayonihaqida bergan fikrlari va baholari muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchi va o‘quvchilar ishtirokida o‘tkazilgan so‘rovnomalar quyidagi jihatlariga e‘tibor qaratishga yordam beradi:

- Ta‘lim jarayonining samaradorligini baholash, ya‘ni o‘qitish metodlari, darsliklar, o‘quv dasturlari va baholash tizimining o‘quvchilarga mosligi aniqlanadi.
- O‘quvchilar ehtiyojlarini organish: bunda oquvchilarningdarsga bo‘lgan qiziqishi, tushunish darajasi va yuzaga kelayotgan qiyinchiliklari tahlil qilinadi.
- O‘qituvchilarning pedagogik yondashuvini takomillashtirish: bunda o‘qituvchilarning dars o‘tish usullari, talabalarga yondashuvi va metodikasi bo‘yicha tahlil olib boriladi.

So‘rovnomalar natijalari asosida o‘quv dasturlari va ta‘lim metodlarini o‘zgartirish mumkin bo‘lib, bu esa ta‘lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

O‘qituvchilar uchun so‘rovnomalar pedagogik jarayonida muhim vosita bo‘lib, ularning dars berish medtodikasi, kasbiy qoniqish darajasi, ta‘lim muassasasidagi shart-sharoitlar hamda o‘quv jarayonida duch keladigan

muammolarini o‘rganish imkonini beradi. O‘qituvchilar uchun olinadigan so‘rovnomalarning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

- dars jarayonining tahlili: bunda o‘qituvchilarning dars o‘tish metodikasi, o‘quv dasturlarining mazmuni va ularning samaradorligi baholanadi.
- Pedagogik malaka va tajribani rivojlantirish: bunda so‘rovnomalar natijalariga ko‘ra, o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanish ehtiyojlari aniqlanib, malaka oshirish kurslari yoki treninglar tashkil etiladi.
- O‘qituvchilarning muammolari va talablarini aniqlash: dars jarayonida uchraydigan qiyinchiliklar, moddiy-texnik bazaning yetishmovchiligi yoki boshqa pedagogik masalalar aniqlanadi.

So‘rovnomalar orqali o‘qituvchilarning dars o‘tish usullarini takomillashtirishga, innovatsion metodlarni qo‘llashga va pedagogik sifatni oshirishga yo‘naltirilgan ilmiy-tahliliy ma‘lumotlar olinadi.

O‘quvchilar uchun so‘rovnomalar dars jarayonining samaradorligini oshirish, o‘quvchilarning darslarga bo‘lgan qiziqishini aniqlash va ta‘lim jarayonini takomillashtirish uchun muhim hisoblanadi.

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, so‘rovnomalar ta‘lim jarayonida diagnostik, baholash va tahliliy vosita sifatida samarali ishlatiladi. Ular ta‘lim sifatini oshirish, o‘qitish metodlarini takomillashtirish va o‘quvchilarning ehtiyojlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Uning natijalariga asolangan holda ta‘lim jarayoni takomillashtirilishi, innovatsion metodlar joriy etilishi va pedagogik samaradorlik oshirilishi mumkin. shunday qilib, so‘rovnomalar ta‘lim tizimini rivojlantirishda muhim ilmiy-pedagogik vosita sifatida e‘tirof etilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University*. Open University Press.
2. Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). *Research Methods in Education (8th ed.)*. Routledge.

3. Dornyei, Z. (2007). *Research Methods in Applied Linguistics*. Oxford University Press.
4. Mertens, D. M. (2019). *Research and Evaluation in Education and Psychology: Integrating Diversity With Quantitative, Qualitative, and Mixed Methods*. SAGE Publications.
5. Brown, J. D. (2001). *Using Surveys in Language Programs*. Cambridge University Press.
6. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Education.
7. Flick, U. (2018). *An Introduction to Qualitative Research*. SAGE Publications.
8. Likert, R. (1932). *A Technique for the Measurement of Attitudes*. Archives of Psychology, 140, 1–55.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA QO‘SHMA SO‘Z YASALISH MEZONLARI

Jalolova Muqaddas Bahodirovna

Andijon davlat chet tillar instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida qo‘shma so‘zlarning yasash mezonlari tahlil qilinadi. Qo‘shma so‘zlarning leksik va sintaktik usullar bilan hosil bo‘lishi, ularning juft so‘zlardan farqlanishi hamda so‘z birikmalari bilan bog‘liq muammolar ilmiy-nazariy asosda yoritib berilgan. Ingliz tilida qo‘shma so‘zlar endotsentrik, ekzotsentrik, kopulyativ va antonim komponentli usullar orqali yasalishi ko‘rsatilgan bo‘lsa, o‘zbek tilida ular aniqlovchili, predikativli, izofali va morfologik turlarga bo‘linishi keltirilgan. Maqolada qo‘shma so‘zlar va so‘z birikmalarining o‘zaro farqlari, ularning tarkibiy tuzilishi va grammatik xususiyatlari atroflicha o‘rganilgan. Shuningdek, ingliz va o‘zbek tillarida qo‘shma so‘zlarning tadqiq etilish tarixi hamda ularni tasniflash muammolari ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: qo‘shma so‘zlar, juft so‘zlar, so‘z yasalishi, leksik usul, sintaktik usul, endotsentrik, ekzotsentrik, kopulyativ, antonim komponentlar, o‘zbek tili, ingliz tili, frazeologik birliklar, morfologik tuzilish, grammatik xususiyatlar.

Ayrim so‘zlarni biriktirish yo‘li bilan yangi so‘z yaratish tildagi eng qadimiy usullardan biri bo‘lib, u tilning taraqqiy etishi natijasida yana ham kengaydi, so‘z yasashning eng mahsuldor usullaridan biriga aylanadi. O‘zbek tilida ayrim so‘zlarni biriktirish yo‘li bilan yangi so‘z yaratishning o‘z tuzilish xarakteri jihatdan ikki xilini ko‘ramiz: leksik usul va sintaktik usul. Leksik usulda bir ma’noli so‘z takrorlanadi, ikki ma’nodosh yoxud ikki qarama-qarshi ma’noli so‘z birikib keladi. Mana shuning natijasida yangi bir umumlashgan ma’noni bildiruvchi juft so‘zlar hosil bo‘ladi: beshta-beshta, bosti- bosti , ota-ona, kuch- quvvat, katta-kichik, va h.k. Sintaktik usulda esa ikki, ba’zan undan ortiq so‘z/o‘zak bir-biri bilan qo‘shiladi. Natijada yangi leksik ma’noni ifodalovchi qo‘shma so‘zlar tug‘iladi: harom tomoq, Qo‘shut, Yangiobod (joy nomlari), g‘o‘zapo‘choq va h.k.z

Bu jihatdan qo‘shma so‘zlar juft so‘zlardan farq qiladi. Ularning bir-biridan ajratuvchi asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

1. Qo‘shma so‘zlar tobelanish yo‘li bilan ergash so‘z + bosh so‘z; juft so‘zlar esa tenglanish yo‘li bilan yasaladi.
2. Qo‘shma so‘zlar bir bosh urg‘uli bo‘ladi, juft so‘zlarning har bir element urg‘uli bo‘ladi.
3. Qo‘shma so‘zlarning materiali turli mustaqil so‘z turkumlaridan iborat bo‘lishi mumkin: sifat + ot, son + ot, ot + fe‘l kabi. Juft so‘zlarning elementlari esa bir xil so‘z turkumidan iborat bo‘ladi. Masalan, ot + ot, fe‘l + fe‘l, sifat+ sifat.
4. Qo‘shma so‘zlarda tartib o‘zgarishi bilan fikr va grammatik holat ham o‘zgaradi. Masalan, ko‘zoynak va oynak ko‘z / shishadan qilingan ko‘z/; juft so‘zlarda esa bu holat kuzatilmaydi.

Qo‘shma so‘z hodisasi Ye.A.Vasilevskaya ta’rifi bilan aytganda, til lug‘at tarkibini va grammatik tuzilishini shakllantirishning eng o‘tkir vositasidir²⁷. Ingliz

---

²⁷ Е.А.Василевская, Словосложение в русском языке, М.,1962, стр.37.

tilida qo‘shma so‘z yasallishini har tamonlama tahlil qilganda, bir qator muammolarga duch kelish mumkin:

- 1) Qo‘shma so‘zlarning aniq ta‘rifi;
- 2) Qo‘shma so‘zlarning genezisi (kelib chiqishi);
- 3) Qo‘shma so‘z va so‘z birikmalarning farqi;
- 4) Qo‘shma so‘z komponentlarining o‘zaro aloqadorligi;
- 5) Qo‘shma so‘zlar ifodalaydigan yangi ma‘nolar tahlili;
- 6) Qo‘shma so‘zlarning tilning morfologik va sintaktik tuzilishidagi o‘rni masalalari.

Bu muammolar bir-biri bilan chambarchasligi bilan bir qatorda ular umumiy va xususiy tilshunoslikka oid muammolarga ham aloqadordir. Qo‘shma so‘z ikki yoki undan ortiq negizdan tashkil topgan bir so‘z xisoblanadi. Qo‘shma so‘zlar borasidagi tadqiqotlar O‘zbekiston va xorijiy olimlarning ko‘pchiligini diqqat-e‘tiborini tortgan. Qo‘shma so‘zlar frazeologik birikmalarga o‘xshab ketsa ham ulardan farq qiladi. Qo‘shma so‘zlarni turli olimlar turlicha tasniflaydi. Xorijiy olimlar ularni sintaktik xususiyatiga ko‘ra, to‘rt turga ajratsa, o‘zbek olimlari ularni ikki turga ajratadi. Biz ham yuqoridagilardan kelib chiqib qo‘shma so‘zlarni ikki turga ajratamiz: 1) faqatgina tub so‘zlardan yasalgan qo‘shma so‘zlar, 2) yasama qo‘shma so‘zlar. Birinchi guruhga kiruvchi qo‘shma so‘zlarni biz ikki va undan ortiq tub so‘zlar deb ataymiz: oqsoqol. Ikkinchi turiga esa ikki yoki undan ortiq negizdan tashkil topadi: beshiktebratar.

Aynan bitta qo‘shma so‘zning o‘zi uch xil ko‘rinishda yozilishi mumkin, Masalan, baqaloq Dallolov (alohida yozilgan), Dallolov-baqaloq (chiziqcha orqali), Dallolov baqaloq (alohida lekin so‘z tarkibi o‘zgarishi bilan).

Qo‘shma so‘zning tabiati, ya‘ni qanday leksik birlik ekanligi “qo‘shma so‘z” termini ma‘nosini va ta‘rifini belgilash orqali hamda uning yondosh til birliklaridan: sodda, juft, takroriy va qisqartma so‘zlardan, ayniqsa, so‘z birikmasidan farqini, o‘ziga xos xususiyatlarini anqilash orqali ochilishi mumkin.

Qo‘shma so‘zlar juft so‘zlardan komponentlar munosabati, koponentlar tarkibidagi negizlar, komponentlarning bir so‘z turkumi yoki boshqa so‘z turkumiga taalluqliligiga, komponentlar soni va ularning ma‘no anglatishiga ko‘ra farq qiladi.

Qo‘shma so‘zning so‘z birikmasidan asosiy farqi shuki, qo‘shma so‘z, yuqorida ko‘rib o‘tganimizdek, birdan ortiq negizdan tashkil topadi. So‘z birikmasi esa birdan ortiq mustaqil so‘zning o‘zaro grammatik aloqaga kirishuvidan hosil bo‘ladi. Lekin tashqi ko‘rinishi bilan qo‘shma so‘z ham birdan ortiq so‘zdan tashkil topganga o‘xshaydi.

Ingliz tilida qo‘shma so‘z yasalishi shartli 4 guruhga: 1) Endotsentrik (ichki) usulda yasalgan qo‘shma so‘zlar tarkibida bosh so‘z ustunligi mavjud bo‘ladi, ya‘ni qo‘shma so‘z ma‘nosini anglatuvchi asosiy so‘z va uning ma‘nosini to‘ldirib keluvchi ikkinchi komponent so‘z, 2) Ekzotsentrik (yashirin) usulda qo‘shma so‘z tarkibida bosh so‘z mavjud emasligi bilan ajralib turadi. Yasama so‘z tarkibidagi ikki komponent uning yangi ma‘nosini anglashda chalkashlikni yuzaga keltiradi, 3) Kopulyativ (bog‘lovchili) yo‘l bilan yasalgan so‘zlar o‘zida ikki komponent ma‘nosini o‘zida yaqqol ko‘rsatib turadi, 4) Ikki qarama-qarshi ma‘noli komponent ishtirokida yasalgan qo‘shma so‘zlar.

O‘zbek tilida qo‘shma so‘zlarni o‘zaro qo‘shilish turi quyidagicha: aniqlovchili, predikativli, elementlari o‘zaro grammatik munosabatga kirishmagan tur, izofali va morfologik turlarga bo‘linadi.

Yuqoridagi isbotlardan anglashib turibdiki, qo‘shma so‘zlar tarixan qaraganda so‘z birikmalaridan kelib chiqqan, so‘z birikmalari qo‘shma so‘zlarning paydo bo‘lishi uchun asos bo‘lgan. So‘z birikmalari bilan qo‘shma so‘zlarning ba‘zi holatlarda bir-biriga o‘xshab ketishining sababi ham shudir. Hozir biri ikkinchisidan o‘ziga xos belgilar bilan farq qiluvchi bu ikki hodisaning ayrim-ayrim grammatik vazifalarga ega bo‘lishi til taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘langan. SHubhasiz, bu hodisa o‘zbek va ingliz tilining o‘ziga xos ichki qonuniyatlari asosida vujudga kelgan. Haqiqatan ham tilda grammatik qurilish zamon o‘tish bilan o‘zgaradi, takomillashadi, o‘z qoidalarini yaxshilaydi va aniqlaydi, yangi qoidalar bilan boyiydi.

Adabiyotlar ro‘yhati

1. Vasilevskaya, Ye.A. *Sovremennyy angliyskiy yazyk: Slovoпроизводство i slovarnyy sostav*. Moskva: Nauka, 1982.
2. Marchand, H. *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation*. München: C. H. Beck, 1969.
3. Bauer, L. *English Word-Formation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
4. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi. *O‘zbek tilining izohli lug‘ati*. Toshkent: O‘zFA, 2006.
5. Rasulov, S. *O‘zbek tilida so‘z yasash usullari*. Toshkent: Fan, 1995.
6. G‘ulomov, A. *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*. Toshkent: O‘zbekiston, 1997.
7. Normamatov, G‘. *O‘zbek tilida qo‘shma so‘zlarning semantik xususiyatlari*. Toshkent: Fan, 2001.
8. Crystal, D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
9. Lieber, R. *Morphology and Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
10. Nida, E.A. *Morphology: The Descriptive Analysis of Words*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1949.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA KESATIQ IFODASINING LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Jalolova Muqaddas Bahodirovna
Andijon davlat chet tillar instituti

Annotatsiya: Maqolada ingliz va o‘zbek tillarida kesatiq ifodalarning lingvopragmatik xususiyatlari tahlil qilingan. Kesatiq ifodalarning semantik, stilistik va kommunikativ jihatlari madaniy kontekst doirasida ko‘rib chiqilib, ularning pragmatik farqlari yoritilgan. Ingliz tilida kesatiq ko‘pincha yumor va bilvosita istehzo orqali ifodalansa, o‘zbek tilida aniqroq, tarbiyaviy va axloqiy maqsadlarga yo‘naltirilgan shaklda namoyon bo‘ladi.

Kalit soʻzlar: kesatiq, lingvopragmatika, kinoya, istehzo, ironiya, sarkazm, pragmatika, madaniyat, muloqot, kontekst

Til nafaqat fikr almashish vositasi, balki muayyan madaniyat va ijtimoiy munosabatlarni aks ettiruvchi qudratli vositadir. Har bir til oʻziga xos lingvistik va pragmatik qonuniyatlarga asoslangan boʻlib, unda nutqning turli xil ifoda shakllari namoyon boʻladi. Ingliz va oʻzbek tillarida kesatiq ifodalarining oʻziga xos jihatlarini oʻrganish nafaqat tilshunoslik nuqtayi nazaridan, balki pragmatika, madaniyatlararo muloqot va psixolingvistika doirasida ham dolzarb masalalardan biridir. Chunki har bir til oʻz pragmatik qoidalariga koʻra kesatiqni turlicha ifodalaydi. Masalan, ingliz tilida kesatiq koʻpincha sarkazm yoki piching shaklida namoyon boʻlib, koʻpincha yumor bilan uygʻunlashadi. Oʻzbek tilida esa kesatiq xalqona hikmatlar, kinoya va hajv orqali ifodalanib, koʻpincha kontekstga bogʻliq holda tushuniladi.

Kesatiqning lingvopragmatik xususiyatlarini tahlil qilish jarayonida ushbu tushunchaning semantik, sintaktik va stilistik jihatlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki kesatiq koʻpincha bevosita emas, balki bilvosita maʼno orqali ifodalanadi. Pragmatik nuqtayi nazardan, bunday ifodalar nutqiy vaziyat, muloqot ishtirokchilarining bilimi, ijtimoiy mavqei va madaniyati bilan bevosita bogʻliq. Shunday ekan, ingliz va oʻzbek tillaridagi kesatiq ifodalarining lingvopragmatik tahlili ularning qoʻllanilish xususiyatlarini aniqlashga, til va madaniyat oʻrtasidagi bogʻliqlikni oʻrganishga imkon beradi.

Tilshunoslikka pragmatika atamasi **ilk bor 1938-yilda amerikalik semiotik Charles Morris tomonidan kiritilgan**, u yunoncha "πρᾶγμα" (pragma) soʻzidan kelib chiqqan "harakat", "amaliyot", "ish" degan maʼnolarni anglatadi. Lotin tilida ham bu soʻz "pragmaticus" shaklida qoʻllanilib, amaliy, foydali, mantiqiy harakat bilan bogʻliq tushunchalarni bildirgan. Ingliz tiliga "pragmatics" shaklida kirib kelgan bu atama tilshunoslikda tilning ishlatilishini va muloqot jarayonini oʻrganuvchi yoʻnalish sifatida shakllangan. Aytish joizki, avvaliga tilshunoslik asosan grammatika va semantika bilan shugʻullangan boʻlsada, gapning haqiqiy maʼnosi va uning kontekstdagi ishlatilishini toʻliq tushuntira olmagan. Masalan, "Siz

eshikni yopishingiz mumkinmi?” gapini semantik nuqtayi nazardan faqatgina so‘rov (yopish imkoniyati bor-yo‘qligi) deb tushunish mumkin. Pragmatikada esa bu gap aslida *iltimos* ekanligini tushuntiradi.

Kesatiq – nutqning o‘ziga xos shakllaridan biri bo‘lib, unda so‘zlarning yuzaki ma’nosi bilan asl niyat o‘rtasida tafovut mavjud bo‘ladi. Bunday ifodalarning pragmatik ahamiyati shundaki, ular ko‘pincha muloqot jarayonida ma’lum ijtimoiy yoki madaniy vaziyatga bog‘liq holda qo‘llanadi va tinglovchidan muayyan bilim va tajriba talab etadi.

Ingliz va o‘zbek tillarida kesatiq asosan kinoya, istehzo va ironiya shaklida uchraydi. Ingliz tilida bu hodisalar "sarcasm", "irony" va "satire" tushunchalari orqali ifodalanadi. O‘zbek tilida esa kinoya va istehzo tushunchalari keng qo‘llanilib, ba’zan bunday ifodalar bevosita o‘tkir hazil shaklida namoyon bo‘ladi. Kesatiq ifodalarining qo‘llanilishi muayyan kontekstga bog‘liq. Masalan, ingliz tilida: *Oh, great! Another meeting!* (ajab joyi yo‘q, yana bir yig‘ilish!) ushbu ifoda yuzaki ma’noda ijobiy tuyulsa-da, aslida norozilik yoki hafsalasizlikni ifodalaydi. O‘zbek tilida esa quyidagi jumla kinoyaviy ma’no kasb etadi: *“Sizni maqtash kerak, har doim ishga kechikib kelasiz!”* Bu jumlada “maqtash” so‘zi haqiqiy ma’noda ishlatilmagani, balki tanqid ma’nosini anglatuvchi kesatiq ifoda ekanligi seziladi.

Kesatiq ifodalarning qo‘llanilishi har ikki tilda o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Ingliz tilida bunday ifodalar ko‘pincha yumor va hazil orqali berilsa, o‘zbek tilida kinoya va istehzo ko‘proq axloqiy yoki tarbiyaviy maqsadlarni ko‘zlab ishlatiladi.

Ingliz tilida kesatiq ko‘pincha bevosita emas, balki kontekstual ravishda anglashiladi. Odatda qisqa, lo‘nda va metaforik bo‘ladi. Ba’zan shaxsiy emas, balki ijtimoiy tanqid vositasi sifatida ishlatiladi.

O‘zbek tilida esa ko‘pincha ochiqroq va aniqroq ifodalanadi. Mazmunan ko‘proq tarbiyaviy yoki didaktik ohang kasb etadi. Ishlatilishida yosh, ijtimoiy maqom va vaziyat muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Masalan, ingliz tilida *“Wow, you’re so early!”* (Voy, qanday barvaqt kelding!) Bunday ibora tinglovchiga bevosita emas, balki bilvosita tanbeh yoki kinoya bilan yetkaziladi. O‘zbek tilida esa *“Ish*

joyingizga bemalol kelaverasiz, ishxonangiz eson-omon turibdi-ku!” bunday jumlada kinoya aniqroq ifodalangan.

Kesatiq ifodalar turli lingvistik vositalar orqali yuzaga keladi. Ingliz va o‘zbek tillarida asosiy pragmatik vositalar quyidagilardir:

Antifrasa (teskari ma’no ifodalash)

Bu usulda gapning yuzaki va asl ma’nosi qarama-qarshi bo‘ladi:

- *Oh, brilliant! You forgot to bring the tickets!* (Zo‘r, chiptalarni olib kelishni unutibsan!)
- *Boshliq sizni yaxshi ko‘radi, ishingizga doim tanbeh berib turadi!*

Ortiqli ifodalash (hyperbole)

Ma’noni kuchaytirish orqali kinoya yaratish:

- *You’re the best driver ever!* (Sen eng zo‘r haydovchisan! – avariya qilgan odamga aytilmoqda)
- *Ishlaringiz shu qadar yaxshi ketayapti-ki, har kuni shikoyatlar kelib tushmoqda!*

Qasddan noto‘g‘ri tushunish (pretended misunderstanding)

Suhbatdosh aytgan gapni ataylab noto‘g‘ri tushunish orqali kesatiq qilish:

- A: *I never make mistakes!*
B: *Oh, really? That’s impressive!* (A: Men hech qachon xato qilmayman! B: Rostdanmi? Hayratlanarli!)
- A: *Men juda dono odamman!*
B: *Ha, hech kim sizdek aql bilan ish tutolmaydi!*

Kesatiq ifodalarning muloqotdagi o‘rni ikki tilda ham turlicha. Ingliz tilida bunday ifodalar ko‘proq ijtimoiy yumor va nozik istehzoga asoslangan bo‘lsa, o‘zbek tilida ular tarbiyaviy va axloqiy maqsadlarni ham ko‘zlaydi. Ingliz tilida kesatiq ifodalar ko‘pincha bevosita emas, balki kontekst orqali anglashiladi. Ular hazil, norozilik yoki tanqidni muloyim shaklda yetkazish uchun ishlatiladi. O‘zbek tilida kesatiq ifodalar aniqroq va tushunarliroq shaklda ifodalanib, ko‘pincha hajv va tanqid vositasi sifatida qo‘llaniladi.

Shuningdek, har ikki tilda kesatiqning kommunikativ samaradorligi uning muloqot doirasidagi ijtimoiy maqom va tinglovchining til madaniyatiga bog‘liq.

Kesatiq ifodalar har ikki tilda o‘ziga xos lingvopragmatik xususiyatlarga ega bo‘lib, ularning shakllanishi va qo‘llanilishi tilning madaniy, ijtimoiy va kommunikativ omillariga bog‘liq. Ingliz tilida bunday ifodalar ko‘proq yumor va bilvosita ifodalashga asoslangan bo‘lsa, o‘zbek tilida ular aniqroq va ko‘pincha tarbiyaviy ohangda ishlatiladi. Kesatiq ifodalarning lingvopragmatik jihatlarini chuqur o‘rganish orqali til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushunish, muloqot samaradorligini oshirish hamda tarjima jarayonida ularning to‘g‘ri ekvivalentlarini aniqlash mumkin.

Shunday qilib, ingliz va o‘zbek tillarida kesatiq konsepti lingvopragmatik jihatdan turlicha shakllanadi. Ingliz tilida u bevosita va hajviy shaklda ifodalansa, o‘zbek tilida esa bilvosita, kinoyaviy va ijtimoiy ahamiyat kasb etgan holatda namoyon bo‘ladi. Har ikkala til pragmatikasida kesatiq til va madaniyatning bevosita ifodasi bo‘lib, ijtimoiy, siyosiy va madaniy kontekstga bog‘liq holda shakllanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Арнольд И.В. **Стилистика современного английского языка**. – М.: Высшая школа, 2002.
2. Баранов А.Н. **Лингвистическая прагматика**. – М.: Наука, 2007.
3. Blakemore, D. **Understanding Utterances: An Introduction to Pragmatics**. – Oxford: Blackwell, 1992.
4. Brown, P., Levinson, S.C. **Politeness: Some Universals in Language Usage**. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
5. Grice, H.P. **Logic and Conversation** // Cole, P., Morgan, J.L. (Eds.). *Syntax and Semantics*. – New York: Academic Press, 1975.
6. Halliday, M.A.K. **An Introduction to Functional Grammar**. – London: Edward Arnold, 1994.
7. Хатамов Н. **О‘zbek tilida kinoya va istehzoning lingvopragmatik xususiyatlari** // O‘zbek tili va adabiyoti, 2021, №3.

8. Купонов Д. **Nutq madaniyati va pragmatika.** – Тошкент: Фан, 2009.
9. Levinson, S.C. **Pragmatics.** – Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
10. Wierzbicka, A. **Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction.** – Berlin: Mouton de Gruyter, 1991.

IXTISOSLASHGAN LOGISTIKA TERMINLARINI TARJIMA QILISH MUAMMOLARI: LINGVISTIK VA INTERDISIPLINAR YONDASHUVLAR

Bozorbekov Ahmadbek Sohijjon o‘g‘li,

Doctor of Philosophy in Philological Sciences, DSc student

Annotatsiya: Ushbu maqolada logistika sohasiga oid ixtisoslashgan terminlarni tarjima qilish jarayonida uchraydigan lingvistik va metodologik muammolar tizimli tarzda tahlil qilinadi. Logistika terminologiyasi global iqtisodiy munosabatlar, texnologik taraqqiyot va harbiy-sanoat diskurslari bilan bevosita bog‘liq bo‘lganligi sababli, ushbu terminlarning semantik jihatdan ko‘p qirrali, kontekstga bog‘liq va ba’zida madaniyatlararo tafovutlarga ega bo‘lishi tarjima jarayonini murakkablashtiradi. Maqolada bu terminlarning shakllanish manbalari, ularning funksional va strukturaviy xususiyatlari, shuningdek, o‘zbek tilidagi adekvat ekvivalentlarni ishlab chiqishdagi asosiy qiyinchiliklar tahlil qilinadi. Xususan, leksik-semantik modellashtirish, diskursiv tahlil va tarjima strategiyalarining qo‘llanilishi orqali mavjud muammolarga yechim topish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, tilshunoslik va logistika fanlarining kesishgan nuqtalarida olib borilayotgan interdisiplinar tadqiqotlarning zaruriyati asoslab beriladi. Mazkur yondashuv, sohalararo hamkorlik asosida aniq, barqaror va milliy kontekstga mos logistik terminologiya tizimini shakllantirish imkoniyatini ochadi.

Kalit so‘zlar: logistika terminologiyasi, tarjima strategiyalari, soha tilshunosligi, interdisiplinar yondashuv, semantik tahlil, termin modellashtirish, lingvistik tafovutlar, logistika diskursi, kontekstual tarjima, ixtisoslashgan til.

Abstract: This article systematically analyzes the linguistic and methodological challenges encountered in the process of translating specialized

terms related to the field of logistics. Since logistics terminology is directly linked to global economic relations, technological advancements, and military-industrial discourses, the semantic complexity of these terms, their context-dependency, and occasional cross-cultural differences complicate the translation process. The article examines the sources of formation of these terms, their functional and structural characteristics, as well as the primary difficulties in developing adequate equivalents in the Uzbek language. In particular, it explores ways to address existing problems through the application of lexico-semantic modeling, discourse analysis, and translation strategies. The necessity of interdisciplinary research conducted at the intersection of linguistics and logistics is also substantiated. This approach opens up the possibility of forming an accurate, stable, and nationally contextualized logistics terminology system based on cross-sectoral collaboration.

Keywords: logistics terminology, translation strategies, domain-specific linguistics, interdisciplinary approach, semantic analysis, term modeling, linguistic differences, logistics discourse, contextual translation, specialized language.

Аннотация: В данной статье систематически анализируются лингвистические и методологические проблемы, возникающие в процессе перевода специализированных терминов в области логистики. Поскольку логистическая терминология непосредственно связана с глобальными экономическими отношениями, технологическим прогрессом и военно-промышленным дискурсом, семантическая многогранность, контекстуальная зависимость и порой межкультурные различия этих терминов усложняют процесс перевода. В статье анализируются источники формирования этих терминов, их функциональные и структурные особенности, а также основные трудности в разработке адекватных эквивалентов в узбекском языке. В частности, рассматриваются пути решения существующих проблем посредством лексико-семантического моделирования, дискурсивного анализа и применения переводческих стратегий. Также обосновывается необходимость междисциплинарных исследований на стыке лингвистики и логистики. Данный подход открывает возможность формирования точной,

устойчивой и соответствующей национальному контексту системы логистической терминологии на основе межотраслевого сотрудничества.

Ключевые слова: логистическая терминология, стратегии перевода, отраслевая лингвистика, междисциплинарный подход, семантический анализ, терминологическое моделирование, лингвистические различия, логистический дискурс, контекстуальный перевод, специализированный язык.

XXI asrda logistika sohasi nafaqat iqtisodiyotning asosiy tarmoqlaridan biriga, balki global savdo, harbiy strategiya, raqamli texnologiyalar va xizmatlar ko‘rsatish tizimlarining ajralmas qismiga aylangan. Shu bilan birga, logistika sohasining terminologik tizimi hozirgi kunda hali ham tilshunoslik nuqtai nazaridan yetarli darajada chuqur o‘rganilmagan bo‘lib qolmoqda. Ayniqsa, mazkur sohadagi atamalarni tarjima qilish jarayonida bir qator dolzarb muammolar yuzaga chiqmoqda. Ushbu muammolar, birinchi navbatda, terminlarning ko‘p ma’noiligi, tarixiy shakllanishidagi murakkablik, kontekstual o‘zgaruvchanlik, funksional yondashuvlarning farqlanishi hamda ularning ingliz tilidan bevosita kirib kelishi bilan bog‘liqdir. Logistik terminlarning aksariyati harbiy, sanoat, iqtisodiy va texnik diskurslardan o‘rib chiqqan bo‘lib, ular semantik jihatdan keng va ko‘p hollarda ko‘p funksiyali bo‘lgan tarmoqli ma’nolarga ega. Masalan, "supply chain" (ta’minot zanjiri), "freight forwarding" (yuk ekspeditsiyasi), "cross-docking" (to‘g‘ridan-to‘g‘ri yuklarni qayta taqsimlash) kabi terminlar turli ijtimoiy-iqtisodiy kontekstlarda har xil semantik yuklamaga ega bo‘lishi mumkin. Ularni so‘zma-so‘z tarjima qilish ko‘pincha asl ma’noni buzishga, tushunarsizlikka, ba’zan esa noto‘g‘ri talqinlarga olib keladi. Shu sababli, bunday terminlarni adekvat tarzda tarjima qilish uchun chuqur kontekstual tahlil, diskursiv tahlil va semantik modellashtirish talab etiladi.

Logistika terminlarini tarjima qilishdagi asosiy muammolardan yana biri shundaki, ularning aksariyati o‘zbek tilidagi ekvivalentga ega emas yoki mavjud bo‘lgan variantlar semantik aniqlik va kasbiy funktsionallik nuqtai nazaridan talabga javob bermaydi. Bu esa tarjimonlarni transliteratsiya, adaptatsiya yoki tavsifiy tarjima kabi strategiyalarga murojaat qilishga majbur etadi. Biroq har bir strategiya

har doim ham yetarli samaradorlikni ta’minlay olmaydi, chunki logistika atamalari ko‘pincha texnologik jarayonlarga bog‘liq bo‘lgan murakkab mazmunlarni ifodalaydi. Natijada, tarjimon nafaqat til egasi, balki logistik mutaxassis roliga ham

ishtirok etishga majbur bo‘ladi. “Logistika terminologiyasining o‘ziga xosligi shundaki, bu soha tushunchalari ko‘pincha iqtisodiy, texnik va lingvistik tizimlarning kesishgan nuqtasida vujudga keladi, shu bois ularni izchil tarjima qilish ko‘p bosqichli tahlilni talab etadi” (Bozorbekov, 2023, 15-bet). Ushbu fikr logistik

terminlarni tarjima qilishda yagona yondashuv yetarli emasligini ko‘rsatadi. Aksincha, lingvistik, kognitiv, funksional va sosiomadaniy komponentlarni birgalikda hisobga oluvchi kompleks, interdisiplinar yondashuv lozim bo‘ladi. Bu yondashuv nafaqat tarjima aniqligini, balki matnning kasbiy mazmunini saqlab qolgan holda, o‘quvchi yoki foydalanuvchiga tushunarli yetkazilishini ta’minlaydi.

Ixtisoslashgan sohalarga oid terminlarni, xususan, “logistika” terminologiyasini tarjima qilish jarayonida lingvistik jihatdan asoslangan metodologiyalardan foydalanish muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda birlamchi yondashuv sifatida leksik-semantik tahlil muhim rol o‘ynaydi. Har bir “logistika” atamasi semantik maydon doirasida o‘rganilib, uning asosiy va ikkilamchi ma’nolari aniqlanadi. Bu bosqichda termin bilan bog‘liq sinonimik qatorlar, ya’ni shu sohadagi boshqa ifoda vositalari, ma’nodoshlari va funksional o‘rinbosarlari aniqlanib, semantik farqlari aniqlashtiriladi. Masalan, **“distribution channel”, “freight transportation”, “inventory”** kabi terminlar kontekstda har xil mazmun kasb etishi mumkin.

Ikkinchi bosqichda esa korpus lingvistikasi metodlaridan foydalanish orqali logistika terminlarining real matnlardagi ishlatilish chastotasi, kombinatsiyalari va sintaktik muhitlari empirik ma’lumotlar asosida o‘rganiladi. Maxsus yaratilgan korpuslar orqali terminlarning turli uslubiy kontekstlarda qanday ishlatilishi, ularning boshqa leksik birliklar bilan bog‘lanish uslubi va diskursdagi funksiyasi aniqlanadi. Bu yondashuv tarjima jarayonining ilmiy asoslangan va manba-axborotga tayanuvchi shaklda olib borilishini ta’minlaydi. Tarjima strategiyalari esa terminologik tafovutlarni bartaraf etishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Xususan, transliteratsiya, adaptatsiya, tavsifiy tarjima va ekvivalent terminlar orqali moslashtirish kabi strategiyalar qo‘llaniladi. Masalan, ingliz tilidagi **“cross-docking”** termini o‘zbek tilida **“to‘g‘ridan-to‘g‘ri jo‘natish”** yoki **“oralig‘isiz taqsimlash”** tarzida tavsifiy yondashuv asosida berilishi mumkin, bu esa o‘quvchi yoki foydalanuvchiga mazmunni aniq va soddalashtirilgan shaklda yetkazish imkonini beradi. Shunga o‘xshash tarzda, **“just-in-time delivery”** atamasi **“zaruratga mos etkazib berish”** yoki **“aniq vaqtda yetkazib berish”** kabi tavsifiy struktura asosida tarjima qilinadi.

Bundan tashqari, interdisiplinar yondashuvlar orqali tilshunoslar va logistika sohasidagi mutaxassislar hamkorligida barqaror va izchil termin bazalarini ishlab chiqish va ularni milliy hamda xalqaro normativ hujjatlar asosida mustahkamlash dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon faqat tarjima amaliyotining emas, balki umumiy til siyosati, ilmiy kommunikatsiya va kasbiy standartlashtirish tizimining bir qismi sifatida qaralishi lozim. Natijada, logistika terminologiyasining normativ-lug‘aviy jihatdan barqarorligi va ilmiy-uslubiy aniqligi ta‘minlanadi, bu esa sohaga oid axborotning aniq, ravshan va ishonchli uzatilishiga xizmat qiladi. O‘zbek tilida logistika terminologiyasini shakllantirish, uni lingvistik jihatdan izchil asoslash va soha mutaxassislari hamda tarjimonlar uchun amaliy foydali tizimga aylantirish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Global logistika tizimining murakkabligi, terminlarning xorijiy manbalardan kirib kelayotganligi va ularning ko‘p qirrali semantikasi ushbu terminlarni milliy tilga moslashtirishda qat’iy lingvistik yondashuvlarni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, ilmiy asoslangan ikki va ko‘p tilli logistik lug‘atlar yaratish alohida ahamiyatga ega bo‘lib, ular tarjima amaliyoti, ilmiy izlanishlar va o‘quv jarayonida mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Bunday lug‘atlar soha tilshunosligi (Language for Specific Purposes, LSP) konsepsiyasi asosida ishlab chiqilishi lozim. Ushbu yondashuv terminlarning faqat formal semantikasini emas, balki ularning diskursdagi vazifasi, kontekstda anglanish xususiyatlari, kommunikativ yuklamasi va madaniy tafovutlarini ham chuqur tahlil qilishni nazarda tutadi. Logistika diskursining diskursiv-lingvistik tahlili, terminlarning real amaliy muhitdagi qo‘llanilishini aniqlash va ularni testdan

o‘tkazish orqali o‘zbek tilidagi adekvat ekvivalentlar ishlab chiqilishi mumkin bo‘ladi. Bu jarayon tarjima sifati va terminlar ishonchliligini oshirish bilan birga, tilimizda mutaxassislik tili rivojiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, oliy ta‘lim muassasalarida logistik matnlar asosidagi tarjima amaliyoti kurslarini joriy etish dolzarb ehtiyojga aylangan. Bunday kurslar nafaqat tarjimonlar, balki logistik yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun ham kasbiy kommunikatsiya, ixtisoslashgan matnni anglash, soha tilini amaliyotda qo‘llash kompetensiyalarini shakllantiradi. Maxsus kurslar orqali talabalar *“inventory management”, “just-in-time delivery”, “freight consolidation”, “reverse logistics”* kabi murakkab atamalarni tarjima qilishda kontekstual tahlil, tavsifiy tarjima, qisqartmalar va boshqa lingvistik vositalardan samarali foydalanishni o‘rganadilar. Bu esa tarjimonlar tayyorlashda sifatli lingvistik tayyorgarlikni ta‘minlaydi. **XULOSA**

Xulosa qilib aytganda, logistika terminologiyasini o‘zbek tilida izchil shakllantirish va samarali tarjima qilish masalasi zamonaviy lingvistik tadqiqotlarning dolzarb yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun leksik-semantik tahlil, korpus lingvistikasi, interdisiplinar yondashuvlar va tarjima strategiyalaridan kompleks foydalanish zarur. Logistika sohasining global xarakteri, atamalarning ko‘p ma‘noliligi va kontekstual tafovutlari milliy til muhitida ularni moslashtirishda chuqur tahlilni talab qiladi. Shuningdek, ilmiy asoslangan ikki tillik lug‘atlar yaratish, tarjima amaliyotiga yo‘naltirilgan maxsus kurslarni joriy etish, doimiy terminologik monitoring va xalqaro hamkorlik orqali milliy logistik terminologiya tizimini shakllantirish mumkin. Bu esa o‘z navbatida nafaqat tarjimonlar, balki logistika sohasi mutaxassislari uchun ham professional til kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdullayeva, D. (2023). “Tarjimaning leksik-semantik muammolari: soha matnlari asosida tahlil”. Til va tarjima ilmiy jurnali, №2.
2. Baker, M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
3. Bekmurodov, T. (2020). Logistika asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

4. Bozorbekov, A. S. (2022). Specific features of logistics terminology. *Thematics Journal of Education (TJE)*, 7, 94–98.
5. Bozorbekov, A. S. (2023). “Logistika terminlarining lingvistik xususiyatlari va tarjima muammolari”. *Andijon davlat universiteti ilmiy axborotnomasi*, №2, 12–17-betlar.
6. Cabré, M. T. (1999). *Terminology: Theory, Methods and Applications*. John Benjamins.
7. CABEL, S. (2001). *Terminology and Language Planning*. John Benjamins Publishing.
8. Christopher, M. (2016). *Logistics and Supply Chain Management*. Pearson Education Limited.
9. Gambier, Y., & Doorslaer, L. V. (2010). *Handbook of Translation Studies*. John Benjamins Publishing.

ANDIJONDA KOREYS TILI O‘QITISH MASALALARI

Sejong Koreys tili o‘quv markazi

o‘qituvchisi Lim Jong Myung

Hozirda men Andijon davlat chet tillari institutidagi hamkorlik asosida ochilgan Sejong o‘quv markazida faoliyat olib bormoqdaman. Men 2-darajali koreys tili o‘qituvchisi sertifikatiga egaman va Sejong jamg‘armasi tomonidan ikki yillik shartnoma asosida yuborilgan o‘qituvchi sifatida ishlayapman.

O‘zbekiston hududida koreys tilini o‘qitish bo‘yicha tajribam mavjud. Xususan, Jahon tillari universiteti, Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti hamda Toshkent Sharqshunoslik universiteti kabi oliy o‘quv yurtlariga yo‘naltirilgan holda, Zoom platformasi orqali jonli darslar hamda video kontentlardan foydalanilgan masofaviy dars shakllarida koreys tili kurslarini olib borganman. Bu jarayonda boshlang‘ich va o‘rta bosqichdagi tinglovchilarga mo‘ljallangan grammatika, gapirish va yozish bo‘yicha darslarni olib bordim hamda ularning o‘zlashtirish darajasini izchil kuzatib borganman. Bundan tashqari, men KOICA xalqaro ko‘ngillilar dasturi orqali bir yil davomida O‘zbekistonga yuborilib,

mahalliy maktablar va madaniyat muassasalari bilan hamkorlikda an’anaviy darslar va seminarlar o‘tkazganman.

Keyinchalik, KOICA E-Volunteering dasturi orqali 6 oy davomida onlayn darslarni olib borib, chekka hududlarda yashovchi o‘quvchilarga ham ta’lim olish imkoniyatini yaratishga harakat qilganman. 2021-yil sentabr oyidan boshlab, Qirg‘izistonning O‘sh shahridagi Sejong o‘quv markazida mahalliy lashtirilgan o‘qituvchi sifatida faoliyat yuritdim. Bu davrda bosqichma-bosqich — boshlang‘ichdan to o‘rta darajagacha — koreys tili darslarini olib bordim, shuningdek, koreys an’anaviy madaniyati va zamonaviy madaniyatini mavzu qilgan madaniy darslarni ham o‘zim mustaqil ishlab chiqib, olib bordim. Bundan tashqari, o‘quvchilar bilan maslahatlashuv, diagnostik baholash, bitiruv marosimlarini o‘tkazish kabi ta’lim-tarbiya jarayonining boshqa yo‘nalishlarida ham faol ishtirok etdim.

Andijon davlat chet tillari instituti qoshidagi hamkorlik asosidagi Sejong o‘quv markazida yangi bosqichdagi faoliyatimni boshlaganimdan mamnunman. Kelgusida Andijon Sejong o‘quv markazi mintaqadagi koreys tili ta’limining yetakchi markaziga aylanishi uchun, institut bilan hamkorlikda o‘quvchilar ehtiyojiga yo‘naltirilgan ta’lim dasturlarini doimiy ravishda rivojlantirish niyatidaman.

Sejong o‘quv markazi — bu xorijliklar uchun koreys tili va koreys madaniyatini tizimli ravishda o‘rgatadigan davlat darajasidagi xalqaro ta’lim muassasasidir. Mazkur o‘quv markazni boshqaruvchi Sejong o‘quv markazi jamg‘armasi — Koreya Respublikasi Madaniyat, sport va turizm vazirligi huzuridagi davlat muassasasi bo‘lib, butun dunyoda koreys tilini tarqatish va koreys madaniyatiga bo‘lgan tushunchani kengaytirishni o‘zining asosiy maqsadi qilib olgan.

2024-yil holatiga ko‘ra, Sejong o‘quv markazlari 80 dan ortiq davlatda jami 250 dan ziyod filialda faoliyat yuritmoqda. Bu esa koreys tili va madaniyatining xalqaro miqyosdagi ta’siri tobora kengayib borayotganining yaqqol ko‘rsatkichidir. O‘zbekistonda esa hozirda jami 9 ta Sejong o‘quv markazi faoliyat olib bormoqda.

Bu ko‘rsatkich Markaziy Osiyodagi eng yuqori raqam hisoblanadi.

Quyida O‘zbekistonda faoliyat yuritayotgan Sejong o‘quv markazlari joylashgan shaharlar ro‘yxati keltirilgan:

Toshkent 1-Sejong o‘quv markazi

Toshkent 2-Sejong o‘quv markazi – Toshkent Inha universiteti

Toshkent Sejong o‘quv markazi – Koreya ta‘lim markazi

Namangan Sejong o‘quv markazi

Andijon Sejong o‘quv markazi – Andijon davlat chet tillar instituti

Farg‘ona Sejong o‘quv markazi – Farg‘ona xalqaro universiteti

Buxoro Sejong o‘quv markazi – Buxoro davlat tibbiyot instituti

Samarqand Sejong o‘quv markazi – Samarqand iqtisodiyot universiteti

Jizzax Sejong o‘quv markazi – Jizzax davlat pedagogika instituti

Ko‘rinib turibdiki, Sejong o‘quv markazlari O‘zbekistonning turli hududlarida faol faoliyat olib borayotgan bo‘lib, mahalliy oliy ta‘lim muassasalari bilan hamkorlikda barqaror ta‘lim infratuzilmasini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Hamkorlik asosidagi Sejong o‘quv markazi doirasidagi vazifalarim Andijon Sejong o‘quv markazi — bu hamkorlik asosida faoliyat yurituvchi ta‘lim muassasasi bo‘lib, Sejong o‘quv markazi jamg‘armasi, Jeju Hallada universiteti hamda Andijon davlat chet tillar instituti tomonidan birgalikda tashkil etilgan. Ushbu uchta tashkilot koreys tili ta‘limi va koreys madaniyatini targ‘ib qilish yo‘lida o‘zaro hamkorlikda ishlamoqda. Men esa ushbu tuzilma ichida Sejong o‘quv markazi tomonidan yuborilgan o‘qituvchi sifatida, shuningdek universitet bilan hamkorlik qiluvchi pedagog sifatida ikki tomonlama vazifani bajarib kelmoqdaman.

Avvalo, Sejong o‘quv markazi o‘qituvchisi sifatida, markazning standart o‘quv dasturiga asoslangan holda boshlang‘ichdan o‘rta darajagacha bo‘lgan bosqichlarda koreys tili darslarini olib bormoqdaman. Faoliyatim faqatgina grammatik va lug‘at bilimlarini yetkazib berish bilan cheklanmay, tinglovchilarni dars jarayoniga qiziqтира oladigan, faol ishtirokni rag‘batlantiradigan muhitni yaratishga qaratilgan. Buning uchun Koreya milliy bayramlari, an‘anaviy taomlar,

K-dramalar va K-pop kabi ommabop mavzulardan foydalangan holda madaniy darslar tashkil qilinadi va ular uchun turli audio-vizual materiallar va amaliy mashg‘ulotlar ishlab chiqiladi.

Bundan tashqari, tinglovchilarning darajasini aniqlovchi diagnostik testlar, shaxsiy maslahatlar, kurslar bo‘yicha ro‘yxatga olish, hamda akademik taqvimni muvofiqlashtirish va hisobot tayyorlash kabi ma‘muriy ishlarda ham faol ishtirok etyapman. Shu bilan birga, Andijon davlat chet tillar instituti bilan hamkorlik qiluvchi o‘qituvchi sifatida koreys tili yo‘nalishidagi talabalar uchun muntazam darslar o‘taman va institut tomonidan o‘tkaziladigan rasmiy tadbirlar va yig‘ilishlarda doimiy ravishda ishtirok etaman. Xususan, mahalliy koreys tili o‘qituvchilari bilan hamkorlikda darslar tuzish, o‘quv materiallarini o‘zaro almashish va fikr-mulohaza berish orqali institutdagi koreys tili ta‘lim sifati oshishiga hissa qo‘shmoqdaman.

Shunday qilib, men Sejong o‘quv markazi – Jeju Hallada universiteti – Andijon davlat chet tillar instituti o‘rtasidagi ko‘prik rolini bajarmoqdaman. Uchala tashkilotning o‘ziga xos tajribasi va resurslarini uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarga sifatli ta‘lim muhitini yaratish, tashkilotlar o‘rtasida esa ijobiy hamkorlik muhiti shakllantirishga intilyapman.

Sejong o‘quv markazining asosiy faoliyat yo‘nalishlari Andijon Sejong o‘quv markazida koreys tili va madaniyatini chuqurroq o‘rganish imkonini beradigan turli xil ta‘limiy va madaniy dasturlar amalga oshirilmoqda. Ushbu faoliyatlar orqali tinglovchilarning koreys tilini zavq bilan o‘rganishi va Koreya madaniyatini yanada chuqurroq anglab yetishi uchun zarur sharoitlar yaratilmoqda. Eng asosiy tadbirlardan biri bu tinglovchilar o‘rtasida o‘tkaziladigan gapirish (so‘zlashuv) va yozish tanlovlari, shuningdek, Sejong o‘quv markazi koreys tili darajasini aniqlash imtihoni (SKA) ni tashkil etishdir.

Xususan, SKA imtihoni tinglovchining amaliy til ishlatish ko‘nikmalarini har tomonlama baholashga xizmat qiladi va har bir o‘quvchining kelgusi o‘quv maqsadlarini belgilashda muhim mezon bo‘lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, madaniyat darslari ham muntazam o‘tkazilib kelinmoqda. Masalan, hanbok kiyib

ko‘rish, koreys taomlari tayyorlash bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar, yoki Solnal (Yangi yil) va Ch‘usok (Hosil bayrami) kabi an‘anaviy bayramlar bilan tanishtirish orqali oddiy ma‘lumot yetkazishdan tashqari, bevosita ishtirok etish orqali madaniyatni his qilish imkoniyati ta‘minlanmoqda.

Shuningdek, TOPIK (Koreys tili bilish darajasi) imtihoniga tayyorlov guruhi ham faoliyat yuritib, imtihonga tayyorlanayotgan tinglovchilarga test tahlili, imtihon strategiyasi, yozma ishlarni tahrirlash kabi amaliy yordamlar ko‘rsatilmoqda.

Bundan tashqari, markaz faoliyatini targ‘ib qilish va yangi tinglovchilarni jalb etish maqsadida mahalliy maktablar, jamoat tashkilotlari va onlayn platformalar orqali doimiy ravishda axborot kampaniyalari olib borilmoqda.

Ushbu keng qamrovli faoliyatlar orqali Andijon Sejong o‘quv markazi nafaqat koreys tilini o‘rgatadigan markaz, balki ta‘lim va madaniyat uyg‘unlashgan ochiq bilim makoni sifatida shakllanib bormoqda. Shu bilan birga, markaz Koreya va O‘zbekiston o‘rtasidagi madaniy aloqalarni mustahkamlovchi muhim ko‘priikka aylanish yo‘lida faol harakat qilmoqda.

Universitet bilan hamkorlik yo‘nalishlari Andijon Sejong o‘quv markazi Andijon davlat chet tillar institutining binosida joylashgan bo‘lib, markaz faoliyatining samarali amalga oshirilishi uchun universitet bilan yaqin muloqot va hamkorlik olib borilmoqda. Sejong o‘quv markazi Sejong o‘quv markazi jamg‘armasi va Jeju Hallada universiteti tomonidan belgilangan mustaqil boshqaruv mezonlariga asoslanib faoliyat yuritisa-da, mahalliy universitet bilan yaxshi aloqalarni saqlagan holda, mintaqaviy darajadagi ta‘lim faoliyatini muvozanatli tarzda yuritishga intilmoqda. Hamkorlik qilinayotgan asosiy yo‘nalishlardan biri bu universitetda o‘tkaziladigan koreys madaniyati bilan bog‘liq madaniy tadbirlar va qisqa seminarlarga Sejong o‘quv markazining ishtirok etishidir.

Shuningdek, markaz koreys tili yo‘nalishida ta‘lim olayotgan talabalar bilan muayyan jihatlarida o‘zaro aloqa o‘rnatib, tinglovchilarga koreys tilini turli usullarda eshitish va qo‘llash imkonini yaratishga hissa qo‘shmoqda. Bundan tashqari, universitet tarkibidagi koreys tili o‘qituvchilari bilan tabiiy va do‘stona muloqot yo‘lga qo‘yilgan.

Ular bilan darslar yo‘nalishi, tinglovchilar xususiyatlari, dars materiallari va o‘qitish uslublari haqida fikr almashish orqali, ta‘lim sifati oshishiga birgalikda xizmat qilinmoqda. Shuningdek, ma‘muriy jarayonlar, xona va joylardan foydalanish, tinglovchilarni yo‘naltirish kabi amaliy ishlar borasida ham universitet bilan uzviy hamkorlikda harakat qilinmoqda. Bu esa markazning barqaror faoliyat yuritishi uchun zarur infratuzilmani shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Sejong o‘quv markazi universitet bilan bo‘lgan hamkorligida har ikki tomonning o‘ziga xos vazifalari va boshqaruv tizimini hurmat qilgan holda, mintaqada koreys tili ta‘limi va madaniyatini kengaytirish yo‘lida umumiy maqsad asosida hamkorlikni davom ettirmoqda.

Kelgusi rejalar va takliflar

Andijon Sejong o‘quv markazi kelgusida yanada professional va mahalliy sharoitga moslashgan ta‘lim muassasasi sifatida rivojlanish maqsadida quyidagi yo‘nalishlarda rejalar ishlab chiqmoqda:

1) Markaz brendining aniqligini va tanilishini mustahkamlash

Markazning o‘ziga xos imijini yaratish va mustahkamlash maqsadida, tinglovchilar ehtiyojlari va qoniqishiga asoslangan reklama kontentlari tayyorlash, ilg‘or tinglovchilar bilan intervyular, faoliyat videolari kabi vositalardan foydalaniladi. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar, mahalliy hamjamiyatlar va OAV bilan hamkorlikda reklama kampaniyalari yo‘lga qo‘yilishi rejalashtirilgan.

2) Mahalliy hamjamiyat bilan hamkorlikni kengaytirish

Sejong o‘quv markazi faqat universitet talabalariga mo‘ljallangan markaz bo‘lib qolmay, mahalliy aholi bilan hamkorlik qiluvchi ochiq ta‘lim maydoniga aylanishi maqsad qilingan. Buning uchun, maktablarga tashriflar, o‘smirlar uchun koreys madaniyati bilan tanishtiruvchi mashg‘ulotlar, davlat idoralari bilan hamkorlikdagi loyihalar kabi tashabbuslar amalga oshiriladi.

3) Sejong o‘quv markazi – universitet – mahalliy tashkilotlar o‘rtasida uch tomonlama hamkorlik modeli Jeju Hallada universiteti va Andijon davlat chet tillar instituti bilan mavjud hamkorlik modeliga asoslanib, ilmiy, madaniy va ta‘limiy resurslarni bo‘lishish modeli ishlab chiqiladi, va bu model O‘zbekistonning boshqa

hududlariga ham tarqatilishi mumkin bo‘lgan poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Agar ushbu rejalar amalda muvaffaqiyatli amalga oshirilsa, Andijon Sejong o‘quv markazi mintaqada koreys tili ta‘limining yetakchi maskani va Koreya – O‘zbekiston o‘rtasidagi madaniy aloqalarni rivojlantiruvchi markaz sifatida o‘z o‘rnini yanada mustahkamlaydi.

Xulosa so‘zi

Yuqorida men Sejong o‘quv markazi tomonidan yuborilgan o‘qituvchi sifatida hozirda bajarib kelayotgan vazifalarim, shu vaqtgacha amalga oshirgan faoliyatlarim va kelgusi rejalarim haqida so‘zlab berdim. Andijon davlat chet tillar universiteti bilan hamkorlikda ishlayotganimdan katta mamnuniyatdaman. Sejong o‘quv markazi ushbu hududda oddiy til o‘rgatish markazi bo‘lib qolmay, haqiqiy ta‘lim va madaniy almashinuv maydoniga aylanishini chin dildan istayman. Ushbu imkoniyatni bergan hamda har tomonlama ko‘mak berib kelayotgan universitet ma‘muriyati va barcha hamkorlarga chuqur minnatdorlik bildiraman. Men esa Sejong o‘quv markazi o‘qituvchisi sifatida, O‘zbekiston hududida koreys tili ta‘limi sifatini oshirish, va ikki xalq o‘rtasidagi o‘zaro anglashuv va do‘stona aloqalarni mustahkamlash yo‘lida bundan keyin ham bor kuchimni sarflashga tayyorman.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILIDA FUTURALLIKNI IFODALOVCHI LEKSIK BIRLIKLAR

Aliyeva Ziyoda Abdug‘ofir qizi

Andijon davlat chet tillari

instituti

Annotatsiya: Maqolada ingliz va o‘zbek tillarida kelajakni ifodalovchi so‘z, iboralar frazeologizmlarni baholash, tavsif semantik tahlil qilish hamda qiyosiy tahlil asosida o‘xshash va farqliligini aniqlashdan iborat. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida futurallikni ifodalovchi leksik birliklar qiyosiy tahlil qiladi. O‘zbek tilida esa o‘zbek madaniyatining an‘anaviy qadriyatlarga sodiqligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: futurallik, leksik birliklar, til, madaniyat, muloqot, kelajak, iboralar.

Kirish

Til – inson tafakkurining mahsuli bo‘lib, unda xalqning o‘ziga xos madaniyati, tarixi, urf-odatlar va qadriyatlari mujassam bo‘ladi. Har bir o‘z leksik boyligi, grammatik qurilishi va ifoda uslubiga ega bo‘lib, bu til orqali dunyoni idrok etishning o‘ziga xos yo‘lini namoyon etadi. Kelajakni ifodalash, ya’ni futurallik ham tilning muhim xususiyatlaridan biri bo‘lib, insonning va jamiyatning orzu-umidlari, maqsadlari va e’tiqodlarini aks ettiradi.

Hozirgi kunda globalizatsiya jarayonlari turli tillar va madaniyatlar o‘zaro aloqalarni rivojlanmoqda. Bu esa tillarni o‘rganish, hujjat o‘xshash va farqli qiyosiy sifatini zaruratini hosil qiladi. kelajakda, kelajakni ifodalashini qiyosiy o‘rganish, turli madaniyatlarning kelajakka bo‘lgan qarashlarini yordam beradi. Ushbu maqola ingliz va o‘zbek tillarida futurallikni ifodalovchi leksik birliklarni tadqiq qilishga bag‘ishlangan. Maqsad – ingliz va o‘zbek tillarida kelajakni ifodalovchi so‘z, iboralar frazeologizmlarni baholash, tavsif semantik tahlil qilish hamda qiyosiy tahlil asosida o‘xshash va farqliligini aniqlashdan iborat. Davlat manbalari va o‘zbek tillarining yordami bilan chuqurroq yordamga, tarjima nazariyasi va amaliyotiga, mumkin, madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga hissa qo‘shishi.

Hozirgi globallashuv orqali turli xil madaniyatlar o‘z aloqalari bilan bog‘liq muammolari kuchayib boradi. Bunday sharoitda tillarning qiyosiy tahlili, futurallikni ifodalashning o‘rganilishi muhim kasb etadi. Ingliz va o‘zbek tillarida futurallikni ifodalovchi leksik birliklarning o‘xshash va farqliligini qiyoslash, aniqlash, tavsiflash va semantik natijalarni qiyosiy tahlil qilishlarda namoyon bo‘ladi.

Asosiy qism

Futurallikni ifodalovchi leksik birliklarni tadqiq etish, tilshunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki, til orqali kelajakka munosabat, maqsad va orzu-umidlarni ifodalash jamiyatning o‘ziga xos madaniy yordam aks ettiradi. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida futurallikni ifodalovchi leksik birliklar qiyosiy tahlil qiladi.

Ingliz tilida kelajakni ifodalovchi leksik birliklar juda xilma-xildir. Bularga “future” (kelajak), “tomorrow” (ertaga), “next week” (kelasi hafta), “soon” (tez orada), “eventually” (oxir-oqibat), “hope” (umid qilmoq), “expect” (kutmoq), “plan” (rejalashtirmoq), “niyat” (niyat qilmoq) kabilar. Ush leksik birliklar kelajakni tasavvur qilish, rejalar tuzish, umidlar bildirish va bashorat qilish kabi turli semantik maydonlarni oladi. Masalan, “future” so‘zi kelajakni umumiy ma’noda ifodalasa, “tomorrow” kelasi kunni aniq ko‘rinishi. “Hope” va “expect” so‘zlari esa kelajakka bo‘lgan optimistik yoki realistik qarashlarni ifodalaydi. O‘zbek tilida ham kelajakni ifodalovchi leksik birliklar mavjud. Bularga “kelajak”, “erta”, “kelgusi hafta”, “tez orada”, “oxir-oqibat”, “umid qilmoq”, “kutmoq”, “rejalashtirmoq”, “niyat qilmoq”, “inshoolloh” kabi so‘z va iboralar keladi. O‘zbek tilidagi futurallikni ifodalovchi leksik birliklar ham ingliz tilidagi kabi kelajakni tasavvur qilish, rejalar tuzish, umidlar bildirish va bashorat qilish kabi turli semantik maydonlarni oladi. Lekin o‘zbek tilida “inshoolloh” iborasining kelajakka bo‘lgan munosabatda o‘ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi. Bu ibora jarayondagi voqealarning amalga oshishi Allohning irodasiga bog‘liqligini ifodalaydi va o‘zbek madaniyatida dinning ahamiyatini ko‘rsatadi.

Ingliz va o‘zbek tillarida futurallikni ifodalovchi leksik birliklarni qiyosiy tahlil qilish hujjat o‘xshash va farqliligini aniqlash yordam beradi. Ikkala tilda ham kelajakni ifodalovchi so‘z, iboralar asosga umumiy kognitiv egalardan dalolat beradi. Biroq, tillar o‘ziga xos farqlar moddiy o‘ziga xosligini aks ettiradi. bilan, o‘zbek tilida “o‘zbek tilida “bo‘lgan munosabatda taqdirga ishonish va diniy e’tiqodning rolini ko‘rish”. Ingliz tilida esa kelajakka bo‘lgan munosabat ko‘proq joylashish, bashorat qilish orqali olingan o‘rnatish mumkin bo‘lgan narsa sifatida tasvirlanadi.

Bunda, ingliz tilida kelajakni ifodalovchi leksik birliklar ko‘proq biznes, texnologiya va fan sohalarida inglizcha, bu esa ingliz madaniyatining innovatsiyalarga va ishlab chiqarishga bo‘lgan intilishini aks ettiradi. O‘zbek tilida esa kelajakni ifodalovchi leksik birliklar ko‘proq jismoniy, ijtimoiy va diniy

kontekstlarda materiallar, bu esa o‘zbek madaniyatining an‘anaviy qadriyatlarga sodiqligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o‘zbek tillarida futurallikni ifodalovchi leksik birliklar kelajakka bo‘lgan munosabatning turli usullarini aks ettiradi. Ingliz tili ko‘proq foyda olish uchun shaxsga urg‘u bersa, o‘zbek tilidagi taqdirga ishonch va diniy e‘tiqodni ham ifodalaydi. Ushbu farqlar tilning madaniy o‘ziga xosligini ta‘minlaydi. Kelajakda bu mavzuni yanada chuqurroq o‘rganish, turli tillarning futurallikni ifodalash usullari orqali insoniyatning kelajakka bo‘lgan umidlari va qo‘rquvlarini kuchaytirishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari ko‘rsatish rejalari, ikkala tilda ham kelajakni ifodalovchi so‘zlar va iboralar mavjud bo‘lib, ular kelajakni tasavvur qilish, umidlar bildirish va bashorat qilish kabi turli semantik maydonlarni o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, tillar o‘rtasida muhim farqlar ham mavjud. Ingliz tilida kelajakka bo‘lgan munosabat ko‘proq joylashish, bashorat qilish va shaxsiy narsa orqali o‘rnatish mumkin bo‘lgan narsa sifatida tasvirlanadi. O‘zbek tilida esa taqdirga ishonish va diniy e‘tiqodning roli muhim ahamiyatga ega, bu “inshoolloh” iborasining keng qo‘llab-quvvatlashida yaxshi namoyon bo‘ladi.

Ushbu tadqiqotlar tillarning madaniy o‘ziga xosligini oshirishga va madaniyatlararo muloqotda e‘tiborga olish kerak bo‘lgan yordamni ko‘rsatishga yordam beradi. Kelajakda bu mavzuni yanada chuqurroq o‘rganish, turli tillarning futurallikni ifodalash usullari orqali insoniyatning kelajakka bo‘lgan umidlari va qo‘rquvlarini kuchaytirishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. **Abduazizov, AA (2010).** *O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati* . Toshkent: O‘qituvchi.
2. **Kristal, D. (2003).** *Ingliz tili global til sifatida (2-nashr)* . Kembriy: Kembriy universiteti nashriyoti.
3. **Fasold, R. (1990).** *Tilning ijtimoiy lingvistikasi* . Oksford: Blekvell.

4. **Fillmore, CJ (1982).** Ramka semantikasi. Koreya tilshunoslik jamiyatida (*Tahr.*), *Tilshunoslik ertalabki osoyishtalikda* (111-137-betlar). Seul: Hanshin Publishing Co.
5. **Goffman, E. (1959).** *Kundalik hayotda o'zini namoyon qilish* . Nyu-York: Doubleday.
6. **Lakoff, G. va Jonson, M. (1980).** *Biz yashayotgan metaforalar* . Chikago: Chikago universiteti matbuoti.
7. **Leech, G. (1983).** *Pragmatika tamoyillari* . London: Longman.
8. **Lyons, J. (1977).** *Semantika* (1-2-jildlar). Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.
9. **Palmer, FR (2001).** *Kayfiyat va modallik (2-nashr)* . Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.
10. **Wierzbicka, A. (1997).** *Madaniyatlarni ularning kalit so'zlari orqali tushunish* . Nyu-York: Oksford universiteti nashriyoti.

КОНЦЕПТ «СЕМЬИ» В РУССКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ XIX ВЕКА

Жалилова Жасминабону Дилшодбек кизи Студентка АГИИЯ

Научный руководитель: Султонкулов Отабек Жасурович

Преподаватель АГИИЯ

Аннотация: В данном тезисе изучается концепт «Семьи» в русской литературе 19 века, даются определения на виды семейств, а также определения объясняются с примерами из литературы в творчествах А.С. Пушкина, Л.В. Толстого, Н.В. Гоголя, А.Н. Островского, также дается информация о научных трудах великих деятелей над концептом «Семья».

Ключевые слова: *матриархальная семья, патриархальная семья, нуклеарная семья, расширенная семья, полная семья, неполная семья, кризисная семья.*

Семья – это гнездо, где проживают близкие друг другу люди, где имеется взаимопонимание, уважение. Данного концепта можно ассоциировать со

словами: дом, где люди живут под одной крышей, или очагом, или обществом, где тебя любят и поддерживают. Данная концепция имеет широкое исследование в сферах психологии, истории, религии, также в лингвистике, но более точного определения можем найти в художественной литературе, то есть в произведениях разных писателей.

Тема семьи – один из основных и вечных тем как в мировой, так и в русской литературе. Сложно найти писателей, в чьих творчествах отсутствует тема семьи, особенно в русской классической литературе 19- века, когда понятие семьи, бракосочетания, взаимной любви родителей и детей имело довольно серьезное место в жизни человека. Данный концепт стал диссертационной работой Е.В. Добровольской, Ю.В. Железновой, Н.Н. Занегиной, Д.В. Жигулиной, М.В. Матвеевой, А. Рахмат [Добровольская 2005; Железнова 2009; Занегина 2011; Жигулина 2015; Матвеева 2007; Рахмат 2013]. Имеются *патриархальный* и *матриархальный* виды семей, и русские классические писатели сумели четко описать в своих произведениях. Знаменитый писатель русской литературы, а также яркий представитель Золотого века в русской классической литературе Александр Сергеевич Пушкин в своем произведении «Капитанская дочка» показал *патриархальный* вид семьи, как отец Петра Гринева Андрей Петрович Гринев следил за сыном, беспокоился о его судьбе, также отправляет сына на службу. «Батюшка не любил ни переменять свои намерения, ни откладывать их исполнение», вспоминает сам Гринев о своем отце, и этого доказывает, что Гринев дорожил отцом и во всем слушался ему. Пушкин описывает верховенства отца в семье, так как все действия происходят по его распоряжению. Вполне описывается патриархальная семья, так как мать молодого Гринева не принимала самостоятельно решений, во всем советовалась с мужем. Следующий вид семьи – *матриархальная*, можно привести пример из произведения «Гроза», где героиня Кабанова (Кабаниха) жестоко управляет семьей, особенно сыном, с тем, что она заставляет сына много ругаться с женой, то есть Катериной. Сын непременно слушается

матери во всем и ругает жену, хотя знает, что мать делает принципиально. С исследованием данного вида семьи занимался французский миссионер Ж.Ф. Лафито, описавший общественные порядков индейцев Америки. И шотландский юрист и историк Дж. Миллара, он стремился объяснить «Материнский счет родства» у древних народов из отсутствия брака как упорядоченного общения полов, а также немецкого ученого Д. Иениша, в 1801 году отграничавшего промискуитет от «общинного брака» (с высоким положением женщин). Самым лучшим примером на исследование данного концепта может стать произведение Льва Николаевича Толстого «Война и мир», в нем описывается 3 вида семейств, то есть семья «Ростовых» в качестве **патриархальной** семьи, в ней имеются черты патриотизма и душевности, глава семьи Илья Андреевич Ростов управляет семьей, но и одновременно уважает решения жены, то есть графини Ростова, к семье Ростовых противопоставлена семья «Болконских», в ней царит жестокость, самодурство и деспотизм, ни имеются черты взаимоуважения, таких семей по- другому еще называют **«кризисной семьей»**, князь Андрей (русский барин), эгоист и самодур, равнодушен к интересам детей и семьи. Толстой не раз обращался к теме «семьи», в его творчестве понятие «семьи» имеет особое место, мы можем узнать с помощью его другого произведения «Анна Каренина», где поднята тема **«кризисной семьи»**, описывается семья, в котором есть взаимоуважение, но отсутствует счастье. Главная героиня совершает большой грех, изменив мужу молодым офицером Вронским, таким образом Толстой раскрывает тему кризисной семьи в русской литературе. Русская литература 19 века богата с тем, что были подняты и решены многие вопросы, интересующиеся людей уже тысячи лет. Кроме патриархальных и матриархальных семейств еще имеется **нуклеарная** семья, где проживают только 2 поколения, то есть только родители (первое поколение) и их дети (второе поколение) без родственников и родителей супругов. Таких семейств не трудно найти в творчестве Николая Васильевича Гоголя, как «Тарас Бульба», там имеются муж – сам Тарас Бульба, его жена и дети – Остап и Андрей, еще

такую семью следует назвать как **«полной семьей»**, так как все члены семьи присутствуют или же другое произведение Гоголя «Сорочинская ярмарка», там тоже муж Солобьев Черевик, жена – Хиврей и дочь Парасья, а в творчестве Пушкина можно найти тоже нуклеарную семью, но в неполном формате, то есть там не существует либо мужа, либо жены, так например: «Дубровский», там есть отец Андрей Гаврилович Дубровский и сын Владимир Дубровский, но отсутствует образ матери, такой вид семьи называется **«неполной нуклеарной»**. Данных вид тем исследовали следующие ученые: (Аристотель, Ф. Бекон, М. Бубер, Т. Гоббс, И. Кант, К. Маркс, Ф. Энгельс, В.В. Розанов, Н.А Бердаев, П. Флоренский). К **«нуклеарной семье»** противопоставлена **«расширенная семья»**, это семья, где кроме родителей и их детей проживают также свекровь и их дочери, то есть свояченицы невестки. Ярким примером может служить произведение Островского «Гроза», где кроме Тихона и Катерины (мужа и жены) живут и их свекровь Кабанова, дядя Дикой, также сестра Тихона Варвара. Данное понятие стало общественной темой, так как многие ученые имеют научные труды в сфере исследования данного концепта, а также писатели с большим интересом обращались к этому термину, потому что «семья» была всегда актуальной темой,

Концепт «Семьи» всегда имело важное место в культуре и истории каждого народа, у всех свои обычаи, так же художественная литература помогает более ясно выразить место семьи, изучить ее с помощью разных произведений, так как в произведениях даются разные виды семей, семейных отношений, конфликтов между родителями и детьми, или же супругами. С помощью произведений люди могут научиться к чему-нибудь, осознать семейную любовь, найти решения на долголетние проблемы между свекрови и невесток. Так и в классической литературе русского народа 19- века поднимаются вопросы семьи, которое раскрывается через культурные, религиозные и духовные аспекты.

Литература

1. Султонкулов, О. Ж. (2021). КОНЦЕПТ «ВРЕМЯ» В РУССКОЙ КУЛЬТУРЕ. *ИЗ4 Наука и инновации в XXI веке: Материалы Международной*, 116.
2. Султонкулов, О. Ж. (2021). ПОНЯТИЕ АНТРОПОЦЕНТРИЗМА И ПРОБЛЕМЫ ЯЗЫКА. *Редакционная коллегия*, 74.
3. Sultonkulov, O. (2019). PHONETIC METHOD FOR TRANSFERING CONNOTATIVE VALUES IN RUSSIAN, ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 1(2), 243-247.
4. Султонкулов, О. Ж. (2017). О границах и отношениях денотативного и коннотативного компонентов лексического значения слова. In *European Scientific Conference* (pp. 166-169).

UNDERSTANDING AND USING PHRASAL VERBS IN ENGLISH

Teacher: Hosilbek Matqulov Mavlonovich

Student: Anorboyeva O‘g‘iloy

Phrasal verbs are an essential part of the English language. They consist of a verb combined with one or more particles (prepositions or adverbs) that change the meaning of the original verb. For example, the verb “give” has a different meaning when combined with the particles in “give up” (to quit) or “give in” (to surrender). Understanding and using phrasal verbs correctly is important for effective communication, especially in spoken and informal written English.

Structure of Phrasal Verbs

Phrasal verbs generally follow one of the following patterns:

1. Transitive vs. Intransitive Phrasal Verbs

Transitive: Requires an object. (She turned off the light.)

Intransitive: Does not require an object. (He woke up early.)

2. Separable vs. Inseparable Phrasal Verbs

Separable: The object can be placed between the verb and the particle. (She put the book down. → She put down the book.)

Inseparable: The object must come after the entire phrasal verb. (He looks after his younger brother.)

Common Phrasal Verbs and Their Meanings

Some phrasal verbs are used so frequently that they have become an essential part of daily English conversations. Here are some common examples:

Take off – To remove clothing or to leave quickly (He took off his jacket. / The plane took off.)

Look up – To search for information (I looked up the word in the dictionary.)

Run out of – To have no more of something (We ran out of milk.)

Break down – To stop working (for machines) or to become emotionally distressed (My car broke down. / She broke down in tears.)

Put off – To postpone something (They put off the meeting until next week.)

Challenges in Learning Phrasal Verbs

Many English learners find phrasal verbs difficult for several reasons:

1. Multiple Meanings: Some phrasal verbs have more than one meaning depending on the context. (“Put up” can mean to tolerate (I can’t put up with this noise!) or to install something (They put up a new fence.)).
2. No Direct Translation: Many phrasal verbs do not have direct equivalents in other languages, making them hard to memorize.
3. Word Order: Knowing whether a phrasal verb is separable or inseparable requires practice.

Strategies for Learning and Using Phrasal Verbs

To master phrasal verbs, learners can adopt the following strategies:

Learn in Context: Instead of memorizing lists, pay attention to how phrasal verbs are used in real-life conversations, books, and movies.

Group by Theme: Studying phrasal verbs related to a specific topic (e.g., travel: check in, take off, get on) can make learning easier.

Practice Regularly: Using phrasal verbs in writing and speaking helps reinforce understanding and recall.

Use Flashcards: Writing down a phrasal verb with example sentences can improve retention. Phrasal verbs are an essential part of the English language and play a significant role in achieving fluency. They consist of a **verb combined with a preposition or an adverb** (or both) to create a meaning different from the original verb. For example, "give up" means "to quit" and is different from the basic verb "give." Mastering phrasal verbs is particularly challenging for secondary school students, especially for non-native English learners. In secondary schools, teaching phrasal verbs effectively is crucial because they are widely used in spoken and written English. This article explores the importance of teaching phrasal verbs, challenges students face, and practical strategies to help secondary school learners use them effectively.

The Importance of Teaching Phrasal Verbs

1. Common in Everyday English.

Phrasal verbs are frequently used by native English speakers in daily conversations, informal writing, and even formal contexts. Phrases such as “put off” (postpone), “bring up” (mention), and “run into” (meet unexpectedly) appear in many real-life situations. If students do not learn them, they may struggle to understand spoken English or express themselves naturally.

2. Essential for Language Fluency.

Many English learners rely on formal words when speaking or writing, making their English sound unnatural. Instead of saying “postpone,” native speakers often say “put off.” Using phrasal verbs helps students sound more fluent and native-like.

3. Improves Reading and Listening Comprehension. Since phrasal verbs are common in books, movies, TV shows, and conversations, students who understand them will find it easier to comprehend English in different contexts.**4. Enhances Writing Skills.** While some phrasal verbs are informal, many are used in academic and business writing. Learning when and how to use them correctly enhances students' writing abilities. **Challenges of Learning Phrasal Verbs.** Despite their importance, students often struggle with phrasal verbs due to:

Unpredictable Meanings: The meanings of phrasal verbs are often idiomatic and cannot be guessed by knowing the individual words. For example, "look up" means "to search for information" rather than "looking in an upward direction." **Multiple Meanings:** Some phrasal verbs have several meanings. For example, "take off" can mean "remove something" (take off your jacket) or "an airplane leaving the ground" (the plane took off). **Difficulty in Memorization:** Since phrasal verbs do not always follow logical rules, students find them hard to remember. **Usage in Different Contexts:** Some phrasal verbs are formal, while others are informal. Learning when to use them appropriately is another challenge. **Effective Strategies for Teaching Phrasal Verbs in Secondary Schools.**

1. Teach Phrasal Verbs in Context. **Instead of presenting a long list of phrasal verbs, teachers should introduce them in meaningful contexts. For example:**

A) Use dialogues: "John ran into his old friend at the mall."

B) Use short stories: "I was excited for the picnic, but the rain put it off." By seeing phrasal verbs in context, students can understand their meaning and usage more effectively.

2. **Categorize Phrasal Verbs.** Grouping phrasal verbs based on their meanings makes them easier to learn. Common categories include: A). **Phrasal Verbs Related to Travel:** set off (start a journey), check in (register at a hotel), get on (board a vehicle). B). **Phrasal Verbs for Daily Activities:** wake up, turn off, put on (clothes). **Phrasal Verbs Related to Emotions:** cheer up (become happy), calm down (relax).

3. Use Visual Aids and Illustrations. **Using pictures and videos to show the meaning of phrasal verbs helps students remember them better. For example, showing a video of a plane taking off when explaining “take off” reinforces the meaning.**

4. Encourage Practice through Role-Playing. **Teachers can create role-play activities where students use phrasal verbs naturally. For example: A customer and a hotel receptionist practicing check-in and check-out. A conversation between two friends discussing their weekend plans, using phrasal verbs like “hang out” and “go out.”**

5. Use Games and Interactive Activities. A) Matching Games: **Students match phrasal verbs with their meanings.** B). Fill-in-the-blank Exercises: **Example: "I was tired, so I decided to ___(give up/take a nap/go on) early."** C). Pictionary: **Students draw phrasal verbs while others guess.** Memory Cards: **Writing phrasal verbs on one set of cards and meanings on another, then matching them.**

6. Encourage Personalization. **Students remember phrasal verbs better when they use them in personal sentences.** Teachers can ask students to write sentences using new phrasal verbs related to their own lives. **Example: “Yesterday, I ran into my teacher at the supermarket.”**

7. Teach Phrasal Verbs with Synonyms

To help students understand phrasal verbs better, teachers can provide synonyms.

Example: “Put off” = **postpone**, “Give up” = **quit**, “Run into” = **meet unexpectedly**.

8. Use Technology and Online Tools. **Teachers can use apps like Quizlet, Kahoot, and Duolingo to reinforce phrasal verb learning through quizzes and interactive exercises.**

Assessment and Evaluation. To measure students’ understanding of phrasal verbs, teachers can: Give quizzes and tests with multiple-choice and sentence-completion exercises. Assign writing tasks where students use a certain number of phrasal verbs. Conduct speaking tests where students must use phrasal verbs in conversations.

Conclusion

Phrasal verbs are an integral part of English and are widely used in both formal and informal settings. Although they can be challenging to learn, consistent practice and exposure to real-life usage can help learners become more comfortable with them. By understanding their structure, meanings, and proper usage, English learners can improve their fluency and sound more natural in conversation. Phrasal verbs are an important part of English that secondary school students must learn to improve their fluency and comprehension. However, their unpredictable meanings and multiple usages make them challenging to master. Teachers can overcome these difficulties by teaching phrasal verbs in context, using visual aids, incorporating

games, and encouraging real-life practice. With effective strategies, students can confidently use phrasal verbs in both spoken and written English, enhancing their overall language proficiency.

References

1. **Celce-Murcia, M., & Larsen-Freeman, D. (1999).** *The Grammar Book: An ESL/EFL Teacher's Course (2nd ed.)*. Heinle & Heinle.
2. **Thornbury, S. (2002).** *How to Teach Vocabulary*. Pearson Education.
3. **McCarthy, M., & O'Dell, F. (2004).** *English Phrasal Verbs in Use*. Cambridge University Press.
4. **Nation, P. (2001).** *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press.
5. **Schmitt, N. (2000).** *Vocabulary in Language Teaching*. Cambridge University Press.
6. **Liu, D. (2011).** *The Most Frequently Used English Phrasal Verbs in American and British English: A Multi-Corpus Examination*. TESOL Quarterly, 45(4), 661-688.
7. **Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013).** *How Languages are Learned (4th Edition)*. Oxford University Press.
8. **Sinclair, J. (1996).** *Collins Cobuild Phrasal Verbs Dictionary*. HarperCollins Publishers.
9. Cambridge Dictionary. (n.d.). Phrasal Verbs List. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org>

STRATEGIES FOR ENHANCING STUDENT MOTIVATION IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING

Tetcher: Matqulov Hosilbek Mavlonovich

Student: Abduganiyeva Sayidaxon

Annotation: Motivation is a crucial factor in successful English language learning. This article explores effective strategies to enhance student motivation, including goal-setting, gamification, real-life communication, and psychological

learning techniques. Research suggests that combining intrinsic and extrinsic motivation improves engagement, retention, and overall language proficiency. Implementing these strategies can lead to better learning outcomes and long-term success.

Keywords: motivation, English language learning, gamification, learning strategies, communicative approach.

Motivation is one of the most important psychological factors that influence students’ ability to learn a foreign language. Research suggests that motivated learners are more likely to engage with the material, practice regularly, and achieve fluency more quickly. However, many students struggle with maintaining motivation, leading to decreased participation and slower progress. This issue is particularly relevant in English language learning, where consistent effort and practice are essential for success.

The purpose of this article is to explore effective strategies for enhancing student motivation in English learning. These strategies include setting clear and achievable goals, incorporating gamification techniques, encouraging real-life communication, and using psychological learning approaches. Understanding and implementing these strategies can significantly improve language learning outcome.

One of the most effective ways to maintain motivation is by setting SMART goals (Specific, Measurable, Achievable, Relevant, and Time-bound). Having clear objectives helps students track their progress and stay focused on their learning journey. For example, instead of stating, “I want to improve my English,” a student can set specific goals such as learning 10 new words per day and using them in sentences, watching one English movie per week and summarizing the main ideas, or practicing speaking for 10 minutes daily with a language partner. Research shows that students who set clear goals demonstrate higher levels of motivation and engagement in language learning.

Gamification is an innovative approach that incorporates game elements into education to enhance engagement and motivation. Several studies have confirmed that gamification can improve student retention and participation. Some effective

gamification strategies include using language-learning apps such as Duolingo, Quizlet, and Kahoot!, which provide interactive exercises and reward systems. Classroom competitions and storytelling activities also make learning more enjoyable. When students perceive learning as a fun and rewarding process, they are more likely to stay motivated and committed.

Many students struggle with motivation because they do not see the practical application of English in their daily lives. To address this issue, language teachers and learners should focus on real-life communication strategies. Joining English-speaking clubs, participating in discussions, and using online language exchange platforms such as Tandem and HelloTalk provide valuable opportunities for learners to practice their skills in authentic contexts. Engaging with English media, such as YouTube, podcasts, and blogs, further enhances listening and comprehension skills. Real-life communication not only improves fluency but also boosts students' confidence and motivation to use the language.

Motivation is deeply connected to psychology, and several psychological techniques can help students maintain their motivation over time. According to self-determination theory, encouraging autonomy in learning increases intrinsic motivation. The dopamine effect, which involves celebrating small achievements, makes learning enjoyable and encourages consistent effort. Additionally, spaced repetition and active recall, which involve reviewing material at intervals, have been proven to enhance long-term memory retention. By understanding these psychological principles, educators and learners can create more effective learning environments that sustain motivation.

Motivation is a key factor in the success of English language learning. By implementing strategies such as goal-setting, gamification, real-life communication, and psychological learning techniques, students can enhance their engagement and retention. The findings suggest that combining intrinsic and extrinsic motivation leads to better language acquisition and long-term success. Future research should explore the impact of technology-driven motivational strategies on different learning styles.

References:

1. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press.
2. Gee, J. P. (2003). *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy*. Palgrave Macmillan.
3. Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). "Building a practically useful theory of goal setting and task motivation." *American Psychologist*, 57(9), 705–717.
4. Nation, P. (2013). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press.
5. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). "Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being." *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
6. Schunk, D. H., & Zimmerman, B. J. (2012). *Motivation and Self-Regulated Learning: Theory, Research, and Applications*. Routledge.
7. Zimmerman, B. J. (2002). "Becoming a self-regulated learner: An overview." *Theory Into Practice*, 41(2), 64–70.

ESP AND EAP FOR FUTURE EDUCATORS:

PREPARING FOR INTERNATIONAL TEACHING ENVIRONMENTS

Mukhtarova Mubina, student of ASIFL

Abstract: As education becomes increasingly globalized, future educators must develop specialized English skills to communicate effectively in international classrooms. English for Specific Purposes (ESP) and English for Academic Purposes (EAP) provide essential training for educators who use English as a medium of instruction or engage in academic discourse. This article examines the significance of ESP and EAP in teacher preparation, their integration into educational programs, and the challenges and solutions in implementing them effectively.

Keywords: ESP, EAP, teacher training, international education, academic communication, professional development.

INTRODUCTION

The growing internationalization of education requires future educators to develop advanced language skills suited to both professional and academic contexts. ESP is designed to equip educators with subject-specific terminology and communication skills that are essential for delivering effective lessons. In fields such as science, mathematics, or business, teachers must be able to explain complex concepts using precise language. Without sufficient ESP training, educators may struggle to convey subject matter clearly, leading to misunderstandings and ineffective learning experiences for students.

EAP, on the other hand, focuses on the broader academic skills necessary for teachers working in universities and research institutions. These skills include academic writing, critical reading, and research methodologies. Teachers who lack proficiency in EAP may face difficulties in writing research papers, preparing conference presentations, or engaging in academic discussions. Furthermore, many universities require faculty members to publish in international journals, which demand a strong command of academic English. Therefore, future educators must develop EAP skills to contribute meaningfully to their fields and advance their careers.

Despite the clear benefits of ESP and EAP, many teacher training programs do not sufficiently integrate these components. One of the main challenges is the lack of specialized ESP and EAP courses tailored for educators. In many cases, teacher trainees receive general English instruction that does not address the specific linguistic demands of their future professions. As a result, they enter the workforce unprepared for the language expectations of international education settings.

To overcome this challenge, institutions should incorporate ESP and EAP into teacher training programs. One effective approach is to design curriculum modules that focus on both subject-specific language and academic communication. For example, science educators should receive training on how to explain technical terms clearly, while humanities teachers should learn strategies for engaging in academic debates. Additionally, universities can offer workshops and online courses that provide practical exposure to ESP and EAP concepts.

Technology also plays a key role in enhancing ESP and EAP learning for future educators. Digital platforms such as academic writing tools, online research databases, and virtual classrooms provide teachers with opportunities to practice and refine their skills. AI-powered language assistants can help educators improve their writing, correct grammatical errors, and develop better research papers. By integrating technology into ESP and EAP instruction, institutions can create more accessible and effective learning experiences.

Another important aspect of ESP and EAP training is collaboration with international educators. Teachers can benefit from exchange programs, joint research projects, and participation in global conferences. Engaging with international colleagues allows educators to experience different teaching methodologies, adapt to various linguistic contexts, and gain confidence in their language abilities. Furthermore, exposure to diverse academic traditions enhances their understanding of global education standards and helps them become more versatile professionals.

CONCLUSION

ESP and EAP are critical for preparing future educators to succeed in international teaching environments. ESP equips teachers with subject-specific language skills, while EAP strengthens their ability to communicate effectively in academic settings. Despite challenges such as limited access to specialized training, institutions can integrate ESP and EAP into teacher education through curriculum development, technological advancements, and international collaboration. By prioritizing these language skills, future educators will be better equipped to teach, conduct research, and engage in academic discourse on a global scale. As the education sector continues to evolve, the importance of ESP and EAP in teacher training will only increase, making them indispensable tools for modern educators.

REFERENCES

1. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). English for Specific Purposes: A Learning-Centred Approach. Cambridge University Press.

2. Dudley-Evans, T., & St John, M. J. (1998). *Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge University Press.
3. Hyland, K. (2006). *English for Academic Purposes: An Advanced Resource Book*. Routledge.
4. Flowerdew, J., & Peacock, M. (2001). *Research Perspectives on English for Academic Purposes*. Cambridge University Press.
5. Swales, J. M., & Feak, C. B. (2012). *Academic Writing for Graduate Students: Essential Tasks and Skills*. University of Michigan Press.
6. Paltridge, B., & Starfield, S. (2013). *The Handbook of English for Specific Purposes*. Wiley-Blackwell.
7. Basturkmen, H. (2010). *Developing Courses in English for Specific Purposes*. Palgrave Macmillan.
8. Johns, A. M., & Salmani-Nodoushan, M. A. (2015). "English for Specific Purposes: International Perspectives." *Journal of English for Academic Purposes*, 18, 12–24.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF PSYCHOLOGICAL AND MYSTICAL REALISM IN XXI CENTURY ENGLISH AND UZBEK LITERATURE

Malohat Djalaldinova,

**Teacher, department of theoretical aspects
of the English language**

Abstract: This study explores the theoretical foundations of psychological and mystical realism in 21st-century English and Uzbek literature. Analyzing works by Hilary Mantel and Azamat Qorjovov, it examines how these genres depict human consciousness, supernatural experiences, and cultural narratives, revealing their literary significance and cross-cultural impact.

Key words: psychological, mystical realism, genre, stream of consciousness, supernatural experiences, cultural narratives, literary significance, cross-cultural impact

Introduction

Literature serves as a means of exploring human consciousness and depicting different facets of reality, evolving with each era to introduce new genres and styles. In the XXI century, psychological and mystical realism have gained prominence as literary approaches that examines the complexities of the human mind and supernatural experiences. These genres allow authors to portray the depths of human thought, memory, and perception while combining mystical elements that transcend conventional reality. The development of these genres in English and Uzbek literature reflects broader shifts in cultural and philosophical perspectives. This article explores the theoretical foundations of psychological and mystical realism, analyzing their representation in contemporary English and Uzbek literary traditions.

The statement of the problem

Psychological realism is a literary genre focused on depicting the intricacies of human consciousness, emotions, and inner conflicts. Originating in the XIX century, it was pioneered by writers such as Fyodor Dostoevsky, Henry James, and Marcel Proust, who sought to portray characters’ psychological states with depth and precision. In the XXI century, psychological realism has evolved to incorporate postmodernist influences, adding layers of subjectivity and fragmented narration. Hilary Mantel’s works, particularly “Beyond Black”, exemplify psychological realism by capturing the complexities of memory, trauma, and the subconscious mind.

In Uzbek literature, psychological realism has been developing since the second half of the XX century. The works of Azamat Qorjovov reveals this genre through the nuanced portrayal of characters’ inner worlds and existential struggles. His use of stream-of-consciousness techniques, introspective monologues, and detailed depictions of mental states align with the principles of psychological realism, making his work a rich subject for analysis.

Unlike psychological realism, which emphasizes rational thought and internal conflict, mystical realism focuses on portraying supernatural experiences, altered

states of consciousness, and spiritual revelations. This genre merges the tangible and the transcendent, allowing characters to navigate between reality and mystical dimensions. The theoretical basis of mystical realism is deeply rooted in philosophical and religious traditions, drawing from metaphysical inquiries and spiritual beliefs.

Methodology and findings

In English literature, mystical realism has been shaped by writers such as Ben Okri and Salman Rushdie. B. Okri’s “The Famished Road” exemplifies the genre’s fluidity between the material and spiritual realms, where spirits coexist with human reality. S. Rushdie’s “Midnight’s Children” incorporates mystical realism through magical elements combined with historical and political narratives. Hilary Mantel, too, integrates mystical realism into her narratives, particularly in “Beyond Black”, where the protagonist’s experiences with spirits and the supernatural aligning with the material and immaterial worlds. The novel explores themes of clairvoyance, hauntings, and psychic disturbances, illustrating the uncertainty of what constitutes reality. H. Mantel’s ability to blend psychological depth with eerie, otherworldly presences creates a distinctive interplay between the known and the unknown, making her work a compelling study within mystical realism. Her nuanced use of spectral visions and psychological hauntings reflects a deeper philosophical inquiry into fate, memory, and the afterlife.

Uzbek literature’s mystical realism has strong connections to Sufi philosophy, folklore, and traditional beliefs. Azamat Qorjovov’s work incorporates mystical elements by integrating reality with dreams, symbols, and transcendental experiences. His use of allegory, mysticism, and esoteric themes situates his work within the broader framework of mystical realism, making it an essential area of study within Uzbek literature. Through narratives that depict mystical visions, spiritual awakenings, and symbolic encounters, Qorjovov explores the deeper layers of human existence, drawing from both historical and contemporary cultural influences. His writing reflects a synthesis of spiritual inquiry and literary artistry, aligning with the global tradition of mystical realism while maintaining a distinctly

Uzbek literary voice. The dream sequences in his narratives serve as metaphors for personal and collective transformation, often presenting mystical journeys that challenge conventional perceptions of time and space. Furthermore, his integration of folkloric motifs and spiritual allegories enhances the mystical ambiance of his works, offering a profound reflection on the intersection of the visible and invisible worlds.

Conclusion

Psychological and mystical realism are significant literary approaches in 21st-century literature, providing a lens through which authors explore the depths of human consciousness and spiritual experience. Hilary Mantel and Azamat Qorjovov, through their respective literary styles, demonstrate how these genres can merge to create multifaceted narratives. Mantel’s fusion of psychological depth with mystical encounters and Qorjovov’s integration of psychological introspection with spiritual symbolism highlight the adaptability and richness of these literary modes. The continued study of these genres in English and Uzbek literature is crucial for understanding their artistic and cultural impact.

References:

1. Abrams, M. H., & Harpham, G. G. (2014). *A Glossary of Literary Terms* (11th ed.). Cengage Learning.
2. Bowers, M. A. (2004). *Magic(al) Realism*. Routledge.
3. Mantel, H. (2005). *Beyond Black*. Harper Perennial.
4. Okri, B. (1991). *The Famished Road*. Jonathan Cape.
5. Rushdie, S. (1981). *Midnight’s Children*. Jonathan Cape
6. Zamora, L. P., & Faris, W. B. (1995). *Magical Realism: Theory, History, Community*. Duke University Press.
7. Mullan, J. (2012). *Hilary Mantel and the Art of Psychological Realism*. The Guardian.
8. Wilson, E. (2013). *Ghosts of the Past: Spectrality in Hilary Mantel’s Fiction*. *Contemporary Literature*, 54(2), 216–240.

9. Bertelsen, L. (2019). *Mysticism and Symbolism in Central Asian Literature: A Study of Uzbek Narrative Traditions*. Journal of Eurasian Studies, 10(2), 145–160.
10. Qorjovov, A. (2020). *Qil Ustidagi Taqdir*. Tashkent: Adabiyot Nashriyoti.

THE IMPORTANCE OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN EARLY CHILDHOOD AND ITS IMPACT ON FUTURE ACADEMIC SUCCESS

O‘rinboyeva Mahliyo Ma‘murjonovna
Andijon shahar 37-umumiy o‘rta ta‘lim
maktabi ingliz tili fani o‘qituvchisi

Abstract: This article explores the significance of introducing foreign language learning during early childhood and its profound impact on cognitive development, linguistic proficiency, and long-term academic success. Drawing on research from neuroscience, psychology, and education, the paper highlights the cognitive benefits of bilingualism, the role of cultural awareness, and the academic advantages that multilingual children gain. The discussion also addresses potential challenges and provides recommendations for effective language instruction. The findings underscore the importance of early language learning as a critical factor in shaping future educational and professional achievements.

Keywords: Early childhood education, foreign language acquisition, cognitive development, bilingualism, academic success, cultural awareness, neural plasticity.

Introduction: In an increasingly interconnected world, the ability to communicate in multiple languages has become a vital skill. Early childhood, defined as the period from birth to age eight, is widely recognized as the most effective time for language acquisition due to the brain's heightened plasticity. During this stage, children are uniquely equipped to absorb linguistic patterns, sounds, and structures with remarkable ease. This article examines the importance of learning a foreign language in early childhood, focusing on its cognitive,

linguistic, and academic benefits. Additionally, it discusses the challenges associated with early language learning and provides evidence-based recommendations for parents and educators.

1. Cognitive Benefits of Early Foreign Language Learning

The human brain undergoes significant development during early childhood, making this period ideal for language acquisition. Research in neuroscience has shown that learning a foreign language stimulates neural connections, enhancing cognitive functions such as problem-solving, memory, and critical thinking. Bilingual children often exhibit superior executive functioning skills, including the ability to switch between tasks, focus attention, and manage conflicting information. These skills not only facilitate language learning but also contribute to improved performance in other academic areas, such as mathematics and science.

2. Linguistic and Cultural Advantages

Early exposure to a foreign language fosters linguistic awareness and a deeper understanding of cultural diversity. Children who learn a second language develop a heightened sensitivity to language structures, which can improve their proficiency in their native tongue. For example, they often demonstrate better grammar, vocabulary, and reading comprehension skills compared to their monolingual peers. Furthermore, learning a foreign language introduces children to different cultures, promoting empathy and global awareness—a crucial skill in today’s multicultural society.

3. Long-Term Academic and Professional Benefits

The advantages of early foreign language learning extend well beyond childhood. Studies have shown that children who are exposed to a second language at an early age tend to perform better academically throughout their schooling. They often achieve higher scores on standardized tests, particularly in areas requiring analytical and interpretive skills. Moreover, the cognitive and linguistic benefits of bilingualism contribute to improved memory, multitasking abilities, and even delayed onset of age-related cognitive decline. These skills are essential not only for academic success but also for thriving in a competitive global job market.

4. Challenges and Considerations

Despite the numerous benefits, early foreign language learning is not without challenges. The quality of language instruction and the consistency of exposure play a crucial role in determining outcomes. Parents and educators must ensure that language learning is engaging, interactive, and tailored to the child’s developmental stage. Additionally, it is essential to strike a balance between learning a foreign language and mastering the native language. Overemphasis on a second language at the expense of the first can lead to linguistic confusion or delays. Therefore, a holistic approach that integrates both languages is recommended.

Discussion: The findings presented in this article highlight the transformative impact of early foreign language learning on cognitive development, linguistic proficiency, and academic success. By fostering neural development and enhancing executive functioning, early language learning equips children with the tools they need to excel in an increasingly interconnected world. However, the success of such initiatives depends on the quality of instruction and the consistency of exposure. Parents and educators must work together to create an environment that supports bilingualism while ensuring that children maintain proficiency in their native language.

Conclusion: The early childhood years represent a critical window of opportunity for foreign language learning, offering profound and far-reaching benefits that extend well into adulthood. By introducing a second language during this formative period, children not only enhance their cognitive abilities but also develop linguistic and cultural competencies that are essential in today’s globalized world. The cognitive advantages, such as improved executive functioning, problem-solving skills, and memory, provide a strong foundation for academic success across various disciplines. Furthermore, the linguistic benefits, including heightened metalinguistic awareness and improved proficiency in both the native and foreign languages, contribute to better communication skills and literacy.

Culturally, early exposure to a foreign language fosters empathy, open-mindedness, and a deeper appreciation for diversity, preparing children to navigate an

increasingly interconnected and multicultural society. These skills are not only vital for personal growth but also for professional success in a competitive global job market.

However, the effectiveness of early foreign language learning depends on several factors, including the quality of instruction, the consistency of exposure, and the balance between the native and foreign languages. Parents and educators must adopt a holistic approach that integrates language learning into the child’s daily life while ensuring that the native language is not neglected. Interactive, engaging, and age-appropriate methods are key to sustaining children’s interest and maximizing the benefits of bilingualism.

In summary, the investment in early foreign language learning yields lifelong dividends, equipping children with the cognitive, linguistic, and cultural tools they need to thrive in an ever-evolving world. As educators, parents, and policymakers, it is our collective responsibility to recognize the transformative potential of early language learning and to create environments that nurture and support multilingualism. By doing so, we not only enhance individual outcomes but also contribute to the development of a more inclusive, empathetic, and globally competent society.

Bibliografiya:

1. Bialystok, E. (2001). **Bilingualism in Development: Language, Literacy, and Cognition**. Cambridge University Press.
2. Kuhl, P. K. (2010). Brain Mechanisms in Early Language Acquisition. **Neuron**, 67(5), 713–727.
3. Paradis, J., Genesee, F., & Crago, M. B. (2011). **Dual Language Development and Disorders: A Handbook on Bilingualism and Second Language Learning**. Brookes Publishing.
4. De Houwer, A. (2009). **Bilingual First Language Acquisition**. Multilingual Matters.
5. Baker, C. (2011). **Foundations of Bilingual Education and Bilingualism**. Multilingual Matters.

THE USE OF AI-GENERATED ANIMAL IMAGES IN TEACHING ENGLISH TO YOUNG LEARNERS

Toshboltayeva Malohatoy Valijon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

Abstract: This article explores the role of animal images in English lessons for primary and secondary school pupils. It highlights how the use of animal symbols can increase students' interest and enrich their vocabulary. The symbolic meanings of animals and their educational significance are also examined.

Keywords: Animal images, English language, primary school, education, symbolic meaning, classroom activities.

Nowadays, innovative approaches play an important role in the educational process. Especially in teaching foreign languages, it is essential to increase students' interest through non-traditional methods. One of the most effective methods is using animal images in lessons. This article discusses the importance of animal images in English lessons and the ways to apply them.

Animals have always held a special place in human life and culture. In folk tales, legends, and proverbs, animals often symbolize certain qualities. For example, a fox represents cunning, a lion symbolizes courage and strength, and a rabbit stands for timidity. Such symbols play a significant role in the moral development of children.

Animal-related symbols are also widely used in the English language. For instance, 'as brave as a lion,' 'as cunning as a fox,' and 'as quiet as a mouse' are common expressions. These idioms not only teach the language but also introduce students to cultural aspects.

There are several ways to use animal images during lessons, such as:

- Using pictures and flashcards to teach new words;
- Reading short stories and texts about animals;
- Acting like animals or playing role-playing games;
- Explaining proverbs and idioms related to animals.

These methods not only increase students' interest but also improve their memory retention. Moreover, such lessons develop students' creative thinking and imagination.

Incorporating animal images into the classroom setting can create a lively and engaging learning environment. Younger students, in particular, are naturally drawn to animals, making this approach an effective tool for introducing new vocabulary and grammatical structures.

Teachers can also design interactive activities where students describe their favorite animals, talk about pets, or create their own animal-based stories. These activities encourage students to use English in a natural and enjoyable way, enhancing their speaking and writing skills.

Furthermore, discussing the symbolic meanings of animals across different cultures helps students broaden their worldview. For instance, while a lion represents bravery in many cultures, it may symbolize nobility in others. Exploring these differences fosters cultural awareness and promotes respect for diversity.

The integration of animal imagery in English lessons is not limited to vocabulary development. It can also be used to teach grammatical structures. For example, teachers can form sentences like 'The cat is sleeping,' 'The dog runs fast,' or 'The bird can fly.' Such examples help students understand verb tenses, subject-verb agreement, and modal verbs.

In conclusion, the use of animal images in English lessons is a powerful tool for enhancing language learning. It captivates students' attention, enriches their vocabulary, develops their creative thinking, and fosters cultural understanding. Teachers should creatively incorporate animal imagery into their lesson plans to create a dynamic and enjoyable learning experience.

References:

1. Hasanboy Rasulov. English Language Textbooks and Teaching Guides (for grades 5-9). – Tashkent: Uzbekistan, 2023.
3. Matkarimova A. Teaching English to Primary School Students Through Innovative Approaches. – Tashkent: Science, 2022.

3. Ghulomova D. et al. Methods of Teaching English. – Tashkent: Teacher, 2019.
4. Cambridge University Press. Teaching English to Young Learners. – Cambridge, 2018.
5. <https://hasanboy.uz> – Methodological portal for English language teachers.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASRIDA SUN‘IY INTELLEKT ORQALI TALABALARGA INGLIZ TILIDA GAPIRISHNI O‘RGATISH

Abdusamadova Ma‘rufa Xayrullo qizi

Andijon davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar va sun‘iy intellekt (SI) imkoniyatlaridan foydalangan holda talabalarni ingliz tilida erkin muloqot qilishga o‘rgatishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari tahlil qilinadi. Sun‘iy intellektning talabaning individual o‘zlashtirish darajasi, talaffuzi, so‘z boyligi va muloqot tezligini aniqlash imkoniyati u orqali mashq qilish samaradorligini oshiradi. Maqolada dialogli texnologiyalar, ovozli assistentlar, SI chatbotlar, interaktiv ilovalar va virtual til muhitlari asosida ishlab chiqilgan o‘quv modellari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, SI yordamida mustaqil o‘rganishning afzalliklari va ehtimoliy pedagogik cheklovlari muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: sun‘iy intellekt, ingliz tili, muloqot, raqamli texnologiyalar, talaffuz, chatbot, til kompetensiyasi, interaktiv ta‘lim, ovozli texnologiyalar, mustaqil o‘rganish.

Abstract: This article analyzes modern pedagogical approaches to teaching students to communicate fluently in English using digital technologies and artificial intelligence (AI). The ability of AI to determine the student's individual level of mastery, pronunciation, vocabulary, and speed of communication increases the effectiveness of training through it. The article reviews learning models developed based on dialogic technologies, voice assistants, AI chatbots, interactive applications, and virtual language environments. The advantages and possible pedagogical limitations of independent learning using AI are also discussed.

Keywords: artificial intelligence, English, communication, digital technologies, pronunciation, chatbot, language competence, interactive education, voice technologies, independent learning.

Аннотация: В статье анализируются современные педагогические подходы к обучению студентов свободному общению на английском языке с использованием возможностей цифровых технологий и искусственного интеллекта (ИИ). Способность искусственного интеллекта определять индивидуальный уровень владения языком, произношение, словарный запас и скорость общения учащегося повышает эффективность обучения. В статье рассматриваются модели обучения, разработанные на основе диалоговых технологий, голосовых помощников, чат-ботов на основе искусственного интеллекта, интерактивных приложений и виртуальных языковых сред. Также обсуждаются преимущества и потенциальные педагогические ограничения самостоятельного обучения с использованием СИ.

Ключевые слова: искусственный интеллект, английский язык, коммуникация, цифровые технологии, произношение, чат-бот, языковая компетенция, интерактивное обучение, голосовые технологии, самостоятельное обучение.

KIRISH

XXI asrda raqamli texnologiyalarning tez sur‘atlarda rivojlanishi ta‘lim jarayonining barcha bosqichlarini tubdan o‘zgartirmoqda. Til o‘rgatish sohasida esa bu jarayon ayniqsa sezilarli: sun‘iy intellekt asosidagi platformalar, ovozli yordamchilar, chatbotlar va mobil ilovalar orqali talabalar ingliz tilini amaliy muloqot shaklida egallash imkoniyatiga ega bo‘lmoqda [1]. An‘anaviy grammatika va tarjima usullarining o‘rnini bosayotgan interaktiv va moslashuvchan texnologiyalar ta‘limda kommunikativ yondashuvni kuchaytirmoqda.

Shu nuqtai nazardan, sun‘iy intellekt vositalari orqali ingliz tilida erkin so‘zlashishni o‘rgatish bugungi kundagi dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda. Maqolaning maqsadi — SI texnologiyalarining aynan muloqot ko‘nikmalarini

shakllantirishdagi rolini aniqlash va uni amaliy ta‘lim jarayoniga samarali integratsiya qilish yo‘llarini ko‘rsatishdir [2].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Gapirish — ingliz tilining asosiy to‘rt ko‘nikmasi (tnglash, o‘qish, yozish, gapirish) orasida eng faol va murakkabidir. U bir vaqtning o‘zida so‘z boyligi, grammatik tuzilma, talaffuz, intonatsiya va kontekstual moslikni talab qiladi. Zamonaviy ta‘limda bu ko‘nikma kommunikativ kompetensiyaning ajralmas qismi sifatida qaraladi [3].

Chet tillarini o‘rganuvchi talabalar turli dialoglarni SI Chat GPT orqali oson amalga oshirishlari mumkin. Masalan, kundalik suhbatlarni mashq qilish, talaffuzni yaxshilash, so‘z boyligini oshirish yoki muayyan grammatik konstruksiyalar ustida ishlash. Bu restoranda ovqatga buyurtma berish, mehmonxonani bron qilish, ishga qabul jarayonidagi intervyuda qatnashish yoki do‘stlar bilan tasodifiy suhbatni o‘z ichiga olishi mumkin. Shu kabi dialoglar real hayotga mos bo‘lib, til o‘rganuvchilarga real til muhitini yaratishda yordam beradi. Chat GPT dan ushbu senariylar uchun dialoglar yoki maslahatlar yaratish uchun foydalanganda, masalan, “ Mehmonxona menejeri hamda mijoz bilan suhbat ” kabi mavzudagi sarlavhani kiritish va Chat GPT ning o‘zi bilan suhbatlashish mumkin. Buning uchun foydalanuvchilar Chat GPT ga savollarga javoblarni berish uchun vazifalarni aniq ko‘rsatishlari kerak.

Sun‘iy intellekt yordamida talabalar quyidagi yo‘nalishlarda mashq qilish imkoniga ega bo‘ladi:

real hayotga yaqin interaktiv muloqotlarda ishtirok etish;
to‘g‘ridan-to‘g‘ri talaffuzni tahlil qilish va tuzatish olish;
muloqotda xatolarni aniqlab, qayta gapirish imkoniga ega bo‘lish;
vaqt va makon chegarasisiz doimiy mashq qilish.

SI texnologiyalariga asoslangan quyidagi vositalar ingliz tilida gapirishni o‘rganishga samarali xizmat qiladi:

Ovozli yordamchilar (voice assistants): Google Assistant, Amazon Alexa, Apple Siri orqali gapirishni o‘rgatish. Talaba buyruq beradi, savol beradi, javob oladi.

Chatbotlar: Replika, ChatGPT, Duolingo chatbot kabi dasturlar orqali o‘zbekcha-inglizcha kontekstda real vaqtli muloqot qilinadi.

Virtual o‘rganish muhitlari: VR til laboratoriyalari (EngVR, ImmerseMe) orqali “sun’iy suhbatdoshlar” bilan muomala qilish.

Talaffuzni tahlil qiluvchi ilovalar: Elsa Speak, Speechling — sun’iy intellekt talabani tovushlar, urg‘u, intonatsiya bo‘yicha baholaydi [4].

XULOSA VA MUNOZARA

Raqamli texnologiyalar asrida ingliz tilini gapirish orqali o‘rgatish vazifasi zamonaviy yondashuv va vositalarni talab qiladi. Sun’iy intellektning bu boradagi roli bu o‘quvchiga doimiy, moslashtirilgan, samarali va interaktiv ta‘lim tajribasini taqdim etishdir. Ushbu imkoniyatlar ingliz tilini real kommunikativ sharoitlarda o‘rganishni osonlashtiradi, talabalarni global til muhiti bilan faol integratsiyalashishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Almalki, M. (2022). Using Artificial Intelligence Tools to Improve EFL Learners’ Speaking Skills: A Case Study of ELSA Speak Application. *International Journal of English Language and Literature Studies*, 11(3), 116–126. <https://doi.org/10.18488/11.v11i3.3101>
2. Godwin-Jones, R. (2019). Artificial Intelligence and Language Learning: The Coming Generation. *Language Learning & Technology*, 23(3), 4–15. <https://doi.org/10125/44672>
3. Li, J., & Li, M. (2023). AI-Powered Language Learning: Applications and Challenges in the Classroom. *Journal of Educational Technology Development and Exchange*, 16(1), Article 4. <https://doi.org/10.18785/jetde.1601.04>
4. Lu, X. (2021). Exploring the Effectiveness of AI Chatbots in Improving English Speaking Proficiency. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 16(10), 110–121. <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i10.21553>

TALABALAR NATIJALARINI YAXSHILASHDA YAKKA TARTIBDAGI TA‘LIMNING SAMARADORLIGI

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В УЛУЧШЕНИИ УСПЕВАЕМОСТИ УЧАЩИХСЯ

THE EFFECTIVENESS OF PERSONALIZED LEARNING IN IMPROVING STUDENT OUTCOMES.

Nodirbek Xamidov,
Andijon chet tillari instituti o‘qituvchisi,
Mubina Odiljonova
Andijon chet tillari insituti yosh tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada yakka tartibdagi ta‘lim mazmuniga nazariy yondashuvlar tahlil qilinadi. Yakka tartibdagi ta‘lim tizimini rivojlantirishning vektorlaridan biri sifatida ko‘rib chiqiladi, shaxsiylashtirishni o‘quv jarayoniga kiritishning afzalliklari va qiyinchiliklari tahlil qilinadi. O‘zbek pedagogikasi va psixologiyasida yakka tartibdagi jarayonlarini qiyosiy tahlil qilish amalga oshiriladi. Yakka tartibdagi ta‘lim trayektoriyalaridan foydalangan holda ta‘lim yondashuvi yangilanadi.

Kalit so‘zlar: shaxsiylashtirish, personifikatsiya, shaxsiylashtirilgan ta‘lim, individual ta‘lim traektoriyalari. trening shaxsiylashtirilgan amalga oshirish

Аннотация: В статье анализируются теоретические подходы к содержанию индивидуального образования. Индивидуальная образования рассматривается как один из векторов развития образовательной системы, анализируются преимущества и трудности включения персонализации в образовательный процесс. Проведен сравнительный анализ процессов персонализации в узбекской педагогике и психологии. Образовательный подход обновляется с использованием персонализированных траекторий обучения.

Ключевые слова: персонализация, персонификация, персонализированное образование, индивидуальные траектории образования. индивидуальное проведение обучения

Abstract: The article analyzes theoretical approaches to the content of personalized education. Personalization is considered as one of the vectors of the development of the educational system, the advantages and difficulties of including personalization in the educational process are analyzed. A comparative analysis of personalization processes in Uzbek pedagogy and psychology is carried out. The educational approach is updated using personalized learning trajectories.

Key words: personalization, personification, personalized education, individual education trajectories. personalized implementation of training

KIRISH

Shaxsiylashtirilgan ta‘lim zamonaviy vaziyatning qiyinchiliklariga javob beradigan rivojlanish vektoridir. Bugungi talabalar oldida qiyin vazifa turibdi-hayot davomida o‘rganish zarurligini qabul qilish, chunki tez o‘zgaruvchan dunyoda bilim tezda “qariydi”. Shubhasiz, o‘quv jarayonining an‘anaviy tashkil etilishi talabalarning yangi ehtiyojlarini to‘liq qondira olmaydi, chunki barcha talabalarga yagona yondashuvning samaradorligi past. Bundan tashqari, internetning tarqalishi munosabati bilan eng ilg‘or bilimlarning mavjudligi maktabning bilim tarjimoni sifatida monopoliyaga ega emasligiga olib keladi. An‘anaviy ta‘lim tizimi muammolarini hal qila oladigan, talabalarni yangi ming yillik vazifalariga tayyorlaydigan, maqsadlar va ularga erishish yo‘llarini aniqlashda mustaqillikni oshiradigan, bilim olishning turli uslublari va usullarini, shuningdek, turli darajadagi ko‘nikmalarni hisobga oladigan, yangi ko‘nikmalarni o‘rgatadigan o‘quv jarayonini yangi tashkil etish zarurati tug‘ildi.

Iqtisodiy ta‘lim - bu shaxsiylashtirilgan ta‘lim muhim ta‘sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan sohadir, chunki u talabalardan tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini, matematik bilimlarni va murakkab iqtisodiy tushunchalar va nazariyalarni chuqur tushunishni talab qiladigan sohadir. Bundan tashqari, iqtisodiy ta‘lim mamlakatning inson kapitalini rivojlantirish va iqtisodiy o‘sish uchun muhim ahamiyatga ega, chunki u talabalarni turli sohalarda, jumladan, moliya, hukumat va ilmiy sohalarda martaba uchun tayyorlaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'z tadqiqotimizda biz T.U. Ashurovning shaxsiylashtirishning mohiyati haqidagi g'oyalariga, subyektning boshqa odamlar hayotida uning individualligini tarjima qilish jarayoni sifatida tayanamiz. "Ta'limni shaxsiylashtirish" pedagogik tushunchasining mazmuni va ma'nosi turli darajadagi ilmiy nashrlarda ko'rib chiqiladi: dissertatsiyalar va monografiyalar (V. V. Grachev, I. N. Kaloshina, B. A. Kondratenko, A. G. solonin), maqolalar (B. A. Burnyashov, S. P. Yelshanskiy, D. S. Ermakov, P. N. Kirilov, N. I. Koryakina, L. S. Podimova, V. A. Starodubtsev, M. N. Filatova), tezislar (A. V. Antonov, A. V. Lukinova, M. S. Sotnikova) va boshqalar. Pedagogikada shaxsiylashtirish g'oyasi individuallashtirish, shaxsiy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar g'oyalarini rivojlantiradi. Shaxsiylashtirilgan ta'lim bir qator afzalliklarga ega, masalan: har bir o'quvchining salohiyatini ochib berish, uning mustaqilligi va mas'uliyat darajasini oshirish, zamonaviy jamiyatda yashash uchun zarur bo'lgan "yumshoq" ko'nikmalarni o'rgatish, o'z-o'zini hurmat qilish, motivatsiya, stress darajasini pasaytirish va o'quvchilarning psixologik holatini yaxshilash, o'quv jarayonining samaradorligini oshirish, har bir talabaga individual yondashish. Ko'pgina ijobiy xususiyatlarga qaramay, shaxsiylashtirishni amalga oshirishda bir qator qiyinchiliklar mavjud, xususan: o'quv materialining ko'plab ortiqcha variantlarini yaratish xarajatlari; shaxsiylashtirilgan o'quv jarayonini tashkil etishning murakkabligi, murakkabligi va davomiyligi; o'qituvchilar va ta'lim muassasalari ma'muriyati o'rtasida bunday o'quv jarayonini tashkil etish bo'yicha bilimlarning etishmasligi; o'qituvchilarning o'zgarishlarga tayyor emasligi. Shuni ta'kidlash kerakki, shaxsiylashtirish ta'lim strategiyasi sifatida o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini o'rganishni ongli ravishda tanlash bilan bog'liq. Olimlarning "shaxsiylashtirilgan ta'lim" tushunchasining mazmuni haqidagi g'oyalarini umumlashtirib, asosiy semantik urg'ularni ajratib ko'rsatamiz: tarkibni tanlash qobiliyati(taklif qilinganlardan); o'quv maqsadi, shaxsiy xususiyatlari va qiziqishlari asosida o'qitish tezligi va ba'zi hollarda o'qitish joyi va vazifalar formati; talaba o'quv mavzusi bo'lgan o'quv jarayonini loyihalash va amalga oshirish usuli faoliyat; individual ta'lim yo'nalishlarini tanlash orqali o'zini o'zi anglash mexanizmi; talabalar shaxsiyatining eng muhim individual va noyob

xususiyatlarini hisobga olgan holda o‘quv jarayonini tashkil etish. Ta‘lim jarayonida o‘qituvchining roli o‘zgardi. Bugungi kunda u tarbiyachi, sinf rahbari, repetitor, tashkilotchi, ta‘lim muhiti bo‘yicha navigator, ijtimoiy pedagog, pedagog-psixolog va boshqalar sifatida ishlaydi. Yuqorida sanab o‘tilgan kasbiy rollar va funksiyalarni pedagogik ta‘limga an‘anaviy yondashuv bilan amalga oshirish mumkin emas. Talabalarga ushbu rollarni tanlash, ularning integratsiyasi, turli o‘quv kurslarida konyugatsiya qilish imkoniyatini berish kerak. Bu o‘quv faoliyati usullariga ongli munosabatda bo‘lishga, kasbiy o‘zini o‘zi o‘qitishning shaxsga yo‘naltirilgan vazifasini aniqlashtirishga olib keladi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda iqtisodiy ta‘limda shaxsiylashtirilgan ta‘lim imkoniyatlari va uni amalga oshirishdagi muammolar va imkoniyatlar haqida tushuncha beradi. Quyida kutilgan natijalardan ba‘zilari keltirilgan:

- So‘rov natijalari o‘quvchilarning shaxsiylashtirilgan ta‘lim haqidagi tasavvurlari va ularning ta‘lim natijalari haqida ma‘lumot beradi. Natijalar shaxsiy ta‘lim va qo‘llab-quvvatlanadigan talabalar an‘anaviy ta‘lim olganlarga nisbatan yuqori ilmiy yutuqlar, faollik va motivatsiyaga ega ekanligini ko‘rsatadi.
- Iqtisodiyot o‘qituvchilari va ta‘lim siyosatini ishlab chiquvchilar bilan bo‘lib o‘tadigan suhbatlar O‘zbekistonda iqtisodiy ta‘limning hozirgi holati va uni yaxshilash uchun shaxsiylashtirilgan ta‘lim imkoniyatlari haqida tushuncha beradi. Suhbatlar, shuningdek, O‘zbekiston sharoitida shaxsiylashtirilgan ta‘limni tatbiq etishdagi muammolar va imkoniyatlarni hamda uni amalga oshirishda texnologiyaning rolini aniqlaydi.
- Statistik tahlil o‘quvchilarning shaxsiylashtirilgan ta‘lim haqidagi tasavvurlari va ularning ta‘lim natijalari o‘rtasidagi bog‘liqlik haqida dalillarni taqdim etadi. Tahlil shaxsiy ta‘lim va qo‘llab-quvvatlanadigan talabalar va an‘anaviy ta‘lim oluvchilar o‘rtasida akademik muvaffaqiyat, faollik va motivatsiyada sezilarli farq bor-yo‘qligini ko‘rsatadi.

- O‘zbekiston ta‘lim tizimini boshqa mamlakatlar bilan solishtirish iqtisodiy ta‘limda shaxsiylashtirilgan ta‘limni joriy etish bo‘yicha takomillashtirish yo‘nalishlari va ilg‘or tajribalarni aniqlash imkonini beradi.

Taqqoslash O‘zbekiston va boshqa mamlakatlar, shu jumladan shaxsiylashtirilgan ta‘limni joriy etishda muvaffaqiyatli tajribaga ega bo‘lgan mamlakatlarning ta‘lim ko‘rsatkichlari va siyosatining statistik tahlilini o‘z ichiga oladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari O‘zbekiston va ta‘lim sifatini oshirishda shunga o‘xshash muammolarga duch kelayotgan boshqa mamlakatlarda iqtisodiy ta‘limga ta‘sir ko‘rsatadi. Quyidagilar potentsial ta‘sirlardan ba‘zilari:

- Shaxsiylashtirilgan ta‘lim talabalarning ilmiy yutuqlarini, faolligini va iqtisodiy ta‘limga motivatsiyasini oshirish uchun samarali yondashuv bo‘lishi mumkin. Tadqiqot O‘zbekiston sharoitida shaxsiylashtirilgan ta‘lim samaradorligiga oid dalillarni taqdim etadi, bu esa shaxsiylashtirilgan ta‘limga yordam beruvchi siyosat va amaliyotlarni ishlab chiqishda ma‘lumot berishi mumkin

- O‘zbekiston sharoitida shaxsiylashtirilgan ta‘limni amalga oshirishning muammolari va imkoniyatlari aniqlanadi. Tadqiqot iqtisodiy ta‘limda shaxsiylashtirilgan ta‘limni amalga oshirishga ta‘sir qiluvchi institutsional, pedagogik va texnologik omillar haqida tushuncha beradi. Ushbu ma‘lumotlar shaxsiylashtirilgan ta‘limga yordam beradigan va uni amalga oshirishdagi to‘siqlarni bartaraf etadigan siyosat va amaliyotlarni ishlab chiqish haqida ma‘lumot berishi mumkin.

XULOSA

Ushbu tadqiqot O‘zbekistonda iqtisodiy ta‘limda shaxsiylashtirilgan ta‘limni o‘rganib, uning salohiyati, muammolari va imkoniyatlariga e‘tibor qaratadi. U talabalar so‘rovlari, o‘qituvchilar intervyulari va boshqa mamlakatlar bilan siyosat taqqoslashlarini birlashtirgan aralash metodli tadqiqot loyihasini qabul qiladi. Tadqiqot iqtisodiy ta‘limda akademik yutuqlar, faollik va motivatsiyani oshirishda shaxsiylashtirilgan ta‘limning samaradorligi haqida dalillarni taqdim etishga

qaratilgan. Shuningdek, u milliy ta‘lim siyosati bilan uyg‘unlik zarurligini ta‘kidlaydi va shaxsiylashtirilgan ta‘limni ta‘minlashda texnologiyaning rolini belgilaydi. Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda va shunga o‘xshash sharoitlarda shaxsiylashtirilgan ta‘limni yaxshilash bo‘yicha siyosat va amaliyotlarni ishlab chiqishda ma‘lumot berishi mumkin. Tadqiqot shaxsiylashtirilgan ta‘limni amalga oshirish uchun kompleks va muvofiqlashtirilgan yondashuvning muhimligini ta‘kidlaydi. U shaxsiylashtirilgan ta‘limni mavjud o‘quv dasturi va pedagogikaga texnologiyani qo‘llab-quvvatlovchi vositalar, formativ baholash va moslashuvchan ta‘lim orqali integratsiyalashni taklif qiladi. Tadqiqot o‘qituvchilarning malakasi va qo‘llab-quvvatlashining yetarli emasligi, infratuzilma va resurslarning yetarli emasligi va texnologiyadan foydalanishning cheklanganligi kabi muammolarni aniqlaydi. U bu muammolarni o‘qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish, resurslar va infratuzilmaga sarmoyalarni ko‘paytirish va texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash orqali hal qilishni tavsiya qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Husayn, I. (2019). Oliy ta‘limda shaxsiylashtirilgan ta‘lim: kontseptual asos. Oliy ta‘lim, 78(3), 477-492.
2. Xolid, S., Salim, R. va Ahmad, A. (2020). Shaxsiylashtirilgan ta‘lim va raqamli bo‘linish: Pokiston misoli. Ta‘limda rivojlanayotgan texnologiyalar xalqaro jurnali, 15(2), 28-43.
3. Kirtman, L. va Dogan , B. (2019). Iqtisodiy ta‘limda shaxsiylashtirilgan ta‘lim samaradorligini tekshirish: Kvazi-eksperimental tadqiqot. Journal of Educational Technology & Society, 22(3), 38-49.
4. Marshall, JC, & Ruohonen , M. (2019). Oliy ta‘limda texnologiyaga asoslangan shaxsiylashtirilgan ta‘lim: tizimli ko‘rib chiqish va kelajak yo‘nalishlari. Ta‘lim texnologiyasini tadqiq qilish va rivojlantirish, 67(2), 377-407.
5. Ta‘limning raqamli transformatsiyasining qiyinchiliklari va istiqbollari / A. yu.Uvarov, E. Geybl, I. V. Dvoretzskaya [va boshqalar] ; Ed. - Moskva: Oliy iqtisodiyot maktabi nashriyoti, 2019. 342 s.

6. T.U.Ashurov faoliyat, ong, shaxsiyat / T.U.Ashurovning. Toshkent: 2018.
304 s.
7. T.U.Ashurov Shaxsiyat. Faoliyat. Jamoa / T.U.Ashurov. Toshkent:, 2019.
252 s.
8. Zakirovich, X. N., & Ergasheva, D. (2024). EFFECTIVENESS OF USING INTERACTIVE METHODS IN ONLINE TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES. *XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR*, 1(1), 446-449.
9. Zakirovich, X. N. (2024). THE ROLE OF GAMES IN TEACHING VOCABULARY. *Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari*, 30(2), 188-192.
10. HAMIDOV, Z., & HAMIDOV, N. ILMIY XABARNOMA. НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК. *ILMIY XABARNOMA. НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК Учредители: Андижанский государственный университет им. ЗМ Бабура*, (2), 5-11.

CHET TILLARINING O‘RGANISHNING AHAMIYATI VA ADABIYOTNING TILNI O‘ZLASHTIRISHDAGI O‘RNI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Mamasaoliyev Sultonmurod Olimjon o‘g‘li

Ilmiy rahbar: Matqulov Xosilbek Mavlonovich

Annotasiya: Chet tillarini o‘qitish va ularning adabiyoti bilan tanishtirish O‘zbekistonda zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Bu jarayon nafaqat tilni o‘rganishni, balki madaniy almashinuv, dunyoqarashni kengaytirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Chet tillarini o‘qitishning ahamiyati, adabiyot bilan tanishtirishning o‘rni va samarali usullar haqida fikr yuritish muhimdir.

Kalit so‘zlar: Xorijiy investitsiya, truzim, dialog ,monolog, kognetiv fikrlash, metafora, idiomatik ifoda, Shakespear asarlari, Richar Brome “The City Witt” asari.

Annotation: Teaching foreign languages and introducing their literature is one of the important directions of modern education in Uzbekistan. This process not only involves learning a language but also contributes to cultural exchange,

broadening worldviews, and developing international cooperation. It is important to discuss the significance of teaching foreign languages, the role of literature in this process, and effective methods of instruction.

Key words: Foreign investment, Tourism, Dialogue, Monologue, Cognitive thinking, Metaphor, Idiomatic expression, Shakespeare's works, Richard Brome's "The City Witt

Аннотация: Преподавание иностранных языков и ознакомление с их литературой являются одним из важных направлений современного образования в Узбекистане. Этот процесс включает не только изучение языка, но и способствует культурному обмену, расширению кругозора и развитию международного сотрудничества. Важно рассмотреть значимость преподавания иностранных языков, роль литературы в этом процессе и эффективные методы обучения.

Ключевые слова: Иностранные инвестиции, Туризм, Диалог, Монолог, Когнитивное мышление, Метафора, Идиоматическое выражение, Произведения Шекспира, Произведение Ричарда Брома "The City Witt"

O'zbekiston xorijiy mamlakatlar bilan iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarni kengaytirmoqda. Chet tillarini bilish, ayniqsa ingliz, rus, xitoy va koreys tillarini o'rganish, bu aloqalarni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, turizmni rivojlantirish va texnologiyalarni o'zlashtirish chet tillarini biluvchi mutaxassislarisiz amalga oshirish qiyin. Bundan tashqari chet tillarini o'rganish insonning dunyoqarashini boyitadi va tolerantlikni oshiradi. Til o'rganish miya faoliyatini yaxshilaydi, xotirani mustahkamlaydi va kognetiv fikrlash qobiliyatini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ikki yoki undan ortiq tillarni biluvchi odamlar muammolarni tezroq hal qilish va vaziyatga tog'ri baho berish qobiliyatiga ega. Chet tillarini bilish o'quvchilar va talabalar uchun xorijiy universitetlarda tahsil olish, ilmiy ishlar olib borish va zamonaviy bilimlar bilan tanishish imkoniyatlarini ochadi. Bu O'zbekistonda ta'lim va fan sohasidagi rivojlanishga hissa qo'shadi.

Chet tillarini o‘qitishda , adabiyot asarlaridan foydalanish samarali usullardan biridir. Adabiyot orqali tilni o‘rganish tilning badiiy jihatlarini, idiomatik ifodalar, metaforalar va har bir millatga xos badiiy uslublar bilan tanishish imkoniyatini beradi. Bu tilni chuqurroq o‘rganishga va tushinishga yordam beradi. Har bir asar muayyan davr va madaniyatni haqida ma’lumot beradi. Adabiyot orqali o‘qituvchi va o‘quvchilar turli mamlakatlarning tarixi, madaniyat va qadriyatlarini o‘rganishlari mumkin. Adabiy asarlardagi dialoglar va monologlar orqali nutq qobiliyati, so‘z boyligi va grammatik qoidalarini o‘rganish osonlashadi. Bu o‘quvchilarning o‘zi o‘rganiyanayotgan tilida gapirish qobiliyatini oshirishga yordam beradi.

Zamonaviy ta’limda o‘quvchilarni faol qatnashishiga asoslangan metodlar, masalan, rolikli o‘yinlar, turli xil debatlar, loyihalar va guruh ishlari samarali hisoblanadi. Texnologiyalardan foydalanish ham til o‘rganish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Kompyuter dasturlari, mobil ilovalar, onlayn platformalardagi tilga doir kontentlar kabi texnologik metodlar til o‘rganishni osonlashtiradi. xorijiy asarlaridan foydalanish orqali o‘quvchilarga chet tilidagi adabiy asarlarni o‘qish, ularni tahlil va muhokama qilish mashg‘ulotlari samarali usullardan biridir. Bu usul tilni o‘rganishni qiziqarli qiladi va o‘quvchilarning madaniy bilimlarini oshiradi. Maktablar va universitetlar chet tillarini o‘qitishda madaniy tadbirlar, til olimpiadalari va almashinuv dasturlarini tashkil qilishlari mumkin. Bu o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularni amaliy til qo‘llashga undaydi.

Yana qo‘shimcha qilsak, chet tillarining oson va tushinarliroq o‘qitish usulilaridan bir bu – adabiyotdir. Adabiyot asarlari til o‘rganish jarayonida quyidagi jihatlarda muhim rol o‘ynaydi

Birinchisi: Leksikani boyitish, ya’ni, adabiyot asarlari orqali o‘quvchilar yangi so‘zlar va iboralar bilan tanishishadi. Bu ularning lug‘at boyligini oshirishga yordam beradi. Masalan, roman yoki hikoyalarda turli mavzular (sevgi, do‘stlik, tabiat, tarix) haqida so‘zlashiladi, bu esa o‘quvchilarga turli sohaga oid so‘zlarni o‘rganish imkoniyatini beradi va keyinchalik bu lug‘at boyligi bilan o‘qish va yozish bo‘limida qiyinchilikka uchramaydi

Ikkinchisi: albatta grammatikani chuqurroq tushunish, adabiyotda qo'llanilgan grammatik qurilmalar o'quvchilarga qoida va istisnolarni amaliy misollar orqali o'rganish imkoniyatini beradi. Masalan, she'rlarda qo'llanilgan metaforalar yoki romanlardagi murakkab gap tuzilmalari grammatikani tushunishni osonlashtiradi. "It rains cats and dogs" iborasi ingliz tilida kuchli yomg'ir yog'ishini ifodalash uchun qo'llaniladi. Ba'zi tadqiqotchilar iboraning kelib chiqishini 17-asrga borib taqalishini ta'kidlashadi. Masalan, dramaturg Richard Brome 1652-yilda "The City Witt" asarida "It shall rain dogs and polecats" (Bu itlar va tulkilardan iborat yomg'ir yog'adi) deb yozgan. Yoki bu iboraning yana bir kelib chiqish sababi: Drenaj tizimlari va o'lik hayvonlar: 17-asr Yevropasida drenaj tizimlari yaxshi rivojlanmagan bo'lib, kuchli yomg'ir paytida ko'chalarda to'plangan suv bilan birga o'lik hayvonlar ham oqib ketgan. Bu hodisa odamlar orasida kuchli yomg'irni "itlar va mushuklar yog'ishi" bilan bog'lashiga olib kelgan.

Va so'ngisi: Madaniyatni o'rganish, adabiyot madaniyatni tushunishning eng yaxshi manbalaridan biridir. Har bir adabiy asar o'z davri, muhiti va qadriyatlarini aks ettiradi. Masalan, ingliz adabiyotidan Jane Austen asarlari orqali 19-asr Angliya jamiyatini, yoki Mark Tvenning asarlari orqali Amerika tarixini o'rganish mumkin. Har bir til o'rganishda darajalar bo'lganidek adabiyot tanlashda ham darajalar bor. Masalan: Qisqa hikoyalar va she'rlardan foydalanish asosan boshlang'ich darajadagi o'quvchilar uchun juda qulaydir. Ular qisqa va tushunarli bo'lgani uchun o'quvchilarga yangi so'zlar va grammatik qoidalarni o'rganishda yordam beradi. Lekin Yuqori darajadagi o'quvchilar uchun romanlar va pyesalar kengroq til va madaniyatni o'rganish imkoniyatini beradi. Masalan, Shakespear pyesalari orqali ingliz tilining tarixiy rivojini o'rganish mumkin. Agar etibor bersak

- "Assassination" (qotillik) — "Macbeth" pyesasida birinchi marta ishlatilgan.

- "Bedazzled" (ko'zni qamashtirilgan) — "The Taming of the Shrew" asarida uchraydi.

- "Lonely" (yolg'iz) — Shakespeare bu so'zni zamonaviy ma'noda birinchi bo'lib ishlatgan yozuvchi hisoblanadi va grammatikkaga ham yetarlicha zamonavilashish kiritgan insondir. U quyidagi o'zgartirishlarni amaliyotda qo'llagan .

"Do" yordamchi fe'lining keng qo'llanilishi:

Shakespeare asarlarida "do" yordamchi fe'li savol va inkor shakllarida keng qo'llanila boshladi. Masalan:

"Do you not know me?" (Hozirgi shakli: "Don't you know me?")

Bu o'zgarish zamonaviy ingliz grammatikasining asoslaridan biriga aylandi.

- Fe'l shakllarining qisqarishi:

Shakespeare asarlarida fe'llarning qisqa shakllari keng qo'llanilgan. Masalan:

"'Tis" ("It is" ning qisqartmasi) — "Hamlet"da: *"'Tis a consummation devoutly to be wished

Shakespeare ingliz grammatikasiga bevosita yangi qoidalar kiritmagan, lekin uning asarlari orqali tilning rivojlanishida muhim rol o'ynadi. U fe'l shakllarini soddalashtirdi, yangi so'zlar va iboralar kiritdi, gap tuzilmasini moslashuvchan qildi va she'riy uslubni grammatikaga uyg'unlashtirdi. Shakespeare ta'siri hozirgi kunda ham davom etmoqda, bu esa uning asarlarini ingliz tilining tarixiy rivojlanishini o'rganishda noyob manba qiladi.

Xulosa qilsa: Chet tillarini o'qitishda adabiyotdan foydalanish til o'rganishni qiziqarli va samarali qilishning eng yaxshi usullaridan biridir. Adabiyot orqali o'quvchilar nafaqat tilni, balki madaniyat, tarix va insoniy qadriyatlarni ham o'rganishadi. O'qituvchilar adabiyotni o'qitishda innovatsion usullardan foydalanish orqali o'quvchilarning qiziqishini oshirishlari mumkin. Kelajakda adabiyotdan foydalanishni kengaytirish chet tillarini o'qitish samaradorligini yanada oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyot va manbalar:

1. William Shakespeare "Macbeth", "The Taming of the Shrew" asarlari
2. Ben Crystal & David Crystal – Shakespeare's Words: A Glossary and Language Companion (2002)
3. Louise M. Rosenblatt – Literature as Exploration (1938)

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA “MOUTH/OG‘IZ” SEMANTIKALI LEKSIK BIRLIKLARNING FUNKSIONAL-STILISTIK JIHATLARI

Otajonov B.A.

Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida “mouth/og‘iz” semantikali leksik birliklarning funksional-stilistik jihatlari tadqiq etiladi. Tadqiqotda ushbu birliklarning ilmiy, badiiy va publitsistik uslublardagi ishlatilish xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, metafora, metonimiya va sinekdoxa kabi semantik ko‘chish hodisalari orqali “mouth/og‘iz” komponentli birliklarning uslubiy va kommunikativ xususiyatlari ochib beriladi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi misollar orqali leksik birliklarning turli uslublarda qanday qo‘llanishi, ularning ekspressivlik va ta’sirchanlik darajasi aniqlanadi. Tadqiqot natijalari funksional- stilistik jihatlar bo‘yicha qiyosiy tilshunoslik tadqiqotlariga hissa qo‘shadi.

Tilning funksional-stilistik jihatlari uning quyi tizimlari bo‘lib, leksik vositalar, sintaktik tuzilmalar va fonetik xususiyatlarga ega. Ularning paydo bo‘lishi muloqotning turli shartlari bilan bog‘liq. Funksional-stilistik jihatlar nafaqat ayrim elementlardan foydalanish bilan, balki ularning qo‘llanish darajasi bilan ham farqlanadi. Leksik birliklarning funksional-stilistik jihatlari – ularning kontekstga bog‘liq ishlatilishi, ma’nosi va uslubiy xususiyatlaridir. Bir so‘z turli kontekstlarda turlicha ma’no kasb etishi mumkin. Masalan, “yurak” so‘zi jismoniy organ yoki his-tuyg‘ular markazi sifatida qo‘llaniladi. Rasmiy va norasmiy uslublarda ishlatiladigan so‘zlar ham farqlanadi: masalan, “tashqi ko‘rinish” rasmiy, “boshqa ko‘rinish” norasmiy nutqqa xos.

Sinonim va antonimlar, shuningdek, frazeologik birikmalar ham funksional-stilistik jihatlar qatoriga kiradi. Ular tilning ma’no boyligini va uslubiy qatlamlarini aks ettiradi. Funksional-stilistik jihatlar vaqt o‘tishi bilan ijtimoiy va madaniy o‘zgarishlarga mos ravishda rivojlanadi. Har bir uslub – ilmiy, badiiy, rasmiy yoki norasmiy – o‘ziga xos leksik va sintaktik vositalarni talab qiladi. Funksional-stilistik jihatlar tilning turli vaziyatlarda va maqsadlarda qanday ishlatilishini belgilaydi. Har

bir uslub muloqotning muayyan sharoitlariga moslashib, leksik, sintaktik va fonetik darajada namoyon bo‘ladi.

Ilmiy uslub aniq terminologiyaga, rasmiy uslub huquqiy va ishbilarmon nutqqa, badiiy uslub esa adabiy ijodga xos. Publitsistik uslub auditoriyaga ta’sir qilishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, og‘zaki uslub norasmiy va emotsional muloqotni ifodalaydi. Har bir uslub o‘ziga xos til vositalari orqali kommunikativ maqsadni amalga oshiradi.

So‘zlar turli uslublarda turlicha ma’no kasb etishi mumkin. Masalan, rasmiy uslubda qat’iy me’yorlar ustuvor bo‘lsa, badiiy uslubda ijodiy erkinlik hukm suradi. Har bir funksional uslub o‘ziga xos me’yorlarga ega: rasmiy-huquqiy hujjatlar standart iboralarga asoslansa, badiiy uslubda tasviriylilik va hissiy ifodalar ustunlik qiladi. Funksional-stilistik jihatlar til vositalarining turli kontekstlarda qanday qo‘llanishini belgilab, samarali muloqotga xizmat qiladi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi “mouth\og‘iz” semantikasini ifodalovchi til birliklari turli nutq uslublarida turlicha ishlatiladi. Xususan, bir so‘z yoki ibora ilmiy nutqda aniq va neytral ma’no anglatrsa, badiiy uslubda obrazlilik kasb etishi, publitsistik uslubda esa ta’sirchanlik yoki axborot yetkazish vositasiga aylanishi mumkin.

I. Ilmiy uslub

Oral fissure:

"In the cosmetic correction of macrostomia, there may be an overdevelopment of one or both lips as well as the wide oral fissure."

Buccal cavity:

"The permeability of the buccal cavity is estimated to be 4-4000 times superior to the skin."

Mouth cavity:

"The mouth cavity is bounded at the sides and in front by the alveolar process (containing the teeth) and at the back by the isthmus of the fauces."

Rima oris:

"The mucosa of the rima oris presents a formidable barrier."

II. Badiiy uslub

Raspberry-red mouth: *"She had incredibly golden hair, huge deep sea-blue eyes and a fresh raspberry-red mouth."*

Bow-shaped lips: *"Bow-shaped lips are generally fuller in the middle than they are at the sides and are coveted for their defined-looking Cupid's bow."*

Rosebud-shaped lips: *"Rosebud lips are defined by a small 'O' shape at the center of the mouth. This gives the mouth a rosebud-like appearance (hence the name)."*

"She caught her little red lip with her teeth and felt her first thrill of power."

O'zbek tilida: *Kerri pastki aqiq labini tishlab, ko'zguga qararkan o'zining husn bobidagi qudratini sezganida yuragi dukillab ketdi.*

III. Publitsistik uslubda "mouth\og'iz" komponentli birliklar ko'pincha obrazli, metaforik yoki ta'sirchan ma'noda qo'llanadi. Ayniqsa, jurnalistik maqolalar, sarlavhalar va ommaviy axborot vositalari materiallarida bu birliklar muayyan konnotativ ma'no kasb etishi mumkin.

Ingliz tilida:

"The government must not merely pay lip service to the cause of climate change but take real action."

"Journalists are the mouthpiece of the people, voicing concerns that would otherwise be unheard."

"Big tech companies have the power to put words into the mouth of society." O'zbek tilida:

- Qalampirmunchiq, shuningdek, tish yemirilishi, *og'iz bo'shlig'i* shilliq qavati yallig'lanishi, pulpit, parodontoz kabi stomatologik xastaliklarda ham yaxshi naf beradi. - Uzoq yerlarda yashovchi o'rtoqlari kelub ko'rmoqlari lozim kelardi. Ammo bul ikinci ishlab chiqargan san'atlarin shundog' qulayligi bor edikim, *tildan-tilga, og'izdan-og'izga*, eldan-elga ko'chub yurardi. Metafora – bir narsa nomining boshqa narsaga o'xshashligi asosida ko'chirilishidir. Bu, bevosita taqqoslashsiz, o'xshashlik yoki bog'liqlikni ifodalovchi uslubdir. Metaforik ko'chim – narsa yoki hodisaning nomi tashqi yoki ichki o'xshashligi sababli boshqa narsaga o'tkazilishidir. Frazologizmlarni ajratishda ba'zi tilshunoslar metaforik ko'chimga urg'u beradilar, biroq barcha turg'un birikmalarga bu xususiyat xos emas. Ko'plab frazeologizmlar

metonimiya va qiyosga ham asoslanadi. Metaforalar o'quvchilar yoki tinglovchilar ongida tasavvur hosil qilib, matnni yanada ifodali va obrazli qiladi. Ular adabiyotda, she'riyatda va kundalik nutqda ma'noni kuchaytirish va hissiy munosabatni uyg'otish uchun ishlatiladi: –*At the mouth of the mall* the two houses on either side were rented by family retainers with their own families and star boarders, single men who lived in the basement apartments. –*The mouth of the cave* was up the hillside— an opening shaped like a letter A. –To'rt nemis minomyot *og'zini* berigi qirg'oqqa to'g'rilayotgani tepasidan chiqib qolgan Holmatjon bir dam esankirab qoldi. Ushbu gapdagi "og'iz" so'zi funksional-stilistik jihatdan ko'chma ma'noda qo'llanilgan. Gapda "minomyot og'zi" iborasi o'q otuvchi qurolning otiladigan joyini tasvirlash uchun ishlatilmoqda. Bu yerda "og'iz" so'zi qurolning ochiq qismi, ya'ni o'qlar chiqadigan joyni anglatuvchi texnik yoki harbiy termin sifatida xizmat qilmoqda. Stilistik jihatdan, harbiy uslubda foydalanilgan bo'lib, bunda "og'iz" so'zi obyektning vazifasini ifodalaydi, insonog'izining haqiqiy funksiyasiga o'xshatilib ishlatilgan. Quyida bunga o'xshash misollar keltiramiz: –O'raning *og'zi*. –G'orning *og'zi*. –Tandir *og'zidan* uchib chiqayotgan son-sanoqsiz uchqunlar qorong'ilik qa'riga kirib birin-ketin o'chadi. –Adham uning shamasini fahmlab ko'rpacha yonidagi hali *og'zi* ochilmagan shishani etagiga yashirib ildamlilik bilan tol orqasiga o'tdi. Ko'zaning *og'zi*. –Nazarida, xuddi shu darvoza *og'zida* velosiped ustasi borday bo'ldi. Ariqning dahani (ariqning daryodan yoki kata anhordan shohobcha bo'lib chiqqan joyi. So'zlashuvdan)

Metonimiya – bu so'z yoki ibora boshqa narsani bevosita bog'liq belgisi orqali ifodalash. toilet/potty mouth / foul-mouthed / closemouthed so'zlari metonimiyaga misol bo'la oladi, chunki "mouth" (og'iz) bevosita gapirish jarayoni bilan bog'liq va bu yerda gapirish usuli anglashiladi. Toilet mouth yoki foul-mouthed – haqorat yoki qo'pol so'zlarni ishlatadigan odam uchun ishlatiladi, lekin og'izning o'zi haqorat emas, balki gapirish jarayoni shunday tasvirlangan. Closemouthed – bu insonning sukut saqlash yoki sirni oshkor qilmaslik xususiyatini bildiradi. Og'izning yopiq bo'lishi – gapirmaslikni anglatuvchi metonimiya. Metonimiyaga keyingi misol have a plum in one's mouth, chunki "plum" (olxo'ri

yoki olcha mevasi) haqiqatan og‘izga bog‘liq narsa, lekin bu iborada kishining talaffuzi yoki nutq ohangiga ishora qilinmoqda. Bu ibora odamlarning dabdabali yoki yuqori sinfga xos talaffuzini tasvirlash uchun ishlatiladi. Meva haqiqiy ma’noda og‘izda emas, lekin og‘izdagi narsa gapirishga ta’sir qiladi degan majoziy ma’no bor. Bir butun narsani uning biror qismi bilan atash yoki qism nomini butun uchun qo‘llash keng tarqalgan. Bu hodisa sinekdoxa (yun. synekdoche — birga nazarda tutmoq, birga o‘ylamoq) — metonimiyaning ko‘rinishlaridan biri bo‘lib, unda ma’no ko‘chishi o‘xshashlik, bog‘liklikka asoslansada, bu yerda ko‘chish obyektlari o‘rtasidagi miqdoriy belgi yetakchilik qiladi; butun narsaning nomini uning qismi nomi bilan va, aksincha, qism nomini butun narsaning nomi bilan atash, ko‘plik sondagi so‘z o‘rniga birlik sondagi so‘zni qo‘llash yoki aksincha ishlatish, ba’zan jins-tur munosabatidagi so‘zlarning birbiri o‘rnida qo‘llanishidir: –By this time, the second child, Frederioo, had arrived and Vito Corleone had four mouths to feed.–There were many more mouths to feed now. –U duv-duv yosh to‘kar, qo‘llarini osmonga ko‘tarib nola qilardi: -Xudovando! Bu na ko‘rgilik? Endi netaman? To‘qqiz og‘izni qanday boqaman?

Tahliliy materiallarga asoslangan holda shuni aytish mumkinki, *mouth* va *og‘iz* so‘z birikmasi, gap va frazeologik birliklar bilan birikib turli to‘g‘ri va ko‘chma ma’nolar kasb etadilar. Metaforik va boshqa troplar vazifasida kelgan somatizmlar nutq ta’sirchanligi va ifodaliligini ta’minlashda relevant birliklar sifatida namoyon bo‘ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. George Orwell, *Animal Farm*, Chapter IX, p 119
2. Mario Puzo, *The Godfather*, Chapter 2, 70-bet
3. Саид Аҳмад, УФҚ, Трилогия. Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти Тошкент — 1976, 635-бет
4. Twain, Mark. *The Adventures of Tom Sawyer*. Chapter 29. American Publishing Company—1876. B.248

РОЛЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В АДАПТАЦИИ И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

**Хайдарова Н.Т преподаватель
Андижанского государственного института языков
Ахмедова Еркеайым Гудуковна
Доцент Ошского государственного университета
Институт филологии и межкультурной коммуникации.**

Аннотация: Статья исследует роль преподавателя в адаптации учебных материалов и межкультурной коммуникации в многонациональной аудитории. Преподаватели создают инклюзивную среду, учитывая культурные различия и преодолевая языковые барьеры. Подчеркивается важность развития навыков межкультурной коммуникации и постоянного профессионального роста для успешной работы в глобализированном мире.

Ключевые слова: адаптация, межкультурная коммуникация, многонациональная аудитория, языковые барьеры, инклюзивная образовательная среда.

Роль преподавателя в адаптации учебных материалов и межкультурной коммуникации является ключевой для успешного обучения многонациональной аудитории. Преподаватели не только передают знания, но и создают инклюзивную образовательную среду, способствующую эффективному взаимодействию студентов из разных культурных контекстов. Рассмотрим более подробно, как преподаватели могут выполнять эту роль. Преподаватели должны быть осведомлены о культурных различиях, которые могут влиять на восприятие и поведение студентов. Это включает понимание различных образовательных традиций, стилей общения и культурных норм. Культурная компетентность предполагает не только знание особенностей различных культур, но и способность гибко реагировать на эти различия в образовательном процессе.

В некоторых культурах студенты могут избегать прямого контакта с преподавателем, что может быть интерпретировано как незаинтересованность. Однако это может быть просто проявлением уважения. Это можно увидеть на примере отношения к преподавателям студентов из Кореи, Японии и Китая, где уважение к учителям прививается с детства, и культура этих стран не приветствует споров с учителями по поводу каких-то аспектов касающихся обучения. Преподаватели должны учитывать эти культурные нюансы и адаптировать свой стиль преподавания соответственно. Например, они могут использовать более индивидуальный подход к студентам из культур, где прямое обращение к преподавателю не принято, предлагая альтернативные способы участия в дискуссиях, такие как письменные отзывы или групповые презентации. Языковые барьеры могут существенно осложнять процесс обучения. Преподаватели должны быть готовы адаптировать свои методы преподавания, чтобы сделать материал более доступным для студентов, для которых язык обучения не является родным. Это может включать:

- Использование более простых языковых конструкций и избегание сложных идиом или жаргона.
- Предоставление глоссариев ключевых терминов с переводом на различные языки.
- Использование визуальных вспомогательных средств таких как графики, диаграммы и видео, для поддержки устного объяснения.
- Предоставление письменных материалов заранее, чтобы студенты могли ознакомиться с ними до занятия. Преподаватели играют важную роль в разработке учебных материалов, которые учитывают культурные и языковые особенности студентов. Это может включать использование простого языка, визуальных материалов и примеров, которые будут понятны всем студентам. Включение кейсов и примеров из разных культур может сделать материал более релевантным и интересным для международных студентов. При

адаптаций материалов преподаватели должны обратить внимание на следующие аспекты:

- Культурная релевантность примеров и кейсов.
- Использование инклюзивного языка, который не дискриминирует или не исключает определенные группы студентов.
- Учет различных стилей обучения, характерных для разных культур.
- Адаптация оценочных материалов с учетом культурных различий в подходах к тестированию и оценке знаний.

Современные технологии предоставляют преподавателям инструменты для создания интерактивных и мультимедийных материалов, которые могут быть адаптированы под различные языковые и культурные контексты. Например, использование онлайн-платформ для совместной работы может помочь преодолеть культурные барьеры и способствовать межкультурному взаимодействию. Преподаватели должны развивать навыки межкультурной коммуникации, чтобы эффективно взаимодействовать со студентами из разных стран. Это включает в себя умение слушать, задавать вопросы и предоставлять обратную связь, учитывая культурные особенности.

Преподаватели могут использовать открытые вопросы и активное слушание, чтобы лучше понять потребности и ожидания студентов из разных культур. Это помогает создать атмосферу доверия и уважения, которая необходима для эффективного обучения в многонациональной среде. Также создание инклюзивной учебной среды, в которой студенты чувствуют себя комфортно и уверенно, является важной задачей преподавателя. Это включает в себя обеспечение равных возможностей для участия в дискуссиях и учебных мероприятиях. Например, организация групповых проектов, в которых студенты из разных культур работают вместе, может способствовать развитию межкультурного понимания и сотрудничества. Для создания инклюзивной среды преподаватели могут:

- Использовать разнообразные методы обучения, учитывающие различные стили обучения.

- Поощрять обмен культурным опытом между студентами.
- Создавать возможности для неформального общения и культурного обмена вне аудитории.
- Быть чуткими к потенциальным культурным конфликтам и активно работать над их разрешением.

Преподаватели должны иметь доступ к программам повышения квалификации, которые помогут им развивать навыки работы с многонациональной аудиторией. Это может включать тренинги по межкультурной коммуникации и использованию технологий в обучении. Обмен опытом с коллегами из других стран и культур может быть ценным для преподавателей, стремящихся улучшить свои навыки межкультурной коммуникации и адаптации материалов. Международные конференции, программы обмена преподавателями и совместные исследовательские проекты могут предоставить платформу для такого обмена опытом.

Важно обратить внимание на то, что роль преподавателя в адаптации учебных материалов и межкультурной коммуникации является многогранной и требует постоянного развития. Преподаватели должны не только обладать глубокими знаниями в своей предметной области, но и развивать культурную чувствительность, навыки межкультурной коммуникации и способность адаптировать свои методы преподавания к потребностям многонациональной аудитории. Успешное выполнение этой роли способствует созданию инклюзивной образовательной среды, где студенты из разных культур могут эффективно учиться и взаимодействовать друг с другом, что в конечном итоге приводит к повышению качества образования и подготовке студентов к работе в глобализированном мире.

Использованная литература:

1. Воевода Е.В. Глобализация, национальные интересы и межкультурная коммуникация // Научные исследования и разработки. Современная коммуникативистика. 2015. Т. 4, № 6. С. 67-68.

2. Гасанов А. А. Педагогика межкультурного общения. М. : Издательство РУДН, 2010. 86с.
3. Гуливец Н.А. Преодоление трудностей межкультурной коммуникации // Вестник Московского института лингвистики. 2014. № 7 (7). С. 14-19.

THE ROLE OF PROJECT WORKS IN IMPROVING STUDENTS’ FLUENCY

Juraev Ziyodbek Nurmatovich

Andijan State Institute of Foreign Languages, Uzbekistan

Hwang Dae Won

Sejong Instituti o‘qituvchisi

This article is devoted to the benefits of project work and its role in improving students’ fluency. This activity involves working together in one group and can increase students’ knowledge on four skills (reading, writing, listening and speaking).

Effective language learning can be achieved when students have the opportunity to receive instruction, and at the same time experience real-life situations in which they can acquire the language. As we know project work is not a new methodology. Its benefits have been widely recognized for many years in the teaching of subjects like science, geography, and history. So some teachers have been doing project work in their language lessons for a long time.

A project is an extended task which usually integrates language skills work through a number of activities. These activities involve working towards an agreed goal and may include planning, the gathering of information through reading, listening, interviewing, discussion and processing of the information, problem solving, and oral or written reporting, and display.

Project-based learning has been promoted within ELT for a number of reasons. Learners' use of language as they negotiate plans, analyze, and discuss information and ideas is determined by genuine communicative needs. At the school level, project work encourages imagination and creativity, self-discipline and

responsibility, collaboration, research and study skills, and cross-curricular work through exploitation of knowledge gained in other subjects.

Pupils do not feel that English is a chore, but it is a means of communication and enjoyment. They can experiment with the language as something real, not as something that only appears in books. Project work captures better than any other activity the three principal elements of the communicative approach. These are:

- concern for motivation, that is, how the learners relate to the task;
- concern for relevance, that is, how the learners relate to the language.
- concern for educational values, that is, how the language curriculum relates to the general educational development of the learner.

In projects students had the opportunity to use the knowledge they had gained about other subjects in the English class. Project work clearly encourages this. The projects required the knowledge of the history and traditions, culture and politics of Andijan and others countries. Projects called “American and Andijan Educational Systems at the Crossroads: The United States and Andijan in the 21st century” and “American and Andijan Values the Crossroads: The United States and Andijan in the 21st century” were carried out by 10th grade students.

The main aim of the projects was to study and understand how the traditional values of the United States of America and Andijan have developed and affect various aspects of life in these countries. The other subject of the project research is the need of new national values for both countries in the 21st century. As the 21st century begins, the nations of the world are caught up in a whirlwind of change.

We chose these subjects because people are naturally curious about each other, about life and lifestyle in different countries. The most interesting and hard to answer questions are:

- What do the people believe in?
- What do they value most in life?
- What motivates them?
- Why do they behave the way they do?

In project students try to find answers to the questions. In the project students studied and found significant factors influencing Andijan and American history, life and tradition values and beliefs in both countries; the contrast of values developed in completely different cultures has been shown.

In the final part of the project the students arrived at the conclusion that as our world moves into the 21st century the American and people of Andijan and their values have reached another historic crossroads. We can be certain of only one thing, namely that the rapid pace of change will continue. The demands of the 21st century may compel us to create and adopt new great values to respond to these changes as the events of the 21st century unfold.

This work included some translation work. A lot of the source material for projects (magazine articles, interviews, texts from reference books, etc.) was in the mother tongue, i.e. Andijan. The material in the project provided useful translation activities. In the project the students had to interview people in their native language but report their findings in English. Then writing followed, finally there were plenty of opportunities in different stages of work on the projects for learners to practice oral skills. Project work should be seen as a chance to practice the most difficult of all skills - writing, collecting information, analyzing and systematizing the findings.

Group projects “Andijan Sightseeing Tour” were very interesting and the work on them involved a lot of research on Andijan sights and their history, Andijan cultural heritage. Also students learnt how to present Andijan and its culture and traditions to people from different countries and in addition they gained such important skills as being cross-cultural mediators and tour guides for foreign tourists. During creative work on this project students earned valuable sub skills in collecting information from various sources, analyzing and systematizing their findings. As well students learnt how to present the results of their research effectively in the form of tables and diagrams.

So, in conclusion we can say that all the mentioned aspects of projects based learning show that it is a true CLIL approach to language teaching and learning.

References:

1. Haines, S. (1989). Projects for the ELF classroom: Resource material for teachers. Walton-on-Thames Surrey, UK: Nelson.
2. Henry, J. (1994). Teaching through projects. London: Kogan Page Limited
3. Stoller, F.L. (1997). Project work: a means to promote language content. English Teaching Forum. Vol. 35/4: p. 81

SOME PROBLEMS AND SOLUTIONS IN TEACHING READING

Abdulazizova Sevara G‘aniyevna

Andijan State Institute of Foreign Languages, Uzbekistan

Hwang Dae Won

Sejong Instituti o‘qituvchisi

This article is about teaching problems in reading at secondary schools and some suggestions to solve them.

Some internal and external factors which affect pupils ‘reading. They can bring some problems and difficulties in reading:

1. Physical-vision, hearing, lateral dominance, one’s sex and health.
2. Mental-intelligence, conceptualization, language, mental immaturity
3. Listening.
4. Emotional-self-concept, subject matter, and teacher effect.
5. Socioeconomic-low socioeconomic status, family mobility and stability.

There is much dispute about whether these are direct causes of reading difficulties. On the other hand, there is little doubt that their influences will have some bearing upon other conditions such as interest in learning and expectations of success, which can affect one’s progress in reading.

6. Poor teacher strategy, overemphasis on one reading skill, indiscriminate use of reading materials, inadequate and unsuitable instructional material, teacher bias, poor or insensitive administration.

7. Lack of motivation - on the part of the student and the teacher. It is my firm belief that this is one of the important factors underlying the low performance in reading.

A pupil with a reading problem shows difficulties in reading skills which are unexpected according to age, cognitive ability, intervention and quality and quantity of instruction.

It is significant for these pupils to identify their areas of interests which they can excel in. This may make them feel they have something important to say and an area they can succeed in and see themselves as ‘winners’. It is also helpful for teachers to make the pupils aware of their learning difficulty and ability so that the pupil can have a positive self-image which help in building a successful and competent person. Teachers should give the parents and pupils examples of successful people who had reading and writing problem in school.

For fluent reading and understanding, it is needful that the interpretation becomes natural. Well organized, relevant and interesting information may be stored in the long-term memory permanently. The procedures utilized to relate and organize new information on to the previous understanding and to keep it in a good way, have implications for how easily the pupil will be in a position to retrieve the information in future.

Teachers have always said that learners with reading problem may know information at one time but fail to recall it the next time. The problem may not be with the memory but how the information was processed. Working memory enables people to exploit their memory systems extensively. It allows people to remember information through rehearsals in the minds, to relate this information to the previous knowledge and to plan the future operation.

There are several ways of becoming linguistically aware, but the capability of one to focus on speech sound of his/her language may help in developing reading ability. This awareness may be perceived as an expression of language. This shows that phonological processing is the application of information on the structure of sound in interpreting the written words.

Children who do not have this awareness are likely to have reading and writing problem. According to many researchers, reading can be achieved in early grades of primary school by measuring phonological awareness. Therefore, without this

awareness the relationship between sounds and letters may be difficult to understand. Lack of it can also be recognized when the child has problem in breaking the reading code, it affects his/her word recognition and spelling strategies. To curb this problem, speech sound and the skill be introduced in early years of learning in order to enhance the skill of reading.

Learners with reading problem may have difficulties with receptive and expressive language skills, visual-motor, auditory and visual processing. They may also have shortfalls in the areas of memory, study and organizational skills, attention span and social skills.

Teachers should therefore be aware of the fact that pupils with reading and writing problem may have their own unique learning profile and that the degree of their difficulties also differ. It is important to resolve and offer support to every pupil depending on his/her strengths and needs.

All parents may react differently when they are told that their child has a problem/difficulty. It may be quite challenging for the parents to have a child with reading and writing problem and they may take time to accept the problem hence their reaction may be unique. Information and facilitation by teachers to parents on the problem may be of great help for the parents. The home-school communication should continue to be encouraged in order for both parties to gain understanding of the educational needs and strengths of the pupils.

In conclusion we can say that teachers should know that pupils learn in different ways hence have different strengths and needs. For instance, a pupil who is not good at reading may be talented in other areas like drama, mathematics or even physical education. Every pupil with a learning difficulty has his/her own learning style, interests, needs and strengths. Nonetheless, teachers and parents should be able to help the pupil to identify their strengths and interests.

References:

1. Day R. R., Bamford J. Top Ten Principles for Teaching Extensive Reading / Richard Day, Julian Bamford // Reading in a Foreign Language. – 2002. – Vol.14

2. Ellis R. Task-based Language Learning and Teaching / Rod Ellis. – Oxford : OUP, 2003. – 387 p.
3. Macalister J. Teaching Reading: Research into Practice / John Macalister //Language Teaching. – 2014. – Vol. 47, Issue 3.

INGLIZ, O‘ZBEK VA RUS TILLARIDA KICHRAYTIRISHNI IFODALOVCHI VERBALIZATORLARNING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Nodirbek Xamidov

Andijon chet tillari instituti stajyor tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz, o‘zbek va rus tillarida kichraytirish kategoriyasining ifoda usullari, ayniqsa, verbalizatorlarning leksik-semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Kichraytirish morfologik, semantik va stilistik jihatdan har bir til tizimida turlicha namoyon bo‘lib, uning qo‘llanilishida pragmatik omillar ham muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqot davomida ushbu tillardagi kichraytirish vositalari taqqoslanib, ularning umumiy va maxsus xususiyatlari aniqlanadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, kichraytirish birliklari nafaqat hajmiy kamayish, balki emotsional-estetik va ijtimoiy konnotatsiyalarni ham ifodalashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: diminutivlik hodisasi, kichraytirish kategoriyasi, umumlingvistik ifodalanish, nutq pragmatikasi, subyektiv-baholovchi.

Ingliz tilidagi diminutivlik hodisasi I.V.Arnold, L.I.Milyaeva, V.I.Shaxovskiy, R.G.Zyatkovskaya, P.M.Karashchuk, L.K.Krasnogortsev, B.V.Makarchev, E.V.Malishevskaya, M.R.Xaas va boshqalarning ishlarida rus tili misolida esa L.I.Chernova, T.V.Shanskayalar tomonidan diminutivlik hodisasi tadqiq qilingan. Zamonaviy tilda kichraytirish kategoriyasining qiyosiy tahlili birinchi marta A.D.Pechatnikov va V.Ya.Mirkinlar tomonidan rus va nemis tillari doirasida amalga oshirilgan [1]. S.Sh.Isakovaning tadqiqotida esa ingliz va rus tillarida kichraytirish kategoriyasining ifodalovchi vositalar tadqiq etilgan [2]. L.Yu.Reznichenkoning “Прагматика диминутивности в английском и немецком языках” (“Ingliz va nemis tillarida kichraytirish pragmatikasi” mavzusidagi

tadqiqotida kichraytirish kategoriyasini birinchi marta semantik-pragmatik nuqtai nazaridan, ularning qabul qiluvchiga ta’sir qilish vazifasi o‘rganilgan [3].

Ingliz, o‘zbek va rus tillarida kichraytirish kategoriyasini ifodalash vositalari va usullarini o‘rganish tadqiqot uchun keng maydon va ulkan materiallar ko‘lami mavjud. Mazkur lingvistik hodisaning o‘zi ko‘p qirrali yondashuvni talab etadi. Bu esa har bir tilda uning ma’lum bir evolyutsiyasini kuzatish imkonini beradi. Kichraytirish kategoriyasining universalligi, umumlingvistik ifodalanish imkoniyatlari uning ko‘p jihatdan rivojlanishiga yordam berdi.

“Dastlab, semantik urg‘u predmetni obyektiv-mantiqiy kichraytirishga qaratildi, buning asosida subyektiv-baholovchi ma‘no paydo bo‘ldi va bu ifoda va nutq pragmatikasi talablariga javob berdi va shuning uchun ushbu hodisa so‘zlashuv tilida tez ildiz otdi.” [4].

Til hodisalarining mohiyatini qardosh va qardosh bo‘lmagan boshqa tillar kesimida chog‘ishtirma tahlil qilish o‘rganilayotgan mavzuni to‘liqroq qamrab olishga yordam beradi. Jumladan, kichraytirish kategoriyasiga nisbatan bunday yondashuv hodisani har tomonlama umumlashtirish imkonini beradi, pragmatik ta’sir mexanizmlarini tushunishga, sintaktik-stilistik vositalarning emotsional-ekspressiv jihatlarini to‘laroq yoritishga yordam beradi.

Kichraytirish kategoriyasini o‘rganish hozirgacha morfologik belgilar va uning ijobiy yoki salbiy emotitivligi bilan chegaralanib, ko‘proq bir til doirasida olib borilgan. Tadqiqotimizda kichraytirish universal lingvistik kategoriya sifatida uchta til materialidan foydalangan holda qiyosiy tahlil qilishni ko‘zda tutadi.

Kichraytirish ma‘nosini ifodalovchi til birliklari predmet yoki kichik o‘lchov belgisini ifodalash uchun mo‘ljallangan bo‘lsa-da, so‘zlashuv va badiiy nutqda ularning semantikasi kontekst bilan belgilanadi hamda vaziyat, obyektning o‘lchami, nutq predmeti yoki adresatga munosabat bildiradi.

Kichraytirish qo‘shimchalari subyektiv baho ifodalashning o‘ziga xos vositasi hisoblanadi. F.I.Buslaev talqiniga ko‘ra, “Otlar ifodalanishining ikki turini ajratish mumkin: ayrimlari predmetning o‘zi hajmiga, ikkinchi turida esa so‘zlovchining nutq predmetiga va tinglovchiga munosabati bilan bog‘liq” [5]. Birinchi holda,

otlarning kichraytiruvchi shaklidir: *uycha, qizaloq*; ikkinchisida esa subyektiv munosabat ifodalovchi kichraytirish-erkalash ma‘nosi mavjud: *bolaginam, qo‘zichog‘im* (bunda *qo‘zi+choq+im → qo‘zichog‘im*).

Otlardagi modal ma‘no ifodalovchi formalari tilshunoslikda turlicha talqin etilgan. Masalan, A.N.Kononov, A.N.Gvozdev, Z.Ma‘rufovlar bunday formalarni «subyektiv baho bildiruvchilar» [6] deb atasalar, A.G‘.G‘ulomov, V.V.Reshetov, N.A.Baskakov, E.I.Ubryatova, N.K.Dmitriev, K.Diykanov va boshqalar «kichraytish-erkalash» [7] formalari deyilar.

Otlarning modal formalari *kichraytish, kichraytish-erkalash, erkalash-suyish, hurmat*, va aksincha, *kamsitish, kesatish, piching, ironiya* kabi ma‘nolarni; predmet va shaxslarni boshqa xuddi shu kabi predmet va shaxslardan ajratib ko‘rsatish ma‘nolarini; predmet va shaxslarga nisbatan *gumon, chama, taxmin, faraz* ma‘nolarini; predmet va hodisalarning ma‘nosini *ta‘kidlash*, ularga *kuchaytiruv* ottenkasini qo‘shish kabi xilma-xil qo‘shimcha ma‘nolarni ifodalash uchun xizmat qiladi[8]. Otlarning bunday xilma-xil modal ma‘nolarga ega bo‘lgan formalari esa nutqda turli (sintetik, analitik, leksik-fonetik kabi) usullar bilan yasaladi.

Shuni alohida ta‘kidlash kerakki, otlardagi modal ma‘no ifodalovchi formalarning ba‘zilari (kichraytish-erkalash va hurmat, ajratish-yakkalash formalari va hokazolar) otning leksik ma‘nosidan anglashiladigan predmet yoki hodisaning mohiyatiga, xususiyatiga, tabiatiga doir bo‘lgan qo‘shimcha belgini, so‘zlovchining predmet va hodisalarga bo‘lgan subyektiv munosabatini ifodalash uchun xizmat qilsa, ba‘zilari (bosh kelishik formasida takrorlangan otlar) otning leksik ma‘nosiga qo‘shimcha ottenka (modal ma‘no) qo‘shish bilan birga, uning sintaktik funksiyasiga ham ma‘lum darajada ta‘sir ko‘rsatadi. Shunga ko‘ra, ularni kichraytish-erkalash va hurmat, ajratish-yakkalash, gumon-chama, kuchaytiruv-ta‘kid va funksional formalarga ajratish mumkin [9]. Bular shakllanish hususiyatiga ko‘ra sintetik, analitik, juft va takroriy formalarni o‘z ichiga oladi.

Otlarning kichraytish-erkalash va hurmat formalari so‘zning leksik ma‘nosiga predmetni kichraytish, erkalash, suyish, hurmatlash; kamtarlik, va aksincha, manmanlik, takabburlik, kamsitish, kesatish kabi modal ma‘nolar qo‘shishga

asoslanadigan shakl o‘zgarishidir. Bu esa «kichraytish-erkalash» va «hurmat» terminlarining shartli ekanligini, bu formalar ifodalaydigan ma‘nolarni to‘la qamrab ololmasligini ko‘rsatadi. Shuning uchun ham bunday formalarni tom ma‘noda kichraytish-erkalash va hurmat formalari deb tushunmaslik kerak.

Predmetlarning hajm jihatidan odatdagi normaga qaraganda kichik ekanligi o‘zbek tilida *-cha* affiksi orqali ifodalanadi. Bunda kichiklik ma‘nosida qiyoslash ottenkasi bo‘lmaydi. Aks holda otning kichraytish formasi sifatning qiyosiy daraja formasiga o‘xshab qoladi. Quyidagi otlar *-cha* affiksi yordamida kichraytish ma‘nosini bildiradi: *ko‘zacha, paketcha, soqqacha, chiroqcha, tuguncha, o‘rdakcha, echkicha, tulkicha, buzoqcha*.

Predmetlarning yosh jihatdan kichikligi ham *-cha* affiksi yordamida ifodalanadi. Yosh jihatdan kichiklik ma‘nosi ko‘pincha erkalash ottenkasi bilan birga ifodalanadi. Masalan: *o‘g‘ilcha, qizcha, jiyancha, singilcha*.

Saida, jiyancha katta bo‘lib qoldimi? (Ch.Aytmatov).

Hajm, yosh jihatdan ham kichiklik ma‘nosini ifodalashi mumkin.

G‘ozcha, o‘rdakchalar tuxumdan chiqishi bilan suvga chopadi (V.Anonyam).

Shu bolachamiz otdan yiqilib, oyog‘i shikast topdi (Oybek).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Мыркин В.Я. Диминутивные существительные в русском и немецком языках (сопоставительный анализ). – Архангельск: Изд-во гос. пед. ун-та, 1991.- 26 с.
2. Исакова С.Ш. Средства выражения категории диминутивности в английском и русском языках: Автореф. дисс...канд.филол.наук. Махачкала, 2007. – 23 с.
3. Резниченко Л.Ю. Прагматика диминутивности в английском и немецком языках: автореф. дисс...канд.филол.наук. Санкт-Петербург, 2001. – 19 с.
4. Резниченко Л.Ю. Прагматика диминутивности в английском и немецком языках: автореф. дисс...канд.филол.наук. Санкт-Петербург, 2001. – 19 с.

5. Ikromova R. O'zbek tilida otlarning sintetik, analitik va funksional formalari, – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 1985.
6. Turniyozov N., Rahimov A. O‘zbek tili (ma’ruzalar matni) 1-qism Samarqand, 2006. бет
7. Усмонов С. Ўзбек тилида сўзларнинг грамматик формалари. Низомий номидаги ТДПИ илмий асарлари. 42 том. – Toshkent, 1964. – Б. 129
8. Икромова Р. Ўзбек тилида отларнинг синтетик, аналитик ва функционал формалари, – Toshkent: Фан, 1985.- Б. 242-251
9. HAMIDOV, Z., & HAMIDOV, N. ILMIY XABARNOMA. НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК. *ILMIY XABARNOMA. НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК Учредители: Андижанский государственный университет им. ЗМ Бабура*, (2), 5-11.
10. Xamidov, N. (2023). TURLI TIZIMLI TILLARDAGI ANTROPONIMLARDA ERKALASH-KICHRAYTIRISH MA‘NOLARINING IFODALANISHI. *Scientific journal of the Fergana State University*, (6), 82-82.
11. Hamidov, N., & Vositov, V. (2018). The most common suffixes of forming diminutives.
12. Hamidov, N., Abdulazizova, S., & Juraev, Z. (2018). The comparative classification of diminutive suffixes in English and Uzbek.

COMMUNICATIVE SYMBOLS AND THEIR TYPES: THE ROLE OF SYMBOLS IN SOCIAL MEDIA

Djumabayeva Mokhira Anvardjanovna

Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotation: This article explores various types of communicative symbols and their significant role in social media. It discusses the impact of emojis, hashtags, abbreviations, GIFs, reaction icons, and visual symbols in digital communication. The article highlights how these symbols enhance audience engagement, simplify messages, and contribute to online identity. Additionally, it emphasizes the evolution of communicative symbols in response to changing social media trends.

Keywords: communicative symbols, emojis, hashtags, abbreviations, GIFs, reaction icons, digital communication, online engagement, internet language, social media trends, visual communication, digital identity.

In the digital era, communication has evolved beyond traditional verbal and written language. With the rise of social media platforms, new forms of expression have emerged, making communication more dynamic and interactive. One of the most significant aspects of this evolution is the use of communicative symbols. These symbols serve as visual and textual cues that convey emotions, categorize content, and facilitate interaction. Understanding the different types of communicative symbols and their applications in social media is crucial for analyzing digital communication trends and the interpretation of creolized text. Those symbols are mostly designed or naturally shaped in the process of online communication. Symbols play a significant role in increasing user interaction on social media. Posts that include emojis, GIFs, and hashtags tend to receive more likes, comments, and shares. A well-placed emoji in a tweet or Instagram caption can make the message more appealing and relatable, encouraging audience engagement.

Digital communication often requires speed and brevity. Symbols help users convey messages quickly without lengthy explanations. The way users incorporate symbols in their online communication reflects their personality, interests, and emotions. People use specific emojis or hashtags repeatedly, shaping their digital identity. For example, influencers and brands develop a unique style of communication using specific visual symbols to connect with their audience.

Communicative symbols contribute to accessibility by assisting individuals who have difficulties with traditional text-based communication. Visual symbols like emojis, reaction icons, and GIFs allow for easier comprehension, especially for young users, non-native speakers, or individuals with disabilities.

Symbols are not just tools for communication—they also reflect cultural trends and social movements. Many symbols gain meaning in specific contexts, such as the rainbow flag emoji.

There are a number of symbols serving social platforms like Twitter, Facebook and etc., beginning with emojis and Gifs and ending with hashtags and abbreviations.

Emojis are small digital icons used to represent emotions, objects, and ideas. They enhance text-based communication by providing visual context and emotional tone. Emojis help users express feelings that might be difficult to convey through words alone.

Hashtags are metadata tags that help categorize and organize content on social media. Originating from Twitter, hashtags are now widely used on Instagram, Facebook, TikTok, and LinkedIn. They allow users to search for specific topics and participate in global conversations. For instance, the hashtag #BlackLivesMatter has played a significant role in social activism, while #ThrowbackThursday (#TBT) is commonly used for sharing past memories.

Internet language is filled with abbreviations that make communication faster and more efficient. Acronyms like LOL (Laugh Out Loud), BRB (Be Right Back), and ICYMI (In Case You Missed It) are widely used in online conversations. These symbols reduce the need for long explanations and help maintain the fast pace of digital interactions.

GIFs (Graphics Interchange Format) and memes are visual symbols used to express emotions, humor, and social commentary. GIFs are short animated images that often capture reactions or emotions, while memes are humorous images or videos with added text. Both forms of communication have become essential tools for digital expression, often going viral and shaping internet culture.

Social media platforms like Facebook, LinkedIn, and YouTube offer reaction buttons that allow users to respond to posts without typing a comment. These reactions include “Like,” “Love,” “Haha,” “Wow,” “Sad,” and “Angry” on Facebook, providing users with quick and expressive ways to interact with content. The introduction of “Dislike” buttons or similar features on platforms like YouTube has also influenced digital engagement.

Stickers and Bitmojis are personalized symbols that users can create and share on social media. Stickers are cartoon-like images used in messaging apps such as WhatsApp and Telegram, while Bitmojis allow users to create avatars that represent themselves in a digital space. These symbols add a layer of personalization to online communication.

Businesses and content creators often use communicative symbols as visual cues to encourage user interaction. For example, the arrow (➡) is frequently used to direct attention to links or buttons, while the finger-pointing emoji .

As digital communication evolves, so do the symbols used in online interactions. New emojis are introduced every year to reflect societal changes, and social media platforms constantly innovate with interactive features like animated stickers, augmented reality (AR) filters, and voice-based reactions. The integration of artificial intelligence (AI) in communication may further expand the use of smart symbols that adapt to user preferences and emotions.

Communicative symbols have become an integral part of digital interaction, transforming the way people connect, express emotions, and engage with online content. From emojis and hashtags to reaction icons and GIFs, these symbols enhance engagement, simplify communication, and reflect social and cultural dynamics. As technology advances, the use of symbols in social media will continue to evolve, shaping the future of digital expression.

References

1. Danesi, M. (2017). *The Semiotics of Emoji: The Rise of Visual Language in the Age of the Internet*. Bloomsbury Publishing.
2. Crystal, D. (2008). *Txtng: The Gr8 Db8*. Oxford University Press.
3. Evans, V. (2017). *The Emoji Code: The Linguistics Behind Smiley Faces and Scaredy Cats*. Picador.
4. Tagg, C. (2015). *Exploring Digital Communication: Language in Action*. Routledge.
5. Zappavigna, M. (2018). *Discourse of Twitter and Social Media: How We Use Language to Create Affiliation on the Web*. Bloomsbury Publishing.

SAMARALI ISKALA: OTM TALABALARI UCHUN SAMARALI TIL O‘ZLASHTIRISH METODIKASI

**O. Qodirov ADChTI tayanch
doktoranti**

Annotasiya: Iskala (scaffolding - qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik usullar) o‘quvchilarning bilim olish jarayonida ularga ma’lum bir darajada yordam ko‘rsatib, keyinchalik ushbu yordamni asta-sekin kamaytirish orqali mustaqil o‘rganish imkonini beradigan muhim metodlardan biridir. Oliy ta’limning birinchi bosqich talabalari maktabdan mustaqil o‘rganish muhitiga o‘tish jarayonida bo‘lishgani sababli, scaffolding ularga bilimlaridagi bo‘shliqlarni to‘ldirish va ingliz tilidan ishonchli foydalanish imkonini beradi. Bu bosqichdagi talabalarko‘pincha akademik yozuv, rasmiy muloqot va murakkab matnlarni tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Shu sababli, scaffolding strategiyalarini to‘g‘ri qo‘llash ularning moslashish jarayonini tezlashtiradi va tilni o‘rganish motivatsiyasini oshiradi. Ushbu maqolada ingliz tilini o‘rganayotgan birinchi bosqich talabalari uchun scaffolding metodlarini samarali qo‘llash usullari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Iskala, shaxsga yo‘naltirilgan, scaffolding, interfaol, kommunikativ kompetensiya, ELT, ITO‘, ZPD.

ITO‘ (Ingliz tilini o‘qitishda) scaffolding tushunchasi. Scaffolding usuli Vygotsky’ning "Yaqin rivojlanish zonasi" (Zone of Proximal Development – ZPD) nazariyasiga asoslanib, o‘qituvchilar tomonidan o‘quvchilarga vaqtinchalik yordam ko‘rsatish orqali ularni mustaqil o‘rganishga yo‘naltirishga qaratilgan. Ingliz tilini o‘qitishda scaffolding quyidagi shakllarda bo‘lishi mumkin:

1. Namoyish qilish (modeling)
2. Yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar
3. Vizual vositalar
4. Interaktiv topshiriqlar

"Scaffolding ta'lim jarayonida o'quvchilarni asta-sekin murakkab topshiriqlarga yo'naltirishning samarali usulidir" (Wood, Bruner & Ross, 1976).

Samarali scaffolding strategiyalari

1. Leksik birliklar va tushunchalarni oldindan o'rgatish

O'quvchilarni o'qish yoki tinglab tushunish faoliyatiga tayyorlash uchun asosiy so'z boyligi va tushunchalarni oldindan tanishtirish muhim. Birinchi bosqich talabalarining ko'pchiligi ilmiy va akademik ingliz tilida yangi bo'lganligi sababli, ushbu strategiyalar ularning til qobiliyatini mustahkamlashga yordam beradi. Buni quyidagi usullar orqali amalga oshirish mumkin:

1. So'z xaritalari va semantik tarmoqlar
2. Kontekstual tushuntirish va hayotiy misollar
3. Rasm va videolar kabi vizual vositalardan foydalanish

Scaffolding strategiyalarining asosiy tamoyillari

1. **Yangi bilimlarni mavjud bilimlarga bog'lab o'rganish** – Talabalar ilgari o'rgangan bilimlariga asoslangan holda yangi ma'lumotlarni tushunishlari osonlashadi. O'qituvchi yangi mavzuni tushuntirayotganda oldingi bilimlarni eslatib o'tishi va bog'liqlikni ta'kidlashi lozim.
2. **Vizual va grafik materiallardan foydalanish** – Diagrammalar, jadval va grafik tasvirlar orqali tushuntirish talabalar uchun yangi mavzuni o'zlashtirishni yengillashtiradi.
3. **Ishonchli javob aloqasi o'rnatish** – Talabalarga o'z ishlarini baholash va tahlil qilish uchun javob aloqasi o'rnatish ularning o'quv jarayonidagi ishtirokini oshiradi.
4. **Modellashtirish (Modeling)** – O'qituvchi muayyan topshiriqni qanday bajarish kerakligini namoyish qilib, talabalarni yo'naltirishi mumkin.
5. **Progressiv mustaqillik** – Dastlab murakkab vazifalarni o'qituvchi bilan birga bajarish, so'ngra asta-sekin mustaqil ishlashga o'tish.

Scaffolding strategiyalarini dars jarayonida qo'llash

1. **Savollar berish:** O'qituvchi ochiq va yo'naltiruvchi savollar yordamida talabalarning fikrlash faoliyatini rag'batlantiradi.

2. **Bosqichma-bosqich yo‘riqnoma berish:** Talabalarga murakkab topshiriqlarni kichik qadamlar orqali tushuntirish samarali bo‘ladi.
3. **Birgalikda bilim olish (Collaborative learning):** Talabalar guruhlarda ishlash orqali bir-biridan o‘rganishadi.
4. **Qo‘llanmalar va ko‘rsatmalar taqdim etish:** Dars materiallarini tushuntirishda turli qo‘llanmalar va namunalar taqdim etish o‘quv jarayonini yengillashtiradi.

2. Namoyish qilish va ovoz chiqarib fikrlash strategiyalari

O‘qituvchilar tomonidan topshiriqni qanday bajarish bo‘yicha namoyish qilish (modeling) o‘quvchilarning vazifalarni tushunishiga yordam beradi:

1. Ovoz chiqarib o‘qish orqali talaffuz va ohangni namoyish qilish
2. Yozuv mashqlari davomida misollar keltirish va birgalikda yozish
3. Ovoz chiqarib fikrlash (think-aloud) usuli orqali murakkab tilli muammolarni qanday hal qilishni tushuntirish

Birinchi bosqich talabalari akademik yozuv va rasmiy matnlar bilan ishlashga endigina kirishgani uchun, modeling ularga struktura va mazmun bo‘yicha aniq yo‘nalish beradi.

"Modeling orqali o‘qituvchi o‘quvchilarga ko‘rsatma berib, ularni muayyan maqsadlarga yo‘naltiradi" (Bandura, 1986).

3. Yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar va hamkorlikda o‘rganish

Talabalar mustaqil ishlashga o‘tishdan oldin ularga rahbarlik qilish muhim. Quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

- Juftlik va guruhli muhokamalar
- Dialoglar va rolli o‘yinlar
- Yozuv uchun tayyor andozalar va iboralar

Birinchi bosqich talabalari ko‘pincha muloqotda sust bo‘lishlari mumkin, chunki ular akademik muhitda muloqot qilish tajribasiga ega emaslar. Shuning uchun guruh ishlari va yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar ularga tilni faol qo‘llash imkonini beradi.

4. Vizual va multimedia vositalaridan foydalanish

Tushunishni va ishtirokni oshirish uchun quyidagi vizual vositalar qo‘llanilishi mumkin:

- Grafik tashkilotchilar (masalan, Venn diagrammalari, klaster xaritalari)
- Infografikalar va fleshkartalar
- Ta‘limiy videolar va interaktiv ilovalar

"Vizual materiallardan foydalanish o‘quvchilarning tushunish qobiliyatini oshiradi va ularning muloqotga bo‘lgan ishonchini kuchaytiradi" (Mayer, 2009).

Birinchi bosqich talabalarining aksariyati yangi akademik terminlar va tuzilmalarga duch kelishadi. Infografikalar va interaktiv ilovalar ularning yangi materiallarni yodda saqlashini osonlashtiradi.

5. O‘z vaqtida fikr-mulohaza berish va mustaqillikka bosqichma-bosqich o‘tish

Scaffolding asta-sekin kamaytirilishi kerak, bu esa talabalarni mustaqil o‘rganishga undaydi. Shuning uchun o‘qituvchilar quyidagi tamoyillarga rioya qilishlari lozim:

1. O‘quvchilarning xatolarini darhol va konstruktiv tarzda tuzatish
2. Talabalarni o‘z-o‘zini baholash va fikr yuritishga jalb qilish
3. Mustaqil ishga asta-sekin o‘tish jarayonini yo‘lga qo‘yish

Samarali scaffolding strategiyalari talabalarni mustaqil fikrlashga undash va ularning o‘quv jarayoniga bo‘lgan ishtirokini oshirishga xizmat qiladi. O‘qituvchilar ushbu usullardan foydalangan holda talabalarga bilim olish jarayonida samarali yordam bera oladilar. Scaffolding strategiyalarini to‘g‘ri qo‘llash natijasida talabalar chuqur tushuncha hosil qilib, o‘z bilimlarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Scaffolding ingliz tilini o‘rganayotgan birinchi bosqich talabalari uchun juda muhim metod hisoblanadi. Ular yangi ta‘lim muhitiga moslashish jarayonida qo‘shimcha yordamga ehtiyoj sezadilar. Oldindan leksik birliklarni o‘rgatish, namoyish qilish, yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar, vizual vositalardan foydalanish va samarali fikr-mulohaza berish orqali talabalar asta-sekin mustaqil o‘rganishga o‘tishlari mumkin. Bu jarayon orqali ularning o‘rganish jarayoni samarali kechadi va uzoq muddatli natijalar ta‘minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
2. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning*. Cambridge University Press.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
4. Wood, D., Bruner, J. S., & Ross, G. (1976). *The role of tutoring in problem solving*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 17(2), 89-100.

SOME REFLECTIONS ON TEACHING ENGLISH TO CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

**Urinbayeva Guluzro Dushayevna Department
of Theoretical Aspects of the English Language**

At a time when great attention is being paid to learning foreign languages, it has become a requirement of the era to teach a foreign language not only to school, lyceum, and college students, as well as university students, but also to the children in preschool educational institutions. For this reason, our government is giving special attention to improving this field. We can cite as evidence of our opinion the decrees and orders of the President of the Republic of Uzbekistan, Sh.M. Mirziyoyev: Decree PQ-2707 of December 29, 2016, “Measures for Further Improvement of the Preschool Education System for 2017-2021”, Decree PQ-3261 of September 9, 2017, “Measures for Radical Improvement of the Preschool Education System”, and Decree PF-5198 of September 30, 2017, “Measures for Radical Improvement of the Management of the Preschool Education System”. The main goal of these decrees and orders is to further improve the preschool education system, strengthen the material and technical base, expand the network of preschool educational institutions, provide them with qualified teaching staff, significantly improve the level of preparation of children for school education, implement modern educational programs and technologies in the educational process, and create

conditions for the comprehensive intellectual, moral, aesthetic, and physical development of children.

Preschool education is considered the most important stage in the development of our children. It is here that not only the child's physiology but also their mental activity, which will influence their future actions, is shaped. As we all know, preschool education, being the key link in the continuous education system, plays a very important role in raising a healthy and well-rounded child and preparing them for school. Like many other countries, our nation has also implemented a number of reforms to develop the teaching of English to children from kindergarten age. The decrees and orders of the President of the Republic of Uzbekistan, Sh.M. Mirziyoyev, on the 'Radical Improvement of the Management of the Preschool Education System' can be cited as evidence of our opinion.

P. Yusupova's "Pedagogy of Preschool Education," M. Akromova's 'Methodology of Preparing Children for School,' and the State Educational Programs for Preschool Educational Institutions titled 'First Step' also provide useful advice and guidance on preparing kindergarten-aged children for school and teaching.

The article discusses the issue of forming and developing skills and competencies for teaching English in preschool educational institutions. It provides necessary information and guidance for teaching English to kindergarten-aged children. Additionally, some reflections on the methods of teaching foreign languages to preschool children through the use of psychological and pedagogical methods in the educational and developmental activities of preschool institutions are also presented.

After leaving the family and entering preschool, when children start to interact with their peers, we observe that their abilities to speak, listen, understand, hear, and communicate gradually develop. This is because, with the help of their teachers and caregivers, children sing songs, dance, memorize poems and tongue twisters, watch various cartoons, and learn many things such as a foreign language, colors, days of the week, months of the year, and much more. Typically, children attend preschool educational institutions from the age of 3 to 7, up until the age of school entry, and

this period constitutes a significant portion of their childhood. It is primarily from this period that children’s activities such as speaking, listening, imitating, thinking, and responding to questions develop. They begin to acquire the ability to learn a foreign language, and personal individual traits, or human qualities, slowly begin to form.

Children of preschool age have a much stronger ability to remember compared to older children; however, their thinking abilities, worldview, and thoughts about the environment and people have not yet fully developed. At the same time, since children of this age do not yet have reading and writing skills, they primarily learn English through listening, repeating, imitating, and memorizing. This requires a significant level of skill, patience, and creativity from the teachers conducting English lessons. Language learning also depends on the age. According to psychologists, children acquire language faster and more easily than adults. The natural tendency for language learning in young children, their strong imitation ability, and the fact that they have more time than adults are some of the main reasons for this.

It should be noted that 6-7-year-old children do not understand the meaning of information, but instead memorize it mechanically. Therefore, it is important not to start teaching them a language with theories or rules. Otherwise, from the very first steps of teaching a foreign language, it is possible to stress the child, diminish their interest, and cause boredom. Thus, teaching foreign languages to young children is quite a challenging and responsible task. To teach English in a meaningful and engaging way to children, it is advisable to use the following methods:

- Teaching material in the form of songs or poems. For example, teaching the English alphabet through a song is much easier and more interesting than simply memorizing it.
- Watching cartoons and films suitable for children's age in English without subtitles.
- Listening to and repeating simple and easy-to-understand songs.
- Role-playing (role play).

- Riddles.
- Using visual aids.
- Going out into nature to study the environment live.
- Tongue twisters and similar activities.

Moreover, teaching English to young children in preschool institutions through various didactic games also yields effective results. This is because, at this age, play plays a very significant role in teaching children something new. Activities that interest the child or strongly influence them attract their attention. Children can develop attention, memory, and perception without difficulty through play. During the game, the child's intellect, memory, and other psychological traits grow. This is because the child feels free during the game. They easily accept the information provided during the game. In other words, the information provided through the game becomes easily integrated into the children's memory. By taking advantage of young children's curiosity for active games and bright colors, English words and phrases that are not very complicated and are commonly used can be gradually introduced into these games. Additionally, the English names of their favorite colors can also be taught through small poems and phrases. According to experts, it is during this period that a child gathers a significant portion of the vocabulary they will accumulate throughout their life, which is why this age is considered an ideal time for language learning. Such games not only bring happiness, joy, and delight to children but also spark endless interest in learning English. In addition to strong knowledge, teachers who teach English to preschool children require sufficient experience, skills, potential, and, most importantly, considerable patience. Even if they have mastered the English language, it is important that they also possess the necessary psychological knowledge and are able to communicate easily with the children. The primary task required of a teacher is to be able to engage children through didactic games, organize the game correctly, and develop the skills to work collaboratively with them.

It is reasonable to conclude that the multifaceted and complex nature of shaping a well-rounded and mature person highlights the importance of

understanding the psychology of today’s children. This task cannot be accomplished without the expertise of educators and psychologists, their maturity, deep professional knowledge, skills, and experience. As our esteemed President Shavkat Mirziyoyev has emphasized: 'Only if we can raise intelligent, clever, and morally upright youth, will we be able to achieve the goals we have set, and prosperity and development will prevail in our country.'

References:

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On approving the Concept for the development of the preschool education system of the Republic of Uzbekistan until 2030," May 13, 2019, PK 4312.
2. Mirziyoyev Sh.M. "The intention of a great nation – its work will also be great, its life bright, and its future prosperous." – Tashkent: "Uzbekistan," 2019. – 488 pages.
3. Methodology of teaching English in preschool educational institutions. G. Ergasheva. Namangan, 2021.
4. Pedagogy of preschool education. P. Yusupova. Tashkent: O‘qituvchi, 1993.
5. Methodology of preparing children for school. M. Akromova. Bukhara, 2021.
6. "First Step" State Educational Program for Preschool Educational Institutions. Tashkent, 2018.

TILSHUNOSLIK FANINING TARMOQLARI

Sotvoldiyeva Gulmira Xoldarboy qizi

ADCHTI talabasi

Ilmiy rahbar: Omadjon Azamov

Annotasiya: *Mazkur maqolada tilshunoslikda asosiy tarmoqlari, ular tilni turli jihatlarini o'rganishi borasida so'z ketgan.*

Kalit so'zlar: *Amaliy tilshunoslik, sinxron va diaxron tilshunoslik, fonetika, morfologiya, sintaksis, semantika.*

Annotation: *This article discusses the main branches of linguistics and how they study various aspects of language.*

Keywords: *applied linguistics, synchronic and diachronic linguistics, phonetics, morphology, syntax, semantics.*

Tilshunoslik – inson nutqiy faoliyatini va til tizimini o‘rganadigan ilmiy fan bo‘lib, uning bir necha mustaqil tarmoqlari mavjud. Har bir tarmoq tilning ma‘lum jihatlarini o‘rganadi va ilmiy tadqiqotlarda muhim o‘rin tutadi. Tilshunoslik asosan nazariy va amaliy yo‘nalishlarga bo‘linadi. Nazariy tilshunoslik tilning asosiy qonuniyatlarini, uning rivojlanish jarayonlarini o‘rganadi, amaliy tilshunoslik esa tilning real hayotda qanday qo‘llanilishini tahlil qiladi. Tilshunoslik nafaqat filologiya sohasi bilan bog‘liq, balki kibernetika, sun‘iy intellekt, nevrologiya kabi fanlar bilan ham hamkorlik qiladi²⁸. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tilshunoslik inson miyasi faoliyatini, tilni o‘rganish jarayonlarini va hatto sun‘iy intellekt yaratishdagi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘lishi mumkin²⁹.

Umumiy va xususiy tilshunoslik- bu tilshunoslikning eng asosiy bo‘linishlaridan biri umumiy va xususiy tilshunoslik hisoblanadi. Umumiy tilshunoslik barcha tillar uchun umumiy bo‘lgan qonuniyatlarni, til taraqqiyoti va tipologik jihatlarini o‘rganadi. Bu yo‘nalish barcha tillarning o‘zaro bog‘liqligini aniqlash, ularning umumiy va farqli jihatlarini tahlil qilish bilan shug‘ullanadi.³⁰ Umumiy tilshunoslik fonetika, morfologiya, sintaksis, semantika kabi yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi. Shuningdek, umumiy tilshunoslikda tilning universal xususiyatlari o‘rganiladi. Masalan, Noam Chomsky tomonidan ilgari surilgan generativ grammatika nazariyasi aynan umumiy tilshunoslikka kiradi. Bu nazariyada insonning tili genetik asosga ega ekanligi va barcha tillarda umumiy sintaktik xususiyatlar mavjudligi haqida fikrlar ilgari suriladi. Xususiy tilshunoslik esa muayyan til yoki tillar guruhini tadqiq etib, ularning o‘ziga xos xususiyatlarini ochib beradi. Masalan, o‘zbek tilshunosligi, ingliz tilshunosligi yoki germanistik tilshunoslik aynan muayyan tilning grammatik, fonetik va semantik jihatlarini tahlil

---

²⁸Chomsky, N. (2014). Syntactic Structures. MIT Press, p. 112.

²⁹Smith, J. (2001). Introduction to Linguistics. Oxford University Press, p. 45.

³⁰ Chomsky, N. (1965). Aspects of the Theory of Syntax. MIT Press

qilish bilan shug‘ullanadi.³¹ Xususiy tilshunoslikning asosiy maqsadi – tilning rivojlanish jarayonini, uning grammatik, fonetik va semantik tizimini batafsil o‘rganishdir. Xususiy tilshunoslik ichida til oilalarining xususiyatlarini tahlil qiluvchi tarixiy-solishtirma tilshunoslik ham mavjud. Masalan, indoevropa tillari oilasi yoki turkiy tillar oilasi qiyosiy o‘rganilib, ularning tarixiy taraqqiyoti aniqlanadi. Bu usul orqali o‘zbek, qozoq, uyg‘ur, turk va boshqa turkiy tillarning kelib chiqishi va umumiy xususiyatlari aniqlanadi³². Shuningdek, xususiy tilshunoslik tilning muayyan jihatlariga e‘tibor qaratadi. Masalan, nemis yoki fransuz tillari fonetikasi, o‘zbek tilining morfologik xususiyatlari, arab tilining sintaktik tizimi kabi masalalar shu soha doirasida tadqiq etiladi.

Tilshunoslikning asosiy tarmoqlari – bu quydagilardir: fonetika – til tovushlarini, ularning akustik va artikulyatsion xususiyatlarini o‘rganadi.

Morfologiya – so‘zlarning ichki tuzilishi, ularning shakllanish qonuniyatlarini tadqiq etadi.

Sinxron va diaxron tilshunoslik-sinxron tilshunoslik tilning muayyan davrdagi holatini tahlil qiladi. Bu yondashuv hozirgi zamon tilining hozirgi davr holatini o‘rganishda muhimdir.³³

Diaxron tilshunoslik esa tilning tarixiy rivojlanishini, o‘zgarish jarayonlarini o‘rganadi. Masalan, qadimgi turkiy tilning zamonaviy o‘zbek tiliga qanday evolyutsiyalanganini tushunish uchun diaxron tahlil amalga oshiriladi.

Fonetika – til tovushlarini, ularning akustik va artikulyatsion xususiyatlarini o‘rganadi.

Morfologiya – so‘zlarning ichki tuzilishi, ularning shakllanish qonuniyatlarini tadqiq etadi.

Sintaksis – gap tuzilishi va grammatik bog‘lanishini tahlil qiladi.

Semantika – so‘z va gaplarning ma’nolarini o‘rganadi.

---

³¹Chomsky, N. (2014). Syntactic Structures. MIT Press, p. 112.

³²Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press.

³³Trask, R. L. (1999). Key Concepts in Language and Linguistics. Routledge.

Pragmatika – tilning nutq jarayonida qanday qo‘llanilishini tushuntiradi.³⁴

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, tilshunoslik fani juda keng qamrovli bo‘lib, uning har bir tarmog‘i alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Umumiy va xususiy tilshunoslik, sinxron va diaxron tadqiqotlar, shuningdek, fonetika, morfologiya, sintaksis va semantika kabi yo‘nalishlar til tizimini chuqur o‘rganish imkonini beradi. Zamonaviy tilshunoslik esa jamiyat, psixologiya va texnologiya bilan bog‘liq yangi yo‘nalishlarni o‘z ichiga olgan holda rivojlanmoqda. Shu boisdan tilshunoslik nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham insoniyat taraqqiyotida muhim ro‘l o‘ynaydi.

ADABIYOTLAR

1. Saussure, F. de. (1916). Course in General Linguistics. Open Court Publishing.
2. Smith, J. (2001). Introduction to Linguistics. Oxford University Press, p. 45.
3. Chomsky, N. (1965). Aspects of the Theory of Syntax. MIT Press.
4. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(23), 100-106.
5. Urunbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI, 1 (1), 187-189.
6. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA‘LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
8. Mamatkodiurovich, K. N. (2020). Psycholinguistic features of teaching German. Academy, (3 (54)), 48-50.
9. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.

---

³⁴ Jakobson, R. (1960). Closing Statement: Linguistics and Poetics. Harvard University Press.

O‘QUVCHILARGA NEMIS TILINI O‘RGATISHDA PSIXOLINGVISTIKANING O‘RNI

Rahimjonova Gavharoy Umidjon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Ilmiy maslahatchi: Qambarov. N

Annotatsiya: Bu maqolada psixolingvistikaning nemis tilini o‘rgatishdagi roli va uning amaliy qo‘llanishlari bayon etildi. Uning ilmiy asoslari va metodlari o‘quvchilarning tilni samarali o‘rganishiga yordam beradi. Shuningdek, til o‘rgatishning nazariyasi va amaliyotida psixolingvistik tadqiqotlarning o‘rni va ularning o‘quvchilarning tilni tezroq va samarali o‘zlashtirishiga ta’siri keng yoritiladi.

Kalit so'zlar : psixolingvistika, til o‘rgatish, nemis tili, kognitiv jarayon, muloqot, motivatsiya, grammatik tahlil, o‘quv usullari, xatolar tahlili, o‘quv jarayoni.

Abstract: This article describes the role of psycholinguistics in teaching German and its practical applications. Its scientific foundations and methods help students learn the language effectively. It also broadly covers the role of psycholinguistic research in the theory and practice of language teaching and its impact on students' faster and more effective language acquisition.

Keywords: psycholinguistics, language teaching, German language, cognitive process, communication, motivation, grammatical analysis, teaching methods, error analysis, learning process.

Til o‘rgatish jarayonida psixolingvistikaning ahamiyati ayniqsa ikkinchi tilni o‘rgatishda namoyon bo‘ladi. Psixolingvistika til va inson miyasing o‘zaro ta’sirini o‘rganish orqali til o‘rgatishning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bu maqolada o‘quvchilarga nemis tilini o‘rgatishda psixolingvistikaning roli va uning amaliy qo‘llanishlari tahlil qilinadi. Shuningdek, til o‘rgatishning nazariyasi va amaliyotida psixolingvistik tadqiqotlarning o‘rni va ularning o‘quvchilarning tilni tezroq va samarali o‘zlashtirishiga ta’siri keng yoritiladi.

Psixolingvistikaning asosiy tamoyillari:

Psixolingvistika tilning qanday qilib idrok etilishi, o‘zlashtirilishi va ishlatilishini o‘rganish bilan shug‘ullanadi. Uning asosiy tamoyillariga quyidagilar kiradi:

1. Tilni idrok etish – tilning fonetik, leksik va grammatik jihatlarini tushunish jarayoni.
2. Tilni o‘zlashtirish – tilning qoidalarini avvalgi bilimlarga asoslanib o‘zlashtirish.
3. Tilni ishlatish – tilning ijtimoiy va kommunikativ funksiyalarini amalga oshirish.

Psixolingvistika tilning inson miyasida qanday ishlashini tushunishga asoslangan. Bu fan tilning qoidalarining qanday qilib idrok etilishi va ularning kognitiv jarayonlarga ta’sirini o‘rganish bilan shug‘ullanadi. Masalan, tilning grammatik qoidalarini avvalgi bilimlarga asoslanib o‘zlashtirish jarayoni psixolingvistikaning asosiy tadqiqot obyektidir [Bialystok, 2001].

Nemis tilini o‘rgatishda psixolingvistikaning roli

1. Kognitiv jarayonlarning ahamiyati;

Nemis tilini o‘rgatishda o‘quvchilarning kognitiv qobiliyatlari [xotira, fikrlash, idrok etish] muhim rol o‘ynaydi. Psixolingvistika tilning qoidalarini avvalgi bilimlarga asoslanib o‘zlashtirish jarayonini tahlil qilish orqali o‘quvchilarga moslashtirilgan metodlarni ishlab chiqishga imkon beradi [Bialystok, 2001]. Masalan, nemis tilining murakkab grammatik qoidalarini tushunishda o‘quvchilarning avvalgi til bilimi va kognitiv qobiliyatlari asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

2. Motivatsiya va til o‘rgatish;

Psixolingvistika til o‘rgatishda motivatsiyaning rolini ta’kidlaydi. O‘quvchilarning ichki va tashqi motivatsiyasi nemis tilini o‘rganishdagi samaradorligini belgilaydi [Dörnyei, 200]). Ichki motivatsiya o‘quvchining tilni o‘rganishga bo‘lgan shaxsiy qiziqishini ifodalasa, tashqi motivatsiya esa tilni o‘rganishning ijtimoiy va kasbiy afzalliklariga asoslangan.

3. Tilning ijtimoiy jihatlar;

Nemis tilini o‘rgatishda tilning ijtimoiy funksiyalarini tushunish muhimdir. Psixolingvistika kommunikativ metodlarning ahamiyatini ta’kidlaydi [Gass & Selinker, 2000]). Nemis tilini o‘rgatishda o‘quvchilarning ijtimoiy muloqot qobiliyatini rivojlantirishga alohida e’tibor beriladi.

4. Xatolarni tahlil etish;

Psixolingvistika til o‘rgatishdagi xatolarni tahlil qilish orqali o‘quvchilarning zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi [Ellis, 1994]. Masalan, nemis tilini o‘rgatishda o‘quvchilarning grammatik va leksik xatolarni tahlil qilish orqali ularning tilni o‘zlashtirish jarayonidagi qiyinchiliklarini aniqlash mumkin.

Nemis tilini o‘rgatishda psixolingvistik metodlar

1. Kommunikativ metod;

Bu metod tilni ijtimoiy muloqot vositasi sifatida o‘rgatishga asoslangan. O‘quvchilarning nemis tilida so‘zlashish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan [Lightbown & Spada, 2013]. Bu metodda o‘quvchilarning ijtimoiy muloqot qobiliyatini rivojlantirishga alohida e’tibor beriladi.

2. Kognitiv metod;

Bu metod tilning qoidalarini tushunish va ularni amalda qo‘llashga asoslangan. O‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi [Mitchell, Myles & Marsden, 2013]. Masalan, nemis tilining grammatik qoidalarini tushunishda o‘quvchilarning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e’tibor beriladi.

3. Motivatsiyani oshirish uchun metodlar;

O‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish uchun ijobiy fikrlash va ijtimoiy faoliyatlardan foydalanish muhimdir [Dörnyei, 2005]. Masalan, o‘quvchilarning tilni o‘rganishdagi ijobiy tajribalarini ko‘paytirish orqali ularning motivatsiyasini oshirish mumkin.

Nemis tilini o‘rgatishda psixolingvistikaning rolini tushunish o‘quvchilarning tilni tezroq va samarali o‘rganishiga imkon beradi. Psixolingvistik metodlarni qo‘llash orqali o‘quvchilarning kognitiv, motivatsion va ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin. Shuningdek, til o‘rgatishning nazariyasi va amaliyotida

psixolingvistik tadqiqotlarning o‘rni va ularning o‘quvchilarning tilni tezroq va samarali o‘zlashtirishiga ta’siri keng yoritiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mamatkodirovich, K. N. (2023). THE IMPORTANCE OF PSYCHOLINGUISTICS IN THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE SKILLS OF STUDENTS IN GERMAN LANGUAGE LESSONS. JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN, 6(4), 99-105.
2. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(23), 100-106.
3. Urumbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI, 1 (1), 187-189.
4. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
5. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O ‘ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O ‘RNI. In *Uz Conferences* (Vol. 1, No.2).
6. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99.

INGLIZ TILIDAN O‘ZBEK TILIGA O‘ZLASHGAN SO‘ZLAR

O‘rinboyeva Surayyo

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

ilmiy rahbar: dotsent N.M Qodirova

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ingliz tilidan o‘zbek tiliga kirib kelgan neologizmlar, ularning o‘zlashish usullari va ona tilimizga ta’siri haqida ma’lumotlar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *neologizm, yangi so‘zlar, fan-texnika, ingliz tili, o‘zlashgan so‘zlar, leksema.*

Abstract: *This article provides information about neologisms that have entered the Uzbek language from English, their methods of assimilation and their impact on our native language.*

Keywords: *neologism, new words, science and technology, English language, borrowed words, lexeme.*

Аннотация: *В данной статье представлена информация о неологизмах, пришедших в узбекский язык из английского, способах их ассимиляции и влиянии на наш родной язык.*

Ключевые слова: *неологизмы, новые слова, наука и техника, английский язык, заимствованные слова, лексема.*

Ma’lumotlarga ko’ra, bugungi kunda dunyoda 7000 ga yaqin til mavjud. Til jamiyatdagi o’zgarishlar va taraqqiyot natijasida rivojlanib, boyib boradi. Chetdan o’zlashgan so’zlar tilning boyishida asosiy manbalardan biri hisoblanadi, chunki jahon tillari orasida boshqa tillardan so’z olmasdan faqat ichki imkoniyatlardan foydalanib rivojlangan “sof” til mavjud emas. Shu jumladan, mamlakatimiz siyosat, iqtisot, ta’lim, fan-texnika va tashqi aloqalar yo’nalishida rivojlandi va natijada o’zbek tiliga boshqa tillardan ko’plab ibora va so’zlar kirib keldi.

Neologizmlar (yun. neos — yangi, logos — so‘z) — jamiyat taraqqiyoti, hayotning talab-ehtiyoji bilan paydo bo‘lgan yangi narsa va tushunchalarni ifodalovchi so‘zlar. Neologizmlarning yangiligi dastlab paydo bo‘lgan

vaqtlardagina sezilib turadi: vaqt o'tgach, ular "yangilik" xususiyatini yo'qotib, odatda, faol so'zlar qatoriga o'tadi.³⁵ Ma'lum bir payt uchun neologizm bo'lgan so'z keyinchalik turg'un holda qo'llaniladi va shu tilning faol leksemasiga aylanishi mumkin. Masalan, futbol, biznes, kompyuter, telefon, bank kabi so'zlar neologizm bo'lgan, hozirgi kunga kelib ular yangiligini yo'qotgan, keng foydalaniladigan faol so'zga aylandi.

No	Nomi	Tasnifi	Misollar
1	To'g'ridan-to'g'ri	So'zning asl shakli deyarli o'zgarishsiz o'zlashadi.	Kompyuter (computer), printer (printer), tennis (tennis), burger (burger), bank (bank).
2	Tallaffuz o'zgarishi	So'zning talaffuzi o'zbek tiliga moslashgan holda o'zgarib qabul qilinadi.	Ofis (office), stadion (stadium), klub (club).
3	Kalkalash usuli	Boshqa tildagi so'z yoki ibora o'zbek tilidagi muqobiliga almashtiriladi.	Axborot texnologiyalari (Information technologies), osmono'par bino (skyscraper), electron pochta (electronic mail).
4	Qo'shimcha qo'shish	Boshqa tildagi so'zga o'zbek tilidagi qo'shimcha qo'shiladi.	Kompyuter+chi, Bloger+lik, Skaner+la+moq, Dizayner+lik,

Ingliz tilidan o'zlashgan so'zlar lug'at bo'yligimizni oshiradi va tilimizning zamonaviy bo'lishini ta'minlaydi. Boshqa tildan o'zlashgan so'zlar asosan yangi paydo bo'lgan predmetning yoki unga aloqador hodisaning ma'nosini ifodalovchi

³⁵ O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.

so‘z bo‘ladi. Bu kabi so‘zlar ko‘p hollarda tilimizga o‘zgarishlarsiz kirib keladi. Masalan, kompyuter, onlayn, chat, modem, email, Wi-fi, blog va hokazo. Shu kabi so‘zlarning asosan ona tilimizda muqobil varianti bo‘lmaydi, ammo ba‘zi lug‘atimizdan joy olgan olinma leksemalarning o‘zbekcha shakli ham mavjud. Menejer so‘zi ingliz tilidan o‘zlashgan va u ona tilimizda boshqaruvchi so‘ziga teng.

Bugungi kunda ko‘p yoshlar nutqida ingliz tili ta’sirida kirib kelgan varvarizmlar (ma’lum bir tilga chet tillardan kirib kelgan, tilda to‘la o‘zlashmay, yotligi bilinib turadigan so‘z va iboralar) uchraydi. Misol uchun, Ok (ho‘p, bo‘pti, yaxshi). Varvarizmlar ham vaqtlar o‘tib ko‘pchilik tomonidan foydalanilib faol ishlatilina boshlasa, neologism sifatida lug‘atimizga kiritilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda ingliz tilidan o‘zlashgan so‘zlar o‘zbek tilini rivojlantirishga, lug‘at boyligini oshirishga va zamonaviyligini ta’minlashga yordam beradi. So‘z o‘zlashish jarayonida o‘zga tilining urf-odati va madaniyatini kirib kelishiga ham e’tibor qaratish lozim. Xorijiy tillardan kirib kelayotgan leksemalar ba‘zi hollarda ma’daniyatimizga ham ta’sir qilishi va tilimizning o‘ziga xosligini yo‘qotishi mumkin. Shuning uchun, bu jarayonda ajdodlarimiz tomonidan qaratilgan e’tiborning uzviy davomi sifatida biz o‘z tilimizni saqlab qolishimiz, uning imkoniyatlarini kengaytirib xalqaro miqyosdagi til sifatida olib chiqishimiz zarur. Zero, Til moddiy, ma’naviy merosni saqlash va boyitishning eng kuchli vositasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘rinboyeva Surayyo, N. M. Qodirova (Author). Ta’lim innovatsiyasi va integratsiyasi. <https://scientific-jl.com/tal/issue/view/71>
2. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O ‘ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O‘RNI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
3. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99.

4. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(23), 100-106.
5. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). *PEDAGOG*, 7(9), 131-134.
6. Urunbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. *XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI*, 1 (1), 187-189.
7. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA‘LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In *Uz Conferences* (Vol. 1, No. 2).
8. Mamatkodikovich, K. N. (2023). THE IMPORTANCE OF PSYCHOLINGUISTICS IN THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE SKILLS OF STUDENTS IN GERMAN LANGUAGE LESSONS. *JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN*, 6(4), 99-105.
9. Mamatkodikovich, K. N. (2020). Psycholinguistic features of teaching German. *Academy*, (3 (54)), 48-50.
10. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O ‘ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O ‘RNI. In *Uz Conferences* (Vol. 1, No. 2).
11. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99.

THE NOVELTY OF J. R. R. TOLKIEN'S MYTHOPOETIC STRATEGIES IN CREATING “*THE LORD OF THE RINGS*”

Andijan State Institute of Foreign Languages

Klebleyeva Rezeda

Annotation: J. R. R. Tolkien's “The Lord of the Rings” is not just a cornerstone of modern fantasy literature; it is a monumental work that showcases the author's innovative mythopoetic strategies. Through his unique narrative style and world-building techniques, Tolkien crafts a rich tapestry that resonates with timeless themes, cultural motifs, and profound philosophical inquiries. His approach to myth-making has substantially influenced the genre and continues to inspire writers and creators. This article explores some of the key mythopoetic strategies that contribute to the novelty and enduring appeal of Tolkien's masterpiece.

Аннотация: "Властелин колец" Дж. Р. Р. Толкина - это не просто основа современной фэнтези-литературы; это величественное произведение, которое демонстрирует новаторские мифопоэтические стратегии автора. Благодаря своему уникальному повествовательному стилю и мирообразующим техникам, Толкин создает богатый текст, перекликающийся с вечными темами, культурными мотивами и глубокими философскими исследованиями. Его подход к созданию мифов существенно повлиял на жанр и продолжает вдохновлять писателей и творцов. В данной статье рассматриваются некоторые ключевые мифопоэтические стратегии, которые способствуют новизне и неизменной привлекательности шедевра Толкина.

Keywords: mythopoetic, language, Middle-earth, archetypes, nature, allegory

Ключевые слова: мифопоэтический, язык, Средиземье, архетипы, природа, аллегория

Introduction

J.R.R. Tolkien, a prominent 20th-century author, is recognized for his extensive body of work, including books, articles, and translations. His experiences

as a World War I veteran may have significantly influenced his writings. Tolkien authored over 200 publications, solidifying his place as a key figure in literature. His trilogy *The Lord of the Rings* stands as a monumental achievement in fantasy literature, rich in depth and complexity. At the core of this epic tale lies Tolkien's innovative approach to myth-making - his use of language, character archetypes, and thematic depth creates a world that feels both timeless and deeply human. His fantasy books on Middle-earth, especially *The Lord of the Rings* and *The Silmarillion*, drew on a wide array of influences including language, Christianity, mythology, archaeology, ancient and modern literature, and personal experience. He was inspired primarily by his profession, philology; his work centred on the study of Old English literature, especially *Beowulf*, and he acknowledged its importance to his writings.

However, if we analyze his fiction, it is undeniable that he created several groundbreaking elements that define his unique mythopoetic strategy. Among these are:

1. Creation of a complex linguistic landscape. Tolkien's background as a philologist allowed him to craft intricate languages, like Quenya and Sindarin, that give life to the cultures of Middle-earth. These languages are not merely decorative; they shape the characters' identities and histories, enhancing the world's authenticity (Carpenter, 1977). By embedding linguistic depth within his mythos, Tolkien immerses readers in a rich cultural landscape.

2. Depth of mythical history

The history of Middle-earth stretches far beyond the events of *The Lord of the Rings*, as explored in *The Silmarillion* (Tolkien, 1977). This intricate backstory, filled with creation myths, wars, and legendary figures, creates a sense of continuity and significance within the narrative. Such a layered history not only enriches the current events of the story but also highlights the recurring themes of fate, heroism, and the struggle against dark forces.

3. Archetypal characters and themes

Tolkien's characters often embody archetypal roles: Frodo as the reluctant hero, Gandalf as the wise mentor, and Sauron as the embodiment of evil. These archetypes resonate with universal human experiences, capturing the complexity of moral choices and the nature of courage and sacrifice (Smith, 1999). By using these familiar roles, Tolkien enables readers to connect personally with his characters' journeys, making their struggles and triumphs feel relatable and impactful.

4. Integration of nature and environment

Tolkien's portrayal of nature plays a crucial role in his storytelling. Middle-earth's diverse landscapes, from the serene Shire to the sinister Mordor, reflect key themes of beauty and corruption. This relationship between people and their environment serves as a critique of industrialization and a reminder of the importance of nature (Flieger, 2002). By positioning nature as a character in its own right, Tolkien deepens the thematic richness of his work.

5. The concept of “eucatastrophe”

Tolkien introduces the term *eucatastrophe*, describing it as a sudden turn of events that brings joy and relief, even in dire situations. This contrasts with traditional narrative arcs that often culminate in tragedy (Tolkien, 1947). The unexpected victories, such as the destruction of the One Ring at the story's climax, embody this theme of hope and redemption, suggesting that goodness can triumph, even against overwhelming odds.

6. Interweaving of mythology and allegory

Though Tolkien resisted direct allegory in his writing, his narratives are rich with mythic elements that reflect Christian themes of sacrifice and redemption (Tolkien, 1966). These layers invite readers to explore personal interpretations and deeper meanings, making the work resonate on multiple levels. The struggles between good and evil serve as both literal and metaphorical battlegrounds, highlighting moral complexities in a way that feels universal and relevant.

Conclusion

These elements collectively contribute to the richness and enduring impact of his work. J. R. R. Tolkien's *The Lord of the Rings* is a pioneering work that

showcases his exceptional mythopoetic strategies. Through the use of language, deep historical context, archetypal characters, and rich thematic elements, Tolkien crafts a world that captivates readers and explores essential human truths. His approach to myth-making not only shaped modern fantasy literature but also continues to inspire and resonate with audiences today, proving that the power of storytelling can transcend time and culture.

References

1. Carpenter, Humphrey. *The Inklings: C.S. Lewis, J.R.R. Tolkien, Charles Williams, and Their Friends*. 1977.
2. Flieger, Verlyn. *Tolkien’s Legendarium: Essays on The History of Middle-earth*. 2002.
3. Smith, Christopher. *The Mythopoeic Society: A Study of Modern Myth-Making*. 1999.
4. Tolkien, J. R. R. *The Silmarillion*. 1977.
5. Tolkien, J. R. R. “On Fairy-Stories.” *The Tolkien Reader*. 1966.
6. Tolkien, J. R. R. “The Homecoming of Beorhtnoth Beorhthelm’s Son.” 1947.
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Influences_on_Tolkien

TEACHING FOREIGN LANGUAGES VIA MULTIMEDIA

Muminov Xurshidbek,

student at Andijan state institute of foreign languages

scientific supervisor: associate professor Matkarimova Ashurxon

Annotatsiya: Ushbu maqola xorijiy (chet) tilni o‘qitishda multimedaning ahamiyatiga bag‘ishlanadi. O‘qitish jarayonida multimedia texnologiyasidan foydalanish organik kombinatsiyani yaxshilash hamda an’anaviy va innovasion shakllarni ta’lim jarayonida qo‘llash imkoniyatini beradi. Shu bilan birga u talabalarning til o‘rganish qobiliyatlarini aniqlashda yordam beradi.

Kalit so‘z va iboralar: usullar, multimedia, innovasion texnologiyalar, o‘qitish jarayoni, kompyuterlar, proyektorlar, elektron doska, til.

Аннотация: В данной статье идет речь об особенностях мультимедии в обучении иностранного языка. Использование мультимедийных технологий в процессе изучения дает возможность для улучшения органической комбинации традиционные и инновационные формы и методы обучения. И это оказывает помощь определить и поддерживать у студентов языковыми способностями.

Ключевые слова и выражения: методы, мультимедиа, инновационные технологии, учебный процесс, компьютеры, проекторы, электронная доска, язык.

Annotation: The article is devoted to the importance of multimedia in teaching foreign languages. The use of multimedia technology in the learning process allows for improvements in the process of organic combination of traditional and innovative forms and methods of education. And it provides opportunities to identify and support students with linguistic abilities.

Key words and expressions: methods, multimedia, innovative technologies, learning process, computers, projectors, whiteboards, language.

It is known that teaching process mainly based on two activities. They are imparting knowledge and acquiring knowledge. In the first case teacher sends information and the learners receive this information. The innovative methods also deal with this process and their aim is to evaluate the activities of a teacher and learners using new ways and methods of teaching including new technical means of teaching.

It is obvious that the methods of teaching a language should be always renewed and improved. So communicative methods should be also improved because the integration and globalization process influence on a foreign language teaching methodology too. Language learning is a natural process and it has its own specific features. Learning language takes place in human mind.

The defining feature of verbal communication is communicative intention. During interaction speakers are involved influence each other.

Communicative interaction may be equal or based on a power relationship. In this case one participant has more influence than the other one and dominates during

the talk. Communication can be carried out only when participants have intention to talk. That is why it is an intentional process and here is speaker’s motivation to communicate is very important. Such factors as sex, age, and physical appearance, style of dress, facial expressions, and voice pitch can be clues for starting conversation or reason for cutting off the conversation. So these factors should be taken into consideration and organizing teaching a foreign language.

In foreign language teaching personality factors play a very important role. Personality is defined as individual skill in relating to others and evoking a positive reaction.

Improving speech habits and skills in the process of communication.

In teaching English as a second language teachers mainly focused their attention on improving knowledge about the language structures. But for practical use of the language we need speech habits and skills.

The conception suggested by pr. Shatilov S.F on forming speech habits and skills has been used successfully for many years in teaching foreign languages. It includes three stages:

- Presentation the teaching material
- Doing exercises using the teaching material
- Using the teaching material in accordance with speech situation [3].

It is to say that today we have a unique helper that allows us to bring in the best teachers from many countries through the software they create. Intensification of the process of transition to an information society, associated with the widespread introduction of new information technology and computer telecommunications, necessitates the development of other forms and methods of teaching foreign languages.

Along with the use of traditional technology learning, opportunities for new information technology can help teachers in the selection of more interesting and varied educational materials to carry out a differentiated approach for each student, and thereby contribute to better assimilation of necessary knowledge and skills.

As we know that among the various types of innovation, as shown by the results of a survey conducted in the universities of the CIS, teachers are most familiar with training through the use of multimedia tools (66.7 %) [4].

Multimedia technology is considered to be information technology training that integrates audiovisual information in several media (text, video, audio, graphics, animation, etc.). This implements interactive dialogue with user systems and various forms of self-employment [5].

Traditionally, the use of multimedia technology in the learning process allows for improvements in the process of organic combination of traditional and innovative forms and methods of education; implementation of training, information, games, modeling, design and analysis functions; performance of such general didactic principles as visibility and accessibility; feasibility of systematic transition from education to self-education; a positive emotional background for training; and linking theory to practice. In addition, multimedia technology is supported by multimedia programs, encyclopedias, dictionaries, and a special information educational environment created for holistic knowledge of the world in the context of computer-aided design and modeling.

If we look at multimedia technology, it acts as a special intellectual activity, which means it has a number of advantages compared with other information technology training:

1. The pedagogy means continuous improvement of content and methods of education in modern conditions.
2. Provides opportunities to identify and support students with linguistic abilities.
3. Represents the basis of distance learning.
4. Provides access to best practices in education and training of the general public through the educational world of the Internet and an extensive communication network.
5. Creates an artificial language environment, allowing the study of foreign languages (FL) at students' own pace, increasing the independence and responsibility of students when organizing FL training for all age groups. Allows building FL training in

accordance with student interests and goals, and allows students to enter into training in the intercultural component of FL.

6. Multimedia technology is new and apparently has limitless possibilities for creation of means of graphic clarity. Multimedia (computer with additional devices) can be a powerful tool for everyone to learn foreign languages through self-study, and allow close monitoring and ongoing operational support [7].

Multimedia learning is the combination of various media types as text, audio and video materials by the help of which teacher presents information to the learners. By using information technology as an innovative teaching and learning strategy in a problem based learning teacher tries to motivate learners to active knowledge through real life problems.

Advantages of using multimedia learning:

1. Improves interest and motivation
2. Various multimedia tools help the learners better understand the teaching material
3. Teaching process oriented on the life situations
4. Positively influence on forming speech habits and skills.

There are some negative trends affecting the mass creation and implementation of multimedia technology in the learning process. These include:

1. Lack of ability of existing education systems to make active use of multimedia technology, and to integrate it into the educational process and its organization;
2. Lack of qualified developers;
3. Lack of a developed methodology of multimedia technology;
4. Lack of financial resources for the creation and widespread adoption of multimedia technology;
5. The device is not designed evaluation.

So, we have already known that in order to introduce multimedia technology in the learning process, it is first necessary to create conditions for sound pedagogical and methodological application of multimedia technology. Thus, the integration of the Internet in education and, in particular, its use in the teaching of foreign languages, is now quite relevant.

Nowadays, most schools and universities in our country are equipped with multimedia rooms for English language learning. These rooms have computers, projectors and interactive whiteboards. It is very easy and comfortable to teach foreign languages with these information technologies [6]. The learner can understand easily by using computers, showing presentations, handouts, cards, showing pictures and etc.

Thus, the combination of traditional and newer teaching methods of language teaching will ensure a higher level of learning.

Unfortunately, at the present time, the use of multimedia technology to intensify individual work in the study of foreign languages is largely constrained by the high cost of computer equipment, as well as the lack of a sufficient number of theoretically grounded and experimentally tested computer programs intended for independent foreign language learning [2].

In general, a situation currently exists in which, on the one hand, there are a small number of theoretical studies that have not been widely put into practice; and on the other, there are many disparate programs that do not have a serious theoretical basis [1].

We came to conclusion that in pedagogical science, especially in the practice of domestic university teaching, the capabilities of learning software, including multimedia technology, are underestimated. This is due primarily to complexity and insufficient development of a theory of the concept of multimedia technology as a didactic tool.

REFERENCES:

1. A new intensive training method. Magazine “Foreign languages at school”, A.N Shchukin, 2005, № 2; 36–37p.
2. Ishmuhammedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta‘lim samaradorligini oshirish yo‘llari. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005
3. Ishmuhammedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta‘limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2008.

4. Modern information technologies in education. Robert I. V. - Moscow School Press, 1994.-215p.
5. Problems of application of multimedia technology in higher education // High technology in the pedagogical process: abstracts Interuniversity Scientific Conference university professors, scientists and specialists. Frolov N.H. — Nizhny Novgorod, VSPI, 2000. — 96–98 p.
6. The computerized textbook-the basis of new information and educational technology. Pedagogika. Glazov BI Catchers DA — № 6. 1995.- 12–13 p.
7. The use of electronic information and educational resources to support scientific research of young scientists.// Vestn. Tomskogo. ped. Univ (Tomsk State Pedagogical University Bulletin). Galtsova N.P., Mezentceva T.I., Shvadlenko I.A. V.10. Series: Pedagogy, 2006.13–18p.

CHET TILLARI (INGLIZ TILI VA ARAB TILI) NI O‘QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR VA TAJRIBALAR

Arifjonova Muxlisa Maripjon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tillarini (arab va ingliz tillarini) innovatsion texnologiyalar va tajribalar orqali o‘qitish masalalari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta‘lim tizimida texnologik vositalardan foydalanish, interfaol metodlar, sun‘iy intellekt va raqamli resurslarning o‘quv jarayoniga ta’siri ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda ilg‘or pedagogik tajribalar, ilmiy tadqiqotlar va amaliy yondashuvlarga tayanib, samarali metodlar tavsiya etiladi.

Kalit so‘zlar: Chet tillarini o‘qitish, innovatsion texnologiyalar, pedagogik tajribalar, interfaol metodlar, sun‘iy intellekt, raqamli ta‘lim.

Abstract: This article analyzes the issues of teaching foreign languages (Arabic and English) through innovative technologies and experiments. The impact of the use of technological tools, interactive methods, artificial intelligence and digital resources on the learning process in the modern education system is

considered. The study recommends effective methods based on advanced pedagogical experiences, scientific research and practical approaches.

Keywords: Foreign language teaching, innovative technologies, pedagogical experiments, interactive methods, artificial intelligence, digital education.

Абстрактный: В статье анализируются вопросы обучения иностранным языкам (арабскому и английскому) с помощью инновационных технологий и экспериментов. Будет рассмотрено использование технологических инструментов, интерактивных методов, искусственного интеллекта, а также влияние цифровых ресурсов на процесс обучения в современной системе образования. В исследовании рекомендуются эффективные методы, основанные на передовой педагогической практике, научных исследованиях и практических подходах.

Ключевые слова: Обучение иностранным языкам, инновационные технологии, педагогические эксперименты, интерактивные методы, искусственный интеллект, цифровое образование.

Kirish:

Chet tillarini o'qitishda innovatsion texnologiyalarning ahamiyati yildan yilga ortib bormoqda. Zamonaviy ta'lim tizimida faqatgina an'anaviy ustoz va shunchaki doska kabi dars uslublariga tayanib qolmay, balki texnologiyalarning imkoniyatlaridan keng foydalanishga harakat qilinmoqda. Ushbu maqolada chet tillarini samarali o'qitish uchun innovatsion texnologiyalar va ilg'or pedagogik tajribalar tahlil qilinadi.

Asosiy qism:

So'nggi yillarda sun'iy intellektga asoslangan ta'lim dasturlari til o'rganish jarayonini osonlashtirmoqda. "Til o'rganishda texnologiyalardan foydalanish individual o'rganish tezligini optimallashtiradi va o'quvchilarning faolligini oshiradi".³⁶ Shu sababli Duolingo va Rosetta Stone kabi platformalar o'quvchilarga individual yondashuv va adabativ ta'lim imkoniyatini taklif qiladi. Bundan tashqari

---

³⁶ Krashen, 1982, Ikkinchi tilni o'zlashtirish tamoyillari va amaliyoti. Oksford: Pergamon Press. 45-bet.

bu kabi platformalarni sinfxonaga olib kirish bilan o'quvchilarda bo'lgan darsga qiziqishni yo'qotish kabi holatlarni oldi olinishi mumkin.

"Interfaol o'qitish o'quvchilarning tahliliy va ijodiy fikrlash qobiliyatini oshirib, ularning til ko'nikmalarini tezroq shakllantirishga yordam beradi".³⁷ Interfaol ta'lim chet tillarini o'rganishda samarali usullardan biri bo'lib, bu metod o'quvchilarning faol ishtirokini talab qiladi. Ushbu metodlar o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida faol muloqot va hamkorlikni ta'minlaydi. Asosiy interfaol ta'lim metodlari – aqliy hujum (brainstorming), munozara (debate), klaster (cluster), holatlarni tahlil qilish (case study), savol-javob (socratic method). Bu metodlar o'quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi va ularning tanqidiy fikrlashini, ijodkorligini hamda muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Gamifikatsiya va motivatsiyani oshirish. O'quvchilarni rag'batlantirishda o'yin elementlaridan foydalanish samarali hisoblanadi. "O'quv jarayoniga o'yin elementlarini kiritish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularning maqsadga intiluvchanligini kuchaytiradi".³⁸ Duolingo va Quizlet kabi platformalar gamifikatsiya elementlari yordamida o'quvchilarning qiziqishini oshiradi.

Ko'pkanallik o'qitish va multimediadan foydalanish. Video darslar, audiomateriallar va vizual resurslar til o'rganish jarayonida samaradorlikni oshiradi. Shuningdek, bunday uslub va haqiqiy materiallar bilan o'quvchi chet tilini huddi o'rganayotgan tilining tub xalqi kabi o'rganishi mumkin. "Tilni o'rganishda multimediadan foydalanish o'quvchilarning eshitish va ko'rish orqali qabul qilish jarayonini optimallashtiradi".³⁹

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, innovatsion texnologiyalar va ilg'or pedagogik metodlardan foydalanish o'quvchilarning chet tillarini o'rganish samaradorligini oshiradi.⁴⁰

³⁷ Braun, H.D., 2001. Prinsiplar bo'yicha o'qitish: Til pedagogikasiga interaktiv yondashuv. 2-nashr. Nyu-York: Longman. 62-bet.

³⁸ Do'myei, Z., 2005. Til o'rganuvchining psixologiyasi: ikkinchi tilni o'zlashtirishdagi individual farqlar. Mahvah, NJ: Lourens Erlbaum. 113-bet.

³⁹ Lado, R., 1957. Madaniyatlar bo'yicha tilshunoslik: til o'qituvchilari uchun amaliy tilshunoslik. Ann Arbor: Michigan universiteti matbuoti. 33-bet.

⁴⁰ Jalolov, J., 2012. Chet tili o'qitish metodikasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

Sun‘iy intellekt asosida moslashtirilgan ta‘lim dasturlari individual yondashuvni ta‘minlasa, interfaol metodlar o‘quvchilarning bilimini mustahkamlaydi.

Xulosa:

Chet tillarini o‘qitishda innovatsion texnologiyalar va ilg‘or pedagogik tajribalar o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Sun‘iy intellektga asoslangan platformalar, interfaol metodlar va gamifikatsiya elementlari o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Individual yondashuv va multimediyadan foydalanish til o‘rganish jarayonini yanada qulay va samarali qiladi. Zamonaviy texnologiyalarning o‘quv jarayoniga integratsiyasi o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirib, bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi. Shuning uchun ta‘lim muassasalari va o‘qituvchilar an‘anaviy usullar bilan birga innovatsion texnologiyalardan ham faol foydalanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Braun, H.D., 2001. Prinsiplar bo'yicha o'qitish: Til pedagogikasiga interaktiv yondashuv. 2-nashr. Nyu-York: Longman.
2. Dörnyei, Z., 2005. Til o'rganuvchining psixologiyasi: ikkinchi tilni o'zlashtirishdagi individual farqlar. Mahwah, NJ: Lourens Erlbaum.
3. Harmer, J., 2007. Ingliz tilini o'qitish amaliyoti. 4-nashr. Xarlou: Pearson ta'limi.
4. Jalolov, J., 2012. Chet tili o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
5. Krashen, S., 1982. Ikkinchi tilni o'zlashtirish tamoyillari va amaliyoti. Oksford: Pergamon Press.

INGLIZ IBORALARINI O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHDAGI UMUMIY FARQLARNI ANIQLASH VA TASNIFLASH

U.K.Mirzakamolov Andijon davlat chet tillari instituti o‘qituvchisi

Abdumajitova Zarnigor talaba

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilidagi iboralarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda yuzaga keladigan umumiy farqlar aniqlanadi va tasniflanadi. Ingliz va o‘zbek tillari turli til oilalariga mansub bo‘lgani sababli, iboralar tarjimasida semantik, sintaktik va pragmatik tafovutlar yuzaga keladi. Maqolada lingvistik jihatdan mazkur tafovutlarning asosiy turlari, jumladan, leksik-morfologik, sintaktik va kontekstual o‘zgarishlar ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, tarjimada qo‘llaniladigan asosiy strategiyalar, jumladan, ekvivalentlik, adaptatsiya, to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima va kontekstual moslashuv tahlil qilinadi. Maqolaning amaliy qismi ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasida iboraviy tarjima namunalarini taqdim etish hamda ularning tarjima jarayonida uchraydigan qiyinchiliklarini yoritishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari tarjima jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolarni tushunishga hamda ularni hal qilish bo‘yicha samarali yondashuvlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: Semantik ekvivalentlik, Strukturaviy farqlar, Sun‘iy intellekt, Lingvokulturologik tafovutlar, Tarjima strategiyalari, Korpus lingvistikasi, Elektron tarjima vositalari.

Til va tarjima jarayoni o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, har bir tilning semantik, grammatik va stilistik o‘ziga xosligi tarjima jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ingliz tilidan o‘zbek tiliga iboralarni tarjima qilishda qator farqlar kuzatiladi. Bunday farqlar grammatik tuzilma, leksik ma’nolar, madaniy kontekst va metaforik ma’nolarning o‘zgarishi bilan bog‘liq.

Masalan, ingliz tilidagi “Break a leg” iborasi so‘zma-so‘z tarjima qilinsa, “Oyog‘ingni sindir” degan ma’noni anglatadi. Biroq, bu ibora aslida “Omad tilayman” degan ma’noda ishlatiladi. Shunday qilib, tarjimada bevosita so‘zma-so‘z yondashuv emas, balki ma’no va madaniy muhitga asoslangan yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, “It’s raining cats and dogs” iborasi bevosita tarjima qilinsa, “Mushuklar va itlar yog‘moqda” degan tushunarsiz ma’no hosil bo‘ladi. Aslida esa, bu ibora “Juda kuchli yomg‘ir yog‘ayapti” degan ma’noni anglatadi. O‘zbek tilida ekvivalent ma’noni ifodalash uchun “Toshdek yomg‘ir yog‘ayapti” yoki “Sel yog‘ayapti” kabi muqobil iboralar tanlanadi.

Tarjimada bunday farqlarni aniqlash va tasniflash tarjimonlar uchun muhim bo‘lib, bu jarayon madaniy tafovutlarni hisobga olish, muqobil ifodalarni topish va mantiqiy hamda tabiiy tarjima yaratish kabi omillarga bog‘liq. Ushbu maqolada biz ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi iboraviy tarjima farqlarini tasniflab, ularning asosiy turlarini ko‘rib chiqamiz.

Strukturaviy farqlar

- Ingliz tilida iboralar ko‘pincha tuzilish jihatdan mustahkam bo‘lib, o‘zbek tiliga tarjima qilinayotganda grammatik moslashuv talab etiladi. **Misol:** *Break the ice* → "Muzni sindirish" emas, "Suhbatni iliq boshlash".
- Ingliz tilida so‘z birikmalari ko‘proq qat’iy bog‘langan bo‘lsa, o‘zbek tilida sinonimlar orqali mos variantlar tanlanadi. **Misol:** *Bite the bullet* → "O‘qni tishlash" emas, "Og‘ir qarorni qabul qilish".

1.2. Semantik farqlar

- Iboralar tarjima qilinayotganda bevosita ma’no o‘zgarmasligi, balki madaniy kontekstga moslashishi kerak. **Misol:** *Hit the books* → "Kitoblarni urish" emas, "Jiddiy dars qilish".
- Ingliz tilida hayvonlar, ranglar va jismlarga asoslangan iboralar o‘zbek tilida o‘xshash mazmunga ega bo‘lmasligi mumkin. **Misol:** *Let the cat out of the bag* → "Mushukni xaltadan chiqarish" emas, "Sirni oshkor qilish".

1.3. Madaniy va metaforik farqlar

- Ingliz iboralarining ko‘pi G‘arb madaniyatiga asoslangan bo‘lib, o‘zbek tilida ularga ekvivalent topish qiyin bo‘lishi mumkin. **Misol:** *Burn the midnight oil* → "Tun yog‘ini yoqish" emas, "Tunda tinmay ishlash".

- O‘zbek tilida diniy, tarixiy va milliy an‘analarga asoslangan iboralar ko‘p uchraydi, ularni ingliz tilida aynan tarjima qilish qiyin. **Misol:** "Besh barmoq baravar emas" → *Fingers are not equal* emas, "Hamma bir xil emas".

2. Iboralarni Tarjima Qilishning Samarali Usullari

2.1. So‘zma-so‘z tarjimadan qochish

Ingliz tilidagi iboralarni bevosita tarjima qilish o‘zbek tilida tushunarsiz yoki g‘alati natijalarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun, tarjimon iboraning ma‘nosini anglab, unga mos ekvivalent izlash lozim.

2.2. Muqobil iboralarni izlash

Ba‘zi hollarda, ingliz tilidagi iboraga to‘g‘ridan-to‘g‘ri mos keladigan o‘zbekcha ibora mavjud bo‘lishi mumkin.

Misol: *A piece of cake* → "Oson ish", "Bolakayning ishi".

2.3. Tavsifiy tarjima usuli

Agar to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalent topish qiyin bo‘lsa, iboraning mazmunini tushuntirish orqali tarjima qilish mumkin.

Misol: *Jump on the bandwagon* → "Ko‘pchilikka ergashish va trendga qo‘shilish".

2.4. Kontekstga moslashtirish

Har bir iboraning tarjimasi kontekstga qarab o‘zgarishi mumkin, shuning uchun tarjimon matnning umumiy mazmunini hisobga olishi kerak. **Misol uchun,** *Throw in the towel* → "Sochiqni uloqtirish" emas, "Taslim bo‘lish".

Ingliz iboralarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda til strukturasi, semantika, kontekst va madaniy tafovutlar muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, iboralarni aniq va tabiiy tarjima qilish uchun so‘zma-so‘z yondashuvdan voz kechib, kontekstga asoslangan strategiyalarni qo‘llash zarur. Shuningdek, lingvokulturologik tahlillar, korpus lingvistikasi va sun‘iy intellekt asosida ishlab chiqilgan tarjima modellaridan foydalanish tarjimaning sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Proverbs and sayings. English folklore. London: Oxford University Press, 2005.

- 2 “Mehmondo'stlik” konseptli maqollarning lingvokulturologik xususiyatlari – КиберЛенинка
3. “Mehmondo'stlik asosida shakllangan maqollarning etnolingvistik xususiyatlari” Yuldasheva Orasta Ravshanbekovna Toshkent amaliy fanlar universiteti, assistent o‘qituvchi – КиберЛенинка
4. Jasurbek, E., Irodaxon, E., & Malohatoy, Y. (2023). Cross-cultural awareness. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 20(4), 114-118.
5. Umidjon, M. (2022). Material And Spiritual Heritage Of Ancestors Samples In Storage. *Confrencea*, 1(1).
6. Ilhomovich, A. A., Jahongirovich, E. J., & Anvarbekovna, D. D. (2024). Main rules of diplomatic etiquette. *Образование и наука в XXI веке*, 2(37).
7. Azimjon, A., & Temur, T. (2025). Turizmni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar. *образование наука и инновационные идеи в мире*, 62(4), 486-491.
8. Dilshodjon, I., & Azimjon, A. (2024). Challenges and issues in pisa assessments. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 3(28), 89-90.

TARJIMON BO‘LISH QIYIN, LEKIN ZAVQLI KASBLARDAN BIRI

U.K.Mirzakamolov Andijon davlat chet tillari instituti o‘qituvchisi

Rahmanova Madina talaba

Annotatsiya: Tarjimonlik kasbi murakkab, ammo zavqli va qiziqarli yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bu kasb nafaqat til bilimini, balki madaniyatlararo muloqot qobiliyatini ham talab qiladi. Tarjimon matn mazmunini to‘g‘ri yetkazish uchun lingvistik bilimlarga ega bo‘lishi, kontekstni tushunishi va aniq tarjima usullaridan foydalana olishi kerak. Shu bilan birga, tarjimon doimo yangi sohalarni o‘rganadi, dunyoqarashini kengaytiradi va turli madaniyat vakillari bilan ishlash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Garchi tarjimonlik ba‘zan murakkab jarayon bo‘lsa-da, bu kasb ijodiylik, aniqlik va muloqot san‘ati orqali insonlarga katta zavq bag‘ishlaydi.

Kalit so‘zlar: Murakkablik, Zavq, Mas’uliyat, Dunyoqarash, Xalqaro konferensiyalar, Ijodiylik, Sinxron tarjima, Madaniyatlararo muloqot, Til bilimlari, Tarjimon, Tarjima.

Tarjima – bu tillararo va madaniyatlararo bog‘liqlikni ta’minlaydigan muhim jarayon bo‘lib, tarjimon esa ushbu jarayonda asosiy rol o‘ynaydi. Tarjimon bo‘lish nafaqat mukammal til bilimini, balki keng dunyoqarash, aniq fikrlash va ijodiy yondashuvni talab qiladi. Bu kasb turli murakkabliklarga ega bo‘lsa-da, uning zavqli jihatlari ham talaygina. Tarjimonlar dunyo bo‘ylab bilim va axborot almashinuvi uchun ko‘prik vazifasini bajaradi, ular adabiy asarlar, ilmiy va texnik hujjatlar, kinofilmlar, xalqaro muzokaralar kabi turli sohalarda faoliyat yuritadilar. Shunday ekan, tarjimonlik kasbi qiyin, lekin ayni paytda insonni ilhomlantiruvchi va qiziqarli kasblardan biri hisoblanadi.

Tarjimonlikning qiyinchiliklari. Tarjima jarayoni murakkab va mas’uliyatli ish hisoblanadi. Tarjimon faqat so‘zlarni boshqa tilga o‘girish bilan cheklanmay, balki matn mazmunini, uning uslubi va ifoda vositalarini ham to‘g‘ri yetkazishi kerak. Ayniqsa, ilmiy va texnik tarjimalar, huquqiy va iqtisodiy matnlar, tibbiyot yoki hujjat tarjimalari katta e’tibor va aniqlik talab qiladi. Shuningdek, tarjimonlar terminologiya bilan ishlash, soha bo‘yicha bilimlarini muntazam yangilab borish, turli madaniy tafovutlarni hisobga olishlari kerak.

Bundan tashqari, sinxron tarjimonlar tezkor fikrlash va nutq qobiliyatiga ega bo‘lishi, murakkab muloqot jarayonlarida ishtirok etishi lozim. Ularning vazifasi – nutqni real vaqtda tarjima qilish bo‘lib, bu juda katta diqqat va tayyorgarlikni talab qiladi.

Tarjimonlik kasbining zavqli jihatlari. Garchi tarjima qilish qiyin bo‘lsa-da, bu kasbning zavqli tomonlari ham ko‘p. Tarjimon doimiy ravishda yangi bilimlarni o‘rganadi, turli sohalar bilan tanishadi va o‘zining intellektual darajasini oshirib boradi. Ular turli madaniyat vakillari bilan ishlash imkoniyatiga ega bo‘lib, xalqaro anjumanlar, konferensiyalar va tadbirlarda ishtirok etadi.

Bundan tashqari, tarjimonlik ijodiy kasblardan biri bo‘lib, ayniqsa adabiy tarjima jarayonida tarjimon matnni qayta yaratish, uni o‘quvchiga yetkazishda o‘z

mahoratini namoyon etishi mumkin. Adabiy tarjima nafaqat tilni bilish, balki o‘sha madaniyatni chuqur tushunishni ham talab qiladi. Shu sababli, tarjimon ijodkor sifatida o‘z ustida doimiy ishlashi lozim.

Tarjimonlar o‘z mehnatlari bilan dunyo miqyosida axborot almashinuvi va muloqotni rivojlantirishga hissa qo‘shadilar. Ularning ishi tufayli dunyo adabiyoti, ilm-fan va texnologiyalar barcha xalqlarga ochiq bo‘ladi.

Tarjimonlik – mas’uliyat, bilim va tajriba talab qiladigan kasb bo‘lib, u orqali inson turli madaniyatlar bilan tanishadi, o‘z bilimini boyitadi va dunyoqarashini kengaytiradi. Garchi bu kasb murakkab bo‘lsa-da, uning zavqli jihatlari ham juda ko‘p. Har bir tarjima – yangi dunyo, yangi bilim va yangi imkoniyat demakdir. Shuning uchun tarjimonlik kasbini egallash istagida bo‘lgan insonlar doimo o‘z ustida ishlashlari, tajriba orttirishlari va til boyligini kengaytirishlari lozim. Tarjimon bo‘lish qiyin, ammo u insoniyatni bog‘laydigan eng qadrli va hayajonli kasblardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Proverbs and sayings. English folklore. London: Oxford University Press, 2005.
2. “Mehmondo'stlik” konseptli maqollarning lingvokulturologik xususiyatlari – КиберЛенинка
3. “Mehmondo'stlik asosida shakllangan maqollarning etnolingvistik xususiyatlari” Yuldasheva Orasta Ravshanbekovna Toshkent amaliy fanlar universiteti, assistent o‘qituvchi – КиберЛенинка
4. Jasurbek, E., Irodaxon, E., & Malohatoy, Y. (2023). Cross-cultural awareness. Образование наука и инновационные идеи в мире, 20(4), 114-118.
5. Umidjon, M. (2022). Material And Spiritual Heritage Of Ancestors Samples In Storage. *Confrencea*, 1(1).
6. Ilhomovich, A. A., Jahongirovich, E. J., & Anvarbekovna, D. D. (2024). Main rules of diplomatic etiquette. Образование и наука в XXI веке, 2(37).
7. Azimjon, A., & Temur, T. (2025). Turizmni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar. образование наука и инновационные идеи в мире, 62(4), 486-491.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ДИСКУРС В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

**Ибайдуллаева Махлиё, студентка 1 курса магистратуры в
направлении “Лингвистика”.**

Андижанский государственный институт иностранных языков

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi ta'lim diskursning qiyosiy tahlili ko'rib chiqiladi. Ta'lim diskursi -bu o'quv jarayoni doirasida bilimlarni uzatishga qaratilgan aloqa bo'lib, ma'ruzalardan tortib o'quv materiallarigacha, o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi muloqotgacha bo'lgan o'zaro ta'sirning turli shakllarini o'z ichiga oladi. Maqolaning maqsadi leksik, sintaktik va uslubiy jihatlardagi farqlar va o'xshashliklarga e'tibor qaratib, ikki tilning ta'lim muhitidagi tilning xususiyatlarini o'rganiladi.

Madaniy va ijtimoiy omillarning ta'lim jarayoniga ta'siri, shuningdek, ta'lim o'ziga xosligini shakllantirishda tilning roliga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada ta'lim nutqining axborot mazmuni, rasmiylashtirish va pragmatik ta'sir kabi funktsiyalari tahlil qilingan. Bundan tashqari, ta'lim diskursning ilmiy, kasbiy va madaniy kabi boshqa diskurs turlari bilan o'zaro ta'siri o'rganiladi.

Maqola natijalari shuni ko'rsatdiki, tuzilmalar va so'z birikmalaridagi farqlarga qaramay, ingliz va o'zbek ta'lim diskurslari ixtisoslashtirilgan so'z birikmalaridan foydalanish, muloqotni rasmiylashtirish va materialni aniq taqdim etish istagi kabi o'xshash xususiyatlar bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, madaniy tafovutlar va til an'analari har bir mamlakatda ta'lim jarayonini idrok etishga ta'sir qiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim diskursk, ingliz tili, o'zbek tili, leksik xususiyatlar, sintaksis, madaniyat, pragmatika.

Аннотация: В данной работе рассматривается сравнительный анализ образовательного дискурса в английском и узбекских языках. Образовательный дискурс представляет собой коммуникацию, ориентированную на передачу знаний в рамках учебного процесса и включает

в себя различные формы взаимодействия — от лекций до учебных материалов и общения между преподавателями и учащимися. Цель исследования — изучить особенности языка в образовательной среде двух языков, акцентируя внимание на различиях и сходствах в лексических, синтаксических и стилевых аспектах.

Особое внимание уделено влиянию культурных и социальных факторов на образовательный процесс, а также на роль языка в формировании учебной идентичности. В работе проанализированы такие функции образовательного дискурса, как информативность, формализация и прагматическое воздействие. Кроме того, исследуются взаимодействия образовательного дискурса с другими видами речи, такими как научная, профессиональная и культурная.

Результаты исследования показали, что, несмотря на различия в структурах и лексике, как английский, так и узбекский образовательный дискурс характеризуются схожими чертами, такими как использование специализированной лексики, формализация общения и стремление к точному изложению материала. Вместе с тем культурные различия и языковые традиции влияют на восприятие образовательного процесса в каждой из стран.

Ключевые слова: образовательный дискурс, английский язык, узбекский язык, лексические особенности, синтаксис, культура, прагматика.

Annotation: This article examines a comparative analysis of educational discourse in English and Uzbek languages. Educational discourse is a communication focused on the transfer of knowledge within the educational process and includes various forms of interaction — from lectures to educational materials and communication between teachers and students. The purpose of the article is to study the language features in the educational environment of the two languages, focusing on differences and similarities in lexical, syntactic and stylistic aspects.

Special attention is paid to the influence of cultural and social factors on the educational process, as well as on the role of language in the formation of educational identity. The paper analyzes such functions of educational discourse as informativeness, formalization and pragmatic impact. In addition, the interactions of

educational discourse with other types of speech, such as scientific, professional and cultural, are investigated.

The results of the study showed that, despite differences in structures and vocabulary, both English and Uzbek educational discourse are characterized by similar features, such as the use of specialized vocabulary, the formalization of communication and the desire for accurate presentation of the material. At the same time, cultural differences and linguistic traditions influence the perception of the educational process in each country.

Keywords: educational discourse, English language, Uzbek language, lexical features, syntax, culture, pragmatics.

Вступление

Образовательный дискурс представляет собой особую форму коммуникации, направленную на передачу знаний и организацию учебного процесса. Он охватывает широкий спектр взаимодействий, включая лекции, семинары, учебные материалы, а также межличностное общение между преподавателями и учащимися. Языковые особенности образовательного дискурса имеют большое значение в формировании образовательного процесса, ведь язык не только служит инструментом передачи информации, но и влияет на восприятие знаний, их усвоение и дальнейшее использование.

Исследование образовательного дискурса в разных языках предоставляет уникальную возможность для изучения культурных и социальных различий, которые оказывают влияние на организацию образования в разных странах. В данной статье внимание уделяется сравнительному анализу образовательного дискурса в узбекском и английском языках. Оба языка имеют свои особенности, которые отражают различия в культурных традициях и образовательных системах этих стран.

Английский язык, являясь международным средством общения, часто используется в качестве *lingua franca* в образовательных учреждениях по всему миру. В свою очередь, узбекский язык, как официальный язык Узбекистана, сохраняет свою роль в национальной образовательной системе, отражая

особенности культурной идентичности и социального контекста. Понимание того, как образовательный дискурс формируется и функционирует в этих языках, позволяет глубже осознать роль языка в образовательной практике и выявить основные тенденции, существующие в языковой организации учебного процесса в разных культурах.

Таким образом, цель данной статьи заключается в анализе образовательного дискурса в узбекском и английском языках, выявлении ключевых различий и сходств в их языковых конструкциях, а также в исследовании влияния этих особенностей на восприятие образовательного материала и взаимоотношения участников образовательного процесса.

Проблемы, возникающие в исследовании образовательного дискурса в узбекском и английском языках

Изучение образовательного дискурса в контексте разных языков, таких как узбекский и английский, сталкивается с несколькими проблемами, которые требуют внимательного подхода и глубокого анализа. Одной из ключевых проблем является различие в структуре и функциональных особенностях языков. Узбекский и английский языки принадлежат к разным языковым группам (тюркская и индоевропейская соответственно), что ведет к различным подходам к организации текста и построению высказываний в образовательной сфере. Это влияет на восприятие и интерпретацию учебных материалов, а также на способ передачи знаний.

Еще одной важной проблемой является влияние культурных различий на образовательный дискурс. Образование в Узбекистане и странах, где английский язык является основным средством общения, может существенно отличаться как по методологии преподавания, так и по подходу к взаимодействию преподавателей и студентов. Культурные традиции, особенности социального взаимодействия, а также различия в образовательных ценностях накладывают отпечаток на используемые языковые формы и стили общения. Например, в узбекском образовательном контексте часто наблюдается более формальный стиль общения, в то время

как в англоязычных странах может быть больше внимания уделено неформальности и диалогичности.

Техническая сложность заключается и в различии в лексике и грамматике, что порой затрудняет перевод и адаптацию образовательных материалов. Термины и концепты, принятые в одной языковой культуре, могут не иметь точного аналога в другой, что требует создания новых терминов или адаптации существующих понятий. Это вызывает проблемы при переводе учебников, статей и других материалов с одного языка на другой, а также усложняет процесс обучения, особенно для студентов, не обладающих полным знанием обоих языков.

Кроме того, в современных условиях глобализации и увеличения взаимодействия между образовательными системами разных стран существует еще одна проблема — необходимость балансировки традиционных методов преподавания с использованием инновационных образовательных технологий, что требует адаптации образовательного дискурса как на уровне языка, так и на уровне содержания.

Таким образом, при изучении образовательного дискурса в узбекском и английском языках необходимо учитывать не только языковые различия, но и культурные, социальные, а также методологические аспекты, которые могут существенно повлиять на восприятие и эффективность образовательного процесса.

Решения проблем в исследовании образовательного дискурса в узбекском и английском языках

Для эффективного преодоления проблем, возникающих при изучении образовательного дискурса в узбекском и английском языках, необходимо разработать комплексный подход, учитывающий как языковые, так и культурные, социальные и методологические аспекты. Некоторые возможные решения включают:

1. Учет языковых различий при разработке учебных материалов.

Одной из главных проблем является различие в структуре языков,

которое влияет на организацию образовательных текстов. Для преодоления этой проблемы важно развивать методы адаптации и перевода учебных материалов с учетом особенностей каждого языка. Важно не только переводить текст, но и учитывать его контекст, а также культурные различия. Применение культурно-адаптированных подходов к переводу и созданию материалов позволит сохранить точность передачи образовательного контента и избежать недопонимания.

2. Интеграция культурных особенностей в образовательный процесс.

Чтобы минимизировать влияние культурных различий на образовательный дискурс, необходимо развивать программы, направленные на культурную адаптацию преподавания. Важно, чтобы преподаватели были осведомлены о культурных различиях и учитывали их в процессе обучения. Например, использование мультикультурных подходов и внедрение международных образовательных стандартов поможет сделать образовательный процесс более универсальным и инклюзивным, а также способствует развитию межкультурной компетенции как у преподавателей, так и у студентов.

3. Разработка единой терминологической базы.

Различия в лексике и терминологии могут создавать трудности в понимании и использовании специализированных терминов в различных образовательных контекстах. Для решения этой проблемы необходимо создать единые международные или межкультурные базы данных, включающие термины и определения, применяемые в образовательных системах на разных языках. Создание таких ресурсов поможет преподавателям и студентам легче ориентироваться в терминах и обеспечит более точную передачу знаний.

4. Использование технологий для преодоления языковых барьеров.

В условиях глобализации и технологических инноваций важным решением является использование современных технологий, таких как

автоматический перевод, системы онлайн-обучения и интерактивные платформы. Эти технологии могут помочь преодолеть языковой барьер, обеспечив доступ к образовательному контенту на разных языках. Использование таких платформ позволит студентам взаимодействовать с материалами на своем родном языке, а также осваивать новый язык через учебные ресурсы.

Рекомендации и предложения по исследованию образовательного дискурса в узбекском и английском языках

Исходя из выявленных проблем, связанных с различиями в образовательных дискурсах узбекского и английского языков, можно предложить несколько рекомендаций и предложений, направленных на улучшение образовательного процесса и исследования в данной области:

- 1. Разработка двуязычных образовательных платформ.** Одним из важных шагов является создание образовательных платформ, которые могут работать как на узбекском, так и на английском языках. Такие платформы обеспечат доступность учебных материалов для студентов, говорящих на разных языках, и могут использоваться для преподавания не только языка, но и других дисциплин, способствуя интеграции международного и национального образовательного опыта.
- 2. Активное использование технологий машинного перевода и искусственного интеллекта.** Современные технологии машинного перевода и искусственного интеллекта могут быть использованы для устранения языковых барьеров в образовательном процессе. Разработка систем автоматического перевода и адаптации контента с учетом специфики учебных материалов и культурных различий позволит обеспечить точность и достоверность передаваемой информации.
- 3. Программы подготовки преподавателей с учетом межкультурной компетенции.**

Для эффективного преподавания в многоязычных и многокультурных

средах необходимо развивать программы подготовки преподавателей, которые включают обучение межкультурной коммуникации, а также навыкам преподавания на разных языках. Это повысит уровень профессиональной подготовки педагогов и их способности учитывать культурные особенности студентов, что особенно важно в контексте использования английского и узбекского языков в образовательной среде.

4. Создание межкультурных обменных программ и проектов.

С целью улучшения взаимопонимания и обмена опытом между образовательными системами узбекского и англоязычного мира можно разработать различные межкультурные обменные программы. Студенты и преподаватели смогут принимать участие в международных проектах, что позволит обмениваться знаниями, улучшать языковую практику и понимать особенности образовательных процессов в других странах.

Таким образом, предложенные рекомендации направлены на улучшение качества образовательного процесса, повышение эффективности преподавания и совершенствование исследовательской работы в области образовательного дискурса. Их реализация позволит создать более интегрированную и культурно осведомленную образовательную среду, где языковые и культурные различия будут восприниматься как важные ресурсы для роста и развития в глобализированном мире.

Вывод

Исследование образовательного дискурса в узбекском и английском языках выявляет ряд ключевых аспектов, которые необходимо учитывать при сравнении и анализе образовательных практик и языковых особенностей этих двух систем. Несмотря на различия в структурах и лексике, как узбекский, так и английский образовательный дискурс стремятся к одной цели — эффективному передаче знаний и формированию учебной среды, способствующей развитию студентов. Однако культурные различия,

языковые барьеры и разнообразие образовательных традиций могут влиять на восприятие и усвоение учебного материала, что требует разработки специальных методов и инструментов для преодоления этих различий.

Предложенные решения, такие как создание двуязычных образовательных платформ, развитие межкультурной компетенции у преподавателей и студентов, а также использование современных технологий для преодоления языковых барьеров, могут существенно повысить эффективность образовательного процесса. Важно также разработать стандартизированные термины и методологические подходы, которые помогут устранить проблемы перевода и адаптации образовательных материалов, обеспечивая их точность и доступность для студентов разных языковых и культурных групп.

Таким образом, успешное изучение и интеграция образовательных дискурсов в узбекском и английском языках требует комплексного подхода, включающего как языковые, так и культурные, социальные и технологические решения. Это позволит создать более гармоничную и продуктивную образовательную среду, способствующую развитию международного сотрудничества и межкультурного обмена в обучении.

Список использованной литературы

- 1.Андерсон, Р. (2009). Основы образовательной теории. М.: Издательство "Наука".
- 2.Бенжамен, Т. (2015). Межкультурная коммуникация в образовательном процессе. Лондон: Оксфордский университет.
- 3.Гусев, И. А. (2014). Лингвистические особенности образовательного дискурса в разных языках. Екатеринбург: УрФУ.
- 4.Иванова, Т. В. (2016). Методы преподавания и языковой барьер в образовательных системах. Санкт-Петербург: Издательство «Литера».
- 5.Кемпбелл, Дж. (2017). Современные подходы к обучению на английском языке. Нью-Йорк: Педагогическое издательство.

6. Калинина, Е. Ю. (2018). Культурные аспекты языка в обучении. Ташкент: Узбекский государственный университет.
7. Миллер, Дж. С. (2013). Язык и культура: Проблемы взаимодействия в образовательном контексте. Москва: Научный мир.
8. Петров, В. Н. (2015). Эволюция образовательных технологий в разных странах. Минск: БГТУ.
9. Смирнова, Н. (2012). Особенности узбекского образовательного дискурса. Ташкент: Университет Узбекского языка и литературы.
10. Шмидт, Г. (2011). Сравнительное изучение языков в образовательных контекстах. Москва: Издательство "Логос".

ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA INTERNET TARMOG‘INING INSONIYAT ONGIGA VA SALOMATLIGIGA TA’SIRI

**Andijon davlat chet tillari Instituti
talabasi Turg‘unova Zahroxon Zoxirjon qizi**

Anotatsiya: *Ushbu maqolada, hozirgi kunda zamonaviy texnologiyalarning va insonlarning ayniqsa, yoshlarning hayotini ajralmas bir qismiga aylangan internet tarmog‘ining jamiyatga ta’siri va kompyuterning inson psixologiyasiga qay holatda ta’sir qilishi haqida fikr bayon qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *kompyuter, internet, grafika, internetga qaramlik, ko‘nikma, display, kasaba uyishmalari, TBI, internet tarmoqlari, zamonaviy texnologiya.*

Abstract: *In this article, the impact of modern technologies and the internet which has become an integral part of the lives of people, especially young people, on society and the impact of computers on human psychology is expressed*

Key words: *computer, internet, graphics, internet addiction, skills, display, trade unions, TBI, internet networks, modern technology.*

Аннотация: *В статье рассматривается влияние современных технологий и Интернета, ставшего неотъемлемой частью жизни людей, особенно молодежи, на общество, а также влияние компьютеров на психологию человека.*

Ключевые слова: компьютер, интернет, графика, интернет-зависимость, навыки, дисплей, профсоюзы, черепно-мозговая травма, интернет-сети, современные технологии.

Bugungi hayotni kompyuterlar va internetsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Shuningdek, ko‘pchilik insonlar bu haqida ma’lumotlarga ega, shunday bo‘lishiga qaramasdan yuqoridagi so‘zlarga e’tibor qaratib ozroq ma’lumotlar bilan tanishib chiqsak maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Hozirgi internetning yaratilish tarixi 1950-yillarda kompyuterlarning rivojlanib borishi bilan birga turli mamlakatlarda AQSH, Buyuk Britaniya, Fransiya va talaygina yevropa mamlakatlarida ilmiy va harbiy laboratoriyalarda global kompyuter tarmoqlarining ilk ilmiy va amaliy konseptsialarining paydo bo‘lishi bilan boshlangan. Ko‘p yillar mobaynida kompyuterlar faqat ilmiy hisob-kitoblar uchun vosita bo‘lib qoldi. Lekin hozirgi kunga kelib ular murakkab amallarni hisoblab, natijalarni jadvallar va grafiklar shaklida taqdim etadi. Bugungi kunda kompyuterdan foydalanishning chegarasi yo‘q, kattalar ham, yoshlar ham foydalana oladigan, chet tili, aniq fanlar va hatto musiqa chalishni o‘rgatuvchi dasturlar ham mavjud. Vanihojat, internet imkoniyatlari to‘g‘risida so‘z yuritishning ehtiyoji ham yo‘q. Sababi internetdan foydalanish bu butun dunyo yangiliklaridan xabardor bo‘lish, butun dunyoning har qanday nuqtasi bilan tezkor aloqa o‘rnatish vositasi ekanligi hammaga ma’lum. Internet katta va kichik kompyuter tarmoqlarini o‘zaro bog‘lovchi butunjahon kompyuter tizimi hisoblanadi. Hozirgi zamonaviy dunyoda hech bir inson o‘z hayotini internetsiz va mobil aloqalarsiz tasavvur qila olmaydi, ayniqsa, Generation Z yoshlari yani texnologiya asri yoshlari, shuningdek, insonlar internetdan turli xil maqsadlarda foydalanishadi, u foydali bolishi ham zararli bo‘lishi ham mumkin, ya’ni hamma narsalarda bo‘lgani kabi ulada ham salbiy va ijobiy qarashlar mavjud va ushbu maqola, avvalo, uning inson oniga va salomatligiga ta’siri haqida ma’lumot va ogohantirishlar beradi.

Zamonaviy texnologiya va internetning ijobiy tomonlari ham mavjud lekin shu bilan birgalikda salbiy tomonlari ham bor. U insonlarning internetdan qanday yo‘lda foydalanishiga va qancha vaqt davomida ishlatilinishiga bog‘liq. Men ushbu

maqolada uning salbiy taraflariga ko‘proq oydinlik kiritib, to‘xtalib o‘tmoqchiman. Kompyuter va internetga qaramlik kattalar va bolalarga salbiy ta‘sirini o‘tkazdirmoqda. Buning eng ko‘zgan ko‘ringan yomon tarafi bu aholida, ayniqsa, yoshlarda internet madaniyatining hali to‘laqonli rivojlanmagani, turli xabarlar oqimidan kerakligini ajratib olishda ularda yetarli ravishda bilim, malaka va ko‘nikmalarning yoqligi sababli ba‘zi bir g‘araz niyatli kimsalarning oqimiga tushib qolyapti va ularda internet qaramligi kasalligiga yo‘liqishiga sabab bo‘lmoqda. Hayratlanirlisi shundaki, bu “**epidemiya**” tezkor ravishda yuqib insonlar orasida ajralmas qismiga aylanib qoldi. Bunga qarshi texnologiya eng rivojlangan davlatlardan bo‘lmish **Xitoy Xalq Respublikasida** internetga qaramlik kasallik sifatida e‘tirof etilganligi va uni davolovchi “**vaksina**” ya‘ni, maxsus shifoxonalar tashkil etilganligi buning yorqin isboti bo‘la oladi. Yoshlarning juda ko‘p miqdori internetga qaramligi butunjahon global muammolaridan bir bo‘lishga ulgurgan.

Endi esa uning insonning salomatligiga ta‘sirini ko‘rib chiqsak. O‘tkazilgan kompyuterning odamlarga salbiy ta‘sirini biomedikal tadqiqotlar bilan tanishib chiqqanimda bu tajribadan shu ma‘lum bo‘ldiki, ular ko‘rishning buzilishi, yurak-qon tomir tizimining buzilishi va asabiylashishga olib kelar ekan. Display yuzasiga yaqin joyda uchadigan eng kichik chang zarralari statik elektr bilan zaryadlanadi va foydalanuvchining yuziga uriladi. Nafas olish yo‘llari orqali ular o‘pkaga kiradi va teriga kirganda u teri teshikchalariga yopishadi va uning “nafas olishi”ga xalaqit beradi. Ko‘zlarning o‘ziga ham katta yuk tushadi. Uning yorug‘ligi ko‘zlar uchun mo‘ljallangan doiradan oshadi va ko‘z mushaklarining qattiq charchashiga va mahalliy qon aylanishining buzilishiga olib keladi. AQSHda davlat idoralari va kasaba uyishmalarining so‘rovlariga ko‘ra, 10 millionga yaqin ishchi hayotida TBI muammosiga duch keladi. Bunday shikastlanishlar bo‘yicha shikoyatlar soni yiliga AQSHda 300 mingdan ortiq kishi tomonidan kelib tushmoqda.

Bu esa dunyo kelajagi uchun juda katta muammo hisoblanadi, chunki bunday kasalliklar va qaramlilik yildan yilga oshib bormoqda. U insonni dangasa va loqayd qilib, o‘z qobig‘iga o‘ralib qolishiga va real dunyodan uzilib virtual dunyoda yashab undan chiqa olmay qolishiga sabab bo‘lmoqda. Internetdan yetarli vaqtda

foydalanish va undan to‘g‘ri foydalanish odamlarning o‘ziga bog‘liq. Shunday xulosaga kelish kerakki, har bir narsaning me‘yori yaxshi deganlariday, undan to‘g‘ri foydalanish madaniyatini rivojlantirish va insonlarni internetdagi turli xil noqonuniy tarmoqlarning “to‘rlari”ga tushib qolmaslikka chaqirish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://kompy.info>
2. <https://www.texnoman.uz/post/internet-tarixi.html>
3. Akhmedov, B. A., Makhkamova, M. U., Aydarov, E. B., Rizayev, O. B. (2020). Trends in the use of the pedagogical cluster to improve the quality of information technology lessons. Экономика и социум, 12(79), 802-804
4. Yu.D. Babaeva, Axborotlashtirishning psixologik oqibatlari / "Psixologik jurnal", E 1, 1998, 88-100-betlar.
5. Zimbardo F., Leippe M. Ijtimoiy ta'sir. - Sankt-Peterburg: "Peter" nashriyoti, 2000
6. <https://multiurok.ru/files/internetning-salbiy-va-ijobiy-tomonlari.html>
7. O‘zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil

BOLALAR ADABIYOTIDA PERSONIFIKATSIYA VA UNING KORPUSDAGI LISONIY XUSUSIYATLARI TAHLILI

Abdulxamidov Izzatillo Shuxratillo o‘g‘li

Andijon davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar adabiyotida uchraydiga metaforalar lisoniy vosita sifatida tahlilga tortilgan, tahlil she‘r janri orqali amalga osirilgan, fazoviy, makon va struktur kabi turlarga ajrailgan, misollar bilan dalillangan, hamda til korpusiagi xususiyatlari tahlili o‘tkazolgan va natijalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: metafora, personifikatsiya, korpus, fazoviy metafora, makon metafora, struktur metafora.

Kirish. Boshqa metafora turlariga nisbatan shaxslashtirish va fazoviy metafora qanchalik tez-tez ishlatiladi? Bu savolga javob berish uchun men kattalar uchun yozilgan she'rlar namunasidagi metaforalarni ko'rib chiqdim. Men namunam

uchun manba sifatida she'riyatni tanladim, chunki she'riyat odatda barcha turdagi metaforalarni o'z ichiga oladi va she'riy metaforalar odatda g'ayrioddiy va tasavvurga ega bo'lib ajralib turadi va ularni tanlashda yuqori darajadagi ishonchlilikni ta'minlaydi. Shunday qilib, mening metaforalar namunam tom ma'noda va an'anaviy emas, balki majoziy va noan'anaviy sifatida tavsiflanishi mumkin. (Ya'ni, metaforalar o'zaro bog'liq bo'lgan ikki o'lchov bo'yicha farqlanadi: majoziy/to'g'ri ma'noli o'lchov va an'anaviy/noan'anaviy o'lchov.) Tasviriy metafora obrazli tarzda idrok qilinadi va odatiy yoki noan'anaviy bo'lishi mumkin. Kundalik nutqdagi majoziy metaforalar ko'pincha an'anaviy bo'ladi (masalan, tabiat, kemalar, mamlakatlar, avtomobillar, er va oyning ayol sifatida tasvirlanishi). She'riyatdagi obrazli metaforalar ko'pincha noan'anaviy bo'ladi (masalan, “Kuz – yetilgan quyoshning bag'ri do'sti” va “Ko'nglim och”). Bundan farqli ravishda, tom ma'nodagi metaforalar endi majoziy ma'noda idrok etilmaydi; tez-tez ishlatish orqali ularning talqini ham an'anaviy, ham so'zma-so'z bo'lib qoldi. Masalan, "daryoning og'zi". Biz to'g'ridan-to'g'ri to'g'ridan-to'g'ri ma'noni idrok qilamiz va endi ma'ruzachi og'iz haqida hech narsa aytayotganini tushunmaymiz. Lakoff va Jonson (1980) tadqiq qilgan metaforalarning aksariyati tom ma'noda va an'anaviydir (masalan, "Vaqt - pul", "Mehnat - bu resurs", "Nazariyalarning asoslari bor" va "Sevgi - jinnilik").

Muhokama. Korpus. Study I korpusi universitet darslarida keng qo'llaniladigan va ingliz adabiyoti sohasida yuksak e'tirofga sazovor bo'lgan Gordon (1968) asaridagi barcha 59 ta she'rdan (taxminan 58500 so'z) iborat edi. Gipotezaga ko'ra, yaxshi antologiyalar umuman sohani ifodalovchi asarlarni tanlaydi va ushbu tadqiqotda erishilgan xulosalar ushbu gipotezaning haqiqiyliги bilan cheklangan. Ikki hakam mustaqil ravishda she'rlarni o'qib chiqdi va "daryo og'zi" kabi so'zma-so'z va an'anaviy metaforalarni hisobga olmaganda, ataylab majoziy deb baholagan metaforalarni yozib oldi. Metaforalar turli yo'llar bilan amalga oshirildi: otlar (masalan, "Ozodlik ovozi"), fe'llar (masalan, "Ambition ularning samarali mehnatlarini masxara qilmasin"), sifatlar (masalan, "Mana,

charchagan qish keldi" "), va olmoshlar (masalan, "Yer va uning xalqlari"). Keyin hakamlar har bir metaforaning mavzusi va vositasini insoniy yoki noinsoniy, fazoviy yoki fazoviy emas deb tasnifladilar. Misol tariqasida, "Vaqt meni yashil tutdi va o'z vositalarining rahm-shafqatida o'ldi" timsolini ko'rib chiqaylik. Mavzu (vaqt) noshaxs, transport vositasi esa erkak shaxs (ushlangan va uning belgisi bilan ifodalanadi). Fazoviy-fazoviy tahlilga orientatsiya metaforalari (masalan, "Menga uyg'unlik bilan ko'tarilishga ruxsat ber" va "Nima uchun biz faqat mehnat qilishimiz kerak, narsalarning tomi va toji"), o'lchamdagi metafora (masalan, "qiyomat kabi katta xarobalar"), makon metaforalari (masalan, "Ularning barcha vaqt va makonlari tumanli xarobalardir"), fazoviy o'lchamlar metaforalari (masalan, "Sen uzoq ... qovurg'ali dengiz qumi kabi") va struktur metafora (masalan, "Inson qashshoqligining pasayishi va oqimi"). Fazoviy bo'lmagan metaforalarda sudyalarning kelishmovchilik holatlarini muhokama qildilar va ular kelishuvga erisha olmaganlarida metaforalarni hisobdan olib tashladilar. Fazoviy bo'lmagan metaforalar bo'yicha sudyalarning o'rtasidagi yakuniy kelishuv taxminan 90070 ni tashkil etdi. Nisbatan kam uchraydigan fazoviy metaforalarda yanada liberal protsedura qabul qilindi; sudyalarning tomonidan fazoviy deb hisoblangan har qanday mavzu yoki transport vositasi hisob-kitobga kiritilgan.

Natiya. Hakamlarning fikricha, she'rlarda 864 ta jonli metafora mavjud. 2-jadvalda fazoviy va fazoviy bo'lmagan mavzular va transport vositalarining nisbiy chastotasi ko'rsatilgan.

2-jadval

The Relative Frequency (to Nearest %) for Topics and Vehicles in Study I

PERSON VERSUS NONPERSON TOPICS AND VEHICLES				
<i>Type of Topic</i>	<i>Type of Vehicle</i>			<i>Total</i>
	<i>Person</i>	<i>Nonperson</i>	<i>Indeterminate</i>	
Person	4	13	0	18
Nonperson	43	36	3	82
<i>Total</i>	47	49	3	100

Examples

Person–Person	Then felt I like some watcher of the skies.
Person–Nonperson	An aged man is but a paltry thing/A tattered coat upon a stick.
Nonperson–Person	Oh I was young and easy in the mercy of his means/Time held me green and dying.
Nonperson–Nonperson	A poem should be palpable and mute/As a globed fruit.
Nonperson–Nonperson	A poem should be palpable and mute/As a globed fruit.

SPATIAL VERSUS NONSPATIAL TOPICS AND VEHICLES			
<i>Type of Topic</i>	<i>Type of Vehicle</i>		<i>Total</i>
	<i>Spatial</i>	<i>Nonspatial</i>	
Spatial	1	0	1
Nonspatial	3	96	99
<i>Total</i>	4	96	100

Examples

Nonspatial–Spatial	The silence sank like music on my heart.
Spatial–Spatial	Thou art long . . . as is the ribbed sea-sand.

Namunaning atigi 4 foizi fazoviy mavzular yoki transport vositalariga ega deb topildi (misollar uchun 2-jadvalga qarang). Aksariyat hollarda mavzular va vositalar fazoviy emas edi: his-tuyg'ular, g'oyalar, vaqt, ranglar, tovushlar, teginish, harakatlar, narsalar va biz ko'rib turganimizdek, shaxslar. 2-jadvalda odamlar va boshqa shaxslar mavzulari va transport vositalarining nisbiy chastotasi ko'rsatilgan. U erda ko'rinib turganidek, transport vositalarining taxminan 3% insoniylik nuqtai nazaridan noaniq yoki noaniq edi. Bunga misol qilib, "o'rmon cho'kkan, jimjimador" bo'lib, bunda transport vositasining cho'kkalab turishi odam yoki hayvonni tavsiflashi mumkin. Maqolaning yakuniy qismida ta'kidlanganidek, bu noaniq

misollarni deyarli shaxs sifatida hisoblash kerak, ammo men konservativ baho olish uchun ularni ataylab chiqarib tashladim.

Shaxslar (shaxs bo‘lmagan mavzu-shaxs transporti; masalan, "Momaqaldiraq gapirdi") qolgan namunalarning 43070 tasini tashkil etdi. Mavzu ham, vosita ham shaxs bo‘lmagan shaxs bo‘lmagan metafora (masalan, “She’r paypaslash mumkin va mute bo‘lishi kerak/Globed meva sifatida”) 36070 tani tashkil etgan. transport vositasi noshaxsdir (masalan, “Keksa odam — arziyas narsadir/Tayoq ustidagi yirilgan palto”), 13070 ta hisoblangan. “Keyin o‘zimni osmon kuzatuvchisi kabi his qildim”), 4070 ni tashkil etdi. Umuman olganda, odamlar mavzuga (18070) qaraganda transport vositasi (47070) bo‘lish ehtimoli ko‘proq, boshqa shaxslar esa (79070) mavzuga qaraganda ko‘proq edi. avtomobil (49070), farqlar .001 darajasida ishonchli, $x_2(I) = 356,19$. Bu topilma Smit, Pollio va Pitts (1981) fikrini tasdiqlaydi, ular so‘nggi 300 yillik Amerika nasrida majoziy qo‘llanishning tarixiy tendentsiyalarini o‘rganib chiqdi va shaxslashtirish deyarli har bir davrda eng tez-tez uchraydigan metafora vositasi ekanligini aniqladi.

Xulosa. Demak, Ushbu topilmalar, shuningdek, Lakoff va Jonsonning (1980) metaforalarning maqsadi yomon tushunilgan (murakkab, noaniq yoki mavhum) kontseptsiyani (mavzuni) yaxshiroq tushunilgan (oddiyroq, aniqroq yoki aniqroq) kontseptsiya bilan bog‘lashdir, degan qarashlariga mos keladi. (avtomobil) unchalik yaxshi tushunilmagan tushunchani yaxshiroq tushunish umidida. Shaxs tushunchalari tanish va juda aniq ifodalanganligi sababli, ular metafora mavzularidan ko‘ra ko‘proq vosita bo‘ladi. Xuddi shunday, shaxs bo‘lmagan tushunchalar uzoq va unchalik yaxshi tushunilmaganligi sababli, ular metafora vositalaridan ko‘ra ko‘proq mavzu bo‘ladi. Lakoff va Jonsonning (1980) xulosalari o‘z navbatida Sperber qonunining bir qismidir (Smit va boshq., 1981 yilda muhokama qilinganidek). Sperber qonuniga ko‘ra, muammoli tushunchalar (jumladan, shiddatli his-tuyg‘ularni uyg‘otadigan va yomon tushunilgan) metafora mavzusiga, muammosiz tushunchalar (shu jumladan, hissiy jihatdan hal qilingan va yaxshi tushunilgan) transport vositalariga aylanadi. Shunday qilib, hozirgi natijalar Sperber qonunini kundalik nutqdan (Lakoff va Jonson, 1980) va nasrdan (Smit va

boshq., 1981) she'riyatgacha kengaytiradi. Mavjud ma'lumotlar fazoviy fikrlash prototipi yoki u ko'pchilik metaforalarga asoslanadi degan gipotezani qo'llab-quvvatlamaydi. Fazoviy metafora (fazoviy bo'lmagan mavzu-fazoviy vosita) personifikatsiya va boshqa metaforalarga nisbatan juda kam bo'lganligi, fazoviy fikr kattalar she'riyatida yangi yoki noan'anaviy metaforalarni yaratishning nisbatan kichik vositasi bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Bu fazoviy fikrning kamdan-kam yoki umuman atipik ekanligini anglatmaydi. Ehtimol, fazoviy metafora kundalik tafakkurda shunchalik keng tarqalganki, shoirlar ularni ijodiy she'riyatda ishlatish uchun juda odatiy bo'lgani uchun chetlab o'tishadi. Ushbu gipotezaga ko'ra, biz prototip, odatiy va klişe nima ekanligini hali o'rganmagan bolalar uchun yozilgan adabiyotlarda fazoviy metaforalarning tez-tez bo'lishini kutishimiz mumkin. Tadqiqot II ushbu bashoratni sinab ko'rish uchun mo'ljallangan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Budaev E.V. Metaforaning kognitiv nazariyasini shakllantirish //Lingvokulturologiya. - 2007. - 1-son. 16-bet.
2. Chenki A. Kognitiv lingvistikada semantika // Zamonaviy Amerika tilshunosligi: asosiy tendentsiyalar / Ed. ed. A.A. Kibrik, I.M. Kobozeva, I.A. Sekerina. - M.: "Tahririyat" nashriyoti, 2002. 350, 354 bet
3. Lakoff J. Biz yashayotgan metaforalar. - M.: LKI nashriyoti, 1990. 23, 387-bet.
4. Lakoff G. Metaforaning zamonaviy nazariyasi // Metafora va fikr / Ed. A. Ortony tomonidan. – Kembrij, 1993. 245- bet.

LITERARY ANALYSIS OF THE NOVEL “AN UNOFFICIAL ROSE” BY IRIS MURDOCH

Gavharoy Isroiljon kizi, Nazirova Hadicha Dilmurod kizi

Andijan State Institute of Foreign Languages

Annotation: We know that Modernist writing is more interested in getting the writers ideas, opinions, and thoughts out into the public at as high a volume as possible. In this article we want to make literary analysis of writer Iris Murdoch's the best novel “An Unofficial Rose”

Key words: Modernist, A Dame Commander, morality, social concept and ideas, conciseness of the writing.

Аннотация: Мы знаем, что модернистская литература больше заинтересована в доведении идей, мнений и мыслей писателей до общественности в как можно большем объеме. В этой статье мы хотим провести литературный анализ лучшего романа писательницы Айрис Мердок «Дыкая роза».

Ключевые слова: модернист, дама-командир, мораль, социальные концепции и идеи, лаконичность письма.

Iris Murdoch (15 July 1919 – 8 February 1999) was an Irish-born British author and philosopher, best known for her novels about political and social questions of good and evil, family relationships, morality, and the power of the unconscious. Her first published novel, *Under the Net*, was selected in 2001 by the editorial board as one of Modern Library's 100 best English-language novels of the 20th century. In 1987, she was made a Dame Commander of the Order of the British Empire. In 2008, *The Times* named Murdoch among their list of "The 50 greatest British writers since 1945". While we are reading her books we meet such kind of surprises. For the first-time reader, modernist writing can seem frustrating to understand because of the fragmentation and lack of conciseness of the writing. The plot, characters and themes of the text are not always linear. The goal of modernist literature is not heavily focused on catering to one particular audience in a formal way. Modernist writing is more interested in getting the writers ideas, opinions, and thoughts out into the public at as high a volume as possible. Modernist literature often forcefully opposes or gives an opinion on a social concept. The breaking down of social norms, rejection of standard social ideas and traditional thoughts and expectations, objection to religion and anger towards the effects of the world wars, and the rejection of the truth are topics widely seen in this literary era. A rejection of history, social systems, and a sense of loneliness are also common themes. In trying to get their text as high of traffic as possible, modernist literature also creates their text in a stylistic and

artistic way, using different fonts, sizes, symbols and colors in the production of their writing.

Here you can found out successful using the stylistic and lexical devices such as simile, hyperbole, repetition, metaphor, metonymy, irony and etc. [Iris Murdoch- “An Unofficial Rose” Chapter One]

After more than forty years of marriage, and although his wife had not been a **mysterious woman**, he had not really known what was in her heart. – qirq yillik oilaviy turmushdan so‘ng ham, albatta uning xotini farishta emas, u uning qalbida nimalar borligini anglab etmagan edi.

The tiny coffin opposite to him, under its **pile of sodden roses**, was **like that of a child**. She had shrunk so much in her last illness.- kichkinagina tobut uning qarshisida turibdi va uning ichida chaqaloqday oqargan so‘ligan atirgulday u yotardi. U ohirgi kasalligidan so‘ng ko‘p jabr ko‘rsatgan edi.

Then there were the others, **his own people, Fanny's and his people**. – bu erda boshqalar bilan birga, o‘zining qarindoshlari va yaqinlari bor edi.

His son Randall and Randall's wife Ann stood nearest to him; and half opposite, **little figures in navy blue raincoats**, were two of his grandchildren, Randall’s daughter Miranda, and young Penn Graham, Sarah's eldest son and now Hugh's eldest grandchild. Dear Sarah was in Australia with her husband and Penn was there, as Sarah had put it in her **long emotional cable**, to represent the love of all the Grahams. **What a rotten time** the boy had had, Hugh reflected. –qanday qabix holat edi bu Hyuning tasavvurida.

He seemed **slight and childish** in his school mackintosh, his little thin face all red with grief, as he stared down at the raindrops fretting the pool of water in the pit below him, and thrust his knuckles regularly into his eyes. He had **scarcely** known his grandmother, but because she was his grandmother he had loved her, and he sorrowed now with a complete sorrow as at an utter loss.

She too appeared **younger** than her age.- u o‘zining yoshiga qaraganda ancha yo‘sh ko‘rinar edi.

She must surely, he reminded himself, be fourteen now. Or was she? It was shocking not to know. Her **very pale freckled face**, so like her mother's, wore a **paralyzed self-conscious** expression. She was not crying. She looked steadily upward above the heads of the mourners, determined not to catch the eye of her parents, and as if absorbed in some long calculation of her own. Now and then **with a nervous hand** she patted the **unaccustomed little black hat** which covered her **red-golden hair**, her **bright hair** which fell usually in big separate locks like a cap of autumn leaves, hidden now except where a few rain darkened ends clung to her neck. She was to Hugh a totally **mysterious little** girl.

The other person who was really crying was Ann.. Her eyes and nose were red, but the rest of her face absurdly retained its usual **waxen paleness** so that she looked **like a rather damp clown**. A wet scarf covered her hair, which had been, when Randall married her, **so flaming**, but which had **faded to a pale ginger** now on its way to becoming a sandy grey. She had loved Fanny; and Fanny had loved her too, **in her way**. 'Such a serious girl', Fanny had said of her at first, a **little timidly, a little suspiciously**; and timidity and suspicion had always **remained to temper their good relations**, for Fanny was never very far from thinking that Ann thought her a fool. But Fanny had believed in Randall's marriage, had believed **in it right up to the end, seeing no danger signs** and noticing no deterioration; and perhaps that **very belief had helped** to keep Ann and Randall together.

Oh, spare me a little, that I may recover **my strength**: before I go hence and be no more seen. Hugh staggered **slightly as he came** towards the car. Ann was still tugging his arm and insisting that she should be allowed to come with him and drive the Vanguard. Close behind them Clare Swann was **absently humming** Abide with me. [Iris Murdoch-“An Unofficial Rose” Chapter two]

They were sorting out Fanny's things. Ann had been very firm that they should do it at once and 'get it over, and Hugh supposed she was right; though when it came to it he could hardly bear it. At the funeral he had felt unreal and detached while Ann sobbed. Now when he wished to give himself up to a small frenzy of grief Ann was **being calm and busy and practical**. That was just like a woman. All the same he

was **deeply grateful** to Ann, grateful to her for having insisted on having Fanny at Grayhallock, for having insisted on nursing Fanny. Without Ann the last six months would have been for him an almost unendurable torment.

It was Sunday morning and they had all been back at Grayhallock for three days. Some **pale sunshine** made the **soaked garden glitter** and the **steaming spongy lawn warm** to the touch. More distantly, between the beech trees, the bleak lines of **spiky rose bushes** could be seen, sloping away below the house, scattered with **a confetti of multicoloured points**; and below and beyond there stretched towards the invisible sea **the flat pale green expanse** of Romney Marsh, crossed with **reedy dykes** and dotted with **distant sheep** and presenting to the, eye towards **a bluer horizon a remarkable number of tree-shielded and variously shaped** church towers. It was **still early in the month** of June. 'And I thought we might give some little thing to Clare as a memento, said Ann. 'She was **so terribly good** to Fanny. 'Whatever you **think best**, said Hugh. 'But what about you and Miranda? 'Somehow, I'd rather not, said Ann, 'for myself I thought perhaps Miranda might have some of **the cheaper bits of jewellery**, if you didn't mind? I remember **a painted bead necklace** —' 'Why ever should I mind? **said Hugh irritably**. 'Everything belongs to the family. **Naturally** I assumed you'd have all the jewellery. There's no point in sending it out to Sarah. 'But some of **it's valuable** —' 'Oh, **for God's sake**, Ann, said Hugh, '**don't make a fuss!** Everything to do with money and possessions was so depressing. He knew Ann was **incapable of resentment**, but how tactless she was all the same. This was no moment for **scrupulous counting**. He sat down on the bed. It had been odd, coming back into this **so familiar room** in which he had seen the season change from winter to spring, and now finding the bed all folded and flattened. There had been the mornings when he came in fearing to find Fanny dead. And there was Fanny's **poor old dressing-gown** still hanging on the door. Ann had given her another one for going to London. Of course he had loved his wife. Any idea he might have had to the contrary was **romantic and irresponsible and absurd**. That was what was hollow. His marriage, whatever its shortcomings, had been a real living thing and not an empty shell. He had imagined

that now, when it was all over, he might have felt, all the same, a sort of relief. But what came to him instead was a quite new sorrow, a dreadful sense of her absence. He kept **missing her, searching for her**. But she was nowhere now.

Ann kept turning over the heaps of clothing and going through the pockets. The action had an air of thieving absurdly at odds **with the plain humble expression** of face which she had put on for the sad little scene. There was not much to find. There had not been much to find in the desk either. **Poor** Fanny had had no secrets. She had been woman **without mystery**. There had been **no darkness in her**. And Hugh, as he looked at intent Ann, pale shabby Ann with her **short lank ginger hair** pushed back behind her ears, reflected that she was, after all, in this way, not unlike Fanny. Both he and his son had married women **without darkness**. 'I hope Randall won't mind our **deciding things** without him, said Ann.

'He'd better not mind!

On their return to Grayhallock Randall had retired to his room and had stayed there in a sort of **voluntary state of siege**. Nancy Bowshott, the head gardener's wife, brought him up his meals; and Miranda reported that he emerged each day at dawn, armed with secateurs, cut the **newly** opened bourbons and gallicas. Ann had apparently not set eyes on him. Hugh, who had seen his son's ménage under strain before, had refrained from comment. 'I suppose he hasn't changed his view about coming to Seton Blaise? said Hugh. Seton Blaise was the Finch's house, some ten miles distant from Grayhallock. Mildred Finch had rung up on the previous day to invite them **allover** to dinner on the Sunday evening. Randall had refused to have anything to do with the invitation and was reported by a giggling Nancy Bowshott as saying that he had no desire to be patronized by that horse in human form. He thus designated Colonel Meecham. Ann had then told Mildred that they could not come to dinner; but Mildred in turn had made her promise at least to bring her depleted party over for drinks at six o'clock. 'No, said Ann. She hitched up her skirt and began folding the clothes. She added, 'I'm so glad Penny will have a chance to see Seton Blaise. He ought to see **a real English country** house. It's a pity Mildred and Humphrey weren't here earlier on. It would have been **a nice change** for him

after the chaos here. 'Our chaos is ceremony to him, said Hugh. 'And you know he thinks Grayhallock is **terribly romantic**! What a mess they'd all between them made of Penn's visit. He was to have spent a term at an English school, but they had bungled the arrangements and then it was **too late** to get him in; so that since his arrival in April he had been **simply hanging** round the house, helping Ann with the washing up; running errands for whoever was looking after Fanny, and generally acting as a rather **bedraggled page** to the long sad event which had lately proceeded to its end. **'It's true that he sees no evil**, said Ann.

She stopped her folding and went on, 'Poor boy. You know, I hope he doesn't feel that all the time we're comparing him **unfavourably** with Steve —' Hugh got up. He was always pained and amazed at the free way in which Ann was able to refer to Steve. 'I don't see why he should feel that. No one has particularly talked to him about Steve, so far as I know. There was no Peronett grandson now. The name would live on only as the name of a rose. 'All the same, children are **so sensitive** — He's **a funny little boy**. I shall miss him when he's gone back. Yes, thought Hugh, **you are lonely, you are lonely, poor** Ann. He looked at Ann's **greenish-yellowish eyes**, widened now and misted with sad thoughts. He apprehended her with what he knew was but a perfunctory pity and but a vague good will, poor Ann incarcerated here with spiteful mysterious Randall, and only her enemies Nancy Bowshott and Clare Swann for company. How soon, he began to wonder, could he decently go back to London?

'Well, that's that, said Ann. She put the **last garment on** to the **neat pile** and patted it. 'Now I must find Miranda and tell her to change for church. Thanks so much for helping me, Hugh.

Ann's Christian piety, though doctrinally **a little vague**, was unwavering, and, Hugh conjectured, unreflective. Randall, who did not share it, tolerated it; but had been much less ready, as he put it, to see his daughter 'godded'. Miranda, however, to the surprise of some, though in so many ways her father's little girl, had so far continued firmly in the faith of her mother. Hugh himself, **undramatically and again**

unreflectively, had no faith. Religion lay far behind him with things he had forgotten.

He got up with relief and followed Ann in the direction of the drawing-room. As he emerged into the corridor he apprehended, **like a cold breeze**, the presence of Randall in the house. He wondered, as he felt it, **with such a presage of unpleasantness** to come, blow upon him, with what icy authority it must now be touching **the shrinking soul** of Randall's wife.

Miranda was **curled in one of the window-seats** with three of her dolls propped up opposite to her. She was raising her finger as if to admonish one of them, and paid no attention to the new arrivals. Hugh was **permanently** disconcerted by his granddaughter. He could never, for instance, decide how far to **humour her air of childishness**. Miranda had always seemed younger than her age, and yet managed to combine her Peter Pannish demeanour with **a knowingness** which made Hugh sometimes conjecture that it was all a sort of masquerade. Yet it would be absurd to think this. The child, after all, in this respect **curiously resembled** her father. Randall was certainly a Peter Pan; and it was **hardly-fair** to raise an eyebrow at Miranda's undiminished passion for dolls when her father still kept by his bedside the **woolly toys** of his childhood. They were both of **changeling blood**.

Hugh wandered away down the long room and touched **guiltily** in his pocket the fat letter from Sarah which had arrived two days ago and which he had still not nerved himself to read properly. Hugh looked at himself **cautiously** in the big gilt rather battered cupid-encrusted mirror that soared over the mantelpiece. With **a slightly guilty shock** of recognition and detachment he saw a big, stout, stooping man with a dome of bald head surrounded by a thick and longish fringe of brown — **grey hair**. The round **surprised deprecatory eyes** were of a limpid brown. The flesh surrounding the eyes had darkened and sunk, and here especially the death's- head was visible. Mortality was there; yet at the same time Hugh could see his younger face present still with a cherubic complacency, alive and spirited, superimposed upon the jutting skull. And if he could see it **so touchingly** and **so yearningly** present, perhaps another might see it too.

As the main problem of literature, Iris Murdoch puts forward the problem of a personality.

As to Murdoch literature should tell the reader about the spiritual life of a man, about secrets of humane individuality, it should tell of the personality as representing extraordinary value.

The prevailing idea in Sillitoes' best books is the awakening of the people's social consciousness, the recognition and the understanding of the powerful sense of the people's social consciousness, the recognition and the understanding of the powerful sense of "matekship". His novel "Saturday Night and Sunday Morning" (1958), is a good example of "workers" novel.

The hero of the book is Arthur Seaton. The events take place in Nottingham. Arthur is a turner by profession. His salary is good but he spends them for stylish clothes and alcohol. He hates the existing orders in the society he lives in.

His next novel is a "Key to the Door" (1961). In it the author develops the theme of the working class. The main hero of the novel is Bryne Seaton, brother of Arthur Seaton. The hero comes to the conclusion that Modern English society is based on injustice, rudeness of people. He starts to understand that he fights for the interests of others.

References:

1. Antonaccio, Maria, Picturing the human: the moral thought of Iris Murdoch, 2000y.
2. [Bayley, John](#), Iris: A Memoir of Iris Murdoch. Gerald Duckworth & Co. Ltd. 1998y.
3. [Bayley, John](#), Iris and Her Friends: A Memoir of Memory and Desire. W. W. Norton & Company, 1999y.
4. [Conradi, P.J.](#), Iris Murdoch: A Life. W. W. Norton & Company, 2001y.
5. [Conradi, P.J.](#), (forward by [Bayley, John](#)) The Saint and the Artist, Macmillan 1986.
6. Todd, Richard, Iris Murdoch, Routledge Kegan & Paul ltd. 1984y, p

7. [Archival material relating to Iris Murdoch](#) listed at the UK National Register of Archives.

GLOBALLASHUV JARAYONIDA TARJIMONLAR TAYYORLASHNING ZAMONAVIY METODOLOGIYASI VA YONDASHUVLARI

**ADCHTI o‘qituvchisi Azimjon Axmedov
talaba Jumagul Ro‘ziyeva**

Annotatsiya: Zamonaviy tarjimonlarni tayyorlash jarayoni globalizatsiya, texnologik taraqqiyot, madaniyatlararo aloqalarning intensivlashuvi bilan bog‘liq ravishda sezilarli o‘zgarishlarga uchradi. Bugungi kunda tarjimonga faqatgina lingvistik bilim emas, balki madaniy kontekstni anglash, texnologik vositalardan foydalanish, etik va deontologik qoidalarga amal qilish kabi ko‘nikmalar ham yuklanadi.

Kalit so‘zlar: Texnologik savodxonlik, madaniyatlararo kompetensiya, ixtisoslashgan bilim, deontologik jihatlar, sifat nazorati va o‘z-o‘zini rivojlantirish.

Bugungi zamonaviy, ayniqsa inson omili bilan texnologiyaning to‘qnashuvi sodir bo‘lib turgan dunyoda malakali tarjimonlar tayyorlashning ahamiyati o‘zining yuqori bosqichiga chiqdi desak mubolag’a qilmagan bo‘lamiz. Buning uchun esa quyidagi yondashuvlar kerak bo‘ladi.

1. **Texnologik savodxonlik:** Zamonaviy tarjimon CAT (Computer-Assisted Translation) vositalari, tarjima dasturlari (Trados, MemoQ, Wordfast) bilan ishlay olishi kerak.
2. **Madaniyatlararo kompetensiya:** Faqat so‘zma-so‘z tarjima emas, balki manba va nishon madaniyatlarini chuqur anglash talab etiladi. Bu tarjimada realiyalar, idiomalar, metaforalarni to‘g‘ri yetkazish uchun muhim.
3. **Ixtisoslashgan bilim:** Tarjimon maxsus sohalar (tibbiyot, huquq, texnika) terminologiyasini chuqur bilishi lozim.
4. **Deontologik jihatlar:** Tarjimonda kasbiy etikaga amal qilish, maxfiylik, aniq va xolis tarjima qilish mas’uliyati yuqori darajada bo‘lishi kerak.

5. **Sifat nazorati va o‘z-o‘zini rivojlantirish:** Har doim tarjima sifatini tahlil qilib, fikr-mulohaza asosida o‘z ustida ishlash.

Misol tariqasida sinxron tarjima uchun qo‘yiladigan quyidagi talablarni olishimiz mumkin: Kabina jihozlari, minigarnituralar, mikrofonlar bilan ishlash tajribasi bo‘lishi zarur. Shu bilan birga, psixologik barqarorlik, tez fikrlash ko‘nikmalari bo‘lishi talab qilinadi.

Bundan tashqari realiyalar tarjimasini ham o‘ziga hos jihatlari bilan boshqalaridan ajralib turadi: Masalan, o‘zbek milliy taomlari yoki qadriyatlarini ingliz tilida yetkazishda ekvivalent topish oson emas. Tarjimon bunday hollarda izohli tarjima, ekvivalent yoki transkripsiyadan foydalanadi.

Shuningdek, zamonaviy va raqobatbardosh tarjimonlar tayyorlashda bir qancha metod va usullardan ham foydalaniladi.

1. Innovatsion texnologiyalarni qo‘llash:

Tarjimonlarni tayyorlashda texnologik yondashuv hozirgi davr talabi va taklifidan kelib chiqqan xolda muhim sanaladi. Shu jumladan:

- a) **CAT vositalari** (Trados, MemoQ)
- b) **Korpus lingvistika asosida o‘qitish**
- c) **Mashina tarjimasini bilan ishlash ko‘nikmalari** (DeepL, Google Translate, AI tarjima vositalari)

2. Tanqidiy fikrlash va analitik ko‘nikmalar:

ISB O‘g‘li (2024) o‘z maqolasida tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari tarjimonlarni tayyorlashda yetakchi omil sifatida ko‘rilishini asoslab beradi. “Tarjimon manba matnni faqat so‘zma-so‘z emas, balki kontekstual jihatdan chuqur tahlil qilishi zarur.” Tarjimon, tarjima turlaridan (interlingual, interlingual hamda intersemiotic) erkin tarjima qilish usuli orqali ham madaniy, ham ma’no jihatidan bir-biriga mos keladigan tarjimani chiqara olishi zarur hisoblanadi.

3. Madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani shakllantirish:

Tarjimon milliy va global madaniyatlarni qiyosiy o‘rganishi, realiyalar tarjimasida madaniy konnotatsiyalarni inobatga olishi zarur. Masalan, o‘zbek

madaniy tushunchalari (mehmondo‘stlik, milliy taomlar)ning boshqa tillarda ekvivalentini topish.

4. Sohaviy ixtisoslashuv:

Bugungi kunda tarjimonlar ixtisoslashgan sohalar (meditsina, huquq, iqtisodiyot) uchun maxsus tayyorlanmoqda. **Ayupov R.H.** tomonidan tayyorlangan metodik qo‘llanmada raqamli iqtisodiyot va tarjimon kadrlar tayyorlashdagi yangi yondashuvlar keltiriladi.

5. Biblio-metrik yondashuv orqali metodologiyani takomillashtirish:

Bundan tashqari, tarjimonlarni tayyorlashda ilmiy maqolalarning tahlilini o‘rganish va ularga asoslangan metodlarni ishlab chiqish zarur hisoblanadi.

6. Professional etikaga rioya qilish:

Uzbekiston jahon tillari universitetining tarjima fakulteti o‘qituvchisi Nasriddinovna, Q. N. (2024). **“Tarjimonning deontologik jihatlari”**, maqolasida quyidagilarni keltiradi: “Tarjimonlar tayyorlashda deontologik prinsiplar – xolislik, maxfiylik, mijoz talablariga hurmat, axloqiy mezonlarga amal qilish muhim omil.” Darhaqiqat, tarjimon ijtimoiy odob-ahloq qoidalarini bilib, ularni o‘zida mujassam etib, singdirib hayotga tadbiiq etmas ekan, unday tarjimon hech qachon sohasida rivojlana olmaydi.

Xulosa o‘rnida shuni ma’lum qilamizki, tarjimonlar tayyorlashda zamonaviy talablar ko‘plab kompetensiyalarni, jumladan, texnologik, madaniy, etik va professional bilimlarni o‘z ichiga oladi. Yuqorida keltirilgan maqolalar ushbu yo‘nalishdagi dolzarb masalalarni yoritishda foydali manba bo‘lib xizmat qiladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

№	Muallif	Maqola nomi	Havola
1	Nasriddinovna, Q.N. (2024)	Tarjimonning deontologik jihatlari	O'qish
2	Egamova, (2023)	М.Х. ОСОБЕННОСТИ СТРУКТУРЫ РАССКАЗА	НАПРАТИВНОЙ PDF

№	Muallif	Maqola nomi	Havola
3	Ayupov, R.H. (2020)	Raqamli iqtisodiyotda yangi texnologiyalar	PDF
4	Ochilova, F. (2024)	Tarjimonlar tayyorlash metodologiyasi	PDF
5	ISB O'g'li (2024)	Ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlash	Maqola
6	Egamova, M. X. (2023).	ОСОБЕННОСТИ НАРРАТИВНОЙ СТРУКТУРЫ РАССКАЗА М. ДОСТА «ЦЕНА ОДНОГО ЖЕРЕБЕНКА». <i>НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК SCIENTIFIC REPORTS</i>	Havola

XITOIY BAYRAMLARI VA FESTIVALLARI: AN'ANALAR VA ZAMONAVIYLIK

**Andijon davlat chet tillari instituti
talabasi Jaloliddinova Xadichaxon Xabibullo qizi**

Annotatsiya: Bu maqolada xitoy milliy va an'anaviy bayramlari va festivallari bilan, hamda ularga oid urf – odatlar bilan batafsil tanishib chiqishingiz mumkin.

Аннотация: В этой статье вы сможете ознакомиться с китайскими национальными и традиционными праздниками и фестивалями, а также с обычаями, связанными с ними.

Annotation: In this article, you can familiarize yourself with the Chinese national and traditional holidays and festivals, as well as the customs related to them.

Kalit so'zlar: yangi yil, bahor festivali, ma'bad yarmarkasi, lichun, ajdaho va sher raqsi, qizil rang, qizil konvertlar.

Ключевые слова: новый год, праздник весны, храмовая ярмарка, личунь, танец дракона и льва, красный цвет, красные конверты.

Key words: new year, spring festival, temple fair, lichun, dragon and lion dance, red color, red envelopes.

Kirish: Xitoyda Yangi yil bayramining tarixi. Yangi yilni nishonlashdan oldin, qadimgi xitoyliklar yig‘ilib, kuzda hosilning tugashini nishonlashdi. Klassik she‘riyatda G‘arbiy Chjou davrida (miloddan avvalgi 1045 — miloddan avvalgi 771 yillar) dehqon tomonidan yozilgan she‘rda kuzda bo‘lgan qadimgi quyosh taqvimining 10 - oyini nishonlash an‘analari tasvirlangan. She‘rga ko‘ra, bu vaqtda odamlar tariq qo‘yilgan joylarni tozalaydilar, mehmonlarga miji (guruch sharobi) bilan tost qiladilar, qo‘zilarni so‘yib, go‘shini pishirib bayramni shu tarzda nishonlaganliklari aytib o‘tilgan. 10 -oy bayrami Xitoy Yangi yilining prototiplaridan biri ekanligiga ishoniladi. Birinchi Xitoy yangi yilini nishonlash haqidagi yozuvlar urushayotgan davlatlar davriga (miloddan avvalgi 475 — limgdek, bahor bayrami sifatida tanilgan bu bayram eskidan xalos bo‘lish va yangisini olib kelish, xudolar va ajdodlarga sig‘inish, duo qilish va yovuz ruhlardan qochish, qarindoshlar va do‘stlarni birlashtirish, o‘yin – kulgularni nishonlashni o‘z ichiga oluvchi yirik xalq bayramidir.

Xitoyda Yangi yilni nishonlash bir nechta afaona va urf – odatlarga bog‘liq. Bayram an‘anaviy xudo va ajdodlar hurmat fursati ham hisoblanadi. Xitoyda Yangi yilni nishonlash bilan bog‘liq mintaqaviy urf – odatlar va an‘analar juda xilma – xildir. Masalan, har bir oila har qanday baxtsizlikni yo‘q qilish va kirib kelayotgan omadga yo‘l ochishi uchun uyni umumiy tozalashadi. Yana bir an‘anaviy urf – odatlardan biri esa **tuproqni supurish:** turli idishlarni joylash, choyshablar va pardalarni olib tashlash va yuvish, hovlini supurish, tuproq va o‘rgimchak to‘rlarini tozalash, ariqlarni ochish va tozalash kabilar. **Qizil rang** asosiy rang sifatida, bu bayram va xayrlilikni anglatadi. Deraza va eshiklarni qizil qog‘ozli qirqimlar va naqshlar bilan bezashadi. Ushbu qog‘ozlar omad yoki baxt, boylik yoki uzoq umr ko‘rish uchun niyat qilib bezaladi. Bahor qo‘shiqlari esa Xitoyda o‘ziga xos adabiy shakli bo‘lib, ular zamonning o‘tmishini tasvirlab, ezgulikni va ezgu tilaklarni toza, qo‘sh, ixcham va nafis so‘zlar bilan ifodalaydilar.

Yangi yil bayramidan oldingi oqshom ko‘pincha xitoylik oilalarning yillik uchrashuv kechki ovqatiga yig‘ilishlari uchun katta imkoniyat sifatida qabul qilinadi va bu yilning eng muhim voqeasidir. Oilaviy kechki ovqatni yeyishdan oldin,

avvalo, xudo va ajdodlarga sajda qilishadi, so‘ngra ibodat marosimi tugagandan so‘ng ovqatni boshlashadi. Omad uchun dasturxonda odatda, tovuqlar (rejalashtirish ma’nosini bildiradi), baliq (har yili to‘kin – sochinlik bo‘lishini bildiradi), krivetkalar (yaxshi bozor ma’nosida), semiz sabzavotlar (boy bo‘lish ma’nosida) va hokazolar.

Yangi yil arafasida har bir xonadon **“Yangi yil olovi”**ni yoqib, uning o‘chmasligi uchun yig‘ilib, eski yil bilan xayrlashish va yangi yilni kutib olishni kutishadi.

Yangi yil puli. Yangi yil bayrami dasturxonidan so‘ng oqsoqollar oldindan tayyorlangan yangi yil pullarini qizil konvertlarda yosh avlodlarga tarqatishadi. Qizil konvertlarda omadli pullar bo‘lib, bu ularning yoshlarga ne‘matlarini ifodalaydi.

Yangi yil tabriklari. Yangi yil davomida odamlar qarindoshlari va do‘stlarini ziyorat qiladi, bir – birlarini Yangi yil bilan tabriklab, omad tilaydilar. Yangi yil tabriklari odatda, uyda boshlanadi, keyin bir – birlari bilan uchrashganlarida tabriklarni davom ettiradilar.

Ma’bad yarmarkasi. Ma’bad yarmarkasi o‘yin – kulgu va bozor munosabatlarini birlashtiradigan xalq faoliyatidir. Bunda odamlar turli xil ovqatlarni totib ko‘rishadi, yangi yil tovarlarini sotib olishadi va spektakllarni tomosha qilishadi. Qo‘l san’atlari namoyishi va xalq tomoshalari bilan ibodat va yarmarkalar o‘tkaziladi.

Yangi yilning eng muhim yana bir tadbirlaridan biri esa **“Salyut va pirotexnikalar otish”**dir.

Ajdaho va sher raqsi. Bahor festivalida tinchlik va omad tilash va yovuz ruhlarni haydash uchun turli joylarda **“Ajdaho va sher raqslari”** namoyish etiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsam, Xitoy Yangi yilini nishonlash an’anaviy urf-odatlar merosi va zamonaviy nishonlash usullarining innovatsiyasini o‘z ichiga olgan boy va rang-barang bayramdir. Bunday tadbirlar nafaqat bayramona kayfiyat bag‘ishlaydi, balki odamlar o‘rtasidagi muloqot va o‘zaro munosabatlarni ham rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. „There are 6 Chinese solar terms in spring“. *GBTIMES*. 2019-yil 8-aprelda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2020-yil 28-yanvar.
2. „Chinese New Year“. *History.com*. Qaraldi: 2013-yil 9-fevral.
3. {{Veb manbasi}} **andozasidan foydalanishda sarlavha= parametrini belgilashingiz kerak.** „{{{title}}}“ (zh). *Central Weather Bureau*. 2017-yil 12-sentyabrda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2017-yil 26-yanvar.
4. *Aslaksen, Helmer (17 July 2010), The Mathematics of the Chinese Calendar (PDF), National University of Singapore, 31-bet, 13 January 2014da asl nusxadan(PDF)arxivlandi*
5. *Classic of Poetry - Qi Yue (Chinese)*. „...十月滌場。 朋酒斯饗、曰殺羔羊。 躋彼公堂、稱彼兕觥、萬壽無疆。 “
6. „春节起源“. *www.sohu.com*.

PERSONIFIKATSIYANING BADIY MATNDAGI LINGVISTIK VA PRAGMATIK ROLI

Muhammadova Muslima Dilshodbek qizi

Andijon davlat chet tillari instuti talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi personifikatsiyaning badiiy matndagi lingvistik va pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Personifikatsiya – jonli mavjudotlarning xususiyatlarini jonsiz narsalarga berish orqali yaratilgan badiiy tasvir vositasi bo‘lib, uning semantik va stilistik funksiyalari o‘rganiladi. Shuningdek, personifikatsiyaning o‘quvchiga ta’siri va kontekstga bog‘liq ma’no o‘zgarishlari ham tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: personifikatsiya, lingvo-pragmatika, badiiy tasvir, kontekst, semantik tahlil, jonli.

KIRISH. Personifikatsiya – bu jonli mavjudotlarning xususiyatlarini jonsiz narsalarga, tabiat hodisalariga yoki mavhum tushunchalarga berish orqali yaratiladigan badiiy tasvir vositasidir. Ushbu usul matnga jonlilik, emotsional

ta’sirchanlik va obrazlilik baxsh etadi. Badiiy adabiyotda personifikatsiya o‘quvchini matnga chuqurroq jalb qilish va unga estetik zavq bag‘ishlash vositasi sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, u muallifning nutqiga ekspressivlik qo‘shib, o‘quvchida kuchli his-tuyg‘ular uyg‘otishga yordam beradi. Badiiy nutqda jonlantirish vositasi sifatida personifikatsiya muhim o‘rin tutadi. Ushbu tasviriy vosita matnga emotsional va ekspressiv tus beradi, uning ta’sirchanligini oshiradi. Personifikatsiyaning lingvistik va pragmatik jihatlarini tadqiq qilish badiiy matnning semantik strukturasini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Personifikatsiyaning lingvistik xususiyatlari

Personifikatsiya til birliklari yordamida jonli mavjudotlarning xususiyatlarini jonsiz narsalarga yuklash orqali hosil qilinadi. Ushbu tasviriy vosita semantik jihatdan turli so‘zlar va iboralar orqali amalga oshiriladi. Quyidagi lingvistik xususiyatlari mavjud:

- **Jonsiz narsalarga insonga xos xususiyatlarning berilishi** – fe‘l, sifat va otlar orqali jonlantirish (masalan, "shamol shivirladi", "quyosh kuldi").
- **Personifikatsiyaning stilistik funksiyasi** – nutqning obrazlilikini oshirish, ekspressivlik yaratish va o‘quvchida estetik hissiyot uyg‘otish.
- **Badiiy matnda personifikatsiyaning qo‘llanish xususiyatlari** – poetik va nasriy matnlarda keng ishlatilishi, obraz yaratish vositasi sifatida ahamiyatga ega bo‘lishi.

Personifikatsiyaning pragmatik jihatlar

Personifikatsiya badiiy matnda nafaqat tasviriy vosita, balki muhim kommunikativ element ham hisoblanadi. Uning pragmatik jihatlar quyidagilardan iborat:

- **Kontekstga bog‘liq ma’no o‘zgarishlari** – personifikatsiyaning semantik talqini matnning umumiy kontekstiga bog‘liq bo‘lib, uning ma’nosi muallifning uslubiy maqsadlariga ko‘ra o‘zgarishi mumkin.
- **O‘quvchining matnni idrok etishiga ta’siri** – jonlantirilgan obrazlar o‘quvchining diqqatini jalb qiladi va matnni esda qolarli qiladi.

- **Ekspressivlik va emotsional ta’sir darajasi** – personifikatsiya orqali matnga estetik va hissiy tus beriladi, bu esa o‘quvchining hissiyotlarini kuchaytiradi.
- **Muallif va o‘quvchi o‘rtasidagi kommunikativ bog‘lanish** – personifikatsiya orqali muallif o‘z fikrlarini bilvosita, lekin kuchli ta’sir bilan yetkazishi mumkin.
- **Madaniy va lingvistik kontekstga bog‘liqlik** – turli madaniy va lingvistik muhitlarda personifikatsiya turlicha qabul qilinishi mumkin, bu uning universal va lokal xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi.

Badiiy matnda personifikatsiyaning funksional roli

Personifikatsiya badiiy asarlarda muhim stilistik va semantik vosita sifatida xizmat qiladi. U matnning estetik ta’sirini kuchaytirib, muallif fikrlarini yanada ta’sirchan ifodalashga yordam beradi. Quyidagi asosiy funksiyalarini ajratish mumkin:

- **Muallifning estetik maqsadlariga erishish usuli sifatida** – personifikatsiya orqali muallif matnga jonlilik baxsh etib, o‘quvchining tasavvurini boyitadi.
- **Til birliklarining emotsional va stilistik o‘zgarishi** – personifikatsiya orqali keltirilgan jonlantirilgan obrazlar matnga hissiy va ta’sirchan tus beradi.
- **Madaniy va lingvistik kontekstda personifikatsiyaning o‘rni** – turli madaniyatlardagi badiiy asarlarda personifikatsiyaning qo‘llanishi muayyan xalqning dunyoqarashi va badiiy an’analarini aks ettiradi.
- **Badiiy ifoda va obrazlilikni kuchaytirish** – personifikatsiya asarning umumiy obrazlar tizimini boyitib, uning ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi.
- **O‘quvchining qabul qilish jarayoniga ta’siri** – jonlantirilgan obrazlar orqali matn o‘quvchi uchun esda qolarli va tushunarli bo‘lishiga yordam beradi.

XULOSA. Personifikatsiya badiiy matnda nafaqat tasviriy vosita, balki muhim kommunikativ va semantik omil ham hisoblanadi. Uning lingvistik va pragmatik jihatlarini tahlil qilish badiiy asarlarning semantik qirralarini chuqurroq ochib beradi va o‘quvchining matnni idrok etishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Personifikatsiya muallifga matnni jonlantirish, hissiy va emotsional tus berish imkonini yaratadi. Shuningdek, bu usul yordamida muallif o‘z fikrlarini bevosita

emas, balki bilvosita ifodalash orqali o‘quvchiga o‘ziga xos estetik zavq ulashadi. Bundan tashqari, personifikatsiyaning lingvistik xususiyatlari orqali uning stilistik imkoniyatlari kengayadi, bu esa badiiy asarlarda ta’sirchan obraz yaratish jarayoniga katta hissa qo’shadi. Pragmatik jihatdan esa, personifikatsiya o‘quvchiga yanada chuqurroq taassurot qoldiradi va matnning idrok etilishini osonlashtiradi. Umuman olganda, personifikatsiya badiiy nutqning ajralmas qismi bo‘lib, adabiy asarlarning ta’sirchanligini oshirishda va ularning estetik qiymatini kuchaytirishda katta ahamiyatga ega. Personifikatsiya badiiy matnda nafaqat tasviriy vosita, balki muhim kommunikativ va semantik omil ham hisoblanadi. Uning lingvistik va pragmatik jihatlarini tahlil qilish badiiy asarlarning semantik qirralarini chuqurroq ochib beradi va o‘quvchining matnni idrok etishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M., “Adabiyotshunoslik lug‘ati”, Toshkent, “Akademnashr”, 2010, -B.363.
2. Sanjar Sodiq “So‘z san‘ati jozibasi”. T. “O‘zbekiston”, 1996
3. A. Hayitmetov, "**Adabiy tahlil asoslari**", "Universitet", -b:256
4. N. Mahmudov., “Adabiyot nazariyasi”, "O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi" davlat ilmiy nashriyoti, 2010, -b:320
5. G. Salomov., “**Stilistika va badiiy matn tahlili**”, “Fan”, 2004, -b:280

TARJIMASHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI

(O.Genrining qisqa hikoyalaridan biri “Farishtalar tuhfası” asarini ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilishdagi muammolar taxlili va ularga yechimlar)

Akbarov Baxromjon Anvarovich

Toshkent xalqaro Kimyo universiteti (Namangn filiali)

Magistratura bosqichi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada, Amerikalik taniqli yozuvchi O.Genri (O.Henry) tahallusi bilan ijod qilgan, William Sydney Porterning 1905-yilda nashr qilingan “Farishtalar tuhfası” asarini, bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilishda,

tarjimashunoslikning dolzarb masalalaridan biri, leksemik va semantik muammolar. Stilistik jihatdan yuzaga kelgan qiyinchiliklar va ayniqsa madaniy muammolar ustidan olib borilgan taxlillar va ularga yechimlar haqida so‘z boradi.

Аннотация: В этой статье рассматриваются анализ и пути решения одной из актуальных проблем переводоведения такие как, лексико-семантические проблемы, стилистические трудности и, в особенности, культурологических проблем, при переводе с одного языка на другой; автора известного американского писателя Уильяма Сиднея Портера работавший под псевдонимом (О. Henry) произведения «Дары Волхвов», опубликованного в 1905 году.

Abstract. This article examines the analysis and solutions to one of the pressing problems of translation studies, such as lexical and semantic problems, stylistic difficulties and, in particular, cultural problems, when translating from one language to another; the author of the famous American writer William Sydney Porter, who was well known as (O. Henry), by the work "The Gifts of the Magi", published in 1905.

Kalit so‘zlar: Leksemik va semantik, stilistik va madaniy muammolar.

Ключевые слова: Лексико-семантика, стилистические и культурные проблемы.

Keywords: Lexemic, semantic, stylistic and cultural problems.

Ma’lumki, adabiyotda so‘zning o‘rni juda katta, muhim ahamiyat kasb etadi. Yozuvchi asardagi voqealarni tushunarli tarzda ifodalab berishi uchun, dengizdan dur qidirganidek, asardagi so‘zlarni ham joy-joyiga qo‘yishga harakat qiladi. Tarjimashunoslik yo‘nalishida esa asarning asl mohiyatini kitobxonga to‘g‘ri yetkazib berish, tarjimon uchun dolzarb masalalardan.

“Tarjima – bu faqat lingvistik hodisa emas, balki madaniy va semiotik jarayondir.” (Jakobson, 1959) “Tarjima – bu madaniyatlar o‘rtasidagi ko‘prikdir. Har qanday tarjima asl matnning sodiq nusxasi emas, balki yangi matn yaratish san’atidir.” (George Steiner, 1975), “Tarjima – bu muqarrar xiyonatdir. Hech qanday tarjima asl matnni to‘liq aks ettira olmaydi, lekin tarjimon muallif g‘oyasini imkon qadar aniq

yetkazishga harakat qilishi kerak.” (Umberto Eco,2003), "So‘zma-so‘z tarjima qilish mumkin emas, chunki til nafaqat lingvistik tizim, balki madaniy kod hamdir”. (Umberto Eco,2003), “Tarjima – bu faqat so‘zlarni boshqa tilga ko‘chirish emas, balki muallif ruhiyatini ifodalashdir.” (Jorj Chapmen, 1616).

1. Amerikalik mashhur yozuvchi, qisqa hikoyalar ustasi, O. Genri (O. Henry)ning hikoyalarida ko‘pincha kutilmagan yakun, yumor, boy va hayotiy voqealar aks etadi. “Farishtalar tuhfası” (*The Gift of the Magi*) hikoyasi uning eng mashhur asarlaridan biri bo‘lib, sevgi, fidoyilik va qurbonlik kabi mavzularni ko‘rish mumkin. Ushbu hikoyani ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilishda bir qator muammolar yuzaga keladi. Ularni tahlil qilish va yechimlarini taklif etish muhimdir.

Bu asarda xalq tilidan keng foydalanilgan bo‘lib, ta’sirli metaforalar, idiomalar ba boshqa ko‘plab o‘ziga hos soz’lar berilgan. Masalan, quyida asardagi asl so‘zlar, to‘g‘ridan-to‘g‘ri va o‘zbek tiliga moslashtirib, tarjima qilingan misollarni ko‘rish mumkin. Leksemik va semantik muammolar va ularga ba’zi yechimlarni ko‘rib chiqamiz.

2. **“...by bulldozing the grocer and the vegetable man and the butcher”**. Bu idiomalar bo‘lib, kimnidir, nimadir qilishga majburlash degan manoni anglatadi. Ammo asarda **“... sabzavot, ko‘kat sotuvchilari va xatto qassob** bilan ham tortishishga to‘g‘ri kelardi”. Yoki, **“Cheeks burned”** – to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilinganida “Yanoqlar yondi” lekin hikoyada “hijolat bo‘lganidan yuzlari qizarib ketardi”. **“The next day would be Christmas.”** So‘zma-so‘z tarjima qilinsa, “Ertasi kuni Rojdestvo edi” Kontekstga mos tarjimada, “Ertasi kuni Rojdestvo bo‘lishiga qaramasdan...”, “She was **ransacking** the stores for Jim's present.” – “Della do‘konlarni xuddi bosqinchilik qilgandek Jim uchun sovg‘a qidirdi”, “If Jim doesn't kill me," she said to herself, before he takes a second look at me, he'll say I look like a **Coney Island chorus girl**. – Agar kitobxon Koni Ailenddagi xor qizlar haqida ma’lumotga ega bo‘lmasa gap nima haqda ketayotganligini tushunmaydi. Bu vaziyatda tarjimon tomonidan qo‘shimcha izoh berilib ketishi maqsaga muvofiq bo‘ladi. ...to

- be **burdened** with a family – to‘g‘rida-to‘g‘ri tarjimada “oila bilan yuklangan bo‘lish”, asl tarjimada esa, “Oilali bo‘lish” deyilgan.
3. Agar **stilistik muammolarni** ko‘rib chiqsak, tarjima jarayonida yozuvchning usulini saqlab turish ham oson bo‘lmadi. Masalan, hikoyadagi jumlalarning qisqa va ta’sirchan bo‘lishi, tarjimada ham aks ettirilishi lozim. **“Life is made up of sobs, sniffles, and smiles, with sniffles predominating.”** - So‘zma-so‘z tarjimada, “Hayot yig‘lash, burnini tortish va kulishdan iborat, bunda burnini tortish ustunlik qiladi.”- konteksga mos tarjimada esa, **“Hayot yig‘i, hijron va kulgudan iborat, hijron esa ustun”**. Tarjimada stilistik moslashuv o‘zbek tilidagi o‘xshash iboralar bilan ifodalanishi zarur.
4. Asar tarjima qilinar ekan, jarayon davomida **madaniy muammolarga** ham duch kelindi. Hikoyada Rojdestvo bayrami haqida so‘z boradi. O‘zbek madaniyatida Rojdestvo bayrami keng nishonlanmaydi, shuning uchun ba’zi kontekstlar o‘quvchiga tushunarli bo‘lmasligi mumkin. Masalan: **“The Magi brought valuable gifts to baby Jesus.”** So‘zma-so‘z tarjima: “Majuslar chaqaloq Isoga qimmatbaho tuhfa keltirgan.”Moslashtirilgan tarjimada, “Farishtalar chaqaloq Isoga eng qimmat tuhfa keltirishgan.” Qolaversa, hikoyada **“Magi”** so‘zi ko‘p bor ishlatiladi. Bu so‘zni diniy kontekstga ega bo‘lgani uchun tushunarli tarzda moslashtirilishi kerak. Aslida, Majuslar (Ergashuvchilar, sehrgarlar, donolar) kimligi va kelib chiqishining sirlari, ularning ilohiy ahamiyati bilan birgalikda, ularni xristian an‘analarida taniqli shaxslarga aylantirdi. Ular ko‘plab nasroniy jamoalarida azizlar yoki hatto shahidlar sifatida hurmat qilinadi va ko‘plab san‘at asarlari, afsonalar va urf-odatlar mavzusidir. Ham dunyoviy, ham nasroniy kuzatuvchilarning ta’kidlashicha, **sehrgarlar** xalq orasida turli g‘oyalar, ramzlar va mavzularni ifodalash vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Aksariyat olimlar sehrgarlarni tarixiy shaxslar emas, balki afsonaviy shaxslar deb bilishadi. (https://en.wikipedia.org/wiki/Biblical_Magi)
5. Ushbu ma’lumotlarga tayanib asar ham “Farishtalar tuhfası” deb nomlangan. Misol uchun, **“The magi, as you know, were wise men wonderfully wise**

- men who brought gifts to the Babe in the manger”**, tarjimada “Ma’lumki, chaqaloqning beshigiga sovg’a olib keluvchi Farishtalar doimo aqlli kishilar bo’lishgan.” Ushbu kontekstda agar kitobxon Majusiylar haqida ma’lumotga ega bo’lmasa, gapdan kelib chiqib, hech kim ko’rmagan ammo afsonalarda doim tilga olinadigan, oq qanotli “Farishtalar” degan tushunchaga ega bo’ladi.
6. Xulosa o’rnida shuni aytib, ta’kidlash lozimki, O. Genrining “Farishtalar tuhfası” hikoyasini tarjima qilish jarayonida lingvistik, stilistik va madaniy muammolar uchraydi. Bunda, muallifning o’ziga xos uslubini berish uchun o’zbek tilining badiiy imkoniyatlaridan keng va o’rinli foydalanish lozim. Har bir ibora va metafora o’zbek tilida tabiiy eshitiladigan shaklda ifodalanishi kerak va kontekstni madaniy moslashtirishda hikoyadagi madaniy elementlarni o’zbek o’quvchisi uchun tushunarli tarzda izohlash yoki mos alternativalar topish lozim. Bu esa, tarjimashunoslikning dolzarb masalalarini ko’rib chiqishda yuqorida bitta asar misolida keltirilgan muammolarni o’rganish va unga yechim topishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. ACJ Footnote: Umberto Eco. (n.d.). *Umberto Eco*.
George Steiner on language and languages—The New York Times. (n.d.).
Retrieved March 24, 2025, from
2. *Jakobson.pdf*. (n.d.). Retrieved March 23, 2025,
Schools_of_Linguistics.pdf. (n.d.). Retrieved March 9, 2025,
3. *The Gift of the Magi Full Text—The Gift of the Magi—Owl Eyes*. (n.d.).
Retrieved March 24, 2025
4. Shomaqsudov A., Rasulov I., Rustamov H. O’zbek tili stilistikasi. Toshkent, 1983.
5. Shodmon Sulaymonov, Qahramon To’xsanov., Adabiyotshunoslik atamalarining qisqacha izohli lug’ati. Buxoro. “Buxoro” 2009. b-120.

THE ROLE OF THE NATIVE LANGUAGE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Arabboyeva Sitara the student of

Andijan State Institute of Foreign Languages

Supervisor: Lolaxon Jo'rayeva

Annotatsiya: Maqolada ona tilining chet tillarni o'qitishdagi o'rni, xususan, o'zbek tilidan foydalanishning afzalliklari va qiyinchiliklari muhokama qilinadi. O'zbek tilining grammatikasi va leksikasidan foydalanish orqali chet tilini o'zlashtirish jarayonini osonlashtirish, shuningdek, ona tilidagi tushunchalardan foydalanib, yangi tilning madaniy xususiyatlarini tushunishga yordam berish usullari ko'rib chiqiladi.

Аннотация: В статье обсуждается роль родного языка в обучении иностранным языкам, в частности, преимущества и трудности использования узбекского языка. Рассматриваются способы облегчения процесса освоения иностранного языка посредством использования грамматики и лексики узбекского языка, а также использования концепций родного языка для понимания культурных особенностей нового языка.

Annotation: This article discusses the role of the native language in foreign language teaching, specifically the advantages and challenges of using Uzbek. It examines methods to facilitate the foreign language acquisition process by utilizing Uzbek grammar and vocabulary, and using concepts from the native language to help understand the cultural specificities of the new language.

Kalit so'zlar: Ona tili, chet tili, o'qitish metodikasi, o'zbek tili, grammatika, leksika, madaniy farqlar.

Ключевые слова: Родной язык, иностранный язык, методика преподавания, узбекский язык, грамматика, лексика, культурные различия.

Key words: Native language, foreign language, teaching methodology, Uzbek language, grammar, vocabulary, cultural differences.

In an increasingly interconnected world, the ability to communicate in multiple languages has become paramount. While immersion and direct method approaches to foreign language teaching gain traction, the often-overlooked role of the learner's native language – in this case, Uzbek – is crucial for effective language acquisition. Utilizing Uzbek as a bridge can significantly enhance comprehension, accelerate learning, and foster a deeper understanding of the target language's cultural nuances.

One of the primary benefits of integrating Uzbek into foreign language instruction is the ability to leverage existing linguistic knowledge. Uzbek speakers already possess a complex understanding of grammar, vocabulary, and sentence structure. By drawing parallels between Uzbek and the target language, teachers can help students identify patterns, understand grammatical concepts, and unlock the meaning of unfamiliar words. For example, when learning English, students can compare the sentence structures and identify the similarities and differences in verb conjugation or noun declension. This comparative approach not only demystifies the foreign language but also reinforces the student's understanding of their native language.

Vocabulary acquisition can also be significantly enhanced by using Uzbek as a reference point. Many words in different languages share cognates or have roots in common ancestral languages. By pointing out these connections, teachers can help students quickly expand their vocabulary and build confidence. Additionally, using Uzbek to explain the nuances of meaning for similar-sounding words in the foreign language can prevent common errors and misunderstandings.

Furthermore, the use of Uzbek plays a vital role in understanding the cultural context of the target language. Language and culture are inextricably linked, and linguistic expressions often reflect cultural values, beliefs, and social norms. By comparing and contrasting cultural concepts in Uzbek and the target language, educators can promote intercultural awareness and sensitivity. This approach can help students avoid making cultural faux pas and develop a deeper appreciation for the richness and diversity of human expression. For instance, idiomatic expressions

are often difficult to translate directly. Explaining the underlying cultural context of an English idiom using a similar situation or expression in Uzbek can greatly improve comprehension.

However, some challenges must be addressed to effectively integrate Uzbek into foreign language teaching. Teachers need to develop a thorough understanding of both Uzbek and the target language, including their grammatical structures, vocabulary, and cultural contexts. This requires ongoing professional development and access to appropriate resources. It's also crucial to strike a balance between using Uzbek as a bridge and encouraging students to think directly in the target language. Overreliance on translation can hinder fluency and prevent students from developing the ability to process information in the new language.

Furthermore, diversity within the Uzbek-speaking population must be acknowledged. Variations in dialect, educational background, and exposure to the target language can influence students' learning styles and needs. Teachers need to adopt flexible and adaptable teaching strategies that cater to the diverse learning needs of their students.

In conclusion, the native language, Uzbek, serves as an invaluable tool in foreign language education. By leveraging existing linguistic knowledge, facilitating vocabulary acquisition, and promoting cultural understanding, educators can create a more effective and engaging learning environment. By acknowledging the challenges and adopting thoughtful strategies, Uzbekistan can harness the power of its native language to empower its citizens to become confident and successful multilingual communicators in a globalized world.

References

- 1) Azizova, N. (2020). Applied Linguistics in Uzbekistan: Current Trends and Future Directions. Tashkent: University Press.
- 2) Cook, V. (2001). Second language learning and language teaching (3rd ed.). Arnold.

- 3) Karimova, D. (2022). Practical Strategies for Integrating the Native Language in Foreign Language Classrooms. *Journal of Language Teaching*, 12(1), 45-58.
- 4) Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2011). *Techniques & principles in language teaching* (3rd ed.). Oxford University Press.
- 5) Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). *How languages are learned* (4th ed.). Oxford University Press.
- 6) Odilova, M. & Nosirova, S. (2019). *Effective techniques with Uzbek students on learning English language*. Berlin.
- 7) Rustamov, A. (2018). *Comparative Linguistics: Uzbek and English*. Samarkand: Silk Road Publishing.
- 8) Savignon, S. J. (2002). *Communicative competence: Theory and classroom practice* (2nd ed.). McGraw-Hill.

COGNITIVE METAPHOR THEORY AND ITS IMPLICATIONS FOR SECOND LANGUAGE ACQUISITION: A STUDY OF METAPHOR LEARNING AND USAGE

Akbarova Muazzamxon G‘opirjon qizi

Master’s student

Tashkent Kimyo International University Namangan branch

Аннотация: Данное исследование рассматривает применение когнитивной теории метафоры в контексте изучения иностранного языка. Анализируя способы восприятия и использования метафор студентами, изучающими английский язык, работа выявляет ключевые проблемы в понимании концептуальных метафор и предлагает педагогические стратегии для улучшения метафорической компетенции. Результаты указывают на необходимость эксплицитного обучения метафорам и интеграции культурного контекста в языковое образование.

Ключевые слова: когнитивная теория метафоры, изучение второго языка, концептуальные метафоры, метафорическая компетенция,

педагогические стратегии, культурный контекст, образное мышление, межъязыковой перенос.

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot kognitiv metafora nazariyasining chet tilini o‘rganish kontekstida qo‘llanilishini ko‘rib chiqadi. Ingliz tilini o‘rganayotgan talabalarning metaforalarni qabul qilish va ulardan foydalanish usullarini tahlil qilib, ish kontseptual metaforalarni tushunishdagi asosiy muammolarni aniqlaydi va metaforik kompetentsiyani oshirish uchun pedagogik strategiyalarni taklif etadi. Natijalar metaforalarga aniq o‘qitish va madaniy kontekstni til ta‘limiga integratsiyalash zarurligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: kognitiv metafora nazariyasi, ikkinchi tilni o‘rganish, kontseptual metaforalar, metaforik kompetentsiya, pedagogik strategiyalar, madaniy kontekst, obrazli fikrlash, tillararo o‘tkazish.

Abstract: This study examines the application of Cognitive Metaphor Theory in the context of foreign language learning. By analyzing how students learning English perceive and use metaphors, the research identifies key issues in understanding conceptual metaphors and proposes pedagogical strategies to improve metaphorical competence. Results indicate the necessity of explicit metaphor instruction and integration of cultural context in language education.

Keywords: cognitive metaphor theory, second language acquisition, conceptual metaphors, metaphorical competence, pedagogical strategies, cultural context, figurative thinking, cross-linguistic transfer.

Existing Problems in the Research Area

The acquisition of metaphorical competence remains a significant challenge in second language learning contexts. Several problems persist in this area:

Limited awareness of conceptual metaphors: Foreign language learners often struggle to recognize and interpret metaphorical expressions because they approach them as isolated linguistic units rather than systematic conceptual mappings.

Cross-linguistic interference: Learners tend to rely on metaphorical patterns from their native language when processing metaphors in the target

language, leading to misinterpretations when conceptual systems differ between languages.

Pedagogical gaps: Traditional language teaching methods frequently overlook explicit instruction in metaphorical language, focusing instead on literal meanings and grammatical structures.

Assessment challenges: Evaluating metaphorical competence in language learners remains difficult due to the lack of standardized assessment tools and the complex nature of metaphor comprehension.

Cultural dimension: The cultural embeddedness of metaphors creates additional barriers for learners who lack familiarity with the target culture’s conceptual frameworks and value systems.

These issues highlight the need for research that bridges theoretical understandings of cognitive metaphor with practical applications in language teaching methodology.

Problem-Solving Methods

To address the identified challenges in metaphor acquisition in second language contexts, this study employs the following methodological approaches:

Comparative analysis: Examining metaphorical expressions in English and Uzbek to identify conceptual similarities and differences that affect learning outcomes.

Classroom interventions: Implementing explicit metaphor instruction through cognitive-linguistic activities that highlight underlying conceptual mappings.

Mixed-methods research design: Combining quantitative assessment of metaphor comprehension with qualitative analysis of learners’ metaphor usage and processing strategies.

Corpus-based approach: Utilizing language corpora to identify frequently occurring metaphorical patterns in authentic English discourse that should be prioritized in instruction.

Contrastive analysis framework: Systematically comparing conceptual metaphor systems between languages to predict and explain learning difficulties.

The study focuses particularly on abstract domains (e.g., time, emotions, ideas) where metaphorical conceptualization is prevalent and cross-cultural variation is significant. Data collection methods include metaphor identification tasks, think-aloud protocols, translation exercises, and metaphor production activities with intermediate and advanced English language learners.

Scientific Proposals and Recommendations

Based on the findings of this research, the following pedagogical strategies and theoretical insights are proposed:

Conceptual awareness raising: Language instruction should explicitly highlight the systematic nature of metaphorical expressions by grouping them according to underlying conceptual metaphors (e.g., TIME IS MONEY, ARGUMENT IS WAR). This approach helps learners recognize patterns rather than memorizing isolated expressions.

Contrastive metaphor instruction: Teachers should guide students in comparing conceptual metaphors between their native language and the target language, noting both universalities and culture-specific variations.

Multimodal metaphor teaching: Incorporating visual representations, gestures, and physical activities into metaphor instruction enhances cognitive engagement and improves retention of metaphorical concepts.

Corpus-informed metaphor syllabus: Language programs should prioritize high-frequency conceptual metaphors based on corpus evidence, ensuring learners encounter metaphorical expressions in authentic contexts.

Cultural contextualization: Metaphor instruction should explicitly address cultural underpinnings of conceptual metaphors to develop both linguistic and intercultural competence.

Technology integration: Utilizing digital tools such as concordancers, visual metaphor maps, and interactive exercises can support autonomous exploration of metaphorical patterns.

Assessment recalibration: Evaluation of language proficiency should include measures of metaphorical competence alongside traditional assessments of grammar and vocabulary.

Implementation of these recommendations would significantly enhance the acquisition of metaphorical competence in second language contexts, bridging the theoretical insights of cognitive metaphor theory with practical pedagogical applications.

References

1. Boers, F., & Lindstromberg, S. (2022). Teaching figurative language: Insights from Cognitive Linguistics. Cambridge University Press.
1. Danesi, M. (2023). Conceptual fluency theory and second language teaching. *Language Teaching Research*, 27(4), 586-603.
2. Kövecses, Z. (2020). Extended conceptual metaphor theory. Cambridge University Press.
3. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
4. Littlemore, J. (2019). *Metaphors in the mind: Sources of variation in embodied metaphor*. Cambridge University Press.
5. Macarthur, F. (2021). Metaphor and second language acquisition. *Annual Review of Applied Linguistics*, 41, 80-99.
6. Nacey, S., Dorst, A. G., Krennmayr, T., & Reijnierse, W. G. (Eds.). (2022). *Metaphor identification in multiple languages: MIPVU around the world*. John Benjamins.
7. Tyler, A., & Evans, V. (2023). *The semantics of English prepositions: Spatial scenes, embodied meaning, and cognition*. Cambridge University Press.

CHET TILI O'QITISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Aminjonova Madinabonu

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: *"Bugungi kunda chet tili o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va axborot texnologiyalaridan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt (SI) til o'rgatish jarayonida samaradorligini oshirmoqda. Ushbu maqolada sun'iy intellekt asosida chet tili o'qitishning zamonaviy usullari va ularning afzalliklari tahlil qilinadi. Hamda zamonaviy texnologiyalarning chet tili o'qitish jarayonidagi o'rni, samaradorligi va ta'limdagi roli tahlil qilinadi."*

Annotation: *"Nowadays, the use of modern approaches and information technologies in foreign language teaching has become increasingly relevant. In particular, artificial intelligence (AI) is introducing innovative methods in language learning and enhancing the efficiency of the educational process. This article analyzes modern AI-based methods for teaching foreign languages and their advantages. Additionally, the role, effectiveness, and significance of modern technologies in the foreign language teaching process are examined."*

Аннотация: *"В настоящее время использование современных подходов и информационных технологий в обучении иностранным языкам приобретает особую актуальность. В частности, искусственный интеллект (ИИ) предлагает инновационные методы изучения языков и повышает эффективность образовательного процесса. В данной статье анализируются современные методы преподавания иностранных языков с использованием ИИ и их преимущества. Также рассматриваются роль, эффективность и значение современных технологий в процессе обучения иностранным языкам."*

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, interaktiv, metod, integratsiya, internet, texnologiya, platformalar.

Chet tilini o'rganish insoniyat tarixida doimo muhim o'ringa ega bo'lib kelgan. Bugungi kunda esa zamonaviy texnologiyalar bu jarayonni ancha osonlashtirgan

va yangi imkoniyatlar yaratgan. Kompyuterlar, mobil qurilmalar, sun'iy intellekt va boshqa innovatsion texnologiyalar yordamida til o'rganish metodlari zamonaviy talablar va ehtiyojlarga javob beradigan darajada takomillashgan. Zamonaviy texnologiyalar yordamida chet tilini o'rganish jarayoni yanada samarali, qulay va interaktiv bo'lgan. Mobil ilovalar French-Uzbek , Speak and Translate Languages metodlari til o'rganishni yanada qiziqarli va foydali qiladi. Onlayn platformalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali o'rganish amaliyotini kuchaytirish, real muloqotga imkoniyat yaratish, tilni tez va samarali o'rganishga yordam beradi. Shuningdek, audiovizual materiallar va o'yinlar yordamida o'rganish jarayonini yanada samarali va quvnoq qilishi mumkin. Zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiya qilingan til o'rganish usullari yangi tillarni o'rganishga qiziqishni oshiradi va bunga erishishni osonlashtiradi. Sun'iy intellektning chet tili o'qitish jarayonidagi o'rni tobora kengayib, an'anaviy metodlardan sezilarli darajada farq qiluvchi innovatsion texnologiyalarni joriy qilmoqda.

Sun'iy intellekt qanday ishlaydi?

Sun'iy intellekt tabiiy tilni qayta ishlash (Natural Language Processing – NLP), mashinaviy o'rganish (Machine Learning – ML) va neyron tarmoqlar (Neural Networks) kabi texnologiyalarga asoslanadi. Bu tizimlar foydalanuvchilarning nutqini tushunish, tahlil qilish va ularni individual darajada o'qitish imkonini beradi.

Sun'iy intellekt asosida o'qitishning afzalliklar:

Moslashuvchan ta'lim – SI individual yondashuv asosida har bir o'quvchiga mos darslik va mashqlarni taklif qiladi.

Interaktiv o'rganish – Chatbotlar va VR texnologiyalari orqali o'quvchilar real hayotga yaqin muloqot tajribasiga ega bo'ladi.

O'z-o'zini baholash – SI orqali foydalanuvchilar o'z natijalarini avtomatik tahlil qilib, rivojlanish jarayonini kuzatib borishi mumkin.

Imkoniyatlarning kengligi – Sun'iy intellekt yordamida istalgan joyda va vaqtda til o'rganish imkoniyati yaratiladi.

Avtomatik tarjima tizimlari - masalan Google Translate, Deepl va Translator kabi vositalar chet tilidagi matnlarni tezda tarjima qilish imkonini beradi. Bu texnologiyalar yangi tilni o‘rganayotgan insonlar uchun juda foydalidir, chunki ular tarjima qilinayotgan matnni tushunishni osonlashtiradi. Masalan, Google Translate foydalanuvchining so‘nggi qidiruvlari va o‘rgangan so‘zlari asosida tavsiyalar beradi. Bu yordamida tilni tez o‘rganish mumkin. Google Translate va boshqa avtomatik tarjima tizimlari chet tili o‘rganishda foydali bo‘lishi mumkin. Ular yordamida foydalanuvchilar yangi so‘zlarni o‘rganish, matnlarni tarjima qilish jarayonini tezlashtiradi. Sun‘iy intellekt texnologiyalarining chet tili o‘rganish jarayoniga qo‘shgan hissi juda katta. Zamonaviy texnologiyalar orqali chet tili o‘rganishning eng mashhur usullaridan biri- mobil ilovalar va onlayn kurslar. Bu vositalar o‘rganish jarayonini ancha osonlashtiradi va interaktiv qiladi.

Bugungi kunda internet, mobil ilovalar , sun‘iy intellekt va onlayn resurslar yordamida chet tilini o‘rganishning qanday osonlashgani haqida . Misollar: Duolingo, Memrise, Babbel, Chat Gpt, You tube'dagi darslar. Masalan: Chatgpt - bu bot foydalanuvchilarning savollariga tezkor javob berish , o‘rganish va tilni mashq qilishda yordam beradi. Duolingo: Duolingo xorijiy tillarni o‘rgatuvchi veb - sayt va mobil ilova bo‘lib foydalanuvchilarga o‘yin formatida o‘rganishni taqdim etadi. Ilova maqsadni va vazifalarni bajarish orqali foydalanuvchini rag‘batlantiradi va chet tili o‘rganishni qiziqarli qiladi. Memrise - u til o‘rganishga ixtisoslashgan, ammo boshqa sohalardan ham turli tuman mavzular taklif etadi. Foydalanuvchiga so‘zlarni va iboralarni tez va samarali o‘rganishga yordam beradi. Bu ilova o‘zining audio resurslari bilan tilni o‘rganishni osonlashtiradi. Babbel- bu ilova amaliy lug‘at bilan yaxshi tuzilgan darslarni taklif qiladi va nutqni aniqlash samarali talaffuz amaliyoti uchun. Shuningdek, u 14 tilda ona tilda so‘zlashuvchilar bilan jonli, shaxsiy va guruh darslarini taqdim etadi. Ta‘limga texnologik yondashuv o‘quv jarayonini o‘zaro uzviy bog‘liq etablar va amallarga ajratishni va bo‘lishni; ta‘limdan ko‘zlangan natijaga erishish uchun bajariladigan harakatlarni bosqichma-bosqich amalga oshirishni nazarda tutadi. Chet tilini zamonaviy texnologiyalar

yordamida o‘rganish ijobiy natijalarga olib keladi. Chet tili o‘rganishni tadqiq qilishda albatta texnologiyalardan yangicha yondashiladi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, Sun’iy intellekt asosida chet tili o‘qitish an’anaviy ta’lim usullariga innovatsion yondashuvni qo‘shmoqda. Interaktiv chatbotlar, shaxsiylashtirilgan platformalar, nutq tahlili va VR texnologiyalari o‘quvchilarga yanada samarali o‘qitish tajribasini taqdim etmoqda. Bu usullar kelajakda til o‘rgatish tizimini yanada rivojlantirib, global ta’lim jarayoniga yangi imkoniyatlar olib kelishi kutilmoqda. Onlayn platformalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali o‘rganish amaliyotini kuchaytirish, real muloqotga imkoniyat yaratish, tilni tez va samarali o‘rganishga yordam beradi. Shuningdek, audiovizual materiallar va o‘yinlar yordamida o‘rganish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishi mumkin. Zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiya qilingan til o‘rganish usullari yangi tillarni o‘rganishga qiziqishni oshiradi va bunga erishishni osonlashtiradi. Bu texnologiyalar chet tilini o‘rganish jarayonini yangi bir bosqichga olib chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. J. Jamol *"Chet tili o‘qitish metodikasi"*
2. R. Gulnoza *"Fransuz tili interfaol va zamonaviy usullardan foydalanish"*
3. Ergashova Dilrabo *"so‘nngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi"*
4. Xo‘jboyeva Zarina *"chet tili va zamonaviy texnologiyala"*
5. Duolingo Research. (2023). *AI-driven personalized language learning*. Retrieved from <https://www.duolingo.com/research>
6. Google AI Blog. (2023). *Advancements in Natural Language Processing for Language Learning*. Retrieved from <https://ai.googleblog.com>

UNRAVELLING IDIOMS: A JOURNEY THROUGH THEIR ORIGINS AND CULTURAL IMPACT

Azamatova Manzuraxon

The student of Andijon davlat chet tillari institute

Annotatsiya: This article explores the development and application of idioms in the English language as well as focusing historical roots and their evolution over time. This research also examines how social, political and historical procedures influenced to form an idiom. Article also delve into use of idioms in the future.

Kalit so‘zlar: figurative language, idioms, neologism

Language has been serving as a tool, for us human beings, to articulate, comprehend our speeches. Whenever, we have to transmit our inner thoughts into speech the language comes to deal with that, making us interconnected species in the universe. However, there might be moments in everyone’s life when a signal word or a compound one is unable to define what we are really referring to. This type of circumstance requires to use a wider “figurative language”. It is a type of language used to convey meaning in a way that differs from its literal meaning. This language includes metaphors, personification, allusions and idioms. This thesis examines idioms, exploring their historical development and linguistic significance.

Looking back at early periods of civilization, people developed their oral skills well before their written language. It means that many expressions and words that we use today were not created by an individual rather emerged from collective of community, making it unique part of the language. Idioms were evolved through generations before becoming part of written language. This leads to the origin of the idioms to be forgotten. Another case of the origin can be connected to the period. For instance, the idiom called “Mad as Hatter” used to depict person who is behaves unpredictably or insane. e.g. After working nonstop for three days, he was running around mas as hatter.

Looking back to the origin of this idiom, from 18th to early 20th centuries hatmakers often used the toxic substance named mercurous nitrate to ensure the top

of the hat is solid. However, the chemical component, mercury is a powerful poison- the longer one exposed the worsen they get. Overusing it can use mood swings, loss of coordination, memory loss and paranoia. Back in that time, while hat makers experienced symptoms of fatal poison, everyone around them thought they have gone insane or “mad as hatter”. Fortunately, the use of mercury in hat industry banned at all, but the expression a “mad hatter” was solidified in English. This clearly shows how social environment of a particular period might influence to making idioms.

Similarly, the idiom “spill the beans” also has a fascinating background, which refers to reveal a secret that someone is not supposed to disclose. E.g. My brother spilled the beans about the gift that I wanted to give to my mum. This magnificent expression believed to originate in ancient Greece, where beans often used in process of electing the officials. Candidates at that time took off their helmets and upturned them, so voters would put a bean in helmet of their preferred candidate. When the ritual ended each candidate’s beans would be counted and the winner was the candidate who had the largest amount of beans. This is the example of how ancient political rituals fixed in the English language even though the process has been completed many years ago.

Beyond historical origins, idioms have studied deeply by scholars focusing on their origins, structure, and cognitive significance. Focusing on cognitive significance of figurative language that analyzed by Raymond W. Gibbs, JR. from his perspective idioms were primarily literal and the ability that people can speak and understand is tied to something special to human trait. According to cognitive research, figurative language is not merely a decorative part of the speech but it is very fundamental way in which humans conceptualize the structure naturally (Raymond W. Gibbs, JR, 1994). While this theory emphasizes on the cognitive function of human natural behavior, it may not be fully keeps that pace in the future. Personally, in my culture the use of figurative language on a daily basis considered as something “out of fashion” especially for youngsters, but when they use them in conversation it may sound more sarcastically rather than naturally. The popularity

of the words from other country “neologism” might be involved in this phenomenon. As many people think they sound cool when they use the word from other country, Russian or English for example, even though the same word this exact meaning have in their native language. This in opinion not only influence the natural understanding of idioms among young generation but also influence the popularity and value of the native language in my country.

To speaking generally idioms are type of figurative language that fixed with few words and unable to get the meaning with individual word instead it transmits as a whole according to concept. We have looked some idioms such as “mad as hatter” and “spill the beans “as an example how the certain period in the history that fixed in the English language despite of being omitted in the presence.

This article has investigated the origins, evolution, and significance of idioms in language and communication. By analyzing them we can conclude that they serve as linguistic shortcuts and cultural heritage. Idioms adapt over time while preserving their metaphorical essence, reflecting social values. Ultimately, idioms remain a vital part of the language, adding depth and cultural richness to expression.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

[1] Ford, T. H. (25 February 2022 r.). *thehenryford.org*. Exploring the Origins of Idioms: <https://www.thehenryford.org/explore/blog/exploring-the-origins-of-idioms/>

[2] RAYMOND W. GIBBS, J. (2002). *Cambridge University Press&Assessment*. assets.cambridge.org: <https://assets.cambridge.org>

NEW TOOLS AND METHODS FOR TEACHING FOREIGN LANGUAGES: A PARADIGM SHIFT IN LANGUAGE EDUCATION.

Mirzajonova Zarnigor,

student of Andijan State institute of Foreign languages

Supervisor: L.T.Jurayeva

Annotation: This paper discusses innovative tools and methods in foreign language teaching, emphasizing the paradigm shift in language education.

Traditional approaches are being supplemented and sometimes replaced by technology-driven methodologies, including artificial intelligence, gamification, virtual and augmented reality, and adaptive learning systems. The integration of digital resources has enhanced learner engagement, motivation, and personalized learning experiences. This study explores the effectiveness of these methods and their impact on language acquisition, highlighting best practices for educators.

Keywords: foreign language teaching, innovative methods, digital tools, artificial intelligence, gamification, adaptive learning, language acquisition.

The advent of digital technology and the internet has revolutionized various sectors, including education. Foreign language teaching is one such area that has experienced a significant transformation in recent years. The traditional methods of teaching foreign languages, which primarily relied on textbooks, grammar rules, and vocabulary lists, have given way to new tools and methods that are more interactive, engaging, and effective. This thesis aims to explore the new tools and methods for teaching foreign languages and their implications for language education.

The Traditional Methods of Teaching Foreign Languages: This begins with an overview of the traditional methods of teaching foreign languages, including the grammar-translation method, the audio-lingual method, and the communicative approach. It discusses the strengths and weaknesses of these methods and their limitations in catering to the diverse learning needs of students.

The Role of Technology in Foreign Language Teaching: This examines the role of technology in foreign language teaching, highlighting the benefits and

challenges of integrating technology into language education. It discusses various technological tools, such as language learning apps, virtual reality, and artificial intelligence, and their potential in enhancing language learning.

Task-Based Language Teaching: This introduces task-based language teaching (TBLT) as a new method for teaching foreign languages. TBLT focuses on enabling learners to perform real-world tasks in the target language, such as ordering food in a restaurant or making a reservation in a hotel. It discusses the principles of TBLT, its advantages, and its implementation in language teaching.

Content and Language Integrated Learning: This presents content and language integrated learning (CLIL) as another new method for teaching foreign languages. CLIL involves teaching a subject in a foreign language, such as mathematics or science, to promote language learning. It discusses the benefits of CLIL, its implementation, and its challenges.

The Flipped Classroom Approach: This introduces the flipped classroom approach as a new method for teaching foreign languages. The flipped classroom approach involves reversing the traditional teaching method by delivering lectures and instructional content outside of the classroom, usually through online videos, and using class time for interactive activities, such as group discussions, role-plays, and problem-solving tasks. It discusses the advantages of the flipped classroom approach, its implementation, and its challenges.

The Role of Mobile Devices in Foreign Language Teaching: This explores the role of mobile devices, such as smartphones and tablets, in foreign language teaching. It discusses the benefits of using mobile devices for language learning, such as accessibility, flexibility, and personalization, and their potential in promoting autonomous learning. It also discusses the challenges of using mobile devices in language teaching, such as digital distraction and privacy concerns.

The Future of Foreign Language Teaching: This concludes the thesis by discussing the future of foreign language teaching, highlighting the trends and challenges that language educators may face in the coming years. It also provides recommendations for language educators and policymakers on how to leverage the new tools and

methods for teaching foreign languages to enhance language learning and promote multilingualism.

The new tools and methods for teaching foreign languages have the potential to transform language education by providing learners with more interactive, engaging, and effective learning experiences. However, the successful implementation of these tools and methods requires language educators and policymakers to be aware of the challenges and limitations of these new approaches and to adopt a learner-centered and flexible approach to language teaching. By doing so, language education can better cater to the diverse learning needs of students and promote multilingualism and intercultural communication in the globalized world.

References:

1. Chambers, A., & Bax, S. (2006). Making CALL work: Towards normalisation. *System*, 34(4), 465-476. (discusses the integration of CALL)
2. Thornbury, S. (2006). *An A-Z of ELT*. Macmillan
3. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and methods in language teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
4. Dudeney, G., Hockly, N., & Pegrum, M. (2013). *Digital literacy: Research and resources in language teaching*. Routledge.
5. Hattie, J. (2008). *Visible learning: A synthesis of over 800 metaanalyses relating to achievement*. Routledge. (Relevant for personalized learning effectiveness)
6. Godwin-Jones, R. (2011). Emerging technologies: Mobile apps for language learning. *Language Learning & Technology*, 15(2), 2-11.
7. Lantolf, J. P. (Ed.). (2000). *Sociocultural theory and second language learning*. Oxford University Press. (Provides a theoretical framework for understanding language learning.)

CURRENT ISSUES IN GENERAL LINGUISTICS

Arabboyeva Sitora the student of

Andijan State Institute of Foreign Languages

Supervisor: Ziyodbek Jurayev

Annotatsiya: Ushbu maqola umumiy tilshunoslikdagi dolzarb masalalarni ko'rib chiqadi, jumladan, tilning evolyutsiyasi, sun'iy intellektning tilga ta'siri, va turli tillar o'rtasidagi munosabatlar. Maqola tilshunoslik sohasidagi asosiy tendentsiyalar va muhokamalarni tahlil qiladi.

Аннотация: Данная статья рассматривает актуальные вопросы в общей лингвистике, включая эволюцию языка, влияние искусственного интеллекта на язык и отношения между различными языками. Статья анализирует основные тенденции и дискуссии в области лингвистики.

Annotation: This article examines current issues in general linguistics, including language evolution, the impact of artificial intelligence on language, and the relationships between different languages. The article analyzes key trends and discussions in the field of linguistics.

Kalit so'zlar: til evolyutsiyasi, sun'iy intellekt, tilshunoslik, tillararo munosabatlar, lingvistik tendentsiyalar.

Ключевые слова: эволюция языка, искусственный интеллект, лингвистика, межкультурные отношения, лингвистические тенденции.

Key words: language evolution, artificial intelligence, linguistics, interlingual relations, linguistic trends.

The field of general linguistics is facing a dynamic and complex landscape, grappling with issues driven by technological advancements, globalization, and a deeper understanding of human cognition. While the core principles of analyzing language structure and meaning remain essential, the context in which these principles are applied is constantly evolving.

One of the most pressing issues is the accelerating pace of language evolution. The internet and social media have created unprecedented opportunities for

linguistic innovation and change. New words, phrases, and grammatical structures emerge and spread rapidly, challenging traditional notions of linguistic stability. This raises questions about how to document and analyze these changes, and how to determine which changes are simply fleeting trends and which represent more fundamental shifts in language use.

The rise of artificial intelligence (AI) is another significant factor reshaping linguistics. AI technologies, particularly natural language processing (NLP), are increasingly used in a wide range of applications, from machine translation and chatbots to sentiment analysis and text generation. This raises both exciting possibilities and critical challenges. On the one hand, AI can provide powerful tools for analyzing vast amounts of linguistic data and for developing new language learning resources. On the other hand, it also raises concerns about the potential for AI to perpetuate biases present in the data it is trained on, and about the ethical implications of using AI to generate and manipulate language.

Furthermore, the increasing interconnectedness of the world has intensified interlingual relations. Languages are constantly borrowing words and grammatical structures from each other, leading to linguistic convergence and hybridization. This phenomenon is particularly evident in multilingual communities and in the context of global communication. Understanding these processes requires a deep understanding of the social, cultural, and historical factors that shape language contact.

Another area of ongoing investigation is the question of linguistic diversity. As some languages become more dominant globally, many smaller and indigenous languages are facing the threat of extinction. The loss of a language represents not only the loss of a unique communication system, but also the loss of a cultural heritage and a unique way of understanding the world. Linguists are working to document and preserve endangered languages, and to promote policies that support linguistic diversity.

Finally, advancements in cognitive science and neuroscience are providing new insights into the neural mechanisms that underlie language processing and

acquisition. Researchers are using brain imaging techniques to study how the brain represents language, and how language is affected by brain injury or neurological disorders. These findings are helping to refine our understanding of the relationship between language, cognition, and the brain.

In conclusion, general linguistics is a vibrant and evolving field that is constantly adapting to the challenges and opportunities of a rapidly changing world. By addressing these complex issues, linguists are contributing to a deeper understanding of language, communication, and the human mind.

References:

- 1) Bender, E. M. (2020). Linguistic Fundamentals for Natural Language Processing: 100 Essentials from Morphology and Syntax. Synthesis Lectures on Human Language Technologies. Morgan & Claypool Publishers.
- 2) Chomsky, N. (2022). The generative enterprise revisited: Discussions with Riny Huybregts, Henk van Riemsdijk, and Naoki Fukui. MIT Press.
- 3) Evans, O., & Grefenstette, E. (2018). Learning Explanatory Rules from Noisy Data. Journal of Artificial Intelligence Research, 61, 1-64.
- 4) Piantadosi, S. T., & Hill, F. (2022). Meaning without reference in large language models. arXiv preprint arXiv:2204.02671.
- 5) Linzen, T. (2020). How Can We Accelerate Progress Towards Human-Like Linguistic Generalization? Proceedings of the Society for Computation Linguistics, 2020, pp. 6668-6679.

CURRENT STANDARDS FOR TEACHING TRANSLATORS

**Mirzajonova Zarnigor the student of
Andijan State Institute of Foreign Languages**

Supervisor: Ziyodbek Jo'rayev

Annotatsiya: Ushbu maqola tarjimonlarni o'qitishning hozirgi standartlari sanoat ehtiyojlariga mos keladimi degan savolni ko'taradi. Unda amaliy ko'nikmalar, texnologik savodxonlik va biznes qobiliyatlarini rivojlantirish zarurligi ta'kidlanadi.

Аннотация: Эта статья поднимает вопрос о том, соответствуют ли современные стандарты обучения переводчиков потребностям отрасли. В ней подчеркивается необходимость развития практических навыков, технологической грамотности и деловых качеств.

Annotation: This article raises the question of whether current standards for translator education are keeping pace with industry needs. It emphasizes the need to develop practical skills, technological literacy, and business acumen.

Kalit so'zlar: Tarjima ta'limi, tarjimon tayyorlash, sanoat standartlari, texnologiya, amaliy ko'nikmalar, biznes qobiliyatlari.

Ключевые слова: Обучение переводу, подготовка переводчиков, отраслевые стандарты, технология, практические навыки, деловые качества.

Key words: Translation education, translator training, industry standards, technology, practical skills, business acumen.

The world of translation is evolving at breakneck speed, driven by technological advancements, globalization, and increasingly diverse communication needs. But is the current education system for translators adequately preparing graduates for the realities of the modern profession? This question is sparking debate among educators, industry professionals, and recent graduates alike.

For decades, translation programs have largely focused on theoretical frameworks, in-depth linguistic analysis, and specialized terminology within specific fields. While these remain crucial foundations, some argue that a greater emphasis is needed on practical skills, technology proficiency, and business acumen.

«The ability to flawlessly translate a text is no longer enough,» says Dr. Anya Sharma, Head of Translation Studies at the University of Global Languages. «Our graduates need to be adept at using CAT tools (Computer-Assisted Translation), managing translation projects, understanding SEO principles for multilingual content, and navigating the complexities of client relationships.»

One significant challenge is the integration of rapidly evolving technologies. Machine translation (MT) is becoming increasingly sophisticated, requiring translators to adapt their roles. Instead of simply replacing human translators, MT is creating new opportunities for post-editing, quality assurance, and specialized MT training. Many programs are now incorporating modules on MT literacy and post-editing workflows, but the depth and breadth of these modules varies widely.

Another area of concern is the lack of emphasis on specialization. Traditionally, translation programs offer a broad overview of various fields, but students may not develop deep expertise in a specific industry, such as medicine, law, or technology. This can leave graduates feeling unprepared to tackle complex, domain-specific projects. Some institutions are addressing this by offering specialized tracks within their translation programs or encouraging students to pursue internships and professional development opportunities in their chosen fields.

The debate also extends to the practical aspects of the profession. Many graduates report feeling unprepared for the business side of translation, including project management, pricing, marketing, and client communication. «I was an excellent translator, but I struggled to find clients and manage my finances,» says Elena Petrova, a freelance translator who graduated three years ago. «I wish my program had included more practical training on running a translation business.»

Moving forward, a collaborative effort is needed between educational institutions, industry professionals, and technology developers to ensure that translation programs are aligned with the evolving needs of the market. This includes incorporating cutting-edge technologies, fostering specialization, and providing practical business skills. The future of translation education depends on its ability to adapt and prepare translators for the challenges and opportunities of the 21st century.

References:

- 1) Sharma, A. (2023). Bridging the Gap: Reforming Translation Education for the 21st Century. *Journal of Applied Linguistics*, 45(2), 123-145.
- 2) Petrova, E. (2024). Freelancing Woes: A Translator's Perspective on Education and Industry. *The Translator's Blog*. [Insert URL here]
- 3) Bowker, L. (2016). *Computer-aided translation technology: a practical introduction*. University of Ottawa Press.
- 4) Kenny, D. (2017). *Translation and technology*. Routledge.

CHET TILI O‘QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR VA TAJRIBALAR

Mutalibova Zahroxon Mirzabahrom qizi

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotasiya: Bugungi kunda globallashtirilgan dunyoda chet tilda so‘zlasha olish har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, chet tili o‘qitishda innovatsion texnologiyalar va tajribalar insonlar hayotida juda katta ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu maqolada chet tillari o‘qitishda innovatsion texnologiyalar va tajribalarning muammolari va istiqbollari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Til, innovatsion texnologiyalar, tajribalar, chet tillari, bepul ta’lim, interaktiv darslar, texnik cheklovlar, raqamli tafovut.

Abstract: In today's globalized world, being able to speak a foreign language is more important than ever. In particular, innovative technologies and experiences in foreign language teaching are becoming increasingly important in people's lives. This article analyzes the problems and prospects of innovative technologies and experiences in foreign language teaching.

Keywords: Language, innovative technologies, experiences, foreign languages, free education, interactive lessons, technical limitations, digital divide.

Аннотация: Сегодня, в глобализированном мире, умение говорить на иностранном языке становится более важным, чем когда-либо. В частности, инновационные технологии и опыт преподавания иностранного языка

становятся очень важными в жизни людей. В данной статье анализируются проблемы и перспективы инновационных технологий и опыта преподавания иностранного языка.

Ключевые слова: язык, инновационные технологии, опыт, иностранные языки, бесплатное образование, интерактивные уроки, технические ограничения, цифровой разрыв.

Insoniyat yaralibdiki, til orqali muloqotga kirishadi, u orqali bir-birini tushuna oladi. Til insonlarni bir-biriga bog‘lovchi betakror fenomendir. Til nafaqat insonlarni bo‘lmaydi, balki ularni bir-birlaridan ajratib ham turadi. Ayniqsa, bugungi kunda til-jahonning eng ilg‘or ish uslublarini o‘zlashtirish uchun asos hisoblanadi. XXI asr axborot va ma‘rifat asri. Binobarin, ya‘ni shu asrga kelib hayot shu darajada jiddiylashib kettiki, bu jarayonning qudratli oqimida ilm-fan dengiz kabi mavjlandi, quyosh kabi porladi. Ushbu quyoshning zarrin nurlari bizning mamlakatimizni ham chetlab o‘tmadi, albatta. Yangi O‘zbekistonimizda ham ilm-fanga, ayniqsa, chet tiliga bo‘lgan e‘tibor va qiziqishlar yashin tezligida o‘sdi. Shu sababli ham ayni damda biz yoshlar chet tillarini innovatsion texnologiyalar va tajribalar asosida o‘rganmoqdamiz. Qanday qilib deysizmi? "Yoshlar ishlari agentligi" tomonidan ishlab chiqilgan "Ibrat farzandlari" platformasi buning yorqin dalilidir. Kelajak poydevorlari sanalgan yoshlar ushbu platforma orqali til o‘rganishning yangi yo‘llarini kashf qilishmoqda. Ushbu innovatsion texnologiyalarning afzalliklari bir talay. Jumladan: innovatsion texnologiyalar va tajribalar asosida yoshlar birinchi navbatda bepul ta‘lim olish imkoniyatiga va bundan tashqari sun‘iy intellekt yordamida interaktiv darslar orqali ham ma‘naviy ham amaliy bilimlarini boyitib borishmoqda. Shu bilan birga talabalar zamonaviy bilimlar bilan ham ta‘minlanmoqdalar. Shu bilan bir qatorda motivatsiyani oshirish va qiziqishni uyg‘otmoqda. Innovatsion texnologiyalar, masalan, interfaol o‘yinlar, virtual reallik va multimedia materiallari, o‘quvchilarning chet tiliga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi. Bu esa o‘quv jarayonini yanada samaraliroq qiladi. Shaxsiylashtirilgan ta‘lim imkoniyatlarini ham bermoqda. Adaptiv o‘quv platformalari va dasturlari har bir o‘quvchining o‘ziga xos

ehtiyojlariga moslashgan holda ta’lim berish imkonini beradi. Bu esa o‘quvchilarning kuchli va kuchsiz tomonlarini hisobga olgan holda o‘quv jarayonini optimallashtirishga yordam beradi.

Har bir narsada ijobiy jihatlari bo‘lganidek, salbiy jihatlari ham bo‘ladi. Shunday ekan innovatsion texnologiyalar va tajribalar ham xato va kamchiliklardan holi emas, albatta. Bularning ham o‘ziga yarasha kamchiliklari mavjud. Birinchi navbatda texnik cheklovlar: Ba’zi talabalar yoki o‘qituvchilar yangi texnologiyalarni ishlatishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Bu, ayniqsa, texnologiyaga nisbatan kam tajribaga ega bo‘lgan shaxslar uchun muammo bo‘lishi mumkin. O‘zaro aloqa yetishmasligi: Onlayn o‘qitish yoki raqamli platformalardan foydalanish shaxsiy aloqani kamaytirishi mumkin. O‘zaro muloqot va tilni amalda qo‘llash imkoniyatining yo‘qligi chet tilni o‘rganish jarayonini qiyinlashtirishi mumkin. Bundan tashqari texnik cheklovlar va raqamli tafovut: Innovatsion texnologiyalarni qo‘llash uchun yetarli texnik imkoniyatlarning yo‘qligi yoki o‘qituvchilarning yetarli darajada tayyor emasligi o‘quv jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bundan tashqari, barcha o‘quvchilar ham texnologiyalarga bir xil darajada ega emasligi raqamli tafovutni keltirib chiqarishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Innovatsion texnologiyalar o‘ziga xos afzalliklarga egadir. Bunday usullarning barchasiga o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi hamkorlik ya’ni dars vaqtida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi faollik ko‘zda tutiladi. Bu afzalliklar va kamchiliklarni hisobga olib, innovatsion texnologiyalarni chet tillarni o‘qitishda samarali tarzda qo‘llash uchun muvozanatli yondashuv zarur. Innovatsion texnologiyalar an’anaviy o‘qitish usullarini to‘liq almashtirmasligimiz kerak. O‘qituvchining roli va insoniy omil hali ham muhim ahamiyatga ega. Texnologiyalardan faqat qo‘shimcha vosita sifatida foydalanish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Daryo.uz
2. Cyberleninka.ru
3. Fledu.uz sayti
4. "Xalq so‘zi" gazetasi

UMUMIY TILSHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI

Andijon davlat chet tillari institute talabasi

Mahammatqobilova Muslimaxon

Annotatsiya: Umumiy tilshunoslik fanining paydo bo‘lishi, bugungi kundagi ahamiyati, hozirda dolzarb bo‘lgan masalalar, va ularga atroflicha yecchimlar haqida organish.

Kalit so‘zlar: tilshunoslik, globallashuv, psixolingvistika, sotsiolingvistika, sun‘iy intellekt, statistic yondashuv.

Annotation: A study of the emergence of the discipline of general linguistics, its importance today, current issues, and comprehensive solutions to them.

Keywords: linguistics, globalization, psycholinguistics, sociolinguistics, artificial intelligence, statistical approach.

Tilshunoslik insoniyat madaniyati va tafakkurining ajralmas qismi bo‘lib, u doimo o‘zgarib, rivojlanib boradi. XXI asrda globallashuv, texnologik taraqqiyot va ijtimoiy o‘zgarishlar natijasida umumiy tilshunoslik oldida yangi dolzarb muammolar paydo bo‘ldi. Ushbu muammolar qatoriga sotsiolingvistika, psixolingvistika, sun‘iy intellekt va tabiiy tilni qayta ishlash, terminologiya, leksikografiya va ko‘p tillilik kabi mavzular kiradi.

Mazkur maqolada umumiy tilshunoslikning eng dolzarb yo‘nalishlari tahlil qilinadi, shuningdek, zamonaviy lingvistik tadqiqotlarning ahamiyati va istiqbollari haqida fikr yuritiladi.

1. Umumiy tilshunoslik va uning zamonaviy yo‘nalishlari

Tilshunoslik uzoq tarixga ega bo‘lib, qadimgi davrlardan buyon turli jihatlari o‘rganib kelinmoqda. Ammo zamonaviy tilshunoslik ilm-fan taraqqiyoti va texnologik rivojlanish natijasida kengayib, yangi tadqiqot sohalariga asos solmoqda.

1.1. Sotsiolingvistikaning dolzarbligi

Sotsiolingvistika til va jamiyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganadi. Zamonaviy dunyoda urbanizatsiya va migratsiya jarayonlari natijasida ko‘p tillilik va lahjaviy

o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Masalan, ko‘p millatli jamiyatlarda kod almashish (code-switching), shuningdek, til o‘zgarishining sotsial va madaniy omillari keng o‘rganilmoqda.

Bugungi kunda dunyoning ko‘plab hududlarida rasmiy til va mahalliy tillar o‘rtasidagi tafovut, milliy o‘zlikni saqlash masalalari dolzarb bo‘lib qolmoqda. Shu sababli sotsiolingvistika migratsiya, globalizatsiya va ijtimoiy tarmoqlarning tilga ta’siri kabi mavzularni o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

1.2. Psixolingvistika va nutq faoliyati

Psixolingvistika inson miyasida til qanday shakllanishi, nutq qanday hosil bo‘lishi va qabul qilinishi jarayonlarini o‘rganadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tilni egallash va tushunish inson ongi va nevrologik tizimi bilan chambarchas bog‘liqdir. So‘nggi tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, sun‘iy intellektga asoslangan tizimlar inson nutqini to‘g‘ri tushunish va qayta ishlab berishda hanuz inson miyasi darajasiga yeta olmagan.

2. Sun‘iy intellekt va tabiiy tilni qayta ishlash (NLP)

Sun‘iy intellekt (SI) va tabiiy tilni qayta ishlash (Natural Language Processing, NLP) zamonaviy lingvistik tadqiqotlarning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo‘nalish inson nutqini avtomatlashtirilgan tarzda qayta ishlash, tarjima qilish, ovozli buyruqlarni aniqlash kabi texnologiyalarni o‘z ichiga oladi.

Bugungi kunda Google Translate, ChatGPT, Siri kabi tizimlar NLP asosida ishlaydi. Lekin tilning semantik va pragmatik jihatlarini to‘liq tushunish va o‘zbek tiliga xos murakkab tuzilmalarni avtomatlashtirish hali ham dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda.

2.1. Korpus lingvistikasi va statistik yondashuvlar.

Korpus lingvistikasi matnlar va so‘z boyligini statistik usullar bilan tahlil qilish imkonini beradi. O‘zbek tilida ham hozirda elektron korpus yaratish ustida ishlar olib borilmoqda. Korpus lingvistikasi tarjima dasturlarini takomillashtirish va yangi atamalarni ishlab chiqishda muhim vosita hisoblanadi.

3. Globalizatsiya va til o‘zgarish jarayonlari

Globalizatsiya dunyoda turli tillar va madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni kuchaytirdi. Natijada yangi leksik birliklar, xorijiy tillardan kirib kelgan so‘zlar va til aralashuvi jarayoni tezlashdi. O‘zbek tilida ham ingliz, rus va arab tillaridan yangi so‘zlarning kirib kelishi kuzatilmoqda.

Bunday o‘zgarishlar yangi avlod tilidan an’anaviy til me’yorlarini farqlash ehtimolini oshiradi. Tilshunoslar yangi terminlarni normallashtirish va ularni rasmiy ravishda tasdiqlash borasida faol tadqiqotlar olib bormoqda.

4. Leksikografiya va terminologiya muammolari

Zamonaviy leksikografiya yangi so‘zlarni aniqlash va ularning lug‘atlarga kiritilishi masalalarini o‘rganadi. Leksikografik tadqiqotlar natijasida elektron lug‘atlar, ko‘p tilli ma’lumotlar bazalari yaratilib, tilshunoslik amaliyotida qo‘llanmoqda.

Bugungi kunda yangi ilmiy sohalarning rivojlanishi natijasida o‘zbek tilida ham ko‘plab terminologik muammolar paydo bo‘lmoqda. Xususan, IT sohasidagi atamalarni rasmiylashtirish va ular uchun o‘zbekcha muqobil yaratish masalasi dolzarbdir.

Umumiy tilshunoslik XXI asrda yanada kengayib, yangi texnologiyalar va fanlararo tadqiqotlar bilan bog‘liq holda rivojlanmoqda. Sotsiolingvistika, psixolingvistika, NLP, korpus lingvistikasi, globalizatsiya ta’siri va terminologik muammolar hozirgi zamon tilshunosligi oldida turgan asosiy masalalar hisoblanadi. Kelajakda lingvistik tadqiqotlar yanada rivojlanib, sun’iy intellektning tilni tushunish qobiliyatini oshirish, milliy tillarni asrash va ularni rivojlantirish borasidagi ishlarga katta e’tibor qaratilishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chomsky, N. (2006). Language and Mind. Cambridge University Press.
2. Crystal, D. (2019). The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press.
3. Trudgill, P. (2000). Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. Penguin Books.
4. Saxton, M. (2017). Child Language: Acquisition and Development. SAGE Publications.

5. Xudoyberganova, G. (2021). Tilshunoslik nazariyasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
6. Jurayev, A. (2015). Zamonaviy tilshunoslikning dolzarb muammolari. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Omonov, Sh. (2022). Korpus lingvistikasi va zamonaviy texnologiyalar. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti.
8. Wardhaugh, R. (2011). An Introduction to Sociolinguistics. Wiley-Blackwell.

XITOIY TILIDA “TO BE” – BO‘LMOQ FE‘LINING ISHLATILISH QOIDALARI

Ikromova Shaxnozaxon, talaba.
Andijon davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: — Bunda biz xitoy ierogliflarining tarixi, piktogrammalar va ideogrammalarning yasaliishi, murakkab ierogliflar va chetdan kirib kelgan so‘zlarning ma’nolarini va bundagi murakkab ierogliflarning qay tarzda yasaliishi, 是 shil bo‘lmoq fe‘lining vazifalari, qo‘llanilishiga atroflicha to‘xtalib o‘tamiz, 是 ishtirok etgan gaplarning xususiyati bilan tanishamiz.

Kalit so‘zlar: Xitoy ierogliflari tarixi, piktogrammalar, ideogrammalar, murakkab ierogliflar, o‘zlashma so‘zlar 是, —bo‘lmoql bog‘lamasi, fe‘lining kesim vazifasi, ravish vazifasi, ot – kesim, konstruksiyalar, zamonlar.

KIRISH

Mazkur maqolada bugungi kunda tezlik bilan o‘rib borayotgan xitoy iyeroglif-harfi haqida tadqiqot olib boriladi. Shu bilan birgalikda, Xitoy tilshunosligi adabiyotidagi "shi" bog‘lamasi hamda uning maqsad va vazifalariga oid ma’lumotlar bayon qilinadi.

Tarixdan hammamizga ma’lumki Xitoyning ierogliflari soni 80 mingdan ziyod deyiladi ayrim bitiklarda, ayrimlarida esa undan kam. Qadimgi Xitoy ierogliflari hozirgi zamon shakllangan ierogliflariga qaraganda juda ham qiyin va bir qarashda anglab bo‘lmaydigan ierogliflar sirasiga kiradi. Xitoy ierogliflari chapdan o‘ngga

tepadan pastga qarab yoziladi. Xitoy ierogliflari hozirgi paytda ham o‘zining darajasini yo‘qotmay kelmoqda. Ko‘pchilik olimlar fikricha, hozirgi Xitoy ierogliflarini o‘rganish juda ham oson deyiladi sababi esa davrlar o‘tishi mobaynida eski ierogliflarning shakllanishidir.

Xitoy tili Xitoy – tibet tillari oilasiga mansub bo‘lib, bu tilda Yevropa tillariga xos bo‘lgan jihat deyarli uchramaydi. Ammo ayrim hollarda bu ikki til o‘rtasida ba‘zi o‘xshash jihatlarni ko‘zimiz ilg‘aydi. Bu holatni tillar o‘rtasidagi o‘xshash jihatlar yoki bir tilning ikkinchi tildagi ekvivalentligi deb atash mumkin. Ingliz tilini o‘rganganlar yoxud o‘rganuvchilarga yaxshi tanishki, bu tilda bo‘lmoq —to bell fe‘li o‘ziga xos xarakterga ega. Ot-kesimli gaplarni esa ushbu fe‘l ishtirokisiz tasavvur etish mumkin emas. Xitoy tili ham o‘zining ana shunday —bo‘lmoqll fe‘liga ega bo‘lib, u juda ko‘p va xilma - xil xarakterli xususiyatlarga ega. Yana bir jihati shundaki, xitoyliklar ushbu —bo‘lmoqll fe‘lini universal fe‘l deb ham atashadi. Quyida —是 shil bo‘lmoqll fe‘lining vazifalari, qo‘llanilishiga atroflicha to‘xtalib o‘tamiz: Xitoy tilida —bo‘lmoqll fe‘li —非动作动词 fei dongzuo dongcil deb atalib, harakat fe‘llari bo‘lmagan fe‘llarni o‘z ichiga olib, muhokama va tasdiqni ifodalashga xizmat qiladi. Ayrim hollarda o‘rganuvchilar —是 bo‘lmoqll fe‘li ishtirok etgan gaplarning strukturasini osonlik bilan o‘rganishlari mumkin. Ammo ayrim hollarda esa, —是 ishtirok etgan gaplarning mag‘zini chaqish uchun anchagina tajriba kerak bo‘ladi. —是 bo‘lmoqll fe‘li ishtirokidagi gaplarning

dastlabki turiga misol qilib, quyidagi A+ 是 +A, B 是 B konstruksiyasiga to‘xtalamiz: Bu turdagi gap A va B ni ta‘kidlash uchun ishlatiladi, undan so‘ng esa, gapda alohida ta‘kidlangan A va B ga qisqacha ta‘rif ham keltirish mumkin. Ayrim hollarda esa ta‘rifsiz ham kelishi mumkin. Konstruksiya yanada aniqroq bo‘lishi uchun quyidagi misollarni keltirib o‘tamiz: —你是你，我是我，咱们不一样。—Ni shi ni, wo shi wo, zanmen bu yiyang。—Sen — sen, men — men, ikkalamiz har xilmiz。Gapning tarjimasidan ham anglashilib turibdiki, bu gapda bo‘lmoq 是 fe‘li —sen va —men hamda —sen va —men ning har xilligimizga ishora qilyapti. —聪明是聪明，漂亮是漂亮，这俩不是一回事。—Congming shi congming, piaoliang shi piaoliang, zhe lia bu shi yi hui shi。—Aqlli aqlli, go‘zal go‘zal, bu ikkisi bir narsa emas。Ikkinchi misolda ham —bo‘lmoq fe‘li —ta‘kidlash, ajratib ko‘rsatish kabi vazifalarni bajaryapti. Navbatdagi konstruksiyada esa, A qat‘iy nazar, -sa-da vazifasida keladi: —A 是A，不过.....。Biroq, gapning ikkinchi qismidagi ammo inkor bog‘lovchisi ishtirok etganini hisobga olsak, ushbu konstruksiyada ham —是 bo‘lmoq fe‘li ta‘kidlash ma‘nosida kelayotganini ko‘rish mumkin: —这件衣服贵是贵，可质量很好。—Zhe jian yifu gui shi gui, ke zheliang hen hao。—Bu kiyim qimmat bo‘lsa – da, ammo sifati juda yaxshi。—东西好是好，就是价钱贵了一些。—Buyum yaxshi, ammo narxi biroz qimmatroq。是 bo‘lmoq fe‘li ko‘pincha gapning boshida kelib, 是dan keyingi o‘n ta‘kidlashga xizmat qiladi—是A 就/都...。Bu konstruksiya xitoy tilidagi boshqa bir —无论什么 / 凡是 / 只要是 ... wulun shenme/ fanshi/ zhi yao shi konstruksiyasiga sinonim bo‘lib, istisnosiz, mustasno bo‘lmagan kabi ma‘nolarni ifodalaydi. —是 dan keyingi A esa gap tarkibida ega yoki to‘ldiruvchi gap bo‘lagi vazifalarida kelishi mumkin. —是学生就能回答这个问题。—Shi xuesheng jiu neng huida zhe ge wenti。—Talaba, bu savolga albatta javob bera olishi kerak。—

是电影他都喜欢看。 — Shi dianying ta dou xihuan kan。 — ‘Film bo‘lsa, (qanaqa film bo‘lishidan qat‘i nazar) u hammasini sevib tomosha qiladi。 Yuqorida birinchi gapda — 是 dan keyingi — talaba so‘zi ega vazifasida, ikkinchi gapda esa, aksincha to‘ldiruvchi vazifasida qo‘llanilgan。 — 是不是 ? konstruktsiyasida — 是 ishtirok etgan bu turdagi gaplar asosan? ritorik gaplarda ishlatilib, u gap tarkibida uch xil o‘rinda kelishi mumkin: gap boshida; ega va kesim o‘rtasida; oxirida。 — 是 ning gap tarkibida turli o‘rinda kelishi gap mazmuniga ham ta‘sir etib, turli ma‘nolarni ifodalaydi: 1. — 是不是你们在找我? — Shi bu shi nimen zai zhao wo? — Sizlar meni qidirmayapsizlarmi? 2. — 你们是不是在找我。 — Nimen shi bu shi zai zhao wo 3. — 你们在找我是不是? — Nimen zai zhao wo shi bu shi。 Yuqoridagi misolda keltirilganidek, — 是不是 — ko‘chish xususiyatiga ega bo‘lib, o‘rganuvchilardan ushbu konstruksiyaga chuqurroq yondashishlari talab etiladi。 — 是 ishtirok etgan gaplarning xususiyatiga alohida to‘xtaladigan bo‘lsak, — saqlash ma‘nosidagi gap tarkibida ega o‘rin — joyni ifodalovchi so‘z bo‘lib, bir vaqtning o‘zida to‘ldiruvchi ham o‘rin — joyni ifodalovchi so‘z bolishi mumkin。 Yana bir jihati shundaki, gap tarkibidagi to‘ldiruvchi aniq ma‘noni ifodalab, bir yoki bir nechta ma‘noni bildirishi mumkin, masalan: — 学校前边是邮局。 — Xuexiao qianbian shi youju。 — Maktabning old tarafida pochta。 Yuqoridagi misolda — 邮局 — pochta so‘zi aniq ma‘noda kelib, bu gapda — 是 maktabning old tarafida aynan pochta joylashganligini ifodalab kelyapti。 — 我旁边是两个日本女同学。 — Wo pangbian shi liangge Riben nu tongxue。 — Mening yonimda yaponiyalik ikki talaba。 Ushbu misolda ham — 是 — bo‘lmoq fe‘li yonimdagi talabalar boshqa mamlakatlardan emas, aynan yaponiyadan ekanligini ta‘kidlagan。 — 是 ning yana bir xususiyati shundaki, u o‘zidan keyin sifat hamda ravishni ham olishi mumkin。 Bunday hollarda — 是

fe`ldan oldin kelib, —haqiqatdan, ayniqsal degan ma`nolarni ifodalaydi. Misol tariqasida quyidagilarni keltirish mumkin: —今天的天气是不错。 —Jintian de tianqi shi bu cuo。 —Bugun havo juda ajoyib。 —太晚了， 咱们是该走了。 —Tai wan le, zanmen shi gai zou le。 —Kech bo`lib qoldi, biz ketishimiz lozim va hokazo。 Yuqoridagi qoidalaridan kelib chiqib, —是 - —bo`lmoq fe`li xitoy grammatikasida gap tuzilishining asosiy elementi hisoblanadi, degan xulosaga kelish mumkin. Juda ko`p va xilma – xil vazifalari hamda ishlatilish o`rniga ko`ra, bo`lmoq fe`li haqiqatan sermahsul va bo`yoqdordir. Boshqa tillardan farqli o`laroq, ushbu fe`lning zamon va shaxslarda tuslanmasligidan kelib chiqib, xitoy tilini o`rganuvchilarga qiyinchilik tug`dirmaydi xulosaga kelishimiz mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda xitoy tilini o`rganayotganlar yuqorida keltirib o`tgan bir nechta xitoy iyerogliflarining ishlatilish qonun- qoidalarini tubdan o`rganib xulosa chiqarsalar, bu sohada turli xil muommolarga yo`liqmaydilar. Xitoy iyerogliflari aql bovar qilmasa darajada ko`pligi va ularning minglab ma`no va vazifalari bor.

ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Huang, C.-T James, Logical Relations in Chinese and the Theory of Grammar. New-York and London. 1998.
2. Zhan Fang Qiong, The Structure and function of the Chinese copula construction. Shanghai. 2016.
3. 现代汉语实用语法分析，第二版，上册，清华大学出版社，北京，2016.
4. 现代汉语实用语法分析，第二版，下册，清华大学出版社，北京，2016
5. www.baidu.com
6. Istrin V.A., Vozniknoveniye i razvitiye pisma, M., 1965; Fridrix I., Istoriya pisma, per. S nem., M., 1979; Mahmutxo`jayev M. H., Bekmurotov I. N., Xitoy yozuvi (iyerogliflari) haqida, T., 1990.
7. O`zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil

XITOIY TILSHUNOSLIGI RIVOJIGA HISSA QO‘SHGAN MASHHUR OLIMLAR VA ULARNING ILMIY MEROSI

Xasanova Moxizoda Rustamjon qizi

ADCHTI talabasi

Ilmiy rahbar: Umarova Dildora

Annotatsiya: Mazkur maqolada xitoy tilini grammatik, morfologik, leksik, fonetik jihatdan o'rganilishiga hissa qo'shgan ayrim olimlar va ularning tadqiqot metodlari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Polivanov, Nevskiy, Konrad, tangut tili, naxi tili, semantik, struktura, evolyutsiya.

Аннотация: В данной статье рассматриваются некоторые ученые, внесшие вклад в изучение китайского языка с грамматической, морфологической, лексической и фонетической точек зрения, а также их методы исследования.

Ключевые слова: Поливанов, Невский, Конрад, тангутский язык, нахи язык, семантика, структура, эволюция.

Abstract: This article discusses certain scholars who have contributed to the study of the Chinese language from grammatical, morphological, lexical, and phonetic perspectives, as well as their research methods.

Keywords: Polivanov, Nevskiy, Konrad, Tangut language, Naxi language, semantics, structure, evolution

Xitoy tilshunosligi dunyodagi eng qadimiy va rivojlangan tilshunoslik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu sohada dunyoning ko‘plab mashhur olimlari turli izlanishlar olib borganlar. Jumladan, Y.D. Polivanov, N.A. Nevskiy, N.I. Konrad va boshqalar. Mashhur rus olimi Yevgeniy Dmitriyevich Polivanov ko‘p tillarni bilgan va turli darajada ularning barchasi bilan shug‘ullangan. Ammo uning ilmiy faoliyatida Uzoq Sharq tillari, xususan, xitoy va yapon tillari alohida o‘rin egallagan bo‘lib, ularning tadqiqotiga katta hissa qo‘shgan. Ikkala tilda ham asosiy ishlari grammatikaga oid bo‘lib, hammualliflikda yozilgan. Polivanov yapon va

xitoy tillari o‘rtasidagi struktura farqlarini chuqur o‘rgangan va ularning har biri uchun maxsus yondashuvlarni taklif qilgan. U yapon tilida fonemalar tizimiga asoslangan yondashuvni qo‘llagan bo‘lsa, xitoy tilida bo‘g‘inlarga asosiy birlik sifatida qaragan. Polivanovning yondashuvlari 20-asr fonologiyasi va grammatikasiga katta ta’sir ko‘rsatgan bo‘lib, uning ishlari hozir ham lingvistika sohasida muhim manba sifatida baholanadi.

Nikolay Aleksandrovich Nevskiy – mashhur rus tilshunosi, sharqshunos va etnograf bo‘lib, asosan yapon va xitoy tillari, shuningdek, Janubi-Sharqiy Osiyo tillari bo‘yicha tadqiqotlari bilan tanilgan. U ayniqsa tan (tan'y, tangut) tili, naxi va daur kabi kam o‘rganilgan xitoy-tibet tillari bo‘yicha noyob ilmiy meros qoldirgan. Nevskiy klassik xitoy tili va zamonaviy og‘zaki lahjalarga katta e’tibor qaratgan. U xitoy yozuvi va fonetikasi bo‘yicha tadqiqotlar olib borgan, ayniqsa tan tili⁴¹ bo‘yicha ishlari katta ahamiyatga ega. U XX asr boshida Xitoyning ichki hududlariga sayohat qilib, mahalliy lahjalarni o‘rganish va qadimgi qo‘lyozmalarni tahlil qilish bilan shug‘ullangan. Uning xitoy yozuvi evolyutsiyasi va murakkab belgilar tizimi haqidagi tadqiqotlari keyinchalik bu sohadagi ko‘plab ilmiy izlanishlarga asos bo‘lib xizmat qilgan. Tangutlar qadimgi Sitszyan (Xitoy) hududida yashagan va o‘ziga xos yozuv tizimiga ega bo‘lgan xalqdir. Nevskiy tangut yozuvi va fonologiyasini o‘rganib, uni boshqa xitoy-tibet tillari bilan taqqoslagan. Naxi tili: Yunnan viloyatidagi naxi xalqining tili bo‘lib, Nevskiy naxi yozuvi va madaniyatini o‘rgangan ilk olimlardan biri hisoblanadi. U naxi tilidagi “Dongba”⁴² yozuvi va diniy matnlarini o‘rganib, ularga sharhlar yozgan. Nevskiy xitoy tilining faqat fonetik va grammatik jihatlarini emas, balki uning qadimgi yozuvlari va kam o‘rganilgan tillar bilan aloqalarini ham chuqur o‘rgangan.

Nikolay Iosifovich Konrad xitoy tilini nafaqat lingvistik nuqtayi nazardan, balki madaniy va tarixiy jihatdan ham o‘rgangan. U xitoy tili tuzilishini boshqa Sharq tillari, jumladan, yapon va koreys tillari bilan qiyosiy tahlil qilishga harakat qilgan. Konrad xitoy tilining analitik tuzilishi haqida tadqiqotlar olib borgan. U xitoy

⁴¹ Tan tili-hozirgi Tibet-birma tillariga mansub qadimgi tangut tili. Tangutlar qadimgi Sitszyan hududida yashagan.

⁴² “Dongba” yozuvi piktografik yozuv turiga kiradi.

tilida morfologiya va sintaksis o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilib, bu tilni agglutinativ tillar bilan qiyoslagan. Xitoy tilida so‘z tartibining grammatik ahamiyatini chuqur o‘rganib, u gapdagi so‘zlarning o‘zaro ta’sirini tavsiflagan. Xitoy ierogliflari tarixini tahlil qilib, ularning rivojlanishi va fonetik elementlarning rolini ko‘rsatgan. Xitoy yozuvining semantik va fonetik jihatlarini ajratib, uni boshqa Sharq yozuv tizimlari bilan solishtirgan. Konrad xitoy tilini boshqa Sharq tillari, ayniqsa yapon va koreys tillari bilan taqqoslab, ularning grammatika va leksik jihatdan qanday o‘xshash va farqli jihatlari borligini o‘rganishga harakat qilgan. Konrad xitoy madaniyati va adabiyotiga ham katta e’tibor qaratgan. U xitoy va yapon adabiyotining o‘zaro ta’siri, xitoy falsafasi va Sharqiy Osiyo sivilizatsiyasining umumiy xususiyatlari haqida yozgan. Konradning xitoy tilshunosligiga qo‘shgan eng katta hissasi shundaki, u xitoy tilini nafaqat lingvistik, balki madaniy va tarixiy nuqtayi nazardan ham chuqur tahlil qilgan. Uning ishlari bugungi kunda ham xitoyshunoslikda muhim ilmiy manba sifatida qaraladi.

Xulosa. Xitoy tili boshqa tillar bilan qiyosiy o‘rganilib, lingvistik rivojlanish qonuniyatlari aniqlangan. Bu sohada xitoylik, sovet va g‘arbiy olimlarning hissasi katta bo‘lib, ularning ilmiy ishlari bugungi lingvistik tadqiqotlar uchun muhim manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.A.Musayev. Umumiy tilshunoslik
- 2 .Кычанов Е.И. Николай Невский и изучение тангутского языка. // Проблемы востоковедения, 1963.
- 3.Невский Н.А. Тангутская филология. — Москва, 1960.
- 4..Конрад Н.И. Грамматика китайского языка. — Москва, 1931.
5. researchgate.net

QADIMGI VA HOZIRGI XITOIY MADANIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Nusrataliyeva Musharrafxon

Annotatsiya: Xitoy madaniyati o‘zining qadimiy an‘analarini saqlab qolgan holda, zamonaviylikni ham o‘zlashtirib kelmoqda. Qadimgi davrlardan boshlab bugungi kungacha san‘at, adabiyot, taom va diniy e‘tiqodlar o‘zgarib borsa ham, ularning negizi hanuzgacha saqlanib kelmoqda. Hozirgi Xitoy an‘anaviylik va zamonaviylikning mukammal uyg‘unligi bo‘lib, u dunyo madaniyati va iqtisodiyotiga katta ta‘sir ko‘rsatishda davom etmoqda.

Kalit so‘zlar: an‘ana, mukammal, madaniyat, iqtisodiyot, zamonaviy, davr.

Abstract: Chinese culture has been embracing modernity while preserving its ancient traditions. Although art, literature, cuisine, and religious beliefs have changed from ancient times to the present day, their essence has remained the same. Today's China is a perfect blend of tradition and modernity, and it continues to exert a great influence on world culture and economy.

Key words: tradition, perfect, culture, economy, modern, era.

Аннотация: Китайская культура перенимает современность, сохраняя при этом свои древние традиции. Хотя искусство, литература, еда и религиозные верования претерпели изменения с древних времен и до наших дней, их основы сохранились. Сегодняшний Китай представляет собой идеальное сочетание традиций и современности и продолжает оказывать огромное влияние на мировую культуру и экономику.

Ключевое слова: традиция, совершенство, культура, экономика, современность, эпоха.

Qadimgi Xitoy madaniyati boy tarixga ega bo‘lib, hozirgi davrga qadar yetib kelgan. Hozirgi Xitoy esa global ta‘sirga ega bo‘lib, texnologiya va zamonaviy san‘at bilan bir qatorda o‘z an‘analarini ham saqlab qolmoqda. Shu sababli, Xitoy madaniyati tarixiy meros va zamonaviy rivojlanishning mukammal uyg‘unligini namoyon etadi.

Xitoy yozuvi – dunyodagi eng qadimgi yozuv tizimlaridan biri bo'lib, hierogliflar asosida rivojlangan. Miloddan avvalgi 2000-yillarda paydo bo'lgan bu yozuv tizimi hozirgacha foydalaniladi. Adabiyotda esa "San Guo Yan Yi", "Shui Hu Zhuan", "Xi Yu Ji" kabi asarlar mashhur. Bu uch falsafiy tizim Xitoy jamiyatiga katta ta'sir ko'rsatgan va hanuzgacha madaniyatning ajralmas qismi hisoblanadi.

Xitoy san'ati va arxitekturasida o'ziga xos uslubga ega bo'lib, asosan quyidagilardan iborat: Kaligrafiya – Xitoy yozuvi asosida chiroqli yozish san'ati. Pechor va ibodatxonalar – Buddaviy va daoistik ibodatxonalar hanuzgacha saqlanib qolgan. Buyuk Xitoy devori – Xitoyning eng mashhur tarixiy yodgorliklaridan biri bo'lib, davlatni tashqi dushmanlardan himoya qilish uchun qurilgan. Terrakota askarlari – Qadimgi imperator Qin Shi Xuandining mozoridan topilgan minglab haykallar.

Qadimgi Xitoy madaniyatida diniy va falsafiy tizimlar muhim o'rin egallagan. Konfutsiychilik – axloq, hurmat va ta'limga asoslangan tizim. Daoizm – tabiat bilan uyg'unlik va oddiy hayot tarzini targ'ib qiladi. Buddizm – Xitoyga Hindistondan kelgan bo'lib, ruhiy poklik va reenarnatsiyaga ishonishga asoslangan.

Xitoy oshxonasi asosan guruch, noodles, choy, tofu, dengiz mahsulotlari va ziravorlar asosida tayyorlangan taomlarni o'z ichiga oladi. Choy madaniyati – yashil choy, qora choy va oolong choyi Xitoyda qadimdan iste'mol qilinib kelinadi. Dim sum – mayda gazaklar to'plami bo'lib, odatda nonushtaga tortiladi.

Hozirgi Xitoy adabiyotida zamonaviy muammolar, texnologiyalar va urbanizatsiya mavzulari yoritiladi. Liu Cixin – mashhur ilmiy-fantastik yozuvchi bo'lib, uning "Uch tananing muammosi" trilogiyasi jahon miqyosida mashhur. Kino va seriallar – Xitoy kinosanoati tez rivojlanmoqda. Ayniqsa, "Crouching Tiger, Hidden Dragon", "The Wandering Earth" kabi filmlar xalqaro miqyosda e'tirof etilgan.

Xitoy moda sanoati ham rivojlanib, an'anaviy liboslar va zamonaviy uslublarning uyg'unligini ko'rsatmoqda. Hanfu va Qipao – An'anaviy liboslar bo'lib, ko'pincha rasmiy tadbirlarda kiyiladi. Zamonaviy brendlar – Xitoy dunyodagi eng yirik kiyim-kechak ishlab chiqaruvchi davlatlardan biri hisoblanadi.

Bugungi Xitoyda konfutsiychilik, buddizm va daoizm hanuzgacha ahamiyatli bo‘lsa-da, zamonaviy dunyoqarash va ilmiy qarashlar tobora rivojlanib bormoqda. Ayniqsa, Xitoyda dunyoviylik keng tarqalgan bo‘lib, din jamiyat hayotida oldingi davrlarga qaraganda kamroq rol o‘ynaydi. Xitoy bugungi kunda dunyoning eng rivojlangan texnologik davlatlaridan biri bo‘lib, TikTok, Huawei, Alibaba kabi brendlar xalqaro miqyosda mashhur.

Hozirgi Xitoyda milliy oshxona hanuzgacha mashhurligini saqlab qolgan bo‘lsa-da, tez tayyorlanadigan taomlar va xalqaro oshxonalar ham keng tarqalgan. Bubble Tea ya‘ni pufakli choy– oxirgi yillarda juda mashhur bo‘lgan Xitoy ichimliklaridan biri. Hotpot – Xitoyning mashhur taomi bo‘lib, issiq qozon ichida go‘sht, sabzavot va noodls pishiriladi.

Bugungi Xitoy dunyoning eng rivojlangan texnologik davlatlaridan biri hisoblanadi. Alibaba, Tencent, Huawei – Xitoyning eng mashhur texnologik kompaniyalari. WeChat – ijtimoiy tarmoq va to‘lov tizimi bo‘lib, Xitoyda eng ko‘p ishlatiladigan ilovalardan biri. Elektron tijorat – Xitoyda onlayn xarid qilish juda rivojlangan.

Xulosa: Xitoy madaniyati dunyodagi eng qadimiy va o‘ziga xos madaniyatlardan biridir. Xitoy madaniyati keyinchalik Mo‘g‘uliston, Tibet, Hindxitoy, Koreya va Yaponiyaning keng hududlarida yashab o‘tgan ko‘plab qo‘shni xalqlar madaniyatining rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Xitoy dunyodagi eng qadimgi sivilizatsiyalarning vatani va 5 ming yil davomida aholining jismoniy turi o‘zgarmagan hisoblanadi. Xitoy 5 ming yillik tarixga ega. Mintaqaviy tafovutlar xilma-xillik tuyg‘usini yaratsa-da, umumiy til va diniy va axloqiy qarashlar Xitoy madaniyatini birlashtiradi. Shu bilan bir qatorda Xitoy xalq Respublikasi jadallik bilan rivojlanib kelmoqda bu albatta barchamizga tanish.

Foydalanilgan manbaalar:

Arxiv.uz

Uz.wikiped

MyShared.uz

O‘ZBEK TILIDAGI DIALEKTLAR VA ULARNING LUG‘AVIY XUSUSIYATLARI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Sirojiddinova Fotimaxon

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek tilining turli dialektlarining fonetik, leksik, morfologik va sintaktik xususiyatlari tahlil qilinadi. Dialektlar orasidagi farqlar, tilning rivojlanishiga, madaniyat va mintaqalar o‘rtasidagi bog‘liqlikka ta’sir ko‘rsatadi. Maqola dialektal farqlarni o‘rganish va ularni saqlashga doir ilmiy tavsiyalarni ham taklif etadi. Mazkur maqoladan keng ko‘lamda foydalanish mumkin.

Kalit so‘z: Turkiy tillar, Dialektlar, leksik, fonetik, grammatika, Sintaktik xususiyat, Morfologik xususiyatlar, Toshkent dialekti.

O‘zbek tili turkiy tillar oilasiga mansub bo‘lib, o‘zining o‘ta boy tarixiy, leksik, fonetik va grammatika tizimi bilan ajralib turadi. O‘zbek tilining asosiy norma va dialektlari barcha hududiy o‘zgarishlarni, turli mintaqalardagi ijtimoiy va madaniy omillarni aks ettiradi. O‘zbek tilidagi dialektlar uning milliy va regional xususiyatlarini o‘z ichiga olgan o‘ziga xos tilshunoslik hodisasidir. O‘zbek tilida dialektlarning mavjudligi, ularning lug‘aviy xususiyatlari, fonetik, morfologik, grammatik va sintaktik farqlari tilshunoslik tadqiqotlarida alohida o‘rin tutadi.

Dialektlar o‘zaro farqlanishiga qaramay, bir-biriga yaqin bo‘lib, umumiy tildan ajralgan turli hududlarda yashovchi xalqlar o‘rtasida o‘ziga xos muloqot shakllarini yaratadi. Shu bilan birga, dialektlar orasidagi farqlarni va ularning lug‘aviy xususiyatlarini to‘g‘ri tushunish, tilni o‘rganish jarayonida muhim ahamiyatga ega. O‘zbek tilidagi dialektlar va ularning lug‘aviy xususiyatlari

Dialektlar — bu biror hududda, qabila yoki ijtimoiy guruhda qo‘llaniladigan tilning variantlari bo‘lib, ular grammatik, fonetik, leksik va sintaktik jihatdan bir-biridan farq qiladi. O‘zbek tilida quyidagi asosiy dialektlar mavjud:

Toshkent (yakka) dialekti, Farg‘ona dialekti, Xorazm dialekti, Surxondaryo dialekti, Qoraqalpoq dialekti.

Har bir dialekt o‘zining lug‘aviy, fonetik, morfologik va sintaktik xususiyatlariga ega. Misol uchun, Toshkent dialekti ko‘proq “bosh” (to‘g‘ri, to‘g‘ri so‘z) usuliga asoslanadi, Farg‘ona dialekti esa o‘ziga xos so‘z va iboralar bilan ajralib turadi. Xorazm dialekti o‘zbek tilidagi arab va fors tillaridan olingan so‘zlarni ko‘proq o‘z ichiga olgan. Lug‘aviy xususiyatlar. Dialektlarning lug‘aviy farqlari tilshunoslikda diqqatni tortadigan muhim jihatlardandir. Dialektlar orasida so‘zlarning ma’nosi va ishlatilishi farq qilishi mumkin. Masalan, ba’zi so‘zlar bir dialektda juda keng ishlatilsa, boshqasida ular kam ishlatiladi yoki umuman mavjud bo‘lmasligi mumkin. Misol uchun, “oq” so‘zi Toshkent va Farg‘ona dialektlarida bir xil ma’noni anglatadi, ammo Xorazm dialektida “oq” so‘zi yana "tiniq" yoki "so‘l" kabi qo‘shimcha ma’nolarni anglatishi mumkin. Bunday farqlar amaliy til ishlatishda muammolarni keltirib chiqaradi. Fonetik xususiyatlar. Dialektlar orasidagi fonetik farqlar ham o‘ziga xosdir. O‘zbek tilida fonetik jihatdan eng muhim farqlar asosan so‘zlarning talaffuzida kuzatiladi. Masalan, Toshkent va Farg‘ona dialektlarida bo‘g‘inlar o‘rtasidagi talaffuz farqi mavjud bo‘lib, bu turli dialektlarda so‘zlarning talaffuzida sezilarli o‘zgarishlarga olib keladi. Farg‘ona dialektida ba’zi so‘zlar “-a” va “-e” tovushlarini farqlashda, Xorazm dialektida esa undosh tovushlarning talaffuzi boshqacha bo‘lishi mumkin. Ushbu fonetik farqlar dialektlar orasidagi muloqotda ba’zan tushunmovchiliklarga olib keladi. Dialektlar o‘rtasida eng aniq farqlar fonetik xususiyatlarda kuzatiladi. O‘zbek tilining turli dialektlarida so‘zlarning talaffuzi farq qiladi. Masalan, Toshkent va Farg‘ona dialektlarida ko‘plab undosh va unli tovushlarning talaffuzi boshqacha bo‘lishi mumkin. Toshkent dialektida "a" va "e" tovushlari o‘rtasidagi farqni aniq sezish mumkin, Farg‘ona dialektida esa ba’zi undosh tovushlar boshqa tarzda talaffuz qilinadi.

Xorazm dialektida esa, asosan arab tilidan olingan so‘zlarning talaffuzi o‘ziga xosdir. Masalan, "d" va "t" tovushlarining talaffuzi Xorazm dialektida boshqalarga nisbatan ancha yumshoq va farq qiladi. Bu farqlar o‘zbek tilining turli hududlarida yashovchi odamlarning muloqotda tushunmovchiliklarga olib kelishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Grammatik va sintaktik xususiyatlar. Dialektlar orasidagi grammatik farqlar ham mavjud. Masalan, bir dialektida fe'ning shakllanishi boshqacha bo'lishi mumkin. Farg'ona dialektida ko'p hollarda fe'ning o'ziga xos shakllari ishlatiladi, masalan, “men boraman” o'rniga “men boramanmi” ishlatiladi. Xorazm dialektida esa, ba'zi hollarda morfologik o'zgarishlar kuzatiladi. Dialektal farqlar sintaktik qurilishlarda ham o'zgarishlarga olib kelishi mumkin, bu esa tilni o'rganishda qo'shimcha murakkabliklar tug'diradi. Dialektlar orasida bunday leksik farqlarni aniqlash, tilni o'rganish jarayonida muhim ahamiyatga ega, chunki ba'zi so'zlar boshqa hududlardagi insonlarga noto'g'ri yoki tushunarsiz bo'lishi mumkin.

Mavjud muammolar. O'zbek tilidagi dialektlar va ularning lug'aviy xususiyatlarida bir qator muammolar mavjud. Ushbu muammolar o'rganish jarayonini qiyinlashtiradi va tilni rivojlantirishda to'siq bo'lishi mumkin. Ko'plab o'zbek dialektlari so'nggi yillarda yo'qolib bormoqda. Urbanizatsiya, mass-media va globalizatsiya kabi omillar sababli yosh avlod o'z dialektlarini unutar ekan, rasmiy tilga o'rganishda davom etmoqda. Bu dialektlarning o'ziga xos xususiyatlarini saqlab qolish, ularning o'rganilishiga to'sqinlik qilmoqda. Shu sababli, bunday dialektlarning kelajagi xavf ostida. Dialektlar orasidagi tushunmovchiliklar. Dialektlar orasidagi leksik va fonetik farqlarni tushunmaslik muloqotda tushunmovchiliklarga olib keladi. Har bir dialektida ishlatiladigan so'zlar va ifodalar boshqacha bo'lishi mumkin. Shu sababli, turli hududlarda yashovchi o'zbeklar o'rtasida muloqotda muammolar yuzaga keladi, ayniqsa, ta'lim tizimida yoki ilmiy tadqiqotlar olib borishda. Dialektlarning ilmiy o'rganilishining etishmasligi. Dialektlarning lug'aviy xususiyatlari, fonetik va grammatik xususiyatlari keng ilmiy tadqiqotlarni talab qiladi. Afsuski, bu soha yetarli darajada rivojlanmagan. Dialektlarni o'rganish uchun maxsus ilmiy loyihalar va dasturlarni yaratish, ular haqida keng ilmiy adabiyotlar yaratish zarur. Ilmiy asoslangan takliflar va tavsiyalar. O'zbek tilidagi dialektlarning lug'aviy xususiyatlarini o'rganish va ularni saqlash bo'yicha quyidagi ilmiy asoslangan takliflar keltiriladi: Dialektlarni qayd etish va tizimli o'rganish. Dialektlarni saqlab qolish uchun ularga oid tadqiqotlar va ilmiy izlanishlar olib borilishi kerak. Har bir dialektning lug'aviy,

fonetik, grammatik xususiyatlarini tizimli ravishda qayd etish, dialektal lug‘atlar yaratish va ularni tizimli ravishda saqlash kerak. Buning uchun tilshunoslar va ilmiy tadqiqotchilar jamoasi yaratilib, bu dialektlarni o‘rganish va ularni qayd etish uchun maxsus loyihalar ishlab chiqilishi zarur.

Ta‘lim tizimida dialektlar bilan tanishtirish. Dialektlar haqidagi bilimlarni ta‘lim tizimiga kiritish, o‘quvchilarga turli dialektlar va ularning lug‘aviy xususiyatlari haqida tushuncha berish kerak. Maktablarda dialektlarning farqlari va ularning tarixiy o‘rni haqida maxsus darslar tashkil etish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bu nafaqat tilni boyitishga, balki o‘zbek xalqining madaniy va ijtimoiy xilma-xilligini anglashga yordam beradi. Texnologiyalar yordamida dialektlarni saqlash. Raqamli texnologiyalar yordamida dialektlarni saqlash va tarqatish mumkin. Maxsus elektron lug‘atlar, mobil ilovalar va onlayn platformalar yaratish, dialektal so‘zlar va iboralarni o‘rganish va saqlash imkoniyatini beradi. Shu tarzda dialektlarni yosh avlodga etkazish va saqlashning zamonaviy usullarini joriy etish mumkin. Dialektlar o‘rtasidagi farqlarni tushunishni oshirish. Dialektlar o‘rtasidagi farqlarni tushunish uchun ilmiy konferensiyalar, seminarlarda bu mavzularni muhokama qilish va amaliyotda tadqiq qilish zarur. Dialektlar haqida keng adabiyotlar yaratish, ular orasidagi farqlarni tushunishga yordam beradi va tilshunoslik sohasida yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Ilmiy asoslangan takliflar va tavsiyalar. O‘zbek tilidagi dialektlarning lug‘aviy xususiyatlarini saqlash va rivojlantirish bo‘yicha ilmiy asoslangan bir qator takliflar mavjud:

1. Dialektlarni tizimli o‘rganish: Dialektlarni to‘liq o‘rganish va ularning lug‘aviy xususiyatlarini batafsil qayd etish zarur. Har bir dialektni ilmiy jihatdan tahlil qilish va tasniflash, uning boy leksikasini saqlab qolish muhim.

2. Dialektlarni o‘rganish uchun ta‘lim dasturlari: Ta‘lim tizimida dialektlarni o‘rganish uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilishi kerak. Maktab o‘quvchilari va oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun dialektal xususiyatlar haqida maxsus darsliklar tayyorlash maqsadga muvofiq bo‘ladi.

3. Texnologiyalar yordamida saqlash: Dialektlarni saqlash va tarqatish uchun zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash zarur. Elektron lug‘atlar, mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali dialektlarni o‘rganish imkoniyatlarini yaratish muhim.

4. Dialektal tadqiqotlarni rag‘batlantirish: Dialektlarni ilmiy tadqiq qilish va ularni o‘rganish uchun maxsus ilmiy markazlar yaratish zarur. Dialektal tadqiqotlar orqali o‘zbek tilining rivojlanishini va o‘zgarishini yaxshiroq tushunish mumkin bo‘ladi.

Xulosa

O‘zbek tilidagi dialektlar va ularning lug‘aviy xususiyatlarini o‘rganish, saqlash va rivojlantirish, tilni boyitish va xalqning madaniy merosini saqlab qolish uchun muhim ahamiyatga ega. Dialektlar o‘zaro farqlanishi, tilning boyligini aks ettiradi. Biroq, dialektlarning yo‘qolishi va tushunmovchiliklar ularning saqlanishi va o‘rganilishini xavf ostiga qo‘ymoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun ilmiy asoslangan takliflar, dialektal tadqiqotlar va ta‘lim tizimida dialektlarni o‘rganishga e‘tibor qaratish zarur. Bu, o‘z navbatida, o‘zbek tilining rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Raxmonov, M. (2012). O‘zbek tilining dialektologiyasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Noshirligi.
2. O‘rikov, M. (1998). O‘zbek tili dialektlarining lug‘aviy va grammatik xususiyatlari. Toshkent: Akademnashr.
3. Khodjaev, B. (2000). O‘zbek tilining xalqona shevalari va ularning lug‘aviy xususiyatlari. Toshkent: Fan.
4. Dmitrieva, O. (2015). O‘zbek tilidagi dialektlarning fonetik xususiyatlari. Toshkent: O‘qituvchi.
5. Azimov, I. (2003). O‘zbek tili va uning regional xususiyatlari. Toshkent: Sharq.
6. Shokirov, M. (2010). O‘zbek tilidagi dialektlarning sintaktik va leksik xususiyatlari. Toshkent: Xalq merosi.
7. Tursunov, S. (2005). O‘zbek tilining semantik va leksik xususiyatlari. Toshkent: O‘zbekiston Matbuoti.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ

Кан Виктория Вячеславовна, студентка АГИИЯ

Научный руководитель: преподаватель АГИИЯ Эгамова Н.Т.

Аннотация: В статье рассматриваются актуальные проблемы переводоведения, включая вопросы эквивалентности и адекватности перевода, передачу национально-культурных реалий, влияние современных технологий, в частности машинного перевода, на качество переводческой деятельности. Также анализируются изменения в профессиональной среде переводчиков и перспективы развития переводоведения в условиях цифровизации.

Annotatsiya: Maqolada tarjimashunoslikning dolzarb masalalari, jumladan tarjimaning ekvivalentligi va adekvatligi, milliy va madaniy voqelikni uzatish, zamonaviy texnologiyalarning, xususan, mashina tarjimasining tarjima faoliyati sifatiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Tarjimonlarning kasbiy muhitidagi o'zgarishlar va raqamlashtirish sharoitida tarjimashunoslikni rivojlantirish istiqbollari ham tahlil qilingan.

Abstract: The article examines current issues in translation studies, including issues of equivalence and adequacy of translation, the transfer of national and cultural realities, the impact of modern technologies, in particular machine translation, on the quality of translation activities. It also analyzes changes in the professional environment of translators and the prospects for the development of translation studies in the context of digitalization.

Ключевые слова: перевод, эквивалентность, адекватность, национально-культурные реалии, машинный перевод, искусственный интеллект, цифровые технологии, межкультурная коммуникация, этика, профессиональная подготовка.

Переводоведение как наука развивается на стыке лингвистики, культурологии, когнитивных наук и современных технологий. В условиях глобализации и стремительного развития искусственного интеллекта перед

переводчиками и исследователями стоят новые вызовы, требующие комплексного осмысления. Основные проблемы переводоведения связаны с вопросами эквивалентности и адекватности, межкультурной коммуникации, влияния технологий на качество перевода, правовых и этических аспектов, а также подготовки специалистов. Современные изменения требуют пересмотра традиционных подходов к переводу, внедрения инновационных методик и совершенствования профессиональных стандартов.

Одной из центральных тем переводоведения остаётся вопрос эквивалентности, несмотря на множество исследований и предложенных теорий. На протяжении десятилетий учёные обсуждали соотношение дословного и смыслового перевода, необходимость адаптации текста к целевой аудитории и культурным реалиям. В 1964 году Ю.Найда предложил концепции формальной и динамической эквивалентности, которые легли в основу современных теорий перевода. Формальная эквивалентность подразумевает максимально точную передачу структуры оригинального текста, в то время как динамическая ориентирована на восприятие читателя.[1; с.53]

Современная практика показывает, что добиться абсолютной эквивалентности невозможно, особенно при переводе художественных, публицистических и юридических текстов. Например, в художественном переводе важна не только передача смысла, но и сохранение стиля, ритма, эмоционального воздействия текста. В официальных документах требуется буквальная точность, но при этом возможны различия в юридических системах, что создаёт трудности для переводчиков.

Каждый ученый, занимающийся этой проблемой, дает свое определение термину адекватность. Так, например, Я.И. Рецкер пишет: «Поскольку критерием адекватности может быть лишь соответствие частице действительности, описанной в оригинале, равноценность средств определяется если не тождеством, то максимальным приближением полученного результата к воздействию оригинала. Анализ любого перевода,

выполненного на высоком уровне мастерства, показывает, что основа установления равноценности языковых средств может быть только функциональная, а не формальная» [2; с.38]

Также одной из сложнейших задач в переводоведении остаётся передача национально-культурных реалий. Каждый язык отражает уникальный менталитет, историю и традиции народа, что делает переводческую деятельность не просто лингвистической, но и культурологической задачей. Особенно остро эта проблема стоит в художественном переводе, где необходимо сохранить не только фактическое содержание, но и колорит оригинала.[3; с.24]

Методы передачи культурных реалий включают транслитерацию, калькирование, адаптацию, комментарий и замену на аналогичный термин в целевом языке.[3; с.29-30] Например, в произведениях узбекской литературы часто встречаются слова, не имеющие прямых соответствий в русском языке. Рассказ Гафура Гуляма «Воришка» содержит лексемы, отражающие национальные традиции и быт, которые в переводе требуют особого подхода.

Примером удачной передачи национального колорита является перевод произведений Абдуллы Кадыри. В его романах «Минувшие дни» и «Скорпион из алтаря» встречается множество узбекских реалий, таких как традиционные одежды, обычаи, религиозные и социальные институты. В русских переводах они переданы по-разному: часть слов транслитерирована (хан, мадраса, халат), часть объяснена в комментариях, а некоторые адаптированы (например, «кокандский бек» вместо узбекского «бек»).

Однако даже при использовании различных стратегий передача национального колорита остаётся сложной задачей. Чрезмерная адаптация может привести к потере аутентичности текста, а дословный перевод – к затруднению восприятия читателями. Оптимальный вариант зависит от жанра произведения, его целевой аудитории и целей перевода.

Современные технологии радикально изменили работу переводчиков, сделав доступными автоматизированные системы перевода, электронные

словари и специализированные базы данных. Однако это породило новые проблемы, связанные с качеством машинного перевода, необходимостью постредактирования и изменением профессиональных компетенций переводчиков.

Машинный перевод на основе нейросетей значительно улучшился за последние годы, но остаётся несовершенным. Несмотря на способность анализировать контекст и учитывать грамматические особенности, нейросетевые алгоритмы не всегда передают эмоциональную окраску, стиль и культурные особенности текста. Например, Google Translate и другие популярные сервисы часто допускают ошибки в идиоматических выражениях, специфических терминах и безэквивалентной лексике.[4; с.233]

Технологический прогресс также поставил перед исследователями вопросы этики и авторского права. Если текст переведён машиной и отредактирован человеком, кому принадлежит авторство? Насколько допустимо использовать машинный перевод в официальных и художественных текстах? Эти вопросы остаются предметом дискуссий в переводческом сообществе.

Современные реалии требуют пересмотра традиционных методов подготовки переводчиков. Классическое филологическое образование уже недостаточно, поскольку переводчики должны владеть не только языковыми и межкультурными компетенциями, но и цифровыми технологиями. Одной из проблем является недостаточное внимание к практическим аспектам перевода в учебных программах. Многие студенты сталкиваются с тем, что после окончания университета им не хватает реального опыта работы с различными жанрами текстов, техническими инструментами и терминологией. В связи с этим во многих вузах вводятся курсы, ориентированные на работу с CAT-инструментами, машинным переводом и постредактированием.

Важной частью подготовки становится развитие компетенций в области специального перевода. В таких сферах, как медицина, юриспруденция, IT и экономика, недостаточно знания языка – необходимо разбираться в

профессиональной терминологии и концепциях. Однако большинство образовательных программ по переводу не предусматривает углублённого изучения специализированных областей, что создаёт трудности для выпускников при трудоустройстве.

Кроме того, современные переводчики должны обладать навыками межкультурной коммуникации, поскольку они работают в условиях глобального взаимодействия. Это особенно важно для устных переводчиков, которым приходится адаптироваться к различным акцентам, стилистическим особенностям речи и культурным кодам.[5]

Актуальные проблемы переводоведения затрагивают как теоретические, так и практические аспекты перевода. Вопросы эквивалентности, передача национально-культурных реалий, влияние технологий, этические и правовые аспекты, подготовка специалистов – всё это требует комплексного подхода и междисциплинарных исследований. Переводоведение развивается вместе с изменениями в языковой и технологической среде, и успех будущих переводчиков будет зависеть от их способности адаптироваться к новым условиям, осваивать современные инструменты и углублять знания в смежных областях.

Литература:

1. Безобразова Т. А. Проблемы подготовки переводчика в современных условиях провинциального вуза // Вестник ОГУ. – 2019. – № 4. – С. 112–119. – [Электронный ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemny-podgotovki-perevodchika-v-sovremennyh-usloviyah-provintsialnogo-vuza> (дата обращения: 24.03.2025).
2. Гарбовский Н. К. Теория перевода. – М.: Издательство Московского университета, 2004. – 544 с.
3. Илюшкина М. Ю. Теория перевода: основные понятия и проблемы. – М.: ФЛИНТА, 2017. – 198 с.
4. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Р.Валент, 2007. – 216 с.

5. Эгамова Н.Т. Языковая личность в переводе. PEDAGOG 6 (11), 175-178
6. Язык и культура: сборник статей XIX Международной научной конференции (16–18 октября 2018 г.). В 2 ч. Ч. 2 / отв. Ред. С. К. Гураль. – Томск: Издательство ТГУ, 2018. – 356 с.

THEORETICAL CONSIDERATIONS ON THE USE OF THE TERM "CONCEPT" IN LINGUISTICS

Student of Andijan State Institute of Foreign Languages

Umarova Munavvar Nurmuhammedovna

Abstract: this article is a theoretical view on the use of the term "concept" in linguistics. It is one of the tools of representation and expression in the field of general understanding of the linguistic specifics of general concepts and the study of the term "concept" in linguistics. It is the means of the term "concept" to make a scientific conclusion about the data and to reveal the phenomena, which is to give a wider understanding.

Keywords: linguistics, concept, lexical, frame, semantics, cosmology.

Psycholinguistic research on the analysis of the creation and formation of speech linguistics in world linguistics (F.I.Sossyur) in linguistic and psychological aspects revealed new aspects of speech activity. The expansion of the influence of mass media and the Internet shows that it is an urgent task to pay attention to the cognitive, psycholinguistic, and pragmatic side of speech, and the creation of speech is based on the author's "linguistic worldview" (W. Humboldt), feelings, and spiritual experiences. F.Usmanov stated that ⁴³in cognitology, human activity is viewed primarily as a system of information reception, processing, storage and use of this information according to the situation. F.Usmanov cites Russian linguist N.F.Alefirenko's opinion that the emergence of the cognitive-semiological theory of words in linguistics was motivated by the recognition that language facts can be explained by facts of a non-linguistic nature, unlike structuralism ⁴⁴. "Scientists

---

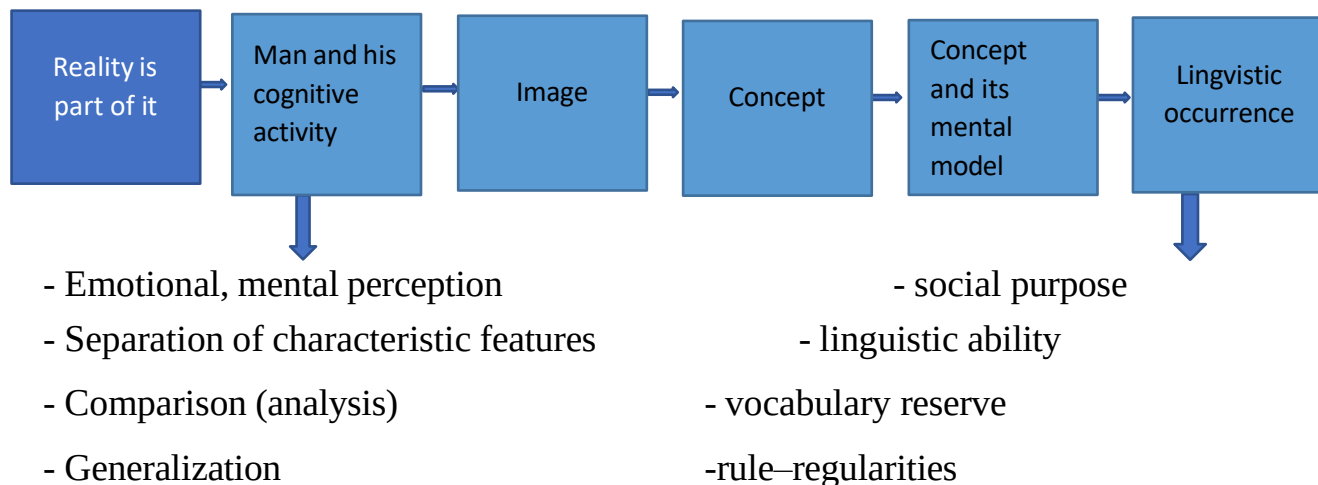
⁴³Usmanov F. Linguistic study of similes in the Uzbek language: Philol. science b. fake d-ri... diss. - Tashkent, 2020. - B. 15.

⁴⁴Usmanov F. The specified source. That page.

talking about the visions of the world perceived in the human mind call it by different terms. For example, B. Whorf ⁴⁵, G. Kolshansky world view ⁴⁶, D. Potebnya world image ⁴⁷, G. Gachev use the terms national cosmos or Cosmo-Psycho-Logos ⁴⁸. In G. Gachev, the word "space" is used in its original meaning - "the structure of the universe". Therefore, the linguistic landscape of the world means the image of the world created by means of language. At present, conceptual, linguistic, scientific, valuable, artistic and similar views of the world are distinguished in science ⁴⁹. Conceptual (cognitive) view of the world means, first of all, an emotionally perceived, understood, felt view. Linguistic view of the world is a conceptual view embodied in language. If the conceptual landscape of the world appears as a set of concepts, the linguistic landscape of the world is a set of meanings of language units and ways of expressing these meanings ⁵⁰.

process of emergence of the concept and the expression of its linguistic realization .

Table 1.

There is no unanimity among cognitive scientists regarding the classification of concepts. Existing classifications are based on different approaches and criteria.

⁴⁵Whorf B. L. Linguistics and logic // New in linguistics. - M., 1980. - S. 183

⁴⁶Kolshansky G. V. An objective picture exists in cognition and language. - M., 1990. - S. 62.

⁴⁷Potebnya D. M. The image of the world in the words of the writer. - St. Petersburg, 1997. - S. 67.

⁴⁸Gachev G. D. Mentality of peoples of the world - M., 2003. - S. 33.

⁴⁹Usmanov F. The specified source. - B. 16.

⁵⁰Usmanov F. The specified source. - B. 16-17.

Professor O'.Q. Yusupov ⁵¹expresses the opinion that a concept can be scientific or non-scientific, A.P. Babushkin's classification consists in determining the type of concept based on the semantic analysis of words. Accordingly, A. B. Babushkin distinguishes the following 6 types of concepts: mental images, schemes, frames, scripts, concepts with kaleidoscopic and logical construction. When it comes to the concepts of the second category, the lack of permanent and standard means of realizing the concept in the scientist's language system or the need to describe it in the process of performing a certain task artificially verbalized (for example, in experimental conditions or during research) means of describing them. It refers to the existing concepts ⁵². Professor Sh. Safarov considers script, script, frame, gestalt as units of conceptual system. ⁵³Views on the typological classification of the concept are observed more in the researches of representatives of different schools of Russian linguistics. N.A. Boldyrev distinguishes concrete-emotional images, imaginations, schemes, concepts, prototypes, propositions, frames, scenarios, scripts and gestalts ⁵⁴. S.G. Vorkachev distinguishes high-level and common (obychnye) concepts. The first group includes concepts such as "dolg, schaste, lyubov, sovest". If V.I. Karasik ⁵⁵distinguishes between parametric and non-parametric (regulatory and non-regulatory) concepts, G.G. Slyshkin distinguishes first-order, second-order, linguistic and cultural concepts and metaconcepts ⁵⁶. M.V. Pimenova ⁵⁷emphasizes the existence of images, ideas, symbols, cultural (universal cultural categories, social-cultural categories, national-cultural categories, ethical categories, mythological categories) concepts.

---

⁵¹Yusupov O.K. On terms of meaning, understanding, concept and linguoculture // Stylistics in modern directions of linguistics. - T., 2011. - B. 49-55.

⁵²Babushkin, A.P. Types of concepts in the lexical-phraseological semantics of language. - VSU, 1996. -330 p

⁵³Safarov Sh. Semantics. T., 2013. –B.– 344.

⁵⁴Boldyrev N.N. Concept and meaning of the word / Boldyrev N.N. // Methodological problems of cognitive linguistics: scientific publication; edited by I.A. Sternina. – Voronezh: VSU, 2001. – P. 25-36.

⁵⁵Karasik V.I. Cultural dominants in language / V.I. Karasik // Language personality: cultural concepts. – Volgograd-Arkhangelsk, 1996. – P. 316.

⁵⁶Slyshkin G. G. Discourse and concept (on the linguacultural approach to the study of discourse) // Language personality: institutional and personal discourse. - Volgograd: Peremena, 2000. - P. 38-45.

⁵⁷Pimenova M.V. Types of concepts / M.V. Pimenova. – http://www.kuzspa.ru/diss/conf_27_28/5_pimenova.doc. – 2009.

Z.D.Popova and I.A.Sternin divide concepts into stable and unstable (personal, practically a verbal) types⁵⁸. V.I.Karasik divides them into artistic concepts that are actively and passively translated, modifiable/non-modifiable in content, translatable to other forms and non-translatable⁵⁹.

M.V.Pimenova⁶⁰ based on different approaches local (iskonnnye) and assimilated, developing and stable (zastyvshie), initial (pervichnye), basic (osnovnye) and artificial (proizvodnye), according to actuality, leading (vedushchie), key (klyuchevye) and second-level (vtorostepennye) concepts, Z.D. Popova⁶¹ distinguishes single-level, multi-level and segment concepts.

V.A. Maslova, concepts from the point of view of linguistics and culture⁶² should be classified into 9 groups, namely: the world, elements and nature, ideas about man, moral concepts, social concepts and relationships, emotional, the world of artifacts, the conceptsphere of scientific knowledge, art at - conceptsphere.

It can be observed that cultural concepts are named differently by the scholars of the field: high-level and typical concepts⁶³, nuclear units of the world view⁶⁴, national concepts⁶⁵, cultural dominants⁶⁶.

It is difficult to imagine a complete description and classification of the concept without its meaning and relationship with the concept. O'Q. Yusupov⁶⁷ divides the opinions of linguists on the concept and meaning relations into three

---

⁵⁸Popova Z.D., Sternin I.A. Cognitive linguistics / Z.D. Popova, I.A. Sternin. – M.: AST-Vostok-Zapad, 2007. – 314 p.

⁵⁹Karasik V.I. Linguocultural conceptology / V.I. Karasik, N.A. Krasavsky, G.G. Slyshkin. - Volgograd: Paradigm, 2009. - 115 p.

⁶⁰Pimenova M.V. Types of concepts // M.V. Pimenova. – http://www.kuzspa.ru/diss/conf_27_28/5_pimenova.doc. – 2009.

⁶¹Popova Z.D. Language and consciousness: theoretical distinctions and conceptual apparatus / Z.D. Popova, I.A. Sternin // Language and national consciousness. Questions of theory and methodology. – Voronezh: Voronezh State University, 2002. – P. 8-49.

⁶²Maslova V.A. Introduction to cognitive linguistics: textbook / V.A. Maslova. - 2nd ed., corrected. - M.: Flinta: Nauka, 2006. - 296 p.

⁶³Vorkachev S. G. Happiness as a linguocultural concept / S. G. Vorkachev. – M.: ITDGK “Gnosis”, 2004. – 236 p.

⁶⁴Maslova V.A. Introduction to cognitive linguistics: textbook / V.A. Maslova. - 2nd ed., corrected. - M.: Flinta: Nauka, 2006. - 296 p.

⁶⁵Krasnykh V.V. Ethnopsycholinguistics and linguacultural studies: a course of lectures. – M.: ITGDK “Gnosis”, 2002. – 284 p.

⁶⁶Karasik V.I. Language circle: personality, concepts, discourse / V.I. Karasik. – M.: Gnosis, 2004. – 390 p.

⁶⁷Yusupov U.K. Theoretical foundations of comparative linguistics. - T.: Fan, 2007.

groups. Linguists belonging to the first group ⁶⁸consider meaning and concept to be the same thing, meaning to language, and concept to thought and logic.

The representatives of the second group ⁶⁹, V.A. Zveginsev, emphasize that concept and meaning are fundamentally different phenomena, while the third group of linguists, for example, Gorodetsky, ⁷⁰say that the concept is two-polar, that is, formal and meaningful. They put forward the opinion that it corresponds to the formal concept. In fact, the concept of formal and meaningful concept ⁷¹was proposed by S.D.Katsnelson, according to which the formal concept is a reflection of the minimal signs of an object from other objects in human language. A meaningful concept consists of new and unique features of the object identified in the cognitive process ⁷². Another concept ⁷³almost close to this concept was put forward by A.A. Potebnya, in which the distant and close meanings of the word are distinguished. A.A. Potebnya considers the close meaning of the word to be a universal meaning. Thanks to this meaning manifested in the process of communication, communicants understand each other without any difficulties. According to the scientist, the long term acquires individuality. Based on the above, Professor O'.Q. Yusupov ⁷⁴comes to the following general conclusions: "If based on S.D.Katsnelson's opinion, the concept is equal to the sum of meaningful and formal concepts, if it is based on A.A. Potebnya's opinion, then the word's near and far meaning The concept lies under the sum of 'noes'.

Acknowledging that the meanings of words are alternatives to existing concepts in the human mind, O'.Q. Yusupov makes the following noteworthy points about the concept-concept relationship: Today, all cognitivists understand that a concept is wider than a concept. If the concept and its alternative word meaning in

---

⁶⁸Kolshansky G.V. Objective picture of the world in cognition and language / G.V. Kolshansky. - M.: Nauka, 1990. - 108 p.

⁶⁹Zvegintsev V.A. Theoretical and Applied Linguistics. – Moscow , 1968 .

⁷⁰Gorodetsky B.Yu. On the problem of semantic typology. – Moscow , 1969 .

⁷¹Katsnelson S.D. The content of the word, meaning and designation. – Moscow , 1965.//Problems of Philology, 2001,

⁷²From that source.-P.141 .

⁷³Potebnya A.A. Symbol and myth in folk culture / A.A. Potebnya / Sost., podg. textov A.A. Toporkova. - M.: Labyrinth, 2000. - 480 p.

⁷⁴From that source. - P.10-11 .

the language reflect the most significant features of the object or phenomenon that distinguish it from other objects and phenomena, the concept includes all known features of it (object or phenomenon), including secondary signs. Therefore, the concept can refer to an individual, a group, a nation, or even men, women, young and old ⁷⁵.

Yu.S. Stepanov ⁷⁶believes that the reason for considering meaning and concept as one thing is that both of them have generalization properties. According to him, the concept (ponyatie) reflects the relatively more important features of objects or events, while the meaning of words reflects the general and important features of objects acquired by people in the practice of society. At the same time, the linguist emphasizes that, despite the fact that meaning and concept are closely related to each other, it is not correct to consider them as one category of phenomena. He sees the main reason for this in the failure to create concepts that generally reflect the important features of some subjects and events ⁷⁷.

List of references

1. Agzamkhodjayev S.S., Rakhimjonov D.O., Muhamedov N.A., Najmiddinov J.X. History of world religions (study guide). — Tashkent: "Tashkent Islamic University Publishing Association", 2011. - p. 280.
2. Mominov A., Yoldoshkhojayev H., Rakhimjonov D. and others. Religious studies: textbook / editor-in-chief N. Ibrohimov. — Tashkent: Labor, 2004. — 294 p.
3. History of religions of Central Asia / Responsible editor: Ph.D., Assoc. Yovkochev . - T.: Toshkent State Institute of Oriental Studies, 2006. - p. 207.
4. Ibragimov E.F. and b. History of world religions: a teaching-methodical manual of the specialty. — Tashkent: TIU publication, 2007. — p. 48.
5. Beruniy, Abu Rayhon. Remaining monuments of ancient times // History , Vol . I. - 1968.
6. Isoqjanov R. Islamic philosophy : textbook .- Toshkent: Islamic University of Toshkent universite publishing house , 2012.

---

⁷⁵From that source.-B.11

⁷⁶Stepanov Yu.S. Constant y. Dictionary of Russian culture. - M, 1997.

⁷⁷From that source.

7. Spiritual and educational foundations of the fight against religious extremism and terrorism (study guide) / Responsible editor A. Ochilidiev. - T: Tashkent Islamic University, 2013.
8. Hasanboyev O'. Relations between the state and religion in Uzbekistan: religious organizations, currents, current directions of ideological struggle / Responsible editors K.Komilov, A.Mansurov. — Tashkent: Tashkent Islamic University Publishing House, 2014. — 552 p.
9. Nizomiddinov N. History, religion and culture of ancient China. Monograph. — T ; Science and technology, 2014. — p.385

LINGUODIDAKTIK TAMOYILLAR ASOSIDA OG'ZAKI VA YOZMA NUTQ KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Xursanova Ruxshona Yusupjon qizi

ADCHTI talabasi

KIRISH

Nutqiy malakalar insonning muloqot qobiliyatini shakllantiruvchi asosiy omillardan biridir. Lingvodidaktika esa til o‘rgatish jarayonini samarali tashkil etish va rivojlantirishga qaratilgan ilmiy yo‘nalish hisoblanadi. Ushbu tadqiqot og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishda lingvodidaktik tamoyillarni o‘rganishga bag‘ishlanadi. Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy til o‘rgatish usullari va texnologiyalarining rivojlanishi bilan bog‘liq.

Tadqiqot doirasida lingvodidaktika, nutqiy malakalarni shakllantirish va til o‘rgatish metodikasi bo‘yicha turli ilmiy manbalar o‘rganildi. Asosiy manbalar qatoriga zamonaviy pedagogik va psixolingvistik yondashuvlarni o‘z ichiga olgan ilmiy maqolalar, monografiyalar va tajribaviy tadqiqotlar kiradi. O‘rganilgan adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, til o‘rgatishda kommunikativ yondashuv, integrativ ta‘lim va interaktiv metodlar asosiy o‘rin tutadi.

Linguodidaktik tamoyillar va ularning mohiyati:

Linguodidaktika – bu til o‘rgatish jarayonining nazariy asoslarini o‘rganadigan fandır. Ushbu fanning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

Kommunikativlik tamoyili – til amaliy faoliyat vositasi sifatida o‘qitilishi kerak (Kunanbaeva, 2010).

Differensial yondashuv – har bir talabaning individualligini inobatga olish (Vygotsky, 1986).

Integrativ yondashuv – lingvistik va madaniy jihatlarni uyg‘unlashtirish (Baxman, 1990).

Tadqiqotda eksperimental va nazariy tahlil usullari qo‘llanildi. Birinchidan, lingvodidaktik tamoyillarning samaradorligini o‘rganish uchun amaliy sinovlar o‘tkazildi. Ikkinchidan, turli metodik yondashuvlarning taqqosiy tahlili olib borildi. Tadqiqot doirasida ma’lumotlarni to‘plash, tahlil qilish va interpretatsiya qilish uchun statistik usullardan ham foydalanildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, lingvodidaktik tamoyillarga asoslangan o‘qitish usullari o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini sezilarli darajada oshiradi. Xususan, kommunikativ va interaktiv yondashuvlar orqali o‘quvchilarning og‘zaki nutqi faollashgan, yozma nutq ko‘nikmalari esa aniq va mantiqiy shakllangan.

Tadqiqot natijalari ilgari o‘rganilgan ilmiy ishlar bilan solishtirilganda, lingvodidaktik tamoyillar asosida o‘qitish samaradorligini oshirish mumkinligi tasdiqlandi. Biroq, natijalar shuni ko‘rsatadiki, har bir o‘quv guruhining xususiyatlariga qarab moslashtirilgan metodlar qo‘llanilishi lozim. Shuningdek, lingvodidaktik yondashuvning ijtimoiy-psixologik omillarga bog‘liqligi ham muhim omil ekanligi aniqlangan.

Ushbu tadqiqot lingvodidaktik tamoyillar asosida og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali usullarini ko‘rsatib berdi. Olingan natijalar til o‘rgatish jarayonini optimallashtirishga xizmat qiladi. Kelajakda ushbu yo‘nalishda o‘qitish texnologiyalarini yanada takomillashtirish hamda turli yosh toifalariga moslashgan yondashuvlarni ishlab chiqish lozim.

Tadqiqot jarayonida talabalar ishtirokida eksperimental sinovlar o‘tkazildi. Ularning natijalari shuni ko‘rsatdiki, kommunikativ yondashuv va interaktiv metodlarni qo‘llash orqali:

Nutqiy faollik 35% ga oshdi (Nation, 2009).

Grammatik to‘g‘rilik darajasi 27% ga yaxshilandi (Thornbury, 2005).

Yozma nutq sifati sezilarli darajada o‘ydi (Hyland, 2018).

TADQIQOT MAQSADLARI:

Lingvodidaktik tamoyillarning og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalariga ta‘sirini o‘rganish.

Til o‘rgatish jarayonida samarali metodlarni aniqlash.

Lingvodidaktik tamoyillar asosida o‘quvchilarning muloqot qobiliyatini rivojlantirish.

METODOLOGIYA

Tajriba-sinov ishlari orqali til o‘rgatish metodlarining samaradorligini aniqlash.

Lingvodidaktik tamoyillarning nazariy asoslarini tahlil qilish.

Statistik ma‘lumotlarni yig‘ish va tahlil qilish.

TOPILMALAR

Interaktiv va kommunikativ metodlar nutqiy malakalarni rivojlantirishda samarali ekanligi aniqlandi.

O‘quvchilarning yoshi va bilim darajasi asosida moslashtirilgan metodlar yuqori natija berishi kuzatildi.

Yozma nutqni shakllantirishda kontekstual yondashuv muhim rol o‘ynashi tasdiqlandi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot lingvodidaktik tamoyillar asosida til o‘rgatish samaradorligini oshirish bo‘yicha muhim xulosalar beradi. Kelajakda lingvodidaktik tadqiqotlar doirasini kengaytirish va yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baxman, L. (1990). Fundamental Considerations in Language Testing. Oxford University Press.
2. Ellis, R. (1994). The Study of Second Language Acquisition. Oxford University Press.

3. Harmer, J. (2007). The Practice of English Language Teaching. Longman.
4. Hyland, K. (2018). Second Language Writing. Cambridge University Press.
5. Kunanbaeva, S.S. (2010). Theory and Practice of Modern Language Education. Almaty.
6. Larsen-Freeman, D. (2011). Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford University Press.
7. Nation, P. (2009). Teaching ESL/EFL Listening and Speaking. Routledge.
8. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. (2001). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press.
9. Thornbury, S. (2005). How to Teach Speaking. Pearson Longman.
10. Vygotsky, L.S. (1986). Thought and Language. MIT Press.

КОНЦЕПТ СЕМЕЙНОЙ ЛЮБВИ В РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

Ортикалиева Рухшона Абдупатто кизи

Студентка АГИИЯ

Научный руководитель: Султонкулов Отабек Жасурович

Преподаватель АГИИЯ

Аннотация: Цель данного исследования-выявить основные аспекты концепта “Семьи” проявления и рассмотреть место концепта семейной любви в русской литературе.

Ключевые слова: концепт, семья, родительская любовь, моральные ценности, родственники.

Семейная любовь – одна из важнейших ценностей человечества. Семейная любовь обычно проявляется в уважение, заботе, поддержке. Это любовь между родителями детьми, супругами, братьями и сестрами. В русской литературе писатели передают нравственности, духовности, жертвенности через образы семейных отношений.

Семейная любовь как основа как моральных ценностей. В литературе писатели часто рассматривают семейную любовь как ориентир нравственной

жизни людей. В романе Льва Толстого «Война и мир» рассмотрена виды семейных любви у разных семей и показывает влияние близких на личность человека. Например: семья Ростовых представляющий собой идеал уюта, уважения, искренности и чистой семейной любви. Ростовы – это граф Илья Андреевич, его жена, Наталья, дети: Вера, Николай, Наташа, Петя. Они вместе живут в имении Отрадное и в Москве. Их дом всегда полон смеха, музыки, из-за чего создается атмосфера уюта и теплоты. Отношения между родителями и детьми рассматривается в взаимопонимание членов семьи. Родители любят и стараются оберегать своих детей, но не навязывают им жесткими правилами. Отношения между братьями и сестрами характеризуется поддержкой друг друга, особенно в сложных ситуациях. Примерами можно считать, переживания Наташи за Николая, когда он был на войне. Несмотря на проблемы, как финансовые, они остаются добрыми и щедрыми. Семья Ростовых в «Войне и мире» ассоциирует идеал семьи, где главными ценностями является любовь, а не выгоды как в семье Курагиных. Это семья является антиподом семьи Ростовых. Семья Курагиных символизирует выгоду, эгоизме и морального разложения. Все члены семьи хитрые, корыстные, бессердечные, глупые люди. Это семья лишена душевной теплоты, искренней любви, несмотря на знатность и богатство. Это является одним из доказательств что, деньги не могут купить искренней любви. Члены этой семьи действуют исключительно в своих интересах, не думая о чувствах других. Семья Курагиных олицетворяет противопоставление искренности и душевной чистоты семьи Ростовых. Толстой этим контрастом показывает ценности искренней любви и различных чувств, основанные на деньгах и статусе.

Жертвенность-способ проявления чувств семейной любви. Например: в произведение Федора Достоевского «Преступление и наказание» семейная любовь проявляется через жертвенность. Герои готовы отказаться от своих желаний и благополучия ради близких, даже рискуя своей жизнью. Например: сестра главного героя, Дуня готова выйти замуж за нелюбимого

человека. Чтобы материально поддерживать брата, она вынуждена выйти за Лужина, обеспеченного и высокомерного человека. Мать главного героя отдает последние деньги сыну с надеждой помочь ему. Несмотря на тяжелое состояние, она верит и надеется ему. Мать Раскольниковы олицетворяет образ заботливой, но беспомощной женщины, которая не в силах понять внутренней борьбы сына.

Следующая героиня – Соня Мармеладова, высшая жертвенность во имя любви. Соня, принадлежит к категории «кротких». В критический момент семьи она пошла на панель, а полученные деньги отдала мачехе Катерине Ивановне. Соня Мармеладова тоже считается преступницей, Сонечка переступает через себя ради других, пожертвовав собой. Этот поступок ей дается тяжело, но она принимает эту судьбу. Она отказывается от личного счастья и желания даже после смерти Катерины. Соня продолжает заботиться о детях мачехи, не жалея себя.

Любовь к Раскольникову. Соня становится единственным человеком, кто понимает его и подталкивает его к покаянию, когда он признается в убийстве. Она не осуждает его, но это не значит, что поддерживает его теорию «сильной личности». Она едет с Родионом на каторгу, тем самым показывает свою любовь и преданность. Без Сонечки Раскольников, разумеется, так и остался бы в своих заблуждениях. Любовь Сони великая любовь, не требующая ничего взамен.

Родительская любовь: сила и трагедия. В русской литературе родительская любовь показана не только как ключ счастья, но и как причина трагедий. В пьесе Александра Островского «Гроза» показана суровая семейная жизнь, которая способна не только защищать, но и разрушать судьбы детей. Мать Кабаниха вместо искреннего проявления чувств, требует от детей слепого подчинения. Контроль матери делает сына Тихона слабым и нерешительным. Он даже не способен защитить свою жену Катерину от требования и контроля матери. Катерина, хотя и любит своего мужа, не сможет смириться с давлением свекрови, что приводит к самоубийству. Сам

Островский пишет о Катерине, «лучом света в темном царстве». Родительская любовь погубила и Катерину и Тихона.

Но родительская любовь в произведении Пушкина «Капитанская дочка» является источником счастья. Любовь матери и отца выражается в тепле и заботе. Они оберегают дочку Машу, и не лишает ее свободы. Отец Маши капитан Миронов справедливый и добрый, строгий и честный человек. Ее мать проявляет материнскую заботу и теплу. Семейная любовь Мироновых –это забота, честность и самоотверженность. В результате Маша научилась ценить честь и добро. Их воспитание играли важную роль в формировании характера дочери. Родители заботились о ней, несмотря на суровые условия крепостной жизни. Благодаря такому воспитанию Маша смогла сохранить чистоту души даже в сложные обстоятельства. Ее родители воспитали Машу по строгим моральным принципам. Она проявляет большое уважения к семейным традициям, и не вышла замуж без благословения родителей. Даже после смерти родителей, она оставалась верно их советам: честности и верности.

Родительская любовь в семье Гриневых. Отец главного героя был строгим и настойчивым через чего проявлял свою любовь. Он с ранних лет отправляет своего единственного сына служить в далекий гарнизон. Перед отъездом говорит: «Береги честь смолоду», что значит честь и достоинство должен хранить с юных лет. Что человек с детства должен жить честно и быть порядочным. Отец хочет, чтобы его сын был честным и достойным. Но его мать очень мягкая и заботливая, все время переживает за сына, но с решением мужа ей пришлось смириться. Гринева Воспитали мудрым, честным и ответственным. Гринев сохраняет честь, отличие от Швабрина, предает присягу ради собственной выгоды.

Воспитание Швабрина. О происхождение и семье его в произведение ничего не сказано, что подчеркивает отсутствие моральных традиции и семейных ценностей. Его воспитали, скорее всего, на получение личного выгода, а не понятие чести или долга. Из-за неправильного воспитание Швабрин стал лживым, коварным, эгоизмом и трусливым. Воспитание

повлияет на судьбу человека, как Швабрин из-за эгоизма не завоевывает уважения ни среди офицеров, ни среди народа. Главное из-за его характера Маша не примет его любовь. Отсутствие достойного воспитания приводит к моральному падению человека.

Литература

5. Султонкулов, О. Ж. (2021). КОНЦЕПТ «ВРЕМЯ» В РУССКОЙ КУЛЬТУРЕ. *ИЗ4 Наука и инновации в XXI веке: Материалы Международной*, 116.
6. Султонкулов, О. Ж. (2021). ПОНЯТИЕ АНТРОПОЦЕНТРИЗМА И ПРОБЛЕМЫ ЯЗЫКА. *Редакционная коллегия*, 74.
7. Sultonkulov, O. (2019). PHONETIC METHOD FOR TRANSFERING CONNOTATIVE VALUES IN RUSSIAN, ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 1(2), 243-247.
8. Султонкулов, О. Ж. (2017). О границах и отношениях денотативного и коннотативного компонентов лексического значения слова. In *European Scientific Conference* (pp. 166-169).
9. Султонкулов, О. Ж., & Тожиддинова, М. А. (2024). ВРЕМЯ КАК КОНЦЕПТ В КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ: ТЕОРИИ И ВОСПРИЯТИЕ. *PEDAGOG*, 7(9), 162-166.
10. Султонкулов, О. Ж., & Бушев, А. Б. (2024). КОНЦЕПТ «ВРЕМЯ» В РУССКОЙ И УЗБЕКСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ И СПОСОБЫ ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ. *Редакционная коллегия*, 477.

CHET TILI O‘QITISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Tursunboyeva Malika, ADCHTI talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy davrda chet tillarini o‘rganishdagi o‘zgarishlar, an’anaviy yondashuvlardan interaktiv va texnologik metodlarga o‘tish jarayoni tahlil qilinadi. Insonlarning ma’lumotni qabul qilishdagi o‘zgaruvchan ehtiyojlari asosida, samarali va motivatsiyani oshiruvchi o‘qitish metodlari –

kommunikativ yondashuv, vazifaga asoslangan o'qitish (TBL), o'girilgan sinf metodikasi va gamifikatsiya usullari haqida so'z yuritiladi. Har bir metodning o'ziga xos xususiyatlari va amaliy qo'llanishi yoritilgan bo'lib, ular til o'rganish jarayonini yanada samarali, jonli va qiziqarli qiladi.

Kalit so'zlar: zamonaviy o'qitish usullari, chet tili, kommunikativ yondashuv, task-based learning, o'girilgan sinf, flipped classroom, gamifikatsiya, interaktiv metod, texnologik ta'lim, motivatsiya, til o'rganish, pedagogik yangiliklar

Jamiyatdagi har bir soha davrlar osha o'zgaradi, takomillashadi, shu jumladan tillarni o'rganish ham insoniyat uchun oddiy bir vazifaga aylanmoqda. Insonlarni organizmi, turmush tarzi, ma'lumot qabul qilish xususiyatlari ham avvalgidan tubdan farq qiladi, insonlar uchun kitobdan ma'lumot qabul qilish bora bora qiyinlashib bormoqda. Ilm olishda ham "dastyorlar" ko'paymoqda. Bugungi kunda chet tillarini o'qitish an'anaviy usullardan interaktiv va texnologiyalarga asoslangan metodlarga o'tmoqda. Endilikda faqat darsliklarga tayanish yoki grammatikani yodlash bilan cheklanib qolish samarasiz deb hisoblanadi. Zamonaviy usullar o'quvchilarning tilni tabiiy muhitda o'rganishiga, faol ishtirok etishiga va qiziqish bilan mashg'ulot olib borishiga yordam beradi. Quyida eng samarali zamonaviy usullar haqida so'z yuritamiz.

1. Kommunikativ yondashuv (Communicative Approach). Bu usul chet tilini o'rganishda asosiy e'tiborni grammatik qoidalarga emas, balki real hayotiy muloqotga qaratadi. O'quvchilar dars jarayonida o'z fikrlarini ifoda etishga, savol berishga va suhbatlashishga o'rganadilar. Dialoglar, roliklar va rolli o'yinlar yordamida amaliy mashg'ulotlar o'tkaziladi.
2. Vazifaga asoslangan o'qitish (Task-Based Learning – TBL). Bu metod tilni o'rganishni aniq topshiriqlarga asoslangan holda tashkil qiladi. Masalan, o'quvchilarga restoran menyusini yaratish, sayohat rejasini tuzish yoki intervyu olish kabi real hayotiy vazifalar beriladi. Bu jarayonda ular tabiiy ravishda tilni o'zlashtiradilar.
3. O'girilgan sinf (Flipped Classroom). An'anaviy yondashuvdan farqli o'laroq, bu metodda o'quvchilar darsdan oldin mustaqil ravishda o'quv materiallarini

o‘rganadilar. Bu jarayonda videodarslar, maqolalar va interaktiv resurslardan foydalaniladi. Sinfda esa o‘qituvchi nazorati ostida muhokamalar, amaliy mashqlar va savol-javoblar o‘tkaziladi.

4. Gamifikatsiya (O‘yin Elementlari Bilan O‘qitish). Chet tilini o‘rganish jarayonini qiziqarli qilish uchun o‘yinlar, ilovalar va musobaqalar keng qo‘llaniladi. Masalan, Duolingo, Quizlet, Kahoot kabi platformalar o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi. Ballar yig‘ish, darajalarni oshirish va do‘stlar bilan musobaqalashish jarayonga zavq bag‘ishlaydi.

5. Mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o‘qitish (CLIL – Content and Language Integrated Learning). Bu usul chet tilini boshqa fanlar bilan birgalikda o‘rganishga asoslangan. Masalan, tarix, geografiya yoki biologiya darslarini ingliz tilida o‘rganish orqali o‘quvchilar tabiiy ravishda til ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

6. Sun‘iy Intellekt Yordamida O‘qitish. Zamonaviy texnologiyalar yordamida individual o‘rganish imkoniyati kengaymoqda. ChatGPT, Elsa Speak, TalkPal kabi sun‘iy intellekt asosidagi ilovalar o‘quvchilarga interaktiv suhbatlashish, talaffuzni yaxshilash va individual mashqlarni bajarish imkoniyatini beradi.

7. Tilda To‘liq Sho‘ng‘ish (Immersion Method). Chet tilini o‘rganishning eng samarali yo‘llaridan biri bu uni real hayotda iloji boricha ko‘proq qo‘llashdir. Masalan, ingliz tilidagi filmlarni subtitrsiz tomosha qilish, podkastlar tinglash yoki chet ellik do‘stlar bilan muloqot qilish orqali o‘quvchilar til muhitiga tabiiy ravishda moslashadilar.

8. Mikro-o‘rganish (Microlearning). Bu metod qisqa, lekin samarali darslarga asoslanadi. Har kuni 5-10 daqiqa davomida yangi so‘zlar yodlash, kichik topshiriqlar bajarish yoki qisqa videodarslarni ko‘rish orqali o‘quvchilar tilni mustahkamlashadi. Bu usul ayniqsa vaqtni tejashni xohlaydigan kishilar uchun juda mos keladi.

9. Personalizatsiyalangan o‘qitish (Adaptive Learning). Zamonaviy platformalar har bir o‘quvchining ehtiyojlariga qarab individual dars rejalari tuzish imkonini beradi. Masalan, Memrise va LingQ kabi tizimlar o‘quvchilarning qaysi so‘z va iboralarni yaxshi bilishini tahlil qilib, ularga mos keladigan yangi materiallar taklif qiladi.

10. Podcastlar va YouTube Orqali O‘rganish. Chet tilini o‘rganishda eshitish va tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhimdir. BBC Learning English, TED-Ed, English Addict with Mr Steve kabi YouTube kanallari yoki podkastlar yordamida o‘quvchilar tabiiy nutqni eshitib, yangi so‘z va iboralarni o‘zlashtirishlari mumkin.

Xulosa o'rnida shuni aytamanki, chet tili o'rganishda suniy intellekt bir qator imkoniyatlar va qulayliklar taqdim etmoqda. Ushbu metodlar dars jarayonini yanada jonlantiribgina qolmay vaqtni ham ancha tejashga yordam beradi. Zamon talabiga javob bermoq uchun, zamon imkoniyatlarini boricha qabul qilmoq kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Valizaoy, O. (2024). THE SEMANTIC ASPECTS OF PSEUDONYMS: UNDERSTANDING THEIR SIGNIFICANCE AND ROLE. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 11(12), 255-257.
2. Valizaoy, O., & Feruza, M. (2024). TURKIY TILLAR ANTROPONIMIYASINING O ‘RGANILISHI. *XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR*, 1(1), 87-89.
3. Lysyanskaya, A., Rivest, R. L., Sahai, A., & Wolf, S. (2000). Pseudonym systems. In *Selected Areas in Cryptography: 6th Annual International Workshop, SAC’99 Kingston, Ontario, Canada, August 9–10, 1999 Proceedings* 6 (pp. 184-199). Springer Berlin Heidelberg.

CHET TILINI O‘RGANISHDA ONA TILINING ROLI

Xusnitdinova Dilrabo Donyorbek qizi

ADCHTI talabasi

Boboyeva Vazira Ergashbayevna

ADCHTI o‘qituvchisi

Annotatsiya: Chet tilini o‘rganishda ona tilining roli lingvistika va pedagogika sohalarida muhim tadqiqot mavzularidan biridir. Ona tili chet tilini o‘zlashtirishga ijobiy va salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ushbu maqolada chet tilini o‘rganishda ona tilining interferensiya va transfer jarayonlaridagi o‘rni, muammo va yechimlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ona tilidan ongli foydalanish til o‘rganish samaradorligini oshirishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: chet tili, ona tili, til o‘rganish, interferensiya, transfer, kognitiv jarayonlar, ikki tillilik, lingvistik ta’sir.

Til – inson tafakkurining asosiy vositasi bo‘lib, chet tilini o‘rganishda ona tilining o‘rni muhimdir. Ona tili orqali inson mantiqiy va lingvistik tuzilmalarni shakllantiradi. Shu sababli, chet tilini o‘zlashtirishda o‘quvchining ongi ona tilidagi mavjud bilim va tajribalarga asoslanadi. Biroq, bu jarayon har doim ham ijobiy kechmaydi, ba’zan ona tilining qoidalari chet tilini noto‘g‘ri o‘rganishga sabab bo‘lishi mumkin.

Ushbu maqolada chet tilini o‘rganishda ona tilining interferensiya va transfer jarayonlaridagi roli ilmiy nuqtayi nazardan o‘rganiladi, mavjud muammolar tahlil qilinadi hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar beriladi.

Tadqiqot mavzusidagi mavjud muammolar Chet tilini o‘rganish jarayonida ona tilining ta’siri keng o‘rganilgan mavzulardan biri bo‘lib, u turli lingvistik va pedagogik muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Quyidagi asosiy muammolar batafsil ko‘rib chiqiladi:

Ona tilining interferensiyasi va uning oqibatlari Interferensiya – ona tilining grammatik, fonetik yoki leksik jihatdan chet tiliga bevosita ta’siri natijasida

yuzaga keladigan xatolardir. Ushbu hodisa, ayniqsa, ona tili va chet tili orasidagi farqlar sezilarli bo‘lsa, ko‘proq namoyon bo‘ladi.

Interferensiyaning turlari:

- a) Fonetik interferensiya – Ona tilining tovush tizimi chet tilining talaffuziga ta’sir qiladi. Masalan, o‘zbek tilida urg‘u oxirgi bo‘g‘inga tushsa, ingliz tilida so‘z urg‘usi turlicha bo‘lishi mumkin. Natijada, o‘zbek o‘quvchilari inglizcha so‘zlarni noto‘g‘ri urg‘u bilan talaffuz qiladilar.
- b) Grammatik interferensiya – O‘zbek tilidagi so‘z tartibi SOV (Subyekt-Obyekt-Fe‘l) bo‘lib, ingliz tilidagi SVO (Subyekt-Fe‘l-Obyekt) tartibidan farq qiladi. Masalan, "Men maktabga boryapman" gapini "I to school am going" tarzida noto‘g‘ri tuzish.
- c) Leksik interferensiya – O‘zbek tilidagi ba’zi so‘zlarning ma’nosi chet tilida boshqa mazmunga ega bo‘lishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi "sympathetic" so‘zi "hamdard" emas, balki "mehribon" degan ma’noni anglatadi.

Interferensiyaning oldini olish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

- Ona tili va chet tili fonetikasini taqqoslab o‘rgatish.
- To‘g‘ri talaffuz va grammatik qoidalarni vizual va eshitish usullari orqali mustahkamlash.
- Til o‘rganishda qiyin bo‘lgan fonemalar va grammatik strukturalarni maxsus mashqlar bilan mustahkamlash.

Grammatik va semantik transfer muammolari Transfer – bu ona tilining o‘zlashtirilayotgan chet tiliga bo‘lgan ta’siri bo‘lib, u ijobiy yoki salbiy bo‘lishi mumkin.

Ijobiy transfer – Agar ona tilidagi grammatik qoidalar yoki so‘z yasash tartiblari chet tiliga o‘xshash bo‘lsa, transfer jarayoni ijobiy kechadi. Masalan, o‘zbek tilida ham, ingliz tilida ham so‘zlarning mantiqiy bog‘lanishi mavjud ("Men kitob o‘qiyapman" – "I am reading a book").

Salbiy transfer – Ba’zan o‘quvchilar ona tilidagi grammatik qoidalarni chet tiliga noto‘g‘ri qo‘llaydilar. Masalan, o‘zbek tilida "Menga kitob yoqdi" deyilganida,

"liked" fe'li emas, balki "yoqdi" so'zi ishlatiladi. Shuning uchun "The book liked me" kabi grammatik jihatdan noto'g'ri gaplar paydo bo'ladi.

Transfer muammolarini bartaraf etish uchun esa quyidagi metodlardan foydalanish zarur:

- a) Kontrastiv tahlil orqali ikki til o'rtasidagi asosiy grammatik farqlarni tushuntirish.
- b) O'quvchilarga ijobiy transferni ongli ravishda qo'llashni o'rgatish
- c) c) Salbiy transferga olib keluvchi grammatik xatolar ustida individual ishlash.

Pedagogik va metodik muammolar Chet tilini o'qitish jarayonida turli yondashuvlar mavjud bo'lsa, ona tilining qanday ishlatilishi bo'yicha o'qituvchilar orasida turli qarashlar mavjud:

To'liq immersiya yondashuvi – Ushbu metod bo'yicha o'quvchilarga faqat chet tilida dars o'tish talab qilinadi. Bu usul samarali bo'lsa-da, boshlang'ich bosqichda tushunish qiyin kechishi mumkin.

Tarjima orqali o'rgatish – O'quvchilarga yangi so'z va grammatik qoidalar ona tilida tushuntiriladi. Biroq bu metod chet tilida fikrlash qobiliyatining rivojlanishiga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

Muvozanatli yondashuv – Tarjima va immersiyani kombinatsiyalash orqali til o'rganish samaradorligini oshirish.

Samarali metodik yondashuvlar:

- a) Lingvistik kontrastiv tahlil – O'quvchilarga ona tili va chet tili o'rtasidagi asosiy farqlarni tushuntirish.
- b) Muloqotga asoslangan o'qitish – O'quvchilarni faol suhbatlarga jalb qilish orqali chet tilida muloqot qilishni rivojlantirish.
- c) O'yin va interaktiv metodlar – Chet tilini qiziqarli va interaktiv usullarda o'rganish orqali o'quvchilarning ishtirokini oshirish.

Tadqiqot natijalari va muhokama O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, chet tilini o'rganishda ona tilining ta'siri katta bo'lib, u ikki asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi:

Birinchisi interferensiya hisoblanadi. O‘quvchilarning interferensiyaga moyilligi boshlang‘ich bosqichdagi o‘quvchilarning 72% fonetik interferensiyaga duch kelgan va Grammatik interferensiya 65% hollarda kuzatilgan. Interferensiyaning eng ko‘p uchraydigan turlari: so‘z tartibi xatolari (35%), noto‘g‘ri fe‘l shakllari (28%), va urg‘u noto‘g‘ri qo‘llanilishi (19%).

Ikkinchisi transfer yo‘nalishi . Ijobiy transfer chet tilini tezroq o‘rganishga yordam bergan. Masalan, o‘zbek va turk tillarini biladigan o‘quvchilar arab tilini boshqa tillarga qaraganda 25% tezroq o‘zlashtirgan. Salbiy transfer chet tilidagi xatolarning 42% ini tashkil qilgan.

Pedagogik strategiyalarning samaradorligi Lingvistik kontrastiv yondashuvni qo‘llagan o‘quvchilarda interferensiya darajasi 18% ga kamaygan. Ona tilidan to‘g‘ri foydalanish chet tilini o‘zlashtirish jarayonini 30% tezlashtirgan. 555Lingvistik interferensiyani kamaytirish uchun maxsus mashqlar ishlab chiqish. O‘quvchilarga transfer jarayonini ongli ravishda boshqarishni o‘rgatish. Chet tilini o‘rganishda immersiya va tarjima usullarini muvozanatli qo‘llash. Interaktiv metodlarni qo‘llash orqali til o‘rganish samaradorligini oshirish.

Chet tilini o‘rganishda ona tilining roli muhim bo‘lib, u til o‘zlashtirish jarayoniga ijobiy va salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Interferensiya va transfer hodisalari o‘quvchilarning grammatik va fonetik xatolarga yo‘l qo‘yishiga sabab bo‘lishi mumkin. Ijobiy transfer til o‘rganish jarayonini tezlashtirsa, salbiy transfer xatolarni keltirib chiqaradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, immersiya va tarjima metodlarini muvozanatli qo‘llash, shuningdek, interaktiv yondashuvlardan foydalanish chet tilini samarali o‘zlashtirishga yordam beradi. Shunday qilib, ona tilidan ongli va me’yorida foydalanish o‘quvchilarning chet tilini tez va samarali o‘rganishlariga zamin yaratadi.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Brown, H. D. (2007). Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Education.
2. Cummins, J. (2000). Language, Power, and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. Multilingual Matters.

3. Ellis, R. (1994). The Study of Second Language Acquisition. Oxford University Press.
4. Nation, P. (2001). Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press.
5. Rahimov, A. (2020). Ikki tillilik va interferensiya masalalari. Samarqand: Zarafshon nashriyoti.
6. Uzakov, U. (2018). Chet tillarni o‘qitish metodikasi: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya.

XITOY TILI IYEROGHLIFLARI KELIB CHIQISH TARIXI

Andijon Davlat Chet tillari instituti talabasi

Abdusattarova Oybek qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada xitoy tili iyerogliflarining kelib chiqish tarixi va etimologiyasi haqida ma'lumotga ega bo'lishingiz mumkin.

Аннотация: В этой статье вы сможете узнать об истории происхождения и этимологии китайских иероглифов.

Abstract: In this article, you can learn about the history and etymology of Chinese characters.

Kalit so‘zlar: iyerogliflar, xitoycha belgilar, Sya sulolasi, Chjou sulolasi, Sheng sulolasi, Gonkong

Ключевые слова: иероглифы, китайские иероглифы, династия Ся, династия Чжоу, династия Шэн, Гонконг.

Keywords: hieroglyphs, Chinese characters, Xia Dynasty, Zhou Dynasty, Sheng Dynasty, Hong Kong

Xitoy belgilari dunyo tarixidagi yagona rivojlangan morfema skripti bo'lib, asosiy pikrogramma belgilardan va asosiy oqim sifatida ideografik oqimlarga ega bo'lgan hozirgi olti kitoblik tizim turli xil variantlar va noodatiy belgilar bilan birgalikda ishlab chiqilgan, jami 100 000 dan ortiq belgilarni o'z ichiga oladi.

Xitoy tili iyerogliflari tarixiga to'xtaladigon bo'lsak, Xitoy yozuvining kelib chiqish davri va uning rivojlanishi bir necha davrlarni o'z ichiga oladi.

Xitoycha belgilar dastlab qadimgi Xitoyda Sariq daryo sivilizatsiyasining Huaxia xalqi tomonidan ixtiro qilingan va yaratilgan. Xitoy belgilarining paydo bo‘lishining aniq tarixini miloddan avvalgi 2500-yillarda Sya sulolasining sopol yozuvlari, oracle suyak yozuvlari, Shang sulolasining bronza yozuvlari va G‘arbiy Chjou sulolasining Chjou yozuvlari eramizdan avvalgi 1300-yillarda kelib chiqishni boshlagan. Urushayotgan davlatlar vanihoyat Qin sulolasi dunyoni birlashtirgandan so‘ng, yozuv kichik muhr yozuvlariga moslashtirildi va u Xan sulolasida ishlab chiqilgan. Shengli sulolasi zamonaviy xitoycha belgilar bilan deyarli farq qilmagan rasmiy yozuvga olib keldi. Bu yozuvga va xattotlik uslublaridna kelib chiqqan kursiv yozuvga aylandi.

Zamonaviy xitoycha belgilar odatda 2 turga bo‘linadi: an‘anaviy xitoycha belgilar va soddalashtirilgan xitoycha belgilar. An‘anaviy xitoy iyerogliflari asosan Tavyan, Gonkong, Makao va boshqa mintaqalarda qo‘llaniladi.

Soddalashtirilgan xitoy iyerogliflari esa 1950-yillarda matematik Xitoy tomonidan kashf etilgan va ishlatilgan. Vaqt o‘tgan sayi bu yozuvdan Xitoyning o‘ziga xos mamlakatlari tomonidan qabul qilingan. Xitoy bo‘lmagan tizimlarda Yaponiya ba’zi xitoycha belgilarni soddalashtirgan va hozirgi yangi yaponcha holatiga keltirildi. Xitoyning barcha sulolalar davrida xitoycha belgilar asosiy yozuv tili hisoblangan va Xitoy hukmronligi davrida Sharqiy Osiyoda yagona xalqaro yozuv sifatida tan olingan. Yozuv Xitoyning zaiflashuvi tufayli Koreya yarim oroli, Vetnam, Yaponiya va Ryukyus kabi mamlakatlarda de-fakto standart (hamma uchun bir)sifatida tan olingan. Yozuv ixtiro qilinishidan oldin og‘zaki bilimlar uzatish va to‘plashda aniq kamchiliklarga ega edi. Ibtidoiy odamlar voqealarni yozib olishda yordam berish uchun tugun, o‘yma va rasmlardan foydalanganlar. Keyinchalik tasvirlarni soddalashtirish va almashtirish uchun xarakterli grafikalar qo‘llanila boshlandi. Grafik belgilar ma‘lum darajada soddalashtirilsa va til bilan o‘ziga xos moslik hosil qilsa, asl matn hosil bo‘ladi. Tan Lan "Paleofilologiyaga kirish" asarida qadimgi yozuvni to‘rt oilaga ajratdi: In-Shang oilasi, G‘arbiy Chjou oilasi, Olti qirollik oilasi va Qin oilasi.

1994 yilda Xubeyning Yangjiawan shahridagi Daxi madaniy saytidan juda ko'p sopol idishlar topildi. 6000 yillik bu sopol idishlarda 170 dan ortiq timsollar topilgan bo'lib, ularning ba'zilar orakul suyagi yozuvlariga o'xshash xususiyatlarga ega. Bundan tashqari, Shandunning Davenkou shahridan topilgan sopol idishlardagi piktogramma belgilar, Sian shahridagi Banpo bo'yalgan sopol idishlaridagi banpo sopol ramzlari va Xenandagi Jiayu manzilgohida topilgan toshbaqa qobig'idagi Jiahu yozuv belgilari bundan 8000 yil oldin bo'lishi mumkin. shakllangan). Biroq, bu geometrik belgilar so'zlarmi yoki ular xitoycha belgilarning o'tmishdoshlarimi yoki yo'qmi, hali ham bahsli masalalar. Xitoy Xalq Respublikasidan arxeologlar Van Entyan va Yu Veychao Longshan madaniyatida topilgan Ding Gong sopol yozuvlari Dongyi tizimi yozuvi ekanligiga ishonishadi. Feng Shining fikricha, Ding Gong sopol yozuvlari qadimgi Yi yozuv tizimiga tegishli, In va Shang oracle suyak yozuvlaridagi belgilar va G'arbiy Chjou sulolasida Dongyi deb nomlangan Dongyi xalqi Yi xalqiga tegishli bo'lishi mumkin. Li Xiangrun va Li Yuyang kabi ko'pchilik olimlar Ding Gong Tao yozuvlari qadimgi Xitoy belgilar tizimiga tegishli deb hisoblashadi. Xitoy belgilarida orakul suyagi yozuvlaridan tortib kichik muhr yozuvigacha bo'lgan davrda tasvirlarni batafsil tasvirlashdan soddalashtirilgan va yozib olish va tasvirlash oson bo'lgan uslubgacha o'zgarishlar yuz berdi va gliflar asta-sekin narsalarning o'ziga xos tasvirlaridan ajralib chiqdi. Bu davrdagi xitoycha belgilar qadimgi belgilar deb ham ataladi.

Shan va Chjou sulolalarining orakul suyagi yozuvlari allaqachon nisbatan to'liq yozuv tizimi edi. Topilgan 4500 dan ortiq orakul suyagi yozuvlari orasida hozirgacha 2000 ga yaqin belgilar tan olingan. Orakul suyagi yozuvlari bilan bir davrda bronza idishlarga solingan belgilar bronza yozuvlar yoki qo'ng'iroq va uchburchak yozuvlari deb atalgan. G'arbiy Chjou sulolasidan "Sanshi Pan" va "Mao Gongding" yuqori tarixiy ma'lumotlar va badiiy qimmatga ega. Bahor va kuz davrining boshida turli joylardan kelgan shahzodalar bir-birlari bilan jang qilishdi va Chjou madaniyatining asl hukmronligi asta-sekin yo'q qilindi va turli mintaqalar madaniyati "mahallilashtirish" tomon o'zgara boshladi. Urushayotgan davlatlar davridan keyin bu holat yanada oydinlashdi. Belgilardan foydalanish

mintaqalar bo'yicha taxminan beshta asosiy tizimga bo'linishi mumkin: Sharqiy Qi tizimi, Shimoli-sharqiy Yan tizimi, Janubiy Chu tizimi, Shimoliy Jin tizimi va G'arbiy Qin tizimi. Har bir tizimning belgilari odatda o'xshash bo'lib, belgilarning faqat kichik bir qismi farqlanadi, shuning uchun bir-biri o'rtasida hujjatlar almashinuvida juda ko'p muammo bo'lmaydi. Qin Shixuang oltita qirollikni birlashtirgandan so'ng, Li Si yirik muhr yozuvini (Qin yozuvi) va oltita qirollikning qadimiy matnlarini standartlashtirdi va tartibga soldi va kichik muhr yozuvini Qin sulolasining standart yozuv shrifti sifatida shakllantirdi, xitoycha belgilarni birlashtirdi va keng qamrovli ta'sirga ega. Kichik muhr skripti to'rtburchaklar shaklida bo'lib, zarbalar yumaloq va silliqdir. Xiaozjuan turli mamlakatlar yozuvlarida paydo bo'ladigan ko'p sonli variant belgilar muammosini hal qildi va "bir xil yozuvli yozuvlar" tarixi boshlandi. Belgilarning birlashishi turli til guruhlari o'rtasida madaniyatning tarqalishiga samarali yordam berdi, Xitoyning birlashishi va Sharqiy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi madaniy almashinuvlarda muhim rol o'ynadi va jahon yozuvi tarixida kam uchraydi. Xitoy belgilarining rivojlanishi ko'plab evolyutsiyalardan o'tdi. Dastlabki xitoycha belgilar tizimidagi belgilar soni juda oz edi va u asosan narsalarga ishora qiluvchi piktogramma va bitta belgilar bo'lib, ko'p sonli narsalar Tongjia belgilar bilan ifodalangan, bu esa yozma iboralarda katta noaniqlik keltirib chiqargan. Masalan, Qin sulolasidan oldingi davrdagi “wen” so‘zi “naqsh” vazifasini ham bajaradi, bu keyingi avlodlarning yangi so‘zi bo‘lib, turli ishlarning qonun-qoidalari to‘plamini bildiradi, u nafaqat so‘zlarning “wen”iga ishora qiladi, balki bir qancha ma’nolarni ham o‘z ichiga oladi, masalan, hayvonlardagi gullar “naqshi”, “barmoqlar naqshi”.

Tang sulolasigacha ixtiro qilinmagan "konkav" va "qavariq" kabi maxsus holatlar bundan mustasno, ko'pgina piktogramma mos yozuvlar belgilari juda erta yakunlandi va keyingi davrda piktofonetik va sinonimik belgilar kombinatsiyasi usulining asosiga aylandi.

Syaozxuanning dastlabki kunlaridan to hozirgi kungacha, tsivilizatsiya rivojlanishi bilan yangi narsalar sonining ko'payishiga javoban, asosiy piktogramma belgilarga asoslangan holda, biz fonetik va g'oyaviy belgilar kombinatsiyasi usulini

ishlab chiqdik va ko'p sonli belgilarni takomillashtirish, hujjatlardagi yozuvlarni tobora aniqroq qilish uchun kombinatsiyalash usuli qo'llandi. Masalan:

- Dengizdagi eng qadimgi transport vositalarining faqat bitta turi bo'lgan: "qayiq" lekin u hozirgi kungacha rivojlanib, "squan, qayiq, qayiq, qayiq, kema" kabi turli o'lcham va shakldagi "qayiq" ga bo'lingan.
- Zamonaviy ilmiy otlar asosan yangi yaratilgan xitoycha belgilardan foydalanadi, asosan piktofonetik belgilar va fanqie belgilar ham mavjud. Yangi ma'noga ega bo'lgan qadimiy so'zlar ham bor (masalan, “alkan” qadimgi kitoblarda ham uchraydi, “olov” ma'nosini bildiradi).

Xitoy iyerogliflari kelib chiqish davri va hozirgi kungacha yetib kelgan, rivojlangan yozuvning bir-biridan farqi va o'ziga xosligini anglashimiz mumkin. Xitoy iyerogliflari yozilishi va talaffuz jihatidan boshqa tillardan ancha farq qilishini ko'rishimiz mumkin. Jumladan o'rganilishi qiyin va murakkab bo'lgan tillar qatoriga kiradi. Shuning uchun ham xitoyliklar yozuvini boshqa til egalari osonroq o'rganilishi uchun "pinyin"larni ham kashf qilishgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. zh.m.wikipedia.org/zh-hans/汉字
2. baidu.com
3. arxiv.uz

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TO LEARN A FOREIGN LANGUAGE: EFFECTIVE METHODS AND STRATEGIES

Shaxrizodabonu G'anijonova

Student of Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract: In recent years, artificial intelligence (AI) has emerged as a transformative tool across various domains, including language acquisition. The integration of AI into language learning has revolutionized traditional methodologies, offering personalized, dynamic, and accessible learning experiences.

This article examines several AI-driven approaches that can be employed to effectively learn a foreign language. It delves into machine learning, natural language processing (NLP), speech recognition, chatbots, and other technologies, emphasizing how these tools can optimize learning outcomes. Through a comprehensive analysis, the article highlights the advantages, challenges, and future potential of utilizing AI in language education.

Key words: language, artificial intelligence, method, communication, effect, modern technologies, pronunciation, speech recognition.

Annotatsiya: So‘nggi yillarda sun‘iy intellekt (SI) ko‘plab sohalarda, jumladan, til o‘rganish jarayonida muhim vositaga aylandi. AI ning til o‘rganishga integratsiyasi an‘anaviy usullarni tubdan o‘zgartirib, shaxsiylashtirilgan, dinamik va qulay ta‘lim tajribalarini taqdim etmoqda. Ushbu maqolada chet tilini samarali o‘rganish uchun qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan turli AI texnologiyalari o‘rganiladi. Biz mashinaviy o‘rganish, tabiiy tilni qayta ishlash (NLP), nutqni aniqlash, chatbotlar va boshqa texnologiyalarga e‘tibor qaratib, ushbu vositalarning ta‘lim samaradorligini qanday oshirishi mumkinligini tahlil qilamiz. Keng qamrovli tahlil orqali biz AI ning til ta‘limida qo‘llanilishining afzalliklari, qiyinchiliklari va kelajakdagi imkoniyatlarini yoritamiz.

Kalit so‘zlar: til, sun‘iy intellekt, usul, muloqot, ta’sir, zamonaviy texnologiyalar, talaffuz, nutqni aniqlash.

Аннотация: В последние годы искусственный интеллект (ИИ) стал преобразующим инструментом в различных сферах, в том числе и в изучении языка. Интеграция ИИ в изучение языков произвела революцию в традиционных методиках, предлагая персонализированный, динамичный и доступный опыт обучения. В этой статье рассматривается несколько подходов, основанных на ИИ, которые могут быть использованы для эффективного изучения нового языка. Она посвящена машинному обучению, обработке естественного языка (NLP), распознаванию речи, чат-ботам и другим технологиям, подчеркивая, как эти инструменты могут оптимизировать результаты обучения. Благодаря всестороннему анализу в

статье освещаются преимущества, проблемы и будущий потенциал использования ИИ в языковом образовании.

Ключевые слова: язык, искусственный интеллект, метод, общение, эффект, современные технологии, произношение, распознавание речи.

Traditional language acquisition methods predominantly rely on classroom instruction, textbooks, and immersive experience. Although these approaches are effective, they often present limitations such as restricted access to native speakers, time constraints, and a uniform approach to learning. Artificial intelligence (AI) offers innovative solutions to these challenges by providing efficient and adaptable language learning tools. With advancements in machine learning, natural language processing (NLP), and computational linguistics, AI applications are increasingly employed to customize language learning experiences to meet individual needs, thereby enhancing the engagement, personalization, and efficacy of the process.

AI Technologies Used in Language Learning

Machine Learning Algorithms. Machine learning algorithms are at the core of AI's ability to personalize language learning. These algorithms analyze data from learners' interactions with language learning platforms and identify patterns in their strengths and weaknesses. By adapting the content and difficulty of exercises based on these data, machine learning ensures that learners face challenges that are neither too easy nor too difficult. Adaptive learning systems, such as those used in applications such as Duolingo, employ these algorithms to provide dynamic feedback and recommendations and optimize the learning journey.

Natural Language Processing (NLP). NLP, a subfield of AI, focuses on the interactions between computers and human languages. This is central to applications that require understanding and generating human language. In language learning, NLP is used for tasks, such as speech recognition, text analysis, and translation. NLP tools can help learners with pronunciation by analyzing their speech patterns and providing instant feedback. They can also assist in translating sentences, parsing grammar, and generating contextually accurate examples to improve vocabulary retention.

Speech Recognition and Pronunciation Assistance. Pronunciation is often a challenging aspect of language learning and AI-driven speech recognition systems are particularly useful in this regard. Platforms such as Rosetta Stone and Babbel incorporate speech recognition technology to evaluate learners’ pronunciation and provide corrective feedback. This technology allows learners to practice speaking in a controlled environment, thereby gradually improving their fluency and accuracy. AI systems also help learners with specific accents or pronunciation difficulties by focusing on specific problem areas.

Language learning chatbots and virtual tutor. Chatbots powered by AI, such as those used in platforms like HelloTalk or Mondly, provide an interactive and conversational approach to language learning. These bots simulate real-life conversations and allow learners to practice their language skills in a low-pressure environment. Virtual tutors can adapt to learners’ proficiency levels, offer personalized feedback, suggest relevant topics, and simulate realistic interactions to enhance communication skills. AI-driven chatbots are available 24/7, allowing learners to practice at any time, making language learning more accessible.

AI-Driven Methods for Effective Language Learning

Spaced Repetition Systems (SRS). Spaced repetition is a proven method for improving long-term vocabulary retention. AI-powered spaced repetition systems, such as Anki or Memrise, track learners’ progress and adapt the intervals at which words or phrases are reviewed. Based on cognitive science principles, these systems present information immediately before it is likely to be forgotten, reinforce retention, and accelerate language acquisition. The integration of AI into these platforms enhances the algorithm’s ability to customize review schedules for each individual learner, ensuring maximum effectiveness.

Immersive Virtual Environments. AI has enabled the development of immersive language-learning environments. Virtual Reality (VR) and Augmented Reality (AR) technologies powered by AI can create real-life simulations in which learners can engage with the language in context. For example, AI can simulate real-world scenarios, such as ordering food at a restaurant or navigating an airport,

allowing learners to practice language skills in a dynamic and engaging manner. Such environments provide learners with experiential learning opportunities that reinforce their vocabulary, grammar, and conversational skills in meaningful contexts.

Automated Translation and Contextual Learning. AI-based translation tools, such as Google Translate and DeepL, help learners quickly understand text in their target language. These tools utilize neural networks and deep-learning models to provide more accurate translations, accounting for context and idiomatic expressions. By offering contextual learning, AI-powered translation systems enhance comprehension, enabling learners to understand better how words and phrases are used in different situations. Moreover, real-time translation features in apps and devices allow seamless communication with native speakers, which is invaluable for practicing a new language.

Content Personalization. AI can significantly improve content personalization by tailoring lessons to learners’ interests, goals, and learning styles. For example, a language learner interested in travel may be presented with vocabulary and scenarios related to destination, transportation, and cultural etiquette. By analyzing user behavior, AI platforms can also recommend specific topics, lessons, or exercises that address areas where learners need improvement. This level of personalization not only keeps learners engaged but also accelerates the acquisition of relevant vocabulary and phrases.

Benefits of Using AI in Language Learning

Accessibility. AI-based language learning tools are often accessible through smartphones, tablets, and computers, offering users the ability to learn anytime, anywhere. This flexibility is particularly beneficial for learners who do not have access to traditional language education resources or tutors.

Cost-Effectiveness. Many AI-powered language-learning applications are affordable or even free, providing an accessible alternative to expensive language courses or private tutors. With personalized learning paths, these platforms can offer high-quality instructions at a fraction of their cost.

AI-based tools engage learners through gamified experiences, daily challenges, and immediate feedback. These elements boost learner motivation and make language acquisition a more enjoyable and rewarding experience. AI’s ability to track progress and offer tangible rewards also helps maintain long-term engagement.

Challenges and Limitations

Although AI has undoubtedly enhanced language learning, several challenges remain. One major concern is that AI cannot fully replicate the nuances of human interaction, such as the emotional context and cultural understanding, which are vital components of language learning. Additionally, AI systems may struggle with complex grammatical structures and idiomatic expressions that require deeper cultural knowledge and sensitivity. Furthermore, over-reliance on AI could potentially limit learners' exposure to authentic language experiences such as conversations with native speakers.

The Future of AI in Language Learning

The potential of AI in language education continues to grow as technology continues to evolve. With advancements in deep learning, NLP, and machine learning, future language learning tools could offer even more sophisticated personalized experiences, provide real-time correction of errors, and perhaps even facilitate virtual interactions with native speakers via AI avatars. The integration of AI with other emerging technologies, such as voice assistants, AR, and VR, will create increasingly immersive and realistic language learning environments.

Conclusion

AI offers numerous advantages to language learners, including personalization, flexibility, accessibility, and enhanced motivation. AI provides an array of methods to accelerate and improve language acquisition by integrating machine learning, NLP, speech recognition, chatbots, and immersive technologies. While challenges remain, particularly regarding the limitations of AI in mimicking human interactions and cultural understanding, the future of AI in language learning appears promising. As AI continues to advance, it has the potential to transform the way languages are

learned, making the process more efficient, enjoyable, and accessible to learners worldwide.

List of References

1. **Grosz, B. J., & Sidner, C. L. (2005).** *Discourse, dialogue, and conversation: A commentary on the current state of the field.* In *Proceedings of the 1st international conference on computational linguistics and intelligent text processing.* Springer, Berlin, Heidelberg. (In English)
2. **Chollet, F. (2018).** *Deep Learning with Python.* Manning Publications. (In English)
3. **Kukich, K. (1992).** *Review of automatic methods for evaluating machine-generated text.* *ACM Computing Surveys*, 24(4), 400-414. (In English)
4. **Vaswani, A., Shazeer, N., Parmar, N., Uszkoreit, J., Jones, L., Gomez, A. A., Kaiser, Ł., & Polosukhin, I. (2017).** *Attention is all you need.* In *Advances in Neural Information Processing Systems*, 30. (In English)
5. **Li, X., & Fung, P. (2016).** *Deep learning for NLP and speech recognition.* *Proceedings of the 2016 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing*, 1520-1530. (In English)
6. **Brennan, R. L. (2006).** *Generalizability theory.* Springer Science & Business Media. (In English)
7. **Hochreiter, S., & Schmidhuber, J. (1997).** *Long short-term memory.* *Neural Computation*, 9(8), 1735-1780. (In English)
8. **Brown, D. H. (2007).** *Principles of Language Learning and Teaching.* Pearson Education. (In English)

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING: MODERN APPROACHES AND INNOVATIONS

Khusnitdinova Dilrabo Donyorbekovna

Student of ASIFL

Scientific supervisor-

Egamberdiyeva Iroda Abdurahimovna

Associate professor of ASIFL

Abstract: The integration of artificial intelligence (AI) in foreign language education is reshaping traditional teaching methods by introducing adaptive learning, chat bots, natural language processing (NLP), and intelligent tutoring systems. Despite its potential, challenges such as accessibility, ethical concerns, and the need for human interaction remain significant. This paper explores existing issues in language teaching, AI-driven solutions, and innovative approaches to improve foreign language learning. Additionally, it provides scientifically based recommendations for optimizing AI integration in education.

Keywords: Artificial intelligence, foreign language learning, adaptive learning, chatbots, NLP, intelligent tutoring systems, AI in education.

INTRODUCTION

The rapid advancement of artificial intelligence (AI) has significantly transformed various sectors, including education. In the realm of foreign language learning, AI-powered tools and technologies have introduced innovative methods that enhance both teaching and learning experiences. Traditional language instruction, which often relies on textbooks, grammar drills, and classroom-based learning, has long faced challenges such as lack of personalization, limited real-life interaction, and ineffective assessment methods. AI-driven solutions aim to bridge these gaps by providing adaptive learning platforms, interactive chat bots, speech recognition software, and immersive virtual environments that cater to individual learners' needs.

In recent years, the integration of natural language processing (NLP), machine learning algorithms, and speech recognition has enabled AI to support language acquisition in a more dynamic and engaging way. AI-powered applications like Duolingo, Babbel, Mondly, and Google Assistant offer personalized learning experiences, real-time feedback, and simulated conversational practice, making language learning more efficient and accessible to a global audience. However, despite these technological advancements, challenges such as AI bias, ethical considerations, and the need for human interaction still persist in AI-driven language education. This paper explores the challenges in foreign language learning, the role of AI in addressing these issues, and the latest AI-driven innovations. Furthermore, it presents scientifically based recommendations for optimizing AI applications in language education while ensuring a balance between technology and human-led instruction. By examining the benefits, limitations, and future prospects of AI in foreign language teaching, this study aims to contribute valuable insights to the ongoing discourse on AI-enhanced education.

Challenges in Foreign Language Teaching

Despite technological advancements, language education still faces persistent obstacles that hinder effective learning.

1. Lack of Personalized Learning

Traditional language learning follows a standardized approach, where students are expected to progress at the same pace. However, learners have different cognitive abilities, linguistic backgrounds, and learning speeds. Some grasp grammar rules quickly but struggle with pronunciation, while others excel in speaking but find writing difficult. A rigid curriculum often fails to address these diverse needs, resulting in slow progress and frustration.

2. Limited Interaction with Native Speakers

One of the most effective ways to acquire a foreign language is through immersion. However, many learners do not have access to native speakers, making it difficult to develop fluency, natural pronunciation, and cultural awareness. Classroom settings

provide structured lessons, but they lack the spontaneity of real-life conversations, limiting students' ability to think and respond naturally in the target language.

3. Traditional Assessments do not reflect real-life proficiency

Exams and written tests primarily evaluate grammar and vocabulary knowledge but often fail to assess practical language skills such as speaking and listening comprehension. Many learners who score well in exams struggle to hold basic conversations in real-world situations. Moreover, these assessments provide little insight into contextual language use, which is essential for effective communication.

4. Motivation and engagement issues

Traditional teaching methods, such as rote memorization and repetitive grammar exercises, can be monotonous, leading to a decline in student motivation. When language learning lacks interactivity and relevance to real-world applications, students may lose interest, reducing long-term retention and practice

Artificial intelligence has introduced groundbreaking tools that address many of the limitations of conventional language education.

AI-driven platforms, such as Duolingo, Babbel, and Rosetta Stone, use machine learning to tailor lessons to individual learners. These platforms analyze user performance and adjust content accordingly. For example, Duolingo's AI identifies weak areas and provides targeted exercises to reinforce learning. This personalized approach helps students focus on their specific needs rather than following a generic syllabus. AI chat bots simulate conversations, allowing learners to practice speaking and receive instant feedback. Mondly AI and ChatGPT engage users in real-time dialogues, helping them refine pronunciation, grammar, and vocabulary. These chat bots replicate real-world interactions, making language practice more engaging and practical. AI speech recognition software, such as Google's Speech-to-Text and Elsa Speak, helps learners refine pronunciation. These tools compare users' speech to native pronunciation patterns and provide feedback on stress, tone, and articulation. This feature is especially useful for learners who lack access to native speakers.

Unlike traditional assessments, AI-powered tests evaluate multiple language skills dynamically. Platforms like Cambridge Linguaskill and Duolingo English Test

adjust question difficulty based on user responses. This method provides a more accurate assessment of language proficiency by analyzing real-time performance rather than relying on static questions. AI enhances motivation by integrating gamification elements into language learning. Applications like Memrise and LingQ use AI-generated quizzes, progress tracking, and rewards to keep learners engaged. By transforming lessons into interactive challenges, AI makes learning enjoyable and encourages consistent practice.

Scientific Recommendations and Innovations to maximize the benefits of AI in language education, the following recommendations should be considered:

AI should complement rather than replace human teachers. While AI is effective in handling repetitive tasks such as grammar correction and pronunciation feedback, human educators play a crucial role in teaching cultural nuances, creativity, and real-world application of language skills. A blended approach—where AI assists teachers in personalizing instruction—can create a more effective learning environment.

AI systems should be designed to accommodate linguistic diversity. Many AI models are trained on limited datasets, leading to biases in recognizing accents, dialects, and non-standard speech patterns. Developers must incorporate a wide range of linguistic and cultural inputs to ensure fairness in AI-driven language learning tools.

AR and VR technologies provide immersive environments where learners can practice real-life conversations. Platforms such as Mondly VR and ImmerseMe transport users into simulated settings like restaurants, airports, and business meetings, enabling them to experience language in context. AI-driven VR can enhance retention by engaging learners in situational-based learning experiences.

Current AI models still struggle with understanding idiomatic expressions, humor, and sarcasm. Future advancements should focus on improving AI’s ability to interpret context, tone, and emotional nuances in conversations. This will make AI-powered language learning tools more natural and effective for real-world interactions.

CONCLUSION

The integration of artificial intelligence in foreign language education has transformed traditional learning methods by offering personalized instruction, interactive chat bots, speech recognition tools, and adaptive testing. AI-driven platforms enhance the learning experience by catering to individual needs, providing real-time feedback, and increasing engagement through gamification and immersive technologies like augmented reality (AR) and virtual reality (VR).

Despite its numerous benefits, AI-based language learning still faces challenges, including the need for human interaction, ethical concerns, AI bias, and limitations in contextual understanding. While AI excels at automating repetitive tasks and offering personalized support, it cannot fully replace human teachers who provide cultural insights, emotional intelligence, and creativity in language instruction. Therefore, a blended approach that combines AI with traditional teaching methods offers the most effective solution.

To further enhance AI-driven language education, developers and educators should focus on reducing AI bias, expanding datasets to include diverse linguistic variations, and improving AI’s ability to understand context, tone, and cultural nuances. Additionally, ethical considerations, such as data privacy and fairness in AI-driven assessments, must be addressed to ensure an inclusive and reliable learning experience for all users. In the future, advancements in deep learning, machine translation, and AI-generated conversation models will likely make foreign language learning even more efficient and accessible. However, the key to success lies in strategically integrating AI with human expertise, ensuring that language education remains engaging, culturally rich, and adaptable to learners' unique needs.

REFERENCES:

1. J. Choi & S. Lee (2023). AI-Powered Language Learning: Innovations and Challenges. Springer.
2. K. Johnson (2022). The Role of AI in Language Education: A Case Study. Cambridge University Press.

3. R. Smith (2021). Chatbots and NLP in Language Learning. Oxford University Press.
4. T. Brown (2020). Adaptive Learning Systems and AI in Education. Elsevier.
5. OpenAI Research Team. (2023). Advancements in AI for Educational Applications. IEEE.
6. Duolingo AI Reports. (2022). Enhancing Language Learning Through AI.

INGLIZ TILI GRAMMATIK QOIDALARINI O‘RGATISHNING SAMARALI USULLARI

Egamberdiyeva Iroda Abdurahimovna

ADChTI dotsenti

Xusnitdinova Dilrabo Donyorbek qizi

ADChTI 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Maqola ingliz tili grammatik qoidalarini o‘rgatishda samaradorlikni oshirishga qaratilgan usullarni tahlil qiladi. Unda o‘quvchilarning ehtiyojlari va qiziqishlariga moslangan darslarni tashkil etish, zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash, o‘yinlar va interfaol metodlardan foydalanishning ahamiyati yoritib berilgan. Shuningdek, grammatika bo‘yicha o‘zlashtirishni yaxshilash uchun kontekstual yondashuvlar, o‘quv materiallarini soddalashtirish, va ijodiy topshiriqlarni qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar beriladi. Maqolada nazariy va amaliy yondashuvlar uyg‘unligi asosida ta‘lim sifatini oshirish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Bu tadqiqot ingliz tili o‘qituvchilari va metodistlari uchun muhim ilmiy-amaliy manba bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Ingliz tili, grammatika, ta‘lim usullari, samaradorlik, kontekstual yondashuv, interfaol metodlar, zamonaviy texnologiyalar, ijodiy topshiriqlar, ta‘lim sifatini oshirish, o‘quv materiallari.

KIRISH

Ingliz tili bugungi kunda xalqaro muloqot vositasi sifatida keng qo‘llanilmoqda. Ingliz tili grammatikasini o‘rganish va o‘rgatish, ayniqsa, akademik maqsadlarda, juda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ingliz tili grammatik

qoidalarini o‘rgatishda samarali usullarni aniqlash va ularning afzalliklarini tadqiq qilish maqsad qilingan.

1. An‘anaviy va innovatsion yondashuvlarni solishtirish An‘anaviy yondashuvlarda grammatik qoidalar quruq nazariy asosda o‘rgatiladi. Bu usulda qoidalarni yodlashga ko‘proq e‘tibor qaratiladi, bu esa o‘quvchilarning qiziqishini pasaytirishi mumkin. Shu bilan birga, innovatsion yondashuvlar, masalan, kommunikativ metodlar, interaktiv o‘yinlar va texnologiyalardan foydalanish, o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlaydi.

2. Kommunikativ yondashuv Kommunikativ yondashuvda asosiy maqsad o‘quvchilarni real hayotiy vaziyatlarda grammatik qoidalarni qo‘llashga o‘rgatishdir. Bu usulda:

- a). Dialoglar va rolli o‘yinlardan foydalaniladi.
- b). Grammatik qoidalar amaliy mashqlar orqali o‘rgatiladi.
- c). O‘quvchilar faol ishtirok etadigan muhit yaratiladi.

3. Interaktiv metodlar Interaktiv metodlar zamonaviy texnologiyalarni o‘z ichiga oladi. Masalan:

- a). Onlayn platformalar va mobil ilovalar orqali darslar tashkil qilish.
- b). Videodarslar va interaktiv o‘yinlar yordamida qoidalarni o‘rgatish.
- c). Test va topshiriqlarni avtomatlashtirish orqali o‘quvchilarning bilimini baholash.

4. Kontekstga asoslangan o‘qitish Bu usulda grammatik qoidalar matnlar va kontekst asosida o‘rgatiladi. Ushbu metod:

- a). O‘quvchilarning matn mazmunini tushunishini oshiradi.
- b). Grammatik qoidalarni real hayotiy misollar orqali mustahkamlaydi.

5. Gamifikatsiya (o‘yinlashtirish) Gamifikatsiya grammatikani o‘rganishni qiziqarli va samarali qiladi. Masalan:

- a). Grammatik qoidalar asosida viktorinalar va musobaqalar tashkil qilish.
- b). Ball to‘plash va mukofotlash tizimi orqali o‘quvchilarni rag‘batlantirish.

6. Refleksiya va tahlil Refleksiya jarayonida o‘quvchilar o‘z xatolarini tahlil qilishni o‘rganadi. Bu:

- a). Grammatik qoidalarining chuqurroq tushunilishini ta‘minlaydi.
- b). O‘quvchilarni o‘z ustida ishlashga undaydi.

XULOSA

Ingliz tili grammatikasini o‘rgatishda samarali usullarni qo‘llash o‘quvchilarning bilim darajasini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Kommunikativ yondashuv, interaktiv metodlar, kontekstga asoslangan o‘qitish va gamifikatsiya kabi usullar nafaqat grammatik qoidalarini o‘rganishni, balki ularni amaliyotda qo‘llashni ham osonlashtiradi. Zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlardan foydalanish ta‘lim jarayonini yanada samarali qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Longman.
2. Ur, P. (1996). *A Course in Language Teaching: Practice and Theory*. Cambridge University Press.
3. Thornbury, S. (1999). *How to Teach Grammar*. Pearson Education.
4. Ellis, R. (2006). *Current Issues in the Teaching of Grammar: An SLA Perspective*. TESOL Quarterly, 40(1), 83-107.
5. Larsen-Freeman, D. (2003). *Teaching Language: From Grammar to Grammar*. Heinle & Heinle.

TEACHER-CENTERED LEARNING AND STUDENT-CENTERED LEARNING STYLES

Nazarova Sevrakhon Jakhongir kizi, teacher (PHD), ASIFL

Mamatyoqubova Ozoda Zohidjon kizi, student, ASIFL

Annotation: This thesis discusses the approaches in language teaching and compares the effectiveness of student-centered methodologies versus traditional teacher-centered instruction within the study it also highlights the strengths and weaknesses of both.

Key words: teacher-centered, student-centered, strengths, weaknesses, methods, evolution.

Аннотация: Данный тезис рассматривает подходы к обучению языкам и сравнивает эффективность методов, ориентированных на студента, и традиционного преподавания, ориентированного на учителя. В исследовании также подчеркиваются сильные и слабые стороны обоих подходов.

Ключевые слова: ориентированный на учителя, ориентированный на студента, сильные стороны, слабые стороны, методы, эволюция.

Annotatsiya: Ushbu tezis til o‘rgatish yondashuvlarini ko‘rib chiqadi va talaba markazli metodologiyalarni an‘anaviy o‘qituvchi markazli ta‘lim bilan samaradorligini taqqoslaydi. Tadqiqotda shuningdek, ikkala yondoshuvning kuchli va zaif tomonlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: o‘qituvchi markazli, talaba markazli, afzal tomonlar, zaif tomonlar, usullar, evolyutsiya.

In the realm of education, teaching methodologies play a crucial role in shaping the learning experience and the overall effectiveness of the educational process. Among the various instructional approaches, **teacher-centered** and **student-centered** learning styles are two of the most prominent. Teacher-centered learning is traditionally characterized by a structured, teacher-led environment, where the instructor delivers content and students are primarily passive recipients of knowledge. In contrast, student-centered learning emphasizes active engagement,

with students taking more responsibility for their own learning through exploration, discussion, and collaboration. This article explores the key differences between these two approaches, analyzing their strengths, weaknesses, and the impact they have on student outcomes. By comparing the effectiveness of each method, we aim to understand which style better supports the development of critical thinking, problem-solving, and deeper learning.

The teacher-centered learning: There are types of teacher-centered methods of teaching which are commonly used:

1. Lecture: In the lecture method, teachers share organized information with students in a traditional way. It is useful for teaching large groups, but it may not engage learners or assess their understanding effectively.

2. Lecture and Demonstration : In this method, teachers not only share information but also demonstrate actions to help students understand better through observation.

3. Questions-answer: This approach, inspired by the Socratic method, involves asking a series of questions to challenge students’ assumptions and encourage critical thinking.

4. Tutorial: In the tutorial method, students are grouped based on their strengths and weaknesses in various subjects. Each group works with a different teacher who provides individual guidance. When students in group face similar difficulties, they receive group instruction. To make this method effective, students with similar abilities and challenges should be in the same group to minimize the number of groups. Teachers should treat all students fairly during guidance to ensure everyone has an equal opportunity to improve.

In the classroom , teachers seem to be the king of the class as the provider of information and in charge of learning. However, students are usually bored from the lesson and passively receive the information. Besides, pupils opinions and recommendations are often neglected as it is difficult to teachers to take time to listen to every student s opinion with large class sizes. It can be challenging to provide personalized attention and engage in detailed discussions with each student.

The student-centered learning: in this approach , student plays vital role in learning process. They collaborate together on their studies by sharing own experiences , ideas and evaluate their knowlegde by this term.

The major characteristcs of learner-centered methods are as follows:

1. Discussion. Discussion is a teaching method where students come together in a group to talk about a topic. They share what they know, exchange ideas, and express their opinions. This helps everyone in the group to understand the topic better because they learn from each other. It’s like a collective conversation where each participant contributes their knowledge and views, making it a collaborative learning experience.

2. Debate.: Debate is a method of teaching where students explore controversial or hot-button topics. They practice forming strong arguments in favor of or against specific ideas. It’s a way to develop skills in constructing logical arguments and counterarguments. This helps learners think critically, articulate their thoughts, and understand different sides of a complex issue. It’s like a structured, respectful argument where learners learn to defend their opinion and consider opposing viewpoints.

3. Brainstorming. It is a method to quickly generate lots of creative ideas by encouraging everyone to share their thoughts without judgment. All ideas, even the crazy ones, are welcome. These ideas are written down as they come, and the process is usually lively and energizing. Later, the ideas can be discussed and evaluated to find the best ones. Brainstorming works well with many people and doesn’t take much time, but it’s important not to let it go on for too long, as it may lose people’s interest.

4. Role play In role play, participants use their own experiences to play a real life situation. When done well, role play increase the participants’ selfconfidence, give them the opportunity to understand or even feel empathy for other people’s viewpoints or roles, and usually end with practical answers, solutions or guidelines. Some trainees may feel a role play is too exposing, threatening or embarrassing. This

reluctance may be overcome at the outset by careful explanation of the objectives and the outcome.

Both teacher-centered and student-centered learning styles have their unique advantages and challenges. Teacher-centered approaches can offer a clear structure and authoritative direction, particularly in foundational learning stages, while student-centered methods foster greater student engagement, autonomy, and critical thinking. The effectiveness of each method largely depends on the context, subject matter, and the needs of the learners. As education continues to evolve, a balanced approach that integrates elements from both styles may be the most effective way to cater to diverse learning needs and prepare students for a rapidly changing world. Educators must consider the specific learning goals, class dynamics, and individual student preferences to determine the best approach for each situation.

References

1. <https://humanperitus.in>.Teacher-centered vs Learner-centered methods of teaching
2. www.timetoast.com.From teacher-centered to Learner-centered: The evolution of Classrooms and Curriculum.

INFORMATION TECHNOLOGY AND DISTANCE LEARNING LANGUAGE EDUCATION

Nazarova Sevrakhon Jakhongir kizi, teacher (PHD), ASIFL

Tojiboyeva Zarnigor Gofurjon kizi, student, ASIFL

Annotatsiya: Ushbu maqolada xorijiy tillarni zamonaviy axborot texnologiyalarini masofaviy ta‘lim tizimidan foydalangan holda samarali va tezkor o‘rganish usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, til o‘rganish jarayonida uchraydigan asosiy kamchiliklar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan yechimlar taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: masofaviy ta‘lim, axborot texnologiyalari, xorijiy til, samarali o‘rganish, xatolarni aniqlash, natija, mas‘uliyat, o‘qitish tizimi.

Аннотация: В данной статье анализируются эффективные и быстрые методы обучения иностранным языкам с использованием современных информационных технологий и систем дистанционного обучения. Также выявлены основные ошибки, встречающиеся в процессе изучения языка, и предложены научно обоснованные решения для их устранения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, информационные технологии, иностранный язык, эффективное обучение, выявление ошибок, результат, ответственность, система обучения.

Annotation: This article analyzes effective and rapid learning methods using foreign languages through modern information technologies and distance learning systems. Additionally, the main errors encountered in the language learning process are identified, and scientifically grounded solutions to eliminate them are proposed.

Keywords: distance learning, information technologies, foreign language, effective learning, error identification, result, responsibility, teaching system.

In the current era of rapid development, information technology plays a crucial role in teaching students additional foreign languages and helping them develop communication skills in the language they have learned. The rapid advancement of information technology also has a positive impact on distance learning

enhancing the quality of education and enabling the implementation of interactive and innovative teaching methods.

The 21st century is considered the era of information technology, which has become an integral part of human life. Modern technological advancements have significantly influenced various fields, including the education system, enabling the introduction of innovative approaches. In particular, the use of information technology in foreign language learning has increased efficiency, making the educational process more interactive and flexible.

Foreign language acquisition through information technology is facilitated by various platforms, artificial intelligence – based programs, virtual reality system and distance learning systems. For instance, online platforms such as Duolingo, Rosetta Stone, and Memrise provide users with personalized learning experiences, while artificial intelligence – based tools like ChatGPT and Google Translate enhance translation and interactive communication capabilities. Such as

: Duolingo – is one of the most well-known language – learning apps, offering a gamified approach to mastering a new language. It features short, interactive lessons that focus on vocabulary, grammar, listening, and speaking.

Busuu – is a structured language – learning app that offers comprehensive lessons with a focus on practical communication. One of its standout features is the ability to interact with native speakers for feedback on writing and speaking exercises. Unlike Duolingo, Busuu provides a more immersive learning experience with structured courses and real-world dialogues. However, full access to its content requires a premium subscription.

FluentU – takes a unique approach by using real-world videos such as music, videos, news clips, and movie trailers to teach language. It is especially useful for visual and auditory learners, as it helps improve listening comprehension and contextual understanding. The app provides interactive subtitles, quizzes and vocabulary lists, making language learning more engaging. However, it lacks structured lessons, which might be challenging for complete beginners.

Rosetta stone- is one of the oldest and most respected language – learning Programs.

It uses an immersive method, teaching language through pictures, audio and repetition without relying on translations. This approach mimics the way children naturally learn their first language. While effective for long-term retention, Rosetta Stone can feel repetitive and may not cater well to learners who prefer direct grammar explanations.

Memrise – focuses on vocabulary acquisition using spaced repetition and mnemonic techniques. It incorporates videos of native speakers pronouncing words and phrases, helping learners develop an authentic accent. The app is highly effective for memorising new words and expressions but lacks comprehensive grammar instructions and structured conversation practice.

However, there are several negative aspects associated with the use of information technology in language learning. First excessive dependence on technology can reduce learners’ ability to think. Second, the quality of some online resources may be insufficient, providing inaccurate or superficial information. Third, the lack of real- life interaction can hinder the development of practical language skills. Moreover, prolonged use of information technology can lead to health-related issues. For example, spending extended periods in front of screens may cause eye strain, back and neck pain, and a decline in overall physical activity. Additionally, during online learning, external factors such as internet disruptions, distractions from social media and an overwhelming amount of information can make it difficult for learners to concentrate. As a result, these challenges may negatively affect the effectiveness of the learning process. To enhance focus and maximize productivity, it is essential to implement evidence-based strategies that mitigate external distractions. To effectively reduce distractions the following strategies can be utilized:

1. Digital well- being applications – utilizing applications such as Stayfree and Detox helps monitor and limit screen time, block distracting apps, and promote mindful technology usage.
2. Time management techniques – methods like the Pomodoro technique (focused study

3. Intervals followed by short breaks) enhance sustained concentration and prevent cognitive fatigue.

To optimize focus and enhance learning efficiency, it is essential to implement structured strategies that minimize distractions. Utilizing digital well – being applications like StayFree and Detox, adopting time management techniques such as Pomodoro method and creating a distraction – free environment can significantly improve concentration. Additionally, practising mindfulness and self – regulation further enhances cognitive engagement. By integrating these methods, learners can maximize productivity, retain information effectively, and achieve better academic and professional outcomes.

REFERENCES

1. Bekmuratova U.B. “Ingliz tilini o‘qishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish”. Referat. Toshkent, 2012.
2. Jalilov J. Chet tili o‘qitish metodikasi. Toshkent, 2012.
3. Otaboyeva M.P. Chet tilini o‘qishda zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanish va uning samaradorligi. Andijon, 2017.
4. google.com

INGLIZ VA O‘ZBEK ADABIYOTIDA ANIMALISTIK JANRNING QO‘LLANILISHI TADQIQI (JACK LONDON VA GULXANIY ASARLARI MISOLIDA)

Mirzahmedova Murfotima
ADCHTI talabasi

Annotasiya: Ushbu maqolada Ingliz va O'zbek adabiyotida animalistik janrning mohiyati, qo'llanilishi tadqiqi, ularning o'xshash va farqli tomonlari ingliz yozuvchisi Jack London hamda o'zbek adabiyoti yorqin namoyondasi Gulxaniy asarlari misolida yoritib beriladi.

Adabiyot inson tafakkurining mahsuli sifatida hayotning turli jabhalarini qamrab oladi. Uning eng qiziqarli yo'nalishlaridan biri bu animalistik janr hisoblanadi. Bu janrda hayvon obrazlari orqali insoniy xulq - atvor aks ettiriladi. Bu janr qadimgi davrlardan buyon turli adabiy an'analarda mavjud bo'lib, xalq ertaklari, masallar, roman va hikoyalarda keng qo'llanilib kelgan, u adabiyotda muhim o'rin egallaydi.

Animalistik janr o'ziga xos bo'lib unda hayvonlar insoniy xususiyatlarga ega bo'lib odamlar hayotiga oid muhim falsafiy ma'naviy va axloqiy masalalarni yoritib beradi. Bu janr G'arb va Sharq adabiyotida ham o'ziga xos muhim ahamiyat kasb etadi. G'arb adabiyotida realizm va tabiiylik bilan uyg'unlashgan holda inson va tabiat o'rtasidagi bog'liqlikni aks ettirsa, Sharq adabiyotida axloqiy-ma'rifiy va didaktik vazifani bajaradi. Bu janr orqali yozuvchilar insoniyatning tabiatga nisbatan munosabatini, shuningdek, hayvonlarning ruhiy olamini o'rganishga harakat qilishadi.

Bu janrda ijod qilish ingliz yozuvchilari orasida ham keng qo'llanilib kelinayotgan adabiyot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Misol uchun Rudyard Kiplingning, Richard Adams va Jack London, Anna Sewell, Beatrix Potter, Hugh Lofting asarlari shular jumlasidan. Ularning yorqin namoyondalaridan biri Jack London. U Amerikaning mashhur yozuvchisi bo'lib, hayvonlar haqida yozgan asarlari orqali mashhurlikka erishgan. U hayvonlarni insoniy his-tuyg'ular bilan

tasvirlab, ularning hayoti, tirik qolish instinkti va tabiat bilan kurashini realistik tarzda ko'rsatgan. Jack London hayvonlarni insoniy his-tuyg'ular bilan tasvirlash orqali ularning qiyinchiliklari, kuch-qudrati va sadoqatini o'ziga xos tarzda ochib bergan. Uning asarlari nafaqat qiziqarli syujetga ega, balki inson va tabiat o'rtasidagi bog'liqlik, hayvonlarning tabiiy huquqlari va hayot qonunlari haqida falsafiy mushohada qilishga undaydi. Uning asarlariga misol tariqasida "Bo'ri bolasi", "Hayot uchquni", "Yovvoyilik chaqirig'i", "Oq so'yloq", asarlarini keltirish mumkin. Jack Londonning "Oq so'yloq" asari animalistik janrda yozilgan mashhur asarlaridan biri bo'lib, bu asarda hayvonlar orqali inson va tabiat munosabatlarini chuqur yoritadi. Romandagi hodisalar 1980- yillarda Kanadada sodir bo'ladi. "Oq so'yloq" muallifning "Yovvoyilik chaqirig'i" romanining sherigi va mavzu jihatdan aksidir. "Oq so'yloq" romanining bosh qahramoni bo'ri bo'lib, roman ham Oq so'yloq nuqtai nazaridan so'zlab beriladi. U bo'ri va it orasidagi oraliq mavjudot ya'ni onasi it, otasi esa bo'ri. U tabiat va insonlar dunyosi o'rtasida yashashga majbur bo'ladi. Asarda uning yovvoyi tabiatdan odamlar dunyosiga moslashishi jarayoni aks etgan. Asarda Oq so'yloqning hayoti orqali yozuvchi shafqatsiz hayot qonunlari, hayvon va inson o'rtasidagi munosabatlarni ko'rsatib bergan. Jack London hayvonning ruhiy holatini, ichki kechinmalarini insoniy his-tuyg'ular bilan uyg'unlashtirib tasvirlaydi. Masalan, Oq so'yloq odamlar tomonidan qabul qilinib ularning dunyosiga moslashishga urinadi, biroq baribir tabiiy instinktlaridan to'liq voz kecha olmaydi. Bu holat inson tabiatining ham ikki tomonlama — hayvoniy va madaniy jihatlariga ishora qiladi.

Animalistik janrda ijod qilish ingliz adabiyotini balki o'zbek adabiyotini ham boyitgan. Bu janrda ijod qilgan mashhur o'zbek yozuvchilaridan biri bu Gulxaniydir. U "Zarbulmasal" nomli asari bilan mashhur. Bu asar majoz asosiga qurilgan qissa bo'lib, unda turmush voqea-hodisalari turli ijtimoiy toifaga mansub kishilarning fe'l-atvorlari, bir-biriga munosabatlari qushlar, hayvonlar tilida bayon qilinadi. Asarda ko'zga tashlanuvchi badiiy obrazlar o'zlarining tur va tabiatlariga ko'ra, uch xildir: qushlar obrazlari, hayvon hashorat obrazlari, kishilar obrazlari. Qushlar obrazlari asarning bosh rejasiga qo'yilgan asosiy obrazlar bo'lib, hayvon-hasharot va kishi

obrazlari qushlarning o'zaro suhbatlarida, ular tomonidan keltirilgan naqlu rivoyatlarda namoyon bo'ladi. Qushlarning tur va nomlari, ularning xatti-harakatlari asarga shu qadar tabiiy jonli mazmun bag'ishlaydiki, uni o'qiyotgan kishi qushlar orasida bahs ketayotganini unutib, qushlar dialoglarini odamlar suhbatida deb qabul qiladi. Asarda sher, tulki, eshak bo'ri kabi hayvonlar personaj sifatida namoyon bo'lib, ular turli insoniy fazilat va kamchiliklarni ifoda etadi. Misol tariqasida, "Maymun bilan najjor", "Tuya bilan bo'taloq", masallarini keltirish mumkin.

"Maymun bilan najjor" masali axloqiy- tarbiyaviy mavzudagi asar bo'lib ishning mohiyatini bilmay pala- partish kirishuvchi va oxirida o'zi sharmanda bo'lib qoluvchi kishilarga o'git nasixat tarzida yozilgan. Bu masal hikoyada qo'lidan kelmaydigan ishga tumshuq suqib, o'zining noshudligi, layoqatsizligini namoyish qilib yuradigan shaxslar maymun timsolida hajv qilingan. "Tuya va bo'taloq" masali orqali esa jamiyatdagi tengsizlikni, uning og'ir mashaqqatlarini bayon qiladi. Xalq uchun "tirikchilik toshdan qattiq" edi. Sarbon o'z g'amida, tuya og'ir yuk ostida bo'taloq esa ona ustidan mahrum. Sarbon ham, tuya ham, bo'taloq ham jamiyat ishlab chiqaruvchi kuchlarning timsoli sifatida xalq obrazini gavdalantirib turadi. "Tuya bilan bo'taloq" masali chuqur xalqchillik ruhi bilan sug'orilgan asardir. Gulxaning asari didaktik mazmunga ega bo'lib, unda har bir hikoya axloqiy xulosa bilan yakunlanadi. Bu jihatdan uning uslubi G'arb adabiyotidagi animalistik romanlardan farq qiladi, chunki u asosan o'quvchini o'rgatish va tarbiyalash maqsadiga qaratilgan.

Adabiyotda animalistik janri hayvonlar obrazini insoniylik va realistik tasvir bilan ochib berish orqali muhim falsafiy va ijtimoiy muammolarni yoritishga xizmat qiladi. Jack London va Gulxaniy ijodida ham ushbu janrning muhim o'rni bor ularning asarlaridagi animalistikani o'rganar ekanmiz bir qator o'xshash va farqli jihatlarni ko'rishimiz mumkin. Inson va tabiat o'rtasidagi bog'liqlik har ikkala yozuvchi asarlarida markaziy o'rinda turadi. Jack London ham, Gulxaniy ham hayvon obrazlarni yaratishda ularga insoniy sifatlarini beradi. Har ikki yozuvchi asarlarida hayvonlarning tirik qolish uchun olib boradigan kurashi tasvirlanadi. Jack London hayvonlar hayotini qattiq sinovlar orqali tasvirlashga intilsa, Gulxaniy esa

hayvonlarni ko‘proq o‘z ona muhitida yani tabiat bilan uyg‘un holda tasvirlaydi. Jack London va Gulxaniy ijodida animalistik janr bo‘yicha ba’zi o‘xshashliklarga ega bo‘lsada ular turli yo‘nalishlarda rivojlangan. London o‘zining asarlarida realizm va tabiiylik bilan uyg‘unlashgan holda inson va tabiat o‘rtasiga bog‘liqlikni aks ettirsa, Gulxaniy o‘zining asarlarida axloqiy-ma’rifiy va didaktik jarayonlarni aks ettiradi. Jack London hayvonlarni ko‘pincha inson bilan bevosita aloqador holda tasvirlaydi, Gulxaniyning asarlarida hayvonlar tabiiy muhitda mustaqil ravishda yashaydi va ularning dunyosi inson hayotidan nisbatan yiroq tasvirlanadi. Jack London ko‘pincha hayvonlarning hayotini insonning qarashlari bilan bog‘lab dramatik syujet yaratadi. Uning asarlarida hayvonlar insonlar bilan yaqin aloqada bo‘lib ularning hayoti turli sarguzashtlarga boy bo‘ladi, gulxaniy esa hayvonlarning mustaqil hayotini ularning tabiiy muhitidagi kurashini oddiy ammo chuqur falsafiy ma’noga ega tarzda tasvirlaydi. Jack London asarlari ko‘proq sarguzasht ruhida yozilgan bo‘lsa gulxaniyning asarlari realistik tasvirlariga yaqinroqdir.

Xulosa. Har ikkala yozuvchining asarlarida hayvonlar hayoti, inson va tabiat munosabatlari hamda insoniylik haqida chuqur ma’no va ramziy fikrlar oz ifodasini topadi. Jack London hayvonlar orqali inson tabiatining ichki kurashini aks ettirgan bo‘lsa, Gulxaniy esa hayvonlarni ijtimoiy illatlar va axloqiy xulqini yoritish vositasi sifatida ishlatgan. Umuman olganda animalistik janr nafaqat adabiy uslub, balki jamiyat haqida fikr yuritish vositasi sifatida ham muhim o‘rin tutadi, shuningdek , Jack London va Gulxaniy ijodi shuni ko‘rsatadiki, hayvon obrazlari insoniyatga tegishli chuqur falsafiy va ma’naviy ma’nolarni ochib berishda samarali vosita bo‘lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jack London "Oq ahloq", G‘afur G‘ulomnomidagi nashriyot-matbaa uyi —2010
2. "Oq so‘yloq" maqolasi, Uzpedia veb-sayti.
3. "Jek London. Oq sukunat" maqolasi, Xurshid Davron kutubxonasi veb-sayti.
4. Rahminqul Orzibekov "O‘zbek adabiyoti tarixi", O‘zbekiston yozuvchilari uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti, Toshkent—2006
5. Gulxaniy "Zarbulmasal"

THE ROLE OF NATIVE LANGUAGE IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Iminova Mohinur, Student

Andijan State Institute of Foreign Languages

Supervisor: Lolaxon Jo‘rayeva

Annotation: This article provides an in-depth analysis of the role of the native language in foreign language teaching. It examines the advantages and disadvantages of using the native language, its role in various teaching methodologies, and its significance in the context of linguistic transfer, translation, and teaching cultural nuances. Recommendations for the optimal use of the native language for different learner levels and teaching contexts are provided.

Key Words: native language, teaching methodology, linguistic transfer, cultural differences, cognitive process.

The debate surrounding the role of the native language (L1) in foreign language (L2) teaching has persisted for decades. While some methodologies advocate for complete immersion in the target language, others acknowledge the potential benefits of strategically incorporating the L1. This article aims to provide a comprehensive analysis of the L1’s role, examining its advantages, disadvantages, and optimal usage across various teaching contexts. Understanding the interplay between the L1 and L2 is crucial for fostering effective language acquisition and addressing the diverse needs of learners. One of the primary advantages of using the L1 lies in its ability to facilitate comprehension, particularly at the initial stages of learning. Complex grammatical structures and abstract concepts can be more readily grasped when explained in the learner’s native tongue.

Translation serves as a valuable tool for vocabulary acquisition, especially when dealing with cognates or culturally specific terms. Moreover, the L1 can reduce anxiety and boost student confidence, creating a more comfortable learning environment. By providing a familiar cognitive framework, it allows learners to make connections between their existing knowledge and the new language.

Furthermore, the L1 plays a vital role in clarifying cultural nuances and idiomatic expressions that may be difficult to convey solely through the target language. Certain cultural concepts are deeply embedded in the L1, and translating them directly into the L2 may result in a loss of meaning. Utilizing the L1 allows teachers to bridge cultural gaps and provide learners with a deeper understanding of the target culture. However, the use of the L1 also presents potential drawbacks. Negative linguistic transfer, where L1 patterns interfere with L2 acquisition, is a common concern. Learners may inadvertently apply L1 grammatical rules or pronunciation habits to the L2, leading to errors.

Excessive reliance on translation can also hinder the development of direct target language thinking, preventing learners from internalizing the L2’s unique linguistic structure. Moreover, it reduces the amount of exposure to the target language, which is essential for fluency. The role of the L1 varies significantly across different teaching methodologies. In the traditional grammar-translation method, the L1 is heavily utilized for explaining grammatical rules and translating texts. In contrast, communicative language teaching (CLT) emphasizes minimizing L1 use to promote authentic communication in the target language.

Task-based learning and content and language integrated learning (CLIL) employ a more balanced approach, strategically incorporating the L1 when necessary. The optimal use of the L1 depends on several factors, including the learner’s level, the teaching context, and the specific learning objectives. At beginner levels, the L1 can be a valuable tool for building a foundation in the L2. As learners progress, the reliance on the L1 should gradually decrease, allowing for greater exposure to the target language. Additionally, the L1 can be used effectively for teaching specific skills, such as reading and writing, where translation and comparison between the two languages can be beneficial.

A balanced approach is crucial for maximizing the benefits of the L1 while minimizing its drawbacks. Teachers should strategically incorporate the L1 to facilitate comprehension, clarify cultural nuances, and reduce anxiety, while also

encouraging learners to think directly in the target language. The L1 should be used as a bridge, not a crutch, to support the development of L2 proficiency.

The role of the native language in foreign language teaching is a complex and multifaceted issue. While the L1 can be a valuable resource for facilitating comprehension and reducing anxiety, it also carries the risk of negative linguistic transfer and hindering the development of direct target language thinking. A balanced and strategic approach is essential, tailoring the use of the L1 to the learner’s level, the teaching context, and the specific learning objectives. Further research is needed to explore the optimal integration of the L1 in diverse educational settings and to develop effective strategies for minimizing its potential drawbacks.

References:

1. Atkinson, D. (1987). The mother tongue in the classroom: a neglected resource?. *ELT journal*, 41(4), 241-247.
2. Cook, V. (2001). *Second language learning and language teaching*. Arnold.
3. Kerr, P. (2011). *Translation and own-language activities*. Cambridge University Press.
4. Schweers, C. W. (1999). Using L1 in the L2 classroom. *The Modern Language Journal*, 83(4), 533-541.
5. Turnbull, B., & Dailey-O’Cain, J. (2009). Teachers’ use of the target language in the foreign language classroom: A review of recent research. *Language Teaching Research*, 13(1), 69-89.
6. Widdowson, H. G. (2003). *Defining issues in English language teaching*. Oxford University Press.

MODERN TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Iminova Mohinur student of

Andijon State of Foreign languages Institute

Supervisor: Ziyodbek Jo'rayev

Annotatsiya: Zamonaviy texnologiyalar xorijiy tillarni o‘qitishda muhim rol o‘ynaydi. Ular o‘quv jarayonini qiziqarli, interaktiv va samarali qiladi. Ushbu maqola turli texnologiyalarning afzalliklari va qo‘llanilishini ko‘rib chiqadi.

Современные технологии играют важную роль в обучении иностранным языкам. Они делают учебный процесс интересным, интерактивным и эффективным. В этой статье рассматриваются преимущества и применение различных технологий.

Modern technologies play a crucial role in foreign language teaching. They make the learning process engaging, interactive, and effective. This article examines the benefits and applications of various technologies.

Kalit so‘zlar : Zamonaviy texnologiyalar, xorijiy tillar, o‘qitish, interaktiv, mobil ilovalar.

Современные технологии, иностранные языки, обучение, интерактив, мобильные приложения.

Modern technologies, foreign languages, teaching, interactive, mobile applications.

The 21st century has witnessed an unprecedented surge in technological advancements, transforming various sectors, including education. Foreign language teaching, in particular, has benefited immensely from these innovations. Traditional teaching methods are being supplemented, and in some cases, replaced by digital tools that enhance the learning experience. This article aims to explore the diverse applications and advantages of modern technologies in foreign language education.

One of the most significant contributions of technology to language learning is the development of mobile applications. Apps like Duolingo, Babbel, and

Memrise offer interactive lessons, gamified exercises, and personalized learning paths, making language acquisition more accessible and enjoyable. These platforms leverage spaced repetition and adaptive learning algorithms to optimize vocabulary retention and grammar comprehension.

Online platforms and virtual classrooms have also revolutionized language instruction. Platforms such as Zoom, Google Meet, and Skype enable real-time interaction between teachers and students, regardless of geographical location. This facilitates immersive learning experiences, including virtual cultural exchanges and collaborative projects with native speakers. Furthermore, online resources like YouTube, podcasts, and digital libraries provide a wealth of authentic language materials, enriching the learning process.

Artificial intelligence (AI) is another transformative technology in language education. AI-powered chatbots and language tutors offer personalized feedback, adaptive exercises, and real-time translation, catering to individual learning styles and needs. AI-driven speech recognition software enables learners to practice pronunciation and intonation, improving their oral fluency. Moreover, AI algorithms can analyze learner data to identify areas of weakness and provide targeted interventions.

Augmented reality (AR) and virtual reality (VR) are emerging technologies that hold immense potential for immersive language learning. AR overlays digital information onto the real world, enabling learners to interact with virtual objects and scenarios in a real-world context. VR creates immersive virtual environments, simulating authentic language situations and cultural experiences. These technologies enhance engagement, motivation, and cultural understanding.

Interactive whiteboards and multimedia presentations enhance the classroom environment. Interactive whiteboards allow teachers to display multimedia content, annotate text, and engage students in interactive activities. Multimedia presentations, incorporating videos, audio recordings, and interactive quizzes, make lessons more dynamic and engaging.

Modern technologies have significantly transformed foreign language teaching, offering numerous advantages over traditional methods. They provide interactive, engaging, and personalized learning experiences, making language acquisition more accessible and effective. As technology continues to evolve, educators must embrace these innovations to create dynamic and immersive learning environments. By integrating mobile applications, online platforms, AI, AR, VR, and interactive multimedia, teachers can empower learners to achieve fluency and cultural competence in foreign languages.

References:

- * Beatty, K. (2010). Teaching English as a foreign language. Pearson Education.
- * Chapelle, C. A. (2001). Computer applications in applied linguistics: Theory to practice. Cambridge University Press.
- * Dudeney, G., & Hockly, N. (2016). Digital learning: Research and practice. Pavilion Publishing and Media.
- * Godwin-Jones, R. (2011). Emerging technologies: Mobile apps for language learning. Language Learning & Technology, 15(2), 2-11.
- * Stockwell, G. (2007). Vocabulary on the move: Investigating an empirical mobile phone-based approach to second language acquisition. Computer Assisted Language Learning, 20(4), 365-383.

ПЕРЕВОД ИДИОМ И ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ: ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ

Хосилжонова Шахнозобону Тохиржон кизи,

студентка АГИИЯ

Научный руководитель: Эгамова Н.Т.

преподаватель АГИИЯ

***Аннотация:** В настоящей работе исследуются сущность идиом и фразеологизмов, их классификация и отличительные черты. Особое внимание уделено различным подходам к переводу этих языковых феноменов, представляющих собой ценный пласт национальной культуры.*

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada idioma va frazeologik birliklarning mohiyati, tasnifi va farqlovchi xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Milliy madaniyatning qimmatli qatlamini ifodalovchi bu til hodisalarini tarjima qilishda turli yondashuvlarga alohida e'tibor qaratilgan.*

***Abstract:** This paper examines the essence of idioms and phraseological units, their classification and distinctive features. Particular attention is paid to various approaches to translating these linguistic phenomena, which represent a valuable layer of national culture.*

***Ключевые слова:** идиома, полуидиомы, чистая идиома, буквальные идиомы, фразеологизмы, фразеологические сращения, фразеологические единства, фразеологические сочетания.*

Идиома – это живой сгусток языка, устойчивый оборот речи, где слова, словно капли росы, навеки слились в новую, неделимую лексическую единицу. Примеры – яркие искры народной мудрости: «собаку съесть», «сломя голову», «в сердцах», «под мухой». Попытка разъять эту целостность, вычленив отдельные элементы, неминуемо приводит к утрате её глубинного смысла. Значение идиомы рождается не из простой суммы значений составляющих её слов, а из их неповторимого сочетания, из той алхимической реакции, что происходит между ними. Слова, попав в плен идиомы, зачастую

сбрасывают с себя оковы первоначального смысла, преображаясь в иносказание.

С точки зрения семантики, идиомы можно условно разделить на три группы: чистые (непрозрачные), полуидиомы (частично узнаваемые) и буквальные.

Чистая идиома – это непроницаемая тайна, неделимая комбинация слов, смысл которой постигается лишь как единое целое. Истоки таких лексем теряются в глубине веков, в отзвуках легенд и преданий. В качестве примера можно привести американскую идиому "totem pole" – тотемный столб, символ иерархии ценностей североамериканского племени. Следовательно, "to be high on the totem pole" означает занимать высокое положение, а "on the bottom of the totem pole" – быть мелкой сошкой.

Полуидиомы – это мостики между явным и скрытым, выражения, где хотя бы один элемент сохраняет узнаваемость и указывает на общее значение. Английская идиома "to be on thin ice" недвусмысленно сигнализирует об опасности, а "to be on thin ice with someone" – о натянутых отношениях. Словосочетания "bridal/baby shower", пронизанные социокультурными реалиями, требуют дополнительной расшифровки. Очевидно, что речь идет о бракосочетании и рождении ребенка, однако без контекста трудно представить церемонии, предшествующие этим событиям.

Буквальные идиомы, такие как "teacher's pet" (любимчик учителя), семантически более прозрачны. Хотя в русском языке отсутствует прямой аналог, легко понять, что "loose cannon" – это источник повышенной опасности, человек-катастрофа, от которого можно ожидать чего угодно. "To rain on one's parade" – очевидно, означает недружественные действия, что можно передать как "портить праздник" или "смешивать планы".

Русский язык богат не только отдельными словами, но и устойчивыми словосочетаниями – фразеологизмами, чье значение не вытекает из значений входящих в них слов.

Примеры:

реветь белугой — громко и долго плакать;

задеть за живое — вызвать переживания, оскорбить самолюбие;

играть в жмурки — обмануть, утаить истинные намерения.

Эти примеры демонстрируют, как значение фразеологизма отрывается от буквального смысла его компонентов. Слова, входящие в его состав, претерпевают трансформацию: меняют лексическое значение, форму изменения, синтаксическую функцию. И все же связь между словами в составе фразеологизма неразрывна.

Традиционно выделяют три основных типа фразеологизмов: идиомы, фразеологические единства и фразеологические сочетания.

Фразеологические сращения (идиомы) – это незыблемые крепости языка, чье значение сохраняется лишь в неизменной форме. Любая замена или перестановка слов разрушает их смысл. Пример: «бить баклуши» – бездельничать.

Фразеологические единства – это образные выражения, чье значение, тем не менее, угадывается из смысла отдельных слов. Обороты «грызть гранит науки» или «попасться на удочку» понятны даже при переводе на другой язык. Смысл фразеологического единства не пострадает, если заменить «удочку» на «крючок» или добавить лишнее слово.

Фразеологические сочетания – это устойчивые, но гибкие обороты, смысл которых определяется через ключевые слова. Не ключевые слова могут заменяться синонимами. Пример: можно «умирать от любви», а можно «умирать от восторга» – смысл словосочетаний остается понятным.

Фразеологизмы – это неотъемлемая часть нашей культуры, но их дословный перевод на другие языки невозможен, так как звучит неестественно и непонятно для носителей другого языка.

Согласно классификации А.В. Кунина, существует шесть основных способов перевода фразеологических единиц: полный фразеологический эквивалент, частичный фразеологический эквивалент, аналог, калька, описательный перевод, комбинированный и лексемный перевод.

Полный эквивалент – это образная фразеологическая единица в языке перевода, основанная на сходном образе и имеющая то же значение, что и в исходном языке [1: 8]. По мнению Э.М. Солодухо, совпадение лексического наполнения, синтаксических функций и категориальных значений не всегда свидетельствует об эквивалентности. Главным признаком является совпадение содержательной стороны двух фразеологизмов [2:20]. Большинство полных эквивалентов заимствованы из греческой мифологии или Библии, например: *serve God and Mammon* – служить Богу и Мамоне (наблюдается полное совпадение образности и грамматической структуры) [3: 323]; троянский конь – *Trojan horse* [4: 237]; *das Fass der Danaiden* – бочка Данаид. В русском языке артикль отсутствует, однако в немецком он используется для передачи падежного значения [5:184]. Частичные эквиваленты – это фразеологические единицы с незначительными лексическими и грамматическими расхождениями, не изменяющими смысл выражения. Часто на структуру фразеологической единицы влияет грамматическая организация языка: *ministering angel* – добрый ангел. Английская и русская ФЕ различаются прилагательными [3: 44]; взлететь на геликон – *to ascend the heights of mount Helicon*. В данном примере используется уточняющая конструкция *the heights of mount* [4:157]; *Manna von Himmel* – манна небесная. В немецком эквиваленте используется предлог *von*, обозначающий направленность, в русском – прилагательное вместо предлога с существительным [5:424].

Аналог – это фразеологическая единица, которая имеет то же значение, что и в исходном языке, но основана на другом образе. Например, английской идиоме *"to kill two birds with one stone"* в русском языке соответствует *"убить двух зайцев одним выстрелом"*. Здесь образ разный, но суть передается точно.

Калькирование – это дословный перевод фразеологизма. Этот метод подходит для прозрачных фразеологических единиц, смысл которых понятен и в другом языке. Например, *"chain reaction"* - цепная реакция. Однако, часто калька звучит неестественно и требует адаптации.

Описательный перевод – это передача значения фразеологизма с помощью развернутого объяснения. Этот метод используется, когда в языке перевода нет подходящего эквивалента или аналога. Например, английское "to carry coals to Newcastle" (возить уголь в Ньюкасл) можно описать как "заниматься бессмысленным делом".

Комбинированный перевод – это сочетание нескольких способов перевода. Например, можно использовать кальку с добавлением поясняющего слова. Лексемный перевод – это замена фразеологизма одним словом, передающим его общее значение. Этот метод уместен в контексте, где важна краткость, а не образность.

При выборе метода перевода фразеологизмов важно учитывать контекст и целевую аудиторию. Для научно-популярных текстов, где важна точность, калькирование и описательный перевод могут быть предпочтительнее. В художественной литературе, наоборот, аналог позволяет сохранить образность и эмоциональную окраску оригинала.

Не всегда возможно подобрать идеальный эквивалент. В таких случаях переводчик должен проявить творческий подход и найти компромисс между точностью и выразительностью. Важно помнить, что фразеологизм – это не просто набор слов, а элемент культуры, отражающий национальное мировоззрение.

Использование лексемного перевода оправдано в тех случаях, когда необходимо быстро передать суть высказывания, не углубляясь в детали. Например, фразу "to be in the same boat" (быть в одной лодке) можно заменить словом "единомышленники" или "сообщники", в зависимости от контекста.

Таким образом, выбор метода перевода фразеологизмов – это сложная и многогранная задача, требующая от переводчика не только знания языков, но и глубокого понимания культурных особенностей. Умелое использование различных приемов позволяет максимально точно и выразительно передать смысл и образность оригинала.

Не менее важным аспектом является учет стилистических особенностей текста. Фразеологизмы могут придавать тексту определенный тон и эмоциональную окраску, которые необходимо сохранить в переводе. Использование аналогичных стилистических приемов в целевом языке поможет создать адекватное впечатление у читателя.

При работе с устаревшими или диалектными фразеологизмами переводчик должен быть особенно внимателен. Необходимо не только понять значение, но и оценить их стилистическую функцию в оригинальном тексте. В таких случаях описательный перевод с добавлением комментариев или сносок может быть наиболее подходящим решением.

Современные технологии предлагают переводчикам множество инструментов для работы с фразеологизмами. Электронные словари, базы данных и корпуса текстов позволяют быстро находить аналоги и примеры использования фразеологизмов в различных контекстах. Однако, ни один инструмент не заменит творческого подхода и лингвистической интуиции переводчика.

В конечном итоге, успешный перевод идиом и фразеологизмов – это результат кропотливой работы, требующей от переводчика не только знания языков, но и умения анализировать текст, учитывать контекст и культурные особенности, а также проявлять творческий подход при решении сложных переводческих задач.

Список использованной литературы

1. Бинович Л.Э. Немецко-русский фразеологический словарь. Изд. второе испр. и доп. - М.: ,1975. – 768 с.
2. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. Изд. 4-е, переработанное и дополненное. – М.: Рус. яз., 1984. – 945с.
3. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. пособие. 3-е изд. – Дубна: Феникс+, 2005. – 479 с.
4. Лубенская С.И. Русско-английский фразеологический словарь. 2-е изд. –М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. – 1080 с.

5. Солодухо Э.М. Теория фразеологического сближения. – Казань: Изд-во КГУ, 1989. – 296с.

CHET TILLARINI O‘RGANISHDA ONA TILINING ROLI

Bahodirova Mehribon Jahongir qizi;

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada chet tilini o‘rgatishda ona tilining ta’siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda ona tilining foydali jihatlari bilan bir qatorda interferensiya muammosi, grammatik tarjima usuli va kommunikativ yondashuvning samaradorligi o‘rganiladi. Xususan, arab tilini o‘rgatishda o‘zbek tilidan foydalanish strategiyalariga ilmiy nuqtayi nazardan yondashiladi.

Kalit so‘zlar: Chet tili, ona tili, interferensiya, grammatik tarjima, kommunikativ yondashuv, kontrastiv tahlil, til o‘rganish strategiyalari.

Абстрактный: В статье научно анализируется влияние родного языка на обучение иностранному языку. В исследовании рассматриваются преимущества родного языка, а также проблема интерференции, грамматический метод перевода и эффективность коммуникативного подхода. В частности, с научной точки зрения рассматриваются стратегии использования узбекского языка в преподавании арабского языка.

Ключевые слова: Иностранный язык, родной язык, интерференция, грамматический перевод, коммуникативный подход, контрастивный анализ, стратегии изучения языка.

Abstract: The article scientifically analyzes the influence of the native language on teaching a foreign language. The study examines the advantages of the native language, as well as the problem of interference, the grammatical method of translation and the effectiveness of the communicative approach. In particular, the strategies for using the Uzbek language in teaching Arabic are scientifically considered.

Key words: Foreign language, native language, interference, grammatical translation, communicative approach, contrastive analysis, language learning strategies.

Kirish.

Chet tilini o‘rgatishda ona tilining o‘rni ko‘plab tilshunoslar va psixolingvistlar tomonidan turlicha baholanadi. “O‘quvchilar chet tilini o‘rganishda o‘z ona tillariga asoslanib tushunchalarni qabul qilishadi, bu esa ularning til o‘zlashtirish jarayonini tezlashtiradi”⁷⁸. Biroq, ba’zi tadqiqotchilar bu yondashuvning kamchiliklariga ham e’tibor qaratishadi. Masalan, “Agar ona tili haddan tashqari ko‘p ishlatilsa, o‘quvchilar chet tilida fikrlash imkoniyatidan mahrum bo‘lishadi”.⁷⁹

Arab tilini o‘rgatishda ham ona tilidan foydalanish dolzarb muammolardan biri bo‘lib, bu o‘quvchilarning til o‘zlashtirish jarayoniga bevosita ta’sir qiladi. Ushbu maqolada chet tilini o‘rgatishda ona tilining ijobiy va salbiy jihatlari ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilinadi.

Asosiy qism:

Ona tilidan foydalanishning afzalliklari haqida Krashen quyidagicha fikr bildiradi: “Til o‘rganish tabiiy jarayon bo‘lib, u tushunishga asoslangan. Agar o‘quvchilar yangi tilni tushunish jarayonida ona tilidan qo‘shimcha vosita sifatida foydalansalar, ularning o‘rganish samaradorligi oshadi”⁸⁰.

Biroq, bu yondashuvning salbiy jihatlari ham bor. Harmer ta’kidlaydi: “O‘quvchilarga faqat ona tilida tushuntirish berish ularning mustaqil muloqot qobiliyatini cheklaydi”.⁸¹

Interferensiya – bu ona tilining chet tilidagi nutqqa salbiy ta’sir o‘tkazishi. Lado o‘zining *Linguistics Across Cultures* asarida shunday yozadi: “Agar ona tili va o‘rganilayotgan til o‘rtasida grammatik farqlar mavjud bo‘lsa, bu til o‘zlashtirish jarayonida qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi”⁸².

⁷⁸ Krashen, S. D. (1982). Ikkinchi tilni o‘zlashtirish tamoyillari va amaliyoti. Pergamon, p. 45, 47.

⁷⁹ Kuk, V. (2001). Ikkinchi tilni o‘rganish va til o‘rgatish (3-nashr). Arnold, p. 84, 86.

⁸⁰ Krashen, S. D. (1982). Ikkinchi tilni o‘zlashtirish tamoyillari va amaliyoti. Pergamon, p. 45, 47.

⁸¹ Harmer, J. (2007). Ingliz tilini o‘qitish amaliyoti (4-nashr). Pearson Education, p. 207, 209.

⁸² Lado, R. (1957). Madaniyatlar bo‘yicha tilshunoslik: til o‘qituvchilari uchun amaliy tilshunoslik. Michigan universiteti matbuoti, p. 62, 75.

Misol tariqasida arab va o‘zbek tillarini solishtirish mumkin. Masalan, arab tilidagi "يذهب" (u ketmoqda) so‘zi o‘zbek tilida "ketdi" yoki "ketyapti" shaklida berilishi mumkin, lekin arab tilidagi fe‘l zamonlari o‘zbek tilinikidan farq qiladi. Bu esa o‘quvchilarda grammatik xatolarga sabab bo‘ladi.

Ellis kontrastiv tahlilning samaradorligini shunday izohlaydi: “Til o‘qituvchilari o‘quvchilarning ona tili va chet tili o‘rtasidagi farqlarni oldindan tahlil qilib, qiyinchiliklarni minimallashtirishlari mumkin”.⁸³ Bu usul yordamida o‘quvchilar grammatik farqlarni bilib oladilar va interferensiya muammosini kamaytiradilar.

Harmer grammatik tarjima usuli haqida shunday yozadi: “Tarjima orqali o‘quvchilar tilning ichki tizimini tushunishlari mumkin, ammo bu metod doimiy foydalanilsa, ularning muloqot qobiliyatiga zarar yetkazishi mumkin”.⁸⁴

Shuning uchun tarjima faqat qiyin tushunchalarni izohlashda cheklangan holda qo‘llanilishi tavsiya etiladi.

Nation o‘quvchilarning mustaqil muloqot qobiliyatini oshirish muhimligini ta’kidlab shunday yozadi: “O‘quvchilar yangi tilni o‘zlashtirish jarayonida real hayotiy vaziyatlarni taqlid qilib, amaliy mashqlar bajarishlari kerak”.⁸⁵

Shuning uchun chet tili darslarida muloqotga asoslangan mashqlar ko‘proq qo‘llanishi lozim.

Xulosa:

Chet tilini o‘rganishda ona tilining roli muhim bo‘lib, u o‘quvchilarga yangi tilni tushunishda qo‘shimcha vosita sifatida xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ona tilidan maqsadli foydalanish til o‘zlashtirish jarayonini osonlashtirishi mumkin, ammo uning haddan tashqari qo‘llanilishi o‘quvchilarning chet tilida mustaqil fikrlash qobiliyatini cheklaydi. Interferensiya muammosi til o‘rganishda asosiy qiyinchiliklardan biri hisoblanadi. Ona tili va o‘rganilayotgan til o‘rtasidagi grammatik va fonetik tafovutlar o‘quvchilarning xatolarga yo‘l qo‘yishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

⁸³ Ellis, R. (1994). Ikkinchi tilni o‘zlashtirishni o‘rganish. Oksford universiteti nashriyoti, p. 125.

⁸⁴ Harmer, J. (2007). Ingliz tilini o‘qitish amaliyoti (4-nashr). Pearson Education, p. 207, 209.

⁸⁵ Nation, P. (2003). Chet tillarni o‘rganishda birinchi tilning o‘rni. Asian EFL Journal, p. 45, 48.

1. Kuk, V. (2001). Ikkinchi tilni o'rganish va til o'rgatish (3-nashr). Arnold, p. 84, 86.
2. Ellis, R. (1994). Ikkinchi tilni o'zlashtirishni o'rganish. Oksford universiteti nashriyoti, p. 125.
3. Harmer, J. (2007). Ingliz tilini o'qitish amaliyoti (4-nashr). Pearson Education, p. 207, 209.
4. Krashen, SD (1982). Ikkinchi tilni o'zlashtirish tamoyillari va amaliyoti. Pergamon, p. 45, 47.
5. Lado, R. (1957). Madaniyatlar bo'yicha tilshunoslik: til o'qituvchilari uchun amaliy tilshunoslik. Michigan universiteti matbuoti, p. 62, 75.
6. Nation, P. (2003). Chet tillarni o'rganishda birinchi tilning o'rni. Asian EFL Journal, p. 45, 48.

ПРОБЛЕМА ПРИ ПЕРЕВОДЕ: БУКВАЛИЗМ ИЛИ СВОБОДНЫЙ ПЕРЕВОД?

Рахимова Гулойимхон Зоҳиджон кизи,
студентка АГИИЯ

Научный руководитель: Эгамова Н.Т.
преподаватель АГИИЯ

***Аннотация:** В данной статье рассматривается проблема выбора между буквализмом и свободным переводом в теории и практике перевода. Особое внимание уделяется поиску оптимального баланса между точностью передачи исходного текста и адаптацией его для целевой аудитории. Анализируются ключевые аспекты перевода, такие как передача культурных реалий, перевод идиоматических выражений, учет контекста и жанровая специфика. Приводятся примеры, демонстрирующие различные стратегии перевода в зависимости от типа текста и коммуникативных задач.*

***Annotatsiya:** Ushbu maqola tarjima nazariyasi va amaliyotida literalizm va erkin tarjima o'rtasida tanlov muammosini ko'rib chiqadi. Asl matnning aniqligi va uni maqsadli auditoriya uchun moslashtirish o'rtasidagi optimal muvozanatni*

topishga alohida e'tibor beriladi. Tarjimaning madaniy voqelikni uzatish, idiomatik iboralarni tarjima qilish, kontekst va janr o'ziga xosligini hisobga olish kabi asosiy jihatlari tahlil qilinadi. Matn turiga va kommunikativ vazifalarga qarab turli tarjima strategiyalarini ko'rsatadigan misollar keltirilgan.

Abstract: *This article examines the problem of choosing between literalism and free translation in the theory and practice of translation. Particular attention is paid to finding the optimal balance between the accuracy of the source text and its adaptation to the target audience. Key aspects of translation are analyzed, such as the transfer of cultural realities, translation of idiomatic expressions, consideration of context and genre specificity. Examples are given demonstrating various translation strategies depending on the type of text and communicative tasks.*

Ключевые слова: *перевод, буквализм, свободный перевод, адаптация, точность, передача смысла, контекст, культурные реалии, идиоматические выражения, стратегии перевода.*

Перевод играет ключевую роль в межкультурной коммуникации, обеспечивая доступ к знаниям, литературе, научным достижениям и юридическим документам для людей, говорящих на разных языках. Однако процесс перевода — это не просто механическая замена слов одного языка словами другого. Он сопряжен с множеством сложностей, связанных с точностью передачи смысла, сохранением стилистики, культурными различиями и технологическими вызовами.

В XXI веке переводоведение сталкивается с новыми проблемами и вызовами. Развитие машинного перевода, необходимость адаптации контента для глобального рынка, специфика специализированных текстов и этические вопросы переводческой деятельности — все это делает исследование данной темы особенно актуальным. Сегодня переводчики не только передают смысл текста, но и адаптируют его к реалиям целевой аудитории, что требует высокой квалификации и профессиональных навыков.

Современное переводоведение сталкивается с рядом теоретических вопросов, которые напрямую влияют на качество перевода и его восприятие.

Одними из ключевых проблем являются выбор между буквализмом и свободным переводом, передача культурных реалий и работа с контекстом.

Буквализм vs. свободный перевод: как выбрать баланс между точностью и адаптацией?

Переводческий процесс – это всегда выбор между точностью и выразительностью. С одной стороны, перевод должен передавать оригинальный смысл без искажений, с другой – адаптироваться к особенностям языка и культуры. Это противостояние представлено двумя основными стратегиями: буквализм (дословный перевод) и свободный перевод (адаптация). Оба метода имеют свои преимущества и недостатки, и грамотный переводчик должен уметь балансировать между ними.

Что такое буквализм и свободный перевод?

В широком смысле под буквализмом понимают «неверную передачу формальных или семантических компонентов фразы или слова, что идет в ущерб структуре текста, информации либо смыслу» [1;1233]. Р. К. Миньяр-Белоручев считает, что ограничивать понятие «буквализм» неудачным воспроизведением форм подлинника нельзя [3;35].

Буквализм – это метод перевода, при котором сохраняется структура оригинального текста, а слова переводятся максимально точно, без учета стилистических и культурных различий между языками.

Преимущества буквализма:

- Сохранение структуры оригинального текста.
- Высокая точность передачи значений.
- Подходит для научных, технических и юридических документов, где важно не допускать двусмысленности.

Недостатками буквализмов являются потеря естественности в языке перевода, возможность грамматических ошибок, так как конструкции разных языков различаются, непонимание культурного контекста, что делает текст неестественным.

Примеры буквализма:

Английский: Out of sight, out of mind.

Буквальный перевод: Вне поля зрения, вне разума.

Лучший вариант: С глаз долой – из сердца вон.

В переводоведении используется также такой метод, как свободный перевод.

Свободный перевод - «перевод, выполненный на более низком уровне эквивалентности, чем тот, которого можно достичь при данных условиях переводческого акта» (2;412); а также «перевод, передающий общее содержание текста на языке оригинала так, как его понял переводчик, без учета оттенков мысли, выраженных языковыми средствами языка оригинала» (4;187).

Свободный перевод (адаптация) – это метод перевода, при котором передача смысла текста ставится выше дословного соответствия оригиналу. Этот подход позволяет адаптировать текст под особенности целевого языка и культуры, делая его естественным и понятным для носителей.

Основные принципы свободного перевода:

Смысл важнее формы – передача идеи оригинального текста, а не буквальной структуры.

Адаптация к культуре и языковым нормам – учет специфики целевого языка, стилистики и традиций.

Упрощение сложных конструкций – избавление от громоздких фраз и формулировок, если это необходимо.

Передача эмоций и образности – особенно важно в художественных и публицистических текстах.

Преимуществами свободного перевода являются такие понятия, как передача общего смысла и настроения текста, легкость восприятия для читателей, возможность учитывать культурные особенности.

Недостатки свободного перевода

– Возможность отклонения от оригинального смысла.

– Субъективность переводчика, который может изменить содержание.

– В юридических и технических текстах такой подход может привести к юридическим или научным ошибкам.

Примеры свободного перевода:

Французский: C’est la vie!

Буквальный перевод: Это жизнь!

Свободный перевод: Такова жизнь!

Английский: Break a leg!

Буквальный перевод: Сломай ногу!

Свободный перевод: Ни пуха, ни пера!

Выбор между точностью и адаптацией в переводе – один из ключевых вызовов, с которыми сталкиваются переводчики. Перевод – это не просто подстановка слов из одного языка в другой, а сложный процесс передачи смысла, стилистики, культурных особенностей и эмоциональной. Однако в большинстве случаев ни один из этих подходов в чистом виде не дает идеального результата, и приходится искать баланс между точностью и выразительностью.

Точность в переводе подразумевает сохранение структуры оригинального текста и передачу каждого слова максимально близко к оригиналу. Этот подход часто используется в юридических, медицинских, научных и технических текстах, где важна ясность и точное соответствие терминологии. Например, в переводе юридических документов малейшее отклонение от оригинала может привести к недоразумениям или даже правовым последствиям. В научных и медицинских статьях также важно сохранять строгую терминологию, так как любая интерпретация может изменить смысл и ввести в заблуждение читателей.

С другой стороны, адаптация в переводе ориентирована на передачу смысла и естественность звучания текста на целевом языке. Этот метод часто применяется в художественной литературе, маркетинге, рекламе и

разговорных текстах, где важно не только донести информацию, но и вызвать у читателя нужные эмоции и ассоциации. Например, в художественном тексте дословный перевод фразеологизмов и идиом может привести к нелепым или бессмысленным выражениям. Фраза «It’s raining cats and dogs» при буквальном переводе будет звучать как «Идет дождь из кошек и собак», что не имеет смысла в русском языке. Оптимальным вариантом будет «Льет как из ведра», так как это выражение передает ту же идею, но на понятном читателю языке.

Выбор между точностью и адаптацией во многом зависит от типа текста. В официальных документах, инструкциях, научных работах и медицинских текстах приоритет отдается точности, так как любая вольность в переводе может привести к потере важной информации. В художественной литературе, журналистике и рекламе, наоборот, важнее адаптация, поскольку дословный перевод может звучать неестественно или не передавать эмоциональную окраску текста. Например, рекламный слоган «Just do it» можно перевести дословно как «Просто сделай это», но адаптированный вариант «Делай – или проиграешь» звучит гораздо динамичнее и ближе к оригинальному послыу бренда.

Еще один важный фактор – целевая аудитория. Если перевод предназначен для специалистов, например, врачей, инженеров или юристов, важна высокая точность, чтобы избежать недопонимания. Если же текст рассчитан на широкую аудиторию, допускается больше адаптации, чтобы сделать текст более доступным и естественным. Например, в научной статье выражение «Quantum entanglement is a physical phenomenon that occurs when pairs or groups of particles are generated, interact, or share spatial proximity» можно перевести как «Квантовая запутанность – это физическое явление, возникающее при взаимодействии или пространственной близости частиц». Однако, если перевод предназначен для популярной научной статьи, можно немного адаптировать его: «Квантовая запутанность – это явление, при

котором частицы настолько связаны между собой, что их состояния взаимозависимы, независимо от расстояния между ними».

Контекст также играет важную роль в выборе между точностью и адаптацией. Одна и та же фраза может требовать разного подхода в зависимости от ситуации. Например, выражение «Time is money» в экономической статье можно перевести как «Время – деньги», но в художественном тексте, если герой произносит эту фразу в диалоге, более естественным может быть вариант «Время дороже золота».

Оптимальный подход в большинстве случаев – это гибридный метод, который сочетает точность в передаче смысла и адаптацию для сохранения естественного звучания. Например, в техническом переводе термины должны оставаться точными, но предложения можно перестраивать, чтобы текст читался легче. В литературном переводе сюжетные события и характеры персонажей должны соответствовать оригиналу, но диалоги и культурные реалии можно адаптировать, чтобы они были понятны носителям целевого языка.

Чтобы проверить качество перевода, полезно перечитать текст и задать себе несколько вопросов:

Передаёт ли он смысл оригинала без потерь?

Звучит ли он естественно на целевом языке?

Соответствует ли он стилю и жанру текста?

Понимает ли его целевая аудитория?

Если ответ на все эти вопросы положительный, значит, переводчик нашёл правильный баланс между точностью и адаптацией. Таким образом, грамотный перевод требует не только знания языков, но и умения анализировать текст, учитывать культурные различия, понимать аудиторию и применять разные стратегии перевода в зависимости от ситуации.

Примеры:

Перевод поговорок

Оригинал (английский): Don't count your chickens before they hatch.

Буквальный перевод: Не считай цыплят, пока они не вылупились.

Адаптированный перевод: Цыплят по осени считают. (эквивалентная пословица в русском языке)

Перевод юридических текстов

Оригинал: The contract shall become effective upon signature by both parties.

Буквальный перевод: Контракт вступает в силу после подписания обеими сторонами. (корректно)

Адаптированный перевод: Договор приобретает юридическую силу после подписания обеими сторонами. (естественнее)

Перевод художественных описаний

Оригинал (Шекспир): All the world's a stage, and all the men and women merely players.

Буквальный перевод: Весь мир – сцена, а все мужчины и женщины – всего лишь актеры.

Адаптированный перевод: Весь мир – театр, а люди в нем – актеры. (кратко и выразительно)

Таким образом, качественный перевод — это не просто подстановка слов одного языка на слова другого, а сложный процесс, требующий умения находить баланс между точностью и адаптацией. Профессиональный переводчик должен тщательно изучать текст, учитывать его назначение, стилистические особенности, контекст и ожидания читателей, чтобы передать информацию максимально естественно и понятно.

В результате успешный перевод — это тот, который не только точно передает содержание оригинала, но и сохраняет его стиль, атмосферу и эмоциональное воздействие. Для этого переводчику необходимы не только глубокие знания языков, но и понимание культурных особенностей, аналитическое мышление и творческий подход.

Список использованной литературы

1. Ефремова, Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный : Св. 136000 словар. ст., ок. 250000 семант. единиц :

- [В 2 т.] / Т. Ф. Ефремова. - М.: Рус. яз., 2000. - 27 см. - (Библиотека словарей русского языка: Т. 2: П - Я. - 1084 с.
2. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. – М.: ЭТС. — 2002. — 424с.
  3. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод. –М.: Воениздат, 1980.
  4. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь 3-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2003. –320 с.
  5. Эгамова Н.Т. Способы достижения эквивалентности при переводе рассказов узбекских авторов (на материале рассказов А. Кадыри, Ш. Холмирзаева) //AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING. – 2024. – Т. 2. – №. 3. – С. 1-5.

THE EFFECTIVENESS OF ONLINE LEARNING PLATFORMS

Nazarova Sevrakhon Jakhongir kizi, teacher (PHD), ASIFL

Shukhratbekova Mokhlaroy Sardorbek kizi, student, ASIFL

Annotation: This study focuses on benefits of online learning and its popularity in today’s fast-paced world particularly among young learners.

Key words: online learning, platforms, students, technology, time, individual, progress, resources, effectiveness, education, COVID-19.

Аннотация: Данное исследование сосредоточено на преимуществах онлайн-обучения и его популярности в современном быстроменяющемся мире, особенно среди молодых учащихся.

Ключевые слова: онлайн-обучение, платформы, студенты, технологии, время, индивидуальность, прогресс, ресурсы, эффективность, образование, COVID-19.

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot onlayn ta’limning afzalliklari va uning bugungi kunda yosh o’quvchilar orasida keng tarqalganligiga qaratilgan.

Kalit so'zlar: onlayn ta’lim, platformalar, talaba, texnologiyalar, vaqt, individuallik, taraqqiyot, resurslar, samaradorlik, ta’lim, COVID-19.

The advent of the internet and digital technologies has led to the emergence of online learning platforms as a powerful tool in the educational sector. These platforms offer flexibility, scalability, and a wide range of learning resources, making education more accessible than ever before. However, the effectiveness of online learning is a topic of debate. While many argue that these platforms have revolutionized education, others remain skeptical about their ability to provide the same level of engagement and learning outcomes as traditional face-to-face learning environments. This thesis seeks to explore these varying perspectives and evaluate the effectiveness of online learning platforms in achieving desired educational outcomes.

Online platforms make language learning accessible to anyone with an internet connection, regardless of people’s location. This is particularly beneficial for those in rural areas or with limited access to traditional language courses. Learners can study at their own pace and choose a schedule that fits their lifestyle. They can revisit materials as needed and focus on lessons which they struggle. Besides that, online platforms are often more affordable than traditional language courses, and it makes language learning accessible to a wider audience. Many students commit education centres in order to learn subjects or new languages and it depends on money for learners’ expenses such as fares but learning online saves time and money by eliminating long commutes. It leads to study satisfaction and accelerates learning. Many platforms offer a wide range of resources, including interactive exercises, videos, audio recordings, and community forums. This variety can cater to different learning styles and preferences. Some platforms use algorithms to personalize the learning experience, tailoring content and exercises to individual learners’ needs and progress.

During the COVID pandemic in 2020 all teaching and learning process is done by online. The COVID-19 pandemic has created the largest disruption of education systems in human history, affecting nearly 1.6 billion learners in more than 200 countries. Closures of schools, institutions and other learning spaces have impacted more than 94% of the world’s student population. There is a fear of losing 2020

academic year or even more in the coming future. The need of the hour is to innovate and implement alternative educational system and assessment strategies. The COVID-19 has provided us with an opportunity to pave the way for introducing digital learning.

1. Student engagement:

Garrison, D.R., & Kanuka, H. (2004) explore the concept of blended learning, emphasizing the combination of online and face-to-face elements. They argue that online learning enhances students’s engagement by providing flexibility while the benefits of maintaining social interaction. This study suggests that online learning, when implemented effectively can contribute to increased student engagement and participation.

Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K. (2009) assess a wide range of online learning studies and concludes that, on average, students in online learning conditions performed better than those receiving face-to-face instruction. The findings illustrate that online platforms can lead to higher level of student engagement and academic achievement.

Bernard, R. M., Abrami, & etl. (2009) examines the impact of different types of interactions (student-content, student-instructor, and student-student) on learning outcomes in distance education. The study finds that all three types of interaction positively influence learning, highlighting the importance of well-designed online interactions for effective learning outcomes.

Jaggars, S. S., & Xu, D. (2016) investigate the relationship between online course design features and student performance. Their study reveals that specific design elements, such as multimedia resources, discussion forums, and clear learning objectives, significantly impact learning outcomes. The findings suggest that intentional design of online courses plays a role in enhancing student achievement.

Allen, I. E., J., Poulin, R., & Straut, T, T. (2016) provide insights into the growth and impact of online learning in higher education institutions in the United States. The study highlights the increasing prevalence of online courses and programs, indicating a shift in institutional practices. Understanding the institutional

landscapes is crucial for comprehending the broader impact of online learning on higher education.

Arbaugh, J. B. (2010) investigates the role of instructors in online courses and the impact of their activities on student outcomes. The findings emphasize the importance of instructor engagement and presence in the online learning environment. The study suggest that institutions need to support instructors in developing effective strategies for online teaching to maximize the potential of online learning platforms.

In conclusion, online learning platforms have proven to be an effective and adaptable tool for modern education, offering flexibility, accessibility, and a wide range of resources to learners across the globe. While challenges such as digital equity, engagement, and the need for self-discipline remain, the rapid advancements in technology and teaching methodologies continue to address these obstacles. As institutions and learners increasingly embrace digital learning, these platforms have the potential to revolutionize education by providing personalized learning experiences and fostering lifelong learning opportunities. Therefore, when properly implemented, online learning platforms can enhance the educational landscape, offering valuable opportunities for students, educators, and institutions alike.

Bibliography

1. Allen, I. E., Poulin, R., & Straut, T. T. (2016). *The growth and impact of online learning in higher education institutions in the United States*. Babson Survey Research Group. <https://www.onlinelearningsurvey.com>
2. Arbaugh, J. B. (2010). *The role of instructors in online courses and their impact on student outcomes*. The Internet and Higher Education, 13(1-2), 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2009.10.001>
3. Bernard, R. M., Abrami, P. C., et al. (2009). *A meta-analysis of blended learning and its impact on learning outcomes*. Education and Training, 51(4), 299-311. <https://doi.org/10.1108/00400910910971707>

4. Garrison, D. R., & Kanuka, H. (2004). *Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education*. The Internet and Higher Education, 7(2), 95-105. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2003.11.003>
5. Jaggars, S. S., & Xu, D. (2016). *How do online course design features influence student success?* The Journal of Higher Education, 87(6), 763-789. <https://doi.org/10.1080/00221546.2016.11777474>
6. Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K. (2009). *Evaluation of evidence-based practices in online learning: A meta-analysis and review of online learning studies*. U.S. Department of Education. <https://www2.ed.gov/rschstat/eval/tech/evidence-based-practices/finalreport.pdf>
7. Allen, I. E., & Seaman, J. (2014). *Digital Learning Compass: Distance Education Enrollment Report 2017*. Babson Survey Research Group. <https://www.onlinelearningsurvey.com/reports/digitallearningcompassenrollment2017.pdf>

UMUMIY TILSHUNOSLIK: TIL VA JAMIYAT O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK, RIVOJLANISH VA TAFAKKUR

Obobakirova Valizaoy ADCHTI o‘qituvchisi

Zohidxo‘jayeva Mohichehra ADCHTI talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola tilshunoslik fanining ahamiyati, uning boshqa fanlar bilan bog‘liqligi va tilning jamiyatdagi roli haqida gapiradi. Maqolada tilshunoslikning mikrolingvistika va makrolingvistika turlariga bo‘linishi, tilning rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar, hamda til va tafakkurning o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilinadi. Shuningdek, til va jamiyatning o‘zaro aloqasi, tilning ijtimoiy mohiyati va uning rivojlanishidagi jamiyatning o‘rni keltirilgan. Maqolada tilshunoslikning tarixidagi ikki qarama-qarshi nuqtai nazar — tilning tabiiy hodisa sifatida rivojlanishi va jamiyat bilan bog‘liqligi haqida ham fikrlar bildiriladi. Tilning rivojlanishi va jamiyat bilan o‘zaro bog‘liqligi masalalari hamda tilning ijtimoiy ahamiyati haqida chuqur tahlillar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Tilshunoslik, mikrolingvistika, makrolingvistika, tafakkur, jamiyat, tilning rivojlanishi, ijtimoiy mohiyat, tabiiy hodisa, o'lik tillar, til va jamiyat munosabati

Tilshunoslik tilning paydo bo'lishi, rivojlanishi, til va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar va shunga o'xshash masalalarni o'rganadigan fandır. Tilni faqat tilshunoslikdan tashqari falsafa, mantiq kabi fanlar ham o'rganadi.

Mantiq ilmini o'rganuvchilar yil va tafakkur bir biri bilan o'zaro bog'liq ekanini ta'kidlashadi. Fikr tilda namoyon bo'ladi. Tilshunoslik fani tilni tarixga bog'lab o'rganadi va bunda antropologiya, etnografiya va boshqa shunga o'xshash fanlar katta rol o'ynaydi. Shuningdek, tilshunoslik fani tilni o'rganish sohasini ikki turga: mikrolingvistika va makrolingvistikaga ajratadi.

Mikrolingvistika tilning faqat ichki, ya'ni fonetik, leksik, grammatik tizilishini, makrolingvistika esa tilni boshqa fanlar bilan qo'shib o'rganadi. Makrolingvistika tilning paydo bo'lishi, uning tafakkur bilan munosabati, til va boshqa signal sistemalari orasidagi o'xshashlik va farqlarni o'z ichiga oladi. Olimlar tilni jamiyatdagi eng muhim va yagona aloqa vositasi deb ta'riflaydilar. Lekin til yagona aloqa vositasi emas, unga qo'shimcha va ikkinchi darajali qilib imo ishora, Afrikada uzoq masofaga xabar berish uchun chalinadigan nog'ora tovushlari, Morze alfaviti kabilarni olishimiz mumkin. Ularni til bilan o'xshashligi bor. Masalan: ular ham fikr va xissiyotlarni ifodalaydi, jamiyatga xizmat qiladi. Ular orasidagi farq shundaki, inson tilni har qanday sharoitda qo'llay oladi, lekin boshqa signal sistemalari, masalan, yo'l harakati belgilarining faqat haydovchilarga xizmati tegishi mumkin. Tildan boshqa barcha signal sistemalari sun'iy hisoblanadi. Ular insoniyat tomonidan yaratilgan bo'lib, uni qachondir o'zgartirish mumkin. Tilni esa inson hoxlagan paytda o'zgartirib bo'lmaydi. Jamiyat bo'lmasa til ham bo'lmaydi.

Demak, jamiyat va til bir biriga bog'liqdir. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, til jamiyatda asosiy va eng muhim fikr almashish quroli hisoblanadi. Jamiyat tafakkurini rivojlantiradi, madaniy-tarixiy an'analarni avloddan avlodga yetkazadi. Tilshunoslik tarixida qadimdan qarama qarshi ikki fikr o'rtasida kurash boradi. Birinchisi, o'n to'qqizinchi asrda Germaniyada Avgust Shleyxer tomonidan aytib

o'tilgan. Unga ko'ra, til tabiiy hodisa, tilning rivojlanishi xalq istagiga bog'liq emas, u o'z qonunlari asosida rivojlanadi. Til dunyodagi barcha hodisalardek o'zi paydo bo'ladi va rivojlanadi.

Bunga misol qilib lotin va sanskrit kabi o'lik tillarni olishimiz mumkin. Bu fikrni isbotlashda tarafdorlar nemis idealist faylasuf olimi Gegelning absolyut g'oyasidan foydalandilar. Tilning paydo bo'lishi va rivojlanishi anashu g'oyaning harakati deb bilishdi, lekin bu noto'g'ri tushuncha edi. Tilning paydo bo'lishi va rivojlanishi jamiyat bilan uzviy bog'liq. Jamiyatdan tashqarida yashagan inson gapira olmaydi. Demak, til avloddan avlodga o'tmaydi. Genetika bilan bog'liq hodisalar (ko'z rangi, yuz tuzilishi) o'tishi mumkin, lekin inson gapira olishi uchun insonlar orasida, jamiyatda yashashi lozim. Chuqur tahlillardan so'ng psixologlar, sotsiologlar va tilshunoslar shunday xulosaga kelishdi:

1. Til tabiiy hodisa emas.
2. Tilning paydo bo'lishi uchun kishilik jamiyati bo'lishi shart.
3. Til va tafakkur bir vaqtda paydo bo'ladi, birga rivojlanadi.

Shunday ekan, til ijtimoiy hodisa hisoblanadi, u mehnat faoliyati jarayonida yuzaga keladi. Til faqat odamlar orasida mavjud bo'ladi va jamiyat orasida o'ladi. Lotin va Sanskrit tillari o'lik til hisoblanib, bu tilda so'zlashadigan xalqning o'zi yo'q va hech kim uni ona tilisi deb hisoblamaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sodikov, N. (2005). Til va jamiyat: Ijtimoiy tilshunoslikka kirish. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Mahmudov, A. (2010). Tilshunoslik va uning ijtimoiy mohiyati. Tashkent: O'zbekiston.
3. Davronov, T. (2017). Til va madaniyat: Ijtimoiy tahlil. Tashkent: FAN.
4. G'afforov, S. (2013). Til va jamiyat: Teorik va amaliy nuqtai nazar. Toshkent: Sharq.
5. Akhmedov, B. (2011). Lingvistik nazariya va jamiyat. Toshkent: Ilm Ziyo.
6. Narimanov, F. (2015). Mantiq va til: Tafakkur va ifodalash. Toshkent: O'zbekiston

UMUMIY TILSHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI. TIL VA JAMIYAT: IJTIMOIIY MOHIYAT, O‘ZGARISHLAR VA RIVOJLANISH

Obobakirova Valizaoy ADCHTI o‘qituvchisi

Alixonova Zaxrobegim ADCHTI talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilshunoslikning ijtimoiy mohiyati, uning jamiyatdagi o‘rni, tarixi va rivojlanishi, shuningdek, til va jamiyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik haqida so‘z yuritiladi. Tilning ijtimoiy vazifasi, uning madaniyatni ifodalashdagi ahamiyati, shuningdek, tilning o‘zgarishlari va evolyutsiyasi haqida ma’lumot berilgan. Til, barcha boshqa a’loqa vositalaridan farqli o‘laroq, insonlarning fikr va his-tuyg‘ularini ifodalashda eng muhim vosita hisoblanadi. Bunda, til va jamiyatning o‘zaro bog‘liqligi, jamiyatning tilga xizmat qilishi, va tilning jamiyatda o‘zgarishlarga qarab rivojlanishi haqida fikrlar bildiriladi.

Kalit so‘zlar: Tilshunoslik, ijtimoiy mohiyat, til va jamiyat, rivojlanish, jamiyat taraqqiyoti, madaniyat, tabiiy hodisa, o‘zgarishlar

Tilshunoslik o‘z nomidan aks ettirip turiptiki u maxsus bir tilni yoki tillarni o‘rganadi. Tilshunoslik ma’lum bir tilni yoki tillarni tarixini, uni kelip chiqishini, taraqqiyotini, uni jamiyatdagi ro‘li, tuzilishini o‘rganadi. Faqatgina tilni tilshunoslikdan tashqari bir qancha yo‘nalishlar ham o‘rganadi. Falsafa, Mantiq, Etnografika, Antropologiya, Tarix, Psixologiya, Jug‘rofiya kabilar shular jumlasidan. Ammo yuqorida keltirilgan yo‘nalishlar tilni huddi tilshunoslik kabi butunlay o‘rganmaydi bu fanlar ma’lum bir doirada o‘zlarigagina tegishli bo‘lgan qismini O‘rganishadi. Misol uchun Mantiq ilmining mavzusi tafakkur. Tafakkur va til bir-biri bilan uzviy bog‘liq, biri ikkinchisini to‘ldiradi. Tildan chiqadigon nutq dastlab tafakkurda bo‘ladi. Shu sababli mantiqchi professorlar tafakkur qonuniyatlarini, fikrni tilda aks etishini o‘rganishadi. Demak mantiq tilni shunday yo‘sinda o‘rganadi. Til sotsiologlari esa tilni paydo bo‘lishidan tortip rivojlanishi gacha o‘rganishadi. Tarixchilar esa tilni o‘rganar ekan undan jamiyat tarixida sodir bo‘lgan voqea hodisalarni bilib oladi shunday qilib tarixchilar til tarixiga yondoshadi. Huddi shular singari qolgan fanlar ham tilni shu yo‘sinda o‘rganishadi.

Tilshunoslar yuqorida keltirilgan barcha fanlarga oid materiallar va xulosalardan foydalanadilar. Fanlarning o‘rganish soxasi va o‘rganish mavzusi mavjud ularning asosiy farqi tanlanadigon mavzuning fanga qanchalar katta ahamiyati bo‘lishida, har bir fan o‘z o‘rganish soxasini ajratib oladi. O‘rganish soxasini ajratib olish jihatidan Tilshunoslik ikkiga Mikrolingvistika va Makrolingvistikaga ajraladi (Mikro-kichik), (Makro-katta), (Lingvistika-tilshunoslik). Mikrolingvistika tilni grammatik, leksik jihatdan o‘rgansa Makrolingvistika tilni tarixi, rivojlanish bosqichlari, uning ijtimoiy mohiyati, jamiyatda tutgan o‘rni, tilning signal sistemalari va uni boshqa tillar yoki signal sistemalari bilan o‘xshashligini qiyoslab o‘rganadi. Hozirda til ikki xil bir-biriga qarama qarshi qarash Materialistik va Idealistik nuqtai nazardan ta’riflanadi. Bir qancha idealistik olimlar tilga quyidagicha ta’rif berishgan. (F.De Soseyur) tilga shunday ta’rif keltirgan – Til tafakkurni ifoda qiluvchi ishoralar majmuidir. B.Grosse – Til fikrni ifoda qilishga mo‘ljallangan, talaffuz qilinadigan, chegaralangan tovushlar majmuidir. Ammo ushbu fikrlar tilga to‘liq ta’rif bera olmagan. Chunki ular tilning ijtimoiy mohiyatini ochib bera olmaydi. Olimlar tilning muximligi sababli, til kishilarning eng muhim a’loqa vositasidir deb ta’riflaydilar. Shunga qaramasdan til yakka yu yagona aloqa vositasi emas, a’loqa boshqa vositalar orqali ham o‘rnatiladi Morze alifbosi, imo ishoralar, xushtak tuvushi, nog’ora kuyi ham a’loqa vositasi bo‘la oladi, nog’ora tovushi Afrikada uzoq masofaga axborot yetkazish uchun, Kanar orollarida esa xushtak tovushidan foydalaniladi biroq ushbu vositalar ikkinchi darajalik. Chunki ularni harakati cheklangan masalan mashinalar uchun qo‘yilgan belgilar faqat haydovchilarga tushunarli ularga hizmat qiladi boshqa yerda ishlatilinmaydi. Til bilan boshqa a’loqa vositalari o‘rtasida farqlar hamda o‘xshashliklar mavjud. Ular quyidagilardir fikr va xissiyotlarni ifodalaydi, ijtimoiy jamiyatga xizmat qiladi u tomonidan yaratiladi, moddiy sababi tovush to‘lqinlarini ifodalaydi. Shu o‘rinda birinchi va ikkinchi darajalik a’loqa vositalarining o‘zaro farqlarini ko‘rib chiqamiz. Til insonlarning fikr va axborotga bo‘lgan munosabati uning xissiyotlarini ifoda qila oladigan vosita. Inson uni barcha ish-faoliyatida qo‘llay oladi. Boshqa a’loqa vositalarining ishlatilish darajasi esa cheklangan. Til suxbat davomida insonga axborotnigina emas balki gapiruvchining

bu axborotga munosabatini, ruxiy holatini, ma'lumotga bo'lgan bahosini aks ettiradi. Signal sistemalari, nog'ora tovushlari, xushtak ular bari sun'iydir bularnining barini tilni yaxshi biluvchi kichik bir jamoalar o'ylap topadi ammo tilning o'zini insonlarning istak hohishiga bog'lab bo'lmaydi til bu tabiiy hodisa. Uni jamiyat azolari hech qachon o'z istak hohishlariga qarab o'zgartira olmaydi. Til jamiyatga asrlar davomida hizmat qiladi, globallashuv, rivojlanish davomida til o'zgara boradi. Til o'zgaruvchan hodisa shunga qaramay u faqatgina o'zining ichki obektiv qonunlari asosida rivojlanadi. Til jamiyatga bog'liq jamiyat bo'lmasa til bo'lmaydi, agar jamiyat tildan kundalik hayotida foydalanmasa til yo'q bo'lip ketadi. Demak til va jamiyat tushunchalari bir biri bilan uzviy bog'liq hisoblanadi. Shunday qilib, til o'ziga xos belgilash tizimiga ega bo'lib, u jamiyat hayotida asosiy va eng muhim fikr almashish vositasi hisoblanadi. Jamiyat rivoji, uning taraqqiyoti va madaniy yutuqlari til orqali ifodalanadi hamda avloddan – avlodga yetkaziladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sodikov, N. (2005). Til va jamiyat: Ijtimoiy tilshunoslikka kirish. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Mahmudov, A. (2010). Tilshunoslik va uning ijtimoiy mohiyati. Tashkent: O'zbekistan.
3. Davronov, T. (2017). Til va madaniyat: Ijtimoiy tahlil. Tashkent: FAN.
4. G'afforov, S. (2013). Til va jamiyat: Teorik va amaliy nuqtai nazar. Toshkent: Sharq.
5. Akhmedov, B. (2011). Lingvistik nazariya va jamiyat. Toshkent: Ilm Ziya.
6. Narimanov, F. (2015). Mantiq va til: Tafakkur va ifodalash. Toshkent: O'zbekiston

TIL, TAFAKKUR VA JAMIYAT: TILSHUNOSLIKNING MIKROLINGVISTIKA VA MAKROLINGVISTIKA SOHALARIGA YONDOSHUVLAR

Obobakirova Valizaoy ADCHTI o‘qituvchisi

G‘ulomqodirova Muharramoy ADCHTI talabasi

Annotatsiya: Maqolada tilshunoslik, uning rivojlanishi va jamiyat bilan o‘zaro aloqasi keng yoritilgan. Tilning tafakkur bilan bog‘liqligi, uning jamiyatdagi ahamiyati, boshqa a’loqa vositalaridan farqlari va o‘xshashliklari tahlil qilinadi. Yana, tilning rivojlanishida uning ijtimoiy mohiyati va ob’ektiv qonuniyatlarining ahamiyati ta’kidlanadi. Til va jamiyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik, tilning jamiyat ehtiyojlariga xizmat qilishdagi roli, hamda tilshunoslikning mikrolingvistika va makrolingvistika sohalariga oid fikrlar hamda ularga oid yondoshuvlar ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Tilshunoslik, tafakkur, jamiyat, mikrolingvistika, makrolingvistika, ijtimoiy mohiyat, tizim, aloqa vositalari, tildan foydalanish, rivojlanish

Tilshunoslik ma’lum bir tilni u qaysi til bo‘lishidan qat’iy nazar uni kelib chiqishi yani tarixi va rivojlanishi, tafakkurni tilda ifodalanishi va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlari va o‘rni, ichki tuzilishi va tahlil qilish usulari kabi masalalarni o‘rganadigan fandır.

Tilni nafaqat tilshunoslik balki falsafa va matik kabi boshqa fanlar ham o‘rganadi. Sababi tafakkur mantiq Ilmining mavzusi, til esa tafakkur bilan bog‘liq biri ikkinchisiz yashay olmaydi, tafakkur tilda yashaydi, har qanday nutq asosida esa tafakkur bo‘ladi. Shu sabab matiqchilar til ayni shu yo‘nalishda ya’ni tafakkurdan tashqari uni tilda qanday ifodalanishini ham o‘rganishadi.

Til tarixi va rivojlanishi jamiyat taraqqiyoti bilan bog‘liqligi ya’ni tarixiy hodisalar tilda aks etilganligi tufayli til tarixchilar tomonidan ham o‘rganiladi. Shu navbatda tarix fani til tarixiga, tilshunoslar esa tarixga murojat etadi. Demak, tilni o‘rganib chiqishda biz boshqa fanlar etnologiya, jug‘rofiya, matematika, psixologiya, fizika

kabi boshqa fanlar oid materiallar va xulosalaridan ham foydalanamiz. Bu fanlar esa dahildorligi qadar tilshunoslikdan o'z sohalarini ajratib oladilar, o'rganish sohalarini ajratish nuqtai nazaridan esa tilshunoslik 2 turga: Mikrolingvistika (kichik tilshunoslik) va Makrolingvistika (katta tilshunoslik) ga ajratiladi.

1. Mikrolingvistika tilning faqat ichki tuzilishini ya'ni fonetik, leksik va grammatik tuzilishlarini o'rganadi.

2. Makrolingvistika esa, til boshqa fanlar bilan qo'shib o'rganiladi.

Makrolingvistika tilning ijtimoiy mohiyatini ya'ni tafakkur bilan munosabatini, til va boshqa signal sistemalari orasidagi o'xshashliklar va farqlarini, tilning tarqalishini, sheva kabi masalalarni o'z ichiga oladi.

Hozirda til ikki bir biriga zid dunyo qarashlar nuqtai nazariga ko'ra ta'riflanadi:

1. Idealistik dunyo qarash.

2. Materialistik dunyo qarash.

Idealistlar ongni birlamchi materiyani ikkilamchi deb hisoblashadi. Ular tilga " Til tafakkurni ifodalovchi insholar majmuidir" (F. D. Sesyur) kabi bir qancha tariflar beradilar ammo ularning tilga bergan biror bir ta'riflari til mohiyatini to'liq yoritib bermagan, chunki ular tilning ijtimoiy mohiyatini to'la ochib berolmaganlar.

Olimlar til kishilik jamiyatida tutgan o'rni naqadar muhim ekanligini isbotlash orqali, unga kishilik jamiyatida eng muhim aloqa vositasidir deya ta'rif beradilar. Ammo u yagona aloqa vositasi hisoblanmaydi, aloqa boshqa vositalar orqali ham o'rnatilishi mumkin. Bu fikrga yaqqol misol sifatida esa, Morze alifbosi, imo-ishoralar, Afrikada uzoq masofaga axborot yetkazishga qo'llanilgan nog'ora tovushlari, " hushtak tili" kabi vositalarni ko'rishimiz mumkin. Bular ham aloqa vositalari hisoblanib, bular orqali ham insonlar o'z fikrlari, ichki kechinmalari va turli holatlarni bayon qilishlari mumkin. Lekin bu vositalar tilga nisbatan yordamchi, ikkinchi darajalidir. Ularning til bilan o'xshash xususiyatlari va farqlari mavjud bo'lib, quyidagilar ularni o'xshash xususiyatlari ko'rishingiz mumkin:

-fikir va hissiyotlarni ifodalaydi.

-ijtimoiy chunki jamiyat yaratgan va unga hizmat qiladi.

-moddiy

-objektiv borliqni aks ettiradi.

Ular o‘rtasidagi farqlar esa quyidagilar:

- Til insonni barcha faoliyatida qo‘llaniladi, boshqa aloqa vositalarni ishlatish ko‘nikmalari cheklangan.
- Til nafaqat axborot shu bilan birga gapiruvchini axborot munosabati, xissiy kechinmalarini ham yetkazib beradi.
- Tildan boshqa barcha signal sistemalari sun‘iy ular odamlar tomonidan yaratilib sharoitga ko‘ra o‘zgartirilishi mumkin. Hamda sun‘iy aloqa vositalarini yaratilishida barcha insonlar emas balki ma’lum bir guruh ishtirok etadi. Til esa jamiyat istak xohishlariga bog‘liq bo‘lmaydi, uni kishilar xohishlari ko‘ra o‘zgartira olmaydi. Til asrlar davomida jamiyatga xizmat qilib ularning ehtiyojlarini qondirish bilan birga o‘zi ichki ob‘ektiv qonuniyatlari orqali rivojlanadi.

Jamiyat bo‘lmasa, til bo‘lmaydi, jamiyat tilni kundalik hayotda qo‘llamasa, u (til) rivojlanmaydi. Demak til va jamiyat doimo bir birini taqazo etadi.

Shunday qilib til o‘ziga xos insholar sistemasi bo‘lib jamiyatda eng asosiy fikr almashish qurolli hisoblanadi, tafakkur rivojlanishini ta’minlovchi va o‘tmish hodisalarini bugunga yetkazuvchi vosita hisoblaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sodikov, N. (2005). Til va jamiyat: Ijtimoiy tilshunoslikka kirish. Toshkent: Ma’naviyat.
2. Mahmudov, A. (2010). Tilshunoslik va uning ijtimoiy mohiyati. Tashkent: O‘zbekiston.
3. Davronov, T. (2017). Til va madaniyat: Ijtimoiy tahlil. Tashkent: FAN.
4. G‘afforov, S. (2013). Til va jamiyat: Teorik va amaliy nuqtai nazar. Toshkent: Sharq.
5. Akhmedov, B. (2011). Lingvistik nazariya va jamiyat. Toshkent: Ilm Ziyo.
6. Narimanov, F. (2015). Mantiq va til: Tafakkur va ifodalash. Toshkent: O‘zbekiston

CHET TILI O‘QITISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Obobakirova Valizaoy ADCHTI o‘qituvchisi

Tursunboyeva Malika ADCHTI talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy davrda chet tillarini o‘rganishdagi o‘zgarishlar, an’anaviy yondashuvlardan interaktiv va texnologik metodlarga o‘tish jarayoni tahlil qilinadi. Insonlarning ma’lumotni qabul qilishdagi o‘zgaruvchan ehtiyojlari asosida, samarali va motivatsiyani oshiruvchi o‘qitish metodlari – kommunikativ yondashuv, vazifaga asoslangan o‘qitish (TBL), o‘girilgan sinf metodikasi va gamifikatsiya usullari haqida so‘z yuritiladi. Har bir metodning o‘ziga xos xususiyatlari va amaliy qo‘llanishi yoritilgan bo‘lib, ular til o‘rganish jarayonini yanada samarali, jonli va qiziqarli qiladi.

Kalit so‘zlar: zamonaviy o‘qitish usullari, chet tili, kommunikativ yondashuv, task-based learning, o‘girilgan sinf, flipped classroom, gamifikatsiya, interaktiv metod, texnologik ta’lim, motivatsiya, til o‘rganish, pedagogik yangiliklar

Jamiyatdagi har bir soha davrlar osha o'zgaradi,takomillashadi, shu jumladan tillarni o'rganish ham insoniyat uchun oddiy bir vazifaga aylanmoqda. Insonlarni organizmi, turmush tarzi, ma'lumot qabul qilish xususiyatlari ham avvalgidan tubdan farq qiladi, insonlar uchun kitobdan ma'lumot qabul qilish bora bora qiyinlashib bormoqda. Ilm olishda ham "dastyorlar" ko'paymoqda. Bugungi kunda chet tillarini o‘qitish an’anaviy usullardan interaktiv va texnologiyalarga asoslangan metodlarga o‘tmoqda. Endilikda faqat darsliklarga tayanish yoki grammatikani yodlash bilan cheklanib qolish samarasiz deb hisoblanadi. Zamonaviy usullar o‘quvchilarning tilni tabiiy muhitda o‘rganishiga, faol ishtirok etishiga va qiziqish bilan mashg‘ulot olib borishiga yordam beradi. Quyida eng samarali zamonaviy usullar haqida so‘z yuritamiz.

1. Kommunikativ yondashuv (Communicative Approach). Bu usul chet tilini o‘rganishda asosiy e’tiborni grammatik qoidalarga emas, balki real hayotiy muloqotga qaratadi. O‘quvchilar dars jarayonida o‘z fikrlarini ifoda etishga, savol

berishga va suhbatlashishga o‘rganadilar. Dialoglar, roliklar va rolli o‘yinlar yordamida amaliy mashg‘ulotlar o‘tkaziladi.

2. Vazifaga asoslangan o‘qitish (Task-Based Learning – TBL). Bu metod tilni o‘rganishni aniq topshiriqlarga asoslangan holda tashkil qiladi. Masalan, o‘quvchilarga restoran menyusini yaratish, sayohat rejasini tuzish yoki intervyu olish kabi real hayotiy vazifalar beriladi. Bu jarayonda ular tabiiy ravishda tilni o‘zlashtiradilar.

3. O‘girilgan sinf (Flipped Classroom). An’anaviy yondashuvdan farqli o‘laroq, bu metodda o‘quvchilar darsdan oldin mustaqil ravishda o‘quv materiallarini o‘rganadilar. Bu jarayonda videodarslar, maqolalar va interaktiv resurslardan foydalaniladi. Sinfda esa o‘qituvchi nazorati ostida muhokamalar, amaliy mashqlar va savol-javoblar o‘tkaziladi.

4. Gamifikatsiya (O‘yin Elementlari Bilan O‘qitish). Chet tilini o‘rganish jarayonini qiziqarli qilish uchun o‘yinlar, ilovalar va musobaqalar keng qo‘llaniladi. Masalan, Duolingo, Quizlet, Kahoot kabi platformalar o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi. Ballar yig‘ish, darajalarni oshirish va do‘stlar bilan musobaqalashish jarayonga zavq bag‘ishlaydi.

5. Mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o‘qitish (CLIL – Content and Language Integrated Learning). Bu usul chet tilini boshqa fanlar bilan birgalikda o‘rganishga asoslangan. Masalan, tarix, geografiya yoki biologiya darslarini ingliz tilida o‘rganish orqali o‘quvchilar tabiiy ravishda til ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

6. Sun’iy Intellekt Yordamida O‘qitish. Zamonaviy texnologiyalar yordamida individual o‘rganish imkoniyati kengaymoqda. ChatGPT, Elsa Speak, TalkPal kabi sun’iy intellekt asosidagi ilovalar o‘quvchilarga interaktiv suhbatlashish, talaffuzni yaxshilash va individual mashqlarni bajarish imkoniyatini beradi.

7. Tilda To‘liq Sho‘ng‘ish (Immersion Method). Chet tilini o‘rganishning eng samarali yo‘llaridan biri bu uni real hayotda iloji boricha ko‘proq qo‘llashdir. Masalan, ingliz tilidagi filmlarni subtitrsiz tomosha qilish, podkastlar tinglash yoki chet ellik do‘stlar bilan muloqot qilish orqali o‘quvchilar til muhitiga tabiiy ravishda moslashadilar.

8. Mikro-o‘rganish (Microlearning). Bu metod qisqa, lekin samarali darslarga asoslanadi. Har kuni 5-10 daqiqa davomida yangi so‘zlar yodlash, kichik topshiriqlar bajarish yoki qisqa videodarslarni ko‘rish orqali o‘quvchilar tilni mustahkamlashadi. Bu usul ayniqsa vaqtni tejashni xohlaydigan kishilar uchun juda mos keladi.

9. Personalizatsiyalangan o‘qitish (Adaptive Learning). Zamonaviy platformalar har bir o‘quvchining ehtiyojlariga qarab individual dars rejalari tuzish imkonini beradi. Masalan, Memrise va LingQ kabi tizimlar o‘quvchilarning qaysi so‘z va iboralarni yaxshi bilishini tahlil qilib, ularga mos keladigan yangi materiallar taklif qiladi.

10. Podcastlar va YouTube Orqali O‘rganish. Chet tilini o‘rganishda eshitish va tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhimdir. BBC Learning English, TED-Ed,

English Addict with Mr Steve kabi YouTube kanallari yoki podcastlar yordamida o‘quvchilar tabiiy nutqni eshitib, yangi so‘z va iboralarni o‘zlashtirishlari mumkin.

Xulosa o‘rnida shuni aytamanki, chet tili o‘rganishda suniy intellekt bir qator imkoniyatlar va qulayliklar taqdim etmoqda. Ushbu metodlar dars jarayonini yanada jonlantiribgina qolmay vaqtni ham ancha tejashga yordam beradi. Zamon talabiga javob bermoq uchun, zamon imkoniyatlarini boricha qabul qilmoq kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Valizaoy, O. (2024). THE SEMANTIC ASPECTS OF PSEUDONYMS: UNDERSTANDING THEIR SIGNIFICANCE AND ROLE. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 11(12), 255-257.
- 2.Valizaoy, O., & Feruza, M. (2024). TURKIY TILLAR ANTROPONIMIYASINING O ‘RGANILISHI. *XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR*, 1(1), 87-89.
- 3.Lysyanskaya, A., Rivest, R. L., Sahai, A., & Wolf, S. (2000). Pseudonym systems. In *Selected Areas in Cryptography: 6th Annual International Workshop, SAC’99 Kingston, Ontario, Canada, August 9–10, 1999 Proceedings* 6 (pp. 184-199). Springer Berlin Heidelberg.

LANGUAGE LEARNING: PROS AND CONS

Teacher: Hosilbek Matqulov Mavlonovich.

Student: Sevinch Mominova

Annotation: Modern technologies play a crucial role in foreign language teaching. They make the learning process engaging, interactive, and effective. This article examines the benefits and applications of various technologies.

Key Words: Language, benefits, bilingual, linguistic, drawbacks, memory, cultural understanding, communication, monolingual, input..

The 21st century has witnessed an unprecedented surge in technological advancements, transforming various sectors, including education. Foreign language teaching, in particular, has benefited immensely from these innovations. Traditional teaching methods are being supplemented, and in some cases, replaced by digital tools that enhance the learning experience. This article aims to explore the diverse applications and advantages of modern technologies in foreign language education.

In an increasingly interconnected world, the allure of learning a new language has captivated millions. Beyond the mere acquisition of vocabulary and grammar, language learning promises a plethora of cognitive, professional, and personal benefits. From enhanced memory and problem-solving skills to expanded career opportunities and deeper cultural understanding, the advantages seem boundless. This article aims to provide a balanced perspective, exploring both the enticing benefits and the potential drawbacks of embarking on a language learning journey, while recognizing that approximately 43% of the world's population is bilingual, a testament to humanity's inherent capacity for multilingualism.

Cognitive Benefits: Sharpening the Mind's Edge. Language learning transcends simple memorization; it fundamentally reshapes cognitive abilities. The mental gymnastics required to navigate unfamiliar linguistic structures have profound effects on various aspects of cognitive function. Numerous studies have demonstrated that bilingual individuals possess superior working memory and long-term memory compared to their monolingual counterparts. For instance, Bialystok's research (2001) highlights the

cognitive advantages conferred by bilingualism on the mind and brain. Moreover, the ability to seamlessly switch between languages enhances problem-solving skills, fostering analytical thinking and cognitive flexibility. Costa, Hernández, & Sebastián-Gallés (2008) further underscore that bilingualism boosts cognitive control, enabling individuals to efficiently manage conflicting information and adapt to changing environments.

Perhaps one of the most compelling arguments for language learning lies in its potential to delay the onset of dementia. Research suggests that bilingualism can postpone the appearance of Alzheimer's disease symptoms by as much as 4-5 years (Bialystok, Craik, & Freedman, 2007). This protective effect underscores the long-term cognitive benefits of engaging in continuous language learning. Career Advantages: Unlocking a World of Opportunities. In today's globalized economy, language skills are increasingly valuable assets that can significantly enhance career prospects and earning potential. The demand for bilingual and multilingual professionals is growing across various industries, making language proficiency a competitive edge. Bilingual employees often command higher salaries than their monolingual counterparts. Studies have shown that bilingual professionals can earn a salary premium of 5-20% in fields such as customer service, translation, and international business. This financial incentive, coupled with increased employability, makes language learning a worthwhile investment in one's career.

Furthermore, language skills facilitate communication and collaboration with international colleagues and clients, opening doors to networking opportunities and global partnerships. The ability to conduct business in multiple languages fosters trust, strengthens relationships, and expands market reach, ultimately contributing to career advancement and success. Improves memory and brain function Learning a language strengthens the area of the brain which is responsible for memory, speech and sensory perception. Bilingual people are better at retaining lists, sequences, names and directions. They are also more creative, perceptive and can concentrate for longer. Personal Enrichment: Expanding Horizons and Cultural Understanding Beyond the cognitive and professional advantages, learning a new language offers

profound personal and cultural enrichment. It broadens horizons, fosters empathy, and deepens understanding of the world. Language skills enhance travel experiences, allowing for deeper immersion in foreign cultures and more meaningful interactions with locals. Rather than being a mere tourist, one can become a temporary resident, navigating local customs, and appreciating the nuances of daily life

In my conclusion learning a new language offers a multitude of cognitive, professional, and personal benefits, including enhanced memory, improved problem-solving skills, expanded career opportunities, and deeper cultural understanding. However, it also requires a significant investment of time, effort, and money, and learners may encounter frustrations and challenges along the way. Ultimately, the decision to learn a language is a personal one, based on individual goals, resources, and priorities. Consider your own motivations and circumstances before embarking on a language learning journey. Are you seeking career advancement, personal enrichment, or simply a new challenge? Are you willing to dedicate the time and effort required to achieve fluency? Regardless of the challenges, language learning has the transformative power to enrich lives. Embrace the journey, celebrate your progress, and never underestimate the profound impact of connecting with others through the power of language. For further resources, learning platforms, and tips for success, explore online language learning communities, consult with experienced language tutors, and immerse yourself in the culture and media of your target language.

References:

1. Beatty, K. (2010). Teaching English as a foreign language. Pearson Education.
2. "Fluent Forever" by Gabriel Wiener
3. "The art of language invention" by David. J. Peterson
4. " The language initiation " by Steven Pinker
5. " Polyglot" by Kato Lomb
6. " Second language Acquisition" by Susan Gas's
7. "World on the move" by John Mc Whorter.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА РЕАЛИЙ (НА ПРИМЕРЕ РОМАНА «ОЗОРНИК» ГАФУРА ГУЛЯМА)

Мамаджанова Мубина Ахмаджановна,

студентка АГИИЯ

Научный руководитель: Эгамова Н.Т.,

преподаватель АГИИЯ

Аннотация: В данной работе рассматривается проблема перевода реалий на примере романа узбекского поэта и писателя Гафура Гуляма «Озорник»; на основе примеров из романа представлены способы передачи реалий как одного из видов безэквивалентной лексики, передающей национальный колорит и являющейся одной из сложных проблем в переводе.

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek shoiri va yozuvchisi G‘afur G‘ulomning “Shum bola” romani misolida voqelikni tarjima qilish muammosi ko‘rib chiqiladi; romandan misollar asosida voqelikni yetkazish usullari milliy koloritni ifodalovchi va tarjimadagi murakkab muammolardan biri bo‘lgan noekvivalent lug‘at turlaridan biri sifatida taqdim etilgan.

Abstract: This paper examines the problem of translating realities using the example of the novel by the Uzbek poet and writer Gafur Gulyam "Mischievous child"; based on examples from the novel, the methods of conveying realities as one of the types of non-equivalent vocabulary that conveys national coloring and is one of the complex problems in translation are presented.

Ключевые слова: безэквивалентная лексика, реалии, культурная адаптация, транскрипция, транслитерация, описательный перевод, аналог.

Безэквивалентная лексика представляет собой пласт языковых единиц, не имеющих полных соответствий в другом языке. Ее возникновение обусловлено уникальностью культуры, истории и быта каждого народа. К безэквивалентной лексике относятся реалии, отражающие специфические национальные особенности.

Изучение безэквивалентной лексики играет важную роль в межкультурной коммуникации, поскольку позволяет глубже понять особенности чужой культуры и избежать недоразумений, связанных с неправильной интерпретацией слов и понятий. Она обогащает язык и расширяет горизонты знаний о мире. Поэтому актуальным является изучение реалий в переводческой деятельности.

Проблемы перевода реалий уделяли внимание многие исследователи (Л.Н. Соболев, А.В. Федоров, Г.В. Чернов, А.Е. Супрун, Е.М. Верещагин и В. Г. Костомаров, И. И. Ревзин, В. Ю. Розенцвейг). Л.Н. Соболев в 1952-м году употребляет термин «реалия» в современном его понимании и даже дает ему достаточно выдержанную дефиницию [2; 290]. О реалиях также пишет Г.В. Чернов, который, однако, преимущественно пользуется названием «безэквивалентная лексика» [6; 223]. Супрун А.Е. рассматривает реалии как «экзотическую» лексику [3; 231].

Под реалиями болгарские ученые С. Влахов и С. Флорин в книге «Непереводимое в переводе» понимают «слова (и словосочетания), называющие объекты, характерные для жизни (быта, культуры, социального и исторического развития) одного народа и чуждые другому; будучи носителями национального и/или исторического колорита, они, как правило, не имеют точных соответствий (эквивалентов) других языках, а, следовательно, не поддаются переводу "на общих основаниях", требуя особого подхода» [1].

Перевод реалий – один из наиболее сложных и интересных аспектов переводческой деятельности. Реалии, будучи элементами культуры, не имеющими прямых аналогов в другом языке, требуют от переводчика не просто знания языков, но и глубокого понимания культурных контекстов.

Существует множество способов передачи реалий: транскрипция, транслитерация, калькирование, описательный перевод и др. Выбор конкретного метода зависит от типа реалии, целевой аудитории и целей перевода. Важно учитывать, что буквальная передача реалии не всегда

возможна или желательна, поскольку может привести к непониманию или искажению смысла.

Задача переводчика – не только передать значение реалии, но и сохранить её культурный колорит, эмоциональную окраску и коннотации. Это требует творческого подхода и умения адаптировать текст к потребностям и ожиданиям целевой аудитории. В конечном итоге, успешный перевод реалии – это не только лингвистическая, но и культурная адаптация.

Рассмотрим передачи реалий на примере романа узбекского поэта и писателя Гафура Гуляма «Озорник».

Роман Гафура Гуляма «Озорник» был закончен и опубликован в 1936 году. Данное произведение рассказывает о тяжелой жизни мальчика, который в своей жизни встречает много разных людей, с разными характерами, и именно эта особенность произведения помогает понять культурные и национальные признаки, которые более ясно выражены через представление реалий. Обращая внимание на мальчика, его поступки, окружающих его людей, а в частности на стиль общения, на форму диалогов можно понять колорит речи героев, и тогда процесс перевода и его понимание станут более доступными и не будут использоваться разные методы такие как: транскрипция, описательный перевод, либо же нахождение приближенного аналога. Сам автор прибегает к использованию различных способов демонстрации речевой и стилистической части. Все это осуществляется путем внедрения реалий, иностранных имен, устойчивых выражений, присущих к определенной этнической группе. И все данные лингвистические механизмы используются для определенного решения конкретных задач, ведь оригинал произведения и его переведенный вариант должны сопоставляться, как отмечал А.В. Федоров «Основным предметом внимания для теории перевода является «соотношения между подлинником переводом и различие тех форм, которые они принимают в конкретных случаях, требующих объяснения и обобщения» [4; 22], объектом теории перевода служит «перевод как творческая деятельность, связанная с языком и с литературой и неизбежно

предполагающая соприкосновение двух языков, передачу подлинника средствами другого языка» [4; 22]. В приведенном произведении использована попытка более конкретно понять деятельность переводчика и ощутить ту связь образов живущих в старой узбекской махалле, посредством перевода этой работы с узбекского на русский языки.

Если начинать с самого названия произведения на русском варианте оно звучит как «Озорник», но узбекский оригинал представлен как «Shum bola», что дословно переводится, « шумный ребенок». С самого начала, с первой части, которая называется «Дети старой махалли» читателю представлены абсолютные реальные, которые включают в себя имена людей, географические и культурные особенности. Одними из таких полных реалий являются:

1. Ильхам-чайханщик – в данной реалии слово Ильхам это мужское имя и переводу не подлежит, а слово чайханщик образовано от реалии чайхана при помощи суффикса -щик-, которое и служит для того, чтобы из предмета образовать личность. Чайханщик – это человек, который владеет чайханой (общественной столовой).

2. Туйчи-хафиз – слово хафиз имеет уже религиозный характер и обозначает человека знающий наизусть весь Коран, такие люди относятся к высшему сословию, и в произведении это играет важную роль, ведь по таким описаниям возле имен можно понять статус человека и заранее предположить его нрав и роль в рассказе. Туйчи также является именем, которое принадлежит мужскому полу.

3. Так же в произведении используется такое словосочетание, как ферганские певицы. Важно понимать, что по их названию определяется то, откуда они прибыли. И на то время в XX веке ферганские певицы были очень популярны, и данное выражение дает понять исторический контекст той эпохи.

4. На ногах-кавуши – основным словом для перевода является выражение «кавуши», но если брать полный текст то в совокупности с другими фразами можно понять, что кавуши являются обувью.

5. Чилим – в давних времен является приспособлением для курения. Читая произведения, предположить лексическое значение слова может быть немного затруднительно. Ведь там даются такие строки: «И не успеешь оглянуться, как он снова появляется — с маленьким чайником в одной руке и двумя китайскими пиалами в другой или наполняет табаком головку сверкающего медного чилима, шумно раскуривает и, кланяясь, подает гостю: «Мулла-ака, пожалуйста...»

6. Байвачча – в основу этого слова лежит корень бай, что переводится как богач. Здесь уже больше превалирует разговорный стиль. Байвачча также обозначает богатого человека, но уже в звательной и ласкательной форме.

7. Джинни – этому слову уже в произведении представлен аналог, юродивый, Это слово описывает человека, который имеет некоторые психологические проблемы и люди над ними потешаются. Для них такие люди не являются чем то опасным или страшным, а даже, наоборот, в одной из строк встречается часть где таких людей называют главным развлечением.

8. Курдумдаря – один из примеров абсолютных реалий. Это слово состоит из двух основ. Первая основа Курдум – название реки, а вторая основа это дарья, которая и дает понять, что данное слово является обозначением реки.

9. «Белый тополь, зеленый тополь» – это описание относится к одной из традиционных узбекских игр, которая на узбекском звучит как «Oq teragim, ko’k terak», оно является дословным переводом русской версии.

10. Альчик – это кость любого животного, но чаще всего барана, она часто используется как инструмент или награда в детских играх.

11. Рамазан, сахарлик, намазшам – это все слова, которые показывают, что на тот момент в области Центральной Азии была распространена религия Ислам. Рамазан – священный месяц, когда мусульмане держат пост. Сахарлик – раннее утро перед восходом солнца, когда совершается трапеза для закрытия поста. Намазшам – вечернее время молитвы.

12. Хафтияк, Устои-Аввалу – все эти слова названия учебных пособий того времени, по которым дети обучались грамматике и письму.

Из всех данных выражений можно сделать вывод по многим направлениям такие как: история, религия, статус, характер народа, отношения людей между собой и к самой жизни. В произведении часто встречаются полные реалии в виде человеческих имен, возле которых всегда идет поясняющая, либо же описательная часть такая как: лысый, бай, казий, муфтий, хафиз, ит и бит. Также во многих случаях для передачи узбекского текста, название многих игр переводится досконально и после следует точное объяснение этих развлечений, но даже в таких случаях представление этого описания является процессом затруднительным, ведь эта часть присуща исключительно узбекскому народу. С точки зрения стилистических изменений автор вместо основного слова «бай» используется слово «байвачча», которое отлично выполняет свою задачу, передачи более непринужденного и разговорно-уличного стиля.

В заключении, можно сказать, что все стилистические, лексические особенности перевода помогают русскоязычному читателю возможность дать оценку определенному произведению и понять все тонкости использованных выражений и реалий.

Список использованной литературы

1. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М.: «Международные отношения», 1980. – 343 с.

2. Соболев Л.Н. О переводе образа образом // Вопросы художественного перевода / Л.Н. Соболев. – М., 1955. – С. 290.
3. Супрун А.Е. Экзотическая лексика. / А.Е. Супрун. – М.: ФН, 1958. - 231 с.
4. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Высшая школа, 1968. 396 с.
5. Чернов Г.В. К вопросу о передаче безэквивалентной лексики при переводе русской публицистики на английский язык // Ученые записки 1-го МГПИИЯ. Т. XVI / Г.В. Чернов. – М., 1958. – С. 223.
6. Эгамова Н. Т. Способы достижения эквивалентности при переводе рассказов узбекских авторов (на материале рассказов А.Кадыри, Ш. Холмирзаева) // AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING. – 2024. – Т. 2. – №. 3. – С. 1-5.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAI TOPONIMLARNING SUBSTANTIV PERIFRAZALARINING SEMANTIK, STILISTIK VA LINGVOMADANIY JIHATLARI QIYOSIY TAHLILI

Turgunov D.B. ADCHTI o‘qituvchisi

Turgunov H. D. ADCHTI talabasi

Annotatsiya: Maqolada ingliz tilidagi toponimlarning parifrazalari yoki ikkilamchi nominatsiyalarining shakllanishi, etimologiyasi va lingvomadaniyatdagi o‘ziga xos kommunikativ-pragmatik xususiyatlari tadqiq etiladi. Ko‘p hollarda joy nomlari, oykonim va toponimlar qo‘shimcha tarzda parallel tarzda qo‘llaniluvchi o‘ziga xos sininim shakllariga ega bo‘lib, ular aksariyat hollarda shu joy bilan bog‘liq ma‘lum bir tarixiy, ijtimoiy yoki madaniy presedentlarni aks ettirib toponim uchun mutlaq sinonim vazifasini bajaradi. Ushbu hodisa tilshunoslikda antroponimika va stilistika yo‘nalishlarida alohida hodisa sifatida o‘rganilgan bo‘lsa, ushbu maqola ularni lingvomadaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan tahliliga bag‘ishlanadi. Vaholanki tilshunoslikda toponimlarning “substantiv perifraza” atamasi bilan nomlanuvchi hodisasi paydo bo‘lishi va tild saqlanishi ko‘p hollarda lisoniy emas aynan lingvomadaniy hegizga ega bo‘lib, shu soha asosida amalga

oshiriladi. Shunga ko‘ra ularni lingvomadaniy yo‘nalishda tahlil qilinishi hodisa bilan bog‘liq ko‘plab jihatlarni izohlash bilan bir qatorda tizimli tasnifi va tadqiqini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: toponimika, ikkilamchi nominatsiya, toponimik perifraza, semantic etimologiya, konnotativ ma‘no, stilistik funktsionallik.

Bugungi kunda tilshunoslikda til birliklari mazmunidagi nominatsiya va semantic o‘ziga xosliklarni o‘rganish sohadagi eng ustivor yo‘nalushlardan biriga aylandi. Xususan tillardagi atoqli otlarning nomitativ funktsiyalarini tadqiqi tilshunoslikning ko‘plab yo‘nalishlarida amalga oshirilmoqda. Jumladan geografik joylar, kishilar va voqea hodisalarning nomlarida aks etuvchi atoqli otlar lingvokognitologiya va lingvokul’turologiyada pretsedent birliklar shaklida D.B. Gudkov, Yu.D. Apresyan kabi olimlar, o‘ziga xos struktural-semantik birlik sifatida alohida nominativ birlik va metafora shaklida olimlar tomonidan keng tahlil qilingan. Bu borada olib borayotgan tadqiqotimiz atoqli otlarning ikkilamchi nominativ vosita va frazeologik birlik sifatida tahlil qilishni maqsad qilgan perifraza hodisasi o‘ziga xos yangilik bo‘ladi.

Atoqli otlarning perifraza shaklida alohida nominativ birlik sifatida o‘rganishning maqsadi, shakllanish taraqqiyoti va unga bo‘lgan yondashuvlarning tadqiqi masalasi avvalgi boblarimizda atroflicha o‘rganib chiqildi. Qolaversa, perifrazalarni alohida til hodisasi sifatida o‘rganish nisbatan qisqa vaqt davomida amalga oshirilayotganligiga qaramay, uning tadqiqi shitob bilan rivojlanib, bugungi kunda tilshunoslikning alohida yo‘nalishiga aylanib ulgurdi. O‘z navbatida bu boradagi izlanishlar tilshunoslikning stilistika, adabiyotshunoslik, frazeologiya, onomasiologiya, psixolingvistika va pragmatika kabi sohalari bilan uzviy aloqda bo‘lib, ularning deyarli barchasini birlashtiruvchi o‘ziga xos yadroviy birliklarni tasniflaydi. Shunday bo‘lsada, sohada juda ko‘plab muammolar mavjudligi, jumladan perifrazaning tahlil birliklari va klassifikatsiyasini stilistika, pretsedentlik va frazeologiyadan ajratuvchi jihatlari hali olimlar tomonidan etarlicha o‘rganilmagan. Ushbu tadqiqotimiz sohadagi yuqoridagi masalalarni qisman bo‘lsada oydinlashuviga xizmat qiladi.

Tadqiqotimiz ingliz va o‘zbek tillaridagi atoqli otlarga nisbatan qo‘llaniluvchi perifrazalar asosiy material bo‘lib xizmat qilishi va izlanishlarning qiyosiy tarzda amalga oshirilishi shubhasiz ishning ahamiyatini oshiradi. Tadqiqotimizdagi tahlillarning aksariyati I.G.Kostomarova, V.N. Teliya, Yu.N. Karaulova, N.D. Arutyunova, D.B. Gudkov singari xorijiy tilshunoslar, N.Ulukov, T. Nafasov, E. Begmatov, N.Husanov kabi o‘zbek tilshunosligining ko‘zga ko‘ringan olimlari tadqiqotlari asosida amalga oshirildi.

Zamonaviy tilshunoslikda atoqli otlarning perifrazasi alohida til hodisasi sifatida turli yo‘nalishlarda amalga oshirilgan. Ular qatorida:

1) prerifrazalarni “ikkilamchi nominatsiya” sifatida tadqiq qiluvchi onomasiologik yo‘nalish alohida o‘rin egallaydi. Bu borada E.S.Toroptsev, V.N. Teliya, E.S.Kubryakova kabi olimlarni alohida tilga olish lozim bo‘ladi. Bunda perifrazalarning lingvokul’turologik jihatlarini asosiy o‘rin egallashi va yangi nominatsiyada shu xalqning tarixiy taraqqiyoti, u bilan bog‘liq voqea hodisalar ustivor ekanligi e’tirof etiladi.

2) Leksik-semantik yo‘nalishda tadqiq etilgan perifrazalar odatda alohida til birligi shaklida tasniflanib, aksariyat hollarda ularni frazeologiyaga bog‘laydi. Bu borada V.I.Milexina, Z.P. Popova, L.V.Shanskiy kabi olimlar izlanish olib borganlar. Ammo perifrazalarning frazeologik birlik sifatida tahlil qilinishi ularning mazmunida ko‘chma yoki konnotativ ma’nolarning hamisha ham bo‘lmasligi, ko‘p hollarda perifrazalarning faqat bir komponentdan tashkil topishi bunday tasniflashni inkor etadi.

3) Perifrazalarni alohida til hodisasi sifatida tahlil qilgan yo‘nalishlardan yana biri bu stilistika bo‘lib, bunda ular stilistik vosita sifatida tasniflanadi. Bu borada A.N. Kojin, L.N. Sinel’nikova, I.B.Golub kabi olimlar ishlari muhim ahamiyat kasb etadi.

4) Psixolingvistika yo‘nalishida ham atoqli otlarning perifrazasi alohida tadqiq qilingan bo‘lib, unda perifrazalar tafakkurning o‘ziga xos ko‘rinishi, fikr takrorining kengaygan shakli ko‘rinishi shaklida o‘rganilgan. Bu borada A.A.Potebnya, Sh.Balli, Yu.D.Apresyan kabi atoqli tilshunoslar fikr bildirganlar. Biroq, ayni bir

nominatsiyaga tegishli perifrazalarning turli tillarda farqlanishi, ularning turli xalqlar tafakkurida turlicha in‘ikosi bu sohadagi tadqiqotlarga jiddiy salbiy ta‘sir ko‘rsatgan. Natijada bugungi kunda atoqli otlarning perifrazasi bilan bog‘liq hodisalar psixolingvistikada deyarli o‘rganilmaydi.

Yuqorida tilga olingan fikrlarga asoslanadigan bo‘lsak, tilshunoslikdagi atoqli otlarning perifrazasi atamasiga oydinlik kiritishimiz lozim bo‘ladi. Bunda ularning nominativ vazifasi ustivor ahamiyat kasb etib, ular alohida til birligi shaklida qo‘llanilishi nazarda tutiladi. Atoqli otlarning perifraza shakllarining alohida nominatsiya birligi sifatida tadqiq qilgan olimlar orasida I.A. Melchuk, A.K. Jolkovskiy, Yu.D. Apresyanlarning izlanishlari alohida e‘tiborga loyiq deb hisoblaymiz. Chunonchi bu olimlar til birliklarining tasviriy ifodalari nutq paydo bo‘lishi bilan bir paytda shakllana boshlagan hodisa ekanini e‘tirof etishgan bo‘lib, ular orasida aynan Yu.D. Apresyan perifraza birliklarining “tilning tasviriy tizimiga tegishli birlik”⁸⁶ ekanligini isbotlab bergan edi. Perifrazalarning yuzaga keltiruvchi asosif tamoyillar o‘z davrida diskriptiv tilshunoslik asoschilaridan bo‘lgan N.Xomskiy tadqiqotlarida yoritib berilgan bo‘lib, ular “ichki strukturalar”ning o‘ziga xos “qayta tiklash yoki transformatsiya” orqali “ustqurma yoki yuzaki” ma‘no ifodalariga aylantiruvchi birlik sifatida talqin qilgan edi. Perifrazalarning transformatsiyalari aynan mana shu xususiyat asosida amalga oshirilishi o‘ziga xos “grammatik qoida”larni hosil qilishini e‘tirof etgan edi.

O‘z navbatida biz ushbu tadqiqotimizda perifrazalarni alohida nominatsiyani ifoda qiluvchi leksik birlik sifatida tadqiq etamiz. Shunga ko‘ra perifrazaga berilgan ta‘rifning mazmunini qisman o‘zgartirishga e‘tibor qaratamiz. Eng avvalo, tilshunoslikda qo‘llaniladigan “perifraza, parafraza, parafraz, perifrazis” kabi bir qancha atamalarning differentsiyalariga oydinlik qaratishimiz zarur bo‘ladi. O.S. Axmanovanning “Lingvistik atamalar lug‘ati”da “perifraza” termini “parafraza” atamasining aynan shakli sifatida e‘tirof etilgan bo‘lib, unda “oddiy bir so‘zni tasviriy xarakterga ega bir qancha so‘zlardan iborat xuddi shu ma‘noni anglatuvchi

---

⁸⁶ Апресян Ю.Д. Синонимические средства языка и правила перифразирования [Текст] / Ю. Д. Апресян // Русск. яз. в нац. шк. - 1972. - № 3. - С. 19-27.

soʻz birikmasi bilan almashtirish”dan iborat stilistik vosita sifatida talqin qilingan⁸⁷. Biroq T.V. Jerebilo tahriridagi “Lingvistik atamalar lugʻati”da⁸⁸ “perifraza” atamasi definitsiyasida sezilarli farq boʻlmasda alohida termin sifatida qayd etilgan. Bularning barchasida asos yunon tilidan olingan περί-aylantirish: va + φράζω-gapirmoq”, ya’ni “aylantirib gapirmoq/gapni aylantirmoq” ma’nosini anglatuvchi atama boʻlib, ayrim hollarda ularning tadqiq sohalari, stilistika yoki leksikologiyaga tegishli atama ekanligida farqlanishlar kuzatiladi xolos. Zamonaviy tilshunoslikda “parafraza” va “perifraza” atamaları oʻzaro farqlanib, boshqa-boshqa tushunchalarni ifodalovchi terminlar ekanligi aniqlangan. “Parafaraza” biron til birligini xuddi shu semantikadagi biroq grammatik-kompozitsion xususiyatlariga koʻra farqlanuvchi boshqa shunday birliklar bilan almashtirishni nazarda tutib, ularning tarkibi odatda doimiy boʻlmaydi. Jumladan, soʻzlashuv nutqiga oid gaplarni rasmiy uslubga xoslash maqsadida oʻzgartirish, parafrazga yaqqol misol boʻladi. Ammo “perefraza” atamasi tamoman boshqa jarayonni nazarda tutib, transformatsiya qilinayotgan birlikning struktura-kompozitsion qurilishi doimiy, semantik-kognitiv va ekspressiv-emotsional boʻyoqdorlikka ega maxsus soʻz birikmasi bilan almashtirishdan iborat boʻladi. Bunda “perifraza” birligi struktural-semantik xususiyatlariga koʻra frazeologik birlikka, semantik-ekspressiv boʻyoqdorligiga koʻra stilistik vositalar, jumladan evfemizmlarning bir shakliga yaqinlashib, adabiyotshunoslik atamaları tarkibiga ham kiritiladi⁸⁹. Aksariyat hollarda perifraza birliklari til lugʻat tarkibiga kiritilganligi bilan xarakterlanadi.

Lugʻat tarkibidan oʻrin olgan preifrazalar koʻp hollarda atoqli otlar – toponimlar, oykonimlar va antroponimlarga oid boʻlib, tarixiy taraqqiyot davomida ma’lmu bir ijtimoiy jamoa orasida shakllanadi va shu doirada milliy-madaniy voqealar, yashash tarzi va boshqa madaniy jihatlariga oid boʻlishi bilan xarakterlanadi. Shunga koʻra atoqli otlar, ayniqsa joy nomlarining perifrazalari linvokul’turologik xususiyatlarni namoyon qiladi va faqat shu xalq uchun aktual

⁸⁷ Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов [Текст] / О. С. Ахманова. - Изд. 3-е, стер. - М.: КомКнига, 2005. - 576 с.- 301 бет.

⁸⁸ Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов. М.: Радуга, 2009 - 260 бет.

⁸⁹ Гаспаров М. Л. Перифраз(а) [Текст] / М. Л. Гаспаров // Литературный энциклопедический словарь / под общ. ред.. -274 бет

bo‘ladi. Masalan ingliz tilidagi Shotlandiyani ifodalash uchun qo‘llaniladigan “Land of Cakes (Oat Cakes)-(so‘zma so‘z. *Pishiriq/kulchalar mamlakati*)” perifrazasi ingliz madaniyati bilan tanish bo‘lmagan kishilar uchun deyarli notanish bo‘ladi, shunga qaramay birikma alohida til birligi sifatida hatto lug‘at tarkibiga ham kiritilgan. Birikmada lingvokul’turologik semantika juda kuchli bo‘lib, bevosita shu xalqning etnik tarkibi, yashash tarzi va madaniyatini aks ettiradi. Xuddi shu xolatni yana “Land of Enchantment(s.s. *Mo‘jizalar mamlakati*) - Mexiko shtatining, “Land of Opportunity(s.s. *Imkoniyatlar mamlakati*)” –*Arkanzas* shtatining, “Land of Plenty(s.s. *To‘kinlik yurti*)” – *Janubiy Dakota* shtatining, “Gateway to the West(s.s. *G‘arb darvozasi*)” - *Missuri* shtatining, “Windy City(s.s. *Shamollar yurti*)” – *Chikago* shahrining, “City of Dreaming Spires(s.s. *Mudroq minoralar shahri*)” – *Oksford* shahrining perifraza shakli ekanligida kuzatishimiz mumkin. Bu perifrazalarning barchasida milliy qadriyatlar va lingvokul’turologik xususiyatlar ustivor bo‘lib, shu xalq madaniyati, tarixi va geografiyasiga oid ma’lumotlardan bexabar kishilar uchun o‘z asliy konnotativ ma’nolarini anglash imkoni bo‘lmaydi. Ayrim hollarda perifrazalar hatto sinonimik fariantlariga ham ega bo‘lib, bu ularni alohida til birligi, frazeologik birikmaga yaqinlashtiradi. Jumladan ingliz tilida Pensil’vaniya shtatidagi *Filadelfiya* shahri bir paytning o‘zida bir biridan farqlanuvchi bir qancha perifraza variantlariga ega. Bular qatorida “City of Brotherly Love(s.s. *Birodarlik mehri shahri*)”, “Quaker City(s.s. *Kvakerlar shahri*), “Philly” kabilari ko‘plab lug‘atlar tarkibiga ham kiritilgan. Biroq bu perifrazalar har doim ham ingliz madaniyatiga oid bo‘lmasligi mumkin. Vaholanki *Filadel’fiya* shahrining “City of Brotherly Love” shaklidagi perifrazasi nutq jarayonida keng tarqalgan, lug‘at tarkibiga kiritilgan bo‘lishiga qaramay, lingvomadaniyat ta’sirida emas, balki shaharning grekcha nomi “philadelphia” dan olingan bo‘lib, ingliz tilidagi tarjimasinigina aks ettiradi. Bunday holatdagi perifrazalar ayniqsa geografik toponimlar misolida juda ko‘p kuzatiladi. Bular asosan ingliz tilida geografik nomlarning xalqaro qabul qilingan nomlari bilan bir qatorda ingliz tilidagi alohida atamaları qo‘llanilishi asosida paydo bo‘ladigan perifrazalarda yaqqol seziladi. Masalan, ingliz tilida keng qo‘llaniladigan “Yellow River”, “Cape of Good Hope”,

“English Channel”, “Siam”, “British Columbia”, “Everest/Chomolungma” kabi geografik atamalar faqat ingliz tilida shunday nomlanib, xalqaro amaliyotlarda mos ravishda boshqa: *Xuanxe*(daryo), *Keyptaun*(shahar), *La-Mansh*(bo‘g‘ozi), *Tayland*(davlat), *Yangi Kaledoniya*(xudud), *Jomolungma* cho‘qqisi kabi nomlar bilan ataladi. Ingliz tilidagi bunday perifraza nomlar tilshunoslikda atoqli otlarning “ikkilamchi nominatsiya”si sifatida talqin qilinib, nutq jarayonida nom sinonimi sifatida birdek qo‘llanilaveradi.

Perifraza atamasining tilshunoslar tomonidan tasniflanishi tahlili natijasida ularning definitsiyasida quyidagi ta’riflarning keng tarqalganligini aniqladik.

1. Perifrazalarni “ikkilamchi nominatsiya” birligi sifatida o‘rganish. Bunda atoqli otlarning perifrazalari pretsedent birlik sifatida talqin qilingan bo‘lib, ular mazmunidagi semantik-kognitiv ifodalar barcha tomonidan birdek oson interpretatsiya, ya’ni qayta tiklanishi mumkin bo‘ladi. Ikkilamchi nominatsiyani aks ettiruvchi atoqli otlarning perifrazasi odatda shu nom bilan bog‘liq ayrim belgi-xususiyatni, olamdagi ma’lum bir narsa-hodisalarni ifodalashi o‘z vaqtida N.M.Sologub tomonidan e’tirof etilgan bo‘lib, olim “asliy nom va ikkilamchi nominatsiyaning parallel birlik sifatida qo‘llanilishi” yozgan edi. Ikkilamchi nominatsiya shaklidagi perifrazalar aksariyat hollarda barcha tillarda bir nomni aks ettirishi bilan xarakterlanadi. Masalan *Roof of the World/Dunyo tomi*(*Everest*), *Forbidden City/O‘liklar shahri*(*Lxasa*), *Empire City/Impreial shahar*(*N‘yu-York*), *Island Continent/Qit’a orol*(*Avtraliya*), *City of Golden Gate/Oltin darvoza ko‘prigi* shahri kabi perifrazalar mazmunida o‘ziga xos lingvokul’turologiya va milliy madaniyatga oid kontseptlar mavjud bo‘lsada, ular bilan tanish bo‘lmagan kishilar tomonidan ham osongina anglashilishi mumkin.

2) Perifrazalar tasviriy sifatlash orqali hosil qilingan nominatsiyalarning o‘rganilishi, ularning tilshunoslikdagi statusini va yo‘nalishini tamoman o‘ziga xos tadqiq hisoblanadi. Bunday perifrazalarda atoqli otlarga tegishli “ma’lum bir jihat, xususiyat yoki belgi oldingi planga chiqarilib, keltiriliyotgan kontekst vaziyat yoki

muloqot aktiga mos bo‘lishi” talab qilinadi⁹⁰. Bunday perifrazalarda ustivor hisoblangan belgi-xususiyatga asoslangan holda yangi nominatsiya osongina anglashilib, ko‘p hollarla ular pretsedent belgi xarakterini namoyon etadilar. Jumladan o‘zbek tilidagi “metallurklar shahri”(Bekobod), “Gullar shahri”(Namangan), “mamlakatimiz poytaxti” (Toshkent), “Respublika sihatxonasi”(Zomin) kabi perifrazalar shular jumlasidandir. Bunday shakldagi atoqli otlarning perifrazalari ingliz tiliga ham xos bo‘lib, mos ravishda The Promised Land(*Kaan*), City of Arabian Nights(*Bag‘dod*), City of Sky Scrapers(*N‘yu-York*), City of Golden Gate(*San Fransisko*), America’s motor city(*Detroyt*) kabi perifrazalar odatda shu shaharlargagina tegishli ma’lum bir alohida belgi-xususiyatni ifodalovchi komponent mavjudligi va bu “jihatning so‘zlovchi uchun muhim ekanligi bilan farqlanadilar”⁹¹. L.V. Grexnyova fikriga ko‘ra “nominativ perifraza yadrosida ifodalanagan belgi-xususiyat har doim ham muhim yoki favhrvlaniuchi bo‘lmasada, faqat so‘zlovchi uchun shu kontekstda muhim ahamiyatga egaligi bilan xarakterlanadi”. Shunga ko‘ra ayrim perifrazalar ma’lum kontekstlarda turli atoqli otlarga tegishli bo‘lishlari ham mumkin. Jumladan o‘zbek tilidagi “konchilar shahri” nominatsiyasi bir paytning o‘zida *Olmalik* va *Uchquduq*(Buxoro vil) shaharlariga nisbatan qo‘llaniladi. *Bunday o‘zgarishlarni konchilar maskani bo‘lgan Uchquduq shahri va Shimoliy kon boshqarmasi jamoasi hayotida ham yaqqol ko‘rish mumkin*(Xalq so‘zi, 36-soni, 14.07.21.) *Olmalik – konchilar shahri, deya bejizga aytilmagan. Ayni paytda har jihatdan ..*(O‘zbekiston konchilik va metallurgiya sanoati xodimlari kuni bilan qutlov).

Ammo tasviriy nominatsiyaga asoslangan perifrazalarda shaxsiy individual yondashuv kuchli bo‘lib, ko‘p hollarda birlikdagi lingvokulturologik va ijtimoiy jihatga ko‘ra ayni bir perifraza boshqa tillarda tamoman boshqa nominatsiyani ifoda qilish mumkin. Masalan yuqorida ko‘rsatilgan sinonimik xarakterga ega bo‘lgan

⁹⁰ Бельчиков Ю. А. Перифраза [Текст] / Ю. А. Бельчиков // Русский язык: энцикл. / под. ред. Ю. Н. Караулова; 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Науч. изд-во «Большая Российская энциклопедия», 2003. - С. 637.- 371 бет.

⁹¹ Матвеева Матвеева, Т. В. Учебный словарь. Русский язык. Культура речи. Стилистика. Риторика [Текст] / Т. В. Матвеева. - М.: Флинта: Наука, 2003. -432 с.- 228

“konchilar shahri” nominatsiyasi o‘zbek sotsial kontekstidan tashqarida boshqa nominatsiyani aks ettiradi. Global miqyosda “konchilar shahri” *Bogota*(Kolumbiya) shahrini ifoda qiladi. *Ma’lumotlarga ko‘ra, portlash konchilar shahri Bogoza yaqinidagi Apiati qishlog‘ida sodir bo‘lgan*(Reyter axborot agentligi)

Global kontekstda *Bogota* ommaviy tarzda olmos qazib oluvchi hudud sifatida mashhur bo‘lib, shahar aholisining aksiriyat qismi shu konlarda mehnat qilayotgani, ularning miqdori yarim milliondan ortiq bo‘lib, eng ko‘p ishchilarni jalb qilganligi bilan alohida e’tiborga loyiq deb topiladi. Huddi shunday holat boshqa birliklarda ham uchrashi kuzatiladi. Jumladan ingliz tilidagi “Land of Kangaroo(kengurular diyori)”-*Avstraliya*, “Pyramid city(*Piramidalar shahri*)”-*Koxira*, “Land of Lakes(*Ko‘llar o‘lkasi*)”-*Shotlandiya*, “Land of mountain”, “Land of Lilies(*Binafshalar mamlakatli*)”-*Kanada*, “Venice of the North(*Shimol Venetsiyasi*)” - *Amsterdam*, “Emerald Island (Zumrad orol)”-*Irlandiya* kabi perifrazalarning aksariyatida ifodalanayotgan shahar nomi komponentlarning biridagi semantik ifoda orqali anglashilishi mumkin.

3) Atoqli otlarning ikkilamchi nominatsiyasi shaklida yaratilayotgan perifrazalarning yana bir alohida ko‘rinishi bu majoziy sifatlash bo‘lib, birikma tarkibidagi komponentlardan biri majoziy yoki ko‘chma ekspressiv ma’noda qo‘llanilishi bilan xarakterlanadi. Bunda birikma komponentlaridan biri o‘z semantikasida lingvokul’turologik, kognitiv yoki shaxsiy individual emotsional-ekspressiv semani ifoda qiladi. Ko‘chma ma’nodagi komponentlar kshp hollarda ijtimoiy, milliy-madaniy, diniy yoki emotsional-ekspressiv asosli belgi-xususiyatni aks ettiradi. Jumladan ingliz tilidagi “The Imperial City”-*Rim*, “The Promised Land” va “Holy Land”-*Falastin*, “City of Saints”-*Solt Leyk siti* kabi perifrazalar diniy qarashlar ta’sirida shakllangan bo‘lib, boshqa dindagi kishilar uchun deyarli notanish hisoblanadi yoki tamoman o‘z mohiyatini yo‘qotadi. Biroq, “Eternal City (s.s.Abadiy shahar)” - *Rim*, “Big Apple”-*N’yu York*, “Hanging Valleys”-*SHveytsariya*, “Herring Pond”-*SHimoliy Atlantika*, “City of conference”-*Jeneva*, “City of bazaars”- *Koxira* kabi boshqa perifrazalarda birikma komponentlaridan biri

ijtimoiy-tarixiy voqealarga aloqadorlikni aks ettirishidan qat’iy nazar global xarakter kasb etadi va boshqa xalqlarga ham deyarli tushunarli bo’lishi kuzatiladi.

The Big Apple is filled with young kids trying to get into show biz — N’yu-York shou-biznesda o’z imkniyatlarini sinab ko’rmoqchi bo’lgan yoshlar bilan to’lib toshgan edi.

His gang went to the Big Apple to lie low for a while — Uning to’dasidagilar politsiyaning ko’zidan nariroq bo’lish uchun N’yu-Yorkka qochib ketdi.

Odatda zamonaviy tilshunoslikda perifrazalar ekspressiv birliklar sifatida talqin qilinadi⁹². Biroq ko’chma majoziy ma’noda qo’llaniladigan perifrazal birliklar ayrim tadqiqotlarda “o’ta ekspressiv” yoki “yuqori ekspressiv va ifodali”⁹³ birikmalar deb ham atalgan bo’lib, aks ettirilayotgan semaning kuchli emotsional-ekspressiv bo’yoqdor bo’lishini talab qiladi. Jumladan “oq oltin” perifrazasi asosida paydo bo’lgan “oq azob”, “oq o’lat”(paxta yig’imi/heroin), “oq bug’doy”(gurunch) kabi perifrazalarda ma’lum ma’noda kuchli ekspressivlikni kuzatishimiz mumkin⁹⁴.

Ko’chma yoki majoziy ma’nodagi komponentga ega bo’lgan perifrazalar ko’p hollarda xalqaro yoki global xarakterga ham ega bo’lishlar mumkin. Biroq perifraza komponentlari semasida bari-bir ingliz mentaliteti kuchli bo’lib, aynan ingliz lingvokul’turologik belgi-xususiyatlarni aks ettiradi. Ushnga ko’ra bu birikmalar mahalliy xalqlar uchun tushunarsiz bo’lishlari mumkin⁹⁵. Jumladan ingliz tilidagi “Hermit Kingdom”-Koreya, “Gateway of India”-Mumbay, “Land of contrasts”-Kolumbiya, “Land of Five Seas” -Janubi-sharqiy Osiyo, “Pearl of East(s.s. Sharq marvaridi)” - Panang, (Malaziyadagi Jorj Toun shahri), “Sickman of Europe” - Turkiya, “Eternal City” -Rim, “city of Magnificent Distances” - Vashington kabi perifrazalarning aksariyati lug’at tarkibiga kiritilgan bo’lishlariga qaramay, ko’plab shu shaharlarda yashovchi yoki ingliz tilida gaplashmaydigan kishilar uchun

⁹² Григорьев В. П. К проблеме перифразы [Текст] / В. П. Григорьев // Сборник докладов и сообщений лингвистического общества. - Т. IV. -Калинин, 1974.-С. 158-274.

⁹³ Бытева, Т. И. Основы лингвистической теории перифразы [Текст]: учеб. пособие / Т. И. Бытева. Красноярск: Изд-во Краснояр. гос. ун-та, 2004.-210 с.- 77 бет

⁹⁴ Бельчиков, Ю. А. Перифраза [Текст] / Ю. А. Бельчиков // Русский язык: энцикл. / под. ред. Ю. Н. Караулова; 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Науч. изд-во «Большая Российская энциклопедия», 2003. - С. 637.-371 бет

⁹⁵ Гудков Д. Б. Прецедентные феномены в текстах политического дискурса [Текст] / Д. Б. Гудков // Язык средств массовой информации: учеб. пособие для вузов / под ред. М. Н. Володиной. - М.: Академический Проект; Альма Матер, 2008. - С. 401-18

notanish hisoblanadi. Ular bu perifrazalar mazmunini anglab ham ololmaydilar. Chunonchi, bu perifrazalarning aksariyat qismi induvidual qo‘llanish usuli sababli publitsistik yoki badiiy asarlar mazmunida ayrim mualliflar tomonidan muvoffaqiyatli qo‘llanilganligi sababli ommalashgan birikmalardir. Shunga ko‘ra bosma nashrlardan xabardor bo‘lgan ziyoli qatlam vakillari ularning mazmunini qisman anglashlari mumkin bo‘ladi. Jumladan “Hermit Kingdom” - *Koreya*, “Gateway of India” - *Mumbay*, “Land of contrasts” - *Kolumbiya* kabi perifrazalar vaqtli matbuot mazmunida turli maqollar kontekst orqali yaratilgan birliklardir.

4) Onomastik birliklarning perifrazasi orqali hosil qilingan ikkilamchi nominatsiyalar orasida bir komponentdan tashkil topgan birliklar ham alohida o‘rin egallaydi. Bunday birliklar ko‘p hollarda struktural-kompozitsion jihatlariga ko‘ra bir komponentga ega bo‘lganligidan perifraza birliklari qatoriga kiritilmaydi. Vaholanki, ularning mazmunida ham mavjud atoqli otlarning ikkilanchi nominatsiyasi anglashiladi. Jumladan ingliz tilidagi “Albion” - *Britaniya*, “downtown” - *Shahar markazi*, “**The Toon**” - *N’yukasl*, “Tykes, Colliers” – *Barnsli* (Angliya konchilik shahri), “Cockney” - London kabi perifrazalar bir komponentli “ikkilamchi nominatsiya”lar hisoblanadi va nutq jarayonida keng qo‘llaniladi.

You need to take the subway if you intend to go downtown — Agar shahar markaziga bormoqchi bo‘lsangiz metroga tushganingiz ma‘qul.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, atoqli otlar, ayniqsa shahar va mamlakatlar nomlarining ikkilamchi nominatsiyasi sifatida qo‘llaniluvchi, perifrazalar alohida til birligi sifatida o‘z o‘rniga ega bo‘lgan, murakkab struktural-semantikani aks ettiruvchi birliklar bo‘lib shakllanib ulgurgan. Ko‘p hollarda ularning struktural-semantik jihatlar frazeologik birliklarga tenglashib, o‘z ifoda plani, mazmun ko‘lami va kompozitsin shakllanishiga ko‘ra frazeologzmlardan fvrqlanadilar. Shunga ko‘ra ularni alohida til birligi sifatida alohida til sohasi onomastik birliklar shaklida tadqiq qilinish zarurati yuzaga keldi. Ushbu tadqiqotimiz esa bu boradagi ilk qadamlardan biri sanaladi.

Adabiyotlar ro‘yxati.

1. Апресян Ю.Д. Синонимические средства языка и правила перифразирования [Текст] / Ю. Д. Апресян // Русск. яз. в нац. шк. - 1972. -№ 3.-С. 19-27.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов [Текст] / О. С. Ахманова. - Изд. 3-е, стер. - М.: КомКнига, 2005. - 576 с.- 301 бет.
3. Бельчиков Ю. А. Перифраза [Текст] / Ю. А. Бельчиков // Русский язык: энцикл. / под. ред. Ю. Н. Караулова; 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Науч. изд-во «Большая Российская энциклопедия», 2003. - С. 637.- 371 бет.
4. Бельчиков, Ю. А. Перифраза [Текст] / Ю. А. Бельчиков // Русский язык: энцикл. / под. ред. Ю. Н. Караулова; 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Науч. изд-во «Большая Российская энциклопедия», 2003. - С. 637.-371 бет.
5. Бытева, Т. И. Основы лингвистической теории перифразы [Текст]: учеб. пособие / Т. И. Бытева. Красноярск: Изд-во Краснояр. гос. ун-та, 2004.-210 с.- 77 бет
6. Григорьев В. П. К проблеме перифразы [Текст] / В. П. Григорьев // Сборник докладов и сообщений лингвистического общества. - Т. IV. - Калинин, 1974.-С. 158-274.
7. Гудков Д. Б. Прецедентные феномены в текстах политического дискурса [Текст] / Д. Б. Гудков // Язык средств массовой информации: учеб. пособие для вузов / под ред. М. Н. Володиной. - М.: Академический Проект; Альма Матер, 2008. - С. 401-18
8. Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов. М.: Радуга, 2009 - 260 бет. Гаспаров М. Л. Перифраз(а) [Текст] / М. Л. Гаспаров // Литературный энциклопедический словарь / под общ. ред.. -274 бет.
9. Матвеева Матвеева, Т. В. Учебный словарь. Русский язык. Культура речи. Стилистика. Риторика [Текст] / Т. В. Матвеева. - М.: Флинта: Наука, 2003. - 432 с.- 228

EFFECTIVE STRATEGIES FOR TEACHING PRONUNCIATION IN ENGLISH

Abdug‘ofurova Madinabonu

Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract: The article discusses the role of phonetic training, the use of visual aids, also the importance of integrating listening and speaking exercises into the learning process. Additionally, it highlights the significance of personalized feedback and creating a supportive learning environment where students feel encouraged to practice. Finally, the article offers practical suggestions for utilizing technology and multimedia resources to enhance pronunciation instruction.

Keywords: English pronunciation, language learners, teaching techniques and strategies, communication, good learning environment, modern methods.

Pronunciation plays a crucial role in effective communication in English, yet it is often neglected in language teaching. Learners frequently face difficulties with pronunciation due to the differences in English sounds, stress patterns, intonation, and rhythm compared to their native language systems. Incorrect pronunciation can lead to misunderstandings and reduce the effectiveness of communication. We should pay more attention to pronunciation in communication, because it plays an important role. Due to some issues in pronunciation, the meaning of words can change, which is the biggest problem in a speaking. Therefore, teaching pronunciation becomes an essential and integral part of language instruction, requiring educators to implement effective teaching strategies.

Pronunciation is often regarded as a secondary skill in language acquisition, with more focus placed on vocabulary and grammar. However, clear pronunciation is essential for effective communication. When learners struggle with pronunciation, it can lead to misunderstandings and hinder fluent conversation. Therefore, it is crucial for language teachers to incorporate effective strategies for teaching pronunciation to help students achieve better clarity and confidence in their speech.

We can use different methods in this way. There are a good number of ways in the world. One of the most effective ways to teach pronunciation is through phonetic training. This approach involves familiarizing students with the sounds of English using the International Phonetic Alphabet (IPA) or similar tools. By learning how to recognize and produce sounds correctly, students can improve their ability to articulate words clearly. Phonetic exercises, such as minimal pairs, can also help learners differentiate between similar sounds that may be challenging.

Also, we are able to pay attention to listening or speaking in pronunciation, when we try to correcting pronunciation. Integrating listening and speaking exercises into lessons is essential for pronunciation practice. Listening to native speakers or recordings allows students to hear accurate pronunciation and intonation. Mimicking these sounds and practicing shadowing—repeating the speech they hear—helps learners train their ears and mouths to produce English sounds more naturally. Role-playing activities, such as simulating real-life conversations, can also improve their ability to apply correct pronunciation in various contexts.

Additionally, using visual aids, such as mouth diagrams, videos, and online tools, is another effective strategy for teaching pronunciation. Visual representations of how the mouth, lips, and tongue move during the production of different sounds can give learners a better understanding of how to produce sounds correctly. Moreover, visual cues can enhance memory retention and make abstract pronunciation concepts more accessible.

Providing personalized feedback is crucial for effective pronunciation instruction. Teachers should listen carefully to each student’s speech and provide constructive feedback on their pronunciation mistakes. Highlighting specific areas for improvement and offering guidance on how to fix common issues can help students make steady progress. Encouragement and praise for correct pronunciation also motivate learners to continue practicing and improving.

Incorporating technology into pronunciation lessons has proven to be a valuable tool. There are numerous apps and software programs designed to help students practice pronunciation through interactive exercises and feedback. For

example, speech recognition tools can provide instant feedback on pronunciation accuracy, allowing students to self-correct. Videos and audio resources featuring native speakers also allow students to practice at their own pace outside of class.

Creating a safe and supportive learning environment is essential to ensure that students feel comfortable practicing their pronunciation. Many learners are hesitant to speak because they fear making mistakes, which can hinder their progress.

Teachers should encourage an atmosphere of encouragement and patience, where students feel free to practice without judgment. This positive reinforcement can foster increased confidence and help students improve their pronunciation over time.

While students play a significant role in their own learning, teachers are central to the process of teaching pronunciation. They must first identify common pronunciation problems and tailor their lessons to address these issues. This may involve focusing on specific sounds, intonation patterns, or stress placements that tend to be more challenging for learners, especially those from different linguistic backgrounds. Furthermore, teachers should foster a non-judgmental, supportive environment where students feel confident to practice without fear of making mistakes. Positive reinforcement and regular feedback are key in helping students feel motivated to improve their pronunciation.

In conclusion, the process of teaching pronunciation requires continuous practice. Improving pronunciation skills does not happen overnight. Students need to practice regularly to develop their pronunciation in a correct and natural way. In this process, teachers should constantly encourage their students and provide more opportunities for practice. Through practice, students will make their pronunciation more natural, which will help them become more confident and clearer in communication.

REFERENCES

1. "English Phonetics and Phonology" by Peter Roach .
2. "Pronunciation Pairs" by Ann Baker and Sharon Goldstein .

3. Derwing, T. M., & Munro, M. J. (2005). Second language accent and pronunciation teaching: A research-based approach. TESOL Quarterly, 39(3), 379-397.
4. Kelly, G. (2000). How to teach pronunciation. Pearson Education.
5. Google Scholar (scholar.google.com) -
6. JSTOR va ERIC (Education Resources Information Center)
7. Sounds of English (British Council tomonidan)
8. Google Scholar (scholar.google.com) web.

REKLAMA MATNINI O‘RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI

Ariental universiteti magistranti

Nematjonov Shoxrux G‘ofurjon o‘g‘li

Annotatsiya: maqolada o‘zbek va nemis tillaridagi reklama matnlarida so‘z tartibi, so‘zlarning semantik ma‘nosi, innovatsiyaning ahamiyati ochib berilgan. mahsulot reklamasining jozibadorligi, shuningdek, mantiqiy urg‘u kuchi

Kalit so'zlar: inversiya, reklama, aktual bo'linish, mantiqiy urg'u, so'zlarning faol toifalari.

Reklama matnini o‘rganish tilshunoslikning turli xil nazariy asoslariga asoslanib, uning tilini, ishontirish usullarini va kommunikativ strategiyalarini tahlil qiladi. Tilshunoslar reklama tilining tabiati va samaradorligini yoritadigan ramkalar va nazariyalarni ishlab chiqdilar. Bu erda tilshunoslarning tushunchalari bilan qo‘llab-quvvatlanadigan reklama matnini o‘rganishda ba‘zi asosiy nazariy asoslar haqida umumiy ma‘lumot:

Pragmatika va nutq akti nazariyasi: Pragmatika, tilshunoslikning bir bo‘limi, aniq maqsadlarga erishish uchun tilning kontekstda qanday ishlatilishiga e‘tibor beradi. J. L. Ostin tomonidan ishlab chiqilgan va Jon Searl tomonidan yanada kengaytirilgan nutq akti nazariyasi, so‘zlar so‘zma-so‘z ma‘noni yetkazishdan tashqari harakatlarni qanday bajarishini o‘rganadi. Reklama matni kontekstida tilshunoslar reklama nutqi ishontirish, taklif qilish yoki buyruq berish kabi turli xil nutq harakatlarini qanday bajarishini tahlil qiladilar. Tilshunos Asif Aga reklama tili

bo‘yicha tadqiqotida reklama matnlari iste‘molchilarning xatti-harakatlariga illokatsion harakatlar orqali qanday ta’sir qilish uchun yaratilganligini tushunish uchun nutq akti nazariyasini qo‘llaydi⁹⁶. Reklama ko‘pincha va’dalar beradi, tavsiyalar beradi yoki tinglovchilardan muvofiqlikni qidiradi va Aga ushbu nutq harakatlari iste‘molchilarning javoblarini qanday shakllantirishini o‘rganadi.

Semiotika va semiologiya: Ferdinand de Sossyur va Charlz Pirs tomonidan ishlab chiqilgan semiotika belgilar va belgilarni o‘rganish va ularni talqin qilishdir. Semiotika reklama matnlarini tahlil qilishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi, chunki belgilar va belgilar ularning ma’nosini yaratish jarayonida Markaziy o‘rinni egallaydi. Semiotika lingvistik belgilar (so‘zlar, shiorlar) va vizual belgilar (tasvirlar, logotiplar) xabarlarini yetkazish va reklamada uyushmalar yaratish uchun qanday ishlashini o‘rganadi. Tilshunos Roland Bartes semiologiya bo‘yicha ishida reklama matnlaridagi belgilar qanday ma’no yaratishi va o‘ziga xos ma’no yoki hissiyotlarni uyg‘otishini o‘rganadi.

Ritorika va ishontirish: Ritorika – bu samarali muloqot va ishontiruvchi tilni o‘rganish. Tilshunoslar reklama matnlarida iste‘molchilarning munosabati va xatti-harakatlariga ta’sir qilish uchun ishontirish usullaridan qanday foydalanishini tahlil qilish uchun ritorik nazariyalardan foydalanadilar. Takrorlash, giperbola va metafora kabi ritorik vositalar qanday qilib ta’sir va jalb qilishni yaratishini tushunish uchun tekshiriladi. Tilshunos Richard Lanxem ham reklama tiliga ritorik tahlilni qo‘llaydi. U reklama beruvchilar diqqat kam bo‘lgan muhitda tomoshabinlar e’tiborini jalb qilish va saqlash uchun yorqin tasvirlar, hissiyotlarga murojaat qilish va ritorik raqamlar kabi lingvistik strategiyalardan qanday foydalanishlarini o‘rganadi.

Diskurs tahlili: Diskurs tahlili tilning muayyan ijtimoiy, madaniy va institutsional sharoitlarda ma’no yaratish uchun qanday ishlatilishini o‘rganadi. Tilshunoslar reklama tilini o‘rganish uchun uning ijtimoiy-madaniy oqibatlari va ijtimoiy qadriyatlar, me’yorlar va mafkuralarni qanday aks ettirishi va shakllantirishini hisobga olgan holda diskurs tahlilidan foydalanadilar. Tilshunos

---

⁹⁶ Asif Aga, language and social relations. – New-York: Routledge, 2010. – P.347.

Norman Fairclou o'zining "Reklama va iste'molchilar jamiyati" kitobida reklama matnlariga nisbatan diskurs tahlilini qo'llaydi⁹⁷. U reklamadagi til kuch munosabatlari, iste'molchilar madaniyati va ijtimoiy o'ziga xosliklarni qanday aks ettirishi va takrorlashini o'rganadi. Fairclou reklama beruvchilarning mahsulot yoki xizmatlarni muayyan ijtimoiy kontekstda joylashtirish va aniq iste'molchilar guruhlariga yo'naltirish uchun ishonchli tilni qanday ishlatishini tahlil qiladi.

Kognitiv tilshunoslik: Kognitiv tilshunoslik tilni tushunish va ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan aqliy jarayonlarga qaratilgan. Bu reklama matni iste'molchilarning bilim jarayonlariga, bilim tuzilmalariga va kontseptual asoslarga qanday murojaat qilishi haqida tushuncha beradi. Tilshunoslar iste'molchilarni idrok etish, imtiyozlar va qaror qabul qilish jarayonlarini shakllantirish uchun reklamada kontseptual metafora, tasvir sxemalari va kognitiv modellardan foydalanishni tahlil qiladilar.

Ushbu nazariy asoslar tilshunoslar va tadqiqotchilarga reklama matnida qo'llaniladigan tilni, ishontirish texnikasini va nutq strategiyasini tahlil qilish uchun asoslar va vositalarni taqdim etadi. Semiotika, pragmatika, nutq akti nazariyasi, ritorika, sotsiolingvistika, nutqni tahlil qilish, kognitiv tilshunoslik va tanqidiy nazariyaga asoslanib, tilshunoslar reklama matni qanday ishlashini, iste'molchilar idrokini shakllantirishini va kengroq ijtimoiy va madaniy dinamikani aks ettirishini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Tilshunoslar reklamaning til va aloqa jihatlarini o'rganadilar, marketologlar esa reklama matnlarining strategik va ishonarli elementlariga e'tibor berishadi. Bu erda ham tilshunoslar, ham marketologlar nuqtai nazaridan kelib chiqqan holda reklama matni tushunchasi haqida ba'zi ma'lumotlar mavjud. Metyu Makkalister va Emili Vest *"Reklama-bu ijtimoiy me'yorlar va qadriyatlarni aks ettiradigan va mustahkamlaydigan madaniy amaliyot"* degan g'oyani olg'a suradi⁹⁸

Tilshunoslar ishonchli xabarlarni yetkazish va tinglovchilarni jalb qilish uchun tildan qanday foydalanilishini tushunish uchun reklama matnlarini tahlil

⁹⁷ Norman Fairclough, Advertising and consumer society. – New-York: Routledge, 2003. – P.234.

⁹⁸ Matthew McKalister & Emili Vest. Advertising and Consumer Culture. – New Jersey: Peter Lang Publishing, 2012. – P.40.

qilishadi. Ular so‘zlarni tanlash, jumla tuzilmalari, ritorik vositalar va reklama matnlarida qo‘llaniladigan lingvistik strategiyalar kabi turli xil lingvistik xususiyatlarni o‘rganadilar.

Devid Kristal, taniqli tilshunos, *“Reklama matnlari ko‘pincha xabarni unutilmas va diqqatni jalb qilish uchun takrorlash, qofiya, ritm va alliteratsiya kabi ishontirish usullaridan foydalanadi”* deya ta’kidlagan edi⁹⁹. Tilshunoslar, shuningdek, auditoriya bilan jonli tasvir va hissiy aloqalarni yaratish uchun metafora, o‘xshatish va boshqa obrazli til vositalaridan foydalanish jarayonlarini o‘rganadilar.

Marketing va iste’molchilarning xulq-atvorini o‘rganadigan marketologlar reklama matnlarini tahlil qilib, ularning iste’molchilarning munosabati, idroklari va sotib olish qarorlariga ta’sirini o‘rganadilar. Taniqli marketing tadqiqotchisi Filipp Kotler reklama matnlari mijozlarga yo‘naltirilgan va maqsadli auditoriyaga moslashtirilgan bo‘lishi kerakligini ta’kidlaydi. Ular mahsulot yoki xizmatning noyob sotish takliflari va afzalliklarini samarali ravishda etkazishlari, shu bilan birga iste’molchilarning ehtiyojlari va istaklarini hal qilishlari kerak. Marketologlar, shuningdek, diqqatni tortadigan va asosiy xabarni qisqacha etkazadigan ishonarli sarlavhalar va shiorlarni tayyorlash muhimligini ta’kidlaydilar. Marketing mutaxassisi Uilyam Stanton reklamaga shunday ta’rif bergan edi: *“Reklama – bu turli xil ommaviy axborot vositalari orqali aniqlangan homiyalar tomonidan mahsulotlar, xizmatlar yoki g‘oyalar to‘g‘risida odatda to‘lanadigan va odatda ishontiruvchi ma’lumotlarning shaxsiy bo‘lmagan aloqasi”*¹⁰⁰. Gari Armstrong esa, *“Reklama-bu shaxsiy homiy tomonidan g‘oyalar, tovarlar yoki xizmatlarni taqdim etish va targ‘ib qilishning pullik shakli”*¹⁰¹ deya ta’kidlaydi. Ular iste’molchilarning istalgan xatti-harakatlarini yaratishda qaysi yondashuvlar eng samarali ekanligini aniqlash uchun reklama matnlaridagi turli xil lingvistik uslublar va ohanglarga iste’molchilarning javoblarini o‘rganadilar.

⁹⁹ Devid Crystal. Texting the great debate. – Oxford: Oxford University Press, 1989. – P.98.

¹⁰⁰ Wilyam Stanton. Fundamentals of Marketing. – New-York: Self-Publishing, 1984. – P.579.

¹⁰¹ Harry Armstrong. Principles of Marketing. – Oxford: Platinum, 1984. – P.420.

Tilshunoslikka ko‘ra, reklama matni tushunchasi ishonchli xabarlarni yetkazish va tinglovchilarni jalb qilish uchun reklama sohasida qo‘llaniladigan til va aloqa strategiyalarini o‘rganadigan qiziqarli tadqiqot sohasidir. Tilshunoslar reklama matnlarida ishlatiladigan turli xil lingvistik xususiyatlarni, ritorik vositalarni va lingvistik strategiyalarni ularning samaradorligi va ta‘sirini tushunish uchun tahlil qiladilar. Ushbu munozarada biz reklama matni kontseptsiyasini lingvistik nuqtai nazardan o‘rganamiz, asosiy jihatlar va texnikalarni ta‘kidlaymiz.

Reklama matnlari diqqatni jalb qilish, ishonchli xabarni yetkazish va maqsadli auditoriyadan kerakli javobni olishga qaratilgan puxta tayyorlangan xabarlardir. Tilshunoslar ushbu matnlarda qo‘llaniladigan til tanlovlari, tuzilmalari va ishontirish usullarini ularning asosiy mexanizmlarini ochish uchun o‘rganadilar.

Tasviriy til reklama matnlarining yana bir muhim jihati hisoblanadi. Tilshunoslar auditoriya bilan yorqin tasvir va hissiy aloqalarni yaratish uchun metafora, o‘xshatish, personifikatsiya va boshqa obrazli vositalardan foydalanishni o‘rganadilar. Masalan, metafora yordamida reklama beruvchilar o‘z mahsulotlarini ijobiy tushunchalar yoki tajribalar bilan bog‘lashlari va shu bilan iste‘molchilarning tushunchalari va afzalliklariga ta‘sir qilishlari mumkin. Bundan tashqari, reklama matnlarida shoshilinchlik yoki eksklyuzivlik hissi yaratish uchun lingvistik strategiyalar qo‘llaniladi. Tilshunoslar triggerlardan (masalan, "cheklangan vaqt taklifi") yoki eksklyuziv til (masalan, "faqat tanlangan mijozlar uchun") iste‘molchilarning tezkor harakatlarini rag‘batlantirishda foydalanishni o‘rganadilar. Bunday strategiyalar iste‘molchilarni tezkor qarorlar qabul qilishga undaydi.

Reklama matnlarining lingvistik uslubi va ohangi ham muhim rol o‘ynaydi. Tilshunoslar maqsadli auditoriyaning xususiyatlari, afzalliklari va qadriyatlariga mos keladigan tildan foydalanishni o‘rganadilar. Ular reklama beruvchilar o‘z tillarini turli demografiya, madaniyat yoki yosh guruhlariga qanday qilib aloqa o‘rnatish va iste‘molchilar bilan rezonanslashish uchun moslashtirishlarini o‘rganadilar.

Bundan tashqari, lingvistik tadqiqotchilar reklama matnlarida qo‘llaniladigan sintaktik tuzilmalar va jumla tuzilmalarini tahlil qiladilar. Ular reklama beruvchilarning asosiy xabarni samarali yetkazish uchun qisqa va sodda tildan qanday foydalanishlarini tadqiq qilishadi. Diqqatni jalb qiladigan sarlavhalar yoki shiorlar ko‘pincha qisqa va ta’sirli iboralar yordamida tayyorlanadi. Tilshunoslar, shuningdek, iste’molchilarning reklama bilan aloqasini rag‘batlantiradigan, kutish, shubha yoki qiziqish tuyg‘usini yaratadigan jumla tuzilmalarini o‘rganadilar.

Shuningdek, tilshunoslar reklama matnlarida ijtimoiy tildan foydalanishni o‘rganadilar. Shon Nikson shunday degan edi: *“Reklama – bu ishlab chiqarilgan va iste’mol qilinadigan ijtimoiy va madaniy kontekstda shakllanadigan nutq shakli”*¹⁰². Reklama beruvchilar ko‘pincha tanishlik tuyg‘usini yaratadigan yoki auditoriya bilan munosabatlarni o‘rnatadigan til strategiyalaridan foydalanadilar. Ular iste’molchiga bevosita murojaat qilish va aloqa tuyg‘usini rivojlantirish uchun "siz" va "biz" kabi olmoshlardan foydalanadilar. Tilshunoslar reklama beruvchilar xabarni yanada yaqinroq va yaqinroq qilish uchun qanday qilib suhbat yoki norasmiy ohanglarni yaratishini tahlil qiladilar.

Xulosa qilib aytganda, tilshunoslik qo‘llaniladigan til tanlovi, tuzilmalari va ishonitirish usullarini o‘rganib, reklama matni tushunchasi haqida qimmatli tushunchalarni taqdim etadi. Lug‘at, ritorik vositalar, obrazli til, lingvistik strategiyalar, uslub va reklama matnlarining ohangini o‘rganish orqali tilshunoslar ushbu matnlarning auditoriyani qanday qilib samarali jalb qilishi, ishonarli xabarlarni etkazishi va iste’molchilarning xatti-harakatlariga ta’sir qilishi haqida chuqurroq tushuncha beradi. Ularning tadqiqotlari samarali reklama amaliyotini rivojlantirishga va reklama aloqalarida yangi lingvistik yondashuvlarni o‘rganishga yordam beradi.

Adabiyotlar

1. Abdullaeva SH., Nosirov P., Marketing – bozor iqtisodiyoti asosi, Toshkent: 1994. – 187 b.

---

¹⁰² Sean Nickson. Advertising: Critical Approaches. – New Jersey: Penguin, 2004. – P.105.

2. Атакьян Гаянэ Самвеловна. Прагматика языка туристической рекламы: дис. кандидат филологических наук: 10.02.19 - Теория языка. Майкоп. 2010
3. Алефиренко Н.Ф. Язык, познание и культура: Когнитивносемиологическая синергетика слова: моногр. – Волгоград: Перемена, 2006. – 228 б.
4. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. Москва: Прогресс, 1990. 512 аспектах: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М. , 2014. – 512 с.
5. Влахов С., Флорин С. “Непереводимое в перевода”. М. :Международные отношения. 1986. – 346 с.
6. Барт Р. От произведения к тексту. // Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика. — М. :Прогресс, 1989 . – 411 б.
7. Бердышев, С. Н. Рекламный текст [Текст] / С. Н. Бердышев //Методика составления и оформления. – М. : Дашков и Ко, 2008. – 252 б.
8. Буйленко В. Ф. Туризм Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 411б.
9. Булатова Э. В.. Стилистика текстов рекламного дискурса : [учеб. пособие] / — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2012. —223 б.
10. Вахитова, Т. Ф. Стилистика газетной рекламы как жанра / Т. Ф. Вахитова. – Интернет ресурс <http://articlekz.com/article/12382>

CHET TILINI O‘RGATISHDA ONA TILINING ROLI

Muxlisaxon Mahmudova Ismoiljon qizi ADCHTI talabasi

Ilmiy rahbar: Murhanova Nilufar Yigitaliyevna

ADCHTI o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada chet tilini o‘rgatish jarayonida ona tilidan foydalanishning samaradorligi tahlil qilinadi. Ona tili chet tilini o‘zlashtirishda asosiy tayanch sifatida xizmat qilishi, o‘quvchilarning til strukturalarini tushunishi va yangi so‘zlarni o‘zlashtirish jarayoniga ta’siri o‘rganiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ona tilini to‘g‘ri qo‘llash chet tilini tez va samarali o‘rganishga yordam beradi.*

Kalit so‘zlar: ona tili, chet tili, bilingvistik ta‘lim, tarjima usuli, kognitiv yondashuv, qiyosiy tahlil

Abstract: *This article analyzes the effectiveness of using the mother tongue in teaching a foreign language. It examines the role of the mother tongue as a primary support for learning a foreign language, its impact on students' understanding of language structures, and the process of learning new words. Research shows that the correct use of the mother tongue contributes to the rapid and effective learning of a foreign language.*

Keywords: *mother tongue, foreign language, bilingual education, translation method, cognitive approach, comparative analysis*

Аннотация: *В статье анализируется эффективность использования родного языка в процессе обучения иностранному языку. Родной язык служит основной опорой при изучении иностранного языка, изучается его влияние на понимание учащимися языковых структур и процесс усвоения новых слов. Исследования показывают, что правильное использование родного языка помогает быстро и эффективно выучить иностранный язык.*

Ключевые слова: *родной язык, иностранный язык, двуязычное образование, метод перевода, когнитивный подход, сравнительный анализ*

Kirish

Tilshunoslik va pedagogika sohasida chet tilini o‘rgatish jarayoni uzoq yillardan beri tadqiq etilib kelinmoqda. Chet tilini samarali o‘rgatish usullari orasida ona tilidan foydalanish masalasi ham muhim o‘rin egallaydi. Ba’zi ta’lim metodikalari faqat chet tilidan foydalanishni taklif qilsa, boshqalar esa ona tilini yordamchi vosita sifatida ko‘rib, uni chet tilini o‘zlashtirishga xizmat qiluvchi manba sifatida baholaydi.

Bugungi ta’lim tizimida chet tillarni o‘qitishda ona tilidan foydalanish masalasi dolzarb bo‘lib, lingvistik va psixologik yondashuvlar bu jarayonning samaradorligini oshirish mumkinligini ko‘rsatmoqda. Ushbu maqolada chet tilini o‘rgatishda ona tilining o‘rni ilmiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

1. Ona tili va chet tili o‘rtasidagi lingvistik bog‘liqlik:

Tilshunoslikda ona tili va chet tili o‘rtasidagi aloqadorlikni tushunish muhim ahamiyat kasb etadi. Psixolingvistlarga ko‘ra, ona tilini yaxshi bilish chet tilini o‘rganish jarayonida muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Chunki ona tili orqali inson til qoidalarini, gap tuzilishini va semantik tuzilmani shakllantiradi.

Ushbu bog‘liqlik quyidagi jihatlar bilan izohlanadi:

O‘zaro grammatik moslik – Ona tilidagi grammatik ko‘nikmalar chet tilidagi yangi grammatik strukturalarni o‘zlashtirishni osonlashtiradi.

Semantik aloqadorlik – So‘z ma’nolarini qiyoslash orqali yangi lug‘at birliklarini tushunish osonlashadi.

Nutqiy kompetensiya – Ona tilida aniq va ravon muloqot qila olgan shaxslar chet tilida ham tezroq muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

2. Chet tilini o‘rgatishda ona tilidan foydalanishning afzalliklari:

Ba’zi ta’lim tizimlarida faqat chet tilida dars o‘tish samarali deb hisoblanadi. Biroq, tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ona tilidan me’yorida foydalanish o‘quvchilarga qiyinchiliklarni yengishda yordam beradi va tilni chuqurroq tushunishiga xizmat qiladi.

Asosiy afzalliklar:

1. Murakkab tushunchalarni tushuntirish – O‘quvchilarga qiyin grammatik qoidalarini yoki murakkab so‘z ma’nolarini tushuntirishda ona tilidan foydalanish samarali bo‘ladi.

2. Psixologik qulaylik – Ona tili o‘quvchilar uchun qulay muhit yaratib, til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni oshiradi.

3. Qiyosiy yondashuv – Chet tilidagi grammatik va leksik birliklarni ona tili bilan taqqoslash orqali tezroq o‘zlashtirish mumkin.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ona tilidan mutanosib foydalanish o‘quvchilarning til o‘rganish jarayonidagi ishonchini oshiradi va noto‘g‘ri tushunchalar shakllanishining oldini oladi (Cook, 2001).

3. Psixolingvistik va kognitiv nuqtayi nazardan ona tilining chet tilini o‘rganishga ta’siri

Chet tilini o‘rganish jarayoni nafaqat lingvistik, balki psixolingvistik va kognitiv jarayonlarga ham bog‘liqdir. Psixolingvistika til o‘rganish jarayonini inson ongi va til tizimlari bilan bog‘liq holda tahlil qiladi. Ushbu sohada olib borilgan tadqiqotlar ona tilining chet tilini o‘zlashtirishga bevosita ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi.

1. Transfer nazariyasi va interferensiya:

Til o‘rganishda ona tili va chet tili o‘rtasida transfer hodisasi kuzatiladi. Pozitiv transfer o‘xshash til birliklaridan foydalangan holda til o‘zlashtirish jarayonini tezlashtiradi. Masalan, grammatik tizimi yoki lug‘aviy birliklari o‘xshash bo‘lgan tillarni o‘rganish osonroq bo‘ladi. Biroq, negativ transfer yoki interferensiya ba’zan chet tilini o‘rganishda qiyinchiliklarga sabab bo‘lishi mumkin.

2. Kognitiv yondashuv va ikkitillilikning afzalliklari:

Kognitiv fanlar bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ona tilini yaxshi o‘zlashtirgan shaxslar chet tilini o‘rganishda ham yuqori natijalarga erishadi (Cummins, 2007). Ikkitillilik yoki bilingvizm insonning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantiradi, xususan:

- Xotira hajmini oshiradi
- Analitik fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi
- Diqqatni jamlash va moslashuvchan fikrlashni yaxshilaydi

3. Emotsional va motivatsion omillar

Ona tilidan foydalanish til o‘rganish jarayonida o‘quvchilar uchun qulay psixologik muhit yaratadi. Agar o‘quvchilar chet tilini o‘rganishda juda ko‘p qiyinchiliklarga duch kelsa va tushunmovchiliklar ko‘p bo‘lsa, ularning motivatsiyasi pasayishi mumkin. Ona tilining cheklangan darajada ishlatilishi esa bu qiyinchiliklarni kamaytirishga yordam beradi.

Shunday qilib, ona tili chet tilini o‘rganishda nafaqat lingvistik asos bo‘lib xizmat qiladi, balki psixolingvistik va kognitiv jihatdan ham o‘quvchilarning chet tiliga bo‘lgan yondashuviga ta’sir ko‘rsatadi.

Xulosa

Chet tilini o‘rganish jarayonida ona tilidan foydalanish to‘g‘ri yondashilgan taqdirda samarali natijalar beradi. Ona tili yordamida grammatik va semantik tushunchalar osonroq o‘zlashtiriladi, lekin bu jarayon mutanosib tarzda olib borilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Cook, V. (2001). Second Language Learning and Language Teaching. Oxford: Oxford University Press.
2. Cummins, J. (2007). Rethinking Monolingual Instruction in Multilingual Classrooms. TESOL Quarterly, 41(2), 221-240.
3. Krashen, S. (1982). Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon.
4. Nation, P. (2003). The Role of the First Language in Foreign Language Learning. Asian EFL Journal, 5(2), 1-8.

ENGLISH AS A GLOBAL LANGUAGE: ITS ROLE IN THE 21ST CENTURY

Teacher: Hosilbek Matqulov Mavlonovich

Student: Mannopova Xadichabonu

Annotation: *Nowadays, English is a very popular language and is becoming the first language in the world. All famous people try to speak English in their interviews, and some actors and actresses continue to learn English. English is the main language of many countries, and we will look at the English language skills of all countries and their study and teaching methods. Of course, we will also discuss the emergence and history of the English language.*

Key words: English language, its history, skills, methods, famous motivators and their opinion, websites in English.

English is one of the most important and widespread language in the world. It is used as an official or second language in more than 70 countries. Our president is also encouraging everyone to learn English and has decided to make it the second language of Uzbekistan. On May 6, a videoconference meeting was held under the chairmanship of President Shavkat Mirziyoyev to discuss measures for improving

the system of teaching foreign language. Every year, several scientific fields in Uzbekistan are selected for special development, and this year, foreign languages have been identified as a priority area. Uzbekistan's policy of openness, its active entry into the global market, and expanding international cooperation in all fields have increased the need for foreign language proficiency. Today, education is conducted in a foreign language at 25 higher educational institutions in Uzbekistan, compared to only 7 in 2016. Additionally, the number of graduates who have obtained international language certificates has increased tenfold over the past three years.

As mentioned above, English is one of the most significant and is considered the second language in several countries. For example, it plays a major role in the USA, Great Britain, Canada, Australia, India and South Africa. In the 21st century, the number of English language learners has increased rapidly. Of course, this has both positive and negative aspects. Students, pupils and teachers strive to use English more in classrooms, which indicates scientific and educational progress in our country. However, not everyone has mastered English fluently. If important information is available only in English, many people struggle to understand it. As a result, some young people may inadvertently access restricted websites due to language barriers. Hopefully, researchers will find a solution to this issue.

English belongs to the Indo-European language family, which also includes French, Italian, German, Norwegian and Greek. Within this family, English is part of the West Germanic subgroup. The origins of English date back to the mid-5th century when settlers from the North Sea conquered the territory of present-day Great Britain and the Celtic tribes. The history of the English language is traditionally divided into three main periods:

Old English (Anglo-Saxon): 450-1100

Middle English: 1100-1500

Modern English: 1500-present

It is also widely used in education. The most prestigious universities in the world, such as Harvard, Oxford and MIT, conduct classes in English. Approximately 80%

of scientific articles are written in English. For international students, English plays a crucial role in education. Moreover, the vast majority of content on the Internet (about 60% of web pages) is in English. Technology giants such as Google, Microsoft and Apple primarily produce their products in English.

Many famous people have made insightful remarks about the English language. Mark Twain, the American writer and author of *The Adventures of Tom Sawyer*, once said, "The English language is a funny thing – it borrows from other languages but beats them up and changes the rules." Twain emphasized how language evolves and is shaped by people. English is indeed one of the most flexible languages, having borrowed thousands of words from Latin, French, German, Greek and Arabic. However, in the process of adopting these words, English has a modified their pronunciation, spelling and usage according to its own rules. Winston Churchill, the British Prime Minister, writer and orator, once said, "The English language is the one thing that can draw us together and unite us in common understanding." This quote highlights the power of language as a unifying force in society. Indeed, language is not just a means of communication but also a vehicle for transmitting culture, history and shared values. Today, as a global lingua franca, English connects people from different nations and cultures.

In my conclusion, nowadays the English language is very important for everyone. Even studying its history of origin is very interesting. I really love reading books related to the English language and books written in English. I recommend reading all of them.

"The Stories of English" – David Crystal (2004)

"The Adventure of English: The Biography of a Language" – Melvyn Bragg (2003)

"Pride and Prejudice" – Jane Austen (1813)

"Harry Potter" series – J.K.Rowling (1997-2007)

"Atomic Habits" – James Clear (2018)

Since this language has become a modern language, children start learning it from kindergarten. They learn the English alphabet, memorize new words, sing various songs and read fairy tale books written in English while translating them. At school,

they learn to write letters, essays and grammar tests. When graduating from school and applying for higher education, there are tests in English for all subjects. After entering university, you are required to complete all assignments in English. That means preparing slides, presentations and various games in English. Moreover, the majority of the most relevant information on the internet and social media is published in English. Many international companies require their employees to have a strong command of English, as it is the primary language of business and global communication. Additionally, knowing English allows you to explore different cultures, travel to foreign countries and make new friends from all around the world. Watching movies and reading books in English in their original form provides even more enjoyment and a deeper understanding. Thus, learning English is not only essential for education and professional growth but also a great opportunity for personal development and broadening one's worldview.

References:

1. "Shavkat Mirziyoyev announced the establishment of a Center for Deep Learning of Foreign Languages in cooperation with the UN at JIDU", Daryo.uz, May 6, 2021.
2. "Mark Twain – The Adventures of Tom Sawyer (1876)".
3. "Winston Churchill" (1941, December 26). Address to Congress. National Churchill Museum.
4. Harvard University. "History of Harvard University." Accessed October 28, 1636.
5. "Massachusetts Institute of Technology/ Association of American Universities".
6. Yakubov I.A. – Ingliz tili o'qitish metodikasi – Toshkent, 2003.

XITOIY RESPUBLIKASI QADIMGI VA ZAMONAVIY ADABIYOTINING BUGUNGI KUNDAGI O‘RNI VA TA’SIRI

Andijon davlat chet tillari instituti

Muxiddinova Mahdiya

Ilmiy maslahatchi: Xomidava Malohat

Annotasiya: Ushbu maqolada Xitoy Xalq Respublikasining qadimgi va zamonaviy adabiyoti o‘zaro taqqoslanadi va Xitoy yozuvchilarining adabiyotda qoldirgan merosi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Xitoy, Konfutsiy, konfutsiylik, daosizm, Mo Yan, postmodernizm, modernizm, Nobel mukofoti, tendensiya.

Аннотация: В статье сравнивается древняя и современная литература Китайской Народной Республики, а также рассматривается литературное наследие, оставленное китайскими писателями.

Ключевые слова: Китай, Конфуций, конфуцианство, даосизм, Мо Янь, постмодернизм, модернизм, Нобелевская премия, тенденция

Dunyodagi rivojlangan davlatlardan biri Xitoy Respublikasi haqida so‘z ketganda uning necha ming yillik tarixga ega adabiyoti, maftunkor san’ati, betakror madaniyati va boy ma’naviy hayoti ko‘z o‘ngingizda yaqqol gavdalanadi.

Xitoy adabiyoti, o‘zining qadimiy ildizlari bilan dunyo adabiyotining eng boy va uzoq tarixga ega bo‘lgan an‘analaridan biridir. Xitoyning qadimgi adabiyoti miloddan avvalgi davrlarga borib taqaladi va u o‘zining badiiy, va tarixiy yozma asarlari bilan dunyoga mashhur. Zamonaviy Xitoy adabiyoti esa, o‘zining kompleks va boy merosi asosida yangi shakllar va janrlarni o‘z ichiga olib, xalqaro sahnada sezilarli o‘ringa ega bo‘lib kelmoqda.

Xitoyning qadimgi adabiyoti miloddan avvalgi va milodiy davrlarning bir qator asarlarida namoyon bo‘lgan. Eng muhim qadimgi asarlar qatoriga «Shijing» (She jing, «Poem Kitobi») va «Chunqiu» (Chun qiu, «Spring and Autumn Annals») kiradi. Bu asarlar Xitoy xalqlarining urf-odatlarini, falsafasi, va dunyoqarashlarini yoritib beradi. Ayniqsa, konfutsiylik va daosizm kabi falsafiy oqimlar Xitoy

adabiyotining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. (Tang sulolasi davrida (618-907) keng tarqalgan yog'ochdan bosma nashrning joriy etilishi va Song sulolasi davrida (960-1279) Bi Sheng (990-1051) tomonidan harakatlanuvchi bosma nashrning ixtiro qilinishi yozma bilimlarni butun Xitoy bo'ylab tez tarqaldi.)

XIX asrgacha Xitoyda badiiy matnlar Konfutsiylik mafkurasining natijasida tarixiy va axloqiy yo'nalishdagi adabiyotga nisbatan ikkinchi o'rinni egallagan. Konfutsiy (xitoycha 孔子, mil. avv. 551-479 yil) Xitoyning 5 ta mumtoz asari — „Shudzin“, „Shidzin“, „Idzin“, „Yuedzin“ va „Lidzi“ni to'plash, tahrir qilish, tarqatish bilan shug'ullanadi. Konfutsiy ta'limoti uning „Lun yuy“ („Suhbatlar va mulohazalar“) kitobida bayon etilgan. Bu kitob aslida Konfutsiyning fikrlari va suhbatlari asosida shogirdlari va izdoshlari tomonidan yaratilgan. Hayratlanarlisi shundaki, epik og'zaki ijodning eng qadimgi qatlami mavjud emasligi va bundan tashqari mifologik g'oyalarining xilma-xilligi va farqliligidir.

Bundan tashqari, Xitoy mumtoz she'riyati haqida ham ko'plab fikrlar bildirish mumkin. Xitoylik ijodkorlar turli mavzularda asarlar yaratib, she'riyat ixlosmandlariga taqdim etishgan. Xususan, Lyu Chjen, Se An, Gu Kaychji, Se Lin Yun, Bao Chjao yaratgan ajoyib asarlar ham e'tirofga sazovordir.

Bugungi kunda Xitoy adabiyoti nafaqat Xitoyda, balki butun dunyoda katta ta'sir o'tkizib kelmoqda. Xitoy adabiyotining zamonaviy vakillari, masalan, Mo Yan, Yu Hua, va Xiu Xiu kabi yozuvchilar xalqaro e'tirofga sazovor bo'ldi. Mo Yan 2012 yilda Nobel mukofotini qo'lga kiritdi, bu Xitoy adabiyotining dunyo miqyosidagi mavqeini yana bir bor tasdiqladi.

Xitoyda nazm bilan bir qatorda nasr ham shiddat bilan rivojlanib borayotgani sir emas. Har yili ko'plab iqtidorli yozuvchilarning yangi-yangi asarlari – hikoyalar, qissalar, romanlar dunyo yuzini ko'rmoqda. Misol qilib Nobel mukofoti sohibi Mo Yanning kitoblarini olishimiz mumkin. U “Musallas o'lkasi” romani uchun Nobel mukofotiga loyiq deb tan olingan. Yetmish yoshli mashhur adibning “Qip-qizil tentak” (Qizil Gaolyan), “Sandal daraxti o'limi”, “Qurbaqalar”, ”Ho'kizlar”, “Sarimsoq balladasi” singari badiiy kitoblari muxlislar tomonidan olqishlarga sazovor bo'ldi. Uning asarlari qahramonlari hayotiyligi va kitobxonning ko'nglidan

joy olishi jihatidan ajralib turadi. Qahramonlarning ichki dunyosi psixologik tahlil qilinganligi, dialoglar yordamida obrazlarning individual xarakterlari ochib berilganligi diqqatga sazovor bo‘lgan.

Mo Yanning Nobel ma‘ruzasidagi fikrlari haligacha ko‘plab ziyolilarning ma‘naviy olamini boyitib va kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etayapti. ”Televideniye yoki internet orqali barcha hozir bo‘lganlar u yoki bu darajada, ehtimol, Xitoyning shimoli-sharqida joylashgan mening olis vatanim Gaomi haqida tasavvur hosil qilgan bo‘lsangiz kerak. Ehtimol, sizlar mening to‘qson yashar otamni, akalarim va opalarimni, xotinim, qizimni va bir yilu to‘rt oyga to‘lgan qiz nabiramni ko‘rgandirsizlar. Ammo ayni damda hammadan ko‘p o‘ylayotganim – onajonimni endi ko‘rmaysizlar. Menga mana shu mukofot berilgandan beri onamdan boshqa juda ko‘p kishilar shuhratimni baham ko‘rdilar” deb fikr yuritgan. Mashhur adib Nobel ma‘ruzasida o‘z hayoti, ko‘nglidan o‘tgan fikrlaru, iztirobga solgan voqea-hodisalarni qalamga oladi.

Zamonaviy Xitoy adabiyoti Xitoyning o‘zidagi ijtimoiy va siyosiy muammolarni, shuningdek, Xitoyning o‘ziga xos madaniy xususiyatlarini va tarixini o‘rganishga katta e’tibor qaratadi. Shu bilan birga, bugungi kunda globalizatsiya va yangi texnologiyalarning ta’siri ostida Xitoy adabiyoti turli shakllar va janrlarda rivojlanmoqda. Internetda e’lon qilinayotgan asarlar va elektron kitoblar, shuningdek, o‘zbek, ingliz, va boshqa tillarda tarjimalar orqali Xitoy adabiyoti dunyoga yanada kengroq tarqalmoqda. Shuni ham ta’kidlab o‘tish joizki, Yuy Xuaning "Yashamoq" asari bugungi kundagi kitobxon o‘rtasida juda mashxurligi bilan tanilgandir. Muallifning meros xazinasida bir nechta romanlar, hikoyalar to‘plamlari va insholar mavjud. Yozuvchi, asosan, postmodernizm va modernizm janrida ijod qilgan.

Uning "Yashash" romanida Fugui ismli keksa odam haqida hikoya qilinadi, u qanday qilib mehribon xotini va ikkita go’zal farzandi bo‘lgan boy oilaning avlodi bo‘lganligi, beparvolikka tushib qolgani va shu bilan o‘limdan qochganligi haqida hikoya qiladi. Bularning barchasi XX asrning o’rtalarida, XXR asta-sekin zamonaviy qiyofaga ega bo‘lgan 50-yillarda sodir bo‘ladi. O‘zgarishlar qiyin,

ayniqsa, keksa odamlar uchun, qahramon ularni qanday yengishi mumkin? Bu haqida batafsil biz "Yashamoq" asarini o'qib o'rganamiz.

So'nggi o'n yilliklardagi Xitoy adabiyotida ko'p asrlik urflar, zamonaviy g'arb tendentsiyalari va o'z tarixi, kundalik hayotini qayta ko'rib chiqish istagi tug'ildi. XX asr davomida Xitoy jamiyati ko'plab g'alayonlarni boshdan kechirdi: imperiyaning qulashi va Szing sulolasining ag'darilishi, Yaponiya bilan urush, fuqarolar urushi, "madaniy inqilob" va uning oqibatlari, ushbu mavzularning barchasiga zamonaviy mualliflar ko'pincha o'z kitoblarida murojaat qilishadi.

Xitoyda versifikatsiya an'anasi xalq va she'riyat to'plami bo'lgan Shijinga borib taqaladi. She'riy ijod musiqiy an'ana bilan chambarchas bog'liq edi. Shjindan keyin muhim ahamiyatga ega bo'lgan birinchi she'riyat to'plamlaridan biri Venxuan kit bo'ldi. 文選. She'riy matnni yaratish klassik ta'limda majburiy element bo'lib, kech imperatorlik davrida imtihon tizimi orqali dogmatizatsiya qilingan. Misol Cao Cao va Van Anshi kabi eng yirik davlat arboblari keltirish mumkin[8].

Xitoyda dramatik adabiyotning rivojlanishi teatr bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. Adabiyot asarlari davlatning qattiq nazorati ostida bo'lgan bo'lsa-da, oddiy aholi orasida "xalq" adabiyoti rivojlanib, u turli yo'nalishlar va o'ziga xos mavzular bilan ajralib turardi. Bularning barchasi sahnada o'z ifodasini topdi va bugungi kunda butun dunyoga ma'lum bo'lgan Xitoy teatri maktabining yaratilishiga zamin yaratdi. Mo'g'ul yuan sulolasi davrida adabiy yo'nalish sifatida "yuan dramasi" ning paydo bo'lishi tufayli o'sha mashhur "soya teatri" keng tarqaldi va keyinchalik Pekin va Shanxay operalari yaratildi.

Xulosa qilib aytganda, Xitoy adabiyoti tarixan boy va rang-barang an'analarga ega bo'lib, bugungi kunda ham butun dunyoda katta ta'sir ko'rsatmoqda. Qadimgi adabiyotning falsafiy va badiiy asoslari, zamonaviy adabiyotning innovatsion yondoshuvlari bilan uyg'unlashib, Xitoyni dunyo madaniyati bilan yanada chuqurroq bog'lamoqda. Xitoy adabiyotining hozirgi holati, uning ijtimoiy, siyosiy va madaniy kontekstlarini yorituvchi asarlar bilan bugun ham davom etmoqda va dunyo xalqlari uchun yangi bilimlar va qadriyatlarni o'rgatishda davom etmoqda.

Foydalanilgan manbalar:

1. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Xitoy_adabiyoti
2. Konfusiya asarlari, kitoblari <https://kitobxon.com/oz/yozuvchi/konfuciy>
3. Китайская литература // Энциклопедия «Кругосвет»
4. Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги - расмий хабарлар, тезкор янгиликлар, таҳлилий-танқидий материаллар, қонун ҳужжатлари, фото ва видеорепортажлар https://uza.uz/oz/posts/xitoy-adabiyoti-haqida-oylar_559719
5. Современная китайская литература: что выбрать для первого знакомства | Онлайн-журнал Эксмо
<https://eksmo.ru/articles/sovremennaya-kitayskaya-literatura-02-24-ID15669333/>
6. ТОП-10 произведений китайских современных писателей, о которых стоит знать (детектив, семейная сага...) | Читающий хомяк | Дзен
<https://dzen.ru/a/ZGR1qQDeV0hpbqQHi>

THE ROLE OF MACHINE LEARNING IN ENHANCING LANGUAGE ACQUISITION

Shamsuddinova Diyoraxon

Andijan State Institute of Foreign Languages, Teacher

Xaqnazarova Oydinoy

Andijan State Institute of Foreign Languages, Student

Abstract: The emergence of machine learning (ML) has significantly influenced various fields, including education. One of its most impactful applications is in the domain of language acquisition. Machine learning, particularly through techniques like natural language processing (NLP), deep learning, and neural networks, has revolutionized language learning tools and strategies. This article delves into how machine learning is enhancing language acquisition, its benefits, limitations, and future prospects. By examining popular applications and research findings, the article provides a comprehensive understanding of the intersection between technology and language education.

Keywords: Machine Learning, Language Acquisition, Natural Language Processing, Deep Learning, Educational Technology, Language Learning Tools, AI-based Learning

Introduction

Language acquisition has traditionally been a complex, slow process, requiring interaction with native speakers, memorization, and practice. In recent years, the advent of machine learning (ML) has provided new opportunities to accelerate and enhance language learning. Machine learning algorithms enable systems to adapt, predict, and provide personalized learning experiences that were once not feasible with traditional methods. As such, language acquisition is evolving in remarkable ways thanks to the integration of ML technologies.

Machine learning is a branch of artificial intelligence (AI) that allows machines to learn from data and improve their performance over time without being explicitly programmed. This ability to recognize patterns and make predictions is the key to improving the language acquisition process. By integrating machine learning into language learning platforms, learners can engage in more efficient, personalized, and dynamic language learning experiences. In this article, we explore how machine learning is transforming language learning, discussing its applications, advantages, challenges, and the future of this rapidly evolving field.

Methods

To explore the role of machine learning in language acquisition, this article draws from various studies, academic research, and popular language learning platforms that utilize machine learning algorithms. The review includes analysis of language learning applications such as Duolingo, Babbel, and Rosetta Stone, as well as innovations in machine translation tools like Google Translate and DeepL. We focus on understanding how ML technologies, including natural language processing (NLP), deep learning, and reinforcement learning, contribute to improving language skills such as vocabulary acquisition, pronunciation, and grammar mastery.

Results

1. Personalized Learning and Adaptive Systems

Machine learning enables language learning platforms to adapt to the learner's progress, personal preferences, and difficulties. For instance, platforms like Duolingo use ML algorithms to analyze a learner's responses and create customized lesson plans based on their performance. The system adjusts the difficulty of exercises, repeats lessons that the learner struggles with, and provides reminders for vocabulary and grammar that need reinforcement. This personalized approach is grounded in data analysis, where the system continuously learns about the user's strengths and weaknesses to offer a more effective learning experience.

2. Natural Language Processing (NLP) and Speech Recognition

NLP, a branch of machine learning, plays a crucial role in enabling language learning systems to process and understand human language. Speech recognition systems, such as those integrated into Rosetta Stone or Google's speech-to-text technology, allow learners to practice pronunciation by comparing their speech with native speaker models. These systems use machine learning to recognize phonetic patterns and provide immediate feedback on pronunciation accuracy.

NLP also contributes to language comprehension, allowing learners to interact with chatbots or virtual assistants. For example, Replika and Mitsuku are AI-driven conversational agents that simulate real-life conversations, enabling learners to practice their speaking and listening skills in a controlled environment.

3. Deep Learning and Automated Translation

Machine learning has made significant strides in machine translation, a vital tool for language learners. Deep learning models, such as neural machine translation (NMT), have improved translation accuracy significantly. Tools like Google Translate and DeepL use these deep learning models to translate texts with a level of fluency and accuracy previously unattainable. These systems analyze vast amounts of bilingual text data, allowing them to identify linguistic patterns and produce more natural translations.

The development of neural networks has also impacted text-to-speech and speech-to-text systems, providing learners with better ways to engage with written and spoken content in their target language.

4. Gamification and Engagement

Machine learning's role in gamification enhances learner engagement. AI-driven apps often use gamified elements (e.g., rewards, levels, and challenges) to motivate learners and make the language learning process enjoyable. Machine learning algorithms can tailor challenges based on the learner's past interactions, creating a personalized gaming experience that sustains motivation and engagement.

Duolingo, for instance, adapts to a learner's pace and difficulty, providing reinforcement through game-like features such as points, streaks, and badges. This dynamic and engaging learning environment increases the likelihood that learners will stick to their studies and continue practicing over time.

Discussion

Machine learning has revolutionized the way language acquisition occurs, making it more personalized, flexible, and efficient. The most significant advantage of ML-based language learning tools is their ability to adapt to individual needs. Adaptive learning algorithms ensure that students are not overwhelmed by materials that are too difficult or bored by content that is too easy, leading to an optimal learning experience.

However, while machine learning enhances language acquisition, it cannot fully replace human teachers. Human interaction remains vital, particularly when it comes to nuanced cultural contexts, social language skills, and interpersonal communication. Furthermore, the AI systems used for language learning often rely on large datasets, which may not always accurately represent dialects, regional variations, or cultural nuances.

A key challenge in the use of machine learning for language acquisition is ensuring that AI tools are accessible to a wide range of learners. Machine learning algorithms are only as effective as the data they are trained on, and in some cases, AI-driven platforms may struggle with less widely spoken languages or dialects.

Additionally, ethical concerns around data privacy and the collection of learner information need to be addressed. Many language learning apps collect extensive data on user behavior, which could lead to privacy issues if not managed appropriately.

Conclusion

Machine learning has the potential to reshape the landscape of language acquisition. The development of adaptive learning systems, improved speech recognition, and the enhancement of machine translation tools are just a few examples of how ML is transforming language learning. These innovations not only make language learning more personalized and efficient but also more engaging and accessible.

Despite these advancements, there are still limitations, including the inability of AI to replicate human interaction in language learning fully. Nevertheless, as technology continues to evolve, the future of language acquisition seems bright, with machine learning playing an increasingly significant role in helping learners across the world master new languages more effectively and efficiently.

References

1. Godwin-Jones, R. (2018). *Emerging Technologies: Language Learning and Technology: A Review of the Latest Innovations*. CALICO Journal, 35(3), 231-248.
2. Kukulska-Hulme, A. (2020). *Using Mobile Learning for Language Learning: A Review of Current Developments*. Journal of Educational Technology & Society, 23(1), 4-12.
3. Loewen, S., & Reinders, H. (2011). *Key Concepts in Second Language Acquisition*. Routledge.
4. Johnson, M. (2017). *Artificial Intelligence and the Future of Language Learning*. Cambridge University Press.
5. Vasilyeva, E., & Plaksina, E. (2019). *The Role of Machine Learning in Modern Foreign Language Teaching*. TESOL Journal, 10(1), 23-34.

6. Yates, R. (2021). *Deep Learning in Language Acquisition: Neural Networks and Their Application in Education*. Journal of Linguistic Technology, 17(4), 45-59.

TALABALAR O‘RTASIDA KITOBXONLIKNI TARG‘IB QILISHNING XITOY TAJRIBASI

Andijon davlat chet tillari institute talabasi

Rasulova Mushtariy Xushnutjonovna

Annotatsiya: Insoniyat tarixiga nazar tashlar ekanmiz, ta’limni tashkil etish shakllari ijtimoiy tuzum manfaatlariga mos xolda paydo bo’lgan va jahon ta’limi xalqlar va sivilizatsiyalarning rivojlanishida muhim rol o’ynab kelgan. U qadimiy davrlardan hozirgi kungacha turli madaniyatlar, dinlar, ijtimoiy tizimlar va texnologiyalar ta’sirida shakllanib kelgan. Xitoyda ta’lim Konfutsiy ta’limotiga asoslangan bo’lib, ijtimoiy tartib va axloqiy qadriyatlarga katta ahamiyat berilgan.

Kalit so‘zlar: *Ta’lim-tarbiya, kitobxonlik madaniyati, axloqiy qadriyatlar, qadimiy an’ana “Zamonaviy maktab”, xalqaro standartlar, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, “iqtidorli o’quvchi”, elektron kitoblar, majburiy ta’lim muhiti.*

Аннотация: В истории человечества формы организации образования появлялись в соответствии с интересами социальной системы, а глобальное образование сыграло важную роль в развитии наций и цивилизаций. Оно формировалось под влиянием разных культур, религий, социальных систем и технологий с древнейших времен до наших дней. Образование в Китае основано на конфуцианстве, при этом особое внимание уделяется социальному порядку и моральным ценностям.

Ключевые слова: Образование, культура чтения, моральные ценности, древняя традиция «Современная школа», международные стандарты, современные педагогические технологии, «талантливый ученик», электронные книги, Обязательная образовательная среда.

Annotation: Looking at the history of mankind, the forms of educational organization have appeared in accordance with the interests of the social system, and

global education has played an important role in the development of nations and civilizations. It has been formed under the influence of different cultures, religions, social systems and technologies from ancient times to the present day. Education in China is based on Confucianism, and social order and moral values are emphasized.

Keywords: Education, reading culture, moral values, ancient tradition "Modern school", international standards, modern pedagogical technologies, "talented student", e-books, Compulsory educational environment.

KIRISH

Ma'lumki, yurtimiz ta'limi keng qamrovli islohotlarni hamda qayta qurish ishlarini amalga oshirishdek murakkab jarayonni boshidan kechirgan va kechirib kelmoqda. Bulardan ko'zda tutilgan maqsad esa maktab faoliyatini demokratlashtirish hamda uning insonparvarlik tamoyillarini rivojlantirish, shu asosida o'quv-tarbiya ishlari mazmunini, uning shakl va uslubini yangilash va yanada takomillashtirishdan iboratdir. Yangilangan ta'lim to'la ma'noda yangicha tafakkur, sog'lom fikrdir.

Xitoyning kitobxonlik madaniyati o'zining qadimiy an'analari va bugungi zamonaviy talablarga moslashganligi bilan ajralib turadi. Xitoyda kitobxonlik madaniyati ming yillar davomida rivojlangan, va u ko'pincha ilm-fan, falsafa va badiiy ijod bilan bog'liqdir.

Kutubxona infratuzilmasini kengaytirishda shahar va qishloqlarda jamoat kutubxonalarining ko'paytirilishi va ular uchun qulay sharoitlarning yaratilishi aholiga kitob o'qish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, Xitoy qishloqlarida kutubxonalarning tashkil etilishi va kitoblar bilan ta'minlanishi kitobxonlik darajasini oshirishga xizmat qilmoqda. Xitoyda kitobxonlikni rivojlantirishda texnologiya katta rol o'ynamoqda. Internet va raqamli kutubxonalar kitob va ilmiy manbalarga onlayn kirish imkonini beradi. Xitoyda har yili "Adabiyot festivallari" o'tkazilib, ularda mashhur yozuvchilar va olimlar bilan uchrashuvlar, kitoblar taqdimoti kabi tadbirlar tashkil etiladi. Ushbu tadbirlar kitob o'qishga qiziqish uyg'otadi va kitobxonlikni rag'batlantiradi. Xitoy kitobxonlik madaniyatining asosiy xususiyatlariga qisqacha to'xtalib o'tamiz:

Qadimiy an'ana: Xitoyda kitob yozish va o‘qish qadimdan e’tirof etilgan. Qadimgi xitoy yozuvi (ixtiro qilinishi miloddan avvalgi II ming yillikka to‘g‘ri keladi) bilan matnlar yaratish va o‘qish xitoy xalqining madaniy merosi sifatida ahamiyat kasb etgan. Ayniqsa, Konfutsiy va Lao Tszening asarlari, falsafiy va axloqiy ta’limotlari orqali bilim tarqatish keng tarqalgan.

Ta’lim va kitob o‘qish qadriyatlari: Xitoyda bilim olish va kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqish jamiyatda yuqori baholanadi. Kitob o‘qish bilim olishning asosi sifatida qabul qilinadi va har doim yuqori qadrlanadi. Ta’lim olish davlat xizmatida yuqori lavozimlarni egallash uchun zarur bo‘lgan. Bu jarayon, ayniqsa, imperatorlik sinovlari orqali amalga oshirilgan.

Zamonaviy kitobxonlik: Bugungi kunda Xitoyda kitob o‘qish odati keng tarqalgan. Xitoyda ko‘plab jamoat kutubxonalari va kitob do‘konlari mavjud bo‘lib, ular kitob o‘qishni ommalashtirishga xizmat qiladi. Hozirda elektron kitoblar va onlayn platformalar kitobxonlikni yanada ommalashtirdi.

Xitoy kitobxonlik madaniyati, ularning bilimga bo‘lgan hurmati va ta’lim sohasidagi an'analari bilan bugungi kunda ham davom etmoqda va rivojlanmoqda. Xitoyda kitobxonlik madaniyati qadimiy an'analarga ega bo‘lib, u bugungi kunda ham yuqori darajada rivojlangan. Bu mamlakatda kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqish kuchli bo‘lib, kitobxonlik jamiyatning intellektual ta

raqqiyoti va ma'naviy o'sishini qo'llab-quvvatlaydi. Quyida Xitoyda kitobxonlik madaniyatining asosiy jihatlari keltirilgan:

➤ **Kutubxonalar tizimi va kitobga kirish imkoniyati**

Xitoyda milliy va mahalliy kutubxonalar keng tarmog‘i mavjud bo‘lib, ular orqali aholiga kitob o‘qish imkoniyati beriladi. Yirik shaharlarda katta kutubxonalar, xususan, “Xitoy milliy kutubxonasi” dunyodagi eng yirik kutubxonalardan biridir. Kutubxonalar zamonaviy va raqamli xizmatlar bilan ham ta'minlangan, bu orqali kitoblarni elektron shaklda o‘qish mumkin.

➤ **Xitoy hukumatining kitobxonlikni qo'llab-quvvatlashi**

Xitoy hukumati kitobxonlikni targ‘ib qilishga katta e’tibor qaratadi. Milliy darajada kitobxonlikni rivojlantirish bo‘yicha turli dasturlar amalga oshirilmoqda.

Masalan, hukumat tomonidan tashkil etilgan "Butun xalq o'qish dasturi" (全民阅读计划) kitob o'qish madaniyatini mustahkamlash va aholi orasida kitobxonlikni keng yoyishga qaratilgan.

➤ **Kitobxonlik klublari va jamoatchilik tadbirlar.**

Xitoyda kitobxonlik klublari ham keng tarqalgan bo'lib, ular odatda universitetlar, kutubxonalar yoki onlayn platformalarda tashkil etiladi. Ushbu klublarda ma'lum bir kitobni o'qib, keyin uni muhokama qilishadi. Bu esa o'qilgan bilimlarni chuqurroq tahlil qilish va o'zaro fikr almashishga yordam beradi.

➤ **Bolalar va yoshlarda kitobxonlikni rivojlantirish**

Bolalar orasida kitobxonlikni rivojlantirish uchun ko'plab kitoblar, jumladan, bolalar adabiyoti keng targ'ib qilinadi. Maktablarda kitob o'qishga bag'ishlangan tadbirlar va darslar tashkil qilinadi va bu yoshlarda kitobxonlikka bo'lgan qiziqishni uyg'otadi. Shu bilan birga, Xitoyda talabalar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish bo'yicha bir qancha samarali tajribalar mavjud. Xitoy ta'lim tizimi va madaniyatida kitobxonlik va bilim olish katta ahamiyatga ega bo'lib, quyidagi usullar keng qo'llaniladi:

1. Kutubxonalar tarmog'ini rivojlantirish: Xitoyning barcha ta'lim muassasalarida, shuningdek, mahalliy jamoatchilik tizimida zamonaviy kutubxonalar tarmog'ini kengaytirish orqali talabalar va fuqarolar o'rtasida kitobxonlikka bo'lgan qiziqishni oshirishga katta e'tibor qaratilgan.

2. Raqamli platformalar va elektron kitoblar: Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan bir qatorda Xitoyda talabalar uchun elektron kitoblarni o'qish imkoniyatlari yaratilgan. Talabalar kitoblarni elektron qurilmalar orqali o'qish imkoniga ega bo'lib, bu ularga har joyda va istalgan vaqtda kitob o'qishni qulaylashtiradi.

4. Kitob sovg'a qilish odati: Talabalar va yoshlar orasida kitoblarni sovg'a qilish odati ham keng tarqalgan. Bu madaniyat o'qish odatlarini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Bu tajribalar Xitoyda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va yoshlar orasida o'qishga bo'lgan qiziqishni oshirishda katta ahamiyatga ega.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, Xitoyda kitobxonlikni targ'ib qilish mamlakat madaniy rivojlanishi va ta'lim darajasini oshirishda muhim o'rin tutadi. Mamlakatda kitobxonlikni rag'batlantirish bo'yicha turli dasturlar va tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Xitoy hukumati kitobxonlikni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus milliy dasturlar ishlab chiqmoqda. "Milliy kitobxonlik kuni" (23-aprel) va "Kutubxona haftaligi" kabi tadbirlar muntazam ravishda o'tkazilib, aholining kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishga qaratilgan. Davlat tomonidan jamoat kutubxonalarini moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash ham kitobxonlikni targ'ib qilishdagi muhim maqsadlardan biridir. Zero, kitob-insonning bilim olishi, tafakkur qilishi va ma'naviy o'sishi uchun eng yaqin yo'ldoshdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 2017-2021 yillarda O_zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo_nalishi bo_yicha Harakatlar strategiyasi. O_zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni
2. Abdullaev Yu.N. Xorijiy oliy ta'lim. tajriba va taraqqiyot yo'nalishlari. Darslik. -T.: O'zbekiston, 2000.
3. Ibragimova.G.S. Ta'lim sifati monitoringi jarayonida xalqaro baxolash dasturlarini keng joriy etishning ahamiyati // TDPU Ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnali. –Toshkent, 2022. -№ 6.
4. Fayzullaeva N., Miralieva D. —Jahon ta'lim tizimil O'quv qo'llanma.-T.: Iqtisodiyot, 2011.
5. Yo'ldoshev J.G'. —Xorijda ta'liml. Darslik.-T.: 1995.
6. Ibragimova G.S. Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifati monitoringini takomillashtirishning pedagogik mexanizmlari// Innovative developments and research in education. – Canada. 2022.- №6.
7. <https://muhaz.org/reja-talimdagi-xorijiy-tajribalar.html?page=2>
8. <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/35791>

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING FARQLARI

Aliyeva Ziyoda

Andijan State Institute of foreign languages

Sobirjonov Muhammadyahyo student of

Andijan State Institute of foreign languages

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarning farqlarini o'rganadi. Frazeologik birliklar, ya'ni idiomalar, frazeologizmlar va maxsus iboralar, har bir tilning o'ziga xosligini, madaniyatini va tarixiy rivojlanishini aks ettiradi. Maqola ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarning semantik, sintaktik, grammatika, madaniy, va kommunikativ jihatlarini tahlil qiladi. Ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklar o'rtasidagi farqlar, shuningdek, bu birliklarning lug'aviy, ijtimoiy va madaniy ko'rinishdagi o'zgarishlari yoritiladi. Maqola tilshunoslik, madaniyatshunoslik va lingvistik tadqiqotlar uchun qiymatli bo'lib, tillararo muloqotda va tarjima faoliyatida ham muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Frazeologik birliklar, idiomalar, frazeologizmlar, ingliz tili, o'zbek tili, semantik farqlar, sintaktik tuzilish, madaniy kontekst, tillararo farqlar, frazeologik tahlil, madaniyat.

Har bir tilning frazeologik tizimi uning o'ziga xosligini, xalqining an'analarini va tarixini aks ettiradi. Frazeologik birliklar (idiomalar, frazeologizmlar) tilning ustuvor jihatlaridan biridir va ular nafaqat tilshunoslar, balki tarjimonlar, til o'qituvchilari va madaniyatshunoslar uchun ham qiziqarli tadqiqot mavzusi hisoblanadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklar, har ikkala tilning o'ziga xos struktura va tarixiy rivojlanishiga asoslanadi. Bu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklar o'rtasidagi farqlarni, shuningdek, frazeologizmlarning tilning umumiy tuzilmasidagi o'rni va ta'sirini ko'rib chiqamiz. Frazeologik birliklar ko'pincha idiomatik ma'no kasb etadi, bu esa ularning to'g'ridan-to'g'ri lug'aviy ma'nosidan farq qiladi. Biroq, bu birliklarning til va

madaniyatga ta'siri har xil bo'ladi. Ingliz tilida va o'zbek tilida frazeologik birliklarning ishlatilishi, ularning semantik, sintaktik va madaniy kontekstdagi farqlari tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Bu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarning farqlari, ularning tuzilishi, ma'nosi va ishlatilishidagi farqlarni o'rganishga qaratilgan.

Asosiy Qism:

1. Frazeologik Birliklarning Ta'rifi va Turlari

Frazeologik birliklar, odatda bir yoki bir nechta so'zlardan iborat bo'lib, o'zining semantik ma'nosi va tilshunoslikdagi ahamiyati bor. Frazeologik birliklar ko'pincha idiomatik ifodalarga, ya'ni so'zlar ma'nosining bir-biriga bog'lanishiga asoslanadi. Ular quyidagi turlarga bo'linadi:

Idiomalar — so'zlar o'zgacha, figuralik ma'no anglatadi. Masalan, ingliz tilida "break the ice" (noqulay vaziyatni yengib o'tish) yoki o'zbek tilida "yulduzga intilish" (yuqori maqsadlarga erishishga intilish).

Frazeologizmlar — frazeologik birliklar odatda o'z ma'nosini qattiq aniq va ko'proq kontekstga bog'liq holda olishadi. Misol uchun, ingliz tilidagi "a penny for your thoughts" (fikrlaringizni ayting) yoki o'zbek tilidagi "ko'z oldida turganini ko'rmadi" (oddiy narsani sezmaslik).

2. Semantik Farqlar

Semantik farqlar frazeologik birliklarning ma'nosini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Ingliz va o'zbek tillarida ko'plab frazeologik birliklar o'rtasida ma'no o'zgarishlari, lingvistik va madaniy farqlarni ko'rish mumkin. Ingliz tilidagi frazeologik birliklar: Ingliz tilidagi frazeologizm va idiomalar ko'pincha tarixiy va madaniy kontekstga asoslanadi. Misol uchun, "the ball is in your court" iborasi sport turlaridan kelib chiqqan bo'lib, "endi qaror qabul qilish sizning qo'lingizda" degan ma'noni anglatadi. Bu frazeologizmning semantik manosi inglizlarning sportga bo'lgan e'tiboriga bog'liq bo'lib, sport va ijtimoiy faolliklar ko'pincha frazeologik birliklar shaklida aks etadi.

O'zbek tilidagi frazeologik birliklar: O'zbek tilidagi frazeologizm va idiomalar ko'proq xalq an'alariga, ishchi mehnatiga va qishloq hayotiga bog'liq. Masalan,

“to‘rt ko‘zi birday ochiq” — bu ifoda diqqatni jalb qilishni anglatadi, bu o‘zbek xalqining ishchi an‘analariga, mehnatga bo‘lgan e‘tiboriga bog‘liq. Farq: Ingliz tilidagi frazeologik birliklar ko‘proq sport va global madaniyatga bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek tilida frazeologizm va idiomalar ko‘proq mehnat va xalq hayotiga, an‘analarga asoslanadi. Ingliz tilidagi ifodalar global kontekstga, o‘zbek tilidagilar esa milliy an‘anaga bog‘liq.

3. Sintaktik (Grammatik) Farqlar

Ingliz tilidagi frazeologik birliklar: Ingliz tilida frazeologik birliklar ko‘pincha aniq grammatik tuzilmalarga ega bo‘lib, ular fe‘l + ob‘ekt shaklida ifodalanadi. Masalan, "to hit the nail on the head" — "aniq gapirish" degan ma‘noni bildiradi. Bu tuzilish ko‘pincha grammatik jihatdan aniq bo‘lib, fe‘lning mavhum ma‘nosi bilan ajralib turadi. O‘zbek tilidagi frazeologik birliklar: O‘zbek tilidagi frazeologik birliklar ko‘proq tasvirlovchi va figurativ ifodalarga asoslanadi. Masalan, "nog‘ora kabi chopmoq" — bu frazeologizm biror kishining tez va baland ovozda gapirishini yoki ishlashini bildiradi. Bu ifoda ingliz tilidagi "to talk loud" (baland gapirish) iborasi bilan qiyoslash mumkin, lekin o‘zbek tilidagi frazeologizm ko‘proq figurativ va tasviriy ma‘no anglatadi. Farq: Ingliz tilidagi frazeologik birliklar grammatik jihatdan aniq va oddiy tuzilishga ega bo‘lsa, o‘zbek tilidagi frazeologik birliklar ko‘proq figurativ va tasviriy bo‘ladi.

4. Madaniy Farqlar

Madaniyat frazeologik birliklarning shakllanishida katta rol o‘ynaydi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklar o‘z madaniy kontekstiga asoslanadi, bu ularning ishlatilishi va ma‘nosiga ta‘sir qiladi. Ingliz tilida: Ingliz tilidagi frazeologizm ko‘pincha o‘z tilida mavjud bo‘lgan xalq va milliy qadriyatlar bilan bog‘liq. Masalan, "a wolf in sheep’s clothing" (burun bo‘lib yotgan bo‘ron) iborasi dastlab Xristianlikda mavjud bo‘lgan an‘anaga asoslangan. Bu ifoda xristian madaniyati bilan bog‘liq bo‘lib, yomon niyatli kishini tasvirlaydi. O‘zbek tilida: O‘zbek tilidagi frazeologizm va idiomalar ko‘proq xalq hayotiga va qadriyatlariga bog‘liq bo‘lib, ular o‘zbeklarning mehnat, qishloq hayoti va an‘analariga asoslanadi. Masalan, "tovuqning tishlari", "kulishmaydi, yelkalashadi" kabi iboralar ko‘proq

o'zbek xalqining tarixi va an'analari bilan bog'liq. Farq: Ingliz tilidagi frazeologik birliklar ko'proq global madaniyat va tarixiy ta'sirga asoslanadi, o'zbek tilidagi frazeologizm esa milliy va xalq an'analariga asoslanadi.

5. Dialektal va Hududiy Farqlar

Ingliz va o'zbek tillarida frazeologik birliklar dialektal farqlarni ham ko'rsatadi. Ingliz tilida dialektal farqlar ko'proq leksik jihatlariga bog'liq bo'lsa, o'zbek tilida hududiy farqlar keng tarqalgan. Masalan, o'zbek tilining janubiy va shimoliy hududlarida frazeologik birliklarning ma'nosi va ishlatilishi turlicha bo'lishi mumkin.

Xulosa

Ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklar, ularning semantik, sintaktik va madaniy jihatlari orasida katta farqlar mavjud. Ingliz tilidagi frazeologik birliklar ko'proq global va universal ma'nolarga ega bo'lsa, o'zbek tilidagi frazeologizm va idiomalar ko'proq milliy an'analar, madaniyat va xalq hayotiga bog'liq. Bu farqlarni tahlil qilish, nafaqat tillararo farqlarni anglashga yordam beradi, balki madaniyatlararo muloqotni ham osonlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Sapir, E. (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace & World.
2. Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge University Press.
3. Yuldasheva, M. (2002). *O'zbek tilining frazeologiyasi*. Tashkent: Fan.
4. Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing.
5. Kuang, X. (2016). *Cross-Cultural Understanding of Idiomatic Expressions*. *Journal of Linguistic Studies*.

ADVANTAGES OF THE SOCIAL MEDIA IN EDUCATION

Matqulov Hosiljon Mavlonovich, teacher ASIFL

Asqarova Sevinch Ilhomjon kizi , student ASIFL

Abstract: This article about that the importance of social media to human life and influence financial situation of the internet. Also, internet can affect government every individual's life, government services, education, health care, public safety, environmental sustainability. Additionally, the internet has spurred innovation and entrepreneurship, providing platforms for businesses to reach global markets and for individuals to share their ideas. Furthermore, it has played a crucial role in mobilizing social movements and raising awareness about critical issues, empowering communities to advocate for change. Overall, while the internet presents challenges, its positive contributions to society are profound, shaping a more interconnected and informed world.

Key words: Finance, government service ,public safety, environmental sustainability

Shavkat Mirziyoyev, the President of the Republic of Uzbekistan, made several important comments on the development of information technologies and the IT sector. He emphasized the need for Uzbekistan Mirziyoyev's main ideas in the field of IT include Digital economy: Diversification of the economy and creation of new jobs through digital transformation. Education and training: To update the education system and train IT professionals to equip young people with modern IT skills. Investments: attracting foreign investments in the IT sector and supporting startups. Development of innovative ideas and strengthening cooperation with science. Taking measures to ensure digital infrastructure and information security.

These ideas are being implemented in order to shape the digital future of Uzbekistan and increase its competitiveness in the global IT field. Nowadays, many people can't imagine a world without the convenience of the internet. The internet has arguably been one of the most revolutionary technologies in generations, and its impact on everyday life continues to grow and internet has

become an integral part of everyone’s lives and it is also policy that is required in every area of the twenty-first century.

We have the opportunity to use the internet on a large scale. For example; various businesses that benefit our financial situation . social networks create new opportunities for business, increase communication and help strengthen relationships with customers. In order to successfully operate on such platforms, companies need to constantly update their strategies. Let me just take myself as an example. I have been working in the safety department of a logistics company for 8 months and I am 2nd year student of the Andijan State Institute of Foreign Languages. My work depends on the internet network, that is, we control the security of American logistics from Uzbekistan. I am satisfied with my monthly salary. At the age of 19, I didn’t think that I would be able to work and study for 8 hours , but I wanted to take advantage of the job has greatly influenced my world view and my English level. A job or hobby is the reason why every pupil or student does not waste time and reduces all kinds of bullying caused by idleness. Even people who are interested in money can earn money on the internet rather than stealing or other jobs. Social media success is not a one-size-fits-all approach; it requires careful planning and execution tailored to the unique characteristics of each brand and its audience. By implementing these strategies thoughtfully and consistently, brands can build a strong social media presence that drives engagement, fosters community, and ultimately achieves their business goals. Embrace the power of social media as a dynamic tool for connection and growth in today’s digital world. Challenges of Misinformation: While social media has the potential for positive impact, it also poses challenges, such as the spread of misinformation. Articles often discuss the need for critical media literacy and fact-checking to combat false narratives.

Also, Access to social media is not universal; disparities in internet access can limit the effectiveness of social media initiatives. Articles may highlight the importance of addressing the digital divide to ensure all voices can participate in social movements.

Another thing I have to say is that through the internet we can be informed about the various news happening in the world faster and more detailed than the television and newspaper. Being aware of the announcements of various competitions is another way of our development. And “warnings” can help us protect ourselves from various harmful products or diseases.

The internet will play a greater role in everyday life. And so far, people in emerging and developing nations say that the increasing use of the internet has been a good influence in the realms of education, personal relationships and the economy. But despite all the benefits of these new technologies, on balance people are more likely to say that the internet is a negative rather than a positive influence on morality, and they are divided about its effect on politics. The next important thing to consider is online courses held on Zoom and other platforms. Through these, we can attend the classes of the teacher we want to study with, even if he is abroad or in other regions, and the important part is that we save our money and time. Internet access is generally beneficial for students for several reasons: Access to Information: The internet provides a vast array of resources, including academic articles, e-books, videos, and tutorials, which can enhance learning and understanding of various subjects.

Interactive media has brought another kind of bond into our lives. Helps overcome homesickness for those who are away from family and friend. You can connect with people who have similar interests who you might never meet otherwise. In romantic relationships, where couples are long-distance or have to travel often for work, it can help them feel like they are part of each other’s day-to-day life, even when apart. Social networking sites has also become a hub for mental health professionals and relationship experts like myself—making support and education that can motivate individuals and couples to seek help.

The introduction of the internet network has brought several advantages for our country: the use of technology in all areas helps to solve your cases quickly. Social media is a powerful technological platform that has transformed the way individuals and organizations communicate, share information, and engage with one another.

Social media platforms offer advanced targeting options for advertisers, allowing them to reach specific demographics based on interests, behaviors, and location. Technology plays a critical role in shaping the landscape of social media. It enhances communication, engagement, and marketing capabilities while providing valuable insights into user behavior. As technology continues to evolve, social media will likely adapt and innovate, offering new ways for individuals and organizations to connect and interact.

Social media is the important aspect in promoting government sustainability initiatives and fostering public engagement in sustainability efforts. Social media serves as a powerful tool for governments to promote sustainability by enhancing communication, fostering community engagement, increasing transparency, and mobilizing action. By leveraging these platforms effectively, governments can create a more informed and active citizenry that participates in sustainability efforts, ultimately contributing to a more sustainable future.

Social networks can affected environmental conservation. Digital media platforms serve as powerful tools for spreading awareness about environmental issues, such as climate change, pollution, and biodiversity loss. Organizations and activists use these platforms to educate the public on sustainable practices. to transition to a digital economy, introduce innovative technologies, and encourage young people to study in the IT field.

To conclude, social media offers numerous positive aspects that significantly impact individuals and society as a whole. Firstly, it fosters connectivity, allowing people to maintain relationships across distances and cultures, thereby enhancing communication and understanding. Secondly, social media serves as a powerful platform for information sharing, enabling users to stay informed about global events, trends, and educational content.

Additionally, it provides a space for self-expression and creativity, where individuals can share their thoughts, art, and experiences with a wider audience. Social media also plays a crucial role in promoting social causes and mobilizing communities for activism, raising awareness about important issues and encouraging

collective action. Moreover, businesses leverage social media for marketing and customer engagement, leading to increased brand visibility and opportunities for entrepreneurship. Finally, social media can foster supportive online communities, offering spaces for individuals to connect over shared interests or challenges, thus promoting mental well-being. conclusion, social media offers numerous positive aspects that significantly impact individuals and society as a whole. Firstly, it fosters connectivity, allowing people to maintain relationships across distances and cultures, thereby enhancing communication and understanding. Secondly, social media serves as a powerful platform for information sharing, enabling users to stay informed about global events, trends, and educational content. Additionally, it provides a space for self-expression and creativity, where individuals can share their thoughts, art, and experiences with a wider audience. Social media also plays a crucial role in promoting social causes and mobilizing communities for activism, raising awareness about important issues and encouraging collective action. Moreover, businesses leverage social media for marketing and customer engagement, leading to increased brand visibility and opportunities for entrepreneurship. Finally, social media can foster supportive online communities, offering spaces for individuals to connect over shared interests or challenges, thus promoting mental well-being. Overall, when used mindfully, social media can be a valuable tool for connection, learning, and positive change in our increasingly digital world.

UMUMIY TILSHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI

**Andijon davlat chet tillari instituti,
talabasi Mahammatqobilova Muslimaxon Mansurjon qizi**

Annotatsiya: Umumiy tilshunoslik fanining paydo bo‘lishi, bugungi kundagi ahamiyati, hozirda dolzarb bo‘lgan masalalar, va ularga atroflicha yecchimlar haqida organish.

Kalit so‘zlar: tilshunoslik, globallashuv, psixolingvistika, sotsiolingvistika, sun’iy intellekt, statistic yondashuv.

Annotation: A study of the emergence of the discipline of general linguistics, its importance today, current issues, and comprehensive solutions to them.

Keywords: linguistics, globalization, psycholinguistics, sociolinguistics, artificial intelligence, statistical approach.

Tilshunoslik insoniyat madaniyati va tafakkurining ajralmas qismi bo‘lib, u doimo o‘zgarib, rivojlanib boradi. XXI asrda globallashtirish, texnologik taraqqiyot va ijtimoiy o‘zgarishlar natijasida umumiy tilshunoslik oldida yangi dolzarb muammolar paydo bo‘ldi. Ushbu muammolar qatoriga sotsiolingvistika, psixolingvistika, sun‘iy intellekt va tabiiy tilni qayta ishlash, terminologiya, leksikografiya va ko‘p tillilik kabi mavzular kiradi.

Mazkur maqolada umumiy tilshunoslikning eng dolzarb yo‘nalishlari tahlil qilinadi, shuningdek, zamonaviy lingvistik tadqiqotlarning ahamiyati va istiqbollari haqida fikr yuritiladi.

1. Umumiy tilshunoslik va uning zamonaviy yo‘nalishlari

Tilshunoslik uzoq tarixga ega bo‘lib, qadimgi davrlardan buyon turli jihatlari o‘rganib kelinmoqda. Ammo zamonaviy tilshunoslik ilm-fan taraqqiyoti va texnologik rivojlanish natijasida kengayib, yangi tadqiqot sohalariga asos solmoqda.

1.1. Sotsiolingvistikaning dolzarbligi

Sotsiolingvistika til va jamiyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganadi. Zamonaviy dunyoda urbanizatsiya va migratsiya jarayonlari natijasida ko‘p tillilik va lahjaviy o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Masalan, ko‘p millatli jamiyatlarda kod almashish (code-switching), shuningdek, til o‘zgarishining sotsial va madaniy omillari keng o‘rganilmoqda.

Bugungi kunda dunyoning ko‘plab hududlarida rasmiy til va mahalliy tillar o‘rtasidagi tafovut, milliy o‘zlikni saqlash masalalari dolzarb bo‘lib qolmoqda. Shu sababli sotsiolingvistika migratsiya, globalizatsiya va ijtimoiy tarmoqlarning tilga ta’siri kabi mavzularni o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

1.2. Psixolingvistika va nutq faoliyati

Psixolingvistika inson miyasida til qanday shakllanishi, nutq qanday hosil bo‘lishi va qabul qilinishi jarayonlarini o‘rganadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tilni egallash va tushunish inson ongi va nevrologik tizimi bilan chambarchas bog‘liqdir. So‘nggi tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, sun‘iy intellektga asoslangan tizimlar inson nutqini to‘g‘ri tushunish va qayta ishlab berishda hanuz inson miyasi darajasiga yeta olmagan.

2. Sun‘iy intellekt va tabiiy tilni qayta ishlash (NLP)

Sun‘iy intellekt (SI) va tabiiy tilni qayta ishlash (Natural Language Processing, NLP) zamonaviy lingvistik tadqiqotlarning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo‘nalish inson nutqini avtomatlashtirilgan tarzda qayta ishlash, tarjima qilish, ovozli buyruqlarni aniqlash kabi texnologiyalarni o‘z ichiga oladi.

Bugungi kunda Google Translate, ChatGPT, Siri kabi tizimlar NLP asosida ishlaydi. Lekin tilning semantik va pragmatik jihatlarini to‘liq tushunish va o‘zbek tiliga xos murakkab tuzilmalarni avtomatlashtirish hali ham dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda.

2.1. Korpus lingvistikasi va statistik yondashuvlar.

Korpus lingvistikasi matnlar va so‘z boyligini statistik usullar bilan tahlil qilish imkonini beradi. O‘zbek tilida ham hozirda elektron korpus yaratish ustida ishlar olib borilmoqda. Korpus lingvistikasi tarjima dasturlarini takomillashtirish va yangi atamalarni ishlab chiqishda muhim vosita hisoblanadi.

3. Globalizatsiya va til o‘zgarish jarayonlari

Globalizatsiya dunyoda turli tillar va madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni kuchaytirdi. Natijada yangi leksik birliklar, xorijiy tillardan kirib kelgan so‘zlar va til aralashuvi jarayoni tezlashdi. O‘zbek tilida ham ingliz, rus va arab tillaridan yangi so‘zlarning kirib kelishi kuzatilmoqda.

Bunday o‘zgarishlar yangi avlod tilidan an’anaviy til me’yorlarini farqlash ehtimolini oshiradi. Tilshunoslar yangi terminlarni normallashtirish va ularni rasmiy ravishda tasdiqlash borasida faol tadqiqotlar olib bormoqda.

4. Leksikografiya va terminologiya muammolari

Zamonaviy leksikografiya yangi so‘zlarni aniqlash va ularning lug‘atlarga kiritilishi masalalarini o‘rganadi. Leksikografik tadqiqotlar natijasida elektron lug‘atlar, ko‘p tilli ma’lumotlar bazalari yaratilib, tilshunoslik amaliyotida qo‘llanmoqda.

Bugungi kunda yangi ilmiy sohalarning rivojlanishi natijasida o‘zbek tilida ham ko‘plab terminologik muammolar paydo bo‘lmoqda. Xususan, IT sohasidagi atamalarni rasmiylashtirish va ular uchun o‘zbekcha muqobil yaratish masalasi dolzarbdir.

Umumiy tilshunoslik XXI asrda yanada kengayib, yangi texnologiyalar va fanlararo tadqiqotlar bilan bog‘liq holda rivojlanmoqda. Sotsiolingvistika, psixolingvistika, NLP, korpus lingvistikasi, globalizatsiya ta’siri va terminologik muammolar hozirgi zamon tilshunosligi oldida turgan asosiy masalalar hisoblanadi. Kelajakda lingvistik tadqiqotlar yanada rivojlanib, sun’iy intellektning tilni tushunish qobiliyatini oshirish, milliy tillarni asrash va ularni rivojlantirish borasidagi ishlarga katta e’tibor qaratilishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chomsky, N. (2006). Language and Mind. Cambridge University Press.
2. Crystal, D. (2019). The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press.
3. Trudgill, P. (2000). Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. Penguin Books.
4. Saxton, M. (2017). Child Language: Acquisition and Development. SAGE Publications.
5. Xudoyberganova, G. (2021). Tilshunoslik nazariyasi. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
6. Jurayev, A. (2015). Zamonaviy tilshunoslikning dolzarb muammolari. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Omonov, Sh. (2022). Korpus lingvistikasi va zamonaviy texnologiyalar. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti.
8. Wardhaugh, R. (2011). An Introduction to Sociolinguistics. Wiley-Blackwell.

PHONETICS AS A BRANCH OF LINGUISTICS

Student of Andijan state Institute of foreign languages

Muhammadjonova Sevara

Supervisor: Jo‘rayev Ziyodbek

Annotation: The article begins by defining phonetics as the branch of linguistics that studies speech sounds, focusing on their physiological production, auditory reception, and neurophysiological perception. It establishes phonetics as the scientific study of human speech sounds and their systematic organization within languages.

Key words: Phonetics, linguistics, speech sounds, physiological production, auditory reception, neurophysiological perception, scientific study, systematic organization, human speech.

Annotasiya: Ushbu maqola fonetikani tilshunoslikning nutq tovushlarini o‘rganuvchi, ularning fiziologik ishlab chiqarilishi, eshitish orqali qabul qilinishi va neyrofiziologik idrok etishiga e‘tibor qaratuvchi bo‘limi sifatida ta’rif berish bilan boshlanadi. U fonetikani inson nutqi tovushlari va ularning tillar ichida tizimli tashkil etilishini ilmiy tadqiq etuvchi fan sifatida belgilaydi.

Kalit so‘zlar: Fonetika, tilshunoslik, nutq tovushlari, fiziologik ishlab chiqarish, eshitish orqali qabul qilish, neyrofiziologik idrok, ilmiy tadqiqot, tizimli tashkil etish, inson nutqi.

Phonetics is the branch of linguistics that deals with the study of speech sounds, called phonemes, and the processes of their physiological production, auditory reception, and neurophysiological perception. It is the scientific study of the sounds of human speech, concerned with the physical properties of speech sounds (phonetics), the psychological and physiological aspects of speech production and perception, and the organization of these sounds into a systematic structure in particular languages (phonemics). This article will explore the importance of phonetics as a branch of linguistics and its relevance to understanding language and communication.

Phonetics is crucial to understanding how language works because it is the foundation of all spoken communication. Without an understanding of the sounds that make up a language, it would be impossible to understand how words are formed, how they are pronounced, and how they are distinguished from one another. Phonetics is also essential for understanding the relationships between different languages, as well as for developing effective methods of language teaching and learning.

The study of phonetics can be divided into three main areas: articulatory, acoustic, and auditory phonetics. Articulatory phonetics is concerned with the physical production of speech sounds, focusing on the movements of the speech organs, such as the tongue, lips, and vocal cords. Acoustic phonetics, on the other hand, deals with the physical properties of speech sounds, such as frequency, amplitude, and duration, and how these properties are used to distinguish between different sounds. Auditory phonetics, meanwhile, is concerned with how speech sounds are perceived and processed by the human ear and brain.

Phonetics has a wide range of practical applications, particularly in the fields of language teaching and learning, speech therapy, and language engineering. For example, in language teaching and learning, an understanding of phonetics can help learners to produce and perceive the sounds of a foreign language more accurately, which can in turn improve their communication skills and confidence. In speech therapy, phonetics can be used to diagnose and treat speech disorders, such as stuttering and articulation difficulties, by identifying the underlying causes of these problems and developing targeted interventions. In language engineering, phonetics is used to develop speech recognition and synthesis technologies, such as voice-activated assistants and text-to-speech systems.

Phonetics is also an important area of research in its own right, with many active research questions and debates. For example, researchers are interested in understanding how speech sounds are represented and processed in the brain, and how this varies between different languages and individuals. Other areas of research include the study of speech perception in noisy environments, the development of

new methods for speech analysis and synthesis, and the investigation of the relationship between speech sounds and other aspects of language, such as grammar and meaning. There are several key challenges and controversies in the field of phonetics. One of the main challenges is the complexity and variability of speech sounds, which can make them difficult to study and analyze. Another challenge is the need to integrate insights and methods from different areas of phonetics, such as articulatory, acoustic, and auditory phonetics, in order to gain a more complete understanding of speech sounds and their role in language. There are also ongoing debates about the best ways to represent and classify speech sounds, and about the relationship between phonetics and other areas of linguistics, such as phonology and syntax.

Phonetics has practical applications in various fields, including:

- Language Learning and Teaching – Helps improve pronunciation and accent training.
- Speech Therapy – Assists in diagnosing and treating speech disorders.
- Forensic Linguistics – Used in voice recognition for criminal investigations.
- Artificial Intelligence – Enhances speech synthesis and voice recognition systems (e.g., Siri, Google Assistant).
- Dialects and Language Variation – Helps analyze regional accents and language change.

Studying phonetics requires a commitment to detail, a curiosity about the mechanics of speech, and often, a willingness to grapple with the complexities of the IPA. However, the reward is a deeper understanding of the language we use every day and the fascinating science behind it.

From the intricate dance of our vocal organs to the vibrations of sound waves and the remarkable ability of our brains to decode them, phonetics offers a unique perspective on the human capacity for language. It's a field that continues to evolve, offering new insights into the fascinating world of speech. So, the next time you speak, take a moment to appreciate the complex and beautiful symphony of sounds

you are creating – a symphony that phonetics helps us understand and appreciate in its entirety.

Conclusion, phonetics is a vital branch of linguistics that plays a crucial role in understanding how language works and how it is used in communication.

By studying the physical, acoustic, and auditory properties of speech sounds, phonetics can help us to understand the relationships between different languages, to develop effective methods of language teaching and learning, and to diagnose and treat speech disorders. Despite the challenges and controversies in the field, phonetics remains an active and exciting area of research, with many important questions and applications still to be explored.

References:

- 1 Ladefoged, P. (2006). A course in phonetics. Wadsworth Publishing Company.
- 2 Johnson, K. (2012). Acoustic and auditory phonetics. Wiley-Blackwell.
- 3 Hardcastle, W. J., & Laver, J. (Eds.). (2012). The handbook of phonetic sciences (2nd ed.). John Wiley & Sons.
- 4 Clark, J. (2013). The phonetics of English and American English. Edinburgh University Press.
- 5 Catford, J. C. (2014). A practical introduction to phonetics (2nd ed.). Oxford University Press.

CHET TILLARINI O‘RGANISHNING AFZALLIKLARI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Nematova Arofatoy Doniyorbek qizi

Maslahatchi: Anorboyeva M.S

Annotasiya: Chet tilini o‘rganish, nafaqat yangi bilimlarni egallash, balki turli sohalarda foyda keltiradigan ko‘plab afzalliklarga ega. Buning uchun ko‘plab sabablar mavjud bo‘lib, ular orasida shaxsiy, akademik va professional jihatlar alohida o‘rin tutadi. Quyida chet tilini o‘rganishning asosiy afzalliklarini ko‘rib chiqamiz.

Абстрактный: Изучение иностранного языка имеет множество преимуществ, таких как физическое приобретение новых знаний, а также пользу в различных областях. Для этого есть много причин, в том числе академические и профессиональные. мы рассмотрим вывод личного изучения иностранного языка.

Abstract: Learning a foreign language has many advantages, such as physical acquisition of new knowledge, but also benefits in various fields. There are many reasons for this, including academic and professional reasons. we will consider the conclusion of personal foreign language learning.

Kalit so‘zlar: chet tili, authentic material, muloqot, fikrlash, metodika, texnologiya, qobiliyat

Ключевые слова: иностранный язык, аутентичный материал, общение, мышление, методика, умение, технология.

Key words: foreign language, authentic material, Communication, thinking, methodology, technology, skills.

Chet tilini o‘rganish, shaxsiy rivojlanishning muhim omilidir. Bu faqat til bilish bilan cheklanmaydi, balki insonning umumiy fikrlash tarzini ham o‘zgartiradi. Til o‘rganish jarayonida miyangiz yangi strukturalar va tillararo farqlarni qabul qilishni o‘rganadi, bu esa kognitiv qobiliyatlarni oshiradi. Misol uchun, ko‘p tilli odamlar ko‘pincha yaxshi muammolarni hal qilish va diqqatni jamlashda muvaffaqiyatli bo‘lishadi.

Chet tili orqali o‘rganiladigan madaniyat va tarix, odamning dunyoqarashini kengaytiradi. Har bir til, o‘ziga xos madaniyatni va dunyoqarashni aks ettiradi. Masalan, nemis tilini o‘rganish orqali siz germaniya madaniyati va tarixini chuqurroq tushunishingiz mumkin. Chet tilini bilish, turli millatlarni va ularning qadriyatlarini hurmat qilish imkonini yaratadi, bu esa ijtimoiy va madaniy o‘zaro tushunishni kuchaytiradi.

Bugungi kunda global iqtisodiyotda chet tillarini bilish professional muvaffaqiyat uchun muhim afzallik hisoblanadi. Bir nechta tilni bilish, sizga xorijiy kompaniyalarda ishlash, xalqaro loyihalarda ishtirok etish yoki chet elda ta‘lim olish

imkoniyatlarini taqdim etadi. Chet tillarini bilgan xodimlar ko‘pincha ko‘proq maosh oladi va ularga yuqori lavozm beriladi.

Hozirgi davrda dunyodagi tillarning umumiy soni 6500 mingga yaqin. Qo‘shimcha til o‘rganish nafaqat shu soha vakillari uchun balki, boshqa kasb egalari uchun ham zarur. Masalan biznesmen insonlarni misol qilib olaylik, ular uchun global iqtisodiyotda mustahkam o‘rinni rivojlantirish va uni saqlab qolish juda ham muhim. Agar biznesmen chet ellik mijozlarni psixologiyasi va tilini yaxshi tushuna olsa bunga erishish juda oson kechadi. Shu sababli ko‘p kompaniyalar chet tilini biladigan nomzodlarniqidiradilar. Moliyaviy daromadidan tashqari tilni o‘rganish sayohatchilarga noyob tajriba taqdim etadi.

Chet tilini bilsak sayohatimiz ham arzonlashadi. Turli davlatlarga borganimizda chet tilini bilish bizga juda katta foyda beradi. Dunyoning turli burchaklariga sayohat qilishni yoqtiradigan, boshqa xalqlarning madaniyatiga, urf odatlariga, turmush tarziga qiziqadigan insonlar uchun chet tilini o‘rganish juda asqotadi. Siz joylarni mahalliy kishilardan so‘rab oson topishingiz, o‘zingizning hohish, istaklaringizni bemalol tushuntira olishingiz, istagan narsangizni buyurtma qilishingiz mumkin. Agar gid xizmatidan foydalansangiz bu sizga ortiqcha xarajat bo‘ladi.

Chet tilini bilishni yana bir foydali tarafi shundaki siz boshqa mamlakatlarda ham do‘stlar orttirishingiz mumkin. Bu juda ajoyib deb o‘ylayman. Tilshunos olimlarning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki qo‘shimcha til o‘rganish miyani rivojlantiradi. Ikki va undan ortiq til o‘rganish natijasida inson xotirasi faollashadi. Radio eshtish, televizor tamoshaqilishdan ko‘ra til o‘rganish miya uchun foydali funktsiya hisoblanadi. Necha yoshda bo‘lishimizdan qat’i nazar chet tilini o‘rganish aqliy faoliyatimizga ijobiy tasir o‘tkazadi.

Chet tillarini o‘rganishni kutilmagan afzalliklaridan biri shuki,til o‘rganish bizni hayotimizda har bir jabhada g‘alabaga erishishimiz uchun bizni moslashtirish qobiliyatiga ega. Taqdiqotlar natijasi shuni ko‘rsatadiki, chet tilini o‘rgangan insonlarni dunyo qarashi keng bo‘ladi. Shu shababli ularda har qanday muammoli vaziyatlarnioson hal qila olish qobiliyati shakillanadi. Chet tilini

o‘rgangan kishilar boshqalardan farqli o‘laroq erkin va ravon fikrlaydi. Chet tilini o‘rganishning yana bir foydali tomoni shundaki, chet tillarini o‘rganish insonlarni tahliliy qobiliyatini yuqori darajada oshishiga sabab bo‘ladi. Ko‘p til o‘rgangan kishilarning suhbatlari juda ham qiziqarli va maroqli bo‘lishi tajribalar orqali isbotlangan. shu jumladan tanqidiy ham.

Xo‘sh biz chet tillarini qaysi metodlar orqali o‘rganamiz. “Bolalikda olingan bilim toshga o‘yilgan naqsh kabidir”. Ushbu ibora xalqimizda bejiz paydo bo‘lmagan. Shu sabab bolalarga kichik yoshdalik payitlaridan til o‘rgatishni boshlash lozim. Barchamizga malumki til o‘rganish uzoq vaqt davom etadigan jarayon hisoblanadi. Shu sabab eski qoida va uslublarga bog‘lanib qolmasdan oson va qiziqarli metodlardan foydalanish samarali bo‘ladi. Til o‘rganish uchun eng avvalo mustahkam iroda va qat’iy tartibga asoslangan reja bo‘lishi yetarli. Film va seriallarni aynan o‘sha tildagi subtitrlar bilan tamosha qilish kerak.

Meyor darajasida albatta. Kun davomida 30-40 tadan so‘z yodlashga odatlanish lozim. Xayolingizdan o‘tayotgan fikrlarni o‘rganayotgan tilingizga doimiy ravishda tarjima qilib borish ham samarali usullardan biri hisoblanadi. Hozir texnologiyalar rivojlangan davr shu imkoniyatlardan unumli foydalangan holda audio kitoblardan ham foydalanish mumkin. Nazariyadan ko‘ra amaliyot ko‘proq muvaffaqiyat keltiradi. Go‘daklik davrlarimizga nazar soladigan bo‘lsak biz o‘z hohish va istaklarimizni ota onamizga tushuntira olganmiz. Biz shunchaki ularni tinglaganmiz va takrorlaganmiz buning uchun hech qanday gramatika va nazariyalardan foydalanmaganmiz. 2016-yilda tilshunos olimlar tomonidan tilni eshtib oson o‘rganish isbotlab berilgan. Bu usul boshqa an’anaviy usullardan samaraliroq edi.

Tinglash va Tushunish. Siz qaysidir tilni tushuna olasiz degani bu u tilni mukamal bilasiz degani emas albatta. Siz tushunish bilan birga so‘zlasha olishingiz ham kerak. talaffuz juda ham muhim. Takrorlashga harakat qilish kerak. Bundan tashqari o‘rganayotgan horijiy tilingizdagi gazeta va maqolalarni muntazam ravishda o‘qib borish ham foydadan holi emas. Hozir kunda ingliz tili dunyo tiliga aylangan. Shu sabab ko‘pchilik ingliz tilini o‘rganishga harakat

qilmoqda. Ingliz tilini bilish bizga boshqa soha bilimlarini egallashimizga imkon beradi chunki ko‘p ilmiy asarlar ingliz tilida yozilgan.

Til bilgan insonlar bunday asarlarni asl nusxada o‘z tilida o‘qish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Qolaversa barcha ijtimoiy tarmoqlar ingliz tilida yoritib berilgan. Ingliz tili texnika tili desak ham mubolag‘a bo‘lmaydi, chunki har qanday texnikani foydalanish yo‘riqnomasi ingliz tilida beriladi.

Xulosa qilib aytganda, chet tilini o‘rganish muhim va Chet tillarini o‘rganish, nafaqat kognitiv va shaxsiy rivojlanish uchun foydali, balki kasbiy imkoniyatlarni oshiradi, madaniyatlararo tushunishni chuqurlashtiradi va global dunyoda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur vositadir. Bu jarayon insonning fikrlash qobiliyatini, muloqot va o‘zini ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantiradi, shuningdek, dunyoqarashni kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dushatova, S. (2022). EVFEMIZM TUSHUNCHASI TAHLILI.
2. Dushatova, S. (2022). LINGUISTIC AND SOCIAL ORIGINATION OF TABOOS. Science and innovation, 1(B6), 318-321.
3. Dushatova, S., & Tursunaliyev, M. (2022). CHET TILLARINI O'RGANISHNING INSON RIVOJLANISHIGA TASIRI. INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE GLOBAL SCIENCE, 1(7), 133-138.
4. Dushatova, S., & Azamov, M. (2022, November). SO'Z TURKUMLARI TASNIFI. In INTERNATIONAL CONFERENCE: PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS. (Vol. 1, No. 6, pp. 89-95). YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS 2023 Prague, Czech 20118.
5. Зотов, М. А., Азимова, У. Б., & Красникова, И. В. ИЗБИРАТЕЛЬНОСТЬ ВНИМАНИЯ У СТУДЕНТОВ С РАЗЛИЧНЫМИ ВЕГЕТОТИПАМИ. НАУЧНОЕ СООБЩЕСТВО СТУДЕНТОВ XXI СТОЛЕТИЯ. ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ, 25.19.
6. Azimova, U. (2021). " Tazkirayi Qayyumiy" is an important source in the study of Uzbek literature. ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH, 10(5), 234-237

Glickman, D. (2016). Bilingualism and Cognitive Function: Theories, Research, and Applications. Cambridge University Press.

Stern, H. H. (1983). Fundamental Concepts of Language Teaching. Oxford University Press.

Snow, C. E. (2010). Academic Language and the Challenge of Reading for Understanding. Educational Researcher, 39(1), 63-70.

EXPLORING THE USE OF INTERACTIVE WHITEBOARDS AND MULTIMEDIA RESOURCES IN LANGUAGE LEARNING

Student: Muxtorova O‘g‘iloy

Supervisor : Anorboyeva M.S

Plan

1. Exploring the use of interactive whiteboards and multimedia resources in language learning
2. Analyzing the effectiveness of gamification and game-based learning in improving language acquisition
3. Investigating the role of virtual reality and augmented reality in creating immersive language learning environments
4. Evaluating the impact of mobile apps and language learning platforms on student engagement and progress
5. Examining the benefits and challenges of using technology for assessment and feedback in language teaching
6. Developing strategies for integrating technology effectively into existing language curriculum and teaching practices
7. Investigating the ethical considerations and digital literacy skills necessary for successful technology integration in language education.

Exploring the use of interactive whiteboards and multimedia resources in language learning

Interactive whiteboards and multimedia resources have revolutionized language learning, offering engaging and dynamic environments that cater to diverse learning

styles. Their integration provides opportunities for enhanced vocabulary acquisition, improved pronunciation, increased fluency, and a deeper understanding of grammar and cultural contexts. This exploration delves into the specific ways these tools can be effectively utilized to optimize the language learning experience. One of the most significant advantages of interactive whiteboards is their ability to cater to visual learners. Instead of relying solely on textbooks or static images, teachers can utilize the whiteboard to create visually rich lessons. For example, when teaching vocabulary related to a specific theme like food, a teacher can display images of various foods, alongside their names in the target language. Students can then actively participate by dragging and dropping the images to match their corresponding words, a highly interactive and engaging activity that solidifies their understanding. Furthermore, the interactive nature of the whiteboard allows for immediate feedback; incorrect answers can be corrected instantly, and correct answers can be reinforced with positive reinforcement. This real-time feedback loop is crucial for effective learning. Multimedia resources, in conjunction with interactive whiteboards, greatly enhance the learning experience. Videos, for example, can immerse students in authentic language use, exposing them to natural speech patterns, accents, and colloquialisms. The whiteboard can then be used to pause the video at key moments, allowing the teacher to highlight specific vocabulary or grammatical structures. Students can collaboratively annotate the video on the whiteboard, identifying key phrases, summarizing the content, or even creating their own dialogue based on the scene. Similarly, audio resources such as podcasts or songs can be played, with the lyrics or a transcript displayed on the whiteboard for simultaneous analysis. Students can actively participate in identifying key phrases, interpreting the meaning, and practicing pronunciation. Interactive whiteboards are particularly effective in fostering collaboration among students. Their interactive nature allows for group activities where students can work together to solve problems, brainstorm ideas, or create presentations. For instance, students could work collaboratively on creating a story using vocabulary they have learned, writing their story directly on the whiteboard. This collaborative

approach not only promotes teamwork but also encourages peer learning, where students can learn from each other's strengths and help each other overcome weaknesses. The whiteboard facilitates this collaboration by providing a shared space for brainstorming, editing, and presenting the final product. Furthermore, the use of interactive whiteboards and multimedia resources extends beyond the classroom setting. Many platforms offer digital versions of these resources, allowing students to continue learning outside of school hours. This flexibility enables personalized learning, allowing students to review materials at their own pace and focus on areas where they need extra support. Interactive exercises and games available online can reinforce classroom learning and provide further opportunities for practice and engagement. This blend of online and in-person learning fosters a more comprehensive and adaptable approach to language acquisition. Beyond vocabulary and grammar, these tools also facilitate the teaching of cultural aspects of the target language. Interactive whiteboards can be used to showcase images and videos related to the culture of the target language, promoting a deeper understanding of the societal norms, traditions, and values associated with that language. Students can participate in discussions about these cultural aspects, sharing their own observations and perspectives. This cross-cultural understanding is an invaluable component of language learning, fostering a sense of global awareness and appreciation for linguistic diversity. Multimedia resources like documentaries or films can further enrich this cultural immersion. The use of interactive whiteboards also facilitates differentiated instruction, allowing teachers to cater to the diverse learning needs of students. Teachers can adapt the pace and content of lessons to accommodate different skill levels, providing personalized support to students who need extra assistance. The interactive nature of the whiteboard allows for immediate feedback and adjustments, ensuring that all students are engaged and challenged appropriately. This individualized approach is essential for maximizing learning outcomes and creating a supportive learning environment for all. In conclusion, the integration of interactive whiteboards and multimedia resources has significantly enhanced language learning. Their ability to

provide visually stimulating lessons, foster collaboration, offer immediate feedback, and cater to diverse learning styles has made them indispensable tools for language educators. By effectively utilizing these technologies, teachers can create engaging and effective learning experiences that promote vocabulary acquisition, improve fluency, deepen grammatical understanding, and foster cross-cultural awareness, ultimately leading to more successful language acquisition. The potential of these resources is vast, and their continued development and integration promise to further revolutionize the way languages are taught and learned.

Analyzing the effectiveness of gamification and game-based learning in improving language acquisition

Analyzing the effectiveness of gamification and game-based learning in improving language acquisition is a complex undertaking, requiring a nuanced understanding of both the psychological principles underlying language learning and the design elements that contribute to effective game mechanics. While the intuitive appeal of gamification is undeniable, its efficacy depends heavily on thoughtful implementation and careful consideration of the specific learning objectives and the learners themselves. One key aspect to consider is the motivational impact of gamification. Games often leverage intrinsic motivation by tapping into players' natural desire for challenge, mastery, and autonomy. In the context of language acquisition, this translates to learners being more engaged and persistent in their studies when presented with tasks that feel rewarding and less like rote memorization. Points, badges, leaderboards, and virtual rewards can all serve to boost motivation, encouraging learners to spend more time interacting with the language learning materials. However, the effectiveness of these extrinsic rewards is debatable, and over-reliance on them might diminish intrinsic motivation in the long run. A successful gamified language learning system should strive for a balance, integrating extrinsic rewards strategically to enhance, rather than replace, the intrinsic motivation derived from the inherent satisfaction of learning and using a new language. Furthermore, game-based learning can offer valuable opportunities for immersive practice. Unlike traditional classroom settings, games often simulate

real-world scenarios, providing learners with authentic contexts in which to apply their linguistic knowledge. This immersive experience can greatly enhance language proficiency, moving beyond simple vocabulary and grammar drills to encompass communication skills, cultural understanding, and contextual fluency. For example, a game requiring players to navigate a virtual city and interact with non-player characters (NPCs) to complete tasks can foster the development of conversational skills in a way that textbook exercises cannot replicate. The immediate feedback mechanisms inherent in most games also contribute to a more dynamic learning process, allowing learners to quickly identify and correct errors, leading to faster progress and improved accuracy. However, the design of the game itself plays a critical role in its effectiveness. Poorly designed games can be counterproductive, failing to provide sufficient opportunities for language practice or overwhelming learners with excessive complexity. The game's difficulty level should be appropriately tailored to the learner's proficiency, gradually increasing in challenge as their skills develop. A poorly designed interface, confusing instructions, or frustrating mechanics can significantly detract from the learning experience, ultimately leading to disengagement and abandonment. Therefore, the development of effective game-based language learning tools requires a collaborative effort between experienced educators and skilled game designers, ensuring alignment between pedagogical goals and game design principles. Another crucial factor to consider is the assessment of learning outcomes. Traditional methods of assessment, such as written exams, may not accurately reflect the language skills acquired through game-based learning. Games often necessitate different skill sets than those assessed by traditional methods. Therefore, alternative assessment strategies are needed to fully evaluate the impact of gamification on language acquisition. These might include performance-based assessments that measure learners' ability to apply their language skills within the game environment, or qualitative assessments that explore their subjective experiences and perceptions of the learning process. By incorporating a range of assessment methods, researchers can gain a more comprehensive understanding of the effectiveness of game-based language learning.

In conclusion, the effectiveness of gamification and game-based learning in improving language acquisition is not simply a matter of incorporating game elements into existing learning materials. It requires a thoughtful and systematic approach, encompassing the careful design of engaging and challenging games, the strategic use of motivational techniques, and the development of appropriate assessment methods. While gamification holds considerable promise for enhancing language learning, its success hinges on a deep understanding of both the learning process and the principles of game design, ensuring that the game serves as a powerful tool for promoting effective and enjoyable language acquisition. Future research should focus on further investigating the optimal balance between intrinsic and extrinsic motivation within gamified language learning environments, as well as exploring the effectiveness of different game genres and learning methodologies. Only through rigorous research and well-designed studies can we fully unravel the potential of gamification to revolutionize language education.

Investigating the role of virtual reality and augmented reality in creating immersive language learning environments

Investigating the Role of Virtual Reality and Augmented Reality in Creating Immersive Language Learning Environments The integration of virtual reality VR and augmented reality AR technologies presents a revolutionary opportunity to transform language learning environments creating engaging and effective experiences that transcend the limitations of traditional classroom settings. These immersive technologies offer learners a unique opportunity to practice and apply their language skills in simulated real-world scenarios fostering deeper comprehension and improved fluency. This investigation explores the potential benefits and challenges of utilizing VR and AR in language acquisition focusing on the creation of interactive and personalized learning pathways. One of the most significant advantages of VR in language learning is its ability to create fully immersive environments. Learners can be transported to virtual locations such as bustling marketplaces vibrant cities or historical sites all while interacting with virtual characters and engaging in authentic language-based activities. This level of

immersion fosters a sense of presence and engagement that is significantly more captivating than traditional learning methods. For example a student learning Spanish might find themselves virtually navigating a Spanish market negotiating prices with vendors and ordering food in a realistic and interactive setting. The sensory richness of VR including realistic visuals sounds and even haptic feedback if utilized enhances the learning experience making it more memorable and effective. This is particularly beneficial for vocabulary acquisition as learners encounter new words within a meaningful context and can associate them with specific visual and auditory stimuli. Augmented reality on the other hand offers a different approach to immersive language learning by overlaying digital information onto the real world. AR applications can be used to translate real-world objects or text instantly providing immediate feedback and facilitating real-time language practice. Imagine a learner using an AR app while walking through a city; the app could translate street signs menus or even conversations with native speakers in real-time. This approach allows for seamless integration of language learning into everyday life making the process less daunting and more relevant to the learner. AR apps can also incorporate gamification elements such as points badges and leaderboards to increase motivation and engagement further enhancing the learning process. The ability to practice language skills in real-world contexts significantly improves learners confidence and ability to apply their knowledge in practical situations. However the implementation of VR and AR in language learning is not without its challenges. One primary concern is the cost of developing and maintaining high-quality VR and AR applications and the hardware required to run them. The initial investment in specialized equipment such as VR headsets and AR devices can be substantial potentially creating a barrier to access for many learners and institutions. Furthermore ensuring that VR and AR experiences are both engaging and educationally sound requires careful design and development. Poorly designed experiences can be distracting and ineffective leading to frustration and a diminished learning outcome. The development of high-quality VR and AR applications necessitates collaboration between language educators technology

developers and instructional designers to ensure alignment with learning objectives and pedagogical principles. Another challenge relates to the potential for motion sickness and discomfort associated with VR experiences. Some learners may experience nausea or dizziness when using VR headsets particularly during prolonged use. Addressing this requires careful consideration of the design elements of the VR environments minimizing rapid movements and ensuring a comfortable viewing experience. Regular breaks and user-friendly interfaces are essential to mitigate potential negative side effects. The development of robust and accessible VR and AR applications demands thorough user testing and iterative design adjustments to optimize the user experience and minimize discomfort. The potential for bias and lack of diversity within VR and AR applications is another crucial aspect that needs careful consideration. The virtual environments and characters should accurately reflect the diversity of the target language and culture preventing the perpetuation of stereotypes or biased representations. A lack of inclusivity can undermine the credibility and effectiveness of the learning experience potentially creating negative perceptions and impacting learning outcomes. Therefore developing culturally sensitive and representative VR and AR applications is crucial for promoting equitable and effective language learning. Despite these challenges the potential benefits of VR and AR in language learning are undeniable. The immersive and interactive nature of these technologies offers a significant advantage over traditional methods fostering engagement motivation and improved learning outcomes. Future research should focus on developing innovative and cost-effective solutions improving accessibility and addressing the potential challenges related to motion sickness bias and cultural representation. Through careful planning and collaboration VR and AR technologies can revolutionize the way languages are learned creating more effective engaging and inclusive learning environments for students worldwide. The potential to personalize learning experiences and cater to individual learning styles offers a promising future for language education leveraging the power of immersive technologies to shape the next generation of language learners. Further exploration into the long-term

effectiveness of these technologies through rigorous empirical studies will be critical in establishing their efficacy and guiding future development.

Evaluating the impact of mobile apps and language learning platforms on student engagement and progress

Evaluating the Impact of Mobile Apps and Language Learning Platforms on Student Engagement and Progress The proliferation of mobile apps and language learning platforms has revolutionized the way students approach language acquisition. These technological tools offer unprecedented access to learning resources, personalized feedback, and interactive exercises, potentially impacting student engagement and progress significantly. However, the effectiveness of these tools is multifaceted and requires careful evaluation to understand their true impact on learning outcomes. This evaluation necessitates considering various factors, including the design of the app or platform, the pedagogical approaches employed, the learner characteristics, and the context of use. One key area of impact is student engagement. Traditional language learning often involves passive activities like textbook reading and grammar drills, which can lead to boredom and disengagement. Mobile apps and platforms, on the other hand, often incorporate gamification elements, such as points, badges, and leaderboards, to motivate learners and increase their participation. Interactive exercises, multimedia content like videos and audio recordings, and the ability to learn at one's own pace can also enhance engagement by catering to different learning styles and preferences. Furthermore, the portability of mobile devices allows learners to access learning materials anytime and anywhere, fostering a sense of flexibility and control over their learning journey. This increased accessibility can be particularly beneficial for students who face logistical barriers to attending traditional classes or accessing learning resources. However, the potential for increased engagement does not automatically translate into improved learning outcomes. The quality of the app or platform's content and pedagogical approach is crucial. Simply gamifying a poorly designed curriculum will not necessarily lead to better learning. Effective apps and platforms should incorporate sound pedagogical principles, including clear learning objectives, well-

structured lessons, and opportunities for practice and feedback. Moreover, the use of technology should complement, not replace, human interaction. While technology can provide immediate feedback on exercises and track progress, it cannot entirely replicate the benefits of interaction with a teacher or tutor, who can provide personalized guidance and address individual learning needs. Therefore, a balanced approach that integrates technology with traditional teaching methods is often the most effective. The impact of mobile apps and language learning platforms on student progress is also a complex issue. While these tools can offer personalized learning experiences tailored to individual student needs, their effectiveness in promoting long-term language proficiency remains a subject of ongoing research. Some studies have shown positive correlations between the use of these tools and improved vocabulary acquisition, grammatical accuracy, and speaking fluency. The immediate feedback provided by these platforms can facilitate quicker identification and correction of errors, leading to faster progress. Furthermore, the ability to access a wide range of authentic language materials, such as news articles, podcasts, and videos, can expose learners to a richer linguistic environment and accelerate their language development. Conversely, concerns remain regarding the potential for superficial learning and a lack of depth in understanding. The focus on immediate feedback and gamification might incentivize learners to prioritize speed and accuracy over genuine comprehension and language proficiency. Moreover, the lack of interaction with a teacher or tutor could hinder the development of critical thinking skills and the ability to apply language knowledge in real-world contexts. The reliance on technology could also lead to a decline in other essential language learning skills, such as handwriting and note-taking, depending on the specific platform and its features. In addition, the digital divide could exacerbate existing inequalities in access to educational resources, potentially creating disparities in language learning opportunities among students from different socioeconomic backgrounds. To accurately assess the impact of these technologies, rigorous evaluation is required. This evaluation should involve both quantitative and qualitative methods. Quantitative methods, such as

standardized tests and progress tracking data, can measure improvements in language proficiency. Qualitative methods, such as student interviews and focus groups, can provide insights into students' experiences and perceptions of the learning process. By combining both types of data, researchers can gain a comprehensive understanding of how mobile apps and language learning platforms affect student engagement and progress. Furthermore, longitudinal studies are essential to track the long-term effects of these technologies on language acquisition and identify any potential drawbacks. In conclusion, mobile apps and language learning platforms offer considerable potential for enhancing student engagement and accelerating language learning progress. However, their effectiveness depends critically on several factors, including the quality of the app or platform's design, the pedagogical approaches employed, and the learners' characteristics. A balanced approach that integrates these technologies with traditional teaching methods and addresses potential drawbacks is essential to maximize their benefits and ensure that these tools contribute meaningfully to effective language learning. Thorough and rigorous evaluation, encompassing both quantitative and qualitative methodologies, is necessary to gain a complete understanding of their overall impact on students' learning journeys.

Examining the benefits and challenges of using technology for assessment and feedback in language teaching

The integration of technology into language assessment and feedback presents a transformative opportunity for educators, offering both significant benefits and considerable challenges. A nuanced understanding of both is crucial for effective implementation and maximizing the positive impact on student learning. One of the primary advantages lies in the enhanced efficiency and scalability afforded by technological tools. Automated scoring systems, for instance, can significantly reduce the time teachers spend on grading, freeing up valuable time for more individualized instruction and student interaction. This is particularly beneficial in large classes or situations where teachers face heavy workloads. Furthermore, online platforms allow for the delivery of assessments to a geographically dispersed

student population, overcoming limitations imposed by physical proximity. This accessibility opens up opportunities for language learning to a wider and more diverse range of students, regardless of location or resource constraints. Platforms offering adaptive testing further personalize the assessment experience, tailoring the difficulty and content to individual student performance in real-time. This adaptive approach provides more precise and meaningful data on student strengths and weaknesses, informing subsequent instruction. Technology also facilitates more frequent and timely feedback, a cornerstone of effective language learning. Automated feedback systems can provide students with immediate responses to their work, highlighting grammatical errors, vocabulary choices, and stylistic issues. This instantaneous feedback allows students to address misconceptions and refine their skills without delay, fostering a more iterative and self-directed learning process. Furthermore, many platforms incorporate features that provide detailed explanations of errors, guiding students towards self-correction and a deeper understanding of linguistic principles. This contrasts sharply with the often delayed feedback associated with traditional paper-based assessments, which can impede learning progress. The use of audio and video recording technology enables teachers to assess students' pronunciation and fluency more accurately, providing targeted feedback on aspects often overlooked in written assessments. Moreover, online platforms can integrate multimedia elements into assessments, providing more engaging and authentic contexts for language use. However, the integration of technology in assessment and feedback is not without its challenges. Firstly, there is a significant upfront investment required in terms of both hardware and software. Acquiring the necessary technology, providing appropriate training for teachers and students, and ensuring reliable internet access can pose substantial financial and logistical barriers, particularly in resource-constrained settings. Moreover, the digital divide needs careful consideration; equitable access to technology is crucial to avoid exacerbating existing inequalities among students. Ensuring that all students have the necessary equipment and digital literacy skills is paramount to ensure fair and inclusive assessment practices. Another key challenge relates to the

validity and reliability of automated scoring systems. While technological advancements have made significant strides in the accuracy of automated feedback, these systems are not yet perfect and may misinterpret nuances in language use. Over-reliance on automated scoring without human oversight can lead to inaccurate assessments and misinterpretations of student performance. The potential for bias in algorithms is also a concern. Algorithms are trained on data, and if this data reflects existing biases, the resulting assessments may perpetuate and amplify those biases. Careful consideration of algorithm design and data selection is necessary to mitigate these risks. Furthermore, the increasing use of technology in assessment can create anxieties and concerns among students who may lack confidence in their technological skills or who find online assessments more stressful than traditional methods. Addressing these anxieties and providing adequate support to students is vital for ensuring a positive and productive assessment experience. Finally, the ethical implications of using technology in assessment should not be overlooked. Concerns regarding data privacy and security are paramount. The collection and storage of student data must adhere to strict ethical guidelines and regulations to protect students' privacy and prevent misuse of information. Transparency in the use of technology and student data is crucial to build trust and maintain ethical assessment practices. In conclusion, technology offers considerable potential to enhance language assessment and feedback, improving efficiency, providing timely feedback, and offering personalized learning experiences. However, careful consideration of the associated challenges—financial constraints, equitable access, algorithm validity, ethical considerations, and potential student anxieties—is essential. Successful integration requires a strategic approach that balances the benefits with the challenges, ensuring that technology is used responsibly and effectively to promote meaningful learning and fair assessment practices. This requires a commitment to ongoing professional development for teachers, investment in robust technological infrastructure, and a critical evaluation of the ethical implications of technological innovations in assessment.

Developing strategies for integrating technology effectively into existing language curriculum and teaching practices

Developing strategies for integrating technology effectively into existing language curriculum and teaching practices requires a multifaceted approach that considers pedagogical goals, technological capabilities, teacher training, and student needs. Simply introducing technology without a well-defined plan is unlikely to improve learning outcomes. Instead, a thoughtful integration strategy should prioritize enhancing existing methods and addressing potential challenges. One crucial aspect is aligning technology use with specific learning objectives. Technology should not be used merely for novelty or entertainment but to directly support the achievement of language learning goals. For example, interactive online exercises can provide targeted practice in grammar or vocabulary acquisition, while virtual reality simulations can immerse students in authentic language contexts. Before adopting any technology, teachers need to clearly articulate the learning outcomes they aim to achieve and carefully select tools that facilitate these outcomes. This careful selection process should consider the age and proficiency levels of the students, ensuring that the technology is both engaging and appropriate for their needs. Teacher training is another critical component of successful technology integration. Teachers need not only technical proficiency but also pedagogical expertise in how to leverage technology to enhance teaching and learning. Professional development programs should focus on more than just software training; they should equip teachers with the skills to design engaging and effective technology-enhanced lessons. This includes training on strategies for integrating technology seamlessly into lesson plans, managing digital resources, assessing student learning in digital environments, and addressing the potential challenges associated with technology use in the classroom. Furthermore, ongoing support and mentorship should be provided to teachers to ensure that they are comfortable and confident in using technology effectively. Selecting appropriate technology tools is also paramount. The sheer abundance of educational technology options can be overwhelming. Therefore, a careful evaluation process is necessary to identify tools that align with

the curriculum, support diverse learning styles, and are accessible to all students. Factors to consider include ease of use, cost-effectiveness, technical support, compatibility with existing infrastructure, and alignment with accessibility standards. It is crucial to avoid technology overload, focusing on a few well-chosen tools that can be effectively integrated into teaching practices rather than trying to use every available technology. Moreover, the chosen technology should be versatile enough to cater to diverse student learning preferences and needs. Addressing potential challenges associated with technology integration is equally important. Issues such as equitable access to technology, digital literacy skills among students and teachers, and the potential for digital distractions need to be anticipated and addressed proactively. Strategies for ensuring equitable access might include providing devices to students who lack them, establishing computer labs with sufficient capacity, and ensuring reliable internet connectivity. To cultivate digital literacy, teachers should incorporate activities that teach students responsible technology use, including digital citizenship and online safety. Minimizing distractions can involve establishing clear classroom rules for technology use and employing strategies to manage digital devices effectively during instruction. Furthermore, integrating technology should not replace human interaction and the essential role of the teacher in the classroom. While technology can enhance learning, it should not diminish the importance of teacher-student interaction, personalized feedback, and collaborative learning activities. The most effective technology integration strategies are those that enhance the teacher's role rather than replacing it. Teachers can use technology to create a more personalized and engaging learning experience, freeing up time for more individualized instruction and support. For example, technology can automate administrative tasks, allowing teachers to focus more attention on interacting with students and providing personalized feedback. Finally, evaluating the effectiveness of technology integration is crucial for ongoing improvement. This involves assessing the impact of technology on student learning outcomes, gathering feedback from teachers and students, and continuously refining the integration strategy based on the evidence

gathered. Data-driven decision making should guide the selection and use of technology, ensuring that the resources are used efficiently and effectively to improve language learning. This process of evaluation and refinement should be an ongoing one, ensuring that the technology integration strategy remains relevant and effective over time. Regular reviews and adjustments will allow for adaptation to evolving technological advancements and student needs. Ultimately, the goal is not simply to incorporate technology but to leverage its power to enhance the language learning experience for all students.

Investigating the ethical considerations and digital literacy skills necessary for successful technology integration in language education

Investigating the ethical considerations and digital literacy skills necessary for successful technology integration in language education requires a nuanced approach. The integration of technology offers immense potential for enhancing language learning, providing access to diverse resources, fostering collaborative learning environments, and personalizing instruction. However, realizing this potential necessitates careful consideration of ethical implications and the development of robust digital literacy skills among both educators and learners. One primary ethical concern revolves around data privacy and security. Many language learning applications and platforms collect significant amounts of user data, including learning progress, interaction patterns, and even personal information. The responsible use and protection of this data is paramount. Educators must be aware of the data privacy policies of the technologies they employ and ensure compliance with relevant regulations like FERPA in the United States or GDPR in Europe. Transparency with students and parents about data collection practices is essential, and informed consent should be obtained before any personal data is collected or used. Furthermore, the security of this data must be guaranteed to prevent unauthorized access or misuse. Another crucial ethical consideration is accessibility and equity. Technology integration should not exacerbate existing inequalities in access to education. Ensuring that all students have equitable access to the necessary technology, internet connectivity, and digital literacy skills is

crucial. This may require schools to provide devices and internet access to students who lack them at home, as well as providing targeted support to students who may require additional assistance in developing their digital literacy skills. The digital divide can significantly impact educational equity, and neglecting this aspect can lead to further marginalization of already disadvantaged students. Furthermore, the ethical implications of using artificial intelligence (AI) in language learning deserve careful scrutiny. AI-powered tools, such as automated essay graders or chatbot tutors, are becoming increasingly prevalent. However, concerns exist about the potential for bias in these algorithms, which could disproportionately affect certain groups of learners. Moreover, the over-reliance on AI tools could stifle the development of essential critical thinking and problem-solving skills in students. Educators should carefully evaluate the use of AI tools, considering their potential benefits and drawbacks and ensuring their responsible implementation. Beyond ethical considerations, successful technology integration hinges on strong digital literacy skills. For educators, this involves not only technical proficiency in using various technologies but also a deep understanding of pedagogical approaches that leverage technology effectively. Educators need to be able to select appropriate technologies aligned with learning objectives, design engaging digital learning experiences, and effectively integrate technology into their teaching practices. Moreover, they must be able to critically evaluate different technologies and resources, recognizing their strengths and limitations. Professional development opportunities focused on developing these skills are critical. For students, digital literacy encompasses a range of skills, including the ability to navigate online environments safely and responsibly, critically evaluate online information, communicate effectively using digital tools, and collaborate effectively in online learning spaces. They must understand the ethical implications of their online actions, including issues of plagiarism, responsible use of social media, and respecting intellectual property rights. Developing these skills requires explicit instruction and guided practice. Integrating digital literacy instruction into the language curriculum is not merely an add-on; it is an integral part of preparing

students for success in a digital world. The successful integration of technology in language education requires a holistic approach that considers both the ethical implications and the development of digital literacy skills. This involves creating a culture of responsible technology use, establishing clear guidelines and policies regarding data privacy and security, ensuring equitable access to technology and resources, and providing comprehensive professional development for educators and targeted instruction for students. By addressing these issues proactively, we can harness the transformative power of technology to enhance language learning while mitigating potential risks and ensuring a more equitable and ethically sound educational experience for all learners. The focus should always be on using technology to enhance the learning experience, not to replace the crucial human element of teaching and learning. A balanced and thoughtful approach is key to achieving the full potential of technology in language education. Ultimately, the goal is to use technology to empower learners and equip them with the skills they need to thrive in a rapidly changing world. This includes not just linguistic proficiency but also the digital literacy and ethical awareness necessary for responsible participation in a digitally driven society.

References

1. Christensen, C. M., Horn, M. B., & Johnson, C. W. (2008). Disruptive innovation: A new paradigm for creating and capturing growth. Harvard business review press.
2. Siemens, G. (2005). Connectivism: A learning theory for the digital age. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2(1), 3-10.
3. Jonassen, D. H. (2000). Computers as mindtools for schools: Engaging critical thinking. Prentice-Hall.
4. Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K. (2010). Evaluation of evidence-based practices in online learning: A meta-analysis and review of online learning studies. US Department of Education.

ISSUE OF TRAINING TRANSLATORS AND DEVELOPING ADVANCED METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN ANDIJAN REGION

Student of ASIFL Qodirova Oyshaxon Rasuljon kizi

Supervisor: Mahbuba Sobirovna Anorboyeva

The increasing demand for skilled translators and effective foreign language teaching methods in the Andijan region has become a pressing issue in recent years. With globalization and international cooperation on the rise, the necessity for proficient translators and modern language teaching strategies has grown significantly. This article explores the challenges faced in training translators and improving language teaching methods in the Andijan region while proposing solutions to enhance the overall learning process.

Challenges in Training Translators

1. Lack of Specialized Programs

One of the primary challenges in training translators in Andijan is the limited availability of specialized programs focusing on translation studies. While universities and language institutes provide general linguistic education, there is a shortage of practical courses dedicated to translation and interpretation skills.

2. Insufficient Practical Training

Many students pursuing translation lack hands-on experience, as there are few internship opportunities with professional translation agencies or organizations. Without practical exposure, students struggle to apply theoretical knowledge in real-life situations.

3. Limited Access to Modern Translation Tools

Technological advancements have introduced various computer-assisted translation (CAT) tools, which significantly improve translation efficiency and accuracy. However, access to these tools remains limited in Andijan, making it challenging for students to develop proficiency in their usage.

4. Lack of Qualified Instructors

A shortage of experienced professionals in translation training further hampers the quality of education. Many instructors lack real-world translation experience, which affects their ability to impart industry-relevant knowledge.

Developing Advanced Methods of Foreign Language Teaching

1. Integration of Technology

Incorporating digital resources such as language learning applications, online courses, and interactive software can greatly enhance foreign language education. Virtual classrooms and AI-powered language assistants can provide personalized learning experiences.

2. Communicative Language Teaching (CLT) Approach

This method emphasizes interaction and real-life communication skills rather than mere memorization of grammar and vocabulary. Encouraging students to engage in dialogues, debates, and role-playing exercises can significantly improve their language proficiency.

3. Task-Based Language Learning (TBLT)

Implementing a task-based approach, where students perform language-related activities such as problem-solving, discussions, and presentations, fosters critical thinking and language fluency.

4. Teacher Training and Development

Providing regular training workshops for language instructors ensures they stay updated with modern teaching methodologies. Exchange programs with foreign institutions can further enhance teachers' expertise.

5. Establishment of Language Labs

Setting up well-equipped language laboratories with audio-visual materials, pronunciation guides, and interactive software can provide students with immersive learning experiences.

Conclusion: Addressing the challenges in translator training and foreign language teaching in the Andijan region requires a multi-faceted approach. By developing specialized programs, improving practical training opportunities, integrating modern technology, and enhancing teacher education, the region can produce highly

skilled translators and language professionals. Investing in these areas will not only benefit students but also contribute to the region’s overall economic and cultural development in the global arena.

References

1. Brown, H. D. (2007). Principles of Language Learning and Teaching (5th ed.). Pearson Education.

This book provides an in-depth analysis of language learning theories and methods that can be applied in the Andijan region.

2. Gile, D. (2009). Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. John Benjamins Publishing.

A useful resource on translation studies and effective training techniques for translators.

3. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching (3rd ed.). Cambridge University Press.

Discusses various modern and traditional foreign language teaching methodologies.

4. Krashen, S. D. (1982). Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon.

A foundational book on language acquisition theories that can aid in curriculum development.

5. Nation, I. S. P. (2013). Learning Vocabulary in Another Language (2nd ed.). Cambridge University Press.

Explores vocabulary learning strategies, crucial for foreign language learners and translators.

6. Andijan State Foreign Languages Institute Reports (2023-2024).

Local educational reports and research papers on foreign language teaching and translation training in Andijan.

7. UNESCO (2022). Education for Sustainable Development: Language and Cultural Preservation.

DUNYO TILSHUNOSLIGIDA “MAYDON” NAZARIYASI

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

Abduxalilova Xurshida Ilxomjon qizi

Annotatsiya: Ingliz va o‘zbek tillarida maydin nazariyasini o‘rganish obyekti sifatida leksik-semantik maydoni va ularning tarkibiy tuzilishi va shu bilan bog‘liq bo‘lgan semantikasini o‘rganish. Shu asosda ularni Ingliz va o‘zbek tillarida maydin nazariyasini o‘rganish obyekti sifatida leksikasining leksik-semantik maydonini so‘zlar bilan qiyoslash, har ikkala til uchun umumiy bo‘lgan xususiyatlarni umumlashtirish va shu asnoda qiyoslanayotgan tillarning har biriga xos bo‘lgan xodisalarni ochib berishdir.

Kalit so‘zlar: leksik, semantik, maydon, nazariya, tilshunoslik, lingvokulturologiya.

Semantik maydon muammosi qiyosiy tipologiyaning asosiy tadqiqot obyektlaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Zamonaviy filologlarning fikriga ko‘ra, leksik-semantik maydon turli so‘z turkumlariga tegishli bo‘lgan, har xil ma’nolarni ifodalovchi va umumiy ma’noga ega bo‘lgan leksemalar majmuini anglatadi. Bu maydonning o‘ziga xos xususiyatlari ichida sinonimik munosabatlar, giponim va giperonimlarning mavjudligi kabi sixron xususiyatlar, shuningdek, motivatsion modellar va so‘z yasaliş usullarining etimologik uyalarini hosil qilishdagi takrorlanish kabi genetik-diaxron xususiyatlar mavjud.

Zamonaviy tilshunoslikda inson tajribasiga asoslanib so‘zlarning umumiy va xususiy ma’nolari o‘rtasidagi aloqani ko‘rsatuvchi “maydon” tushunchasi rivojlanmoqda. Bu nuqtai nazardan, kognitiv lingvistikada til insonning kognitiv (tushunish) funksiyasi sifatida qaraladi. Ya’ni, til ma’lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash va boshqalarga uzatish jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Tilning tizimli konseptual tahlili esa leksik ma’nolarni yangi yo‘sinda talqin qilishga olib keladi, bu esa umumiy va universal ma’noga ega bo‘lgan so‘zlarni ma’lum bir konsept doirasida birlashtiradi.

Kontseptning tuzilishi leksik-semantik maydon bilan bir xil xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Bu xususiyatlar quyidagilardan iborat:

1. Yadro. Bu kognitiv belgilarni shakllantiruvchi asosiy qatlam bo‘lib, bir nechta kognitiv segmentlarni o‘z ichiga oladi.
2. Periferiya. Kontseptning izohlovchi (sinonimik) maydoni bo‘lib, bu yerda kontseptga tegishli qo‘shimcha ma‘lumotlar joylashadi.

«Semantik maydon» atamasi lingvistik jihatdan lingvistik birliklar to‘plamini ifodalash uchun ishlatiladi. Bu birliklar umumiy jihatlari bilan birlashgan turli ajralmas elementlardan iborat. Rus olimi V.A. Litvinovning¹⁰³ fikriga ko‘ra, dastlab bunday leksik birliklar faqat so‘zlardan iborat bo‘lgan; keyinchalik esa ular so‘z birikmalari va iboralarni ham o‘z ichiga olgan.

Shunday qilib, semantik maydon, leksik-semantik munosabatlar va kontseptual tahlil tilshunoslikda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan tushunchalar sifatida ko‘rilishi zarur. Ular tilning struktural va funksional jihatlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

L.M. Vasilev «Zamonaviy lingvistik semantika» kitobida semantik maydonning asosiy xususiyatlarini quyidagicha ifodalaydi:

1. Semantik maydon til tashuvchilari uchun tushunarli va psixologik haqiqat sifatida qabul qilinadi.
2. Semantik maydon mustaqil til tizimi hisoblanadi.
3. Semantik maydon birliklari turli submaydonlar bilan semantik munosabatlarga kirishadi.
4. Har bir semantik maydon tilning boshqa semantik maydonlari bilan bog‘liq holda til tizimini hosil qiladi.
5. Semantik maydon gipersemadan iborat yadro va umumiy so‘zlardan iborat periferiyadan tashkil topgan¹⁰⁴.

---

¹⁰³ Литвинов, В.А. К вопросу о полевой структуре имени существительного // Вопросы полевого описания языка: Сборник научных трудов. - Уфа. 2003. - С.6

¹⁰⁴ Власова, К. А. Лексико-семантическое поле глагола look: лексикографический аспект / К. А. Власова, М. Н. Титова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2014. — № 21.1 (80.1). — С. 3-6. — URL: <https://moluch.ru/archive/80/13674695/> (дата обращения: 19.10.2023).

Semantik maydonni ilmiy tadqiqotlarga kirita boshlash davomida dastlabki urinishlar P. Rojer tomonidan ideografik lug‘atlar va tezariuslar yaratish orqali amalga oshirilgan. Bu jarayon "semantik maydon" terminining rivojlanishiga ko‘maklashgan, ayniqsa Y.Trir va G.Ipsen asarlarining nashr etilishi bilan bu atama yanada faol tarzda ishga solingan¹⁰⁵.

Semantik maydon birinchi marta nemis olimi Y. Trier tomonidan 1931 yilda tasvirlangan.¹⁰⁶ U bu maydonni ierarxik tamoyil asosida tashkil etilgan deb tushuntiradi, ya'ni maydon tushunchalar, ob'yektlar va hodisalar o'rtasidagi munosabatlarni aks ettiruvchi haqiqat sifatida ko'rilgan. Leybnitsdan keyin universal lug'at yaratishga intilish semantik maydonni birinchi marta empirik tarzda tadqiq qilishga imkon berdi.

1910 yilda R. Meyer o'z maqolasida semantik maydon tipologiyasi haqida birinchi marta so'z yuritib, uni «ma'nolar tizimi» deb nomladi. R. Meyer bu tizimni belgilovchi elementlarni ularning tabiati bo'yicha uch turga ajratdi: «tabiiy», «yarim sun'iy» va «sun'iy». Bu tasnif semantik maydonning strukturaviy xususiyatlarini ochib berishga yordam beradi va uning tahliliy o'rganishiga zamin yaratadi¹⁰⁷.

Bu urinishlar semantik maydon konseptining yanada chuqurroq o'rganishiga olib kelib, tilshunoslikda yangi yo'nalishlar va tadqiqot usullarining paydo bo'lishiga sabab bo'ldi. Semantik maydonlarni tushunish va o'rganish, tilning ichki tuzilishini va uning inson tafakkuri bilan qanday bog'liqligini aniqlashga yordam beradi.

Ushbu atama G. Ipsen tomonidan “ umumiy ma'noga ega so'zlar to'plami» ma'nosida ishlatilgan¹⁰⁸.

ADABIYOTLAR

---

¹⁰⁵ Y.Trir. "Linguistische Semantik".1995.32p.

¹⁰⁶ Axmedova Mehrinigor Bahodirovna. “Zamonaviy tilshunoslikda semantik maydon tushunchasi va uning o'rganilishi” Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar (2023 йил № 10).24b.

¹⁰⁷ Axmedova Mehrinigor Bahodirovna. “Zamonaviy tilshunoslikda semantik maydon tushunchasi va uning o'rganilishi” Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar (2023 йил № 10).24b.

¹⁰⁸ Zoyirova N.T.Tilshunoslikda uyadosh so'zlarni semantik maydon guruhi asosida o'rganish. Central Asian academic journal of scientific research. ISSN: 2181-2489 Volume 2 | Issue 1 | 2022. – P.322-325

1. Axmedova Mehrinigor Bahodirovna. “Zamonaviy tilshunoslikda semantik maydon tushunchasi va uning o‘rganilishi” Ta‘lim va innovatsion tadqiqotlar (2023 йил № 10).24b.
2. Адмони. В.Г. Грамматический строй как система построения и общая теория грамматики.– М.: Ленинград, 1988. –240 с;
3. Benjamin D. “Gestural sense art, neuroscience and linguistic embodiment/. Western Sydney University Thesis Collection, 2009. – P. 65-68.
4. Cowie, A. Phraseology. In R. E. Asher (Ed.), The Encyclopedia of Language and Linguistics. – Oxford: Oxford University Press, 1994. – 3171 p;
5. Собиров А.Ш. Ўзбек тили лексик сатҳини системалар системаси тарзида ўрганиш. – Тошкент: Фан, 2004. – Б. 68-83;
6. G.Ipsen. Der alle Orient und die Indogermanen. “Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft” - Festschrift für W. Streitberg: Heidelberg, Julius Groos Verlag, 1924. – P.30-45;

STRATEGIES FOR ENHANCING STUDENT MOTIVATION IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING

Tetcher: Matqulov Hosilbek Mavlonovich

Student: Abduganiyeva Sayidaxon

Annotation: Motivation is a crucial factor in successful English language learning. This article explores effective strategies to enhance student motivation, including goal-setting, gamification, real-life communication, and psychological learning techniques. Research suggests that combining intrinsic and extrinsic motivation improves engagement, retention, and overall language proficiency. Implementing these strategies can lead to better learning outcomes and long-term success.

Keywords: motivation, English language learning, gamification, learning strategies, communicative approach.

Motivation is one of the most important psychological factors that influence students’ ability to learn a foreign language. Research suggests that motivated

learners are more likely to engage with the material, practice regularly, and achieve fluency more quickly. However, many students struggle with maintaining motivation, leading to decreased participation and slower progress. This issue is particularly relevant in English language learning, where consistent effort and practice are essential for success.

The purpose of this article is to explore effective strategies for enhancing student motivation in English learning. These strategies include setting clear and achievable goals, incorporating gamification techniques, encouraging real-life communication, and using psychological learning approaches. Understanding and implementing these strategies can significantly improve language learning outcome.

One of the most effective ways to maintain motivation is by setting SMART goals (Specific, Measurable, Achievable, Relevant, and Time-bound). Having clear objectives helps students track their progress and stay focused on their learning journey. For example, instead of stating, “I want to improve my English,” a student can set specific goals such as learning 10 new words per day and using them in sentences, watching one English movie per week and summarizing the main ideas, or practicing speaking for 10 minutes daily with a language partner. Research shows that students who set clear goals demonstrate higher levels of motivation and engagement in language learning.

Gamification is an innovative approach that incorporates game elements into education to enhance engagement and motivation. Several studies have confirmed that gamification can improve student retention and participation. Some effective gamification strategies include using language-learning apps such as Duolingo, Quizlet, and Kahoot!, which provide interactive exercises and reward systems. Classroom competitions and storytelling activities also make learning more enjoyable. When students perceive learning as a fun and rewarding process, they are more likely to stay motivated and committed.

Many students struggle with motivation because they do not see the practical application of English in their daily lives. To address this issue, language teachers and learners should focus on real-life communication strategies. Joining English-

speaking clubs, participating in discussions, and using online language exchange platforms such as Tandem and HelloTalk provide valuable opportunities for learners to practice their skills in authentic contexts. Engaging with English media, such as YouTube, podcasts, and blogs, further enhances listening and comprehension skills. Real-life communication not only improves fluency but also boosts students' confidence and motivation to use the language.

Motivation is deeply connected to psychology, and several psychological techniques can help students maintain their motivation over time. According to self-determination theory, encouraging autonomy in learning increases intrinsic motivation. The dopamine effect, which involves celebrating small achievements, makes learning enjoyable and encourages consistent effort. Additionally, spaced repetition and active recall, which involve reviewing material at intervals, have been proven to enhance long-term memory retention. By understanding these psychological principles, educators and learners can create more effective learning environments that sustain motivation.

Motivation is a key factor in the success of English language learning. By implementing strategies such as goal-setting, gamification, real-life communication, and psychological learning techniques, students can enhance their engagement and retention. The findings suggest that combining intrinsic and extrinsic motivation leads to better language acquisition and long-term success. Future research should explore the impact of technology-driven motivational strategies on different learning styles.

References:

1. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press.
2. Gee, J. P. (2003). *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy*. Palgrave Macmillan.
3. Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). "Building a practically useful theory of goal setting and task motivation." *American Psychologist*, 57(9), 705–717.

4. Nation, P. (2013). Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press.
5. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). "Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being." American Psychologist, 55(1), 68–78.
6. Schunk, D. H., & Zimmerman, B. J. (2012). Motivation and Self-Regulated Learning: Theory, Research, and Applications. Routledge.
7. Zimmerman, B. J. (2002). "Becoming a self-regulated learner: An overview." Theory Into Practice, 41(2), 64–70.

O‘RTA ASR SHARQ ALLOMALARINING ARAB TILSHUNOSLIGIGA QO‘SHGAN HISSALARI

ADCHTI o‘qituvchisi Zuhrobiddin Olimov

ADCHTI talabasi Shaxrizodabonu G‘anijonova

Annotatsiya: Arab tili o‘rta asrlar davomida Sharq va G‘arb davlatlari o‘rtasida asosiy ko‘prik vazifasini bajardi. Arab tili diniy sohadan tashqari, falsafiy, ilmiy, ijtimoiy va madaniy sohalarda ham muhim rol o‘ynadi. Mazkur maqolada O‘rta asrlarning yirik allomalarining arab tilini mukammallashtirishga qo‘shgan hissalarini ko‘rib chiqdik.

Kalit so‘zlar: ilm-fan, madaniyat, falsafa, tizim, yondashuv, tahlil, arab tili grammatikasi, alloma.

Abstract: Arabic served as the main bridge between the Eastern and Western powers throughout the Middle Ages. In addition to the religious sphere, Arabic also played an important role in the philosophical, scientific, social and cultural spheres. In this article, we examined the contributions of the major Middle Ages allomas to the perfection of the Arabic language.

Key words: science, culture, philosophy, system, approach, analysis, Arabic grammar, scholar.

Аннотация: Арабский язык служил главным связующим звеном между восточными и западными державами на протяжении всего Средневековья. Помимо религиозной сферы, арабский язык также играл важную роль в философской, научной, социальной и культурной сферах. В этой статье мы рассмотрели вклад основных средневековых алломов в совершенствование арабского языка.

Ключевые слова: наука, культура, философия, система, подход, анализ, арабская грамматика, ученый.

O‘rta asrlar 5-15-asrlarni o‘z ichiga olib, shu davlar mobaynida Sharq davlatlarida xususan, ilm-fan, madaniyat sezilarli darajada rivoj topgan.

O‘rta asrlar Sharqining ilmiy va madaniy yuksalishi, asosan, arab tilshunosligining rivojiga ta‘sir ko‘rsatdi. Bu davrlar mobaynida arab tili nafaqat diniy matnlar, balki ilmiy va falsafiy asarlar tiliga ham aylanib ulgurgan. Va mana shu o‘rta asrlar davomida arab tilshunosligiga ko‘plab alommalar o‘z hissalarini qo‘shdilar. Ular arab tilining fonetika, lug‘atshunoslik, semantika va grammatika sohalarida muhim ishlar qildilar.

1. Sibavayh va arab grammatikasining asosiy tushunchlari

Arab tilining asoschisi deb tanilgan **Sibavayh** (760-796) arab tili grammatikasi asoslarini birinchi marta ilmiy jihatdan tahlil qilib tizimlashtirgan olim hisoblanadi. U o‘zining “Al-Kitab” (Kitob) asarida arab tili grammatikasini ilmiy tahlil qilgan. Bu asarda u arab tili grammatik asoslarini mukammal tarzda tizimlashtirgan va bu kitob zamonasining e‘tirofini qozondi. Kitobda Sibavayh arab tilining fonetikasi, morfologiyasi(so‘z tuzilishi), sintaksisi (jumla tuzilishi) va semantikasiga (ma‘no) oid qoidalarni ishlab chiqdi. U tilshunoslikda qoidalarga asosan tahlilni ilgari qilgan va bu o‘z vaqtida uni katta marralarga yetaklagan.

Sibavayh arab tilining aniq bo‘lmagan va notanish qoidalarini o‘rganib, ilmiy yondashuv orqali aniq belgilab, grammatikani nazariy jihatdan o‘rgandi. Sibavayh arab tili fonetikasini, ya‘ni tovushlar o‘zgarishini va ular orasidagi bog‘lanishni yaxshi tushungan. U ishlarida asosan, tilni ilmiy yondashuv asosida sinchiklab tahlil

qilishga e’tibor qaratgan. Sibavayh arab tiliga oid ilmiy qoidalarni belgilab bergan va bu qoidalar zamonaviy arab tilshunosligiga muhim asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Sibavayh arab tilshunosligining asoschisi sifatida arab tili grammatikasining poydevorini yaratdi. Uning ilmiy yondashuvlari esa arab tilini ilmiy asosda o‘rganishning zamonaviy metodlariga ta’sir ko‘rsatdi.

2. Al-Forobiy va tilning ijtimoiy ahamiyati

Yana bir arab tiliga hissa qo‘shgan Sharq alommasi bu **Abu Nasr Muhammad ibn Tarxon Al-Forobiy**dir(872-950). Forobiy VIII-IX asrlarda yashagan mashxur ilmiy xodim, faylasuf va alloma sifatida musulmon olamida katta hurmatga sazovor bo‘lgan shaxsdir. U arabtiliga yangicha yondashuv bilan qaragan va arab tilshunosligi va falsafani birlashtiruvchi ilmiy yondashuvni ishlab chiqdi.

Forobiy arab tilining grammatik tizimlarini o‘rgangan va bu tizimlar bo‘yicha o‘zining ishlanmalari bilan tilshunoslikni boyitgan. U arab tilini o‘rganishda tilning sintaksis va morfologik jihatlariga katta e’tibor bergan. Uning arab tilidagi so‘zlarning tuzilishini, grammatik qurilishdagi murakkabliklarni aniqlashga harakat qilganini asarlaridan bilsak bo‘ladi. Yana u lug‘atlar yaratish, so‘zlarni tahlil qilish va yangi so‘zlar yaratish borasida ham ilmiy ishlar qilgan.

Al-Forobiyning falsafa va tilni bir-biriga bog‘lab,, tilni falsafiy va mantiqiy nuqtai nazardan tahlil qilgan. U tilni insonning tafakkurini ifodalovchi vosita sifatida ko‘rgan va bu nuqtai nazardan tilshunoslikni rivojlantirgan. Alloma o‘zining asarlarida tilni falsafiy tamoyillar va mantiqiy me’yorlar asosida o‘rganishni ta’kidlagan.

Al-Forobiy o‘zining “Al-Madina Al-Fazila” asarida tilning ijtimoiy ahamiyatini tahlil qilib chiqqan. Uning nazariyasida til faqatgina so‘zlashuv vositasigina bo‘lib qolmay, balki jamiyadagi ijtimoiy va madaniy o‘rnini ham ko‘rsatib berdi. Yana Uning “Al-Musiqa al-Kabir” (Katta Musiqa) asari falsafa va tilshunoslikka birdek ta’sir ko‘rsatgan bo‘lib, bu asarlarda u tilning mantiqiy va strukturaviy asoslarini yoritib, arab tilini ilmiy tahlil qilishning yangi usullarini ishlab chiqqan.

Al-Forobiy arab tili grammatikasi, lug‘atshunosligi, sintaksisi va morfologiyasini chuqur o‘rganib, tilshunoslikka bo‘lgan hissasini sezilarli darajada kengaytirdi. Uning asarlari arab tili grammatikasi va jamiyat hayotida birdek xizmat ko‘rsatdi.

3. Ibn Sino va tilning falsafiy tahlili

Ibn-Sino(980-1037) arab tili falsafiy tahlilini chuqur o‘rgangan olimdir. Uning fikrlari shakllanishida Forobiyning asarlari muhim rol o‘ynaydi. U Forobiyning qarashlarini davom ettirdi va chuqurroq o‘rgandi. U arab tilining grammatikasini va strukturaviy jihatlarini o‘rganish bilan birga, tilni tafakkur va falsafiy tushunchalarni ifodalashda qanday qo‘llash mumkinligini ham tadqiq qilgan. Ibn Sino tilni inson tafakkurini ifoda etuvchi vosita sifatida qanday ishlashini, qanday qilib tilni falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilishni o‘rgangan. U arab tilining lug‘at boyligini kengaytirishga ham katta e‘tibor qaratgan. Ibn Sino o‘z asarlarida so‘zlarni faqat amaliy maqsadlar uchun emas, balki o‘rganilayotgan bilimlarni yaxshiroq tushunish uchun va ifodalash uchun ishlatgan.

Ibn Sino o‘zining ilmiy faoliyatini arab tilida olib borganligi sababli, uning asarlarida arab tili muhim ahamiyat kasb etdi. Uning eng mashxur asarlaridan bo‘lgan “Kitob al-shifo” asari ilm-fan va falsafa bo‘yicha muhim manba hisoblanadi. Bu asar 22 jildli bo‘lib, bu kitobda U ko‘plab ilmiy terminlarni arab tilida aniq va ravon tarzda keltirgan. U o‘zining ilmiy atamalarini, tibbiyot sohasidagi murakkab tushunchalarni arab tilining grammatik qoidalariga mos ravishda bayot etgan. Uning ishlari arab tilining ilmiy lug‘atini boyitdi va ilmiy terminologiyani yaratishga yordam berdi.

4. Ibn Xaldun va tilning falsafiy tahlili

Ibn Xaldun (1332-1406) arab tarixchisi, falsafiy va ijtimoiy nazariyotchisi, shu bilan birga ilmiy yondashuvlarni rivojlantirgan alloma hisoblanadi. U tilni ijtimoiy va madaniy jarayonlar bilan bog‘lab, tilshunoslikda yangi ijtimoiy yondashuvlarni ishlab chiqdi, uning jamiyatdagi ahamiyatlari va o‘rnini tahlil qildi. Tilning madaniyat rivojlanishi, xalqlar o‘rtasidagi aloqalari va tarixiy jarayonlardagi ahamiyatini ko‘rib chiqdi. U tilni jamiyatning rivojlanishiga, tilning rivojlanishiga va o‘zgarishiga sabab bo‘luvchi ijtimoiy omil sifatida ko‘rsatdi. Ibn Xaldunning

fikriga ko‘ra til nafaqat so‘zlashuv vositasi bo‘lib xizmat qiladi, balki xalqlararo aloqalar, madaniyat rivojlanishi va taraqqiy etishida ham muhim rol o‘ynaydi.

Ibn Xaldun o‘zining **“asabiyah”** (jamoat ruhiyati) tushunchasi orqali tilning jamiyatdagi rolini, tuzilishi va ahamiyatini tushutirgan. U tilning jamiyatdagi o‘zgarishlarga, siyosiy va ijtimoiy tizimlarga qanday ta’sir ko‘rsatishini tadqiq etdi.

Uning eng muhim ilmiy asarlaridan biri **“Al-Muqaddima”** kitobidir. Bu kitobida U tarixshunoslikka, arab tili, iqtisod, siyosatshunoslik, ijtimoiy nazariya va bir qancha yo‘nalishda yangicha yondashuvlarni olib kirdi. Ibn Xaldun tilning rivojlanishini ijtimoiy muhit va madniyatga bog‘liqligini tahlil qildi.

Ibn Xaldunning ilmiy merosi arab tilshunosligi va umumiy fanlar bo‘yicha juda katta ta’sirga ega. Uning ilmiy ishlarida tilning jamiyat, iqtisodiyot, siyosat bilan o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilingan va bu yodashuvlardan bugungi kunda ham foydalaniladi.

5. Al-Xorazmiy va arab tilidagi ilmiy terminologiya

Abu Abdullah Muhammad ibn Musa al-Xorazmiy (780-850) o‘rta asrning buyuk ilmiy arboblardan biri bo‘lib, uning ilmiy merosi nafaqat matematikada, balki geografiya, astronomiya, lingvistika va boshqa ko‘plab sohalarda ham katta ahamiyatga ega. Al-Xorazmiyning asarlari, xususan, arab tilining ilmiy sohasida qo‘shgan hissasi juda katta.

Al-Xorazmiy o‘zining ilmiy faoliyatida arab tilidan keng foydalanib, ilmiy va texnik atamalarni o‘z asarlarida aniq va tushunarli tarzda ifodalagan. U arab tilining ilmiy imkoniyatlaridan foydalangan holda o‘zining asarlarida matematik va ilmiy terminlarni yaratishga alohida e’tibor qaratgan. Ayniqsa, uning algebra va algoritmlar bo‘yicha ishlari arab tilining ilmiy tizimida yangi burilish yasadi.

Al-Xorazmiy arab tilida yangi ilmiy atamalarni yaratishga katta hissa qo‘shgan. Uning eng mashhur asarlaridan biri bo‘lgan **“al-Kitob al-Muxtasar fil Hisob al-Jabr val-Muqabala”** (Algebra kitobi)da algebra sohasidagi muhim terminlarni yaratgan. Masalan, algebra va algoritmlar so‘zlari, aslida, arabcha **“al-jabr”** va **“al-qital”** so‘zlaridan kelib chiqqan. Al-Xorazmiy bu atamalarni ilmiy va matematik

kontekstda ishlatib, ular arab tilida yangi ilmiy yo‘nalishlarni yaratishga yordam berdi.

Al-Xorazmiy algebra atamasini o‘z asarida mukammal tarzda ishlatgan. Uning “aljabr” so‘zi, arab tilida “qoldiqlarni birlashtirish” degan ma’noni anglatadi. Bu so‘z keyinchalik butun dunyo bo‘ylab algebra ilmiga asos bo‘ldi. Al-Xorazmiyning bu terminologiyasi arab tilining matematikani ifodalashdagi muhim rolini ko‘rsatadi.

Al-Xorazmiy arab tilining matematik va ilmiy sohalarda ishlatilishini rivojlantirishda katta rol o‘ynagan allomadir. Uning asarlari, ayniqsa, algebra va algoritmlar sohasida arab tilining ilmiy va matematik imkoniyatlarini kengaytirishga yordam berdi. Al-Xorazmiy arab tilida yangi ilmiy atamalarni yaratgan, ularning ma’nolarini aniqlashtirgan va ilmiy sohalarda aniq ifodalashning ahamiyatini ko‘rsatgan. Bugungi kunda ham al-Xorazmiyning ishlari arab tilining ilmiy rivojlanishiga qo‘shgan ulkan hissalaridan biri sifatida yodga olinadi.

Xulosa

O‘rta asr Sharq allomalarining arab tilshunosligiga qo‘shgan hissalar, nafaqat arab tilining grammatikasini, balki uning ilmiy va falsafiy mazmunini ham boyitdi. Sibavayh, al-Farabiy, Ibn Sino, Ibn Xaldun va al-Xorazmiy kabi olimlar arab tilining rivojlanishiga katta hissa qo‘shdilar. Ularning ilmiy ishlari, hozirgi kunda arab tilini o‘rganishda asosiy manba bo‘lib xizmat qiladi. O‘rta asrlar davridagi bu ilmiy yondashuvlar, arab tilini faqat til sifatida emas, balki madaniyat va ilm-fan vositasi sifatida shakllanishiga olib keldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

- 1 Kees Versteegh, (1997) The arabic linguistic tradition. - London:Routledge - 56p. (in english)
- 2 Bobur N, (2022, december 2) The Scientific and Practical Heritage of Eastern Scholars. Sharq allomalarining ilmiy amaliy merosi. - Buxoro: “Durdona nashriyoti” - 28p.(in uzbek)
- 3 Jonathan Owens, (2006) A Linguistic History of Arabic. - United Kingdom: Oxford University Press - 33p. (in english)

- 4 Ibn Khallikan, (1868) Ibn Khallikan’s biographikal. - London:W.H.Allen - 45p. (in english)
- 5 Mutalova, G.S. (2020). Heroes of Arab tribal legends "Ayyam al-arab". Eastern Torch, 1, (1) 28-40. retrieved from <https://inlibrary.uz/php/eastern-torch/article/view/13262s>
- 6 <https://en.wikipedia.org/wiki/Sibawayh>
- 7 https://en.wikipedia.org/wiki/Ibn_Khaldun

ARAB ADABIYOTIDA TARJIMSHUNOSLIKNING SHAKLLANISHI VA ZAMONOVIIY MUAMMOLARI

Andijon davlat chet tillari instituti

Olimov Zuxrobiddin Shaxobiddin o‘g‘li

Talaba Raimjonova Mushtariy

Annotatsiya: Mazkur maqolada arab adabiyotida tarjimashunoslikning shakllanish bosqichlari, tarixiy jarayonlari va uning rivojlanishida muhim rol o‘ynagan omillar tahlil qilinadi. Shu bilan birga, zamonaviy arab tarjimashunosligining dolzarb muammolari, tarjima sifati, madaniyatlararo tafovut va metodologik yondashuvlar muhokama etiladi. Muallif arab adabiyotining jahon adabiyotiga ta’siri va uni boshqa tillarga tarjima qilishdagi muammolarga e’tibor qaratadi.

Kalit so‘zlar: Arab adabiyoti, tarjimashunoslik, tarjima muammolari, madaniy tafovut, adabiy meros, zamonaviy yondashuvlar.

Аннотация: В данной статье рассматриваются этапы становления переводоведения в арабской литературе, исторический контекст и ключевые факторы, повлиявшие на его развитие. Также анализируются современные проблемы арабского переводоведения, включая качество перевода, межкультурные различия и методологические подходы. Автор уделяет внимание влиянию арабской литературы на мировую литературу и трудностям, возникающим при её переводе на другие языки.

Ключевые слова: Арабская литература, переводоведение, проблемы перевода, культурные различия, литературное наследие, современные подходы.

Abstract: This article explores the development of translation studies in Arabic literature, examining its historical evolution and the key factors that contributed to its growth. It also addresses the contemporary challenges in Arabic translation studies, such as translation quality, intercultural differences, and methodological approaches. The author highlights the impact of Arabic literature on world literature and the difficulties faced in translating it into other languages.

Keywords: Arabic literature, translation studies, translation challenges, cultural differences, literary heritage, modern approaches.

Kirish

Arab adabiyoti dunyo madaniyatining eng qadimiy va rivojlangan tarmoqlaridan biri sanaladi. Ushbu taraqqiyot poydevori sifatida tarjima faoliyati o‘ziga xos strategik ahamiyat kasb etgan. Arab jamiyatida ilm-fan, falsafa, adabiyot va boshqa bir qator sohalar rivoji ko‘p jihatdan tarjima ilmiga bog‘liq bo‘lib, bu sohaning tarixiy evolyutsiyasi butun insoniyat madaniyatiga salmoqli hissa qo‘shdi. Yillar osha arab adabiyoti nafaqat o‘zining original namunalarini, balki turli tillarning eng yaxshi ilmiy va badiiy asarlarini ham singdirgan. Maqolada arab adabiyotida tarjima ilmining shakllanishi, uning muhim bosqichlari, bugungi kundagi rivoji va amaliy muammolari keng qamrovda tahlil qilinadi.

Tarjima ilmining shakllanish bosqichlari

Tarjima faoliyatining ildizlari VII–VIII asrlarga borib taqaladi. Islom davlati hududi kengayishi saviyasida arab xalqlari yangi tillar, madaniyatlar va fanlar bilan to‘qnash keldilar. Aynan shu bosqichda qadimgi hind, yunon, fors va rim ilm-fanining ko‘plab asarlari arab tiliga tarjima qilindi. Bular orasida tibbiyot, matematika, falsafa, astronomiya va boshqa ko‘plab sohalar bor edi.

Bayt al-Hikma va tarjima madaniyati

VIII asr oxiri va IX asr boshlarida Bag‘dodda tashkil etilgan mashhur ilmiy markaz — “Bayt al-Hikma” (Donishmandlar uyi) arab dunyosida tarjima

maktabining shakllanishida muhim o‘rin tutdi. Bu markazda Hunayn ibn Ishoq, Yahyo ibn al-Batriq va Is‘hoq ibn Hunayn singari mashhur tarjimonlar faoliyat yuritdi. Ularning sa’y-harakatlari natijasida yunon, hind va fors olimlarining asarlari nafaqat arab tiliga, balki arab tafakkuriga ham chuqur kirib bordi.

Tarjima amaliyoti va metodologiyasi

Bayt al-Hikma va unga o‘xshash ilmiy markazlarda hal qilinuvchi muammolardan biri tarjimaning metodik asoslarini ishlab chiqish edi. Ilmiy va falsafiy asarlarda ko‘proq literal (so‘zma-so‘z) tarjimaga intilish, adabiy asarlarda esa kontekstual (mazmunga yaqin) tarjimaga ahamiyat berilar edi. Tarjimonlarning asosiy vazifasi nafaqat so‘zlarni, balki muallifning ma’naviy-estetik ruhini yetkazish va o‘z muhitiga moslashtirishdan iborat edi. Ana shu madaniyatlararo almashinuv natijasida, arab dunyosi jahon ilm-fanidagi zamonaviy qarashlarni qayta ishladi va boyitdi.

Tarixiy taraqqiyot bosqichlari

Arab adabiyotida tarjima faoliyati Abbosiylar davridan boshlab tezlashdi. Bag‘dod, Qohira, Kordoba va boshqa shaharlardagi ilmiy-adabiy markazlarda tarjima jarayoni yanada chuqurlashdi. IX–XIII asrlarda yunon, hind, fors, lotin va suriyalik mualliflarning asarlari arab tiliga o‘girilib, arab dunyosi fan va adabiyotining tarkibiy qismi sifatida mustahkam o‘rnashdi. Shu bilan birga, arab tilidagi asarlarni boshqa tillarga ham tarjima qilish amaliyoti boshlangan edi, bu — ilmiy tafakkurning global almashinuvida muhim bosqich bo‘ldi.

Andalusiya va boshqa markazlar tajribasi

Andalusiyadagi tarjima markazlari G‘arbiy Yevropaga Sharq ilmiy va adabiy yutuqlarini yetkazishda hal qiluvchi rol o‘ynadi. Bag‘dod, Kordoba va boshqa shaharlarda faoliyat yuritgan tarjimonlar nafaqat diniy va falsafiy asarlarni, balki adabiy yodgorliklarni ham yuqori saviyada tarjima qildilar. Tarjimalar, o‘z navbatida, ilmiy sharhlar, izohlar va so‘zboshi maqolalar bilan boyitilgan bo‘lishi tavsiya etildi.

O‘rta asr tarjima maktablari va metodologiyasi

Abbosiylar, umaviylar va andalusiylar davrida arab adabiyotidagi tarjima maktablari sobit an’anaga aylana boshladi. Bag‘dod maktabida analitik-uslubiy tarjimalar, Andalusiya esa badiiy-falsafiy tafsilli tarjimalar ustuvor edi. Tarjima jarayoni asosan “izohli tarjima” uslubi asosida olib borildi. Tarjimonlar har bir matnga loyiq sharh va izohlarni qo‘shib, ilmiy natijalarni sahif yetkazishga harakat qildilar.

Hozirgi zamon holati va muammolari

XX asr o‘rtalaridan boshlab, arab dunyosida globallashtirish va modernizatsiya jarayonlari chuqurlashdi. Buning tasiri ostida tarjima sohasida tub ijobiy o‘zgarishlar yuz berdi. Hozirgi kunda Qohira, Beyrut, Abu Dabi, Tunis, Kasablanka va boshqa shaharlarda zamonaviy tarjima maktablari faoliyat yuritmoqda. Bu markazlarda har yili yuzlab ilmiy, badiiy, texnik va madaniy asarlar arab tiliga ko‘chirilib, boshqa tillarga ham tarjima qilinadi.

So‘nggi yillarda tashkiliy va texnologik taraqqiyot

Tarjimonlarga zamonaviy kompyuter texnologiyalari, ixtisoslashgan elektron lug‘atlar, sun’iy intellekt yordamida tarjima dasturlari va ingliz, fransuz, nemis tillari uchun universal platformalar yordam bermoqda. Internet va global axborot tarmoqlari sababli tarjimonlar xalqaro forum va onlayn hamjamiyatlarda tajriba almasha oladilar. Ayrim muassasalarda tarjima sohasiga bag‘ishlangan grantlar, maxsus ilmiy dasturlar va akseleratsiyalar yo‘lga qo‘yilgan.

Akademik, badiiy hamda texnik tarjima yo‘nalishlari

Bugungi kunda arab adabiyotida tarjima jarayoni uch asosiy yo‘nalishda rivojlanmoqda:

- ilmiy-texnik va akademik asarlar tarjimasi
- badiiy adabiyot tarjimasi
- huquqiy, siyosiy va ommaviy axborot asarlarini tarjima qilish

Har bir yo‘nalishda malakali kadrlar ishtirokida sifat va mazmuniyatga e’tibor kuchaytirilmoqda. Nobel mukofoti sovrindorlarining asarlari, eng so‘nggi ilmiy tadqiqot natijalari, yangi falsafiy yo‘nalishlar va boshqa zamonaviy madaniy ildizlar arab tilidagi tarjimalarda o‘z aksini topmoqda.

Hozirgi zamon tarjima sohasidagi real muammolar

Zamonaviy taraqqiyot bilan birga sohada bir qator dolzarb muammolar ham yuzaga kelmoqda:

- **Til va kontseptual tafovutlar.** Arab tilli matnlarda ko‘plab madaniy, kontekstual va leksik o‘ziga xosliklar mavjud. Ularni so‘zma-so‘z tarjima qilish ko‘pincha mazmunning yo‘qolishiga olib keladi.
- **Madaniyatlararo tafovut.** Manba va maqsad til madaniyatidagi asosiy farqlar, diniy va sotsial stereotiplar, qadriyatlar ba‘zan asarning kontekstini buzadi yoki noto‘g‘ri talqinlarni keltirib chiqaradi.
- **Tarjima sifatining me‘yorlari.** Arab tiliga va arab tilidan tarjima qilinadigan asarlarning sifati, tahrir va ilmiy naqshlari uchun yagona xalqaro yoki milliy standartlar yetarli emasligi muammo bo‘lib turibdi.
- **Professional tarjimonlar yetishmovchiligi.** Hozirgi zamonda soha bo‘yicha yetarli mutaxassislar yetishmayapti. Til bilish, uslub sofligi, ilmiy va madaniy tafakkur darajasini birlashtira oladigan kadrlarga ehtiyoj yuqori.
- **Texnologik cheklovlar va dasturiy vositalarni adekvat moslash muammosi.** Sun‘iy intellekt va avtomatik tarjima dasturlari ba‘zi leksik va stilistik murakkabliklarni hal qila olmayapti.
- **Ideologik va siyosiy senzura.** Arab dunyosida ba‘zi dolzarb mavzular yoki asarlar diniy, siyosiy yoki ijtimoiy nuqtayi nazardan cheklovlarga duch kelmoqda. Bu mutarjimlarning mustaqil faoliyatini chegaralamoqda.
- **Tarjimalar raqamlashtiruv tizimining zaifligi.** Ko‘plab zamonaviy tarjimalar onlayn arxivlarga to‘liq joylashtirilmayapti, bu esa asarlarning ommalashishini sekinlashtiradi.

Kelajak sari

Boshqaruv institutlari, ilg‘or universitetlar, xalqaro nashriyot va grant dasturlarining rivojlanishi natijasida tarjima sohasi texnologik va metodologik jihatdan yangilanmoqda. Yangi avlod tarjimonlari zamonaviy texnologiyalar,

zamonaviy tilshunoslik va gibrid tarjima metodlarini o‘zlashtirishga harakat qilmoqda. Shu bilan birga, tarjima sifatini oshirish uchun malaka oshirish kurslari, professional tanlovlar, xalqaro hamkorlik kengaymoqda.

Bugungi kunda sohada qilinayotgan barcha islohotlarga qaramasdan, hali ham muammolar yetarlicha ko‘p. Ulardan ba’zilar quyidagilar:

- **Matn semantikasini to‘liq yetkazib bera olmaslik:** Muhim atamalar, obrazlar va metaforalarni to‘g‘ri tarjima qilish muammoli.
- **Tarjima madaniyatining notekisligi:** Turli maktab va ustozlarning uslublarida katta tafovutlar mavjud.
- **Moliyaviy va tashkiliy muammolar:** Zamonaviy tarjimaning moddiy bazasi isloh qilinishi zarur.
- **Tahliliy va mukammal tahrir tizimi yo‘qligi:** Keskin tahrir va ilmiy baholashning yo‘qligi sifatni pasaytiradi.
- **Ko‘p tillilik siyosatining so‘nishi:** Ba’zi arab mamlakatlarida chet tillarni o‘rganish va tarjimaga rag‘bat pasaymoqda.

Xulosa

Arab adabiyotida tarjima ilmi tarixan doimiy rivojlanib kelgan. Hozirgi zamonda globallashuv, texnologik yangiliklar, malakali kadrlar yetishmovchiligi va ijtimoiy-siyosiy cheklovlar bir vaqtning o‘zida ham taraqqiyot, ham to‘siq bo‘lib turibdi. Kelajakda innovatsion metodlar, ilmiy va badiiy tarjima sifati, xalqaro hamkorlikni oshirish, raqamlashtirish va malakali tarjimonlar tayyorlash orqali ushbu soha yangi bosqichga ko‘tarilishi aniq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Al-Jahiz. *Al-Bayan wa al-Tabyin*. Beirut: Dar al-Fikr, 1985.
2. Ibn al-Nadim. *Al-Fihrist*. Cairo: Dar al-Ma'arif, 1964.
3. Bassnett, Susan. *Translation Studies*. London: Routledge, 2014.
4. Baker, Mona. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge, 2018.

5. Hatim, Basil & Munday, Jeremy. *Translation: An Advanced Resource Book*. London: Routledge, 2004.
6. Newmark, Peter. *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall, 1988.
7. G‘afurov, A. *Tarjimashunoslik asoslari*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2019.
8. Karimov, Sh. *Arab tili va adabiyoti tarixi*. Toshkent: TDYU nashriyoti, 2016.
9. Qosimov, O. *Adabiyotlararo aloqalar va tarjima nazariyasi*. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
10. Al-Munajjid, L. *Tarikh al-Adab al-‘Arabi*. Beirut: Dar al-Fikr al-Hadith, 1993.
11. Nida, Eugene. *Toward a Science of Translating*. Leiden: Brill, 1964.
12. Venuti, Lawrence. *The Translator’s Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge, 2008.

INTERAKTIV TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TIL O‘QITISHNING SAMARADORLIGI: ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Matqosimova Mohira Erkinbek qizi

ADCHTI o‘qituvchisi

Zokirjonova Zarinabonu Shuxratbek qizi

ADCHTI talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada interaktiv texnologiyalar yordamida xorijiy til o‘qitishning samaradorligini oshirish masalalari yoritiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar — kommunikativ, konstruktivistik, kompetensiyaviy va talaba markazlashgan metodlar asosida til o‘rgatishda interfaol uslublarning o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot pedagogik jarayonda interaktiv texnologiyalarning qo‘llanilishi samaradorligini amaliy misollar orqali asoslaydi.

Kalit so‘zlar: *Til o‘qitish, onlayn dars tizimi, zamonaviy pedagogika, virtual ta’lim*

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari ta’lim tizimining barcha bosqichlarida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etishni talab qilmoqda.

Xususan, til o‘qitish jarayoni ham bu borada istisno emas. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, raqamli vositalarning keng qo‘llanilishi ta’lim jarayonini interaktiv, ya’ni ikki tomonlama faoliyatga asoslangan shaklga o‘tkazishni taqozo etmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, til o‘rganish samaradorligini oshirish, o‘quvchilar faolligini kuchaytirish, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Interaktiv texnologiyalar, bu o‘qituvchi va talaba o‘rtasida jonli muloqot, fikr almashinuvi, o‘zaro ta’sirga asoslangan o‘quv faoliyatini tashkil etish vositasi bo‘lib, ularning o‘quv jarayonidagi ishtirokini faollashtiradi. Til o‘rganishda esa bu yondashuv ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi, chunki til faqat nazariy bilim emas, balki amaliy muloqot vositasi hamdir. Shu bois, interaktiv metodlar til o‘rgatuvchi jarayonni simulyatsiya qilish, ya’ni real hayotdagi muloqot sharoitlarini yaratish imkonini beradi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, xususan, kommunikativ yondashuv, CLIL (Content and Language Integrated Learning), gamifikatsiya (o‘yin texnologiyalari), masala va muammo yechishga asoslangan o‘qitish kabi metodlar interaktiv texnologiyalar bilan uyg‘unlashgan holda qo‘llanilganda, o‘quvchilarning til kompetensiyasini shakllantirishda yuqori natijalar beradi. Bunday yondashuvlar o‘quvchilarni faqat grammatik qoidalarni yod olishga emas, balki tilni hayotiy vaziyatlarda faol qo‘llashga o‘rgatadi. Mazkur ishda interaktiv texnologiyalar asosida til o‘qitish samaradorligi va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning integratsiyalashuvi orqali ta’lim sifatini oshirish imkoniyatlari chuqur tahlil qilinadi. Shu bilan birga, tajriba asosida erishilgan natijalar hamda ilg‘or xorijiy va mahalliy amaliyotlar asosida tavsiyalar beriladi.

Hozirda ta’lim sohasida tezkor o‘zgarishlar, texnologik taraqqiyot va axborot oqimining ortishi natijasida an’anaviy o‘qitish usullari o‘z-o‘zidan yangilanishni talab qilmoqda. Xususan, chet tillarini o‘qitishda samaradorlikni oshirish maqsadida interaktiv yondashuvlar, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion metodikalar keng joriy etilmoqda. Bu metodlar o‘quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashni rivojlantirish va real kommunikativ vaziyatlarda tilni qo‘llay olish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

1. Interaktiv metodlarning mazmuni va afzalliklari

Interaktiv yondashuvlarda asosiy e’tibor o‘quvchining bilimni faollik bilan o‘zlashtirishiga qaratiladi. Ya’ni, dars jarayonida o‘quvchilar faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi bo‘lishadi. Bunday metodlar o‘z ichiga quyidagilarni oladi:

- kichik guruhlar bilan ishlash;
- bahs-munozarali darslar;
- rolga kirish asosida topshiriqlar;
- “Aql hujumi”, “Zanjirli fikr” kabi metodlar;
- vizual va texnologik vositalardan foydalanish (taqdimotlar, videodarslar, interaktiv doskalar va h.k.).

Bu metodlar o‘quvchining til ko‘nikmalarini bir vaqtning o‘zida rivojlantirish bilan birga, ijtimoiy faollik, jamoaviy ishlash va muammolarni mustaqil hal qilish kabi zamonaviy kompetensiyalarni ham shakllantiradi.

2. Innovatsion yondashuvlarning interaktiv ta’limga qo‘shgan hissi

Zamonaviy ta’limda kommunikativ, muammoli, hamkorlikka asoslangan va integrativ yondashuvlar katta ahamiyat kasb etadi. Masalan:

- Kommunikativ yondashuv orqali o‘quvchilar kundalik hayotda uchraydigan real vaziyatlarda tilni to‘g‘ri ishlatishni o‘rganadilar;
- Gamifikatsiya (o‘yin elementlarini o‘qitishga qo‘shish) orqali darslar qiziqarli va motivatsion muhitda o‘tadi;
- CLIL (Fan va til integratsiyasi) esa tilni faqat o‘rganish obyekti emas, balki fanlararo bilim olish vositasi sifatida qo‘llashga imkon beradi.

Bu yondashuvlar natijasida dars jarayoni yanada mazmunli va jonli kechadi, o‘quvchilar esa yangi bilimni passiv emas, balki faol tarzda o‘zlashtiradilar.

3. Raqamli texnologiyalar va onlayn platformalar

Axborot texnologiyalari taraqqiyoti ta’lim sohasiga ham o‘z ijobiy ta’sirini o‘tkazmoqda. Bugungi kunda til o‘rganish uchun mo‘ljallangan ko‘plab raqamli resurslar mavjud bo‘lib, ulardan ta’lim jarayonida samarali foydalanish mumkin:

- Kahoot, Quizizz, Wordwall kabi test platformalari;
- Duolingo, Memrise, BBC Learning English kabi interaktiv o‘quv resurslari;

- Google Classroom, Zoom, Moodle kabi onlayn ta’lim tizimlari.

Mazkur vositalar yordamida darslar mustahkamlanadi, o‘quvchilarning mustaqil ishlash qobiliyati ortadi va oraliq baholashni aniq amalga oshirish imkoniyati paydo bo‘ladi.

4. Tajriba va kuzatuvlarga asoslangan natijalar

O‘tkazilgan ko‘plab tajriba darslari va kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki, interaktiv metodlardan foydalangan guruhlarda:

- o‘quvchilarning tilga bo‘lgan qiziqishi ortadi;
- o‘z fikrini erkin ifodalash va muloqot qilish qobiliyati rivojlanadi;
- darsga kechikishlar, qatnashmaslik holatlari kamayadi;
- o‘zaro hurmat, jamoada ishlash va fikr almashish madaniyati shakllanadi.

Ayniqsa, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni darsga uyg‘un tarzda qo‘llash o‘quvchilarda tilni amaliyotda qo‘llashga bo‘lgan ishonchni oshiradi.

1. Interaktiv texnologiyalarni o‘quv dasturlariga integratsiya qilish: Har bir bosqich uchun mos raqamli platforma va ilovalardan (Quizlet, Kahoot, Duolingo, Google Classroom) muntazam foydalanish o‘quvchilarning til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.
2. O‘qituvchilarni raqamli savodxonlik bo‘yicha qayta tayyorlash: O‘qituvchilar uchun interaktiv texnologiyalarni samarali qo‘llash bo‘yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarur. Chunki texnologiya imkoniyatlaridan foydalanish ularning kasbiy samaradorligini oshiradi.
3. Talabalar faoliyatini tahlil qilish uchun analitik vositalarni joriy etish: Interaktiv darslarda to‘plangan ma’lumotlar asosida o‘quvchilarning yutuqlari va qiyinchiliklarini baholash imkonini beruvchi AI yoki tahlil platformalarini qo‘llash foydalidir.
4. Onlayn va oflayn aralash o‘qitish modellarini kengaytirish: Aralash (blended learning) metodikasi asosida darslar tashkil qilish o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini sezilarli darajada oshiradi.

5. Til o‘rgatishda gamifikatsiyani (o‘yin elementlarini) keng joriy qilish: O‘yin asosidagi interaktiv mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilar bilimni qiziqarli tarzda o‘zlashtirishga muvaffaq bo‘ladi.

Ushbu tezisdan shuni hulosasi qilib aytamizki, til o‘qitishda interaktiv texnologiyalarning joriy etilishi nafaqat ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi, balki talabalar va o‘qituvchilar o‘rtasida faol, ikki tomonlama muloqotni kuchaytiradi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, ayniqsa, raqamli vositalar yordamida o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan ta’lim muhitini yaratish imkonini beradi. Shu boisdan, interaktiv metodlarni qo‘llash orqali ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning til o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini mustahkamlash va ularning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga erishish mumkin. Kelajakda bu yondashuvlar til o‘qitish tizimining muhim qismiga aylanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Bahromova, M. M. (2021). *Zamonaviy ta’lim texnologiyalari: Nazariya va amaliyot*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
2. Qodirova, G. N. (2022). “Interaktiv usullardan foydalanish orqali chet tilini o‘qitishda erishilayotgan samaradorlik.” *Filologiya masalalari*, №1(56), 75–80.
3. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
4. Karimova, Z. A. (2023). “Gamifikatsiya texnologiyasining til o‘rgatishdagi roli.” *Pedagogik innovatsiyalar jurnali*, №2, 41–45.
5. Warschauer, M., & Healey, D. (1998). “Computers and Language Learning: An Overview.” *Language Teaching*, 31(2), 57–71.
6. Matqosimova M., Zokirjonova Z., Jahon universitetlari reytingida yuqori o‘rinlarni egallash uchun transformatsion strategiyalar: Muammo va yechimlar. Fevral, (2025). “Badiiy tarjimaning lingvopoetik tahlili va semantik transformatsiya jarayonlari”.

DUNYO TILLARINING PAYDO BO‘LISHI HAQIDAGI NAZARIYALAR

Adaxamjonova Gulsanam Dostonbek qizi

ADCHTI talabasi

Ilmiy rahbar: dots. O.B. Azamov

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tillarning kelib chiqishi o‘rganiladi. Til tarixiga oid ushbu maqolada til va uning tarixi, yaratilishi inson va jamiyat uchun o‘rni haqida ma’lumotlar berilgan. Unda tillarning kelib chiqishi va rivojlanish bosqichlari haqida ham fikr yuritilgan.*

Tayanch tushunchalar: *til, lingvistik rivojlanish, o‘lik tillar, inson sivilizatsiyasi.*

Annotation: *This article explores the origin of languages. It provides information about the history of language, its creation, and its significance for humans and society. The article also discusses the stages of the development and evolution of languages.*

Key words: *language, linguistic development, dead languages, human civilization.*

Insoniyat tarixida til asosiy aloqa vositasi bo‘lib, madaniyat va bilimlarning avloddan-avlodga o‘tishida muhim rol o‘ynaydi. Biroq, tillarning qanday paydo bo‘lgani va rivojlangani haqida turli nazariyalar mavjud. Ushbu maqolada asosiy nazariyalarni ko‘rib chiqamiz va tahlil qilamiz. Tilning, dastlabki tilning paydo bo‘lishi masalasi insoniyatni qadimgi zamonlardan beri qiziqtirib keladi. Qadimgi davrlardan boshlab tilning kelib chiqishi haqida ko‘plab nazariyalar, ta’limotlar paydo bo‘ldi. Lekin bu nazariya va ta’limotlar tilning kelib chiqish masalasini hanuzgacha uzil-kesil hal qilib bera olgani yo‘q. Til davr bilan, zamon bilan hamohang ravishda o‘zgarib boradi ba’zan turli ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar oqibatida muomaladan chiqib ketishi ham mumkin. Masalan, o‘tmishda jahon madaniyati rivojiga katta hissa qo‘shgan feklar va rimliklar so‘zlashgan qadimgi grek va lotin tillari davrlar o‘tishi bilan muomaladan chiqib o‘lik tilga aylanib qolgan. Tilning paydo bo‘lishi uchun faqat biologik zaminlargina emas, jamiyatning

paydo bo‘lishi ham nihoyatda zarur edi. Til bilan bir paytda taffakur ham paydo bo‘ladi. Ko‘rinadiki, tilning paydo bo‘lishi bir tomondan kishilik tanasining evolyutsiyasi bilan, ikkinchi tomondan ibtidoiy jamoaning jamiyatga aylanishi bilan bog‘liq bo‘lgan. Hozirgacha tilning paydo bo‘lishi haqida turli nazariyalar mavjud. Har bir nazariyada bu masalaga turlicha yondashuv bor. Quyida ushbu nazariyalar bilan tanishib chiqamiz.

- Ovozga taqlid nazariyasi. Bu nazariya qadimgi yunon olimlari Demokrit va Platonlar davrida paydo bo‘lgan. Ushbu nazariya talqiniga ko‘ra, yer yuzida paydo bo‘lgan dastlabki odamlar ongli ongsiz ravishda tevarak- atrofdagi turli- tuman predmetlarning tovushlariga taqlid qilish natijasida nutq paydo bo‘lgan.
- Davomiylik nazariyasi odamning ajdodlari orasidagi tilning vujudga kelishidan oldingi muloqotning rivojlanishi kabi murakkab sotsiologik jarayon natijasida til paydo bo‘lgan degan gipotezani ilgari suradi.
- Spontan nazariyasi esa davomiylik nazariyasiga qarama-qarshi bo‘lgan g‘oyani ya’ni odam evolyutsiyasi jarayonidagi tasodifiy hodisa natijasida til paydo bo‘lgan degan nazariyani qo‘llab quvvatlaydi.
- Imo-ishoralar nazariyasi. Bu nazariyaning asoschilari nemis olimi Vundt va akademik N.Y.Mar bo‘lib, ularning fikricha insonlar tovush tili paydo bo‘lguncha imo-ishoralar orqali aloqa qilganlar.

Tilning kelib chiqishi taffakurning paydo bo‘lishi , qolaversa, yer yuzida inson zotining paydo bo‘lishi kabilar bilan bog‘liq bo‘lib, bular insoniyat tarixida uzil-kesil yechimini topgan emas. Yuqoridagi fikrlardan ma’lum bo‘ladiki ,til nafaqat aloqa vositasi, balki inson tafakkurining shakllanishi va jamiyat taraqqiyotining asosi hisoblanadi. Dastlabki odamlar uchun til mehnat faoliyatini muvofiqlashtirish, fikr almashish va tajribani avlodlarga yetkazish vositasi bo‘lib xizmat qilgan. Shu bois, tilning kelib chiqishini o‘rganish nafaqat lingvistika, balki antropologiya, psixologiya, tarix va boshqa fanlar uchun ham dolzarb masaladir.

Xulosa qilib aytganda, tilning paydo bo‘lishi haqida turli nazariyalar mavjud bo‘lishiga qaramay, ularning har biri tilning insoniyat taraqqiyotidagi o‘rni va ahamiyatini o‘ziga xos tarzda yoritadi. Har bir nazariya tilning qanday omillar

natijasida shakllanganiga o‘z nuqtai nazaridan yondashadi. Shunga qaramay, umumiy fikr shuki, til insoniyatning eng muhim ijtimoiy ehtiyojlaridan biri sifatida mehnat jarayonida, tafakkur bilan birga rivojlangan va bugungi kunga kelib, inson hayotining ajralmas qismiga aylangan. Shu bois til – bu insoniyat sivilizatsiyasining asosi, jamiyatning ko‘zgusi va ruhidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mamatkodirovich, K. N. (2023). THE IMPORTANCE OF PSYCHOLINGUISTICS IN THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE SKILLS OF STUDENTS IN GERMAN LANGUAGE LESSONS. JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN, 6(4), 99-105.
2. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOIYILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(23), 100-106.
3. Urunbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI, 1 (1), 187-189.
4. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA’LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In *Uz Conferences* (Vol. 1, No. 2).
5. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
6. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O ‘ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O ‘RNI. In *Uz Conferences* (Vol. 1, No.2).
7. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99.

FRAZEOLOGIK IBORALAR TARJIMA MASALALARI

Azamov Omadjon Burxonovich

ADCHTI dotsenti

Sharipova Chinar Raimbekovna

Qirig‘iziston, Osh davlat universiteti o‘qituvchisi

Zokirova Lochinoy Akramjonovna

Paxtaobod tumani 29- umumta’lim maktabi direktori

Annotatsiya: Mazkur maqolada frazeologik birliklarning tarjima masalasi, qiyinchiliklar va tarjima usullari borasida so‘z ketgan.

Kalit so‘zlar: Frazema, komponent, yaxlit ma’no, kontekst, ekvivalent, metafora.

Abstract: This article deals with the issue of translation of phraseological units, difficulties and methods of translation.

Key words: Phraseme, component, overall meaning, context, equivalent, metaphor.

Frazemalar tilning ajralmas qismi bo'lib, ularning frazeologik ma'nosi to'liq frazaning umumiy ma'nosiga bog'liq bo'ladi, frazema tarkibidagi komponentlarning alohida ma'nolari umumiy frazeologik ma'noga tasir qilishi ham mumkin. Shunday bo'sa ham iboraning umumiy ma'nosi komponentlarning yaxlit ma'nosidan kelib chiqadi. Shu sababli tarjima jarayonida frazeologik iboralar alohida murakkabliklarni keltirib chiqaradi, chunki ular ko'pincha til va madaniyat o'rtasidagi farqlarni aks ettiradi. Bunday iboralarni tarjima qilishda ba'zi masalalar va usullar mavjud.

Madaniyat va kontekstga bog'liqlik. Frazeologik iboralar ko'pincha milliy madaniyat, tarixiy sharoitlar yoki xalq orasidagi o'ziga xos qadriyatlar bilan bog'liq bo'ladi. Shuning uchun bir tilning frazeologik iborasini boshqasiga tarjima qilishda uning madaniy kontekstini tushunish muhimdir. Misol uchun, nemis tilidagi "die Katze im Sack kaufen" (ko'r- ko'rona sotib olmoq) iborasi boshqa tilga to'g'ridan-

to'g'ri tarjima qilinganda, uning ma'nosini anglash qiyin bo'lishi mumkin, chunki bu ibora ko'proq german xalqlari madaniyatiga xosdir.

To'g'ri tarjima va ekspressivlikni saqlash. Frazeologik iboralar tarjima jarayonida ma'no ifodasini yo'qotmasdan o'girilishini talab qiladi. Biroq, bu iboralarning ba'zi qismlari boshqa tilga o'girishda munosib ravishda mos kelmasligi mumkin. Masalan, nemis tilidagi "Kleine Fische sein" (frazeologik ma'nosi: "juda muhim bo'lmagan narsalar bo'lmoq") iborasi o'zbek tiliga to'liq o'girilsa, u butunlay boshqacha tasavvur tug'diradi, yani "kichik baliqlar" ma'nosini ifoda etadi. Bunday hollarda, tarjimon iboraning ma'nosini saqlashga harakat qiladi va uni kontekstga mos tarzda etkazish zarur bo'ladi.

Metafora va to'liq ekvivalentlar. Ba'zan tilda shunday frazeologik iboralar borki, ular umumiy tasavvurlarni ifodalaydi, narsa va xodisalar haqidagi tasavvurlar hamda munosabatlar ko'p haqlarda ayni bir xil bo'lishi mumkin. Masalan, tulki tabiatan ayyor va o'g'rilik fe'l- atvoriga ega, baliq indamaydi, suvda o'zini erkin va baxtli his qiladi, xo'roz mag'rur va harakatchan. Hayvonlarning bunday xususiyatlar hamma halqlarda teng qadrlanadi va e'tirof etiladi. Bunday o'xshash tasavvurlar esa tilda ham o'z aksini topgan va xalqning urf- odatlari hamda tasavvurlarini ifodalovchi lisoniy birliklarda, yani frazemalarida muhirlangan. Bunday iboralar frazeologiyada to'liq ekvivalent frazeologizmlar deb ham yuritiladi. Mazkur frazemalar tarjimada tarjimonga hech qanday qiyinchilik tug'dirmaydi, faqatgina iborani identifikatsiya qilishda xatolikka yo'l qo'masligi kerak. Bularga quyidagi misollarni keltirish mumkin:

- Schlau wie ein Fuchs sein- tulkiday ayyor bo'lmoq
- Sich wie ein Fisch im Wasser fühlen- o'zini suvdagi baliqday his qilmoq
- Eine Schlange im Busen tragen- qo'ynida ilon saqlamoq v.h.

Frazeologik iboralarni tarjima qilishda tushunarsiz yoki noto'g'ri ma'no ifodasidan ehtiyot bo'lish zarur. Agar frazeologik ibora to'g'ri tarjima qilinmasa, u o'quvchi yoki tinglovchi uchun notanish va chalkash ma'nolarni ifodalashi mumkin.

Frazeologik iboralarni tarjima qilish usullari.

Frazeologik iboralar tarjia qilinayotganda bir nechta yondashuvlar mavjud:

- **To'g'ridan-to'g'ri tarjima** (direkte Übersetzung): Bu usulda frazeologik iboraning so'zma-so'z tarjimasi amalga oshiriladi. Ammo bu har doim ham to'g'ri natija bermaydi.
- **Muqobillikka asoslangan tarjima** (equivalente Übersetzung): Bunda frazeologik ibora o'xshash ma'no va ifoda bilan boshqa tilga tarjima qilinadi.
- **Adaptatsiya:** Iboraning til va madaniyatga moslashtirilgan yangi variantini yaratish. Bu, ayniqsa, humoristik yoki aforizm iboralari uchun ishlatiladi.

Fikrimizning yakuni sifatida shuni aytish mumkinki, frazeologik iboralar tarjimasi har doim o'ziga xos masala bo'lib, bu jarayonda tilning xususiyatlarini, madaniy farqlarni va kontekstni hisobga olish zarur. Tarjimada iboralarni aniqlash, tushunish va ular bilan ishlashning turli usullari mavjud bo'lib, har bir holatda eng maqbul yondashuvni tanlash muhimdir. Tarjimoning mahorati va madaniyatlararo muloqot ko'nikmasi frazemalarning sifatli tarjima qilishiga yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(23), 100-106.
2. Urunbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI, 1 (1), 187-189.
3. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In *Uz Conferences* (Vol. 1, No. 2).
4. Mamatkodirovich, K. N. (2023). THE IMPORTANCE OF PSYCHOLINGUISTICS IN THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE SKILLS OF STUDENTS IN GERMAN LANGUAGE LESSONS. *JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN*, 6(4), 99-105.
5. Mamatkodirovich, K. N. (2020). Psycholinguistic features of teaching German. *Academy*, (3 (54)), 48-50.

6. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O ‘ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O ‘RNI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
7. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99.

TARJIMASHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI

Ismanova Odinaxon Urunbayevna

ADCHTI doktoranti

Rasha Abo

Misr. Qohra davlat universiteti, Chet tillari bo‘limi dotsenti, PhD

Annotatsiya: Tarjimashunoslikning dolzarb masalalari tilshunoslar, tarjimonlar va ilmiy xodimlar uchun katta qiziqish uyg‘otadi. Tarjima nafaqat tilni bilish, balki madaniyatlararo aloqalarni chuqur anglashni talab qiladi. Bugungi kunda tarjima texnologiyalarining rivojlanishi bilan bir qatorda, inson tafakkuri va madaniyatni tushunishning o‘rni ham o‘zgarishsiz qolmoqda. Tarjimashunoslikning asosiy vazifasi — madaniyatlararo muloqotni to‘g‘ri tashkil etish va biror tilning madaniy, ijtimoiy va ilmiy qirralarini boshqa tillarga to‘g‘ri o‘rgatishdir.

Kalit so‘zlar: Muloqot, Globalizatsiya, kommunikatsiyalar, subyektivlik, unifikatsiya

Tarjimashunoslik — bu tilshunoslikning eng muhim tarmoqlaridan biri bo‘lib, u tarjima jarayonining nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganadi. Tarjima faqat tilga oid ish emas, balki madaniyatlararo muloqotning samarali vositasidir. Globalizatsiya va xalqaro aloqalarning kengayishi, shuningdek, axborot va kommunikatsiyalar texnologiyalarining rivojlanishi tarjimashunoslikni yangi bosqichga olib chiqdi. Bugungi kunda tarjimashunoslikda turli dolzarb masalalar mavjud bo‘lib, ular turli tilda so‘zlashuvchi jamiyatlar o‘rtasida to‘g‘ri muloqot o‘rnatish, madaniyatlararo

farqlarni hisobga olish va yanada aniqroq, tushunarli tarjimalar yaratish bilan bog‘liqdir.

Tarjimashunoslikdagi dolzarb masalalar. **Madaniyatlararo farqlar**
Tarjimashunoslikda eng muhim masalalardan biri madaniyatlararo farqlarni hisobga olishdir. Har bir til o‘zining madaniy, ijtimoiy va tarixiy kontekstiga ega bo‘lib, tarjima jarayonida bu omillarni inobatga olish zarur. Ba’zi so‘zlar va iboralar bir tilda o‘ziga xos ma’no va ahamiyatga ega bo‘lsa, boshqa tilda bu ma’no yo‘q bo‘lishi mumkin. Shuning uchun tarjimonlar madaniy kontekstni to‘g‘ri tushunib, tarjima qilishda o‘zgarishlar kiritishga majbur bo‘lishadi.

Avtomatik tarjima va sun‘iy intellekt. Texnologiyalar rivojlanishi bilan tarjima jarayonida sun‘iy intellekt va avtomatik tarjima tizimlarining o‘rni oshdi. Google Translate, DeepL kabi tizimlar tarjimashunoslar uchun foydali vositalar bo‘lishi mumkin, ammo ular hali ham mukammal emas. Masalan, murakkab grammatika, idiomatik iboralar yoki o‘ziga xos stilistik ifodalar bilan bog‘liq masalalarni avtomatik tizimlar to‘g‘ri tarjima qila olmaydi. Shuning uchun inson tarjimoni hali ham zarurdir.

Semantik va sintaktik murakkabliklar. Tarjimaning asosiy qiyinchiliklaridan biri semantik va sintaktik farqlarni hisobga olishdir. Har bir tilning o‘ziga xos grammatik va sintaktik strukturalari bor, shuningdek, so‘zlarning ko‘plab ma’nolari va ma’no qatlamlari mavjud. Masalan, biror ibora bir tilda to‘liq ma’no anglatishi mumkin, ammo boshqa tilda bu iboraning to‘liq tarjimasini bo‘lmasligi yoki noto‘g‘ri tushunilishi mumkin. Tarjimon bu holatda eng to‘g‘ri ekvivalentni topishi lozim.

Terminolgiya va unifikatsiya masalalari. Xususan, ilmiy va texnik tarjimalarda terminologiyaning aniq va to‘g‘ri ishlatilishi muhim ahamiyatga ega. Turli tillarda bir xil so‘zlar turli tushunchalarni ifodalashi mumkin, bu esa noaniqlikka olib kelishi mumkin. Tarjimashunoslikda bu muammoni hal qilish uchun unifikatsiya va standartlashtirish jarayonlari zarur. Xususan, ilmiy va texnik sohalarda atamalarining to‘g‘ri va bir xilda ishlatilishi talab qilinadi.

Tarjimonning sub'ektivligi va stilistik yondashuv. Har bir tarjimon o‘zining individual tajribasiga, bilimiga va tilshunoslik mahoratiga ega. Shuning uchun tarjima jarayonida sub'ektivlik, ya'ni tarjimonning shaxsiy yondashuvi va stilistik xususiyatlari katta rol o‘ynaydi. Buning natijasida, bir xil matnning turli tarjimalari bir-biridan farq qilishi mumkin. Tarjimonning uslubi, so‘z tanlovi va ifoda shakli tarjima sifatini belgilashda muhim omil hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(23), 100-106.
2. Urunbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI, 1 (1), 187-189.
3. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA’LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In *Uz Conferences* (Vol. 1, No. 2).
4. Mamatkodirovich, K. N. (2023). THE IMPORTANCE OF PSYCHOLINGUISTICS IN THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE SKILLS OF STUDENTS IN GERMAN LANGUAGE LESSONS. *JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN*, 6(4), 99-105.
5. Mamatkodirovich, K. N. (2020). Psycholinguistic features of teaching German. *Academy*, (3 (54)), 48-50.
6. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). *PEDAGOG*, 7(9), 131-134.
7. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O ‘ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O ‘RNI. In *Uz Conferences* (Vol. 1, No.2
8. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования
Республики Узбекистан, (2), 85-99.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIGA XORIJIY TIL O‘QITISHNING PSIXOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Qambarov Nodirbek Mamatqodirovich

ADCHTI o‘qituvchisi

Akramjon Matkarimov

Germaniya, Stuttgart universiteti o‘qituvchisi, PhD.

Nasirova Shoira Maribovna

Paxtaobod tumani 3-umumiy o‘rta ta’lim maktabi direktori

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga xorijiy tilni o‘qitish jarayonining psixolingvistik xususiyatlari tahlil qilish va til o‘qitish jarayonini baholash usullari taklif etilgan. Ushbu tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinfda xorijiy tilni samarali o‘qitish strategiyalarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: xorijiy til, psixolingvistik jihat, til o‘rganish, innovatsion metod, so‘zlashuv amaliyoti, talaffuz.

Abstract: In this article, methods for analyzing the psycholinguistic features of the process of teaching a foreign language to elementary school students and evaluating the process of language teaching are proposed. The results of this research serve to improve the strategies of effective foreign language teaching in primary school.

Key words: foreign language, psycholinguistic aspect, language learning, innovative method, speech practice, pronunciation.

Zamonaviy til ta’limi psixolingvistika, pedagogika va kognitiv fanlar kesishgan nuqtada turib, bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda samarali uslublar ishlab chiqishni talab etadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga chet tilini o‘rgatish jarayoni bolalar ongining o‘ziga xos xususiyatlari, nutqiy qobiliyatlarining shakllanishi va psixologik tayyorgarligi bilan uzviy bog‘liq.

Boshlang‘ich sinf yoshidagi bolalar (6-10 yosh) uchun xorijiy til o‘qitishda psixolingvistik jihatlarini hisobga olish muvaffaqiyatli ta’limning kalitidir. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga xorijiy tilni o‘rgatishning psixolingvistik jihatlarini, bolalar ongida til mexanizmini shakllantirish va rivojlantirish usullari ko‘rib chiqiladi.

1. Yoshga xos psixolingvistik xususiyatlar:

a) Sensitiv (sezgir) davr:

- 6-10 yosh bolalar til o‘zlashtirishning eng faol davrida bo‘lib, fonetik quloq va nutqiy imitasyon qobiliyati yuqori darajada rivojlangan.

- Ushbu yoshda ona tilining interferentsiyasi minimal, shuning uchun yangi til tizimini tabiiy tarzda qabul qilish qulay.

b) Kognitiv tayyorgarlik:

- J.Piagetning sensorimotor va konkret operatsion bosqichlariga ko‘ra, bolalar mavhum tushunchalarga emas, balki vizual, o‘yinli va harakatli materiallar orqali yaxshiroq o‘rganadilar.

c) Motivatsiya va hissiy omillar:

- Yosh bolalarda o‘yinlar, qiziqarli hikoyalar va ijobiy kuchlantirish (reward) orqali til o‘rganishga qiziqish uyg‘otish mumkin (Krashenning "Affektiv Filter" nazariyasi).

2. Xorijiy til o‘qitishning psixolingvistik usullari

a) Kommunikativ yondashuv:

- Tabiiy muloqotga asoslangan usullar (masalan, TPR – Total Physical Response) bolalarga nutqiy faollikni harakatlar bilan birlashtirish imkonini beradi.

b) Multisensorli o‘rganish:

- Vizual (rasmlar, videolar), auditor (eshitish mashqlari), va kinestetik (qo‘l harakatlari) usullarining kombinatsiyasi yaxshi natija beradi.

c) O‘yinlar va lisoniy faollashtirish:

- Didaktik o‘yinlar, rolli o‘yinlar (role-play) va she‘rlar/matnlar orqali yangi lug‘at va grammatik tuzilmalarni o‘zlashtirish.

3. O‘qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar

1. Fonetikani o‘rgatishda e’tibor: bolalarga tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilish uchun ko‘p takrorlash mashqlari berish.

2. Grammatikani sodda misollar orqali tushuntirish: mavhum qoidalarni konkret misollar (masalan, *"I have a ball"*) bilan ko‘rsatish.

3. Madaniy kontekstni kiritish: xorijiy tilni o‘rgatishda madaniy elementlardan (bayramlar, ertaklar) foydalanish.

Psixolingvistika va boshlang‘ich sinf yoshida bolaning til o‘zlashtirish jarayoni.

Psixolingvistika tilni qabul qilish, tushunish va ishlab chiqarish jarayonlarini tadqiq qiladi. Bolalarda nutqiy rivojlanish bosqichma-bosqich amalga oshadi va bu jarayon boshlang‘ich sinfda chet til o‘rganishda muhim o‘rin tutadi. Bolalar tilini rivojlantirishda:

Til mexanizmi (Sprachmechanismus) - bolalar nutqni avtomatik tarzda o‘zlashtiradigan biologik qobiliyat.

Ijtimoiy o‘zaro ta’sir (Soziale Interaktion) - til o‘rganishda muloqot va ijtimoiy muhit muhim rol o‘ynaydi.

Xotira va kognitiv qobiliyatlari (Gedächtnis und kognitive Fähigkeiten) - bolalarda so‘z va gaplarni uzoq muddatli xotirada saqlash qobiliyati bosqichma-bosqich rivojlanadi.

Boshlang‘ich yoshda bolalar so‘z va gaplarni ko‘proq eshitish, ko‘rish, takrorlash va amaliyot orqali o‘zlashtiradi. Shuning uchun bu jarayonda ko‘rish (vizual), eshitish (audio) va kinestetik usullardan samarali foydalanish lozim.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining psixologik va kognitiv xususiyatlari.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari (6-10 yosh) miya plastikligi yuqori bo‘lgan davrda tilni o‘zlashtiradi. Ularning psixolingvistik xususiyatlari quyidagicha:

Intuitiv yondashuv - bolalar til qoidalarini ongli ravishda emas, balki tajriba orqali o‘zlashtiradi.

Tabiiy ravishda so‘z yodlash - bolalar chet tili so‘zlarini takroriy qo‘llash orqali eslab qoladi.

Emotsional motivatsiya - qiziqarli o‘yinlar, she’rlar, qo‘shiqlar orqali bolalar tilga qiziqishi ortib boradi.

Ovoz va talaffuz hissi - bolalar yoshligida talaffuzga nisbatan yuqori sezgirlikka ega bo‘lib, ularni to‘g‘ri yo‘naltirish muhim.

Ushbu xususiyatlardan kelib chiqib, chet tilini o‘rgatishda bolalar yoshiga mos innovatsion metodlar qo‘llanilishi kerak.

Xorijiy tilni o‘rgatishda samarali psixolingvistik metodlar:

Kommunikativ yondashuv (Kommunikativer Ansatz)

Bolalarni faol muloqotga jalb etish muhim. Xorijiy tilda muloqotni rivojlantirish uchun:

Oddiy so‘zlardan iboralar va gaplarga o‘tish.

Rolli o‘yinlar (Rollenspiel) orqali so‘zlashuv amaliyotini oshirish.

Dialoglar va suhbatlar orqali nutqni rivojlantirish.

O‘yin texnologiyalari (Spielbasiertes Lernen)

Boshlang‘ich sinf bolalari o‘yin orqali ko‘proq ma‘lumotni qabul qiladi.

Shuning uchun xorijiy tilni o‘rgatishda:

Kartochkalar va interaktiv taqdimotlardan foydalanish.

Xorijiy tilda qo‘shiqlar va she‘rlarni yodlash.

Rangli rasmlar va videolar orqali tushuntirish.

Multimedia va audiovizual metodlar

Bolalar ko‘proq ko‘rish va eshitish orqali o‘rganadi. Shuning uchun:

Animatsiyali multfilmlar va interaktiv videodarslar.

Xorijiy tildagi audiokitoblar va qo‘shiqlardan foydalanish.

Bolalar uchun maxsus moslashtirilgan mobil ilovalar.

3.4. Integratsiyalashgan ta‘lim.

Tilni boshqa fanlar (matematika, tabiatshunoslik) bilan bog‘lab o‘rgatish bolalarning bilimini chuqurlashtiradi. Masalan:

Nemischa ranglar bilan bog‘liq mashqlar.

Nemis tilida matematika misollarini yechish.

4. Nemis tilini o‘zlashtirish jarayonini baholash.

Bolalarning tilni o‘zlashtirish darajasini baholashda an‘anaviy imtihonlardan tashqari, psixolingvistik metodlar ham qo‘llanilishi mumkin:

Og‘zaki testlar - bolalarning erkin so‘zlashuv qobiliyatini baholash.

Talabalar portfoliosi - rasmlı daftar yoki diktofon yozuvlari orqali rivojlanishini kuzatish.

Refleksiya usullari - bolalarning tilga bo‘lgan munosabatini o‘rganish.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga xorijiy tilni o‘rgatishda ularning psixolingvistik jihatlari (kognitiv daraja, nutqiy qobiliyat, motivatsiya) asosida qurilgan metodikadan foydalanish samaradorlikni oshiradi. O‘yinli format, multisensorli materiallar va kommunikativ usullar bolalarni yangi tilga jalb qilishning eng yaxshi yo‘llaridir. To‘g‘ri yondashuv orqali bolalarda chet tilga bo‘lgan qiziqishni oshirish va uni samarali o‘zlashtirishga yo‘l ochish mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Mamatkodirovich, K. N. (2023). THE IMPORTANCE OF PSYCHOLINGUISTICS IN THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE SKILLS OF STUDENTS IN GERMAN LANGUAGE LESSONS. JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN, 6(4), 99-105.
2. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(23), 100-106.
3. Urunbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI, 1 (1), 187-189.
4. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA’LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In *Uz Conferences* (Vol. 1, No. 2).
5. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
6. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O ‘ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA

MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O‘RNI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).

7. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99.

USING EYE-TRACKING IN PSYCHOLINGUISTIC STUDIES: METHODOLOGICAL INSIGHTS AND APPLICATIONS

Abduqahharova Halimaoy, ASIFL student

Supervisor: Jasurbek Egamberdiyev

Annotation: This article explores the use of eye-tracking technology in psycholinguistic research, emphasizing its effectiveness in revealing real-time language processing mechanisms. It summarizes key foundational studies, including works by Rayner, Clifton, Ferreira, and others, which detail the methodological aspects and theoretical contributions of eye-tracking in examining reading behavior, sentence parsing, and ambiguity resolution. Eye-Tracking is a powerful method in psycholinguistics that allows researchers to observe and analyze how individuals process language in real-time. It captures eye movements during reading, listening and visual processing tasks.

Key words: Eye-tracking, psycholinguistics, language processing, fixation saccades, sentence parsing, ambiguity resolution, real-time analysis, attention allocation, methodology.

Methodology Rayner, K. (1998). "Eye Movements in Reading and Information Processing: 20 Years of Research" in the journal of Psychological Bulletin This is a classic and foundational review of eye-tracking methodology in reading research. It covers fixation durations, regressions, saccades, and experimental paradigms in detail. Clifton, C., Staub, A., & Rayner, K. (2007). "Eye Movements in Reading Words and Sentences".

Eye movements Offers both theoretical and methodological insights into sentence processing using eye-tracking. Ferreira, F., & Henderson, J. M. (1990). "The Use of Eye Movements in the Study of Language Processing" in the journal of Language and Cognitive Processes they focus on methodological considerations in using eye movements to study parsing and ambiguity resolution. Liversedge, S. P., Gilchrist, I. D., & Everling, S. (Eds.). (2011). The Oxford Handbook of Eye Movements. Their handbook includes full chapters on methodological design, equipment, data interpretation, and psycholinguistic applications.

Discussion: The findings from various eye-tracking studies highlight the significant potential of this technology in uncovering the cognitive mechanisms underlying language processing. By capturing real-time eye movements, researchers can infer how readers allocate attention, process syntactic structures, and resolve ambiguities. This method provides insights that are often inaccessible through self-report or offline comprehension tasks.

One of the most valuable aspects of eye-tracking is its ability to reveal subtle processing differences between individuals and groups. For instance, slower fixation durations or increased regressions can indicate processing difficulty, which may be particularly useful in diagnosing language disorders or evaluating second language proficiency. These metrics allow researchers to track not just whether comprehension has occurred, but how it unfolds moment by moment during reading. The use of eye-tracking has also advanced our understanding of syntactic ambiguity resolution. As Ferreira and Henderson (1990) argue, eye movements during ambiguous sentence processing shed light on how readers interpret sentences with multiple possible meanings. For example, garden-path sentences—those that lead the reader toward an incorrect interpretation—often prompt increased fixation times and regressions once the reader realizes the need to re-parse the structure. This dynamic view of comprehension is critical for testing competing theories of sentence processing, such as the syntax-first versus interactive models. Additionally, eye-tracking supports the investigation of lexical access and integration. Research by Rayner and colleagues (1998) demonstrates that word

frequency, predictability, and contextual cues all affect fixation durations, confirming that lexical access is both fast and sensitive to context. Eye-tracking data, therefore, not only validate but also refine existing models of word recognition and integration, such as the E-Z Reader and SWIFT models. Beyond controlled laboratory settings, eye-tracking is increasingly applied in more naturalistic and interactive tasks, such as dialogue or multimodal comprehension. The technology has been incorporated into visual world paradigms (Huettig et al., 2011), where eye movements are tracked while participants look at images or objects and listen to spoken language. This approach has been instrumental in showing how language comprehension is grounded in real-world referents and context. However, despite its strengths, eye-tracking also presents certain limitations. Equipment cost and the need for controlled environments can restrict its use, particularly in educational or low-resource settings. Moreover, while eye movements correlate with cognitive processes, they do not directly measure comprehension or awareness. Therefore, it is essential to combine eye-tracking with other methods—such as think-aloud protocols, EEG, or behavioral data—to gain a more comprehensive understanding of language processing. Future research can explore how eye-tracking informs language learning and teaching strategies. For example, tracking where learners look while reading texts or watching educational videos can help tailor materials to better support comprehension and retention. In psycholinguistic theory, combining eye-tracking with computational modeling could yield even deeper insights into predictive processing and individual variation in language ability.

Conclusion

In essence, eye-tracking technology allows for a deeper and more precise analysis of language perception, processing, and comprehension in psycholinguistic research compared to traditional methods. It helps identify reading difficulties, stages of vocabulary acquisition, challenges in understanding sentence structures, and other key psycholinguistic phenomena. Thus, eye-tracking is widely applied not

only in scientific studies but also in language teaching, psychological diagnostics, and educational systems.

Reference list

1. Rayner, K. (1998). Eye movements in reading and information processing: 20 years of research. *Psychological Bulletin*, 124(3), 372–422.
2. Clifton, C., & Duffy, S. A. (2001). Sentence comprehension: The integration of readers' knowledge and eye movements. In M. Carreiras & C. Clifton (Eds.), *The on-line study of sentence comprehension: Eye tracking, ERPs and beyond* (pp. 11–34). Psychology Press
3. Just, M. A., & Carpenter, P. A. (1980). A theory of reading: From eye fixations to comprehension. *Psychological Review*, 87(4), 329–354.
4. Staub, A., & Rayner, K. (2007). Eye movements and on-line comprehension processes. In M. G. Gaskell (Ed.), *The Oxford handbook of psycholinguistics* (pp. 327–342). Oxford University Press.
5. Huettig, F., Rommers, J., & Meyer, A. S. (2011). Using the visual world paradigm to study language processing: A review and critical evaluation. *Acta Psychologica*, 137(2), 151–171.

THE INFLUENCE OF AGE ON LANGUAGE LEARNING: HOW CHILDREN AND ADULTS DIFFER

Teacher: Hosilbek Matqulov Mavlonovich

Student: Yuldashboyeva Ruxshona

Annotation: This article is dedicated to studying the role of age characteristics in learning foreign languages. According to research findings and experimental conclusions, the age factor plays a significant role in foreign language learning, and the ability to acquire a language varies. Different age groups exhibit differences in learning a foreign language.

Key words: Language learning, age factor, difference between children and adults, language acquisition ability, Cognitive development, Motivation and

psychological factors, Speed and efficiency , Immersion and natural learning, Limitations in adulthood, children's adaptability.

Nowadays, the demand for learning languages is increasing day by day. For this reason, various studies have been conducted on the most convenient and easiest age to learn a foreign language. Age plays a significant role in learning a foreign language. Why? Because a person's ability to remember, learn new words, and similar cognitive skills differ between adults and young learners. There are several differences in the process of learning a foreign language between children and adults. For example, children acquire a language naturally and unconsciously, while adults learn more through rules and logic. Children absorb pronunciation and accent more easily, whereas adults usually struggle to overcome the influence of their native language. Children primarily learn by listening and repeating, while adults focus on grammatical rules, translation, and logical analysis. Children learn a language out of natural necessity, while adults do so for work, travel, or other purposes. Young children can store information in long-term memory more quickly, whereas adults tend to rely more on short-term memory. Stephen Krashen, in his book *Second Language Acquisition and Second Language Learning*, also discusses the differences in how children and adults learn foreign languages. He highlights that adults often face psychological barriers in language learning, such as embarrassment, fear, and lack of motivation. In contrast, children naturally strive to communicate without fear of making mistakes. Krashen also emphasizes that adults can successfully learn a language, but they need to be immersed in a natural language environment and engage with the language without stress or pressure. The process of learning a foreign language in both adults and children is closely linked to cognitive development. Language acquisition is a natural part of human cognitive growth. To acquire a language, an individual must have an innate capacity for it. At a certain age, children develop the ability to perceive and use language. Successful language learning occurs through natural and comprehensible input. Both adults and children should learn a language in a communicative and real-life context, just as they acquire their native language. Ellen Bialystok, in her book *"Bilingualism in*

Development: Language, Literacy, and Cognition, "discusses this topic. Bialystok explores how bilingualism affects cognitive development, showing that people who speak two languages have better attention control, cognitive flexibility, and problem-solving abilities. Children and adults have different abilities when it comes to learning a foreign language, which can be explained by biological and cognitive factors related to age. Researchers have expressed various opinions about children's adaptability in language learning and the limitations adults face. For example, Lenneberg proposed the Critical Period Hypothesis. According to him, children have a natural ability to learn languages at a young age, but this ability declines as they grow older. After the critical period (approximately until the age of 12) passes, the language learning process becomes more complex and more challenging for adults. . Patrica Kuhl conducted research on children's phonetic perception and adaptability. According to his findings, infants can distinguish sounds from different languages starting from six months old. However, by the age of 10-12 months, they begin to prefer the sounds of their native language and lose sensitivity to other languages.

The Influence of Age on Language Learning: How Children and Adults Differ. Age plays a crucial role in language learning, influencing the ease, speed, and efficiency with which individuals acquire a new language. Numerous studies suggest that children and adults approach language acquisition differently due to cognitive, neurological, and social factors. While children tend to absorb languages naturally, adults rely more on explicit learning strategies. This summary explores the key differences in language learning between these age groups and highlights the advantages and challenges each faces. Children, especially those under the age of seven, have a remarkable ability to acquire languages effortlessly. This advantage is often attributed to the Critical Period Hypothesis (CPH), which suggests that the human brain is particularly receptive to language learning during early childhood. During this period, the brain's plasticity allows children to absorb new sounds, structures, and grammar without formal instruction. One of the main reasons children excel in language acquisition is their ability to learn implicitly. They acquire language through exposure, imitation, and interaction rather than through explicit

grammar lessons. For example, a child growing up in a bilingual household naturally develops proficiency in both languages without conscious effort. Moreover, children tend to have better pronunciation and accent adaptation compared to adults. Their ability to distinguish and reproduce phonetic nuances allows them to sound more native-like in their speech.

Another advantage is that children lack the fear of making mistakes. Unlike adults, they are less self-conscious and more willing to experiment with language, leading to faster learning. Additionally, their daily immersion in social interactions, whether at home, school, or playgrounds, provides continuous reinforcement of the language they are learning. Challenges Adults Face in Language Learning.

While adults can learn languages successfully, they face certain challenges that children do not. The decline in brain plasticity with age makes it harder for adults to acquire new phonetic structures and grammar intuitively. Unlike children, who learn primarily through exposure, adults depend on explicit learning methods, such as memorization, grammar rules, and structured lessons. This approach, although effective, often slows down the natural flow of language acquisition. One of the most significant difficulties for adults is pronunciation and accent reduction. Since adults have already developed strong phonetic patterns in their native language, they may struggle to reproduce unfamiliar sounds in a new language. For instance, an adult English speaker learning Uzbek might find it difficult to pronounce certain sounds that do not exist in English. Furthermore, adults are often more self-conscious and afraid of making mistakes, which can hinder their progress. They may hesitate to speak due to the fear of being judged, whereas children are more likely to take risks and learn from their errors. Another challenge is limited time and exposure. Unlike children, who are surrounded by language-learning opportunities throughout the day, adults must balance language learning with work, studies, and other responsibilities. How Adults Compensate for Their Challenges. Despite these obstacles, adults also have certain advantages over children in language learning. Their cognitive maturity enables them to grasp complex grammatical rules more quickly. Unlike children, who learn language through trial and error, adults can use

analytical thinking to understand sentence structures, verb conjugations, and syntax. Additionally, adults benefit from stronger metacognitive skills, allowing them to choose effective learning strategies. They can use resources like language apps, textbooks, and immersion programs to enhance their learning experience. Moreover, their motivation is often goal-driven, such as career advancement or travel, which can serve as a powerful motivator.

Conclusion

Age significantly impacts language learning, with children and adults demonstrating distinct strengths and weaknesses. Children have the advantage of brain plasticity, natural exposure, and fearless experimentation, making them excellent language learners. In contrast, adults may struggle with pronunciation and implicit acquisition but compensate with structured learning, cognitive strategies, and strong motivation. While age influences the process, both children and adults can achieve fluency with the right methods and dedication. Ultimately, language learning is a lifelong journey, and success depends more on persistence and practice than on age alone. While age undeniably affects the process of language learning, it does not determine ultimate success. Both children and adults have unique strengths that can be leveraged to achieve fluency. Children benefit from their natural ability to absorb language effortlessly, while adults can use cognitive strategies and structured learning to their advantage. The key to successful language acquisition at any age lies in **consistent practice, exposure, and motivation**. Rather than viewing age as a limitation, learners should focus on developing effective methods suited to their cognitive abilities. With dedication and the right approach, both children and adults can master a new language and reap the cognitive and social benefits it brings.

REFERENCES:

1. Stephen Krashen "Second language acquisition and second language learning".
2. Ellen Bialystok "Bilingualism in Development: Language, literacy and cognition".
3. Eric Lenneberg "Biological Foundation of Language".
4. Patrica Kuhl "The Linguistic Genius of Babies" (Ted Talk, 2010)

5. Lenneberg, E. H. (1967). Biological Foundations of Language. Wiley.
6. Krashen, S. D. (1982). Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon Press.
7. Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). How Languages are Learned (4th Edition). Oxford University Press.
8. Newport, E. L. (1990). Maturational Constraints on Language Learning. Cognitive Science, 14(1), 11-28.
9. Scovel, T. (2000). A Critical Review of the Critical Period Research. Annual Review of Applied Linguistics, 20, 213-223.
10. DeKeyser, R. M. (2013). Age Effects in Second Language Learning: Stepping Stones Toward Better Understanding. Language Learning, 63(S1), 52-67.
11. Singleton, D., & Ryan, L. (2004). Language Acquisition: The Age Factor (2nd Edition). Multilingual Matters.

COMMUNICATIVE SYMBOLS AND THEIR TYPES: THE ROLE OF SYMBOLS IN SOCIAL MEDIA

Djumabayeva Mokhira Anvardjanovna

Andijan State Institute of Foreign Languages

Student Karimova Mohichehra

Annotation: This article explores various types of communicative symbols and their significant role in social media. It discusses the impact of emojis, hashtags, abbreviations, GIFs, reaction icons, and visual symbols in digital communication. The article highlights how these symbols enhance audience engagement, simplify messages, and contribute to online identity. Additionally, it emphasizes the evolution of communicative symbols in response to changing social media trends.

Keywords: communicative symbols, emojis, hashtags, abbreviations, GIFs, reaction icons, digital communication, online engagement, internet language, social media trends, visual communication, digital identity.

In the digital era, communication has evolved beyond traditional verbal and written language. With the rise of social media platforms, new forms of expression

have emerged, making communication more dynamic and interactive. One of the most significant aspects of this evolution is the use of communicative symbols. These symbols serve as visual and textual cues that convey emotions, categorize content, and facilitate interaction. Understanding the different types of communicative symbols and their applications in social media is crucial for analyzing digital communication trends and the interpretation of creolized text. Those symbols are mostly designed or naturally shaped in the process of online communication. Symbols play a significant role in increasing user interaction on social media. Posts that include emojis, GIFs, and hashtags tend to receive more likes, comments, and shares. A well-placed emoji in a tweet or Instagram caption can make the message more appealing and relatable, encouraging audience engagement.

Digital communication often requires speed and brevity. Symbols help users convey messages quickly without lengthy explanations. The way users incorporate symbols in their online communication reflects their personality, interests, and emotions. People use specific emojis or hashtags repeatedly, shaping their digital identity. For example, influencers and brands develop a unique style of communication using specific visual symbols to connect with their audience.

Communicative symbols contribute to accessibility by assisting individuals who have difficulties with traditional text-based communication. Visual symbols like emojis, reaction icons, and GIFs allow for easier comprehension, especially for young users, non-native speakers, or individuals with disabilities.

Symbols are not just tools for communication—they also reflect cultural trends and social movements. Many symbols gain meaning in specific contexts, such as the rainbow flag emoji.

There are a number of symbols serving social platforms like Twitter, Facebook and etc., beginning with emojis and Gifs and ending with hashtags and abbreviations.

Emojis are small digital icons used to represent emotions, objects, and ideas. They enhance text-based communication by providing visual context and emotional

tone. Emojis help users express feelings that might be difficult to convey through words alone.

Hashtags are metadata tags that help categorize and organize content on social media. Originating from Twitter, hashtags are now widely used on Instagram, Facebook, TikTok, and LinkedIn. They allow users to search for specific topics and participate in global conversations. For instance, the hashtag #BlackLivesMatter has played a significant role in social activism, while #ThrowbackThursday (#TBT) is commonly used for sharing past memories.

Internet language is filled with abbreviations that make communication faster and more efficient. Acronyms like LOL (Laugh Out Loud), BRB (Be Right Back), and ICYMI (In Case You Missed It) are widely used in online conversations. These symbols reduce the need for long explanations and help maintain the fast pace of digital interactions.

GIFs (Graphics Interchange Format) and memes are visual symbols used to express emotions, humor, and social commentary. GIFs are short animated images that often capture reactions or emotions, while memes are humorous images or videos with added text. Both forms of communication have become essential tools for digital expression, often going viral and shaping internet culture.

Social media platforms like Facebook, LinkedIn, and YouTube offer reaction buttons that allow users to respond to posts without typing a comment. These reactions include “Like,” “Love,” “Haha,” “Wow,” “Sad,” and “Angry” on Facebook, providing users with quick and expressive ways to interact with content. The introduction of “Dislike” buttons or similar features on platforms like YouTube has also influenced digital engagement.

Stickers and Bitmojis are personalized symbols that users can create and share on social media. Stickers are cartoon-like images used in messaging apps such as WhatsApp and Telegram, while Bitmojis allow users to create avatars that represent themselves in a digital space. These symbols add a layer of personalization to online communication.

Businesses and content creators often use communicative symbols as visual cues to encourage user interaction. For example, the arrow (➡) is frequently used to direct attention to links or buttons, while the finger-pointing emoji .

As digital communication evolves, so do the symbols used in online interactions. New emojis are introduced every year to reflect societal changes, and social media platforms constantly innovate with interactive features like animated stickers, augmented reality (AR) filters, and voice-based reactions. The integration of artificial intelligence (AI) in communication may further expand the use of smart symbols that adapt to user preferences and emotions.

Communicative symbols have become an integral part of digital interaction, transforming the way people connect, express emotions, and engage with online content. From emojis and hashtags to reaction icons and GIFs, these symbols enhance engagement, simplify communication, and reflect social and cultural dynamics. As technology advances, the use of symbols in social media will continue to evolve, shaping the future of digital expression.

REFERENCES

1. Danesi, M. (2017). *The Semiotics of Emoji: The Rise of Visual Language in the Age of the Internet*. Bloomsbury Publishing.
2. Crystal, D. (2008). *Txtng: The Gr8 Db8*. Oxford University Press.
3. Evans, V. (2017). *The Emoji Code: The Linguistics Behind Smiley Faces and Scaredy Cats*. Picador.
4. Tagg, C. (2015). *Exploring Digital Communication: Language in Action*. Routledge.
5. Zappavigna, M. (2018). *Discourse of Twitter and Social Media: How We Use Language to Create Affiliation on the Web*. Bloomsbury Publishing.

TARJIMASHUNOSLIK SOHASIDAGI DOLZARB MASALAR

AKBAROVA Faridaxon Botirali qizi

ADCHTI talabasi

ALTMISHEVA Yorqinoy Majidovna

ADCHTI dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarjimashunoslikning insoniyat taraqqiyotidagi o‘rni, ushbu sohaning hozirgi kundagi holati, sun‘iy intellekt yordamida tarjima qilishda yuzaga keladigan ayrim muammolar, mashina tarjimonligi va inson tarjimasining tarjima sohasidagi afzalliklari haqida so‘z boradi. Shu bilan birgalikda, mashina va inson tarjimasining o‘zaro ta’sirlari ham o‘z aksini topgan.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль переводоведения в развитии человечества, современное состояние этой области, некоторые проблемы, возникающие при переводе с помощью искусственного интеллекта, преимущества машинного перевода и человеческого перевода в этой области . Вместе с тем взаимодействие машинного и человеческого перевода также нашло свое отражение.

Annotation: This article discusses the role of translation studies in human development, the current state of this field, some problems that arise when translating using artificial intelligence, machine translation and the benefits of human translation in the field of translation. At the same time, the interactions of machine and human translation are also reflected.

Kalit so‘zlar: tarjimashunoslik, mashina tarjimasi, sun‘iy intellekt, madaniy tafovutlar, tarjimon va texnologiya, tarjima sifati, zamonaviy texnologiyalar, kontekst.

Ключевые слова: переводоведение, машинный перевод, искусственный интеллект, культурные различия, переводчик и технология, качество перевода, современные технологии, контекст.

Key words: translation, machine translation, artificial intelligence, cultural differences, translator and technology, translation quality, modern technologies, context.

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonida tarjimashunoslik ham muhim sohalardan biriga aylanib ulgurdi. Ushbu soha nafaqat adabiyotshunoslikda, balki diplomatik aloqalar, akademik tadqiqotlar, shu jumladan kundalik hayotimizda ham keng qo‘llanilmoqda. Soha faollari esa turli til va madaniyatlar aro asl mazmun va mohiyatni to‘g‘ri va aniq yetkazib berishda muhim o‘rin egallaydilar. So‘nggi yillarda sun‘iy intellekt asosida yaratilgan tarjima tizimlari anchagina rivojlanib, keng tarqalib, hatto insonlar bilan raqobatlashish darajasiga yetib ulgurdi, ammo bunday vositalar matnning aniq mazmunini ko‘rsatib bersa-da, undagi madaniy tafsilotlar, nozik ma’nolar va ijodiy jihatlarni tarjima qilishda inson tarjimonlarning o‘rnini bosa olmaydi. Bugungi jamiyatda sun‘iy intellekt va inson tarjimasining bellashuvi yoki kelajakda tarjima sohasida inson omiliga ehtiyoj qolmasligi haqida turli xil farazlar mavjud. Maqolada inson va sun‘iy intellekt tarjimasidagi farqlar, har ikkala usulning kamchiliklari va afzalliklari, shuningdek, kelajakda ularning hamkorlikda qanday natijalarga erishishi mumkinligi tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tadqiqotda qiyosiy – tahliliy usul asosida sun‘iy intellekt va insonlar tomonidan qilinadigan tarjimalar tahlil qilindi. Tahlilda har ikki usulning afzalliklari va kamchiliklari ko‘rib chiqildi. Tarjimashunoslik sohasiga oid ilmiy manbalar, o‘quv qo‘llanmalar (rus tilining izohli lug‘ati, rus tilining frazeologik lug‘ati, ilmiy adabiyotlar) asosida tahlillar olib borildi. Shuningdek, badiiy matnlar tanlanib, sun‘iy intellekt va inson tomonidan qilingan tarjimalar taqqoslandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tarjima – bu bir tilda yaratilgan ijod mahsuli yoki har qanday matn va gaplarni umumiy ma‘no-mazmunini saqlagan holatda asliyatdan boshqa tilga o‘girish san‘atidir. Sun‘iy intellekt orqali tarjima yildan yilga rivojlanib, inson tarjimalari bilan bellashuv bosqichiga yetib keldi.

¹⁰⁹Keyingi yillarda mashina vositasi bilan tarjima qilish masalalariga katta e’tibor berila boshlandi. Ko‘zga ko‘ringan rus tarjimashunos olimi A.V.Fyodorov o‘zining «Введение в теорию перевода» («Tarjima nazariyasiga kirish») nomli kitobining ikkinchi nashriga yozgan so‘z boshida til qonuniyatlariga asoslangan mashina tarjimasi fanning faqat bir sohasiga doir ish bo‘lmasdan, balki matematik, tilshunos va injenerlarning birgalashib ishlashlarini, maxsus bilimga ega bo‘lish va bu sohada malaka hosil qilishni talab qiladigan murakkab problemadir, deb ko‘rsatadi.

Hozirda sun’iy intellekt orqali tarjima qilishni ustun ko‘ruvchilar soni kundan kunga ortib bormoqda, biroq tarjimaning aniqligi va sifati masalasi hamon sun’iy intellekt va inson o‘rtasida dolzarb masala bo‘lib qolmoqda.

Sun’iy intellekt orqali qilinadigan tarjimaning ham bir qancha afzalliklari va kamchiliklari mavjud. Afzalliklari:

Sun’iy intellekt va mashina tarjimonligining bugungi faoliyatimizdagi eng muhim foydali tomoni shundaki, endi tarjima jarayoni tilni bilmaydiganlar uchun ham muammo tug‘dirmaydi. Sun’iy intellekt orqali tarjima har qanday toifadagi inson uchun qulay va samarali. Ushbu tizim orqali har qanday katta hajmdagi, qanday tilda bo‘lishidan qat’iy nazar matnlarni ham tezkor va qisqa muddatda qulay yo‘llar orqali tarjima qilish mumkin. Tanlov imkoniyati ham yetarlicha va bu tizimlar doimiy ravishda takomillashtirilib turiladi. So‘nggi vaqtlarda bir qancha zamonaviy tarjima tizimlari mavjud bo‘lib, ularda har tomonlama foydalanuvchilar uchun bir qancha qulayliklar yaratilgan.

Kamchiliklari:

Sun’iy intellekt tarjimasining ham bir nechta kamchiliklari mavjud. Jumladan, bunday tarjima tizimlari odatda, matnning aniq mazmunini tarjima qilib beradi, biroq foydalanuvchida matnning tag ma’nosi, madaniy va emotsional xususiyatlarini to‘g‘ri tushunish borasida qiyinchiliklar yuzaga keladi. Asarlardagi badiiy so‘zlarni asl ma’nosida tarjima qila olmaslik, idioma, ibora, frazeologizmlar va nozik ma’noga ega bo‘lgan so‘zlarni noto‘g‘ri tarjima qilish ehtimoli yuqoriligi ham

---

¹⁰⁹ G‘. Salomov “Rus tilidan o‘zbekchaga maqol, matal va idiomalarni tarjima qilish masaliga doir”, 18-bet, O‘zbekiston SSR Fanlar Akademiyasi nashriyoti, Toshkent – 1961

sun‘iy intellekt orqali tarjimada yuzaga keladigan kamchiliklarga yaqqol misol bo‘la oladi. Masalan, quyida bir nechta rus tilidagi frazeologizmlarning Yandex Translate orqali o‘zbek tilidagi tarjimasi :

- Без царя в голове – boshida podshoh yo‘q (aqlsiz boshga qop ham tor)
- Витать в облаках – bulutlarda suzib yurish (yettinchi osmonda uchmoq)
- Работать до седьмого пота – yettinchi terga qadar ishlamoq (jonini jabborga bermoq)
- Душа в пятки ушла – to‘piqdagi ruhi ketmoq (joni tovoniga tushib qolmoq)
- За тридцать земель – uzoq yerlar uchun (ola tog‘da)

Inson tarjimasidagi afzalliklar esa kontekstni va madaniy tafsilotlarni to‘g‘ri tushunish, badiiy, ilmiy va texnik tarjimalarda sifat nazoratini ta‘minlashni o‘z ichiga oladi. Badiiy asarlarda esa ijodiy yondashuv va moslashuv qobiliyatlari, asar mazmunini o‘zgartirmagan holda, voqealarda grammatik o‘zgarishlar kirita olish ham sezilarli darajada samara beradi.

Sun‘iy intellekt va inson tarjimalari o‘rtasidagi munosabatlarni faqatgina raqobat deya tushunish noto‘g‘ri. Garchi sun‘iy intellektga asoslangan tarjima tizimlari tarjimalari inson tarjimasining muqobil varianti bo‘lib, ba‘zi joylarda inson omilini cheklab qo‘ysa-da, amalda ular ko‘proq hamkorlikda qilishlari ma‘qul, chunki sun‘iy intellekt ham inson qo‘li orqali yaratilganligi to‘g‘risidagi faktni unutmaslik kerak. Shunga qaramay, ba‘zi sohalarda raqobat ham sezilarli. Masalan, sun‘iy intellekt tezkor va oddiy matnlarni tarjima qilsa-da, badiiy asarlar, huquqiy hujjatlar va murakkab ilmiy matnlarni inson omilidek chuqur tafakkur va yuqori salohiyat bilan tarjima qila olmaydi. Shu bois ham inson tarjimasining o‘rnini to‘liq egallab olishi qiyin masala. Kelajakda ushbu soha rivoji uchun eng optimal yondashuv - bu ularning hamkorligi, ya‘ni tezlik va sifat.

Sun‘iy intellekt asosida ishlovchi Google Translate qanchalik aniq va to‘g‘ri tarjima qilmasin, badiiy asarlarni inson tarjimonlardek tafakkur bilan tarjima qila olmaydi. Quyida ushbu fikrga namuna sifatida Anton Pavlovich Chexovning “Kashtanka” asaridan parchani avval sun‘iy intellekt orqali, so‘ng inson omili orqali qilingan tarjimasi aks etgan.

- Молодая рыжая собака — помесь такса с дворняжкой — очень похожая мордой на лисицу, бегала взад и вперед по тротуару и беспокойно оглядывалась по сторонам. Изредка она останавливалась и, плача, приподнимая то одну озябшую лапу, то другую, старалась дать себе отчет: как это могло случиться, что она заблудилась?
- Yosh qizil it - dachshund va mongrel o'rtasidagi xoch - tumshug'i tulkiga juda o'xshash, yo'lak bo'ylab oldinga va orqaga yugurdi va bezovtalanib atrofga qaradi. Vaqti-vaqti bilan u to'xtadi va yig'lab, avval sovuq panjasini, keyin ikkinchisini ko'tarib, tushunishga harakat qildi: qanday qilib u adashib qoldi? (Google Translete)
- Ko‘ppak bilan xonaki itdan bo‘lgan tulki tumshuq, sariq yosh it yo‘lkada u yoqdan bu yoqqa yugurar va tashvishlanib atrofiga alanglar edi. U har zamon-har zamonda to‘xtar va ingillar, goh sovqotgan bir oyog‘ini, goh ikkinchisini ko‘tarar, qanday adashib qolganini bilishga urinardi. (H. Ahrorova tarjimasi)

XULOSA

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, sun‘iy intellekt vositalarining tarjimashunoslik sohasidagi rivoji inson omili uchun xavf emas, balki ushbu soha takomillashuvi uchun turtki bo‘lib xizmat qiladi. Mashina orqali tarjimalar foydalanuvchilarga tezlik va qulaylikni taklif qilsa, inson omili vositasidagi tarjimalar sifatlik garovida yetakchilik bo‘lib qoladi. Shunday ekan zamonaviy tarjimonlar yangi asr texnologiyalari va sun‘iy intellekt vositalaridan foydalanishlari, ular bilan ishlashni mukammal darajada o‘rganishlari foydadan holi emas. Shu jumladan, ular doimiy ravishda o‘z mahoratlarini oshirib borishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A.V.Fyodorov «Введение в теорию перевода» (« Tarjima nazariyasiga kirish»)
2. Anton Pavlovich Chexov – “Kashtanka” <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/jahon-nasri-onlayn-antologiyasi/anton-chexov-1860-1904-rossiya/anton-chexov-kashtanka-hikoya>
3. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11385926> Inson tarjimasi hamda mashina tarjimasi: muammo va yechim. Xatamova Zarnigor

4. <https://ilibrary.ru/text/1146/p.1/index.html>

5. G'. Salomov “Rus tilidan o‘zbekchaga maqol, matal va idiomalarni tarjima qilish masaliga doir” , 18-bet, O‘zbekiston SSR Fanlar Akademiyasi nashriyoti, Toshkent – 1961

CHET TILLARGA O‘RGATISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA MASOFAVIY TA’LIM

Obobakirova Valizaoy, ADCHTI o‘qituvchisi,

To‘ychiyeva Rayhona, ADCHTI talabasi

Annotatsiya. Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalarining ta’lim tizimidagi o‘rni tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, chet tillarini o‘rganishda raqamli texnologiyalar va masofaviy ta’lim metodlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada, sun’iy intellekt asosida ishlovchi dasturlar, onlayn kurslar, mobil ilovalar va virtual darslar orqali chet tili o‘rganish jarayonining samaradorligi tahlil qilinadi. Maqolada shuningdek, masofaviy ta’limning imkoniyatlari va masofaviy ta’lim tizimining rivojlanishi haqida ma’lumotlar keltirilgan. Innovatsion texnologiyalar yordamida o‘quvchilar uchun qulay sharoitlar yaratilib, ta’lim jarayoni samarali va interaktiv bo‘lishi ta’minlanadi.

Kalit so‘zlar: axborot texnologiyalari, masofaviy ta’lim, sun’iy intellekt, onlayn ta’lim, mobil ilovalar, chet tili, virtual darslar, innovatsion echimlar, interaktiv ta’lim, o‘qitish metodlari, global ta’lim platformalari, til o‘rganish, masofaviy kurslar.

Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalari ta’lim tizimining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ayniqsa, chet tillarini o‘rganishda raqamli texnologiyalar va masofaviy ta’lim muhim ahamiyat kasb etmoqda. An’anaviy darslardan farqli o‘laroq, zamonaviy o‘quvchilarga sun’iy intellekt asosida ishlab chiqilgan dasturlar, onlayn kurslar va virtual darslar keng imkoniyatlar taqdim etmoqda. Axborot texnologiyalarining til o‘rganishdagi roli sifatida ko‘plab misollarni keltirishimiz mumkin. Xususan, axborot texnologiyalari chet tillarini

o‘rganish jarayonini yanada samarali qilish uchun bir qator innovatsion echimlarni taklif etmoqda. Masalan:

Onlayn ta’lim platformalari (Coursera, edX, Udemy) dunyoning eng yaxshi universitetlarining chet tillari kurslariga kirish imkonini beradi. Bu kurslar audio, video va yozma materiallar orqali bilim olishga yordam beradi.

Mobil ilovalar (Duolingo, Memrise, Babbel, LingQ) foydalanuvchilarga mustaqil ravishda, individual dastur asosida o‘rganish imkoniyatini beradi. Sun’iy intellekt algoritmlari foydalanuvchining bilim darajasini tahlil qilib, unga mos topshiriqlarni taqdim etadi.

Sun’iy intellekt va ovoqli yordamchilar (Google Assistant, Siri, ChatGPT) yordamida talabalar real vaqt rejimida tarjima qilish, yangi so‘zlarni o‘rganish va talaffuzni yaxshilash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Masofaviy ta’limning rivojlanishi chet tillarini o‘rganish jarayoniga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. An’anaviy ta’lim jarayonlaridan farqli o‘laroq, masofaviy ta’lim o‘quvchilarga quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

1. Istalgan joy va vaqtda o‘qish – Talabalar o‘zlari uchun qulay bo‘lgan sharoitda o‘rganishlari mumkin, bu esa ularning samaradorligini oshiradi.
2. Xalqaro kurslarga ulanish – Dunyoning eng yaxshi o‘qituvchilari tomonidan taqdim etilayotgan kurslarda qatnashish imkoniyati mavjud.
3. Moslashtirilgan ta’lim dasturlari – Har bir o‘quvchi o‘z ehtiyojlari va bilim darajasiga mos keladigan kurslarni tanlashi mumkin.

O‘zbekistonda ham masofaviy ta’lim tizimi jadal rivojlanmoqda. Jumladan, “Ibrat farzandlari” platformasi chet tillarini bepul o‘rganish uchun zamonaviy resurslar taqdim etmoqda. Ushbu platforma orqali o‘quvchilar interaktiv darslar, testlar va amaliy mashg‘ulotlar yordamida til o‘rganishlari mumkin. Bundan tashqari, ushbu loyiha hududiy ofislar ochish va til marafonlari tashkil etish orqali ta’limni keng ommalashtirmoqda.

Chet tillarini o‘rganishda raqamli ta’limning roli ham beqiyos va bunga misol sifatida quyidagilarni sanab o‘tamiz:

1. O‘quv jarayonining individual yondashuv asosida tashkil etilishi – Har bir o‘quvchi o‘z sur‘atida bilim olishi mumkin.
2. Ko‘p funksiyali resurslardan foydalanish imkoniyati – Audio va video materiallar, interaktiv mashqlar, virtual muhitlar o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli qiladi.
3. Global ta’lim tarmog‘iga integratsiya – Masofaviy ta’lim orqali talabalar xalqaro sertifikatlar olishlari va global mehnat bozorida raqobatbardosh bo‘lishlari mumkin. Kelajakda sun’iy intellekt, neyrotarmoqlar, virtual haqiqat va avtomatlashtirilgan tarjima tizimlari chet tillarini o‘rganish jarayonini yanada innovatsion va qulay qiladi. Shuningdek, O‘zbekistonning ta’lim tizimida axborot texnologiyalarini joriy etish orqali xorijiy tillarni o‘rganish yanada ommalashib, ta’lim sifati oshishi kutilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, chet tillariga o‘rgatishda axborot texnologiyalari va masofaviy ta’limning o‘rni juda katta. Raqamli transformatsiya orqali til o‘rganish jarayoni yanada interaktiv, qulay va samarali bo‘lib bormoqda. Yangi texnologiyalar tufayli har bir inson istalgan joydan va istalgan vaqtda xorijiy tilni o‘rganish imkoniyatiga ega bo‘lishi mumkin. Shu bois kelajakda bu sohaning yanada rivojlanishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G‘afurov, I. (2021). Raqamli ta’limning imkoniyatlari va muammolari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Karimov, U. (2020). Chet tillarni o‘qitishda zamonaviy metodlar va innovatsion texnologiyalar. Samarqand: Ilmiy-ma’rifiy markaz.
3. O‘zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi – www.mtc.uz
4. Ibrat Farzandlari ta’lim platformasi – www.ibrat.uz
5. Coursera onlayn ta’lim platformasi – www.coursera.org
6. Duolingo ilovasi rasmiy veb-sayti – www.duolingo.com

CHET TILLARGA O‘RGATISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARNING ROLI

Obobakirova Valizaoy, ADCHTI o‘qituvchisi,

Rahmonova Hilola, ADCHTI talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada masofaviy ta’limning chet tillarini o‘rganishdagi o‘rni va afzalliklari tahlil qilinadi. Internet va axborot texnologiyalarining rivojlanishi masofaviy ta’limni yanada samarali qilishga yordam berayotgani ta’kidlanadi. O‘quvchilarga istalgan vaqtda, o‘zlari xohlagan sharoitda ilm olish imkoniyatlarini yaratgan masofaviy ta’lim metodlari, shu jumladan interfaol metodlar, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn resurslar orqali o‘qishning o‘rganish jarayonidagi ta’siri yoritiladi. Xususan, masofaviy ta’lim orqali chet tillarini o‘rganish o‘quvchilarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi va psixologik to‘siqlarni yengishda yordam beradi.

Kalit so‘zlar: masofaviy ta’lim, chet tili, axborot texnologiyalari, interfaol ta’lim, onlayn kurslar, ijtimoiy tarmoqlar, internet orqali o‘rganish, o‘quvchilarni o‘qitish, psixologik to‘siqlar, og‘zaki muloqot, o‘quv samaradorligi, ta’lim metodlari.

Ko‘pchilik internetdan muloqot qilish, yangiliklardan xabardor bo‘lish, elektron pochtdan foydalanish yoki shunchaki vaqtini o‘tkazish maqsadida foydalanishi hech kimga sir emas. Xususan, internetning kundan kunga rivojlanib borishi, tillarni masofaviy shaklida o‘qitish va kerakli natija olishda ham ko‘plab qulayliklar yaratmoqda.

Masofaviy ta’lim o‘qitishning zamonaviy uslubi bo‘lib, u o‘rganuvchiga mustaqil fikrlash hamda mas’uliyat bilan o‘rganishga turtki bo‘ladi. O‘quvchilarni istalgan vaqtda, o‘zi xohlagan muhitda ilm olishi masofaviy ta’limning eng afzal tomonlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda masofaviy ta’limdan foydalanish mutaxassislarni malakasini oshirish hamda universitet talabalarini o‘qitishda foydalanilib, ko‘plab mablag‘ tejashga yordam beryapti. Shuningdek, axborot texnologiyalardan ta’limda foydalanish darsliklar va qo‘llanmalar yetishmasligiga

sabab bo‘lmaydi. Bu esa nafaqat o‘quvchiga sifatli ta’lim berish, balki kitoblar qidirishdagi muammolarni bartaraf etadi.

Bundan tashqari har bir kasb egasi masofaviy ta’lim orqali chet eldagi olimlar yordamida o‘z kasbini rivojlantirishi mumkin. Bundan ko‘rinib turibdiki, chet tillarini o‘rganish har bir inson uchun o‘z kasbini rivojlantirish maqsadida zarur.

Masofaviy ta’lim orqali chet tillarini o‘rganishning bir qancha afzallik tomonlari bor. Masalan, istalgan vaqtda o‘rganayotgan til mutaxassislar yordamida samarali va sifatli ta’lim olish mumkin. Eng asosiysi, ichtimoiy tarmoqdagi o‘qituvchilar o‘quvchilarga samarali dars tayyorlash yuzasidan ko‘rsatma berishi mumkin. Ayniqsa, masofaviy ta’limda talabalarning internet orqali ma’lumot topib o‘rganishida, nafaqat chet tili yuzasidan bilimga ega bo‘ladi, balki ko‘plab ma’lumotlar olishi ularning dunyoqarashini kengaytirishda ham foydali bo‘ladi. Internet orqali chet tillarini o‘rganish og‘zaki muloqotni rivojlantirishda eng yaxshi ul bo‘la oladi. Masalan:

1. Chet tilida og‘zaki munosabat uchun o‘zlashtirilgan bilimlar amaliyotda faol foydalaniladi. Til o‘rganuvchi internetdan olgan materiallardan faqat o‘z nutqida foydalanish bilan cheklanmay, internet orqali tanishgan suhbatdoshi nutqidan ham gapirishni o‘rganadi
2. Norasmiy muloqotni oshirish hamda shu tilda fikrlashni o‘rganishga yordam beradi.
3. Ayniqsa, psixologik to‘siqlarni yengishda katta yordam beradi. Ya’ni ko‘plab til o‘rganuvchilar boshqa tilda gapirishda xato qilishdan qo‘rqadi. Va doimiy ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish, bunday qo‘rquvlarni yo‘qotishda foydali hisoblanadi.
4. Ta’lim sifatini oshirish va natijaning tezlashishi.

Ko‘plab til o‘rganuvchilar interfaol metodidan foydalanadi. Chunki bu metod ularga ta’lim sifatini tezlashtirish va o‘qituvchilar bilan o‘quvchilar o‘rtasidagi muloqotni va samaradorlikni oshiradi.

Interfaol ta’limning asosiy mezonlari talabalar bilan ishlash, og‘zaki muloqotni rivojlantirish, erkin bahs munozaralar tashkil qilishdan iborat. Ayniqsa

, chetdalari ni interfaol ta'lim asosida o'qitish, ta'lim samaradorligiga ijobiy ta'sir qiladi va o'quvchilarning natijalariga erishishiga katta yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, chet tillarini masofaviy ta'limda o'rganish ko'plab imkoniyatlarni yaratib beradi. Shuning uchun bu ta'lim yo'nalishi kundan kunga rivojlanib bormoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'afurov, I. (2021). Raqamli ta'limning imkoniyatlari va muammolari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Karimov, U. (2020). Chet tillarni o'qitishda zamonaviy metodlar va innovatsion texnologiyalar. Samarqand: Ilmiy-ma'rifiy markaz.

TURIZM DISKURSINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI

ADCHTI dotsenti M. Qosimova

ADCHTI magistranti O'. Sobirov

Turizm bugungi kunda global miqyosda iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biriga aylandi. Millionlab insonlar yangi joylarni kashf qilish, boshqa madaniyatlar bilan tanishish va dam olish maqsadida sayohat qiladilar. Ushbu jarayon o'ziga xos diskursni yaratadi, bu diskurs til va madaniyatning o'zaro ta'sirida shakllanadi va rivojlanadi. Turizm diskursining lingvokulturologik xususiyatlarini tahlil qilish, sayyohlar va mahalliy aholi o'rtasidagi kommunikatsiyani, madaniyatlararo tushunishni va turizmning ijtimoiy-madaniy ta'sirini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Til turizm sohasida asosiy kommunikatsiya vositasi hisoblanadi. Sayyohlik agentliklarining reklamalari, sayohat qo'llanmalari, veb-saytlar, bloglar va mahalliy aholi bilan muloqot jarayonida til muhim rol o'ynaydi. Turizm diskursida quyidagi lingvistik xususiyatlar kuzatiladi:

Persuazivlik: Turistik matnlar va nutqlar sayyohlarni ma'lum bir joyga borishga, xizmatdan foydalanishga yoki mahsulotni sotib olishga ko'ndirishga qaratilgan bo'ladi. Bunda superlativ darajadagi sifatlar (eng go'zal, eng qulay),

ekzotik so'zlar, metaforalar va boshqa ritorik vositalar faol qo'llaniladi. Misol uchun, "bepoyon sahroning sehrli manzaralari", "ko'zni qamashtiruvchi tog' cho'qqilari" kabi iboralar sayyohlarda emotsional ta'sir uyg'otishga xizmat qiladi.

Informativlik: Reklama va ta'riflardan tashqari, turizm diskursi sayyohlarga zarur bo'lgan ma'lumotlarni yetkazishni ham o'z ichiga oladi. Bu joyning tarixi, geografik o'rni, diqqatga sazovor maskanlari, transport imkoniyatlari, turar joylar va boshqa amaliy ma'lumotlar bo'lishi mumkin.

Evfemizmlar va diskursiv strategiyalar: Ba'zi hollarda, noqulay yoki salbiy tuyulishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni yumshatish uchun evfemizmlar ishlatilishi mumkin. Misol uchun, "mavsumiy qulayliklar" iborasi yuqori mavsumda narxlarning oshishini anglatishi mumkin. Shuningdek, turli diskursiv strategiyalar (hikoya qilish, tasvirlash, baholash) orqali sayyohlarda ijobiy taassurot yaratishga harakat qilinadi.

Turizm diskursi nafaqat til, balki madaniyat bilan ham chambarchas bog'liqdir. Har bir mamlakat va mintaqaning o'ziga xos madaniyati, urf-odatlar, qadriyatlar va stereotiplari turizm diskursida aks etadi.

Madaniy timsollar va stereotiplar: Turistik reklamalarda ko'pincha ma'lum bir mamlakat yoki mintaqaning mashhur madaniy timsollari (masalan, Eyfel minorasi, Piramidalar, Tojmahal) va stereotiplari (masalan, italyanlarning hissiyotlilik, yaponlarning mehnatkashligi) ishlatiladi. Bu timsollar va stereotiplar sayyohlarning tasavvurida ma'lum bir obrazni shakllantirishga yordam beradi. Biroq, ularni tanqidiy nuqtai nazardan baholash va madaniy xilma-xillikni inobatga olish muhimdir.

Madaniy kodlar va interpretatsiya: Turizm diskursini tushunish uchun ma'lum bir madaniyatga xos bo'lgan kodlarni bilish zarur. Masalan, ranglar, ramzlar, imo-ishoralar va tabiat hodisalariga berilgan ma'nolar turli madaniyatlarda farq qilishi mumkin. Shuning uchun, sayyohlar mahalliy madaniyatning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishlari kerak.

Madaniyatlararo kommunikatsiya: Turizm jarayonida sayyohlar va mahalliy aholi o'rtasida bevosita kommunikatsiya yuzaga keladi. Bu jarayonda til

bilish darajasi, madaniy farqlarni tushunish va hurmat qilish muhim ahamiyatga ega. Madaniyatlararo to'qnashuvlarning oldini olish va samarali kommunikatsiyani ta'minlash uchun madaniy sezgirlikni oshirish zarur.

Xulosa

Turizm diskursi murakkab va ko'p qirrali hodisa bo'lib, til va madaniyatning o'zaro ta'sirida shakllanadi. U persuazivlik, informativlik kabi lingvistik xususiyatlarga ega bo'lib, madaniy timsollar, stereotiplar va kodlar orqali ma'lumotlarni yetkazadi. Turizm diskursining lingvokulturologik tahlili sayyohlar va mahalliy aholi o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilashga, madaniyatlararo tushunishni chuqurlashtirishga va turizmning ijobiy ta'sirini kuchaytirishga yordam beradi. Kelgusida ushbu sohada olib boriladigan tadqiqotlar turizm diskursining yanada nozik jihatlarini ochib berishi va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Halliday, M. A. K. (1978). *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. Edward Arnold.
2. Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. Edward Arnold.
- van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Power*. Palgrave Macmillan.
3. Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press.

SPORTGA DOIR TERMINLARNI O‘RGANISH MUAMMOLARI, INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA SPORT TERMINOLOGIYASINING BOYITILISH USULLARI

ADCHTI dotsenti M. Qosimova

ADCHTI magistranti M. Xasanova

Sport terminologiyasi umumiy leksikaning rivojlanishi kabi ikki yo‘nalishda bo‘ladi:

– birinchi yo‘nalish, leksika o‘z rivoji jarayonida jamiyat taqqiyotida yuz bergan barcha tarixiy o‘zgarishlarni, ixtiro-yu yangiliklarni ifodalash orqali boyib boradi. Leksika boshqa tillarda qabul qilingan hamda kirib kelgan so‘zlar, yaratilgan

yangi so‘zlar, yangicha terminlar, yangicha iboralar, shuningdek, so‘zlarning o‘z ma’nolarini o‘zgartirishlari hisobiga boyiydi. Leksikada yuz bergan o‘zgarishlar til tizimiga bog‘liq bo‘lmaydi.

- ikkinchi yo‘nalish esa, leksika o‘zida mavjud bo‘lgan leksemalar va ularning vositalari yordamida yangi so‘zlar yasash hisobigaboyib boradi. Ana shunday yuqorida aytib o‘tilgan jarayon, albatta, til tizimi bilan bog‘liq bo‘ladi.

Tilning terminotizimi bilan bog‘liq bo‘lmagan tarzda leksikaga kirib kelgan so‘zlar o‘zlari shakllangan ma’lum bir davrni, jamiyatni ifodalaydi.

Sportga oid terminologiyaning taraqqiy etishi hamda boyishi quyidagi yo‘llar bilan amalga oshiriladi:

1. Boshqa tillardan so‘zlar o‘zlashtirish yo‘li bilan (Misol uchun, *gimnast – yunoncha «gymnastes» –gimnastika o‘qituvchisi, ayn. gimnastika yunoncha «gymnastike gymnazo» –mashq qilaman;*

a) inson sog‘lig‘ini mustahkamlashga yordam beradigan jismoniy mashqlar majmui yordamida; davolash gimnastikasi, gimnastika mashqlari;

b) sportning bir turi; *gimnastikachi –gimnastika bilan shug‘ullanuvchi kishi, gimnastika mashqlarini mohirlik bilan ijro etuvchi sportchi);*

2. Tilimizda ishlatililib kelayotgan ayrim so‘zlarning yo‘qolib qolish yo‘li bilan yoki eskirishi sababli boshqa so‘z orqari berilishi (Masalan, «Arg‘imchoq», «Tortishmachoq», «Oq terakmi ko‘k terak», «Bekinmachoq», «Oftob qochar», «Beg tosh gimnastikasi», «Suv», «Savob» kabi milliy sport o‘yinlari nomlarining zamon va makonga qarab leksik-semantik o‘zgarishi).

3. So‘zlarning o‘z ma’nolarini o‘zgartirishi, ya’ni bu jarayon quyidagicha amalga oshishi kuzatiladi:

- a) so‘z ma’nosining to‘liq o‘zgarishi;
- b) omonim so‘zlarning vujudga kelishi;
- v) so‘z ma’nolarining kengayib borishi;

g) so‘z ma’nolarining torayishi. (Masalan, *I) throw I. vt tashlamoq, otmoq, irg‘itmoq; II . throw oneself 1. sakramoq, o‘zini tashlamoq, tashlanmoq; take the*

plunge – suvga sakramoq; 2) play 1. o‘ynamoq, shug‘ullanmoq, play tennis – tennis o‘ynamoq; play football – futbol o‘ynamoq; 3) player 1. n 1. o‘yinchi, o‘yinda qatnashuvchi; football player –futbol o‘yinchi; nice player – dovyurak, jur‘atli o‘yinchi; 3) throw tashlamoq, otmoq, irg‘itmoq; throw 1) otish, tashlash, irg‘itish, uloqtirish; to throw a disc –disk uloqtirish; 2) uloqtirilgan narsa borib tushgan masofa; 2) player 1. o‘yinchi, o‘yinda qatnashuvchi; to play, to train 1. o‘ynamoq, shug‘ullanmoq, a game, a play 1. o‘yin, o‘ynash.

O‘z qatlam deganda aslan shu tilniki bo‘lgan so‘zlar va shular asosidagi yasallishlar, qolaversa, o‘z affiksi bilan boshqa til so‘zlaridan yasalishi tushuniladi. O‘z qatlamga xos so‘zlar bilan o‘zlashgan qatlamga mos so‘zlarni o‘zaro farqlash hamma vaqt oson va to‘g‘ri bo‘lavermaydi. Ularni o‘zaro farqlashda so‘zning semantik, sintaktik, morfologik, fonetik belgilarini hisobga olish muhim sanaladi.

O‘zbek tili semantik belgilari: umumturkiy so‘zlarning aksariyati polisemiyalardir: Masalan, *bosh so‘zini olsak: «bosh murabbiy»; «sport kiyim-boshi»; «o‘yinning boshi».*

Morfologik belgilari:

- 1) umumturkiy so‘zlar bugungi kunda o‘zbek tilining barcha so‘z turkumlarida uchraydi;
- 2) turlanadi va tuslanadi;
- 3) o‘zak va affiks morfemalar erkin va standart bo‘ladi: *to‘pim, to‘ping, to‘pi;*
- 4) so‘z tarkibida old qo‘shimchalar qo‘llanmaydi.

O‘zlashgan qatlam–o‘zbek tili leksikasining boshqa tillardan o‘zlashtirilgan leksemalardan iborat qismihisoblanadi. Masalan, *-hakam, jamoa, halol (arabcha), -bahodir (mo‘g‘ulcha), -chala (fors-tojikcha), -afandi (turk), -ravshan (so‘g‘dcha), -futbol, basketbol, voleybol, xokkey, boks (rus tili orqali ingliz tilidan kirgan) va boshqalar.* Bu qismda arab, fors-tojikcha, rus tili va 60 ayniqsa, rus tili orqali o‘zga tillardan o‘zlashtirilgan sport terminlari ko‘pchilikni tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. Arutyunova N. D. Diskurs / N. D. Arutyunova // Katta ensiklopedik lug‘at. Tilshunoslik. - M., 1998. - S. 136-137.
2. Avakova A.S. Naimenovaniya sportsmenov v russkom yazike // Diss. na soiskaniye uchen, stepeni kand. fil. nauk. -- M., 1971. -- 328 s
3. Avakova A.S. Naimenovaniya sportsmenov va russkom yazike.
4. Bogdanov VV Matn va matnli aloqa / VV Bogdanov. - Sankt-Peterburg . : Sankt - Peterburg nashriyoti . davlat unta, 1993. - 68 b.
5. Bobokalonov, O. (2022). Прагмалингвистическое изучение французскоузбекской терминологии лекарственных растений. центр научных публикаций (buxdu.Uz), 7(7). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/4780
6. Chafe V. Diskurs, ong va vaqt. Nutq va yozishda ongli tajribaning oqimi va o‘zgarishi / Chafe V. - Chikago: Chikago universiteti. - Matbuot, 1994 yil.

THE TRANSLATOR'S METHODS IN LITERARY TRANSLATION

Azimova Sevara Abdulla qizi

The teacher of Andijan State Institute of Foreign languages

Student **Dadaxonova Gulzoda**

Abstract: Literary translation is a complex art that requires not only linguistic proficiency but also a deep understanding of cultural nuances and literary styles. This article explores the methods employed by translators in the field of literary translation, focusing on the various techniques and approaches used to convey the richness and intricacies of literary works from one language to another. By examining the translator's role as a bridge between cultures and the creative decisions that shape the translated text, this article sheds light on the challenges and rewards of literary translation.

Keywords: Translator, Literary Translation, Cultural Nuances, Techniques, Creative Decisions

Аннотация: Художественный перевод – сложное искусство, требующее не только владения языком, но и глубокого понимания культурных нюансов и литературных стилей. В этой статье исследуются методы, используемые переводчиками в области художественного перевода, с акцентом на различные приемы и подходы, используемые для передачи богатства и сложности литературных произведений с одного языка на другой. Исследуя роль переводчика как моста между культурами и творческие решения, которые формируют переводимый текст, эта статья проливает свет на проблемы и преимущества литературного перевода.

Ключевые слова: переводчик, художественный перевод, культурные нюансы, приемы, творческие решения.

Literary translation is a delicate balancing act that involves capturing the essence of a work of literature while maintaining the author's voice and style in a new language. Translators face the challenge of bridging the gap between languages and cultures, striving to preserve the nuances and subtleties of the original text. In this essay, we delve into the methods employed by translators in literary translation, highlighting the strategies and considerations that guide their creative process.

Methods in Literary Translation: Translating Cultural References:

1. Adapting idioms, proverbs, and cultural references to ensure they resonate with the target audience without losing their original meaning.
2. Preserving the Author's Style: Balancing fidelity to the author's voice with the need for readability and coherence in the translated text.
3. Transcreating: Finding creative solutions to convey untranslatable elements such as wordplay, puns, and humor in an equivalent form.
4. Contextual Understanding: Going beyond literal translation to capture the context, tone, and intended impact of the original text.
5. Cultural Sensitivity: Sensitivity to cultural nuances and historical context, avoiding ethnocentric bias and ensuring the translated work is respectful and accurate.

6. Sensitivity to Register and Tone: Translators must carefully consider the register and tone of the original text to ensure that the same level of formality or informality is maintained in the translation. This helps preserve the intended mood and style of the literary work.

7. Attention to Cultural Connotations: Delving deep into the cultural connotations of words, expressions, and metaphors is crucial in literary translation. Translators need to be mindful of cultural references that may not have direct equivalents in the target language, requiring creative solutions to convey the intended meaning effectively.

8. Emphasis on Flow and Rhythm: Replicating the flow, rhythm, and cadence of the original language is essential in literary translation, especially when dealing with poetry or lyrical prose. Maintaining the musicality of the writing contributes to the overall aesthetic quality of the translated work.

9. What strategies can a translator employ to maintain adequacy in conveying the depth and complexity of the original writing in the translated text? The translator may use contextual understanding, attention to linguistic nuances, and adherence to the text's thematic elements to ensure the adequacy of the translation.

10. Use of Footnotes and Annotations: When faced with challenging terms, cultural references, or untranslatable elements, translators may opt to include footnotes or annotations in the translation. This allows readers to access additional information or context that aids in a deeper understanding of the text. Translation Theories: Translators may draw on various translation theories, such as equivalence, skopos theory, or descriptive translation studies, to inform their decision-making process and approach to literary translation. These theories offer valuable frameworks for analyzing and executing translation tasks effectively.

By incorporating these nuanced aspects into their translation methods, translators can navigate the intricacies of literary translation with precision, creativity, and cultural sensitivity, ultimately enriching the global landscape of literature and fostering cross-cultural appreciation.

Challenges in Literary Translation: Ambiguity and Interpretation:

Dealing with ambiguity and multiple interpretations in the original text, requiring the translator to make informed decisions.

Tonal Shifts: Navigating shifts in tone, style, and register between languages to maintain the emotional impact of the text.

Linguistic Constraints: Working within the limitations of the target language to convey the depth and complexity of the original writing.

The translator's methods in literary translation are multifaceted, requiring a combination of linguistic skill, cultural understanding, and creative insight. By employing techniques such as adapting cultural references, preserving the author's style, and maintaining cultural sensitivity, translators play a vital role in bringing literary works to new audiences. While challenges abound in the realm of literary translation, the artistry and dedication of translators contribute to the enrichment and universalization of world literature.

REFERENCES:

1. **Bassnett, S.** (2014). *Translation Studies* (4th ed.). Routledge.
– A foundational text that explores the theory and practice of translation, including literary translation and cultural transfer.
2. **Venuti, L.** (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge.
– Discusses the cultural implications of translation and the translator's role in shaping meaning.
3. **Newmark, P.** (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
– Provides practical translation strategies and discusses how to handle cultural and literary nuances.
4. **Nida, E. A., & Taber, C. R.** (1982). *The Theory and Practice of Translation*. Brill Academic Publishers.
– Introduces the concept of "dynamic equivalence" in translation, particularly relevant for literary texts.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI BADIY VA PUBLITSISTIK MATNLARIDA METAFORALARNI TARJIMA QILISHNING KOGNITIV USULLARI

*Andijon davlat chet tillari instituti
Mattiyeu Abdulaziz Oktyabrjon o‘g‘li*

Annotatsiya: Mazkur matnda badiiy va publitsistik diskursda metafora tarjimasining kognitiv strategiyalari tadqiq etilgan. Metafora shunchaki uslubiy vosita emas, balki muallifning olamni anglash va konseptual tartiblash mexanizmi ekanligi asoslangan. Tadqiqotda ingliz va o‘zbek tillari misolida simmetrik va asimmetrik xaritalash holatlari, P. Nyumark, M. Dagut va N. Mandelblit kabi olimlarning nazariy qarashlari tahlil qilingan. Muallif tarjima jarayonida konseptual obrazni saqlash, transformatsiya qilish va kompensatsiya usullarining pragmatik ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: metafora tarjimasi, kognitiv strategiya, konseptual xaritalash, badiiy diskurs, publitsistik diskurs, asimmetrik xaritalash, pragmatik adekvatlik, manba soha, maqsad soha.

Abstract: This text explores cognitive strategies for translating metaphors within literary and journalistic discourses. It argues that metaphor is not merely a stylistic device but a mechanism for the author's cognitive perception and conceptual organization of the world. Using English and Uzbek languages as examples, the study analyzes cases of symmetric and asymmetric mapping, drawing on the theoretical frameworks of scholars such as P. Newmark, M. Dagut, and N. Mandelblit. The author highlights the pragmatic significance of preserving conceptual images, transformation, and compensation techniques in the translation process.

Keywords: metaphor translation, cognitive strategy, conceptual mapping, literary discourse, journalistic discourse, asymmetric mapping, pragmatic adequacy, source domain, target domain.

Аннотация: В данной работе исследуются когнитивные стратегии перевода метафоры в художественном и публицистическом дискурсах. Обосновывается, что метафора является не просто стилистическим средством, а механизмом когнитивного восприятия и концептуального структурирования мира автором. На примере английского и узбекского языков анализируются случаи симметричного и асимметричного картирования, рассматриваются теоретические взгляды таких ученых,

как П. Ньюмарк, М. Дагут и Н. Мандельблит. Автор раскрывает прагматическую значимость сохранения концептуального образа, методов трансформации и компенсации в процессе перевода.

Ключевые слова: перевод метафоры, когнитивная стратегия, концептуальное картирование, художественный дискурс, публицистический дискурс, асимметричное картирование, прагматическая адекватность, исходная область, целевая область.

Badiiy va publitsistik diskursda metaforaning funksional qiymati sof uslubiy vosita chegarasi bilan o‘lchanmaydi, u bevosita muallifning olamni kognitiv idrok etish, aksiologik baholash hamda konseptual tartiblash mexanizmi sifatida faollashadi. Mazkur xususiyat metafora tarjimasida an’anaviy leksik ekvivalentlik paradigmasiga tayanishni inkor etadi. Adekvat tarjima strategiyasi asl matndagi konseptual xaritalash, obraz-sxema, emotsional valensiya, janr pragmatikasi hamda retsiyentning madaniy-kognitiv bazasini kompleks integratsiya qilishni taqozo etadi. Kognitiv yondashuv ushbu polistrukturaviy hodisaning tizimli tahlilini ta’minlab, metaforani lisoniy sathdan muqaddam shakllanuvchi, inson ongida kechuvchi konseptual munosabatlar modeli tarzida talqin qiladi.

Mazkur fasl doirasida ingliz va o‘zbek tillaridagi badiiy hamda publitsistik diskurslarda metafora tarjimasining kognitiv strategiyalari maxsus tadqiq etiladi. Tadqiqot qamrovi terminologik, diniy yoki sof frazeologik birliklar tahlilini istisno qilgan holda, mutlaq estetik, aksiologik hamda ideologik vazifa bajaruvchi metaforik modellar tahliliga yo‘naltiriladi. Mazkur yondashuvda tarjima birligi maqomi individual leksema chegarasidan xoli bo‘lib, o‘z navbatida, “manba soha – maqsad soha – konseptual xaritalash munosabati – madaniy freym – janr pragmatikasi” sinergetik majmuasi darajasida e’tirof etiladi.

Mazkur faslning empirik bazasi ilgari sof tahliliy mikrokontekstlardan shakllantirilgan. Badiiy hamda publitsistik diskursga xos metaforik modellar negizida ingliz-o‘zbek va o‘zbek-ingliz translatsiya yo‘nalishlaridagi kognitiv strategiyalarning funksional imkoniyatlari dalillanadi. Keltirilgan materiallar tarjima amaliyotidagi tipik kognitiv-evristik qaror qabul qilish mexanizmlarini modellashtiradi, ya’ni muayyan holatlarda konseptual obraz to‘liq integratsiya qilinadi, muqobil vaziyatlarda *manba soha* transformatsiyaga uchraydi yoxud metaforik mazmun deshifrovka qilinib, matnning boshqa o‘rnida kompensatsiya amaliyoti qo‘llanadi.

Kognitiv tarjima strategiyasi asl matndagi metaforik konstruksiyani ingliz tilida

konseptual jihatdan adekvat, janr xususiyatlariga mos hamda stilistik-pragmatik quvvatini saqlab qolgan holda qayta modellashtirish jarayoni sifatida xarakterlanadi. Mazkur yondashuv tarjimani yuzaki leksik ekvivalentlik amaliyotidan chegaralab, so‘zma-so‘z mutanosiblik tamoyilini inkor etadi va jarayonni bevosita kognitiv-perseptiv adekvatlik asosiga qurishni taqozo etadi. Xususan, tahlilga tortilgan “storm”, “battle”, “roadmap”, “window” kabi metaforalar tarjima jarayonida tegishli kognitiv freymlarni faollashtiradi. Biroq ularning xorijiy lisoniy manzaradagi in’ikosi yoxud neytral deskripsiyasi bevosita pragmatik kontekstual sharoitlarga tobe bo‘ladi. Tegishli strategik tanlov metaforaning kognitiv yangilik darajasi, aksiologik potentsiali hamda matnning umumiy diskursiv maqsadi bilan aniqlanadi.

Tarjimashunoslik taraqqiyotining dastlabki bosqichlarida metafora hodisasi asosan uning tarjima xususiyati hamda ekvivalentlik muammosi nuqtai nazaridan tadqiq etilgan. Xususan, M. Dagut metaforik modellarning madaniy-kognitiv tajriba bilan uzviy aloqadorligini dalillaydi¹, R. van den Broek esa tarjima amaliyotida institutsional, an’anaviy hamda individual-muallifiy metaforalarni qat’iy differensiyalash tamoyilini ilgari suradi². P. Nyumark o‘z tadqiqotlarida metafora translatsiyasini konseptual obrazni saqlash, transformatsiya qilish, semantik izohlash, neytrallashtirish yoxud kompensatsiya amaliyotlari asosida sistematizatsiya qiladi³.

N. Mandelblitning kognitiv tarjima gipotezasiga muvofiq, metaforik birliklar tarjimasida ikkita fundamental holat differensiyalanadi: simmetrik (o‘xshash) xaritalash hamda asimmetrik (farqli) xaritalash sharoiti⁴. Simmetrik xaritalash muhitida manba va maqsadli lisoniy tizimlar muayyan abstrakt tushunchani o‘zaro muvofiq konseptual model asosida idrok etadi. Xususan, tahlilga tortilgan o‘zbek va ingliz tillaridagi “islohotlar yo‘li” – “the path of reform”, “taraqqiyot ildiz otmoqda” – “development is taking root” tipidagi ifodalarda “yo‘l” va “o‘simlik” kabi manba sohalari har ikki lisoniy manzara vakillari ongida sinxron faollashadi. Asimmetrik xaritalash vaziyatida esa asliyatdagi konseptual obrazning xorijiy madaniyatga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirilishi madaniy nomutanosiblik, pragmatik dissonans yoxud ideologik siljishlarni keltirib chiqaradi. Mazkur murakkab lisoniy sharoitda adekvat

¹ Dagut M.B. Can "Metaphor" Be Translated? // Babel: International Journal of Translation. – 1976. – Vol. 22, No. 1. – P. 21–33.

² Van den Broeck R. The Limits of Translatability Exemplified by Metaphor Translation // Poetics Today. – 1981. – Vol. 2, No. 4. – P. 73–87.

³ Newmark P. A Textbook of Translation. – New York; London: Prentice Hall, 1988. – 292 p.

⁴ Mandelblit N. The Cognitive View of Metaphor and Its Implications for Translation Theory // Translation and Meaning, Part 3 / Ed. by M. Thelen, B. Lewandowska-Tomaszczyk. – Maastricht: Hogeschool Maastricht, 1995. – P. 483–495

tarjima strategiyasi bevosita metaforik qobiqni saqlab qolish tamoyilidan voz kechishni va uni muqobil kognitiv-kommunikativ vazifa bajaruvchi model orqali kompensatsiya qilishni taqozo etadi.

C. Sheffner metafora tarjimasini alohida gap doirasi bilan chegaralashni inkor etib, mazkur jarayonni butun matn mazmunini belgilab beruvchi strategik hodisa sifatida tadqiq etish zaruratini ilgari suradi⁵. Mazkur yondashuv publitsistik matnlar pragmatikasi uchun muhim ahamiyat kasb etadi: siyosiy, iqtisodiy yoxud ijtimoiy o‘lchamdagi tayanch metafora keyingi lisoniy qatlamlarda uzluksiz kognitiv uzviylik (zanjir) shakllantirib, kitobxon idrokini qat’iy belgilangan baholash vektoriga yo‘naltiradi. Xususan, “siyosiy bo‘ron” makrokonseptining faollashtirilishi keyingi o‘rinlarda “to‘lqin”, “bosim”, “panoh”, “zarba” kabi yordamchi qoliqlar orqali mazmuniy butunlikni ta’minlaydi. Tarjima amaliyotida mazkur uzviy zanjirning buzilishi asl matnning ta’sirchanlik quvvatini keskin pasaytiradi.

O‘zbek tarjimashunosligi maktabi doirasida badiiy obraz, milliy ruh, uslubiy muvozanat hamda ma’no aniqligi masalalari G‘. Salomov⁶, Q. Musayev⁷, I. G‘ofurov⁸ kabi yetakchi olimlar tomonidan fundamental darajada tadqiq etilgan. Mazkur ilmiy-nazariy meros kognitiv yondashuv tamoyillari bilan uzviy uyg‘unlashib, zamonaviy tadqiqot metodologiyasini milliy tarjima tajribasi negizida boyitishga xizmat qiladi. Badiiy tarjima amaliyotida konseptual obrazni saqlash tamoyili yuzaki lug‘aviy ko‘chirish amaliyotini qat’iyan inkor etib, bevosita obrazning idrok etilish shart-sharoitlari hamda estetik ta’sirchanlik quvvatini to‘laqonli ta’minlashni taqozo etadi. Xususan, o‘zbek lisoniy manzarasiga xos “ko‘ngil”, “dard”, “nur”, “soya”, “ostona”, “ildiz”, “yelka” kabi birliklarning metaforik ko‘lami ingliz tilidagi “heart”, “mind”, “soul”, “light”, “shadow”, “threshold”, “root”, “shoulder” kabi leksemalarning konseptual maydoni bilan doimiy ravishda mutlaq mutanosiblik hosil qilavermaydi. Aynan mazkur lisoniy-madaniy tafovut tarjima jarayonidagi strategik yechimlarni bevosita kognitiv nuqtai nazardan dalillash va asoslash zaruratini yuzaga keltiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

⁵ Schäffner C., Shuttleworth M. Metaphor in Translation: Possibilities for Process Research // Target: International Journal of Translation Studies. – 2013. – Vol. 25, No. 1. – P. 93–106.

⁶ Саломов Г. Таржима назарияси асослари. – Тошкент: Ўқитувчи, 1983. – 232 б.

⁷ Мусаев Қ. Таржима назарияси асослари. – Тошкент: Фан, 2005. – 352 б.

⁸ Гофуров И., Мўминов О., Қамбаров Н. Таржима назарияси. – Тошкент: Тафаккур бўстони, 2012. – 216 б.

1. Dagut M.B. Can "Metaphor" Be Translated? // Babel: International Journal of Translation. – 1976. – Vol. 22, No. 1. – P. 21–33.
2. Van den Broeck R. The Limits of Translatability Exemplified by Metaphor Translation // Poetics Today. – 1981. – Vol. 2, No. 4. – P. 73–87.
3. Newmark P. A Textbook of Translation. – New York; London: Prentice Hall, 1988. – 292 p.
4. Mandelblit N. The Cognitive View of Metaphor and Its Implications for Translation Theory // Translation and Meaning, Part 3 / Ed. by M. Thelen, B. Lewandowska-Tomaszczyk. – Maastricht: Hogeschool Maastricht, 1995. – P. 483–495
5. Schäffner C., Shuttleworth M. Metaphor in Translation: Possibilities for Process Research // Target: International Journal of Translation Studies. – 2013. – Vol. 25, No. 1. – P. 93–106.

DIFFERENCES IN METHODOLOGICAL APPROACHES TO KNOWLEDGE ACQUISITION BETWEEN CHILDREN AND ADOLESCENTS

Abduqahhorova Halimaoy, student

Andijan States of Foreign languages

Supervisor: Jasurbek Egamberdiyev

Annotation. This article explores the methodological differences in knowledge acquisition between children and adolescents. Drawing on key theories in developmental psychology, it highlights how cognitive, motivational, and social differences influence learning strategies and engagement at each stage. Children tend to rely on concrete experiences and structured, adult-guided instruction, while adolescents increasingly benefit from autonomous, abstract, and collaborative learning approaches. The discussion is grounded in the theoretical contributions of Piaget, Vygotsky, and Zimmerman, among others. Findings suggest the importance of age-appropriate instructional design that aligns with learners' developmental capacities to enhance educational outcomes.

Keywords. Cognitive development, knowledge acquisition, learning

strategies, child learning, adolescent learning, developmental stages.

Understanding how learners acquire knowledge at different developmental stages is critical for designing effective educational interventions. Children and adolescents, although close in age, exhibit notable differences in cognitive, emotional, and social capacities, which shape their approaches to learning and knowledge acquisition. While children rely heavily on concrete experiences and guided learning, adolescents develop the ability to think abstractly and engage in more autonomous, strategic learning processes. These developmental distinctions are well documented in cognitive psychology and educational theory, particularly in the works of Piaget, Vygotsky, and Erikson. This paper explores how these age-related differences manifest in learning behavior, strategy use, and engagement, with the aim of informing differentiated pedagogical approaches in formal educational settings.

This qualitative study draws upon a comparative analysis of existing literature in developmental psychology, educational research, and cognitive science. Sources include peer-reviewed journal articles, empirical studies, and theoretical frameworks spanning the last two decades. Thematic analysis was used to extract recurring patterns related to the methodological approaches of knowledge acquisition in children (ages 5–11) and adolescents (ages 12–18). The analysis focused on four key dimensions: cognitive processing, motivation, instructional preferences, and social context of learning. Additionally, classroom observation data from two age-diverse cohorts were analyzed to provide illustrative examples of age-specific learning behaviors and interactions with instructional content. The comparative analysis underscores how children and adolescents differ fundamentally in how they acquire, process, and apply knowledge. These differences are not merely a function of age but are deeply embedded in the neurological, cognitive, emotional, and social maturation that occurs during these stages of development. Children typically operate within Piaget’s concrete operational stage, where thought is still closely tied to tangible experiences and immediate perceptions. As such, their learning thrives in environments that offer hands-on tasks, visual stimuli, physical manipulation of objects, and direct, structured instruction. Strategies like guided discovery, storytelling, and play-based learning allow them to make sense of abstract ideas

through concrete analogues. They often lack the cognitive flexibility and abstraction skills to engage in hypothetical or systematic reasoning, which limits their capacity for independent critical thinking. Adolescents, however, enter the formal operational stage, where they begin to demonstrate the ability to think logically about abstract propositions, test hypotheses systematically, and consider multiple perspectives. These cognitive advancements enable adolescents to engage in higher-order thinking tasks such as comparing and contrasting, synthesizing information, and evaluating arguments. As their working memory and executive functions mature, they develop better metacognitive skills—meaning they can plan, monitor, and adjust their learning strategies. This makes them more capable of using tools like goal setting, self-assessment, and independent research. Children tend to be intrinsically motivated; learning is often spontaneous and driven by curiosity, praise from adults, and the immediate joy of discovery. They are generally more receptive to external validation and thrive on encouragement. This means educators can often shape learning through positive reinforcement and well-structured environments that offer predictability and routine. Adolescents, in contrast, experience a motivational shift. As they move through Erikson’s stage of identity vs. role confusion, learning becomes tied to self-concept, personal relevance, and social belonging. They are more likely to question authority and seek meaning in their learning experiences. External rewards lose some of their power unless aligned with internal goals, peer influence, or long-term aspirations. Educators must respond by connecting academic content to real-world contexts, personal interests, and future opportunities to maintain engagement. Another key difference lies in how much autonomy learners at each stage can handle. Children need substantial guidance and benefit from teacher-centered methods that structure their learning. Effective instruction for children includes frequent feedback, modeling, and short tasks that align with their attention span and developmental capacity. By adolescence, learners increasingly crave independence and want a voice in their learning. They are better equipped to engage in student-centered methods such as inquiry-based learning, Socratic seminars, project-based assignments, and peer-led discussions. These methods respect adolescents’ growing need for autonomy and promote the development of

transferable academic and social skills. Social dynamics also influence methodological differences. For children, learning is heavily scaffolded by adults—teachers, caregivers, and parents. They imitate models and learn through structured play and collaborative activities with peers under close supervision.

The methodological differences in knowledge acquisition between children and adolescents reflect deeper developmental transitions in cognition, motivation, and social engagement. Children benefit from structured, concrete, and guided approaches that align with their stage of mental development, while adolescents require more abstract, autonomous, and socially nuanced learning experiences. Recognizing and responding to these distinctions is crucial for effective teaching and learning. By aligning instructional strategies with the learner’s developmental stage, educators can not only enhance academic outcomes but also support the holistic growth of their students. Future research should continue to explore how cultural, technological, and environmental variables further shape these methodological preferences across diverse learning contexts.

Reference list

1. Anderman, E. M., & Anderman, L. H. (2009). Psychology of classroom learning: An encyclopedia (Vol. 2). Macmillan Reference USA.
2. Bransford, J. D., Brown, A. L., & Cocking, R. R. (Eds.). (2000). How people learn: Brain, mind, experience, and school (Expanded ed.). National Academy Press.
3. Eccles, J. S., & Roeser, R. W. (2011). Schools as developmental contexts during adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 225–241. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00725.x>
4. Erikson, E. H. (1968). Identity: Youth and crisis. W. W. Norton & Company.
5. Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive–developmental inquiry. *American Psychologist*, 34(10), 906–911. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906>
6. Inhelder, B., & Piaget, J. (1958). The growth of logical thinking from childhood to adolescence. Basic Books.
7. Kuhn, D. (2000). Metacognitive development. *Current Directions in Psychological Science*, 9(5), 178–181. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00088>

8. Ormrod, J. E. (2020). Educational psychology: Developing learners (10th ed.). Pearson.
9. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.
10. Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. Theory into Practice, 41(2), 64–70. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2

MUNDARIJA

t/r	Mavzu va muallif	beti
1	Kirish so‘z. <i>D.A.Rustamov</i>	3-bet
2	Sun‘iy intellekt va zamonaviy tarjimashunoslik. <i>M.E.Umarxodjayev</i>	4-bet
3	Инновационные технологии в образовании. <i>А.Эшиев, Г. Жакупова</i>	6-bet
5	Xorij tilshunosligida til va uning evolyutsiyasi talqini. <i>M.A.Abduvaliyev, M.M.Halimova</i>	11-bet
6	Комплекс упражнений для обучения грамматических явлений английского языка и требования к ним. <i>Ш.Ю.Бегалиев</i>	16-bet
7	Педагогическая наука о сущности понятий «качество образования» и «качество знаний». <i>А.Батыралиев</i>	20-bet
8	Прогрессивное внедрение дифференцированного обучения на уроках английского языка. <i>М.С.Саипов, А.Ж.Самиева</i>	26-bet
9	Инновационные способы изучения английского языка и культуры как способ влияние на мотивацию студентов. <i>Г. Т. Тажибаева</i>	31-bet
10	Университеты и общество в прошлом и настоящем. <i>С.И.Сулимов</i>	41-bet
11	Terminologiya: nazariy va amaliy jihatlar. <i>J.J. Egamberdiyev</i>	47-bet
12	Sun‘iy intellekt asosidagi adaptiv o‘quv platformalarining chet tilini o‘zlashtirish sifatiga ta’siri. <i>B.A.Teshaboyev</i>	50-bet
13	Ijtimoiy va nutqiy xususiyatlarda sayyohlik diskursining o‘rni. <i>S.S. Qodirov</i>	59-bet
14	Ingliz tilida grammatik abbreviaturalar. <i>G.M.Ibragimova</i>	64-bet
15	Jahon leksikologiyasida “Kersi lug‘ati”ning paydo bo‘lishi. <i>U.B. Rahmonov</i>	67-bet
16	Diskurs: lingvistik va sotsiokultural tahlil. <i>I.A.Egamberdiyeva</i>	71-bet
17	Ёшлар етакчилари бу – жамиятда ёшларнинг ижтимоий-маданий жиҳатдан ижтимоийлашувига манипулятив таъсир кўрсатувчи давлат хизматчиларидир. <i>Ш.Б.Хонимов</i>	75-bet
18	Принципы обучения с интеграцией развития учебных навыков в инновационный образовательный процесс. <i>Б.Ш.Тажикова, Ж.М.Айдарова</i>	85-bet
19	Olamning lisoniy manzarasida “Ona” leksik-semantik maydoni tahlili. <i>X.N.Azamjonova</i>	92-bet

20	Borrowings and their significance in modern linguistics. <i>Sh.A.Xakimova</i>	96-bet
21	Ta‘lim tizimida pedagogikani global turizm madaniyati bilan uzviyligini ta‘minlash tadbirlari. <i>M.F. Nuritdinova</i>	102-bet
22	Tibbiy diskursni o‘rganishdagi yo‘nalishlar. <i>M.U.Abduraxmanova</i>	105-bet
23	The distinctive features of adolescents in learning a foreign language. <i>Z.G‘.Hiloldinova</i>	108-bet
24	Kinodiskurs rivojining tarixi. <i>N.M. Mamadjanova</i>	110-bet
25	Antikdavr (Aristotel, Sofistlar, Platon) va zamonaviy argumentatsiya nazariyalari. <i>M.S. Karimova</i>	115-bet
26	Turli tizimli tillarda “hamdardlik bildirish” nutqiy janrining diniy identifikatorlari haqida ayrim mulohazalar. <i>F.B.Begibayeva</i>	118-bet
27	Milliy qadriyatlarni o‘qitishda ham zamonaviy pedagogik texnologiyalardan - modul tizimida o‘qitishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish. <i>F.U.Ponsotova</i>	121-bet
28	O‘quvchilarning ingliz tilida so‘z boyligini o‘stirishda didaktik o‘yinlarning ahamiyati. <i>A.A.Latibjonov, M.X.Azizova</i>	128-bet
29	Understanding the role of animal references in english puns. <i>M.A.Khidirova</i>	133-bet
30	Pedagogical conditions for developing critical thinking competencies in future english teachers. <i>A.Z.Samieva</i>	137-bet
31	The role of gamification in teaching english language. <i>A.Apsalamova, A.Z.Samieva</i>	141-bet
32	Interpretation of krishna’s war narratives within the framework of hindu philosophy. <i>S. Bhattacharya</i>	145-bet
33	О роли мультилингвизма в современном обществе. <i>A.T.Алтыспаева</i>	157-bet
34	Project-based learning for virtual exchange. <i>Y.Kandalina</i>	162-bet
35	Особенности преподавания английского языка в группах с большой наполняемостью. <i>О. Назаренко</i>	167-bet
36	К вопросу о необходимости формирования национального самосознания студентов в процессе обучения иностранному языку. <i>С.Абишева</i>	172-bet
37	Talaba-yoshlar o‘rtasida axborot madaniyatini shakllantirishning ahamiyati va baholash qobiliyati. <i>H.X.Eshova</i>	179-bet
38	Ingliz tilida “mourning/motam” konseptual semantikaviy reprezentantlarining struktur-semantik va stilistik jihatlar. <i>X.Yusupov</i>	189-bet
39	Translation problems of complex sentences with subordination. <i>M.M. Yakubova</i>	196-bet
40	“Nur borki, soya bor” asarining xitoy tilidagi tarjimasida metaforalarning berilishi. <i>D.Umarova, Chang Min.</i>	200-bet
41	Ingliz va o‘zbek tillarida inkor semantikasi. <i>S.Jamoldinov</i>	204-bet

42	Logoepistema lingvomadaniyatning yangi yo‘nalishi sifatida. <i>B.T.Jalilov</i>	207-bet
43	O‘zbek kurashi va yunon-rum kurashlari terminlarining madaniy va tarixiy ahamiyati hamda hozirgi kunda tutgan o‘rni. <i>H.M. Matqulov</i>	212-bet
44	Zamonaviy diskursda arabizmlarning pragmatik xususiyatlari. <i>N.Y.Murhanova</i>	218-bet
45	So‘z sehri: jek london va abdulla qodiriy asarlarida badiiy tasvir usullari. <i>D.B.Abdulazizov</i>	221-bet
46	Ingliz va O‘zbek tillarida “suv” konsepti sintaktik reprezentantlarining struktur-semantik va uslubiy jihatlari. <i>M. Numonova</i>	226-bet
47	Geografiyani tartiblash, standartlashtirish va unifikatsiyalash shartlari. <i>R.K.Karimov</i>	228-bet
48	Arab va Ingliz geografiyasini qiyosiy tahlil qilish: terminologiya. <i>R.K.Karimov</i>	232-bet
49	Sun‘iy intellekt turlari, vazifasi va til o‘rganishda undan samarali foydalanish. <i>Z.Abdukarimov</i>	235-bet
50	Ta‘lim jarayonini takomillashtirishda o‘qituvchi va o‘quvchilar uchun so‘rovnomalarning o‘rni. <i>L.T.Jo‘rayeva</i>	244-bet
51	Ingliz va O‘zbek tillarida qo‘shma so‘z yasaliş mezonlari. <i>M.B.Jalolova</i>	247-bet
52	Ingliz va O‘zbek tillarida kesatıq ifodasining lingvopragmatik xususiyatlari. <i>M.B.Jalolova</i>	251-bet
53	Ixtisoslashgan logistika terminlarini tarjima qilish muammolari: lingvistik va interdisiplinar yondashuvlar. <i>A.S.Bozorbekov</i>	256-bet
54	Andijonda koreys tili o‘qitish masalalari. <i>Lim Jong Myung</i>	262-bet
55	Ingliz va O‘zbek tilida futurallikni ifodalovchi leksik birliklar. <i>Z.A.Aliyeva</i>	268-bet
56	Концепт «Семьи» в русской классической литературе XIX века. <i>Ж.Д.Жалилова, О.Ж.Султонкулов</i>	272-bet
57	Understanding and using phrasal verbs in English. <i>H.M.Matqulov, O‘.Anorboyeva</i>	276-bet
58	Strategies for enhancing student motivation in English language learning. <i>H.M.Matqulov, S.Abduganiyeva</i>	281-bet
59	ESP and EAP for future educators: preparing for international teaching environments. <i>M.Mukhtarova</i>	284-bet
60	Theoretical foundations of psychological and mystical realism in XXI century English and Uzbek literature. <i>M.Djalaldinova</i>	287-bet
61	The importance of learning a foreign language in early childhood and its impact on future academic success. <i>M.M.O‘rinboyeva</i>	291-bet
62	The use of AI-generated animal images in teaching english to young learners. <i>M.V.Toshboltayeva</i>	295-bet

63	Raqamli texnologiyalar asrida sun‘iy intellekt orqali talabalarga ingliz tilida gapirishni o‘rgatish. <i>M.X.Abdusamadova</i>	297-bet
64	Talabalar natijalarini yaxshilashda yakka tartibdagi ta‘limning samaradorligi. <i>N.Xamidov,M.Odiljonova</i>	301-bet
65	Chet tillarining o‘rganishning ahamiyati va adabiyotning tilni o‘zlashtirishdagi o‘rni. <i>S.O.Mamasaoliyev</i>	307-bet
66	Ingliz va O‘zbek tillarida “mouth\og‘iz” semantikali leksik birliklarning funksional-stilistik jihatlari. <i>B.A.Otajonov</i>	312-bet
67	Роль преподавателя в адаптации и межкультурной коммуникации. <i>Н.Т.Хайдарова, Е.Г.Ахмедова</i>	317-bet
68	The role of project works in improving students’ fluency. <i>Z.N.Juraev, Hwang Dae Won</i>	321-bet
69	Some problems and solutions in teaching reading. <i>S.G‘.Abdulazizova, Hwang Dae Won</i>	324-bet
70	Ingliz, o‘zbek va rus tillarida kichraytirishni ifodalovchi verbalizatorlarning leksik-semantik xususiyatlari. <i>N.Xamidov</i>	327-bet
71	Communicative symbols and their types: the role of symbols in social media. <i>M.A.Djumabayeva</i>	331-bet
72	Samarali iskala: OTM talabalari uchun samarali til o‘zlashtirish metodikasi. <i>O. Qodirov</i>	335-bet
73	Some reflections on teaching English to children in preschool educational institutions. <i>G.D.Urinbayeva</i>	339-bet
74	Tilshunoslik fanining tarmoqlari. <i>G.X.Sotvoldiyeva</i>	343-bet
75	O‘quvchilarga nemis tilini o‘rgatishda psixolingvistikaning o‘rni. <i>G.U.Rahimjonova</i>	347-bet
76	Ingliz tilidan O‘zbek tiliga o‘zlashgan so‘zlar. <i>S.O‘rinboyeva,N.M Qodirova</i>	351-bet
77	The novelty of j. R. R. Tolkien's mythopoetic strategies in creating “the lord of the rings” <i>R.Klebleyeva</i>	355-bet
78	Teaching foreign languages via multimedia. <i>X.Muminov</i>	358-bet
79	Chet tillari (ingliz tili va arab tili) ni o‘qitishda innovatsion texnologiyalar va tajribalar. <i>M.M.Arifjonova</i>	364-bet
80	Ingliz iboralarini O‘zbek tiliga tarjima qilishdagi umumiy farqlarni aniqlash va tasniflash. <i>U.K.Mirzakamolov,Z.Abdumajitova</i>	368-bet
81	Tarjimon bo‘lish qiyin, lekin zavqli kasblardan biri. <i>U.K.Mirzakamolov,M.Rahmanova</i>	371-bet
82	Образовательный дискурс в узбекском и английском языках. <i>М.Ибайдуллаева</i>	374-bet
83	Zamonaviy texnologiyalar va internet tarmog‘ining insoniyat ongiga va salomatligiga ta’siri. <i>Z.Z.Turg‘unova</i>	383-bet
84	Bolalar adabiyotida personifikatsiya va uning korpusdagi lisoniy xususiyatlari tahlili. <i>I.Sh.Abdulxamidov</i>	386-bet

85	Literary analysis of the novel “an unofficial rose” by Iris Murdoch. <i>G.Isroiljon kizi, H.D.Nazirova</i>	391-bet
86	Globalashuv jarayonida tarjimonlar tayyorlashning zamonaviy metodologiyasi va yondashuvlari. <i>A.Axmedov, J.Ro‘ziyeva</i>	400-bet
87	Xitoy bayramlari va festivallari: an'analar va zamonaviylik. <i>X.X.Jaloliddinova</i>	403-bet
88	Personifikatsiyaning badiiy matndagi lingvistik va pragmatik roli. <i>M.D.Muhammadova</i>	406-bet
89	Tarjimashunoslikning dolzarb masalalari (O.Genrining qisqa hikoyalaridan biri “Farishtalar tuhfası” asarini ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilishdagi muammolar taxlili va ularga yechimlar). <i>B.A.Akbarov</i>	409-bet
90	The role of the native language in foreign language teaching. <i>S.Arabboyeva,, L.Jo'rayeva</i>	414-bet
91	Cognitive metaphor theory and its implications for second language acquisition: a study of metaphor learning and usage. <i>M.G‘.Akbarova</i>	417-bet
92	Chet tili o‘qitishning zamonaviy usullari. <i>M.Aminjonova</i>	422-bet
93	Unravelling idioms: a journey through their origins and cultural impact. <i>M.Azamatova</i>	426-bet
94	New tools and methods for teaching foreign languages: a paradigm shift in language education. <i>Z.Mirzajonova,L.T.Jurayeva</i>	429-bet
95	Current issues in general linguistics. <i>S.Arabboyeva, Z.Jurayev</i>	432-bet
96	Current standards for teaching translators. <i>Z.Mirzajonova,Z.Jurayev</i>	435-bet
97	Chet tili o‘qitishda innovatsion texnologiyalar va tajribalar. <i>Z.M. Mutalibova</i>	437-bet
98	Umumiy tilshunoslikning dolzarb masalalari. <i>M.Mahammatqobilova</i>	440-bet
99	Xitoy tilida “to be” – bo‘lmoq fe‘lining ishlatilish qoidalari. <i>Sh.Ikromova</i>	443-bet
100	Xitoy tilshunosligi rivojiga hissa qo‘shgan mashhur olimlar va ularning ilmiy merosi. <i>M.R.Xasanova</i>	448-bet
101	Qadimgi va hozirgi xitoy madaniyati. <i>M.Nusrataliyeva</i>	451-bet
102	O‘zbek tilidagi dialektlar va ularning lug‘aviy xususiyatlari. <i>F.Sirojiddinova</i>	454-bet
103	Актуальные проблемы переводоведения. <i>В.В.Кан, Н.Т.Эгамова</i>	459-bet
104	Theoretical considerations on the use of the term "concept" in linguistics. <i>M.N.Umarova</i>	464-bet
105	Linguodidaktik tamoyillar asosida og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirish. <i>R.Y.Xursanova</i>	470-bet

106	Концепт семейной любви в русской языковой картине мира. <i>P.A.Ортикалиева, О.Ж.Султонкулов</i>	473-bet
107	Chet tili o‘qitishning zamonaviy usullari. <i>M.Tursunboyeva</i>	477-bet
108	Chet tilini o‘rganishda ona tilining roli. <i>D.D.Xusnitdinova, V.E.Boboyeva</i>	481-bet
109	Xitoy tili iyerogliflari kelib chiqish tarixi. <i>O.Abdusattarova</i>	485-bet
110	Using artificial intelligence to learn a foreign language: effective methods and strategies. <i>G‘anijonova Sh</i>	489-bet
111	Artificial intelligence in foreign language teaching: modern approaches and innovations. <i>D.D.Khusnitdinova, I.A. Egamberdiyeva</i>	496-bet
112	Ingliz tili grammatik qoidalarini o‘rgatishning samarali usullari. <i>I.A. Egamberdiyeva, D.D.Khusnitdinova</i>	501-bet
113	Teacher-centered learning and student-centered learning styles. <i>S.J.Nazarova, O.Z.Mamatyoqubova</i>	504-bet
114	Information technology and distance learning language education. <i>S.J.Nazarova, Z.G‘.Tojiboyeva</i>	508-bet
115	Ingliz va o‘zbek adabiyotida animalistik janrning qo‘llanilishi tadqiqi (Jack London va Gulxaniy asarlari misolida). <i>M.Mirzahmedova</i>	512-bet
116	The role of native language in teaching foreign languages. <i>M.Iminova, L.Jo‘rayeva</i>	516-bet
117	Modern technologies in teaching foreign languages. <i>M.Iminova, Z.Jo‘rayev</i>	519-bet
118	Перевод идиом и фразеологизмов: основные подходы. <i>Ш.Т.Хосилжонова, Н.Т.Эгамова</i>	522-bet
119	Chet tillarini o‘rganishda ona tilining roli. <i>M.J.Bahodirova</i>	528-bet
120	Проблема при переводе: буквализм или свободный перевод?. <i>Г.З.Рахимова, Н.Т.Эгамова</i>	531-bet
121	The effectiveness of online learning platforms. <i>S.J.Nazarova, M.S.Shukhratbekova</i>	539-bet
122	Umumiy tilshunoslik: til va jamiyat o‘rtasidagi bog‘liqlik, rivojlanish va tafakkur. <i>V.Obobakirova, M.Zohidxo‘jayeva</i>	543-bet
123	Umumiy tilshunoslikning dolzarb masalalari. Til va jamiyat: ijtimoiy mohiyat, o‘zgarishlar va rivojlanish. <i>V.Obobakirova, Z.Alixonova</i>	546-bet
124	Til, tafakkur va jamiyat: tilshunoslikning mikrolingvistika va makrolingvistika sohalariga yondoshuvlar. <i>V.Obobakirova, M. G‘ulomqodirova</i>	549-bet
125	Chet tili o‘qitishning zamonaviy usullari. <i>V.Obobakirova, M.Tursunboyeva</i>	552-bet
126	Language learning: pros and cons. <i>H.M.Matqulov, S.Mominova</i>	555-bet

127	Проблемы перевода реалий (на примере романа «Озорник» Гафура Гуляма). <i>М.А.Мамаджанова, Н.Т.Эгамова</i>	558-bet
128	Ingliz va O‘zbek tillaridai toponimlarning substantiv perifrazalarining semantik, stilistik va lingvomadaniy jihatleri qiyosiy tahlili. <i>D.B.Turgunov, H.D.Turgunov</i>	564-bet
129	Effective strategies for teaching pronunciation in English. <i>M.Abdug‘ofurova</i>	576-bet
130	Reklama matnini o‘rganishning nazariy asoslari. <i>Sh.G‘.Nematjonov</i>	579-bet
131	Chet tilini o‘rgatishda ona tilining roli. <i>M.I.Mahmudova, N.Y. Murhanova</i>	585-bet
132	English as a global language: its role in the 21st century. <i>H.M.Matqulov, X.Mannopova</i>	589-bet
133	Xitoy respublikasi qadimgi va zamonaviy adabiyotining bugungi kundagi o‘rni va ta’siri. <i>M.Muxiddinova, M.Xomidava</i>	593-bet
134	The role of machine learning in enhancing language acquisition. <i>D.Shamsuddinova, O.Xaqnazarova</i>	597-bet
135	Talabalar o‘rtasida kitobxonlikni targ‘ib qilishning xitoy tajribasi. <i>M.X.Rasulova</i>	602-bet
136	Ingliz va O'zbek tillaridagi frazeologik birliklarning farqlari. <i>Z.Aliyeva</i>	607-bet
137	Advantages of the social media in education. <i>H.M.Matqulov, S.I.Asqarova</i>	611-bet
138	Umumiy tilshunoslikning dolzarb masalalari. <i>M.M. Mahammatqobilova</i>	615-bet
139	Phonetics as a branch of linguistics. <i>S.Muhammadjonova, Z.Jo‘rayev</i>	619-bet
140	Chet tillarini o‘rganishning afzalliklari. <i>A.D.Nematova, M.S.Anorboyeva</i>	622-bet
141	Exploring the use of interactive whiteboards and multimedia resources in language learning. <i>O‘.Muxtorova, M.S.Anorboyeva</i>	627-bet
142	Issue of training translators and developing advanced methods of foreign language teaching in andijan region. <i>O.R.Qodirova, M.S.Anorboyeva</i>	645-bet
143	Dunyo tilshunosligida “maydon” nazariyasi <i>X.I.Abduxalilova</i>	648-bet
144	Strategies for enhancing student motivation in English language learning. <i>H.M.Matqulov, S.Abduganiyeva</i>	651-bet
145	O‘rta asr sharq allomalarining arab tilshunosligiga qo‘shgan hissalari. <i>Z.Olimov, Sh.G‘anijonova</i>	654-bet
146	Arab adabiyotida tarjimshunoslikning shakllanishi va zamonoviy muammolari. <i>Z.Olimov, M.Raimjonova</i>	660-bet

147	Interaktiv texnologiyalar asosida til o‘qitishning samaradorligi: zamonaviy pedagogik yondashuvlar. <i>M.E.Matqosimova, Z.Sh. Zokirjonova</i>	666-bet
148	Dunyo tillarining paydo bo‘lishi haqidagi nazariyalar. <i>G.D.Adaxamjonova, O.B.Azamov</i>	671-bet
149	Frazeologik iboralar tarjima masalalari. <i>O.B.Azamov, CH.R. Sharipova, L.A.Zokirova</i>	674-bet
150	Tarjimashunoslikning dolzarb masalalari. <i>O.U. Ismanova, Rasha Abo</i>	677-bet
151	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga xorijiy til o‘qitishning psixolingvistik xususiyatlari. <i>N.M.Qambarov, A.Matkarimov, Sh.M.Nasirova</i>	680-bet
152	Using eye-tracking in psycholinguistic studies: methodological insights and applications. <i>H.Abduqahharova, J.Egamberdiyev</i>	685-bet
153	The influence of age on language learning: how children and adults differ. <i>H.M.Matqulov, R.Yuldashboyeva</i>	688-bet
154	Communicative symbols and their types: the role of symbols in social media. <i>M.A.Djumabayeva, M.Karimova</i>	693-bet
155	Tarjimashunoslik sohasidagi dolzarb masalalar. <i>F.B.Akbarova, Y.M.Altmisheva</i>	697-bet
156	Chet tillarga o‘rgatishda axborot texnologiyalari va masofaviy ta’lim. <i>V.Obobakirova, R.To‘ychiyeva</i>	702-bet
157	Chet tillarga o‘rgatishda axborot texnologiyalarning roli. <i>V.Obobakirova, H.Rahmonova</i>	705-bet
158	Turizm diskursining lingvokulturologik xususiyatlari. <i>M. Qosimova, O‘. Sobirov</i>	707-bet
159	Sportga doir terminlarni o‘rganish muammolari, ingliz va o‘zbek tillarida sport terminologiyasining boyitilish usullari. <i>M. Qosimova, M. Xasanova</i>	709-bet
160	The translator's methods in literary translation. <i>S.A.Azimova, G.Dadaxonova</i>	712-bet
161	Ingliz va o‘zbek tillari badiiy va publitsistik matnlarida metaforalarni tarjima qilishning kognitiv usullari. <i>A.O.Mattiyev</i>	716-bet
162	Differences in methodological approaches to knowledge acquisition between children and adolescents. <i>H.Abduqahhorova, J.Egamberdiyev</i>	720-bet